IDR

Biblioteca Diplomatică 2

FLORIN DIACONU

SECOLUL RĂZBOIULUI TOTAL

Institutul Diplomatic Român

Institutul Diplomatic Român

Biblioteca Diplomatică
2

FLORIN DIACONU

SECOLUL RĂZBOIULUI TOTAL

• RĂZBOAIE TOTALE
ȘI RĂZBOAIE CLASICE-LIMITATE
în secolul al XX-lea: caracteristici, surse,
cauze, instrumente și metode •

București, 2007

Cuprins:

Cuvânt înainte (prof. univ. dr. Vlad Nistor).....7

Introducere.....11

Capitolul I
Război total şi război clasic-limitat în secolul al XX-lea: cauze, surse, caracteristici 23

1. Război total şi război clasic-limitat în secolul al XX-lea: cauze, surse, caracteristici.....27
2. Războiul total ca rezultat direct al eşecului războiului clasic-limitat; alte surse şi cauze ale războiului total 56
3. Mobilizarea parţială sau totală a resurselor în vederea purtării războiului clasic-limitat sau a războiului total; costurile crescânde ale războaielor contemporane.....69

Capitolul II
Arme şi sisteme de arme moderne, cu rol strategic decisiv, caracteristice războaielor totale şi războaielor clasice-limitate din secolul al XX-lea 110

1. Tancul - principalul instrument al ofensivelor terestre rapide, desfăşurate în adâncimea teritoriului inamic 110
2. Bombardierele grele (strategice).....117
3. Submarinul ca armă a războiului total şi a războiului clasic-limitat 122
4. Portavionul (tipuri de portavioane şi rolul lor în război).....128
5. Armele-rachetă şi arma atomică: de la *V1* la rachetele balistice cu încărcătură nucleară de astăzi.....137

Capitolul III
Metode, instrumente şi tehnici ale războiului total şi ale războiului clasic-limitat în secolul al XX-lea 143

1. Desfăşurarea ostilităţilor şi regimul prizonierilor de război în timpul războaielor din secolul al XX-lea 144
2. Regimul populaţiei civile şi al proprietăţii în timpul războaielor totale şi clasice-limitate din secolul al XX-lea 160

3. Campaniile de bombardament aerian strategic – teorie şi practică;
relevanţa lor pentru războaiele din secolul al XX-lea.....189
4. Blocada şi contrablocada maritimă/navală
(inclusiv războiul submarin total şi războiul submarin limitat) 214
5.Genocidul, componentă importantă a războiului total în secolul al XX-lea...226
6. Efortul deliberat de a extermina liderii şi elitele inamicului
şi războiul total în secolul al XX-lea 247
7. Terorismul – variantă asimetrică, de lungă durată
şi de intensitate variabilă a războiului total 251
8. Mişcările de rezistenţă (guerrillă) şi măsurile de contra-guerrillă,
elemente importante ale războiului total în secolul al XX-lea.....261
9. Documente diplomatice (tratate de alianţă, armistiţii, tratate de pace)
ca parte a unor strategii şi a unor războaie totale sau clasice-limitate 267

Capitolul IV
Explorând viitorul războiului clasic-limitat şi al războiului total.....276

Observaţii finale & Concluzii generale 302

Bibliografie selectivă.....313

Indice selectiv de nume proprii
(nume de persoane şi denumiri geografice).....343

Cuvânt înainte

Lucrarea lui Florin Diaconu reprezintă rezultatul unui foarte serios şi îndelungat efort de a realiza o sinteză cu numeroase elemente de originalitate, de natură să aducă un plus de lumină într-o problemă abordată intens de o întreagă literatură: ce fel de războaie au fost acelea din secolul al XX-lea? Şi, în acelaşi timp, cât seamănă şi prin ce se deosebesc acestea de cele descrise, la începutul secolului al XIX-lea, de un Clausewitz, spre a nu-l aminti decât pe acesta?

Pentru a răspunde la aceste întrebări, autorul este extrem de bine informat. În primul rând pentru că se ocupă de istoria şi teoria militară de mai bine de două decenii şi jumătate. Mi-l aduc aminte încă de la sfârşitul anii '70, atunci când eu eram încă tânăr asistent în cadrul Facultăţii de Istorie, iar el era student în anii mici şi începuse deja să citească pentru lucrarea de diplomă – cum se numea licenţa la vremea aceea. O lucrare care urma să aibă ca temă centrală tot războiul: mai precis, operaţiunile navale în timpul Războiului Peloponesiac, cel mai mare conflict militar din lumea greacă a secolului al V-lea înainte de Christos. Florin Diaconu a continuat să fie preocupat de război şi după finalizarea studiilor universitare. În perioada dintre 1994 şi 1999, cât a lucrat în calitate de cercetător ştiinţific la Institutul de Teorie Socială al Academiei Române (care se numeşte astăzi, în chip mult mai fericit şi mai exact decât înainte, Institutul de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale), autorul prezentului volum s-a ocupat cu prioritate tot de război. De război ca instrument important – dacă nu chiar privilegiat – al politicului, de război ca factor important în modelarea mentalului colectiv, de război ca factor modelator major al sistemului internaţional. Primul articol pe care l-a publicat în revista acelui institut a fost, cum era de aşteptat, unul despre *război*, politică şi ideologii: *Evoluţii politico-militare şi naţionalisme în Europa (1850-1900)*, apărut în 1994. A continuat apoi să scrie în special despre decizii şi evoluţii politico-militare, ca şi despre rolul războiului în istoria universală (vezi, de exemplu, articole cum ar fi *Versailles, 1919 – Varşovia, 1939: Două decenii de evaluări şi decizii eronate în politica europeană*, apărut în 1995 sau *Încercare de reconsiderare a rolului războiului în evoluţia societăţilor*, apărut în 1998. Şi după ce a devenit cadru didactic la Facultatea de Ştiinţe Politice a Universităţii din Bucureşti, Florin Diaconu a continuat să studieze fenomenul politico-militar. Predă de mai mulţi cursuri cum ar fi *Mările şi oceanele în relaţiile internaţionale, Studii strategice (gândirea şi practica strategică), Dinamica marilor puteri şi a imperiilor, Geopolitica, Istoria relaţiilor internaţionale*; toate aceste arii tematice îl obligă – şi îi permit – să-şi concentreze o parte din atenţie înspre investigarea cauzelor, trăsăturilor şi urmărilor războaielor. În anul 2000, autorul a urmat cursurile Colegiului Naţional de Apărare, iar lucrarea de absolvire a fost tot una legată de o temă extrem de relevantă pentru teoria şi istoria politico-militară: aceea referitoare la factori constitutivi ai puterii naţionale a României. Şi-a luat apoi, în 2004, doctoratul în Ştiinţe Politice, cu o teză intitulată *Război clasic şi război total în secolul al XX-lea*. Câtă vreme a condus secţia *Externe* a *Jurnalului Naţional*, între vara lui 2001 şi vara lui 2002, Florin Diaconu a avut şansa profesională, deloc neglijabilă, să

scrie tot despre război. Despre un tip nou de război, ca să fim mai precişi: acela pe care oficialităţile americane în numesc *war against terror* şi care a dus, în intervalul amintit, la bombardarea şi apoi la invadarea Afganistanului.

Din toamna lui 2005, când Florin Diaconu a devenit colegul nostru, ocupând prin concurs un post de cercetător ştiinţific în cadrul Serviciului de Analiză Politico-Strategică al Institutului Diplomatic Român, preocuparea sa principală continuă să fie, în realitate, războiul ca instrument al politicului. Tema pe care şi-a ales-o în cadrul planului de cercetare al IDR – politica externă neo-conservatoare a SUA, în contextul mai larg al politicilor externe ale puterilor lumii anglo-saxone – are în centru, în mod natural, deja amintitul *war against terror*, precum şi alte conflicte politico-militare conexe. Preocuparea deosebită a lui Florin Diaconu pentru chestiunile de natură politico-militară este dovedită, din plin, şi de conţinutul articolelor scrise de el, pe parcursul lui 2006, în *Revista Institutului Diplomatic Român* (pe care o conduce în calitate de editor-şef), ca şi în *Revista de Politică Internaţională*. Titluri ca *Intervenţia americană în Irak: o acţiune legitimă, dar plină de tare spinoase probleme* sau *Miza reală a competiţiei geostrategice: deplina hegemonie mondială* sunt cât se poate de clare dovezi ale unui interes permanent al lui Florin Diaconu faţă de relevanţa înaltă a forţei militare pe arena internaţională.

Am preferat să fac această rapidă trecere în revistă a legăturilor autorului cu domeniul politico-militar pentru a sublinia, cu argumente, că prezentul volum *nu* este deloc rezultatul unui accident. Dimpotrivă, lucrarea de faţă, o variantă serios îmbunătăţită şi completată a părţii centrale a tezei de doctorat a lui Florin Diaconu, este mai degrabă semnul unei preocupări profesionale profunde, ajunsă la maturitate.

Titlul volumului de faţă este unul bine ales. De ce? Foarte simplu: în secolul al XX-lea vorbim, într-o mai mare măsură decât în alte perioade ale istoriei universale, mai mult despre nimicirea completă a adversarului decât despre simpla înfrângere a forţelor militare ale acestuia. Cu alte cuvinte, avem de-a face cu altceva decât, spre pildă, manevre strălucite ca aceea de la Sedan, în 1870. Secolul al XX-lea este plin de episoade precum Ypres, Hamburg, Dresda, Hiroshima şi Nagasaki, episoade în care obiectivul nu a fost simpla înfrângere, ci chiar nimicirea adversarului, împreună cu nimicirea voinţei sale militare şi politice de a mai continua lupta. Războaie limitate sunt puţine în secolul de care se ocupă în acest volum Florin Diaconu: confruntările pentru insulele Falklands (Malvine), ca şi ceea ce numim astăzi Primul Război din Golf (1991). Au fost limitate sau non-totale şi parodiile războinice gen „războiul fotbalului", cu amendamentul că în acest caz protagoniştii nu aveau mijloacele cre să le îngăduie să întreprindă un război total (pe care însă tare l-ar mai fi vrut).

Autorul dovedeşte, pe parcursul celor câteva sute de pagini ale volumului, o sumă de calităţi pe care nu pregetăm a le sublinia. Între altele, limbajul folosit este atât de departe de „limba de lemn" a multora dintre analizele cu tentă istorico-politologică din literatura românească mai veche sau mai nouă. Chiar dacă formulările academice sunt preponderente, ritmul cărţii, prezentarea argumentelor, folosirea unor amănunte care dau culoare, dar şi multă putere

demonstrațiilor întreprinse, toate acestea fac textul în același timp accesibil, dar și de un nivel de elevație remarcabil.

Un alt merit evident și important al acestei cărți este că autorul nu pornește de la vreo teză pe care s-o susțină ulterior în mod chinuit (și chinuitor pentru cititor). Florin Diaconu procedează altfel: aprofundează mai întâi o cantitate enormă de izvoare și de comentarii; și acestea sunt cele care îl conduc, în diverse capitole, spre o teză sau alta.

În plus, cartea este importantă și dintr-o altă perspectivă: în general, în România, despre război scriu aproape numai militarii (sau autori care au avut o carieră militară importantă). În lumea occidentală, dimpotrivă, despre război scriu, mult și cu folos, și specialiștii civili. Cartea lui Florin Diaconu este, de aceea, un semn în plus că ne aflăm pe o traiectorie care ne duce către starea de normalitate, în care opiniile despre război ca instrument al politicii este firesc să apară și să se cristalizeze în mediul academic civil.

Mai trebuie făcută o precizare: din diverse motive – toate de natură strict academică – nu putem fi de acord cu unele puncte de vedere exprimate de Florin Diaconu. Dar acest fapt este firesc (competiția între idei și interpretări diferite sau chiar opuse fiind un element esențial în dezbaterea științifică serioasă) și nu a putut afecta decizia noastră de a publica sub egida Institutului Diplomatic Român această lucrare. O lucrare *serioasă*; o lucrare cu o *bibliografie amplă* (câteva sute de volume și articole); o lucrare gândită și scrisă în interiorul unei *paradigme teoretice solide*: aceea a școlii realiste clasice în domeniul relațiilor internaționale (autorul făcând apel în mod repetat la notoria lucrare a lui Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations*); o lucrare *onestă* (autorul nu ezită să afirme, foarte clar, că este nu numai un partizan al realismului, ci și un partizan al gândirii politico-militare a *ulilor – hawks*, cum sunt denumiți aceștia în literatura anglo-saxonă. Și, sunt convins, o lucrare care va genera multe discuții în lumea academică din România.

Prof. univ. dr. Vlad Nistor,
Decan al Facultății de Istorie a Universității din București,
Director general al Institutului Diplomatic Român

Introducere

Într-un alt volum[1], apărut nu cu multă vreme în urmă la Editura Universității din București, am propus câteva definiții îmbunătățite, mai flexibile și mai nuanțate decât multe dintre acelea utilizate în mod curent (în lucrări de știință politică, de istorie politico-militară și de artă militară), definiții care să permită o înțelegere mai precisă a esenței și caracteristicilor *reale* ale *războiului clasic-limitat* și ale *războiului total*. Elementul central al *ipotezei de lucru* pe care am folosit-o în respectivul volum – și pe care o reiau și o dezvolt în cel de față – constă în mutarea deliberată a centrului de greutate al discuției despre tipurile de război înspre zona *scopurilor* sau *obiectivelor* politice, strategice, politico-militare (sau chiar și numai strict militare) ale conflictului armat. Și aceasta în special pentru că o parte importantă a definițiilor referitoare la *războiul total* insistă excesiv de mult – afectând foarte grav capacitatea de înțelegere și de cunoaștere – asupra unor caracteristici *secundare* și/sau complet *accidentale* ale acestui tip de conflict armat. Există autori dintre cei mai importanți pentru științele politice – cum ar fi Quincy Wright[2] sau Hans J. Morgenthau[3] – care afirmă, foarte clar, că *războiul total* ar fi caracteristic *doar* epocii contemporane, fiind direct asociat modernității tehnologice depline, generate de maturizarea și complementaritatea proceselor declanșate de revoluția industrială. Există și autori care insistă asupra *altor* caracteristici pe care le consideră a fi decisive pentru articularea războiului total, cum ar fi mobilizarea totală, intensitatea deosebită a conflictului sau suprafața enormă a teatrelor de operațiuni militare.

Din păcate, cel puțin o parte din definițiile în cauză au câteva *vulnerabilități majore* (și evidente, pentru orice cititor atent și cu o minimă cultură istorică). Așa de exemplu, o simplă trecere în revistă a războaielor din spațiul ex-iugoslav sau a conflictului intertribal din Rwanda indică, foarte clar, cât de fragilă este orice paradigmă explicativă care listează modernitatea tehnologică deplină între condițiile *obligatorii* și *majore* ale *războiului total* (și care construiește, pe această bază, un raționament potrivit căruia *războiul total* ar fi un instrument aflat *doar* la îndemâna societăților care au absobit pe deplin cel puțin „al doilea val", al cărui element central este „mareea industrialismului" ce „și-a atins punctul culminant în deceniile de după al doilea război mondial"[4]). Și aceasta fiindcă, în linii mari, arsenalele forțelor militare și paramilitare care s-au

---

[1] Florin DIACONU, *Război clasic-limitat și război total: elemente de teorie și istorie politico-militară. Definiții uzuale; valoare, limite, probleme; (Re)definirea celor două tipuri de război; Repere istorice majore, din Antichitate până la 1900*, Editura Universității din București, 2006

[2] Vezi, de exemplu, Quincy WRIGHT, *A Study of War. Second edition, with a commentary on war since 1942*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1965, p. 307 (războiul total ar fi doar „a cincea schimbare, caracteristică modalității moderne de a face război")

[3] Vezi, între altele, Hans J. MORGENTHAU, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, third edition, Alfred A. Knopf, New York, 1964, p. 365 („războiul în epoca noastră a devenit total")

[4] Pentru înțelegerea deplină a semnificației sintagmei, vezi Alvin TOFFLER, *Al treilea val*, Ed. Politică, București, 1983, pp. 49, 56-176

confruntat în spațiul ex-iugoslav țineau mai degrabă de tehnosfera anilor '40, în timp ce echipamentul și armamentul folosit cu predilecție de neamul Hutu pentru a extermina în jur de un milion de membri ai grupului etnic Tutsi era compatibil, mai degrabă, cu acela de la sfârșitul epocii străvechi: pietre, bâte și arme albe (de tăiat și de împuns).

Ca urmare a numărului considerabil de probleme și vulnerabilități conținute de multe dintre definițiile utilizate în mod curent în lucrările despre război, am propus următoarele definiții alternative:

a. Numim *război total tipul de război în care, de la bun început sau treptat, cel puțin unul dintre actorii implicați are ca obiectiv final – sau cel puțin realizează/obține, chiar dacă numai întâmplător – afectarea/lovirea gravă și ireversibilă sau chiar anularea/distrugerea completă a statutului ontic al (a existenței) inamicului*. O definiție alternativă (în mult mai mare măsură simplificatoare) ar putea fi următoarea: numim *război total* tipul de război în care, de la bun început sau treptat, *cel puțin unul dintre actorii implicați dorește și acționează pentru (sau doar obține, chiar și întâmplător) reducerea definitivă, prin forță, a numărului de actori ai sistemului (sau, cel puțin, reducerea definitivă, prin forță, a rangului real al puterii entității/entităților inamice)*. Exemplu: numim *război total* conflictul din interiorul unui sistem cu doi actori, dintre care cel puțin unul dorește (sau reușește, chiar și doar întâmplător/accidental) ca, la finalul conflictului, inamicul să dispară complet/să fie complet distrus/să-și înceteze definitiv existența, sau cel puțin, ca la finalul conflictului, rangul real al puterii inamicului să fie *grav* și *ireversibil* lovit. Variantă și mai simplă a enunțului anterior: *dacă vorbim despre un război total într-un sistem în care există doar doi actori, la final unul singur supraviețuiește, iar celălalt dispare*/este distrus/încetează să existe (sau, cel puțin, *are ireversibil lovite/slăbite componente centrale ale puterii de stat/naționale*).

b. În mod corelat cu definiția de mai sus, *numim război clasic-limitat tipul de război în care, de la bun început și până la încheierea păcii, toți actorii implicați au obiective militare și politice care nu sunt de natură să afecteze grav și ireversibil, sau chiar să anuleze complet/să distrugă statutul ontic/existența inamicului*. Definiție alternativă: numim *război clasic-limitat* tipul de război în care, niciodată, vreunul din actorii implicați nu ajunge să dorească (și să acționeze pentru) și nici nu obține reducerea prin forță a numărului de actori ai sistemului. Exemplu: dacă vorbim despre un conflict în interiorul unui sistem internațional cu doar doi actori, nici unul dintre actorii care îl compun nu vrea (nu-și planifică și nu acționează pentru) și nici nu obține, chiar și numai întâmplător, ca la finalul războiului sistemul să ajungă unul cu doar un singur actor; ca urmare, *acest tip de război conservă, în linii mari și în trăsăturile sale principale, statutul ontic al (existența) fiecăruia dintre actorii implicați.*

Dacă discutăm, într-un asemenea context, semnificația conceptului de *victorie* (în plan politic sau politico-militar), putem ajunge, folosind definițiile deja prezentate, la următoarele enunțuri:

a. Numim *război clasic-limitat* tipul de conflict militar în care *victoria înseamnă, în mod evident, doar slăbirea temporară – chiar dacă semnificativă – a inamicului, dar în nici un caz distrugerea sa completă (premeditată sau întâmplătoare) și nici slăbirea sa (premeditată sau întâmplătoare) gravă și ireversibilă.*

b. Dimpotrivă, numim *război total* tipul de conflict armat în care *victoria înseamnă, automat, reconfigurarea sistemului internațional (sau a unui subsistem al acestuia) și, dacă nu distrugerea (premeditată sau întâmplătoare) completă și definitivă, atunci măcar slăbirea (premeditată sau întâmplătoare), foarte gravă și vădit ireversibilă a inamicului.*

Dacă luăm în calcul, după precizarea semnificației conceptului general de *putere*, relevanța realităților complementare pe care le desemnăm în mod curent prin intermediul conceptului de *putere politico-militară*, definițiile deja propuse conduc la următoarele enunțuri:

a. Numim *război clasic-limitat* acel tip de război în urma căruia *actorii înfrânți nu-și pierd decât parțial și temporar puterea, deci capacitatea de a influența deciziile și acțiunile altor actori ai sistemului* la care ne referim (sau, altfel spus, numim *război clasic-limitat* acel tip de război în urma căruia *toți actorii implicați își conservă, integral sau cel puțin în linii mari, puterea, deci capacitatea de a influența deciziile și acțiunile altor actori).*

b. În mod corelat, numim *război total* acel tip de război în urma căruia *unul sau mai mulți actori (în general dintre cei înfrânți, dar uneori chiar și dintre învingători) își pierd, definitiv sau cel puțin pe termen lung, o parte importantă din elementele constitutive centrale/decisive ale puterii, adică ale capacității de a influența deciziile și acțiunile altor actori ai sistemului* (sau, altfel spus, numim *război total* acel tip de război în urma căruia *nu toți actorii implicați își conservă, integral sau în linii mari, puterea sau capacitatea de a influența deciziile și acțiunile altor actori*).

Plecând de la aceste definiții, am testat apoi eficacitatea și flexibilitatea lor ca *instrumente de lucru*, folosindu-le la (re)citirea și mai profunda înțelegere a unor pasaje importante din două texte fundamentale pentru istoria politico-militară, ca și pentru știința politică: *Războiul peloponesiac* al lui Thucydides și extrem de influenta lucrare *Despre război* a lui Carl von Clausewitz.

După aceea, am trecut în revistă maniera în care cele două tipuri de război *au coexistat* în epocile istorice de până la sfârșitul secolului al XIX-lea. În

legătură cu rezultatele acestei evaluări cu dominantă istorică, merită – cred – reamintite cel puțin următoarele elemente, prezentate mult mai amănunțit în volumul anterior deja citat:

a. *Întreaga* istorie a umanității infirmă clar teoriile potrivit cărora *războiul total* ar fi o ‚stare de agregare' a conflictului armat care să caracterizeze doar epoca contemporană;

b. În diverse epoci istorice, ca și în diverse arii geografice (regiuni care funcționează, cel puțin uneori, până mult după marile descoperiri geografice și consolidarea marilor rute transoceanice regulate, ca un fel de incinte izolate și etanșe, de tip aproape calorimetric), unul din cele două tipuri de război pare a fi *precumpănitor*, uneori chiar *dominant*; dar *niciodată* nu avem de-a face cu segmente mari din istoria universală în care să existe *doar* un singur tip de război, celălalt fiind complet absent;

c. Dacă ne referim la ceea ce știm despre conflictele militare între comunitățile umane care trăiesc în *preistorie*, putem spune următoarele: folosirea cu prioritate a metodelor *războiului total* pare a fi întemeiată pe/catalizată de: randamentul scăzut al activităților economice, precaritatea (neori extremă) a resurselor, potențialul demografic limitat al comunităților umane, motive de ordin religios, incompatibilități majore între stiluriile de viață și tipurile de economie ale grupurilor rivale, interacțiuni cu actori politici mult mai avansați, ajunși deja la stadiul de dezvoltare pe care îl numim, în mod curent, folosind conceptul de stat; dar, tot în preistorie – sau, mai precis, la sfârșitul acesteia și la începutul existenței statelor străvechi – există și manifestări ale *războiului clasic-limitat*, care par a fi, cel puțin uneori, rezulatul unui interes cât se poate de rațional pentru economisirea/conservarea unor resurse oricum precare. Este, de exemplu, cazul duelurilor între indivizi sau între grupuri foarte mici de luptători, dueluri care țin locul ciocnirii între grupuri mari de luptători (armate). Găsim relatări despre asemenea episoade în legendele istorice despre începuturile Romei (vezi lupta celor trei frați Horați, care reprezentau Roma regală, împotriva celor trei frați Curiați din Alba-Longa, duel colectiv petrecut, conform tradiției, în vremea regelui Tullius Hostilius și care ar fi avut drept urmare înglobarea întregii comunități învinse în rândurile poporului învingător), dar și în legenda aztecă despre nașterea lui Huitzilopochtli, „înfricoșatul zeu al bătăliei". Acesta, imediat după ivirea sa pe lume, „s-a înarmat din tălpi și până-n creștet" și „încordându-și arcul de turcheză răni pe Coyolxauhqui, tăindu-i grumazul, de-i zbură pletosul cap"[5].

d. În ceea ce privește războaiele din *lumea antică* (civilizațiile orientale și lumile greacă, elenistică și romană), putem spune că multe dintre ele au

[5] „Nașterea lui Huitzilopochtli", în Francisc PĂCURARU (editor, traducător, prefațator), *Antologia literaturii precolumbiene*, Ed. Univers, București, 1973, p. 58

fost conflicte militare *predominant clasice-limitate*. Şi aceasta din mai multe motive: luarea de prizonieri şi evitarea exterminării învinşilor devin rentabile odată cu creşterea progresivă a randamentului muncii individuale şi colective; tehnica militară permitea doar cu greu obţinerea unor rezultate cu adevărat decisive în bătălii şi campanii; efectivele mobilizabile erau, adesea, prea mici pentru obţinerea de rezultate decisive şi pentru exploatarea militară şi politică deplină a victoriilor tactice; numeroase conflicte interne care ar fi putut genera războaie civile de tip total se resorb datorită unor „supape de siguranţă" de tipul colonizării; dificultăţile logistice sunt enorme şi, drept urmare, cu foarte rare excepţii, armatele desfăşoară operaţii militare de scurtă durată, înaintând destul de rar în adâncimea teritoriului inamic; există numeroase disfuncţii importante în ceea ce priveşte calitatea comandanţilor, disciplina, omogenitatea şi coeziunea armatelor, ca şi concepţiile tactice şi strategice; în multe ocazii, există şi o clară lipsă de voinţă politică, ingredientul *cel mai important* al războiului total. Dar în lumea antică există şi *războaie totale*. Acestea sunt generate/catalizate mai ales de: logica firească a expansiunii imperiale, care ajunge rapid să vizeze dominaţia întregii lumi cunoscute; confruntarea cu inamici care produc pagube şi pierderi mai mari decât cele aşteptate, generând astfel probleme strategice (sau de prestigiu) pentru rezolvarea cărora se recurge la războiul de exterminare; conştiinţa acută a alterităţii, dublată de convingeri foarte puternice privind superioritatea culturală/civilizaţională faţă de adversar (combinaţie explozivă care constituie, în bună măsură, un puternic „strămoş" indirect al naţionalismelor moderne şi contemporane, vădit responsabile pentru *multe* dintre *războaiele totale* ale secolului al XX-lea); incompatibilităţi ideologice şi/sau incompatibilităţi ale agendelor politice ale elitelor guvernante.

e. În Evul Mediu, ca şi în cazul antichităţii, avem de-a face mai degrabă cu o epocă în care tipul *predominant* de război este cel *clasic-limitat*, ne-total. Şi aceasta pentru că: randamentul economic al societăţilor medievale este, în general, limitat, iar efectivele mobilizabile şi mobilizate sunt adesea foarte mici; fortificaţiile permanente sunt adesea mai performante decât multe dintre mijloacele şi tehnicile de asediu şi de asalt; contractul vasalic poate duce la limitarea serioasă a randamentului militar; „armistiţiul Domnului" erodează, şi el, dacă şi când e aplicat, şansele unei victorii decisive şi ale exploatării complete, în plan politic, a victoriei militare; mulţi dintre comandanţii militari din Evul Mediu au un randament profesional discutabil; calitatea trupelor este adesea lamentabilă (sau măcar incompatibilă cu cerinţele minimale ale obţinerii şi fructificării depline a unor victorii nimicitoare). Dar există, tot în Evul Mediu, şi destule cazuri în care vorbim despre *război total*. Acesta este catalizat de (sau apare mai ales ca): fază acută a unui conflict

religios/ideologic; o capacitate uneori surprinzător de bine conturată de a înainta rapid, cu forțe numeroase, în adâncimea teritoriului inamic; tactică a pământului pârjolit.

În *epoca modernă*, până la Revoluția Franceză, *războiul clasic-limitat* continuă să fie forma *predominată* de conflict militar, mai ales în spațiul european și în zonele geografice apropiate sau influențate de modelul european. Aceasta se întâmplă în special pentru că: există o importantă „supapă de siguranță" pentru tensiuni și frustrări strategice sau de prestigiu, constituită de mariile descoperiri geografice și de începutul expansiunii coloniale; psihologia și interesele mercenarului sau ale soldatului de profesie sunt factori limitativi (extrem de puternici, de altfel) ai exceselor și violenței; armatele au încă, în cele mai multe ocazii, dimensiuni mici sau foarte mici, fiind incapabile de victorii cu adevărat decisive și cu atât mai puțin capabile să fructifice integral victoriile tactice; sistemul echilibrului regional sau continental descurajează, între altele, războiul total; foarte adesea, victoriile de mari proporții sunt atât de scump plătite încât interzic, practic, continuarea războiului și exploatarea politică deplină a rezultatelor confruntării militare; viteza de deplasare a armatelor epocii este, adesea, foarte mică; tehnica fortificațiilor cunoaște o dezvoltare spectaculoasă. În aceeași perioadă există însă și manifestări clare și importante ale *războiului total*. Și aceasta mai ales fiindcă: nici unul dintre actorii politici din Europa nu pare interesat să aibă comportamente moderate în războaiele cu non-europenii (vezi, de exemplu, excesele și atrocitățile săvârșite în timpul cuceririi Americilor); capacitatea de plată a statelor sau principilor care angajează mercenari funcționează cu sincope (și, în cazul încetării plăților, mercenarii se dedau la brutalități greu de imaginat – ceea ce se întâmplă frecvent, de exemplu, în timpul Războiului de 30 de ani); conflictele ideologice și/sau religioase continuă să genereze și să catalizeze *războaie totale* de mare intensitate; asimetriile, cu cât sunt mai pronunțate, cu atât mai des provoacă escaladarea violențelor până la nivelul de *război total*; se simte din plin influența naționalismelor emergente, care amplifică intensitatea conflictelor, dizolvă codurile clasice de conduită militară și catalizează războaiele de tip total; eșecul unor războaie de tip clasic-limitat duce la războaie de tip total; avem de-a face, exact în această perioadă, și cu primul conflict între două state moderne, ambele născute ca urmare a unor revoluții încununate de succes (și este semnificativ faptul că, *dacă* acceptăm definițiile deja propuse în paginile anterioare, războaiele anglo-olandeze declanșate ca urmare a *Actelor de Navigație* sunt, toate trei, episoade ale unui *război total complet configurat*, de mare amploare și de lungă durată).

În perioada dintre începutul Revoluției Franceze și Primul Război Mondial, *războiul total* capătă o pondere crescândă (iar cel clasic-limitat

are, în mod firesc, o arie de manifestare tot mai îngustă şi mai puţin semnificativă). Caracterul *predominant* al *războiului total* are, pentru intervalul dintre sfârşitul secolului al XVIII-lea şi sfârşitul veacului al XIX-lea, mai multe explicaţii: ideologiile – inclusiv naţionalismele extrem de agresive, mixate adesea cu idei de tip rasist – devin „motoare" majore ale multora dintre conflictele internaţionale sau intra-statale şi, exact ca în perioadele istorice anterioare, generează şi/sau catalizează războaie totale; resursele mobilizabile şi mobilizate cresc brusc, odată cu revoluţia demografică, cu revoluţia industrială şi cu revoluţiile sociale şi politice; mobilizarea generală a populaţiei devine, începând cu 1793, când Franţa recurge la *levèe en masse*, o metodă folosită apoi tot mai des; dimensiunile (efectivele) armatelor cresc foarte rapid şi, drept urmare, ele devin perfect capabile să pătrundă, în forţă, până în regiunile centrale ale teritoriului inamic; se modifică substanţial metodele de selecţie şi promovare a ofiţerilor, ceea ce duce la un plus semnificativ de eficienţă a armatelor de operaţii; se generalizează rapid noi tehnici de organizare militară şi noi tipuri de arme, care măresc capacitatea trupelor combatante de a distruge/devasta teritoriul inamic; sistemul echilibrului regional sau continental – care descuraja, între altele, războiul total – încetează să mai fie eficient; apar şi *strategii totale*, apte să ameninţe, cu mare economie de mijloace, componente importante ale puterii politico-militare a adversarilor; creşte exploziv importanţa propagandei, care potenţează naţionalismele şi generează (şi menţine) motivaţia necesară purtării războiului total. Pentru a ilustra preponderenţa tot mai clară a războiului total în raport cu cel clasic-limitat, am analizat, cu suficient de multe detalii, războaiele Franţei revoluţionare şi napoleoniene, un episod semnificativ din timpul valului de revoluţii de la 1848-1849, Războiul Civil din SUA, războiul franco-prusac de la 1870-1871, ca şi un număr de războaie coloniale din secolul al XIX-lea.

Concluzia acestei foarte scurte prezentări istorice este simplă şi clară: pe măsură ce ne apropiem de secolul al XX-lea, *războiul total – care coexistase, în proporţii foarte diferite, cu războiul clasic-limitat, de-a lungul tuturor epocilor istorice, începând încă din preistorie – capătă un loc tot mai vizibil, tot mai important şi devine tipul predominant (iar uneori chiar tipul decisiv) de război*, atât în cazurile de conflict inter-statal, cât şi în cazul unor conflicte intra-statale (de tipul războaielor civile).

Volumul de faţă – care reprezintă o variantă îmbunătăţită şi completată a părţii finale a tezei mele de doctorat în disciplina Ştiinţe Politice (teză intitulată chiar *Război clasic şi război total în secolul al XX-lea* şi susţinută public în cadrul Universităţii Bucureşti, la sfârşitul lui decembrie 2004) – îşi propune, în

raport cu ceea ce am prezentat deja în lucrarea la care am făcut deja trimitere şi care este rezumată în paginile anterioare, să atingă următoarele obiective:

a. Să lămurească, fără echivoc, în ce măsură războaiele (fie ele de mari dimensiuni sau de mai mică amploare) care au avut loc pe parcursul secolului al XX-lea continuă (sau nu) *trend*-ul clar configurat începând cu sfârşitul secolului al XVIII-lea; altfel spus, să investigheze, cât se poate de minuţios, *măsura în care războiul total devine – sau nu – încă şi mai predominant, încă şi mai semnificativ* în lumea contemporană.

b. Să prezinte în mod amănunţit *un număr de cauze şi surse majore, precum şi un număr semnificativ de caracteristici principale, de instrumente şi metode ale războiului total şi ale războiului clasic-limitat în secolul al XX-lea.*

c. Să investigheze – chiar dacă uneori doar tangenţial sau indirect – aspecte privind *continuitatea* şi *discontinuităţile* care există, la nivelul gândirii şi practicii politico-militare, între războaiele de diverse tipuri din secolele anterioare şi conflictele militare *totale* sau *clasice-limitate* din secolul al XX-lea.

d. Să întreprindă, în final, o *prospectare a scenariilor de viitor în ceea ce priveşte forma dominantă de război (şi proporţiile dintre formele de manifestare ale războiului clasic-limitat şi ale celui total)*; în vederea îndeplinirii acestui ultim obiectiv (puţin compatibil cu tradiţia majorităţii şcolilor europene de ştiinţe politice, care pun accentul aproape exclusiv pe analiza profundă şi nuanţată a fenomenelor şi proceselor politice, dar compatibil cu preocuparea multor autori anglo-saxoni de a construi demersuri cognitive care înglobează o componentă puternică de tip prospectiv) am identificat *trei parcursuri posibile* (desigur, nu în egală măsură şi probabile): episoade istorice şi formulări teoretice care par a indica faptul că *războiul total* ar fi într-o perioadă de recul (şi, deci, că războiul de tip *clasic-limitat* ar putea redeveni forma predominantă de conflict militar); episoade istorice şi formulări teoretice care, dimpotrivă, par a indica faptul că *războiul total* are toate şansele să devină încă şi mai semnificativ decât în secolul al XX-lea, atât ca pondere cât şi ca urmări, în deceniile ce vin; şi *input*-uri de diverse tipuri care au, ca numitor comun, o natură bivalentă (ele putând fi asamblate şi în scenarii de viitor care au în centru *creşterea* relevanţei *războiului clasic-limitat*, dar şi în scenarii de viitor care afirmă şi/sau demonstrează *accentuarea continuă* a caracterului *dominant* al *războiului total*). Pentru a nu lăsa să plutească nici măcar un crâmpei de ceaţă asupra acestei arii tematice *esenţiale* – în legătură cu care nu numai adversarii cei mai înverşunaţi ai paradigmei realiste clasice pe care eu o folosesc cu consecvenţă, dar chiar şi prietenii mei cei mai buni dintre colegii (nu foarte mulţi) de şcoală realistă m-au prevenit, în repetate ocazii, că va constitui *a very, very hot potato* – ţin să precizez, de la bun început, că *ideea privind resorbţia – sau chiar*

dispariția – relevanței cu totul speciale a războiului total constituie o simplă (dar foarte periculoasă) iluzie; că autorii care susțin astfel de puncte de vedere fie au alunecat în atractiva capcană a demersului de tip utopic, fie au căzut pradă bolii foarte grave a spiritului, pe care o numim, atunci când vorbim despre politică, *wishful thinking*. Altfel spus, e foarte clar că *războiul total și strategiile totale vor continua să aibă un rol central, cu totul excepțional, în relațiile internaționale* (și, drept urmare, că până și puterile mici sau cel mult mijlocii, de tipul României, țară în care spectrul politic este constant dominat de partide și grupări îmbibate până la saturație de ceea am putea numi, deloc ironic, de altfel, *pacifism mioritic*, ar trebui să înțeleagă *adevărul* și *dramatismul* acestei concluzii și să se pregătească pentru scenarii de viitor din care optimismul de tip pacifist lipsește, pe termen mediu și lung, aproape complet).

În ceea ce privește *metoda* folosită, țin să subliniez în mod special una dintre caracteristicile evidente ale lucrării de față. Am acordat o *pondere crescută* discutării unor informații, idei și nuanțe conținute nu de lucrări de specialitate (chiar atunci când acestea există și sunt de foarte bună calitate), ci preluate *direct din izvoare istorice* de diverse tipuri. Aceasta este o metodă care include un risc important – acela de a face, uneori, eforturi disproporționat de mari pentru a ajunge, în final, la o concluzie vădit mai puțin fericit formulată decât într-o carte pe care oricum o avem în bibliotecă. Dar aceeași metodă a *folosirii masive și directe a izvoarelor istorice* prezintă și un *enorm* avantaj (pe care l-am discutat deja în alte ocazii): cine recurge exclusiv – sau prioritar – la informație prelucrată de alții are toate șansele să „înghită" și să metabolizeze eventualele erori (poate puține și mărunte, dar poate multe și/sau foarte grave) ale autorilor citați. O astfel de neșansă – care seamănă cu ceea ce se întâmplă, inevitabil, atunci când copiii noștri joacă *telefonul fără fir*, deformând graznic informația transmisă – poate fi evitată printr-o atenție sporită acordată *direct* izvoarelor. Acesta este motivul pentru care, de exemplu, am insistat *foarte* mult asupra unor fragmente din *Mein Kampf*, din discursurile de război ale lui Roosevelt[6], din *speech*-urile[7] unor oficialități americane care, la jumătatea lui aprilie 1941 (deci cu mai bine de șapte luni *înainte* de Pearl Harbor!) descriau, cu lux de amănunte, cât de masivă urma să fie mobilizarea generală a puterii productive a Statelor Unite în vederea consolidării capacității acestui stat de a purta un război mondial victorios, în orice condiții, pe orice teatre de operații și împotriva oricăror inamici.

Simt nevoia să mai precizez și că – exact ca și în cazul volumului anterior deja citat – am făcut *doar câteva* scurte trimiteri, absolut secundare, la experiența istorică românească. Și aceasta pentru că *România modernă și contemporană n-a fost și nu este o mare putere* (fiind, așa cum am precizat deja, în cel mai bun caz o putere mijlocie cu serioase lipsuri și dezechilibre la nivelul

[6] Franklin Delano ROOSEVELT, *Discursuri și mesagii*, traducere de Milton G. Lehrer, București, 1946

[7] Grupate sub titlul „America faces the Future", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, vol. XIX. No. 3. mai 1941 (volum având ca editor pe John A. KROUT și publicat la Columbia University)

factorilor constitutivi ai puterii naționale) și, ca urmare, n-a putut influența prea mult evoluția și rezultatul războaielor în care a fost implicată. În plus, *modernizarea incompletă și târzie*[8] a făcut ca românii să fie, *și* din punct de vedere al eficienței și performanțelor militare, un actor periferic/secundar al sistemului european și mondial. În al treilea rând, *dacă* reușim să ieșim din capcana viziunii românocentrice asupra lumii (ceea ce nu-i deloc ușor, având în vedere în special maniera aberantă în care e predată istoria națională și universală în clasele IV-XII, dar nu este nici imposibil), trebuie să constatăm că în România contemporană nu există autori militari sau cu lucrări în domeniul științelor politico-militare care să dobândească și să mențină notorietate și influență dincolo de hotare. Ne place sau nu, noi n-am avut, nici în secolul al XIX-lea și nici în secolul al XX-lea, un Clausewitz sau un Quincy Wright. Aceasta nu înseamnă că autorii români care scriu despre război nu ar fi interesanți. Înseamnă însă, foarte clar, că oricât ar fi ei de interesanți (și unii chiar sunt), n-au influențat decisiv, niciodată, pe nimeni în afara României. Mai există și un al patrulea motiv pentru care experiența istorică românească este o prezență cel mult secundară în această lucrare. În întreaga perioadă a Războiului Rece (epocă istorică importantă, care ocupă aproape o jumătate din secolul al XX-lea), România nu a fost un actor *activ* cu *rol decisiv* în jocul geopolitic și geostrategic, ci doar *victimă* (cu o libertate de mișcare sever limitată și cu resurse de putere infime sau, în cel mai bun caz, complet insuficiente pentru o politică externă *realmente* independentă). Singurul capitol cu adevărat interesant – pentru o lucrare de istorie și teorie politico-militară și de știință politică, cum este cea de față – din această ultimă jumătate de secol de istorie românească ar fi implicarea, pe față sau nu, în furnizarea de armament, echipament și *know-how* militar (tehnic și tactic-operativ) către actori din așa-numita *Lume a III-a*[9]. Dar documentele oficiale referitoare la acest capitol de istorie națională sunt încă inaccesibile. Și probabil că vor continua să fie documente strict secrete suficient de mulți ani de aici încolo; astfel încât, luând în calcul cei 47 de ani pe care-i am acum, desțelenirea acestei incitante arii tematice ar putea fi, mai degrabă, preocuparea unuia din studenții mei de astăzi (*dacă* va mai rămâne vreunul realmente performant în țară, după ce se va rezolva, într-o manieră convenabilă, problema accesului legal și masiv al forței de muncă din Est în țările dezvoltate din UE).

Este firesc – și necesar – să ofer, încă din acest stadiu al lucrării, o explicație clară și în legătură cu *proporțiile* dintre diversele subcapitole. Aș fi putut alege, fără nici o problemă, o formulă care să pună în practică niște corelații tradiționale și ‚cuminți', de tipul ‚o arie tematică foarte importantă = un

---

[8] Caracteristică importantă nu numai în cazul României, ci pentru întreaga Europă de Est – vezi, pentru rădăcinile foarte adânci ale fenomenului, Daniel CHIROT (coordonator), *Originile înapoierii în Europa de Est : economie și politică din Evul Mediu până la începutul secolului al XX-lea*, Ed. Corint, București, 2004

[9] Iată o mică mostră privitoare la această consistentă realitate: atunci când discută problema relației dintre armele de asalt și forțele moderne de guerrillă, un important lexicon militar ilustrat anglo-norvegian publică o singură fotografie cu luptători palestinieni înarmați cu pistoale automate tip AK-47, menționând că armele erau „produse în România după licență sovietică" – *Krigs Maskiner. Et komplett vapenleksikon*, Aerospace Publishing, London, Forum Forlag A/S, Oslo, vol. 2, p. 417

subcapitol de mari dimensiuni', după cum ‚o arie tematică mai puțin importantă = un subcapitol ceva mai restrâns'. Am ales însă o altă modalitate de lucru: aceea de a explora *în special* – inclusiv alocând o cotă-parte mai mare din forma finală a textului – subiecte mai puțin discutate (cel puțin în România ultimelor decenii); această alegere m-a împins, automat, și către alocarea unei cote-părți mai reduse din textul final pentru prezentarea și discutarea unor arii tematice extrem de importante, dar și despre care s-a scris *enorm* (sau măcar destul). Iată un exemplu, pentru a lămuri mai bine problema proporțiilor (poate ciudate pentru unii cititori) dintre diversele elemente constitutive ale volumului de față. Subcapitolele referitoare la teoria și practica bombardamentului strategic (ca și la evoluția tehnică a bombardierelor grele) însumează mai multe pagini decât partea de subcapitol despre *Holocaust*. Aceasta nu înseamnă că importanța *reală* (*academică* și *politică*) a temei constituite de exterminarea în masă a evreilor din Europa ar fi una secundară. *Dimpotrivă*. Pentru orice om normal la minte, Holocaustul rămâne – vorba lui von Papen în fața tribunalului de la Nürnberg – „rușinea Germaniei"[10]. Un „genocid monstruos" care a fost înfăptuit – ceea nu trebuie deloc uitat – cu „*complicitatea* (subl. noastră – F.D.) tacită sau explicită" a unei părți din populația Europei (oameni și grupuri care, „din motive ideologice sau pur și simplu dintr-un oprtunism obtuz", au colaborat, chiar dacă „în mod diferit de la o țară la alta" cu Germania[11]). Dar, încă de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, a existat un „*șuvoi constant* (subl. noastră – F.D.) de literatură documentară sau de ficțiune"[12] în legătură cu această *uriașă monstruozitate* înfăptuită, metodic și cu sadism instituționalizat, de regimul nazist. *Orice* cititor român cu minime cunoștințe în domeniul științelor sociale (și cu un minim apetit pentru istorie și politică) știe deja câte ceva despre cel mai mare genocid al istoriei moderne și contemporane. Cantitatea de literatură (accesibilă *oricărui* cititor român) despre Holocaust este atât de mare, încât, oricâte eforturi aș fi făcut, nu cred că aș fi putut aduce – cel puțin în contextul *acestui* volum – ceva nou, la nivelul informației istorice (ca și la nivelul interpretării ei), în legătură cu acest subiect. Există însă numeroase alte arii și sub-arii tematice despre care cititorul obișnuit (din România sau de aiurea) știe cu mult mai puține lucruri. Și am preferat să mă ocup *în special* de aceste ‚poteci mai puțin bătătorite' și arii tematice mai puțin explorate care, chiar dacă au o importanță ceva mai mică (cel puțin din perspectivă strict *axiologică*), pot contribui la o înțelegere mai profundă și mai nuanțată a *războiului clasic-limitat* și a *războiului total* în secolul al XX-lea.

Nu aș vrea să închei aceste rânduri introductive fără să le mulțumesc, *și* pe această cale, tuturor acelora care au contribuit (în unele cazuri *decisiv)* în conturarea și finalizarea acestui volum: în primul rând lui Florea Diaconu, tatăl meu, militar de carieră, de la care am receptat, suficient de devreme, multe

---

[10] Jeliu JELEV. *Fascismul*, Ed. Științifică, București, 1992, p. 217

[11] Serge BERSTEIN, Pierre MILZA, *Istoria Europei*, volumul 5: *Secolul XX (din 1919 până în zilele noastre)*, Institutul European, Iași, 1998, p. 150

[12] Yuri SUHL (editor), *They fought back: The true story of the heroic Jewish resistance to Nazi slaughter*, Paperback Library, Inc., New York, 1968, p. 9

cunoştinţe despre (şi atitudini faţă de) meseria armelor şi război; profesorului dr. *Zoe Petre*, care mi-a fost mentor în timpul studiilor universitare şi de la care am învăţat, ani în şir, foarte mult; profesorului dr. *Radu Florian*, cu care am început să lucrez, acum mai bine de 10 ani, pe teme legate direct de prezentul volum; profesorului dr. *Daniel Barbu*, conducătorul ştiinţific al tezei mele de doctorat; profesorilor dr. *Cristian Preda*, dr. *Laurenţiu Vlad*, dr. *Florin Constantiniu* şi dr. *Ioan Chiper* (prietenia constantă şi cărţile primilor doi, ca şi observaţiile ultimilor doi fiindu-mi de mare ajutor în finalizarea acestui volum); soţiei mele, *Marinela-Ştefania* şi fiului meu, *Alexandru Tudor*, fără ajutorul cărora n-aş fi găsit energia şi liniştea necesare fianlizării acestui proiect; lui *Iulian Fota*, directorul Colegiului Naţional de Apărare, care mi-a oferit, în toamna lui 2005, posibilitatea de a prezenta – şi de a testa, în contact direct cu un public-ţintă nu neapărat foarte prietenos – o parte din ideile centrale ale acestei cărţi; şi, nu în ultimul rând, profesorului dr. *Vlad Nistor*, directorul general al Institutului Diplomatic Român, care m-a impulsionat să finalizez cât mai rapid varianta finală a acestui volum şi a avut iniţiativa curajoasă – pentru care îi mulţumesc în mod special – de a publica, sub egida IDR, o carte care conţine *numeroase* idei şi formulări controversate, foarte tranşante şi, probabil, deranjante pentru mulţi. Îi mulţumesc şi colegului (şi prietenului) meu *Adrian Stănescu*, care s-a dovedit, ca şi în alte ocazii, un editor de excepţie.

Dar există şi un merit – sau impuls – realmente *major* pentru felul în care s-a născut ideea centrală a acestui volum şi care *nu* aparţine nici *mentorilor* şi nici *prietenilor* mei. Dimpotrivă. Datorez enorm – şi afirm aceasta fără pic de ironie – mai ales *inamicilor şcolii realiste*. În fiecare an, de exemplu, la cursurile opţionale pe care le propun în cadrul Facultăţii de Ştiinţe Politice a Universităţii din Bucureşti, mulţi dintre studenţi vin deja ‚încărcaţi' cu *know-how* de tip idealist. Pentru ei, *războiul* (fie el *clasic-limitat* sau *total*) este, din start şi întotdeauna, ‚rău' (dacă nu chiar ‚răul absolut'); ‚bune' ar fi – conform formatului lor mental deja consolidat – doar diplomaţia, negocierile, compromisurile, pacea, instituţiile internaţionale de tipul ONU şi al ‚strămoşului' său direct, Liga Naţiunilor. Aşa îi învaţă, în anii anteriori de facultate, mai mulţi dintre colegii mei. Aşa îi învaţă şi majoritatea profesorilor de liceu.

Dar, dacă ieşim din capcana comodă a *iluziilor*, nu-i deloc aşa. În cele mai multe ocazii, *dreptul şi principiile de ordin moral* sunt, pe arena internaţională, doar nişte *ficţiuni tare plăpânde; războiul*, în schimb, este o *realitate*. O realitate *atroce*, o realitate *detestabilă*, dacă vreţi; dar o *realitate incontestabil majoră*, de care ne izbim – şi dacă ne place (sau măcar dacă ne putem acomoda cu) acest fapt, şi dacă nu – la tot pasul (şi care are un rol *adesea decisiv* în configurarea şi evoluţia scenei internaţionale).

Capitolul I

Război total şi război clasic-limitat în secolul al XX-lea: cauze, surse, caracteristici

Atunci când discutăm subiectul central al lucrării de faţă este vorba, în primul rând, despre *natura reală a majorităţii absolute a războaielor din secolul al XX-lea* (în conformitate cu definiţiile pe care le-am propus anterior pentru explicarea *războiului clasic-limitat* şi a celui *total*). Cu referire la această problemă, este clar că unele dintre episoadele mai multora dintre războaiele la care ne referim (şi chiar unele războaie) sunt ‚curate', de *război clasic-limitat*, purtat după toate regulile şi cutumele războiului ‚civilizat' (tip de conflict la care se referea Clausewitz, atunci când afirma că statele europene moderne, de la începutul secolului al XIX-lea, luptă cu totul altfel decât neamurile barbare).

De exemplu, nu există, practic, nici un fel de excese *semnificative* (ca amploare, urmări şi frecvenţă) în comportamentul armatelor de mari dimensiuni care se înfruntă, între 1940 şi 1943, în Africa de Nord, unde războiul rămâne, ani în şir – cel puţin în linii mari – dominat de regulile „cavalereşti" ale *războiului clasic-limitat*. La fel, în multe dintre luptele aeriene de pe Frontul de Vest, pare să fi existat – mai ales între piloţii de vânătoare ai puterilor liberale-democratice şi cei ai *Reich*-ului – un respect reciproc şi o solidaritate de breaslă mai puternice decât faptul că ei luptau în tabere opuse şi, mai mult decât atât, în slujba unor regimuri animate de ideologii vădit incompatibile. Pierre Clostermann, de exemplu, un francez ajuns comandant de escadrilă în *RAF*, afirmă că, în momentul în care Walter Nowotny, un celebru pilot german de vânătoare, a murit ca urmare a rănilor căpătate într-un zbor de luptă, a simţit nevoia, împreună cu *toţi* colegii săi din aviaţia britanică, „să salutăm un inamic brav care a murit, ... să spunem că Nowotny ne aparţine, că face parte din sfera noastră în care nu admitem *nici ideologii, nici ură, nici fruntarii* (subl. noastră – F.D.)". Pentru Clostermann, Nowotny nici măcar nu mai era duşman, ci *camarad*; francezul vorbeşte pe faţă despre o camaraderie care „nu are nimic de-a face cu patriotismul, cu democraţia, cu nazismul ori cu umanitatea". Merită în acest context amintit faptul că, destul de probabil, şi Nowotny, ajuns locotenent-colonel la doar 22 de ani, trebuie să fi avut, pe când trăia, sentimente destul de apropiate de acelea ale adversarilor săi; altfel este greu de explicat gestul său de a adresa un protest violent chiar *Führer*-ului, atunci când a aflat că Hitler ordonase uciderea a 47 de aviatori aliaţi care încercaseră să fugă din captivitate[13]. Destule episoade stranii au loc şi în timpul războiului pe mare, şi aceasta chiar în plină epocă a *războiului submarin total, fără nici un fel de restricţii*. În momentul în

[13] Pierre CLOSTERMANN, *Marele circ*, Editura Militară, Bucureşti, 1974, pp. 248-251

care, de exemplu, submarinul german *U 156* torpilează nava *Laconia*, la începutul celei de-a doua decade a lui septembrie 1942, comandantul Hartenstein iese la suprafață și ia rapid la bord 193 de naufragiați (dintre care 21 de britanici, iar restul prizonieri italieni ce erau transportați de *Laconia* spre Marea Britanie), în timp ce alte sute de naufragiați se agață, cum pot, de submarinul german. Îngrijorat de soarta naufragiaților (atitudine care, să fim lămuriți, este compatibilă *exclusiv* cu regulile și cutumele *războiului clasic-limitat*), Hartenstein cheamă în ajutor toate celelalte submarine din ‚haita' pe care o conducea, iar în final ajunge, fără a cere nici măcar permisiunea șefilor săi ierarhici, chiar să emită un mesaj radio în clar, în limba engleză, promițând că nu va ataca nici o navă aliată venită să-i culeagă pe supraviețuitori și dându-și, în plus, și poziția exactă. În final, submarinele germane implicate în acest episod aproape incredibil au fost nevoite să intre în imersiune, abandonând în valuri pe mulți dintre cei deja salvați, fiindcă au fost bombardate, de cinci ori la rând, de către un avion american de tip *Liberator*, care nu ezită să atace, *deși U 156* avea o cruce roșie improvizată (cu brațele de cel puțin 4 yarzi lugime) pe punte și deși se vedea foarte bine – mai ales din aer – că remorchează patru bărci mari de salvare, pline-ochi cu supraviețuitori ai unui naufragiu al unei nave de suprafață de mari dimensiuni (care, la momentul respectiv al războiului, nu putea fi, în Atlantic, cu o probabilitate de practic 100 %, decât una a aliaților SUA sau, eventual, neutră)[14].

Dar astfel de episoade, oricât ar fi ele de multe și de interesante, nu pot schimba natura *reală* a celui de-al Doilea Război Mondial. *Purtat atât de Axă cât și cel puțin de URSS cu scopul clar de a distruge complet unele state* (ale căror teritorii urmau să fie încorporate definitiv în propria sferă de influență de tip imperial a cuceritorilor), *purtat, în tot mai mare măsură (și de Axă, dar și de către Națiunile Unite), fără respectarea regulilor tradiționale ale războiului*, așa cum erau ele fixate în numeroase documente internaționale, *purtat frecvent cu metode de tipul genocidului sau al atacării deliberate, în scopul distrugerii complete, a unor ținte civile, inclusiv mari centre populate* (metode prezente din plin în practica politico-militară germană și japoneză, dar și în aceea a URSS și a anglo-americanilor), Al Doilea Război Mondial rămâne (datorită predominării clare a obiectivelor politice și politico-militare totale, a strategiilor totale și a metodelor caracteristice războiului total) nimic altceva decât un *război total, de mare amploare, de mare intensitate și pe deplin configurat*.

Același lucru se poate spune, în linii mari, despre *aproape toate* războaiele – fie ele internaționale sau intranaționale/civile – din secolul al XX-lea. Vorbim, deci, în secolul al XX-lea, despre *predominanța clară a războiului total (ca și despre o reducere progresivă, până aproape de completa lor dispariție sau până la reducerea dramatică a importanței și consecințelor lor, a cazurilor de război clasic-limitat)*. Extrem de puține dintre războaiele internaționale mai sunt strict *clasice-limitate*. Cazul cel mai evident este acela al

[14] Jacques MORDAL, *Twenty-five Centuries of Sea Warfare*, Abbey Library, London, 1973, pp. 355-357

războiului anglo-argentinian din 1982, pentru insulele Falklands (Malvine). Mai există, e drept, şi alte câteva campanii militare şi/sau războaie de tip *clasic-limitat* (în care *singurul obiectiv important pare a fi exclusiv distrugerea forţelor armate inamice)*, dar ele episoade mai degrabă *accidentale/atipice*, care fac parte din *strategii mai degrabă totale, strategii ce vizează lovirea gravă şi ireversibilă a statutului ontic al inamicului, fie acesta un stat, o alianţă sau o coaliţie.* Astfel de episoade *atipice* – în care operaţiile militare sunt de tip predominant *clasic-limitat*, deşi strategiile politico-militare pe care le susţin sunt *totale* – sunt acelea ale campaniilor militare de mari proporţii din zona de frontieră între URSS şi Japonia, la sfârşitul anilor '30, ca şi acelea de pe parcursul mai multora dintre războaiele înverşunate dintre lumea arabă şi Israel (cel puţin cele din 1967 şi 1973).

Ca urmare *directă* a acestei situaţii în care *războiul total este tot mai frecvent prezent (şi tot mai semnificativ, în special prin urmările sale directe sau indirecte), iar războiul clasic-limitat este tot mai rar prezent şi tot mai puţin semnificativ în viaţa internaţională*, cea mai mare parte a acestui volum se va concentra, *inevitabil*, asupra unora dintre *cauzele, corelaţiile, practicile/metodele, tehnologiile şi urmările caracteristice războaielor de tip total* (deşi, ori de câte ori va fi posibil, subcapitole sau pasaje speciale vor face trimitere la cazurile *reale* sau *potenţiale* de *război clasic-limitat*).

În al doilea rând, voi încerca să evaluez – aşa cum am făcut, în volumul anterior la care am făcut deja trimitere, şi pentru alte momente şi epoci istorice – *legătura între ideile politice care animă actori importanţi ai scenei internaţionale şi tipul de război folosit cu predilecţie de aceştia.* Dacă ne referim, de exemplu, la ambele conflagraţii mondiale, miza principală a unui astfel de demers este demolarea unui *mit* care încă rezistă, şi anume acela conform căruia *doar* Puterile Centrale şi în special Germania (în Primul Război Mondial) şi *doar* Axa, dar mai ales Germania şi Japonia (în Al Doilea Război Mondial) ar fi încălcat, grav şi cu premeditare, legile şi cutumele războiului *clasic-limitat*, folosind deliberat şi pe scară largă metode ale *războiului total*; aceasta în timp ce Antanta, iar două decenii mai târziu coaliţia de război numită Naţiunile Unite nu s-ar fi făcut vinovate de astfel de excese; ca urmare, vorbim în această situaţie despre un *mit politic* în care realitatea istorică este prezentată – în chip ultra-simplificator – ca opunând un actor colectiv, cu multe trăsături ale răului absolut, unui alt actor colectiv, presupus însă a fi înzestrat cu un set de trăsături ale binelui absolut, complet opuse celor ale competitorului. Nimic mai puţin adevărat decât ceea ce susţin autorii care sunt, încă, prizonierii unui astfel de mit: în *ambele* războaie mondiale – dar mai ales între 1939 şi 1945 – *ambele* tabere au folosit, *masiv, intens* şi *deliberat*, metode ale războiului *total*.

În al treilea rând, lucrarea îşi propune să pună în evidenţă – şi să discute în mod amănunţit – un număr de alte variabile care, împreună, configurează realitatea extrem de complexă şi foarte dinamică pe care o numim *război modern*. Dintre acestea, merită amintite cel puţin următoarele:

a. *Mobilizare totală sau parțială a resurselor și mijloacelor* (cu sublinierea diferențelor notabile între diferiții actori implicați în conflictele secolului al XX-lea, diferențe care și explică, în bună măsură, rezultatele finale ale confruntărilor);

b. *Dispariția tot mai pronunțată a oricăror diferențe practice cu adevărat semnificative între țintele civile și țintele militare*;

c. Existența unor *strategii* politico-militare extrem de diferite, de la cele *predominant clasice-limitate* și mergând până la cele *totale, de anihilare, menite să lovească grav și ireversibil – sau chiar să nimicească defintiv și complet – statutul ontic al inamicilor*;

d. *Existența și perfecționarea rapidă a unui set important de arme și de sisteme de arme care îngăduie victorii decisive, ca și ducerea până la capăt a războiului, fie acesta clasic-limitat sau total* (cu referiri speciale la diferite aspecte tehnologice importante pentru mai buna înțelegere a *războiului total modern*: de la tehnica blindată la aviația de bombardament strategic, la multe dintre tipurile de muniție folosite în misiunile de bombardament aerian, la creșterea aproape explozivă a rolului *strategic* al portavionului și submarinului, la folosirea rachetelor de diverse tipuri pentru lovirea unor ținte sau zone din adâncimea extremă a teritoriului inamic, precum și la competiția pentru producerea armei atomice);

e. Existența și perfecționarea continuă a unor *concepții tactico-operative care se pliază, și ele, pe logica războiului total* (concepții menite să contribuie din plin la lovirea/mutilarea gravă și ireversibilă a statutului ontic al inamicului); între acestea, foarte importante sunt *preocuparea pentru realizarea surprinderii strategice* (importantă, desigur, și pentru obținerea victoriei în războiul de tip clasic-limitat), precum și *atacul masiv și foarte rapid, în adâncimea teritoriului inamic* – pentru a interzice competitorului să-și finalizeze mobilizarea completă a mijloacelor și resurselor; vor fi făcute, de altfel, și unele referiri la strategii și tactici de *uzură*, la *tactica pământului pârjolit*, la diverse metode vizând obținerea deciziei – sau cel puțin *istovirea* adversarului – în urma luptelor prelungite în spații urbane, ca și la efortul de a concentra efective mari și cantități uriașe de tehnică de luptă în zonele în care urmează să fie rupt frontul inamic (printr-o bătălie de nimicire de mari proporții și fără nici o preocupare consistentă pentru evitarea și/sau limitarea a ceea ce numim astăzi *pagube și victime colaterale*).

În al patrulea rând, pentru mai buna înțelegere a ceea ce este *războiul total* – care, după cum am precizat deja, este (fie el complet sau incomplet configurat) *cel mai frecvent și mai semnificativ tip de război în secolul al XX-lea* – și a capacității sale de a leza grav și ireversibil statutul ontic al inamicului, merită studiată cu atenția *întreaga panoplie a metodelor, instrumentelor și tehnicilor* care caracterizează – în epoca contemporană – această modalitate de a

purta războiul. Dintr-o asemenea perspectivă, merită o evaluare atentă și minuțioasă probleme și teme cum ar fi:

a. *regimul populației civile și al proprietății* în regiuni care sunt teatru de operațiuni militare sau care au fost cucerite în urma unor operațiuni militare (cu accentuarea *deosebirilor majore* între setul de norme internațional acceptate, care caracterizează ceea ce am putea numi *scenariile mai degrabă ipotetice privind războiul clasic-limitat*, pe de o parte, și *practica foarte des întâlnită a încălcării grave și deliberate a acestor reguli, în timpul războiului total*, pe de altă parte;

b. *desfășurarea ostilităților și regimul prizonierilor de război* (la fel, cu sublinierea deosebirilor *enorme* între legislația internațională care enunță principii și consecințe de bază ale *războiului clasic-limitat* și situațiile *concrete* din istoria *reală* a *războaielor totale* care *domină* secolul al XX-lea;

c. măsura în care diferite *documente internaționale*, cum ar fi *tratate de alianță, ultimatumuri, armistiții, păci sau alte tratate și documente sunt instrumente importante ale unor strategii clasice-limitate* sau, dimpotrivă, ale unor *strategii totale* și/sau ale unor *războaie totale;*

d. măsurile de *blocadă și contra-blocadă navală* (inclusiv *războiul submarin fără restricții*, precum și *războiul de cursă/corsariatul*);

e. campaniile de *bombardament aerian strategic* (în legătură directă cu alt subiect deja listat – cel privitor la perfecționarea continuă a bombardierelor grele);

f. *genocidul (*ca practică/metodă relevantă *exclusiv* pentru *războiul total*);

g. *efortul deliberat de a elimina liderii inamici și elitele conducătoare ale adversarului* (altă practică frecvent folosită în timpul *războaielor totale*);

h. *mișcările de rezistență (inclusiv războiul de partizani),* ca și măsurile (adesea de o brutalitate extremă) de reprimare a unor astfel de acțiuni/mișcări;

1. Război total și război clasic-limitat în secolul al XX-lea: cauze, surse, caracteristici

Ca și în secolul al XIX-lea, *naționalismele generează nu numai apetit crescut pentru războiul de agresiune, ci și erodarea rapidă (sau chiar dispariția completă) a reținerilor de ordin moral care ar fi putut împiedica – sau limita – comiterea de excese și atrocități. Combinația cea mai primejdioasă rămâne, desigur, aceea între un regim autoritar sau totalitar, un naționalism cu tradiție, agresiv, și o viziune rasistă în conformitate cu care inamicul este considerat ca având o condiție umană inferioară – dacă nu cumva chiar o condiție sub-umană;* în astfel de condiții, orice efort de a menține în stare de funcționare setul de reguli ale războiului ‚civilizat' și ‚curat' (pe care-l numim, de obicei, *război clasic-limitat*) ar fi în *completă* și *majoră* contradicție cu una din componentele

de bază ale sistemului axiologic central al societăților sau regimurilor respective. Că avem de-a face, *în special* în cazul regimurilor totalitare, cu planuri de dominație mondială, dar și, inevitabil, cu un *apetit crescut pentru războiul total*, menit să afecteze grav – dacă nu chiar să distrugă/anuleze complet – statutul ontic al adversarului, o spune, între alții, Hannah Arendt. Ea afirmă explicit că „lupta pentru *dominația totală a întregii populații a pământului* (subl. noastră – F.D.), eliminarea oricărei realități rivale netotalitare, este inerentă pentru înșeși regimurile totalitare; dacă ele nu urmăresc dominația globală ca țel ultim, sunt foarte susceptibile să piardă și puterea pe care au câștigat-o deja"[15] .

Încă de la începutul secolului al XX-lea, Alfred Fried, întemeietorul și purtătorul de cuvânt al mișcării *„pacifiste științifice"* din Germania, precum și unii dintre susținătorii săi, au avut idei care, în realitate, erau foarte agresive și *mixau opțiunea pentru o pace de tip imperial cu idei intens rasiste și chiar proto-naziste*. Până în 1915, de exemplu, Fried a susținut entuziast – și „uneori în termeni cvasi-rasiști" efortul de război german, cerînd, între altele, „anexarea de către germani a Alsaciei și Lorenei și a teritoriilor rusești din Est". Rasismul lui Fried este foarte evident atunci când afirmă că atunci când „un apaș omoară un călător, el acționează anarhic, dar când un jandarm omoară un apaș, aceasta este putere regulată"[16]: pentru el, rasa europeană avea *dreptul legitim* să domine lumea, după cum Germania avea, și ea, *dreptul legitim* să domine Europa. Nu este de mirare că *un asemenea „pacifism" naționalist și rasist avea să constituie unul din elementele importante ale patului germinativ pe care aveau să crească, ulterior, preocupări sistematice pentru un război total dus până la capăt – respectiv până la distrugerea completă a unor state și până la exterminarea completă a unor popoare întregi.*

De altfel, dacă discutăm *cazul german*, merită subliniat faptul că *războiul total* constituia o preocupare a unor gânditori militari și a unor lideri politici importanți, cu toții obsedați de idei naționaliste, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Așa de exemplu, viziunea naționalistă era atât de puternică în Germania wilhelmiană și în asemenea măsură folosită în mod deliberat de către stat, încât însuși împăratul le spunea, fără nici un fel de reținere, noilor recruți încorporați în regimentele sale de Gardă, în noiembrie 1891, că „ar putea veni momentul în care să trebuie *să trageți sau să vă folosiți baionetele împotriva propriilor voastre rude și frați* (subl. noastră – F.D.)"[17]. Momentul, relatat în mod similar de cel puțin două publicații – ceea ce exclude, în principiu, orice eroare de citare a spuselor suveranului – constituie un instrument de măsurare foarte precis al *disponibilității armatei și factorilor politici decizionali din Germania de a recurge, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, la întreaga panoplie de excese a războiului total:* dacă soldații trebuiau să nu ezite deloc, în cazul în care

---

[15] Hannah ARENDT, *Originile totalitarismului*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 510

[16] Daniel GASMAN, „Is there a German pacifism?", recenzie la Roger CHICKERING, *Imperial Germany and a World Without War*, Princeton University Press, Princeton, 1975, în: *Peace & Change*, vol. 4, no. 3, 1977 (toamna), pp. 58-59

[17] „Wilhelm II at the swearing-in of new recruits in Potsdam, november 23, 1891", grupaj de texte la adresa de internet http://www.h-net.org/~german/gtext/kaiserreich/wilhelm.html, accesat la data de 12 mai 2003

primeau ordin, să-şi extermine propriile rude, rezultă cu destulă claritate că maniera în care, de exemplu, s-au comportat germanii ulterior în Belgia, nu reprezintă decât o *mică şi nesemnificativă fracţiune* din cantitatea de *excese* pe care erau de multă vreme educaţi să le comită, la ordin.

Câţiva ani mai târziu, în volumul al doilea – intitulat *Germania şi războiul viitor* – al lucrării sale *Despre războiul contemporan*, generalul german Friedrich von Bernhardi (care fusese între 1898 şi 1901 şef al secţiei istorice a Statului Major General al armatei germane, pentru a deveni, în 1909, comandant al Corpului 7 armată) afirma, după a doua criză marocană, pe lângă faptul că pacea şi pacifismul sunt complet dăunătoare statelor (fiindcă ele fac ca multe „civilizaţii să devină anemice" şi fiindcă ele „marchează o decădere a spiritului") şi că *viitorul război va fi total*. Şi aceasta fiindcă, am spune noi, *obiectivele războiului urmau să fie totale*; von Bernhardi descrie aceste obiective astfel: „Trebuie astăzi să decidem dacă vrem să ne dezvoltăm – şi să menţinem – ca un *imperiu mondial* (subl. noastră – F.D.)", sau să „dăm înapoi în faţa forţelor ostile, pierzând tot mai mult, pas cu pas, din importanţa noastră economică, politică şi naţională". Că nu avem de-a face cu un simplu accident de exprimare, ci cu conştiinţa *acută* a faptului că statutul ontic al Germaniei – şi deci puterea sa politico-militară – trebuiau neapărat consolidate, ceea ce se putea face *doar* prin slăbirea sau distrugerea ireversibilă a statutului ontic al (şi a puterii) altor state, devine foarte clar când Bernhardi afirmă: „*'A fi sau a nu fi'* (subl. noastră – F.D.) este întrebarea la care trebuie să răspundem astăzi"[18].

Din informaţiile şi evaluările existente, pare destul declar *şi* faptul că măcar o parte din excesele îngrozitoare săvârşite de *britanici*, tot la începutul secolului al XX-lea, în timpul *războiului total* cu burii, sunt direct legate – chiar dacă nu exclusiv – tot de idei *naţionaliste* şi *rasiste*. Idei care aparţineau, să reţinem, *nu* unor personaje importante din conducerea unui stat autoritar şi non-democratic (cum era Germania epocii), ci chiar unor personaje importante în ierarhia politică şi militară a Marii Britanii, *stat deopotrivă liberal şi aflat într-o fază extrem de avansată a procesului de evoluţie de la votul cenzitar către votul universal*. Lordul Kitchener, de exemplu, afirma că „aceşti buri sunt *sălbatici* (subl. noastră – F.D.) africani *necivilizaţi* (subl. noastră – F.D.), cu doar o spoială subţire de oameni albi"; aşa că propunea, de exemplu, fără nici o ezitare trimiterea acestei întregi populaţii în insulele Fiji, astfel încât viitoarea Africă de Sud „să devină sigură şi la dispoziţia coloniştilor albi"[19].

Acelaşi război anglo-bur a dat englezilor, mânaţi de *idei naţionaliste*, ocazia să aplice metode ale *războiului total* şi dincolo de teatrul de operaţii militare, adică *nu numai* în teritoriile republicilor bure, ci chiar şi în Colonia Capului, împotriva unor oameni care erau deja, şi încă de multă vreme, supuşi britanici. J. M. Robertson, liberal radical britanic (care îşi începuse cariera ca

---

[18] General Friedrich von BERNHARDI, „The next war", text accesat la adresa de internet http://www.h-net.org/~german/gtext/kaiserreich/bernhardi.html, la data de 12 mai 2003 şi de 27 decembrie 2005

[19] Marouf HASIAN, Jr., „The "Hysterical" Emily Hobhouse and the Boer War Concentration Camp Controversy", *Western Journal of Communication*, vol. 67, no. 2, 2003 (primăvara), p. 152

critic literar, pentru ca apoi să se apuce de jurnalism şi politică, ajungând în final ministru în guvernul *liberal* al lui Asquith) scria la vremea aceea că autorităţile britanice iau numeroase „măsuri arbitrare" împotriva populaţiei de origine olandeză care locuiau în Colonia Capului: „arestarea nejustificată şi întemniţarea unor oameni nevinovaţi", precum şi „o politică *sistematică* (subl. noastră – F.D.) de a-i umili pe olandezi peste tot în Africa de Sud" şi, mai ales „un *război purtat împotriva femeilor şi necombatanţilor* (subl. noastră – F. D.)"[20].

La sfârşitul secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea, diverse idei naţionaliste extrem de agresive, care legitimează *orice* tip de expansiune, inclusiv folosirea *războiului total* – sau cel puţin care au un potenţial ridicat de a genera războaie de cucerire şi ignorarea aproape completă a condiţiei umane a celor cuceriţi – apar *şi* în *Japonia*, aflată pe atunci în plină epocă de rapidă modernizare, întreprinsă *de sus*. Fukuzawa Yukichi, unul din cei mai influenţi gânditori ai epocii *Meiji*, afirma, în lucrări publicate încă înainte de 1900, că unul dintre rolurile importante ale *conştiinţei naţionale* este acela „de a distinge între Sine şi Altul în opoziţia faţă de popoarele altor naţiuni", ca şi acela de a determina individul „a coopera *mai degrabă cu cei asemenea ţie* (subl. noastră – F.D.) decât cu oameni din alte naţiuni"; acelaşi Fukuzawa afirma că Japonia are „obligaţia" de a-şi „menţine drepturile sale", întemeiate pe faptul că „intelectul oamenilor" niponi este unul de tip superior şi trebuie „dezvoltat" în continuare. De exemplu, pentru Fukuzawa, nici chinezii şi nici coreeni „nu cunosc calea progresului", ei fiind „extrem de cruzi şi lipsiţi de ruşine" şi complet rămaşi în urmă din cauza „originii lor rasiale diferite", a „eredităţii" şi a „educaţiei". Drept urmare, Japonia avea – susţinea Fukuzawa – chiar „responsabilitatea" de „a ajuta civilizaţia ţărilor vecine cu puterea naţională niponă", de „a ajuta progresul ... chiar şi *prin forţă* (subl. noastră – F.D.)"[21].

În perioada din vara lui 1914 imediat premergătoare izbucnirii ostilităţilor, mai mulţi oameni politici importanţi (din ambele tabere), animaţi de idei *naţionaliste* şi *imperiale* de o agresivitate evidentă, nu păreau deloc interesaţi de pace, ci mai degrabă erau fascinaţi de perspectiva unui război major, rapid şi victorios. De exemplu, aşa cum formula un istoric liberal american în anul 1926, „sir Edward Grey n-a riscat vreo hernie diplomatică prin eforturile sale de a menţine pacea"[22].

Primul Război Mondial constituie o nouă ocazie de manifestare, pe scară largă, a *influenţei majore a ideilor politice asupra tipului de război folosit deliberat de combatanţi*. Aşa de exemplu, Wilhelm al II-lea dădea o clară dovadă de *naţionalism mixat cu rasism* încă de atunci când, la 19 august 1914, iritat de decizia Marii Britanii de a trimite trupe pe continent, a ordonat armatelor sale: „Este ordinul meu regal şi imperial să vă concentraţi toate energiile, pentru

---

[20] David NASH, „The Boer War and Its Humanitarian Critics", *History Today*, vol. 49, no. 6, iunie 1999, pp. 45-46

[21] Rumy SAKAMOTO, „Dream of a modern subject: Maruyama Masao, Fukuzawa Yukichi, and 'Asia' as the limit of ideology critique", *Japanese Studies*, vol. 21, no. 2, 2001, pp. 145-146,150

[22] Roy TURNBAUGH, „Harry Elmer Barnes and World War I Revisionism: An Absence of Dialogue", *Peace & Change*, vol. 5, no. 2 / 3, 1978 (toamna), p. 65

prezentul imediat, către un singur țel". Acest obiectiv operativ sau strategic este descris în termeni lipsiți de orice echivoc și perfect integrați în *logica războiului total:* „mai întâi *să-i extermine* (subl. noastră – F.D.) pe trădătorii englezi și să călcați în picioare minuscula și nevrednica armată a generalului French"[23].

Legătura clară, de tip cauzal, între *naționalismul rasist* și *războiul total* este evidentă și într-un fragment dintr-o scrisoare trimisă de același Wilhelm al II-lea al Germaniei împăratului Austro-Ungariei. După ce descrie în termeni absolut halucinanți masacrarea populației civile franceze, Wilhelm afirmă senin că numai „cu asemenea metode de teroare, care singure pot lovi un *popor atât de degenerat cum sunt francezii* (subl. noastră – F.D.), războiul se va termina în mai puțin de două luni"[24].

Pentru a înțelege mai bine ce înseamnă *naționalismul complet dezlănțuit* în vreme de război și care pot fi consecințele acestei ideologii, merită, de exemplu, amintit faptul că, tot în timpul Primului Război Mondial, Robert Prager, cetățean american de origine germană (care încercase, de altfel, să se înroleze , ca voluntar, în *US Navy* și fusese respins numai datorită unor motive medicale), a fost *linșat* în Vestul Mijlociu, fără a avea nici o vină reală, *doar* pentru că era etnic german; iar asasinii săi, judecați apoi pentru crimă, au fost achitați de către juriu în mai puțin de 20 de minute, pentru motivul că ei n-ar fi săvârșit altceva decât un *lăudabil* „omor patriotic"[25].

După Primul Război Mondial au început să se manifeste voci care, în ciuda unui curent puternic de opinie, care plasa *întreaga* responsabilitate a războiului exclusiv pe umerii Puterilor Centrale (vezi, de exemplu, punctul de vedere formulat de T. G. Masaryk, profesor de filosofie devenit primul președinte al Cehoslovaciei, care afirma, în iulie 1925, că vinovată de război era *întreaga* gândire germană ce, încă „începând cu Kant, a luat-o pe un drum greșit"[26]), au formulat idei nuanțate și echilibrate privind vinovăția/responsabilitatea în ceea ce privește *declanșarea și escaladarea primului mare război total al secolului al XX-lea.* Așa de exemplu, în SUA, voci liberale lucide și suficient de influente i-au acuzat, în mod direct, pe principalii lideri ai Antantei de „urme de răzbunare, poftă de jaf și *naționalism deșănțat* (subl. noastră – F.D.)"[27]. Merită subliniat faptul că, în ciuda lipsei unui interval de timp suficient, care să ofere o perspectivă mai clară și mai rece asupra evenimentelor, diagnosticul pus atunci de către Harry Elmer Barnes (istoric și sociolog, dar și gânditor *liberal radical*,

---

[23] „Kaiser Wilhelm II and the contemptible little army, 19 august 1914", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, la http://www.firstworldwar.com/source/kaisercontemptible.htm, text accesat la data de 3 decembrie 2003

[24] „Kaiser Wilhelm II on the German rule in Northern France", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/wilhelm_germanrule.htm, text accesat la data de 3 decembrie 2003

[25] „David Kennedy, Stanford University on Patriotic Murder", transcrierea unui fragment de interviu la adresa de internet http://pbs.org/greatwar/interviews/ken2.html, accesat la 12 august 2003

[26] Thomas G. MASARYK, „Reflections on the question of the war guilt", în Hamilton Fish ARMSTRONG, James CHACE, Carol KAHN, Jennifer WHITTAKER (editors), *Fifty Years of FOREIGN AFFAIRS*, Praeger Publishers, New York, Washington, London, 1972, p. 71

[27] Roy TURNBAUGH, *op. cit.*, p. 64

implicat şi în campanii împotriva religiei organizate, împotriva Prohibiţiei şi împotriva represiunii sexuale[28]) este corect: *în special naţionalismul, aşa cum am afirmat deja, în mai multe ocazii, este strâns legat, inclusiv prin mecanisme de tip cauzal (sau cel puţin de tip catalitic), de practicile şi teoriile războiului total.*

Tot la doar câţiva ani după încheierea Primului Război Mondial a apărut şi *mişcarea nazistă*, care s-a ilustrat ulterior prin consecvenţa şi intensitatea cu care mai întâi a vorbit despre – şi apoi a folosit pe scară largă – practicile *războiului total*. De fapt, încă de la bun început, naziştii au luat în calcul – prin chiar documentele lor programatice de bază – *războiul ca soluţie optimă de rezolvare a problemelor* Germaniei şi, mai mult decât atât, chiar recurgerea la *războiul total* (care să lovească grav şi ireversibil statutul ontic al statelor inamice). Dintre cele 25 de puncte ale programului nazist din 1920, cel puţin 10 (adică 40 %) se referă, direct sau indirect, la război; iar câteva fac trimitere la interesul major al mişcării naziste pentru folosirea de *strategii politico-militare totale* şi pentru practicile *războiului total*. Aşa de exemplu, primul punct al programului, „unificarea Germaniei Mari (Austria + Germania)" însemna, automat, încetarea definitivă a existenţei statului austriac independent şi suveran. Punctul al doilea („teritoriu + expansiune") presupunea, de asemenea, ca şi punctul al patrulea („ţară şi teritoriu – Lebensraum"), aproape inevitabil recurgerea la război (şi, cu maximă probabilitate, vorbim despre *război total*, singurul în stare să mărească semnificativ teritoriul Germaniei prin micşorarea sau chiar distrugerea/desfiinţarea completă a altor state)[29]. Dacă discutăm însă *cazul german*, trebuie precizat faptul că *nazismul nu a inventat peste noapte un apetit crescut al Germaniei pentru metodele războiului total, ci doar a dezvoltat un curent de idei care – aşa cum am văzut deja – exista, şi chiar în forţă, încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea.*

Oricum, *corelaţia dintre regimul de tip totalitar, tandemul naţionalism-rasism şi practicile războiului total apare, foarte clar, în cazul Germaniei naziste*. Trebuie făcută de la bun început precizarea că rasismul şi naţionalismul alcătuiesc, în mintea lui Hitler, un tandem real: nu este vorba doar despre faptul că ambele teme apar foarte frecvent – atât în *Mein Kampf* cât şi în texte mai târzii – şi nici despre faptul că, tot foarte frecvent, ele sunt strâns asociate; vorbim, în cazul lui Hitler, de cu totul altceva – el vede ambele componente ca făcând parte dintr-un singur întreg, pentru care găseşte şi un nume sugestiv, acela de *„naţionalism de rasă"*, despre care spune că, încă din tinereţe, a ajuns să-l prefere „patriotismului dinastic"[30]. Putem chiar afirma chiar că, „o dată cu hitlerismul – după cum formulează autorii unei lucrări relativ recente, intitulată *Concepţiile politice ale secolului XX* – orgoliul naţional capătă ... dimensiunile rasismului, în sensul cel mai *pustiitor* (subl. noastră – F.D.) al termenului"[31].

---

[28] Roy TURNBAUGH, *op. cit.*, p. 63

[29] „The 25 Points 1920: An Early Nazi Program", text disponibil în cadrul colecţiei de texte şi documente intitulate *Internet Modern History Sourcebook* şi accesat şi consultat la adresa de internet http://www.fordham.edu/halsall/mod/25points.html, la data de 15 septembrie 2003

[30] Adolf HITLER, *Mein Kampf*, ediţie completă, Ed. Beladi, f.a., vol. 1, p. 39 (în continuare, *Mein Kampf...*)

[31] François CHÂTELET, Évelyne PISIER, *Concepţiile politice ale secolului XX*, Humanitas, 1994, p. 306

Pentru Hitler, epoca contemporană este o „vreme în care nu decide spiritul, ci *forța pumnului* (subl. noastră – F.D.)"[32]. Desigur, trebuie precizat că el folosește această formulare tranșantă pentru a descrie conflictele din viața politică *internă* a Germaniei, ca și necesitatea de a opune o „rezistență serioasă ... contra acestei boli a evreilor"[33], cum denumește el regimul liberal al democrației parlamentare. Dar și viziunea sa despre relațiile internaționale este la fel de împănată cu agresivitate. Pentru el, ideea unei eventuale expansiuni economice pașnice, a unei cuceriri a lumii exclusiv prin performanțe industriale și comerciale excepționale constituie simple „flecăreli", precum și „nonsensul cel mai mare ce a fost vreodată ridicat la rang de principiu călăuzitor al politicii unui stat"[34]. Viitorul relațiilor internaționale, scria el încă de la jumătatea deceniului al treilea al secolului al XX-lea, nu oferea decât două posibilități care se exclud reciproc: fie lumea avea să fie condusă pe principii democratice „și atunci balanța se va înclina în favoarea raselor numericește mai puternice", fie, dimpotrivă, „lumea va fi guvernată conform legilor naturii și atunci vor învinge popoarele cu *voință brutală* (sublinierea noastră – F. D.)"[35]. Pentru a înțelege mai bine ce însemna, încă din acea fază timpurie de planificare a viitoarei expansiuni a Germaniei, voință politică brutală în deplina și neîngrădita ei manifestare, este suficient – cred – să amintim faptul că Hitler precizează, foarte clar, că, pentru aplicarea unei politici externe sănătoase, „trebuie să fie eliminate *fără milă* (subl. noastră – F.D.) toate considerațiunile" care ar putea conduce la o abatere de la scopul propus, inclusiv cele „de religie, *de omenie* (subl. noastră – F.D.)"[36].

Miza unei politici externe agresive de tip imperial este, de asemenea, foarte clară: „o pace nu garantată cu ramuri de măslin pe care le agită smiorcăiții pacifiști, gata oricând să izbucnească în lacrimi, ci garantată de sabia victorioasă a unui *neam de stăpâni care pune întreaga lume în slujba unei civilizații superioare* (subl. noastră – F.D)"[37]. Vorbim, așadar, despre planuri vizând dominația *mondială a unui grup etnic considerat superior*. Că ideea punerii *întregii* lumi în slujba națiunii germane nu reprezintă o simplă figură de stil, e foarte clar: formularea este prezentă în mai multe ocazii, pasajul cel mai sugestiv în acest sens fiind, probabil, acela în care Hitler face planuri pe termen foarte lung: „Simțim cu toții că într-un viitor îndepărtat oamenii vor fi confruntați cu probleme pe care numai *un popor de stăpâni, de cea mai înaltă rasă, va fi chemat să le rezolve, el dispunând de toate mijloacele și resursele lumii întregi* (subl. noastră – F.D.)"[38].

Dominația mondială în sensul plin al cuvântului, împreună cu concentrarea accesului la toate resursele planetei în mâinile unui singur popor

---

[32] Adolf HITLER, *op. cit.*, vol. 1, p. 229
[33] *Ibidem*, vol. 1, p. 229
[34] *Ibidem*, vol. 1, p. 159
[35] *Ibidem*, vol. 1, p. 133
[36] *Ibidem*, vol. 2, p. 201
[37] *Ibidem*, vol. 2, p. 23
[38] *Ibidem*, vol. 2, p. 12

înseamnă, inevitabil, un set de obiective la care se poate ajunge *doar* prin *război total de mare intensitate și de mare amploare*. Și aceasta deoarece, pentru a putea realiza dominația mondială, *cele mai multe state ale planetei urmau să fie complet distruse/desființate* (forma *maximală* de lezare a statutului lor ontic, în conformitate cu setul de definiții pe care le-am propus); după cum alte comunități întregi, lipsite deja de forme de organizare statală proprie, urmau, cucerite fiind, să aibă un statut ontic încă și mai mult lezat, prin reducerea sistematică – și poate chiar completă – a accesului lor la resursele ce urmau să fie utilizate *exclusiv* de către rasa ariană, a cărei dispariție sau împuținare ar face, scria Hitler, „să coboare pe acest pământ valurile întunecate ale unei epoci de barbarie"[39]. Că vorbim într-adevăr despre planuri vizând distrugerea *completă* a unor state și a unor popoare, este foarte clar dacă citim cu atenție pasaje care descriu soarta pe care urmau s-o aibă, de exemplu, Uniunea Sovietică, dar și alte state, slave sau nu, vecine cu ea: „dacă vorbim astăzi de noi pământuri în Europa noi nu ne putem gândi decât la Rusia și la țările limitrofe care depind de ea" și, drept urmare, luând în calcul și evaluarea conform căreia statul sovietic „era copt pentru prăbușire", rezultatul nu putea fi decât unul singur: „sfârșitul dominației evreiești în Rusia va însemna *sfârșitul Rusiei ca stat* (subl. noastră – F.D.)"[40]. Și, în bună măsură, chiar *încheierea existenței rușilor ca popor și ca națiune*, atâta vreme cât înalte oficialități ale *Reich*-ului – cum ar fi Himmler, șeful *SS* – afirmau, explicit, că nu sunt deloc interesate de supraviețuirea slavilor (Himmler vorbea despre „faptul că zece mii de rusoaice mor sau nu de epuizare săpând tranșee antitanc, nu mă interesează decât în măsura în care aceste tranșee destinate apărării Germaniei trebuie să fie terminate"[41]).

Pe termen lung, *războiul total* avea să ducă *cel puțin* la reconfigurarea profundă a hărții politice a Europei. Hitler își imagina „în centrul Europei, Marele Reich german. În jurul lui, popoare prietene cu o autonomie limitată (scandinavi, olandezi, populația țărilor baltice) și satelite (italieni, francezi, spanioli). La răsărit, o soartă diferită îi așteaptă pe croați, români, unguri și greci, de asemenea popoare satelite; pe de altă parte, evreii, rasă inferioară, condamnată la *exterminare* (subl. noastră – F.D.) și slavii, popor inferior, care trebuie *redus la minimum* (subl. noastră – F.D.)"[42].

Pentru a realiza astfel de *obiective politico-strategice* de mare amploare cum sunt *hegemonia continentală absolută* și, ulterior, *hegemonia globală absolută*, Adolf Hitler lua în calcul necesitatea de a introduce, rapid, o seamă de modificări profunde în chiar organizarea societății germane: atât instituțiile statului, cât și familia au, până la finalizarea cuceririi *întregii* lumi, sarcina esențială de a produce soldați pe bandă rulantă. În planul reorganizării educației, idealul era, pentru Hitler, un *sistem de învățământ* capabil să producă rapid

---

[39] *Ibidem*, vol. 2, p. 12
[40] *Ibidem*, vol. 2, pp. 240-241
[41] François CHÂTELET, Évelyne PISIER, *op. cit.*, p. 307
[42] Jacques de LAUNAY, *Mari decizii ale celui de-al Doilea Război Mondial*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, vol. 1, p. 232

numeroşi soldaţi perfecţi, cu doar două calităţi foarte bine conturate: putere fizică remarcabilă şi docilitate absolută. Statul rasist, scria Hitler, „nu va considera că sarcina sa educativă se mărgineşte să pompeze ştiinţa" în creierele tinerei generaţii. Dimpotrivă, efortul principal al sistemului şcolar de stat trebuie să fie obţinerea, „printr-o creştere adecvată, a unor trupuri *absolut sănătoase* (subl. noastră – F.D.). Cultivarea calităţilor intelectuale vine în al doilea rând"[43]. În viitor, sistemul de învăţământ urma să evolueze astfel încât creierul tinerilor să nu mai „fie supraîncărcat cu cunoştinţe care le sunt nefolositoare, în proporţie de nouăzeci şi cinci la sută"[44]; timpul astfel disponibilizat va fi alocat doar „exerciţiilor fizice şi dezvoltării caracterului"[45]. Această din urmă componentă ia în calcul faptul că „loialitatea, abnegaţia şi discreţia sunt virtuţi absolut necesare pentru un popor mare"[46], precum şi faptul că lecţiile de istorie sunt obiectul de studiu cel mai apt să modeleze, încă din clasele mici de şcoală, caracterul tinerilor şi să-i pregătească pentru punerea în practică a *idealului eroic* conţinut de *istoria naţională şi universală, rescrisă -- şi intenţionat deformată – în spirit rasist şi naţionalist*: „cine îşi iubeşte poporul, nu-şi poate arăta dragostea decât prin *sacrificiile* (subl. noastră – F.D.) pe care este pregătit să şi le impună"[47].

Dar nu numai şcoala, ci şi *familia* trebuia să-şi fixeze ca prioritate producţia de viitori soldaţi, foarte zdraveni şi foarte docili. De aceea, femeia germană trebuie, încă de mică – afirma Hitler – să facă mult sport, de preferinţă în compania unor băieţi „cu trup bine făcut", fiindcă „tânăra trebuie să-şi cunoască cavalerul". Dacă practicarea sportului, asociat cu o semi-nuditate atent controlată de stat, s-ar generaliza, visa Hitler, „sute de mii de tinere nu s-ar lăsa fermecate de bastarzii evrei respingători cu picioare strâmbe". Dincolo de caracterul aproape obscen al unor formulări de acest tip, transpare cu claritate *idealul ameliorării continue şi pe scară largă, de către statul totalitar, a rasei ariene*, care era deja, pentru naziști, *singura* rasă umană cu adevărat superioară. Hitler afirmă că există o corelaţie clară între puterea şi frumuseţea fizică, pe de o parte, şi *interesul naţional*: „existenţa celor mai frumoase trupuri este şi în interesul naţiunii"[48]. Şi, dincolo de faptul că noi şi noi generaţii de copii frumoşi ar putea conferi „rasei o nouă frumuseţe", este vorba, în mod limpede, de *obsesii politice de natură pur războinică*. Hitler se arată a fi înspăimântat de primejdia ca germanii să ajungă „un popor de savanţi degeneraţi fizic, cu o voinţă slabă, practicând un pacifism laş" şi preferă, în termeni expliciţi, „principiul că un om a cărui cultură ştiinţifică este rudimentară, dar are un trup sănătos, un caracter cinstit şi hotărât ... este un membru mai folositor comunităţii naţionale decât un infirm, oricare ar fi calităţile intelectuale ale acestuia"[49]. Aparent absurdă, această afirmaţie are perfectă acoperire într-o *singură* situaţie: *dacă şi numai dacă* luăm

---

[43] Adolf HITLER, *op. cit.*, vol. 2, p. 33
[44] *Ibidem*, vol 2, p. 42
[45] *Ibidem*, vol. 2, p. 44
[46] *Ibidem*, vol. 2, p. 40
[47] *Ibidem*, vol. 2, p. 49
[48] pentru toate acestea, vezi Adolf HITLER, *op. cit.*, vol. 2, p. 37
[49] *Ibidem*, vol. 2, pp. 33-34

în calcul preocuparea hipertrofiată a lui Hitler pentru război, ca şi propriile sale experienţe trecute, trăite exclusiv la baza piramidei ierarhice militare. Într-adevăr, câmpul de luptă al epocii contemporane înseamnă, în continuare, nu numai tot mai multe produse industriale, dar şi foarte mult efort fizic: o mitralieră, cu tot cu afet şi muniţia aferentă, cântărea (în funcţie de tipul şi calibrul armei în cauză) între cel puţin 40-45 şi cu mult peste 60 de kilograme, iar efortul de a schimba şenila unui tanc sub focul inamic, prin zăpezile Rusiei, la minus 20 – sau chiar minus 40 – de grade Celsius, se va dovedi, şi el, deloc la îndemâna unor soldaţi fără o condiţie fizică de excepţie.

Revenind la funcţionarea *familiei* şi la rolul ei în planurile sale pe termen lung, Hitler se pronunţă în termeni complet lipsiţi de echivoc. Rolul familiei este simplu: „căsătoria nu poate fi considerată un scop în sine; ea trebuie să conducă spre un ţel mai elevat: înmulţirea şi perpetuarea speciei şi a rasei – aceasta este *unica ei semnificaţie, unica ei misiune* (subl. noastră – F.D.)... Căsătoria precoce este deja pozitivă prin faptul că ea oferă ... forţa care singură îngăduie naşterea unor descendenţi sănătoşi şi rezistenţi"[50]. Dar Hitler vorbeşte şi despre un control strict al natalităţii în familiile în care unul sau ambii părinţi au probleme grave de sănătate. Viitorul *Führer* afirmă că „a face imposibilă procrearea unor urmaşi stricaţi de nişte părinţi stricaţi înseamnă a da dovadă de luciditate", precum şi că o „izolare severă a celor incurabili", cărora să li se interzică complet să mai facă copii, ar fi „actul cel mai umanitar pe care-l putem îndeplini"[51].

Hitler enunţă, în repetate ocazii, şi *ideea necesităţii clare a războiului total întreprins din raţiuni predominant ideologice*. Aşa de exemplu, la începutul lui 1937 – când puterea militară a Germaniei începuse deja să se consolideze – Hitler a anunţat, în mod public, că „privim la bolşevism ca la un pericol mondial pentru care nu trebuie să existe *nici o toleranţă* (subl. noastră – F.D.)"[52]. Era, într-un fel, un mod destul de direct de a reafirma cu putere dorinţa de a duce un *război total, de completă nimicire*, împotriva Rusiei sovietice. (Desigur, nu doar argumentele de natură ideologică configurează planurile împotriva URSS, ci şi preocupările – şi obsesiile – de tip geopolitic şi geostrategic. Pentru Germania, unul din „motoarele" războiului total este chiar *obsesia geopolitică cronicizată, privind insuficienţa spaţiului vital*. Într-un manual publicat în plin război, se afirma, de exemplu, că, între 1816 şi 1910, pe acelaşi teritoriu al Germaniei, populaţia totală a crescut continuu şi rapid, de la 24,8 la 64,9 milioane de oameni, după care ritmul creşterii ar fi început să se aplatizeze, tocmai din lipsă de suficient *spaţiu vital*[53].)

---

[50] *Ibidem*, vol. 1, p. 228

[51] *Ibidem*, vol. 1, p. 231

[52] Adolf HITLER, „On National Socialism and World Relations. Speech delivered in the German Reichstag on January 30th 1937", în *German Propaganda Archive*, colecţie de documente în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/hitler1.htm, la data de 24 aprilie 2003, p. 19

[53] „Germany: People without space", în *German Propaganda Archive*, culegere de documente istorice în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/textbk02.htm, la data de 24 aprilie 2003, p. 1

Dar Hitler anunța, încă de la începutul lui 1937, *nu numai războiul total împotriva bolșevismului, ci și împotriva democrației liberale*. Referindu-se în mod direct la rămășițele regimului democratic din Germania (câte mai existau, la patru ani de la venirea sa la putere) – dar, prin extensiune, și la *orice* altă construcție politică liberală și democratică, din orice altă regiune a Europei și chiar a lumii întregi – Hitler afirma că astfel de „simptome" trebuie să fie tratate cu o singură metodă, prezentată ca fiind și ideală, și obligatorie: printr-o *„exterminare radicală* (subl. noastră – F.D.)"[54].

Că, atunci când analizăm cazul special al Germaniei, atenția acordată comentării unor pasaje relevante din *Mein Kampf* nu este deloc exagerată, că această carte conține, chiar dacă prezentate într-o manieră nu întotdeauna prea coerentă, inclusiv *planuri privind războiul total și componente (secvențe și metode) ale acestuia*, planuri care au și fost puse ulterior în aplicare, o dovedește și lectura unor documente mai târzii, cum sunt, de exemplu, *Directivele de război* ale lui Hitler. *Directiva nr. 4*, de exemplu, expediată de la Cartierul general al *Fuehrer*-ului la 25 septembrie 1939, *vorbește deja despre Polonia la timpul trecut*, făcând referire la „forma politică definitivă a *fostului* (subl. noastră – F.D.) teritoriu polonez"[55]; și, să nu uităm, această formulare care vorbește în termeni clari despre distrugerea completă/anularea definitivă a statutului ontic al statului polonez este difuzată *înainte* de capitularea Varșoviei și de încetarea definitivă a rezistenței unităților militare poloneze. Statutul *fostei* Polonii face și obiectul *Directivei nr. 5*, expediată la 30 septembrie 1939, de la Comandamentul suprem al *Wehrmacht*-ului din Berlin. Documentul folosește formularea „reglementarea constituirii politice a *fostului* (subl. noastră – F.D.) teritoriu polonez" și precizează că „noua delimitare politică a frontierelor de est ale Reich-ului va cuprinde, în general, fostul spațiu de colonizare germană și, în plus, toate teritoriile care au o valoare militară, economică sau care sunt de o necesitate absolută pentru transporturi"[56] (ca urmare, conform acestui plan, *dacă* avea să mai fie vreodată vorba de vreo rămășiță a statalității poloneze, aceasta urma să fie lipsită, din capul locului, de *orice* teritoriu cât de cât valoros din punct de vedere militar-strategic sau economic).

Obiective politico-militare strategice, complet compatibile cu *logica războiului total* (și *complet incompatibile* cu logica *războiului clasic-limitat*) sunt prezente și în multe dintre documentele oficiale naziste referitoare la Rusia sovietică. Așa de exemplu, în *Directiva nr. 21*, expediată de la Cartierul general al *Fuehrer*-ului la 18 decembrie 1940 și care conține liniile principale ale *Planului Barbarossa*, se precizează, încă din primele rânduri, că „forțele germane trebuie pregătite *să doboare* (subl. noastră – F.D.) Rusia sovietică printr-o campanie rapidă" (termenul *a dobori* având, cred, o cu totul altă semnificație,

---

[54] Adolf HITLER, „On National socialism and World Relations. Speech delivered in the German Reichstag on January 30th 1937", în *German Propaganda Archive*, colecție de documente în format electronic, text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/hitler1.htm, la data de 24 aprilie 2003, p. 2

[55] Adolf HITLER, *Directive de război*, Editura Elit, f.a., p. 47 (în continuare, *Directive ...*)

[56] *Ibidem*, p. 50

mai amplă şi mai profundă, decât cel de *a înfrânge*, a cărui folosire ar fi fost, eventual, compatibilă cu logica *războiului de tip clasic-limitat*). În capitolul din text intitulat *Intenţia generală*, sunt precizate, în termeni concreţi-operaţionali, obiectivele care trebuiau neapărat îndeplinite. Între aceste obiective, *unele* ţin, mai degrabă, *şi* de logica *războiului clasic-limitat*: vorbim aici în special despre necesitatea de a zdrobi, prin mari bătălii de nimicire şi prin operaţiuni masive de încercuire, „grosul armatei de uscat ruseşti", precum şi despre necesitatea de a împiedica cu orice chip „retragerea unor unităţi capabile să lupte în imensitatea teritoriului rus". Alte obiective însă – şi este vorba despre *cele mai multe* – sunt compatibile nu cu logica *războiului clasic-limitat*, ci *exclusiv* cu aceea a *războiului total*. Trebuie neapărat cucerit un teritoriu enorm şi foarte adânc, în aşa fel încât „ansamblul teritoriului de înarmare şi de luptă pe care-l stăpânim să fie intens protejat împotriva atacurilor aeriene inamice". Altfel spus, *Rusiei trebuie să i se smulgă, cu forţa, un teritoriu suficient de adânc încât ea să nu mai fie niciodată capabilă să lovească zonele vitale ale Reich-ului*. Există chiar şi o descriere explicită a aliniamentelor ce trebuie atinse de înaintarea armatei germane: obiectivul final al operaţiunilor militare „este de a ne proteja împotriva Rusiei asiatice pe un aliniament general Volga-Arhanghelsk" (acest pasaj este extrem de ilustrativ, din perspectiva discuţiei pe care am propus-o în legătură cu definirea *războiului total* ca folosire a forţei armate pentru *lezarea gravă şi ireversibilă a statutului ontic* al inamicului, fiindcă avem de-a face cu o *încercare deliberată de a anula complet statutul de putere europeană al Rusiei – şi, în paralel, de a o slăbi pentru totdeauna, smulgându-i teritoriile cele mai populate, cele mai intens industrializate, cele mai intens urbanizate; pentru a formula această idee în termeni şi mai simpli, miza strategiei totale germane pare a fi „ruperea" completă a Rusiei de modernitate şi aruncarea ei într-un nivel inferior de dezvoltare, împingerea ei, cu forţa şi pentru totdeauna, înapoi spre Evul Mediu)*. *Luftwaffe* primeşte, şi ea, misiuni compatibile aproape exclusiv cu logica *războiului total*: va „susţine acţiunile armatei de uscat asupra centrelor importante" (ceea ce poate însemna şi misiuni de sprijin tactic, dar mai ales campanii de *bombardament strategic*, menite să şteargă de pe faţa pământului *toate* oraşele mai mari ale părţii europene a Rusiei) şi, totodată, va acţiona în forţă pentru a tăia căile ferate ruseşti[37] (care au, indiscutabil, şi o enormă importanţă strict militară, dar care sunt, concomitent, şi căile de transport folosite în mod curent pentru aprovizionarea populaţiei *civile* urbane cu alimente, ca şi pentru aprovizionarea populaţiei *civile* agricole cu bunuri industriale). Referirile la Hitler nu pot fi finalizate fără a face apel şi aşa-numitul *Testament politic* al său. În acest text, redactat la 29 aprilie 1945, *Adolf Hitler preciza, cât se poate de clar, că era convins, încă de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, că acesta nu va fi unul clasic-limitat, ci, dimpotrivă, unul total, de o maximă intensitate şi de proporţii de-a dreptul gigantice*. El afirma că l-ar fi prevenit (deşi, cred, este mai degrabă vorba despre o *ameninţare directă*) pe ambasadorul

[37] Pentru toate aceste elemente ale planului Barbarossa, vezi Adolf HITLER, *Directive...*, pp. 122-128

Marii Britanii la Berlin că „de data aceasta, ... milioane de copii din rândul popoarelor ariene ale Europei vor muri de foame, ... milioane de adulți vor muri, ... sute de mii de femei și de copii vor fi arși și bombardați până ce vor muri în orașele"[58] din *întreaga* Europă. Textul este important, pentru că demonstrează în suficientă măsură faptul că a *doua mare conflagrație mondială din secolul al XX-lea nu a devenit treptat și doar accidental război total, ci a fost gândită/planificată ca atare, încă de la bun început.*

Dar, în cazul Germaniei naziste, concentrarea întregii atenții doar înspre discutarea textelor și ideilor lui Hitler (oricât de sugestive sunt acestea) constituie o metodă vădit improprie, prin lipsă de completitudine. Și aceasta pentru că *legătura clară dintre ideologia totalitară, regimul politic totalitar și războiul total* apare, cu putere, și în alte surse importante (și mai ales în câteva publicații cu tiraje mari și cu impact major asupra opiniei publice și mai ales asupra funcționarilor de stat din *Reich*). Așa de exemplu, încă din iulie 1933, la doar câteva luni de la venirea la putere a lui Hitler, *Der Stürmer*, una din publicațiile cu profil rasist și antisemit foarte pronunțat, începea să ceară, *în chipul cel mai explicit cu putință*, exterminarea *întregului* popor evreu, ca *unică* măsură profilactică apță să salveze Germania: „Evreimea mondială amenință Germania. Evreii vor lupta *fără milă* (subl. noastră – F.D.). Și noi trebuie să luptăm *fără milă* (subl. noastră – F.D.) împotriva pan-evreimii. Poporul evreu este un popor al Diavolului. Este un popor de criminali și de asasini. Poporul evreu trebuie să fie *exterminat* (subl. noastră – F.D.) de pe fața pământului"[59]. În aceeași publicație vom întâlni, și în anii următori, formulări foarte explicite, care întăresc ideea unei relații de tip cauzal între ideologia nazistă, regimul politic totalitar și sistemul alcătuit din ideile și practicile războiului total. Așa de exemplu, una dintre cele mai relevante dovezi relativ timpurii că Germania nazistă n-a ajuns întâmplător, ci în mod cât se poate de meticulos premeditat, să practice *războiul total pe deplin configurat* este constituită de un text de la începutul lui 1938 al lui Julius Streicher. El relua o idee pe care o lansase cu câțiva ani mai înainte: aceea că una din soluțiile de a rezolva problema evreimii este „transportarea unei părți din surplusul de populație evreiască din Polonia în Madagascar"[60]. *Aparent*, ideea nu are nimic spectaculos. Dacă însă ne aducem aminte că Madagascarul era, încă din 1896, colonie franceză, această idee apare ca fiind cel puțin stranie. Nu însă și dacă Streicher lua în calcul un nou război împotriva Franței, război care să-i smulgă acesteia coloniile (foarte gravă și, probabil, ireversibilă atingere adusă statutului ontic de mare putere și de metropolă a unui puternic imperiu colonial) sau dreptul de a duce o politică externă proprie (lezare a statutului ontic al Franței

---

Adolf Hitler's Final Political Testament, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.sunsite.unc.edu/pha/policy/1945/450429a.html, la data de 16 decembrie 2003

„The secret plans against Germany revealed", *Der Stürmer*, no. 34 / 1933, în *German Propaganda Archive*, culegere de documente istorice în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ds9.htm, la data de 24 aprilie 2003, p. 4

Julius STREICHER, „Madagascar", *Der Stürmer*, no. 1 / 1938, în *German Propaganda Archive*, culegere de documente istorice în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ds9.htm, la data de 24 aprilie 2003, p. 2

încă şi mai gravă decât cea deja listată). Aşadar, ideea din 1938 a lui Streicher privind deportarea evreilor în Madagascar avea o singură noimă: dacă şi numai dacă această măsură urma să facă parte dintr-un *război total, dus până la ultimele sale consecinţe, purtat împotriva Franţei şi în urma căruia această ţară să fie nu numai definitiv înfrântă, ci şi complet distrusă ca mare putere – inclusiv prin smulgerea definitivă şi integrală a imperiului său colonial.*

În încercarea sa de a legitima, într-un fel sau altul, *războiul total* pe care avea în curând să-l declanşeze în forţă, Germania nazistă găseşte, prin intermediul propagandiştilor săi, şi o metodă de încerca să plaseze responsabilitatea pentru declanşarea *războiului total* în mâinile adversarilor săi: *Der Stürmer* îi acuză pe britanici, de exemplu, cu doar câteva ziie înainte de invadarea Poloniei, că urmăresc, conduşi, ca şi alte naţiuni, de către „evreimea pitită sub masca democraţiei", să înfrângă popoarele conduse de naţional-socialişti şi fascişti şi apoi să le arunce în „sclavie finală" şi perpetuă[61]. Altfel spus, Streicher încerca deja să pregătească o temă importantă din efortul de propagandă pe care avea să-l dezvolte ulterior, temă a cărei idee centrală era că *Germania ar fi recurs la războiul total tocmai fiindcă ar fi fost ea însăşi ameninţată cu războiul total dus până la capăt, cu desfiinţarea ei ca naţiune.* Aceeaşi idee potrivit căreia Germania ar fi optat pentru *războiul total* doar sub presiunea *războiului total* declanşat împotriva ei de adversari este prezentă, ulterior, şi în discursurile unor oficialităţi importante ale *Reich*-ului. Aşa de exemplu, în celebrul său discurs pronunţat la 18 februarie 1943 (aşa-numitul discurs despre *războiul total*), Goebbels acuza URSS că intenţionează să „aducă revoluţia nu numai în Europa, ci în întreaga lume"[62], deci să declanşeze împotriva restului omenirii un *război total, menit să distrugă orice fel de regim politic care nu era de tip comunist.*

Faptul că *ideologiile* au un impact important – uneori chiar decisiv – asupra unor evaluări şi planuri direct asociate *războiului total* este demonstrat şi de ceea ce afirmă propagandiştii importanţi ai celui de-al III-lea *Reich* despre americani. În 1944, Streicher, constant obsedat de *idei rasiste şi antisemite*, îi descria pe americani ca fiind o naţiune profund bolnavă: o naţiune „violată de evrei" şi alcătuită din „130.000.000 de oameni de multe culori şi rase"; o naţiune profund slăbită mai ales de faptul că „descendenţii emigranţilor europeni nu mai guvernează astăzi Statele Unite". Căzut în *capcana* propriilor viziuni rasiste care postulau supremaţia calitativă absolută a germanilor, Streicher credea că americanismul nu este nimic altceva decât o influenţă malefică generalizată a celor pe care îi considera sub-oameni, drept care prognoza că această influenţă „va distruge Lumea Nouă, dacă nu apare un Salvator care s-o tragă înapoi din

---

[61] Julius STREICHER, „The Way to Slavery", *Der Stürmer*, no. 34 / 1939, în *German Propaganda Archive*, culegere de documente istorice în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ds5.htm, la data de 24 aprilie 2003, pp. 1-2

[62] Joseph GOEBBELS, „Nation, rise up and let the storm break loose", în *German Propaganda Archive*, culegere de texte în format electronic; text accesat la http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/goeb36.htm, la data de 24 aprilie 2003, p. 3

abisul în fața căreia ea stă"[63]. Această evaluare – *profund eronată tocmai pentru că era supra-ideologizată* – a capacității de mobilizare, a tăriei morale și a capacității de luptă a națiunii americane avea să se dovedească *fatală Reich*-ului (după cum la fel de fatală s-a dovedit pentru Germania nazistă și subestimarea gravă, tot din motive prioritar *ideologice*, a potențialului militar și industrial rusesc).

Maniera în care ideologia își poate pune amprenta, uneori în mod decisiv, asupra tipului de război este surprinsă – culmea, cu remarcabilă precizie! – chiar și de către înșiși propagandiștii *Reich*-ului lui Hitler. Spre sfârșitul lui februarie 1945, de exemplu, în ultimul editorial publicat în *Der Stürmer*, același Julius Streicher (la care ne-am referit deja în mai multe ocazii) vorbea mai întâi despre „*crimele* (subl. noastră – F.D.) săvârșite de soldații bolșevici în țările aflate la sud-est de noi", apoi despre „*ororile* (subl. noastră – F.D.) din Est" săvârșite de sovieticii care intraseră deja pe teritoriul german; mai precis, Streicher afirma că Armata Roșie se făcea vinovată de „asasinate în masă și violuri în masă". Partea cea mai interesantă a textului este însă o comparație între comportamentul armatei ruse care invadase Prusia Orientală în 1914 (înainte de a fi înfrântă decisiv în marile bătălii de la Tannenberg și de la Lacurile Mazuriene) și comportamentul armatei sovietice. În Primul Război Mondial, scrie Streicher, „nici un istoric și nici un german" nu i-a acuzat pe ruși de crime de război, pentru simplul motiv că armatele țariste se comportaseră, în cele mai multe cazuri, în mod onorabil. Streicher sfârșește prin a se întreba: „care este diferența între atunci și acum? Au devenit rușii *animale* (subl. noastră – F.D.) în anii de după Primul Război Mondial?" Răspunsul lui Streicher la propria-i întrebare este simplu: schimbarea *totală* de comportament a soldatului rus se datorează exclusiv *ideologiei bolșevice*, ideologie descrisă ca fiind un „monstru" pregătit – și, mai ales, pe deplin interesat – „*să distrugă* (subl. noastră – F.D.) ceea ce odinioară se numea civilizația europeană"[64]. (Desigur, Streicher greșea: mentalul individual și colectiv din Armata Roșie se modificase *decisiv*, între 1914 și 1945, nu doar ca urmare a bolșevismului, dar *și* ca urmare firească a *războiului total* de mare intensitate întreprins de germani în Rusia, începând cu 1941.)

De asemenea, merită amintită în acest context și ideea reevaluării de către autorii naziști a *experienței coloniale* a celui de-al Doilea *Reich*. Așa de exemplu, însăși constituirea imperiului colonial german – acțiune întreprinsă, ca și în cazul altor imperii coloniale, prin folosirea masivă și deliberată a *războiului total* – era privită ca o acțiune *civilizatoare*, profund pozitivă: și aceasta în principal pentru că, de exemplu, în doar 10 ani (între 1903 și 1913), volumul comerțului extern al coloniilor germane crescuse de peste 5 ori, de la 102 la 520

[63] Julius STREICHER, „What is Americanism?", *Der Stürmer*, no. 23, 1944, în *German Propaganda Archive*, culegere de documente istorice în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ds1.htm, la data de 24 aprilie 2003, pp. 1-2

[64] Julius STREICHER, „The Horror in the East", *Der Stürmer*, 22 februarie 1945, în *German Propaganda Archive*, culegere de documente istorice în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ds8.htm, la data de 24 aprilie 2003, pp. 1-2

milioane mărci[65]. (Astfel de cifre merită un comentariu aparte, legat de interpretarea efectelor generale ale constituirii şi funcţionării imperiilor coloniale. E adevărat, înglobarea unor teritorii în imperii coloniale produce, adesea, creştere economică locală; iar decolonizarea – susţin unii autori – produce adesea o recădere rapidă şi masivă în barbarie[66]; dar e o iluzie primejdioasă să crezi că relaţia metropolă-colonie, chiar dacă duce şi la progres pentru supuşi, ar fi din cale-afară de favorabilă acestora. Iată un exemplu semnificativ: între 1757 şi 1947, produsul intern brut pe cap de locuitor a crescut, în India, cu *14 %*; în aceeaşi perioadă, produsul intern brut pe cap de locuitor a crescut, în Marea Britanie, metropola imperiului în care fusese înglobată India, cu *347 %*, şi o parte importantă a profiturilor generate de faptul că „economia Indiei s-a industrializat" a ajuns tot în Marea Britanie[67].) Aparent, exagerarea virtuţilor *fostului* imperiu colonial german nu are o legătură prea mare sau prea directă cu *războiul total* întreprins la ordinul Berlinului între 1939 şi 1945. Dar regretul consistent în legătură cu faptul că Germania nu mai are propriul său imperiu colonial poate însemna *inclusiv* o formulă indirectă de a anunţa reluarea, în forţă, a planurilor de expansiune colonială; ceea ce ar fi însemnat, automat (în condiţiile în care întreaga Africă, toate insulele din Pacific şi o mare parte din Asia erau, practic, demult împărţite între marile puteri ostile Berlinului) necesitatea de a întreprinde mari *războaie totale*, de nimicire, împotriva *metropolelor* imperiilor coloniale care urmau să fie înglobate, prin forţă, de către *Reich*

În *Italia* lui Mussolini, deşi această ţară este – din cauza problemelor ei în ceea ce priveşte dezvoltarea/modernizarea – mai degrabă o putere mijlocie (sau, în cel mai bun caz, o mare putere incomplet maturizată), tentaţia de a întreprinde *războaie totale* este la fel de bine conturată ca şi în cazul Germaniei. Ca şi în Germania, există o *tradiţie naţionalistă* puternică, tradiţie care este recuperată, folosită şi dezvoltată din plin de regimul fascist, (deşi – afirmă unii autori – mulţi „uită cu plăcere că fascismul şi-a stabilit succesul exploatând în bună parte" tocmai „temele naţionaliste"[68] pe care le preiau inclusiv de la autori purtători de valori şi idei *naţionale şi liberale* din secolul al XIX-lea). Încă din timpul implicării Italiei în Războiul civil din Spania (1936-1939), trupele lui Mussolini au folosit în mod curent *metode ale războiului total*. Aşa de exemplu, încă din august 1936, Bonaccorsi, şeful fascist italian care ocupă Mallorca, ucidea răniţii şi prizonierii republicani; el poza chiar cu cadavrul unui inamic la picioarele sale, afirmând, pe un ton jubilant: „timpurile bune s-au reîntors!"[69] Din

---

[65] „Germany: People without Space", în *German Propaganda Archive*, culegere de documente istorice în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/textbk02.htm, la data de 24 aprilie 2003, pp. 2-3

[66] Vezi, de exemplu, opiniile clare ale lui Paul JOHNSON, din capitolul intitulat – semnificativ – *Regatele lui Caliban* al lucrării *O istorie a lumii moderne: 1920-2000*, Humanitas, 2003, pp. 492-527

[67] Niall FERGUSON, *Empire: How Britain Made the Modern World*, Penguin Books, London, New York, 2004, p. 217

[68] Max GALLO, *Italia lui Mussolini*, Editura Politică, Bucureşti, 1969, p. 223

[69] *Ibidem*, p. 340

chiar ordinul lui Mussolini, prizonierii italieni, comuniști și anarhiști, capturați de soldații lui Franco în luptele cu *Brigăzile Internaționale*, au împușcați[70]. Cartierele *de locuințe* din Barcelona sunt bombardate în repetate rânduri de aviația *Ducelui*, de asemenea la ordinul direct al acestuia[71]. Mussolini însuși, după ce trupele sale ucid prizonierii luați cu ocazia cuceririi Santanderului, laudă în termeni clari violența și excesele comise împotriva unor inamici ideologici: „Prefer – comentează Mussolini – să-i văd pe italieni *îngrozind lumea cu agresivitatea lor* (subl. noastră – F.D.) decât fermecând-o cu chitarele lor"[72].

Pentru Mussolini, războiul modern, cu toate excesele sale monstruoase, constituie o împlinire a condiției umane (în 1934, el declara că „războiul reprezintă pentru bărbat ceea ce reprezintă maternitatea pentru femeie"[73]), iar uneltele războiului modern au chiar valoare estetică supremă (încă din 1930, Mussolini afirma: „cuvintele sunt lucruri frumoase, dar puștile, tunurile, mitraliere, avioanele sunt și mai frumoase încă"[74]). Despre ce tip de război este vorba, devine clar abia ceva mai târziu. Așa de exemplu, atunci când *Ducele* află că un general al său le-a spus, mustrător, soldaților pe care-i comanda, în timpul campaniei din Albania, că fiindcă „ați fost părinți respectabili, aici nu veți putea fi niciodată hoți destul de abili, ucigași destul de fioroși, nu veți putea silui niciodată destul de multe fete", Mussolini declară că acesta este *singurul* general pe care-l apreciază cu adevărat[75]. Și, să precizăm, nu este deloc singur în pasiunea sa pentru excesele războiului total. Prin 1942, Aldo Vidussoni, care luptase în Spania, de unde se întorsese multilat și care fusese numit în decembrie 1941 secretar al Partidului național fascist, vorbea cu lejeritate despre necesitatea împușcării unui *milion* de sloveni[76] (pentru a înțelege ce se ascunde în spatele unei simple cifre, merită amintit că în anul 2002, după mai multe decenii de creștere demografică pozitivă, Slovenia nu avea, în total, mai mult de 2.000.000 de locuitori[77]; luînd în calcul această informație, apare extrem de limpede faptul că Vidussoni vorbea despre *planul exterminării a mai bine de jumătate din populația totală a Sloveniei* – un genocid de *proporții relative mai mari* decât orice episod de acest tip din secolul al XX-lea, *cu excepția* celui întreprins de naziști împotriva evreilor din regiunile Europei cucerite de Al Treilea *Reich*). Împreună cu acest Vidussoni, Mussolini va întreprinde, în iunie 1942, o expediție de vânătoare în Africa; numai că nu a fost vorba de vreun *safari* obișnuit, ci despre faptul că *Ducele* vânează (cu un *total dispreț* față de normele și cutumele *războiului clasic-limitat*), cu pistolul-mitralieră, mai mulți *prizonieri* de război britanici, într-o zonă sigură din spatele frontului nord-african[78].

---

[70] *Ibidem*, p. 345
[71] *Ibidem*, p. 349, 353
[72] *Ibidem*, p. 353
[73] *Ibidem*, p. 314
[74] *Ibidem*, p. 318
[75] *Ibidem*, p. 412
[76] *Ibidem*, pp. 419-420
[77] André GAMBLIN (editor-coordonator), *Economia lumii 2004*, Editura științelor sociale și politice, București, 2004, p. 225
[78] Max GALLO, *op. cit.*, p. 423

Despre măsura în care suferințele și atrocitățile *războiului total* sunt, în mintea *Ducelui*, înzestrate chiar cu valoare pozitivă, precum și cu utile și importante virtuți formative, devine foarte clar și dacă ne amintim faptul că, după ce, la 10 iulie 1941, orașul Neapole, lipsit complet de apărare antiaeriană, este grav lovit de aviația de bombardament britanică, Mussolini declară, mulțumit: „Sunt *fericit* (subl. noastră – F.D.) că Neapole cunoaște nopți atât de aspre. Rasa o să devină mai puternică. Războiul va face din napolitani un popor nordic"[79].

În cazul *URSS*, merită amintite, în acest stadiu al discuției, cel puțin două elemente. Este vorba, în primul rând, despre maniera în care regimul lui Stalin se debarasează de mai multe popoare aflate în interiorul Uniunii, pe care le bănuiește – nu întotdeauna cu destul temei – că susțin cauza Germaniei naziste (în unele cazuri acesta este adevărul; dar și atunci, responsabilitatea *colectivă* este complet inacceptabilă, fiind greu de bănuit că, de exemplu, până și copii de grădiniță sau bătrânii semiparalizați ar fi putut constitui o primejdie militară *reală* pentru sistemul bolșevic; în alte cazuri însă, nu există *nici* o vinovăție reală a grupurilor în cauză și pare a fi vorba, mai degrabă, de un efort de *ethnic cleansing* împins la extrem și inspirat din tradițiile Rusiei țariste, efort întemeiat pe o judecată extrem de simplă: oricât ar fi de dificil, războiul este și *momentul*, ca și *pretextul* ideal pentru ca Rusia (fie ea bolșevică sau nu) să scape, *definitiv*, de câteva etnii considerate a fi generatoare *cronice* de probleme. Chiar și Lenin atrăsese, de altfel, atenția asupra „acestui produs sută la sută rusesc, *șovinismul Rusiei Mari* (subl. noastră – F.D.) care îl caracterizează pe birocratul rus"[80], șovinism preluat ulterior, fără nici o modificare semnificativă, de altfel, de către birocratul sovietic.

Între 1943 și iunie 1944, șase națiuni de dimensiuni relativ mici, acuzate de trădare pentru că pe teritoriile lor manifestaseră, în vremea marilor ofensive germane, anumite tendințe *autonomiste*, sunt deportate, *în masă*, în Siberia. Cel puțin 1.000.000 de oameni – dintre care cei mai numeroși sunt cecenii, în număr de peste 407.000, urmați de tătarii din Crimeea, în număr de peste 200.000, apoi peste 90.000 de inguși, peste 75.000 de karaciai, peste 42.000 de balkîri, peste 130.000 de kalmîci, (ca să nu mai vorbim despre cei 380.000 de germani de pe Volga, deportați încă din 1941) sunt expulzați, cu forța, de pe teritoriile lor și aruncați dincolo de Urali. Mai mult, după încheierea războiului, în 1946, un decret special al Moscovei preciza că trei dintre aceste grupuri etnice, respectiv cecenii, ingușii și tătarii erau *definitiv* deposedați de teritoriile pe care le dețineau vreme de sute de ani[81].

De dimensiuni și mai mari sunt însă atrocitățile săvârșite de Armata Roșie în a doua parte a războiului, când ea trece la ofensivă pe întreg frontul și începe eliberarea teritoriilor ocupate de germani în 1941. Cu totul, afirmă Jacques de Launay, „peste 600.000 de *civili* (subl. noastră – F.D.) germani

---

[79] *Ibidem*, p. 412

[80] Hélène Carrère d'ENCAUSSE, *Imperiul spulberat. Revolta naționalităților în URSS*, Ed. Remember – SIC PRESS GROUP, București, 1993, p. 19

[81] *Ibidem*, p. 29

fuseseră masacrați de ruși pe drumurile din Est"[82], în timpul retragerii precipitate – de la sfârșitul lui 1944 și începutul lui 1945 – a nemților din fața tăvălugului sovietic. La tot pasul, au loc scene *de coșmar*. Două dintre ele sunt, cred, absolut suficiente pentru a înțelege mai bine că rușii se comportă (și nu este vorba despre cazuri izolate, ci despre *atrocități săvârșite metodic și de mase mari de soldați*), odată intrați pe teritorii populate de germani, exact cum se comportaseră unitățile SS în Rusia; că, altfel spus, *nu există nici o diferență majoră între – și nici o justificare cu adevărat rezonabilă pentru – atrocitățile sistematice și de mari dimensiuni săvârșite de germani în Rusia și cele săvârșite ulterior de sovietici în teritoriile cu populație germană*. În Nemmersdorf, prima localitate din Germania ocupată, temporar, de Armata Roșie la 21 octombrie 1944, rușii au intrat, în viteză, cu tancurile într-o coloană de refugiați, iar *masacrarea civililor* a durat o zi întreagă. Pe căruțe și pe uși de lemn din sat, unitatea de *Volkssturm* trimisă ulterior să recupereze Nemmersdorf-ul din mâinile rușilor a găsit mai multe femei goale, crucificate. În casele din localitate au fost găsite 72 de femei ucise, plus mai mulți copii și un bătrân de 74 de ani, de asemenea ucis. Printre cei asasinați, susțin martori oculari, se aflau chiar și nou-născuți, cu capetele complet zdrobite cu obiecte dure. Toate femeile omorâte, ca și mai multe fete de 8 până la 12 ani, fuseseră violate înainte de a li se lua viața. Într-o casă, a fost găsită o bătrână de 84 de ani, căreia îi fusese retezată o jumătate din cap, cu o secure sau cazma. Chiar și această bătrână, au constatat medicii legiști germani, fusese violată[83]. Dacă, la limită, asemenea excese ar putea beneficia de o anume circumstanță *explicativă* (dar *nicidecum* atenuantă), constând în aceea că rușii foloseau legea talionului, pentru a răzbuna chinurile îndurate de propriul popor, există și episoade care nu admit nici măcar o astfel de explicație. De exemplu, *ajunși în lagărul de concentrare nazist de la Ravensbrück, soldații ruși au jefuit mai întâi depozitele de aprovizionare ale foștilor paznici, au jefuit apoi și pachetele prizonierilor, după care au violat majoritatea deținutelor care rezistaseră până atunci regimului infernal de lagăr*[84]. De fapt, *nimic excepțional* în toate acestea: *și în Afghanistan*, câteva decenii mai târziu, sovieticii s-au comportat, în linii mari, cam la fel cu populația *civilă* locală, indiferent de etnie, vârstă și sex.

Mai există și problema soldaților germani care au căzut în mâinile rușilor și au devenit prizonieri de război. Din aproximativ 2.500.000 de prizonieri germani ajunși în Rusia, 102.958 au ales (?! – F.D.) să rămână în această țară. În Germania au revenit *doar* în jur de 10.000 de foști prizonieri în 1956, și alți în jur de 20.000 în anii următori, iar *Crucea Roșie* germană estima că restul, respectiv *peste 2.350.000, au murit în captivitate* (număr total *extrem de apropiat* de acela al celor 2.600.000 de prizonieri de război sovietici care au murit, la rândul lor, în captivitate, în Germania)[85].

---

[82] Jacques de LAUNAY, *Marea prăbușire 1944-1945*, Ed. Politrom, 1996, p. 7
[83] *Ibidem*, pp. 14-15
[84] *Ibidem*, p. 53
[85] *Ibidem*, p. 271

Tot în legătură cu *relația specială război total-ideologie*, în cazul concret al URSS, meritã fãcutã și următoarea observație: În ciuda alianței militare cu SUA (și în ciuda ajutorului consistent primit de Moscova de la lumea anglo-saxonă), *războiul ideologic* împotriva capitalismului a continuat fără întrerupere în Uniunea Sovietică. Cetățenii sovietici au fost instruiți să-și privească aliații cu multă prudență; și, încă din decembrie 1941, *NKVD* a inventat o nouă culpă care trebuia aspru pedepsită: lăudarea tehnologiei americane. Există cazuri în care chiar și un simplu comentariu laudativ la adresa unui jeep sosit din SUA putea să ducă la aruncarea într-un lagăr de muncă forțată a celui care se arătase încântat de mașina primită de la occidentali[86].

Dacă pentru regimurile totalitare (fie cel nazist sau cel comunist) și fasciste există destule *compatibilități – și relații de determinare – clare între ideologie, regimurile politice și practicile cele mai excesive ale războiului total*, să vedem și cum funcționează regimurile *liberale* în Al Doilea Război Mondial, *în ce măsură liberalismul democratic este – sau nu – compatibil cu logica și practicile războiului clasic-limitat sau ale războiului total*.

Există autori care susțin că regimurile liberale și democratice ar fi mult mai puțin înclinate să recurgă la genocid, ca și la alte practici ale războiului total, decât regimurile de tip totalitar; conform unor astfel de opinii, genocidul și războiul total ar fi chiar chiar „antiteza democrației". S-au făcut, de exemplu, calcule conform cărora, *din totalul de 151 de milioane de oameni care au căzut victime, între 1900 și 1991, diferitelor forme de genocid, doar aproximativ 1.000.000 au fost uciși de democrații, în timp ce toți ceilalți au fost omorâți de regimuri non și anti-democratice*[87]. Dar, în același timp, aceleași voci susțin că „ar fi o greșeală să presupunem ... că democrațiile sunt *incapabile* (subl. noastră – F.D.) să recurgă la a ucide pe scară largă, folosind genocidul. Este suficient să treci în revistă istoria persecutării și masacrării indienilor nord-americani în SUA, ca și eradicarea aborigenilor în Australia, ca să realizezi că au fost și *excepții tragice* (subl. noastră – F.D.) de la regulă"[88]. Există chiar autori care susțin că *nu* regimurile totalitare sau de tip autoritat, ci chiar democrațiile liberale, confruntate cu riscul major constituit de mobilizarea *totală* a societăților dominate de nazism și fascism, au fost acelea care, pentru a putea obține, totuși, victoria, „*au inițiat* (subl. noastră – F. D.)" *războiul total*, în cadrul căruia „populații civile în ansamblul lor au devenit ostaticele inamicului, ca în timpul bombardării ... Dresdei, Hiroshimei și orașului Nagasaki de către Aliați"[89]. Alți autori sunt ceva mai puțin vehemenți și nu mai plasează responsabilitatea inițierii războiului total pe umerii liderilor politici și militari ai democrațiilor liberale, dar afirmă că între acestea și regimurile totalitare nu există, în ceea ce privește

---

[86] Robert SERVICE, *A History of Twentieth-Century Russia*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1997, p. 280

[87] Eric MARKUSEN, David KOPF, *The Holocaust and strategic bombing: genocide and total war in the twentieth century*. Westview Press. Boulder, San Francisco, Oxford, 1995, p. 76

[88] *Ibidem*, pp. 76-77

[89] Seyla BENHABIB, „Unholy Wars", *Constellations: An International Journal of Critical & Democratic Theory*, vol. 9, no. 1, martie 2002, p. 34

acceptarea şi folosirea *războiului total*, nici o diferenţă cu adevărat semnificativă. „Democraţiile – afirmă, de exemplu, autori cum ar fi Christopher Cooker – *n-au avut mai multe scrupule decât Germania lui Hitler* (subl. noastră – F.D.) în a face să plouă cu moarte şi distrugere peste capetele *nonbeligeranţilor* (subl. noastră – F.D.), inclusiv copii"[90].

Pentru a lămuri, într-o manieră cât mai precisă, *natura exactă a relaţiei de compatibilitate între democraţia liberală modernă şi războiul total*, să analizăm, de exemplu, ideile legate de natura războiului, cuprinse în câteva cuvântări şi mesaje importante, din vremea celui de-al Doilea Război Mondial, ale preşedintelui *Franklin Delano Roosevelt*[91]. La 10 iunie 1940, în cadrul unei cuvântări rostite la Charlottesville, Roosevelt ataca în termeni extrem de duri izolaţionismul, încercarea unor cercuri politice de a împiedica în orice chip implicarea SUA în război. Izolaţioniştilor ‚fundamentalişti', Roosevelt le spune, în mod foarte direct, că a transforma „Statele Unite ale Americei într-o insulă izolată" constituie un scenariu ce nu este nimic altceva decât un „coşmar dezolant: un popor închis într-o puşcărie, cu cătuşe la mâini, înfometat şi hrănit, zi de zi, printre gratii, de stăpâni de pe alte continente, stăpâni nemiloşi şi disprețuitori"[92]. Fragmentul este interesant din cel puţin două motive: pe de o parte, el postulează o relaţie de echivalenţă între o pace puţin convenabilă şi a sta închis în puşcărie (urmând un raţionament simplu, *dacă pacea înseamnă nimic altceva decât o puşcărie, rezultă cu necesitate că libertatea, opusul puşcăriei, poate fi echivalată cu războiul, deci că război = libertate*). În al doilea rând, acelaşi fragment ne lămureşte, pe deplin, şi ce înseamnă, din perspectiva americană, o pace neconvenabilă: vorbim despre o situaţie în care puterea politico-militară a SUA este depăşită/strivită de actori şi mai puternici, de pe alte continente, capabili să limiteze – sau, poate, chiar să reteze – accesul SUA la surse de materii prime şi la comerţul mondial (aceasta poate fi *una* dintre interpretările pasajului în care poporul american este înfăţişat ca fiind hrănit „printre gratii"). Altfel spus, dacă nu cumva fragmentul în cauză din discursul lui Roosevelt este o simplă colecţie de figuri de stil cu rol exclusiv propagandistic (ceea ce, de altfel, este destul de puţin probabil), avem de-a face, în acest caz, cu un raţionament de tipul *dacă cineva ne periclitează statutul de mare putere şi accesul neîngrădit la piaţa mondială, războiul devine, automat, vădit preferabil păcii*. Odată lămurită, pe această bază, *lipsa incompatibilităţii reale, de substanţă, între democraţia liberală modernă şi război*, merită trecute în revistă ideile lui Roosevelt legate de ceea ce numim (conform definiţiei pe care am propus-o) *război total*.

Război total pe deplin configurat, purtat de *marile* puteri (actori politici cu interese *globale*), înseamnă adesea, între altele (aşa cum au demonstrat-o, de

---

[90] Christopher COKER, „On Humanising War", *Totalitarian Movements & Political Religions*, vol. 1, no. 2, 2000 (toamna), p. 79

[91] Textele analizate în continuare sunt cele cuprinse în Franklin Delano ROOSEVELT, *Discursuri şi mesagii*. Bucureşti, 1944

[92] Franklin Delano ROOSEVELT, *Discursuri şi mesagii*, Bucureşti, 1944, p. 32

altfel, pe deplin, *ambele* conflagrații mondiale), *și* război *mondial*, purtat, în funcție de nevoi, oriunde – și peste tot – pe suprafața globului terestru. Iar Roosevelt își asumă, încă din vara lui 1940 (cu aproape 18 luni înainte de atacul de la Pearl Harbor), sarcina de a pregăti SUA exact pentru o astfel de competiție de amploare globală: „să fim și noi, aici în America, echipați și pregătiți pentru a putea face față oricărui pericol, pentru a putea să ne apărăm *oriunde* (subl. noastră – F.D.) va fi necesar"[93]. Acest *oriunde*, asociat cu ideea de *apărare*, conține o nuanță stranie, dar în nici un caz fără precedente semnificative în istoria politico-strategică. La 1870-1871, și Prusia se afla, *formal*, în defensivă (fiindcă, nu-i așa, Franța lui Napoleon al III-lea era aceea care, iritată de episodul telegramei de Ems, declarase război); și această Prusie s-a *apărat*, și ea, *oriunde* a fost necesar (până ce a ajuns sub zidurile Parisului, ba chiar și dincolo de capitala franceză!)

La 8 decembrie 1941, chiar a doua zi după ce o importantă forță de șoc aeronavală japoneză atacase, cu remarcabil succes în plan strict *tactic*, principala bază a flotei SUA din Pacific, Pearl Harbor, Roosevelt precizează, în termeni lipsiți de orice echivoc, care este scopul războiului din punct de vedere al Americii. El spune că războiul va continua până când vom putea „să fim perfect siguri că o asemenea perfidie nu ne va mai pune *niciodată* (subl. noastră – F.D.) viața în pericol"[94]. Dar știm deja că, așa cum preciza și Clausewitz, victoriile în războiul de tip *clasic-limitat* nu sunt niciodată veșnice: statul învins vede chiar și cele mai mari victorii inamice „doar un rău *trecător* (subl. noastră – F.D.), pentru care se mai pot găsi îndreptări în condițiile politice ale unor vremi viitoare"[95]. Ca urmare, dacă ne referim la un *război clasic-limitat*, în care obiectivul ar fi doar înfrângerea militară a inamicului, ceea ce generează în mod obișnuit condițiile încheierii unei păci *temporar* favorabile, afirmația lui Roosevelt nu are nici un sens. Ea are însă sens *deplin*, dacă – și *numai dacă* – președintele american intenționa, încă din decembrie 1941, *nu numai să înfrângă militar Japonia, ci și să o slăbească atât de mult, eventual chiar amputându-i complet unele dintre elementele constitutive ale puterii naționale, încât decidenții politico-militari de la Tokyo să nu mai poată niciodată ataca America*. Dar așa ceva înseamnă, conform definiției pe care am propus-o, *război total* (lezarea *gravă* și *ireversibilă* a statutului ontic al inamicului; altfel spus, *slăbirea gravă și ireversibilă a factorilor constitutivi decisivi pentru capacitatea ofensivă ai puterii naționale a Japoniei*, ceea ce s-a și întâmplat, de altfel, în anii următori). Că *nu* este vorba despre o formulare *accidentală* și că Roosevelt intenționa, cât se poate de serios, nu doar să înfrângă, ci *să distrugă* definitiv puterea statelor inamice, devine clar și dacă urmărim această idee în evoluția ei. La 9 decembrie 1941, de exemplu, președintele SUA este și mai explicit, afirmând: „repet că Statele Unite nu pot accepta decât o victorie *completă și definitivă* (subl. noastră – F.D.)"[96]

---

[93] *Ibidem*, p. 33
[94] *Ibidem*, p. 38
[95] Carl von CLAUSEWITZ, *Despre război*, Editura Militară, București, 1982, p. 59
[96] Franklin Delano ROOSEVELT, *op. cit.*, p. 43

O altă idee centrală a discursurilor şi mesajelor de război ale lui Roosevelt, pe de-a-ntregul compatibilă cu practicile *războiului total*, este cea referitoare la *mobilizarea totală a resurselor economice şi demografice*. La 9 decembrie 1941, Roosevelt afirma deja că efortul de război implică *întreaga* naţiune: „fiecare bărbat, fiecare femeie şi fiecare copil participă la cea mai uriaşă acţiune din istoria Americei"[97]. Preşedintele SUA îşi informa cu acea ocazie auditoriul că toate uzinele funcţionează din plin, dar şi că „altele se construiesc în grabă", iar rezultatul acestei mobilizări deja în curs a puterii industriale este constituit de „valuri de tancuri, de avioane, de tunuri şi de vapoare, de obuze şi de echipament" care, deşi enorme, nu reprezintă decât „începutul celor ce ne mai rămân de făcut"[98]. În acelaşi context al mobilizării *masive şi rapide* (aşa cum vom vedea, în SUA nu s-a întreprins *niciodată* o mobilizare într-adevăr *totală*, ci doar una *parţială, chiar dacă foarte rapidă şi de dimensiuni uriaşe, fără precedent*), Roosevelt anunţa şi decizia guvernului de a introduce, pe durata războiului, *săptămâna de lucru de 7 zile în toate industriile vitale* pentru efortul de război[99]. Ideea unei mobilizări de mare amploare a resurselor umane şi economice apare şi ulterior. La 15 decembrie 1941, în finalul unui mesaj către Congres, text care conţinea o istorie a relaţiilor bilaterale între SUA şi Japonia, Roosevelt afirma că „poporul american este întru totul solidar în hotărârea sa de *a mobiliza întreaga sa forţă naţională şi toate resursele sale în oameni* (subl. noastră – F.D.)"[100]. La 28 decembrie 1941, într-un mesaj – intitulat *Omagiu şi promisiune solemnă* – adresat poporului filipinez, care începuse lupta împotriva invaziei japoneze, Roosevelt făcea apel, în două ocazii, la aceeaşi idee a *mobilizării* de mare amploare. Mai întâi, el afirma că *toate* „resursele Statelor Unite, ale Imperiului Britanic, ale Indiilor Neerlandeze şi ale Republicei Chineze au fost închinate" efortului de război; şi, mai apoi, după ce promitea filipinezilor că vor fi ajutaţi să-şi recucerească independenţa, Roosevelt declara: „*Toate resursele* (subl. noastră – F.D.) Statelor Unite, în oameni şi în materiale, asigură această garanţie"[101]. În legătură cu dimensiunile realmente uriaşe pe care le-a atins procesul de mobilizare a resurselor în vederea câştigării războiului, merită amintit *Mesajul anual*, adresat la 6 ianuarie 1942 Congresului SUA. În mesaj, preşedintele spunea că deja a „trimes o scrisoare departamentelor şi agenţiilor guvernamentale interesate, pentru a le da directivele mele şi pentru a ordona ca să fie imediat luate următoarele măsuri": mărirea producţiei de aeronave la 60.000 de bucăţi anual, dintre care 43.000 de avioane de luptă de diverse tipuri, precum şi pregătirea premiselor pentru creşterea producţiei la 125.00 de aeronave în 1943; mărirea producţiei de tancuri, care trebuia să ajungă la 45.000 de bucăţi în 1942 şi la 75.000 de bucăţi în 1943, mărirea producţiei de tunuri antiaeriene, astfel încât SUA să producă 20.000 de astfel de arme în 1942 şi 35.000 de bucăţi

---

[97] *Ibidem*, p. 40
[98] *Ibidem*, p. 42
[99] *Ibidem*, p. 42
[100] *Ibidem*, p. 59
[101] *Ibidem*, p. 65

în 1943; mărirea numărului şi tonajului navelor construite, astfel încât America să lanseze la apă nave cu un deplasament de 8.000.000 de tone în 1942 şi de 10.000.000 tone în 1943. După ce enunţa aceste cifre, Roosevelt recunoştea, evaluând realist planul acesta de *mobilizare (aproape) totală*, că „sarcina noastră este dificilă; ea este *fără precedent* (subl. noastră – F.D.) şi timpul este scurt"[102].

Prin urmare, în condiţiile în care Roosevelt vorbeşte în repetate ocazii despre *înfrângerea completă şi definitivă a inamicului, despre mobilizarea resurselor în cantităţi şi proporţii fără precedent, despre un efort de război care să atingă fiecare colţ al lumii*, concluziile noastre sunt clare: încă din decembrie 1941 şi ianuarie 1942, preşedintele SUA plănuia un *război total şi mondial, complet configurat* şi *complet escaladat* împotriva tuturor adversarilor Americii.

Mai există însă, atât în anii Primului Război Mondial, cât şi în anii '40, şi o altă dovadă – foarte clară, de altfel – privind *lipsa de incompatibilitate reală între tandemul liberalism-democraţie şi războiul total*. Este vorba despre *rezistenţa naţională* (ca fenomen de masă) împotriva cuceririi străine. Această înverşunată *rezistenţă naţională* n-a avut *nimic* comun – dacă e să spunem lucrurilor pe nume – cu regulile şi cutumele *războiului clasic-limitat*. În conformitate cu aceste reguli şi cutume (fixate în scris, aşa cum vom vedea, încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea, la Haga), populaţia *civilă* dintr-o regiune cucerită era privită ca un *actor politic şi militar pasiv*, care are a se supune cuceritorului (acesta, la rândul lui, trebuia însă să respecte anumite reguli). Rezistenţa militară împotriva cuceritorului era acceptată, dar numai ca un mijloc cu totul excepţional. *Convenţia de la Haga privitoare la respectarea legilor şi obiceiurilor războiului pe uscat*, adoptată la 18 octombrie 1907 (şi care relua idei din convenţii şi tratate anterioare) afirma, e drept, într-o *Anexă* specială, că sunt acceptate ca *forţe beligerante* nu numai trupele *regulate* ale armatelor *permanente*, ci şi „miliţii şi corpuri de voluntari", dacă – şi *numai dacă* – aceste formaţiuni respectau câteva reguli clare: să fie comandate de persoane responsabile pentru subordonaţii lor, să aibă o „emblemă distinctivă fixă, care să poată fi recunoscută de la distanţă", să „poarte armele la vedere" şi să-şi „ducă operaţiile respectând legile şi obiceiurile războiului"[103]. Dintre aceste patru condiţii, cel puţin două – aceea privitoare la *emblema fixă, care să ţină loc de uniformă militară şi să permită identificarea uşoară, de la distanţă, a apartenenţei purtătorului ei la formaţiuni de miliţie cetăţenească*, precum şi cea referitoare la *purtarea armelor la vedere* – n-au fost aproape niciodată aplicate, din motive lesne de înţeles (şi perfect raţionale, de altfel, în plan tactic). Ca urmare, *de jure*, în cele mai multe ocazii, forţele militare ale mişcărilor de *rezistenţă* se plasau *mult dincolo* de limitele internaţional acceptate pentru comportamentul combatanţilor în cadrul sistemului de referinţă, foarte precis definit, pe care îl numim *război clasic-limitat*. Drept urmare, mişcările de rezistenţă fac, din capul

---

[102] *Ibidem*, p. 74

[103] „Annex to the Convention: Regulations respecting the laws and customs of war on land; October 18, 1907", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultăţii de Drept de la Yale, text accesat şi consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague04.htm, la data de 29 septembrie 2004

...ului, *nu război clasic-limitat*, ci chiar *război total, pentru simplul motiv că nu respectă deloc o parte importantă dintre legile şi cutumele războiului clasic-limitat*. Şi nu vorbim despre un fenomen marginal, ci despre mişcări pe care le găsim *relativ* frecvent în Primul Război Mondial, şi *foarte* frecvent în Al Doilea Război Mondial (şi tot *foarte* frecvent în războaiele din a doua jumătate a secolului al XX-lea). Când, de exemplu, pentru a ne referi doar la *patru* ţări occidentale în care *democraţia liberală* era deja bine consolidată, mii de danezi sunt *direct* implicaţi în efortul de a-i ajuta pe *aproape toţi* evreii locali „să fugă în Suedia"; când, în Norvegia, „rezistenţa faţă de germani a crescut ... continuu, fiind mai degrabă încurajată decât oprită de măsurile nemiloase luate pentru a o suprima"; când, în Olanda, a avut loc, în februarie 1941, „prima grevă *majoră* (subl. noastră – F.D.)" din Europa cucerită de germani, grevă la care olandezii au recurs ca măsură de protest împotriva politicii *Reich*-ului faţă de evrei; când, în Franţa, pe fondul faptului că, oricum, încă de la bun început, majoritatea populaţiei dorea să fie „eliberată de Puterile Occidentale", un număr „în continuă creştere" de francezi „au devenit membri ai rezistenţei", avem de-a face cu forme – chiar dacă uneori cu o intensitate scăzută şi cu rezultate modeste – ale *războiului total*. În *toate* aceste ocazii, rezistenţa – alcătuită, e drept, *şi* din comunişti (doar *după* 22 iunie 1941), dar (încă de la începutul ocupaţiei naziste) şi din membri ori susţinători ai partidelor *democratice* – a ajutat multe dintre victimele terorii germane, a ajutat aviatori aliaţi sau prizonieri evadaţi să se întoarcă în Anglia, a furnizat informaţii Aliaţilor, a întreprins nenumărate acte de sabotaj, a supravegheat şi a pedepsit – de multe ori prin *teroare* sau *asasinat* – pe colaboraţionişti, a menţinut moralul naţional, deci a avut un rol important, imposibil de ignorat, în *războiul total* întreprins de Naţiunile Unite împotriva Germaniei[104].

Dacă ne apropiem şi mai mult de zilele noastre, câteva exemple – alese *aproape* la întâmplare – sunt suficiente, cred, pentru a demonstra că nu numai înainte, ci *şi* după Al Doilea Război Mondial, ideile politice, ideologiile (pe care le putem defini ca fiind sisteme „de credinţe filosofice şi de teze politice care descriu realitatea în vederea acţiunii"[105]) şi regimurile politice şi-au pus *din plin* amprenta (deşi în moduri foarte diferite) asupra *manierei concrete* de a face război la care au recurs diverşi actori ai scenei internaţionale. Pentru a pune mai bine în evidenţă, de exemplu, *rolul ideilor politice (şi religioase)* în configurarea tipului de război purtat în Afghanistan, începând cu anii 1970, trebuie menţionat că, încă din 1973-1975, mulţi dintre studenţii musulmani care s-au împotrivit generalului Sardar Mohammed Daud (care încerca să modernizeze ţara cu metode comuniste) respingeau marxismul dintr-un motiv extrem de simplu: acesta era o doctrină *ateistă*. Importanţa deosebită *a componentei ideologice-religioase clare a conflictului total cronicizat din Afghanistan* este dovedită şi de faptul că, în decembrie 1979, Ahmad Shah Massoud (probabil cel mai eficient –

[104] Gerhard L. WEINBERG, *A world at arms : a global history of World War II*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, 1994, pp. 510-517, 533

[105] Cristian PREDA, *Mic dicţionar de gândire politică liberală*, Humanitas, Bucureşti, 2004, p. 60

și, oricum, cel mai notoriu – dintre comandanții trupelor de guerrillă afgane) a declanșat nu orice tip de luptă armată, ci un *război religios sfânt* (*jihad*) împotriva regimului lui Karmal și a „necredincioșilor" sovietici care îl susțineau pe acesta; semnificativ este chiar și numele pe care și-l asumă cei ce luptă împotriva invaziei sovietice: *mujaheddini*, ceea ce înseamnă, literal, „luptători ai adevăratei credințe".[106]

Dacă analizăm acum, pentru momente ale epocii contemporane mult mai apropiate de noi, *relația dintre naționalism (combinat sau nu cu rasismul) și războiul total*, merită – cred – să precizăm și că există situații în care *ideologia naționalistă, exacerbată în timpul unor confruntări totale de mare intensitate și de mare amploare, continuă să existe – și uneori să aibă un rol important în configurarea mentalului colectiv – chiar și la multe zeci de ani după încetarea ostilităților*. Pentru susținerea unei astfel de afirmații, este importantă informația că, până și în deceniul trecut, o parte importantă din literatura americană destinată consumului popular mustea de „japonofobie". Și merită menționat faptul că majoritatea lucrărilor aparținând sub-genurilor care, împreună, constituie ceea ce se cheamă *popular fiction* prezentau scenarii în care are loc „o prăbușire cathartică a Japoniei", complementară unei evoluții pozitive și victorioase a unei Americi „pline de resurse și tenace". Aproape toate aceste lucrări pleacă de la premisa că Japonia ar constitui încă „o primejdie" nemijlocită și de mari dimensiuni pentru SUA[107]. Și asta, să nu uităm, la peste 45 de ani de la o victorie absolut *strivitoare* a SUA asupra Imperiului nipon, obținută cu mijloacele unui *război total* pe deplin configurat și complet escaladat!

În ceea ce privește *legătura de tip cauzal – sau cel puțin de tip catalitic – între ideologia islamică și tipul de război (foarte apropiat de cel total) utilizat în ultimii ani de mișcările radicale/fundamentaliste musulmane*, trebuie făcută, de la bun început, precizarea că destui dintre marii învățați ai Islamului contemporan resping *net* atât *terorismul*, cât și *războiul total*. Așa de exemplu, la jumătatea lui martie 2002, Mohammed Sayed Tantawi, Marele Imam de la moscheea egipteană al-Azhar și „cea mai influentă voce dintre clerici islamici sunniți", afirma că atacurile teroriste de la World Trade Center au încălcat grav *tradiția* și *legea* musulmană, fiindcă „conceptul de jihad este pur defensiv și nu poate fi agresiv". Mai mult, Tantawi a afirmat că „*să ucizi civili este un act oribil* (subl. noastră – F.D.)", precum și că atacurile de la 11 septembrie reprezintă mai degrabă un act de *irhab*, „violență agresivă și *injustă* (subl. noastră – F.D.) împotriva unor civili nevinovați și lipsiți de apărare, violență care este în mod expres interzisă de legea islamică și de principiile islamice". Tantawi sublinia și faptul că atacurile întreprinse de rețeaua lui bin Laden sunt cu atât mai condamnabile cu cât au fost

---

[106] Matthew R. LAMOTHE, „The Lion of Panjshir' inspired dogged Afghan resistance to the Soviets – and the Taliban", *Military History*, vol. 20, nr. 6, februarie 2004, p. 74

[107] Narreile MORRIS, „Paradigm paranoia: Images of Japan and the Japanese in American popular fiction of the early 1990s", *Japanese Studies*, vol. 21, no. 1, 2001, pp. 55-59

efectuate prin surprindere, „pe la spate", ceea ce este, din perspectivă islamică tradiționalistă, complet „*împotriva moralei și a omenirii* (subl. noastră – F.D.)"[108].

Dar afirmații cum sunt cele ale lui Tantawi, care par să de-legitimeze chiar ideea de ciocnire a civilizațiilor, sunt infirmate de alte surse islamice, la fel de credibile. Așa de exemplu, dacă Tantawi pune în evidență, între altele, ceea ce *ar putea* fi înțeles ca o *deplină compatibilitate între unele dintre componentele centrale ale sistemelor axiologice ale civilizațiilor creștină și musulmană*, oficialități *importante* ale unor regimuri musulmane *fundamentaliste* sunt de o cu totul altă părere. Așa de exemplu, un purtător de cuvânt al talibanilor din Afganistan afirma, la un moment dat, cât se poate de serios, chiar că „*poporul său iubește moartea* (subl. noastră – F.D.) tot atât de mult pe cât iubesc americanii viața"[109].

Și, pentru a depăși impasul constituit, eventual, de contrastul major – și relativ dificil de procesat – între declarațiile unor musulmani *moderați* și cele ale unor islamiști *radicali*, să amintim că, în lumea musulmană, chiar și elitele militare *seculare* emit idei îmbibate cu elemente religioase care par a legitima complet *războiul total*. Așa de exemplu, dacă vorbim despre maniera în care învățăturile religiei sunt intenționat deformate – sau, poate, doar onest folosite – pentru a servi/legitima anume obiective politice, ca și *strategii politico-militare totale* și metode/tactici din panoplia *războiului total*, merită să amintim și faptul că opțiunea *explicită* pentru folosirea terorii nu aparține, în lumea islamică, doar unor grupuri fundamentaliste minuscule și *marginale*, ci și unor structuri și instituții *de stat*. Așa de exemplu, generalul de brigadă pakistanez S. K. Malik a publicat în 1979, la Lahore, o lucrare intitulată *Conceptul coranic al războiului*, în care afirma, între altele, că tradiția musulmană cere „să ne pregătim în cel mai înalt grad pentru război, astfel încât să vărsăm *teroarea* (subl. noastră – F.D.) în inimile inamicilor, cunoscuți sau ascunși"[110].

Ca urmare, putem spune, despre componenta *ideologică-religioasă a atacurilor teroriste* întreprinse de grupările radicale musulmane, două lucruri complet distincte: Pe de o parte, că, deși tradiția islamică are, între altele, ca element important noțiunea de *jihad*, război sfânt, întreprins uneori doar ca să apere, dar alteori și „ca să promoveze Islamul, să lărgească comunitatea musulmană", Mahomed și unii dintre succesorii săi au impus „câteva reguli morale importante în luptele din războaiele sfinte: *femeile, copii și bătrânii nu trebuiau omorâți intenționat* (subl. noastră – F.D.)"[111]. Pe de altă parte, religia – inclusiv cea musulmană – rămâne, în mod limpede, afirmă unii autori, deși nu

---

[108] James RESTON, Jr., „Seeking meaning from a Grand Imam: A top Sunni cleric on the use, and misuse, of Islam", *Washington Post*, 31 martie 2002, pagina B04, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.washingtonpost.co/wp-dyn/articles/A38857-2002Mar30.html, la data de 31 martie 2002

[109] Seyla BENHABIB, *op. cit.*, p. 38

[110] Jasjit SINGH, „Kashmir, Pakistan and the War by Terror", *Small War & Insurgencies*, vol. 13, no. 2, 2002 (Frank Cass), p. 89

[111] David L. PERRY, Ph.D., „The Problem of Total War in Jewish, Christian and Muslim Traditions", text accesat la adresa de internet http://www.elca.org/ile/articles/contemporary.../article.perry_david_03..., la data de 1 iulie 2003

singurul, cel puțin *unul* dintre *catalizatorii cei mai importanți ai războiului total* și ai altor forme de violență care, rupând *definitiv* cu tradiția *războiului clasic-limitat*, nu mai fac nici o deosebire între diversele tipuri de victime (și în special între militari și civili)[112].

În finalul acestei prezentări a relației complexe și dinamice dintre ideile politice, regimurile politice, ideologii și diferitele forme de război, trebuie făcute alte câteva precizări clare. Mai întâi, una referitoare la ideile de tip *rasist*, idei care apar și se consolidează relativ devreme în cultura europeană, fiind prezente inclusiv în opere ale unor autori foarte importanți pentru configurarea unei viziuni moderne despre politică. Să ne aducem aminte, de exemplu, despre pasajele din *Despre spiritul legilor*, în care Montesquieu își exprima – spre sfârșitul primei jumătăți a secolului al XVIII-lea – convingerea că „în țările nordice, întâlniți popoare care au vicii puține, destule virtuți, multă sinceritate și puritate", în timp ce „pe măsură ce vă apropiați de țările sudice, aveți impresia că vă depărtați de însăși morala"[113]. Aparent, avem de-a face, în cazul acestui text *fundamental* pentru articularea viziunii moderne despre stat (și în special despre ceea ce numim astăzi separația puterilor), cu ceea ce unii autori – inclusiv români – numesc „determinism geografic"[114]. Dacă trecem însă dincolo de litera textului, pare destul de clar că Montesquieu operează cu idei care conțin o *și* anume doză de rasism (sau măcar de precursori imediați ai acestuia), fiindcă, în spațiul european, de exemplu, nordul continentului este dominat, din perspectivă demografică, de populații de origine germanică, în timp ce sudul e locuit în special de popoare de origine predominant latină.

Vreme de mai multe secole (dar mai ales pe parcursul secolului al XX-lea), *ideile rasiste au constituit una din sursele importante ale războiului total – ca și una dintre metodele intens utilizate de justificare sau de minimalizare a exceselor comise în cursul unor astfel de conflicte*. Astăzi însă, afirmă oamenii de știință, deși este clar că între diferitele rase omenești există deosebiri notabile – în special în plan *somatic*, dar și *fiziologic* – „*nu* (subl. noastră – F.D.) există nici o bază științifică" pentru a mai sprijini „credința unei superiorități determinate genetic a unei populații față de alta". Rasismul continuă însă să existe și derivă, aproape întotdeauna, „dintr-o varietate de motive care *n-au nimic în comun cu știința* (subl. noastră – F.D.)", dar care sunt strâns legate fenomene ca „xenofobia, avantajele politice" și „problemele sociale"[115].

O a doua precizare se referă la cazurile în care, aparent, nu putem evalua cu prea mare precizie atitudinea unor factori de decizie politică față de diferitele forme de război, fiindcă nu avem suficient de multe informații. Așa de exemplu, *aparent*, nu am putea evalua complet și nuanțat situația în care Partidul Laburist din Marea Britanie i-ar fi adus la tăcere – după cum afirmă unii autori – pe cei

---

[112] *Ibidem*

[113] MONTESQUIEU, *Despre spiritul legilor*, traducere și note de Armand Roșu, Ed. Științifică, București, 1964, XIV, 2 (vol. 1, p. 286)

[114] vezi, de exemplu, Sergiu TĂMAȘ, *Geopolitica. O abordare prospectivă*, Ed. Noua Alternativă, București, 1995, pp. 20-21

[115] Michael LEVIN, „The race concept: a defense", *Behavior & Philosophy*, vol. 30, 2002, p. 40

care criticau implicarea englezilor în războiul împotriva regimului lui Miloşevici, fiindcă nu ştim decât relativ puţine lucruri despre *culisele* complicate şi importante ale vieţii politice londoneze. Dar, uneori, chiar şi informaţii *incomplete* pot spune, foarte clar, despre ce tip de *atitudini politice* şi despre ce fel de *sisteme axiologice* vorbim. Bunăoară, dintre instituţiile britanice menite, *în teorie*, să ceară socoteală guvernului pentru deciziile sale, *Comitetul Apărării*, prezidat în 1999 de Bruce George, ca şi *Comitetul pentru Politică Externă*, prezidat de Donald Anderson, „fie au rămas mute, fie se luau la întrecere pentru a-şi exprima zgomotos sprijinul" faţă de implicarea militară în Balcani (care a atins, conform multor autori, nivelul de violenţă, dar şi alte caracteristici al *războiului total*). În tot acest timp, premierul britanic avea, şi el, priorităţile lui, tot *aparent* nesemnificative pentru discuţia noastră. Aşa de exemplu, Tony Blair dădea ordin, în plină criză balcanică (aflată chiar la apogeul său), ca piscina de la Chequers să fie permanent încălzită (asta după ce, ani în şir, bazinul fusese neglijat de Margaret Thatcher, care n-a fost niciodată o prea bună înotătoare)[116]. În realitate, episoadele în cauză măsoară, cu *suficientă* precizie, *toleranţa remarcabilă a democraţiilor occidentale (şi mai ales a stângii ne-comuniste, care, tradiţional, este percepută ca fiind intens pacifistă) faţă de folosirea masivă a forţei, în cadrul unor conflicte care au multe dintre trăsăturile războiului total.* În egală măsură, aceleaşi episoade măsoară şi *dezinteresul vădit al aceloraşi cercuri politice faţă de dezbaterea publică – sau măcar suficient de profundă şi nuanţată - a unor astfel de probleme, ca şi existenţa unor „priorităţi" stranii (cel puţin în vreme de război) ale elitelor politice contemporane.*

Iar o a treia precizare se referă la *naţionalism. Naţionalismul* – care a fost, probabil *mai mult* decât orice altă ideologie, una dintre *cauzele majore ale războaielor totale din tot secolul al XX-lea* - continuă să fie *şi astăzi* una din sursele *importante* ale unor conflicte *escaladate cu uşurinţă până la nivelul de războaie totale* (vezi, de exemplu, *războaiele totale cronicizate* din spaţiul ex-iugoslav, ca şi *războiul total cronicizat* de Cecenia, pentru a da doar două exemple *foarte* apropiate de zile noastre). Conform unor studii recente, în cei aproape 60 de ani scurşi de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial au avut loc, în întreaga lume, *mai bine de 250 de conflicte violente de mari dimensiuni*, marea lor majoritate în aşa-numita *Lume a III-a*. În aceste conflicte, *cele mai multe victime* au fost din rândul „minorităţilor naţionale, al grupurilor etnice non-dominante şi al populaţiilor băştinaşe"[117]. De asemenea, „în două din trei cazuri (deci în *66 %* dintre situaţii – F.D.) de violenţă de masă găsim şi un element ‚etnic' "[118].

O a patra precizare se referă la *relaţia dintre liberalism (ca set de idei politice şi ca regim politic) şi războiul total*. Aşa cum am văzut, *statele liberale şi*

---

[116] „Paul Routledge", *New Statesman*, vol. 128, no. 4431, 9 aprilie 1999, p. 10
[117] Christian P. SCHERRER, „Towards a theory of modern genocide. Comparative genocide research: definitions, criteria, typologies, cases, key elements, patterns and voids", *Journal of Genocide Research*, vol. 1, no. 1, martie 1999, p. 13
[118] *Ibidem*, p. 13

democratice mari, de tipul SUA, Marii Britanii şi Franţei n-au avut, niciodată în secolul al XX-lea, ezitări în a folosi războiul total pentru îndeplinirea unor interese considerate a fi vitale; după cum n-au avut niciodată ezitări în a folosi războiul total ca metodă de rezolvare a unor crize grave, care periclitau securitatea naţională. Există chiar autori care afirmă că *războiul total* ar constitui, uneori, strategia militară *tradiţională*, folosită *cu predilecţie* de unele mari puteri liberale şi democratice. Joseph Stromberg, la vremea aceea *JoAnn B. Rothbard Historian in Residence* în cadrul Institutului Ludwig von Mises şi editorialist al publicaţiei electronice www.Antiwar.com, afirma, de exemplu, în octombrie 2001, că în mod tradiţional, americanii au optat, cel mai adesea *în mod deliberat*, pentru strategia militară a *războiului total*[119]. Chiar dacă o astfel de evaluare este exagerată, nu putem ignora faptul că multele exemple istorice pe care le dă Stromberg par să confirme că *nu există, în realitate, nici o incompatibilitate reală şi practică între liberalism şi războiul total*. Această lipsă de incompatibilitate poate fi înţeleasă cred, *şi* din următoarea perspectivă: liberalismul şi democraţia se referă în special la relaţiile *din interiorul* societăţii, dintre fiinţe umane cu statut cetăţenesc deplin, considerate a fi îndreptăţite să aibă drepturi şi libertăţi depline şi egale/echivalente, în timp ce *războiul total* este un instrument folosit, *adesea*, de marile democraţii liberale împotriva acelora care *nu sunt* (sau nu *mai*[120] sunt) cetăţeni ai statului care recurge la această formă de război şi care, drept urmare, nu au (sau nu *mai* au) au nici unul dintre drepturile corelate acestui statut politic şi social.

2. Războiul total ca rezultat direct al eşecului războiului clasic-limitat; alte surse şi cauze ale războiului total

În repetate ocazii, *războiul total* pare a avea drept *cauză imediată principală eşecul încercărilor de a obţine rezultate politice şi/sau militare cu adevărat decisive folosind doar mijloacele şi metodele războiului clasic-limitat.*

În general, dacă acceptăm că „armata convenţională pierde atunci când nu câştigă" o victorie clară pe câmpul de luptă (spre deosebire de grupările de guerrillă, „care câştigă dacă nu pierd", adică dacă nu sunt decisiv şi definitiv înfrânte)[121], devine mai uşor de înţeles de ce şi cum se ajunge uneori ca *războaie clasice-limitate* să devină, la un moment dat, *războaie totale. Atunci când unul dintre adversari înţelege că nu mai are nici un fel de şanse serioase să câştige un război doar cu mijloace clasice-limitate, el poate decide, dacă interesele sale o*

---

[119] Joseph R. STROMBERG, „Strategies of Annihilation: Total War in US History", la adresa de internet http://LewRockwell.com, text consultat la data de 27 iulie 2003

[120] Vezi, de exemplu, cazul *războiului (aproape) total* întreprins de Uniune (nordişti) împotriva Confederaţiei (sudişti), care secesionase şi, deci, conţinea o populaţie alcătuită din persoane care *încetaseră*, în mod voluntar, să fie mai cetăţeni ai SUA.

[121] Robert M. CASSIDY, „Why Great Powers Fight Small Wars Badly", *Military Review*, vol. 82, no. 5, septembrie/octombrie 2002, pp. 43

cer şi dacă resursele sale permit aceasta, să escaladeze deliberat nivelul violenţei până la dincolo de pragul acceptat de normele şi cutumele tradiţionale în ceea ce priveşte purtarea războiului, ajungând chiar să renunţe complet la orice reguli şi restricţii în desfăşurarea operaţiunilor militare, în alegerea ţintelor şi în ceea ce priveşte distincţia între obiective/ţinte civile (care ar trebui protejate) şi obiective/ţinte militare.

Am putea, probabil, afirma chiar că, măcar uneori, *războiul total pare a fi urmarea unei stări de boală a organismului politico-militar.* Una din definiţiile *filosofice* ale stării de boală este aceea care pune accentul pe faptul că vorbim despre „*eşecul* (subl. noastră – F.D.) unei acţiuni", situaţie în care „cineva este incapabil să facă ceva ce, în mod obişnuit, ar putea face fără probleme"[122]. *Dacă* acceptăm o asemenea definiţie, precum şi *dacă* acceptăm faptul că, măcar ca ipoteză de lucru, putem folosi elemente de cunoaştere ştiinţifică dintr-un anumit domeniu pentru explorarea şi înţelegerea mai bună a altor arii ale realităţii, *există posibilitatea de a ne referi, cel puţin uneori, la războiul total ca la rezultatul unei „boli" a sistemelor de decizie şi acţiune în plan politico-militar.* O astfel de viziune este compatibilă, în bună măsură, cu situaţiile în care *războiul total* apare ca rezultat *direct* al eşecului de a înfrânge inamicul cu tacticile şi mijloacele *războiului clasic-limitat.* Pentru a continua analogia cu starea de boală, dacă un om cu unul din membrele inferioare afectat de fracturi multiple încă nevindecate (şi, deci, incapabil să meargă fără instrumente ajutătoare) ajunge să folosească, pentru a se susţine, o cârjă sau un baston, *la fel procedează şi un stat: dacă este incapabil să dobândească victoria cu strategii şi tactici clasice-limitate, el recurge la războiul total ca la un instrument ajutător suplimentar, care îl ajută, eventual, să depăşească eşecul temporar.*

Aşa de exemplu, încă din timpul războiului anglo-bur (care începe la sfârşitul secolului al XIX-lea şi continuă, vreme de câţiva ani, şi în secolul al XX-lea), există dovada *foarte* clară a *legăturii de tip cauzal între eşecul războiului de tip clasic-limitat şi recurgerea deliberată, pe scară largă, la metode ale războiului total.* După ce principalele armate bure capitulează, britanicii – care obţinuseră astfel o victorie *decisivă* în sistemul de referinţă al *războiului clasic-limitat* – trăiesc o scurtă perioadă cu *iluzia* că războiul s-a sfârşit. Cum însă rezistenţa naţională bură se întăreşte abia atunci şi ia forma (mult mai greu de contracarat) a războiului de guerrillă, întreprins de un mare număr de mici unităţi neregulate, britanicii încearcă *iniţial* să facă faţă acestei noi ameninţări *tot* cu mijloace clasice. Eşecul evident al încercării lor de a înfrânge *commando*-urile bure cu metodele războiului clasic îi duce însă – şi anume destul de rapid – pe britanici la „introducerea de noi strategii şi noi tactici": *fermele burilor sunt deliberat distruse, pe scară largă, animalele le sunt confiscate sau omorâte, iar populaţia civilă este deliberat dusă cu forţa în lagăre de*

[122] Christopher McKNIGHT, „On Defining Illness". *Journal of Applied Philosophy*, vol. 15, nr. 2, 1998, p. 195

concentrare; în plus, tot teritoriul statelor bure este împânzit cu un sistem de cazemate, înzestrate cu reflectoare, care amputează practic mobilitatea înaltă şi libertatea de mişcare şi de aprovizionare a commando-urilor anti-britanice. Mari coloane mobile ale armatei engleze, operând în strânsă cooperare una cu alta şi profitând de *enorma* lor superioritate numerică, erau în stare să împingă *commando*-urile bure spre teritorii tot mai lipsite de *orice* resurse (fiindcă fermele fuseseră deja complet distruse), dar controlate/împrejmuite de cazematele mai sus amintite. În astfel de condiţii, chiar şi cei mai încăpăţânaţi buri au fost nevoiţi, în cele din urmă, să se predea, deşi obţinuseră, ani în şir, numeroase succese *tactice* mici, multe dintre ele absolut spectaculoase[123].

Aceeaşi *corelaţie clară, de tip cauzal, între eşecul războiului clasic şi opţiunea pentru cel total* apare – în secolul al XX-lea – şi în istoria *SUA*, mai întâi în timpul intervenţiei armate din *Filipine* (care începe la sfârşitul secolului al XIX-lea şi continuă şi în primii ani ai secolului al XX-lea, adică exact în intervalul cronologic în care se desfăşoară, în *Africa de Sud*, războiul anglo-bur). Pentru a face faţă presiunii militare şi politice uriaşe – şi deranjante – exercitate de războiul de guerrillă, pe care filipinezii îl continuau cu încăpăţânare, deşi pierduseră cel puţin 200.000 de partizani morţi în luptă (faţă de cei doar 7.000 morţi din rândul forţelor militare americane regulate), preşedintele Theodore Roosevelt a impus în noiembrie 1902 adoptarea unei *legi speciale (excepţionale)*, care lovea crunt populaţia *civilă* din Filipine. Potrivit aşa-numitului *Brigandage Act*, orice grup sau întrunire mai mare de trei oameni urma să fie tratat(ă) ca şi cum membrii săi erau „bandiţi", oamenii în cauză riscând, doar pentru că se întâlneau unii cu alţii, până la „20 de ani de puşcărie sau chiar pedeapsa cu moartea"[124].

De altfel, dacă discutăm măsura în care în care armata SUA era deja familiarizată cu ocaziile în care *una din sursele/cauzele războiului total este chiar incapacitatea de a obţine rezultate decisive cu mijloacele şi metodele războiului clasic*, putem coborî în timp chiar până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Să luăm, de exemplu, cazul primului război purtat de SUA *după* recunoaşterea independenţei sale. La 1789, noua republică avea sub arme un singur regiment, cu doar 672 de militari. Pentru a-i pacifica *cu forţa* pe indienii din Nord-Vest, efectivele armatei au fost practic aproape dublate într-un singur an. Dar şi 1.216 militari erau, desigur, complet insuficienţi pentru a controla un teritoriu de-a dreptul imens. Înzestrată cu echipament greoi şi de o calitate execrabilă şi târând după ea, cu mare greutate, pe un teren complet lipsit de drumuri, mai multe piese grele de artilerie, forţa expediţionară a SUA n-a reuşit iniţial să obţină *nici un fel* de succese împotriva indienilor; ba, dimpotrivă, a căzut în mai multe ambuscade (suferind, în doar una dintre acestea, pierderi de

---

[123] John DEVONPORT, „Boer Commando Assault at Bakenlaagte", *Military History*, vol. 18, no. 4, octombrie 2001, pp. 38-44

[124] Greg BANKOFF, „A tale of two wars: The other story of America's role in the Philippines", *Foreign Affairs*, vol. 81, no.6, nov./dec. 2002, pp. 179-180

aproximativ 83 % din totalul efectivelor implicate). Ca urmare a acestor eşecuri *grave* ale militarilor SUA, indienii nord-americani au reuşit în 1792 să-i determine pe coloniştii să evacueze cele mai multe aşezări din zona actualului stat Ohio; în acelaşi tip, luptătorii indieni au reuşit să paralizeze aproape complet comerţul şi transportul în regiunile de frontieră. Ca urmare a acestor *eşecuri clare ale încercării de a-i înfrânge pe indieni cu metode şi mijloace ale războiului clasic-limitat*, americanii au organizat o nouă forţă de peste 5.000 de oameni – de data aceasta una profesionistă, pusă sub comanda unui general talentat, dar şi complet lipsit de milă, care se ilustrase încă din Războiul de Independenţă. După o victorie împotriva indienilor, obţinută în câmp deschis în august 1794, trupele Statelor Unite „au distrus *sistematic* (subl. noastră – F.D.) satele şi culturile agricole" ale adversarilor, obligându-i astfel pe indieni să ceară pace. Ministrul american de Război din vremea aceea, Henry Knox, constata, încântat, că baioneta se dovedise „cel mai potrivit instrument" care să-i facă pe indieni să audă cum trebuie, să vadă „lumina" şi să „risipească întunericul"[125]. Era prima – dar nicidecum ultima – ocazie în care înalte oficialităţi ale SUA au prezentat *războaie totale* – sau cel puţin acţiuni şi decizii politice şi/sau militare, compatibile *exclusiv* cu logica *războiului total* – drept *acte civilizatoare şi, deci, pe de-a-ntregul legitime şi pozitive*.

Episodul acesta ne permite să discutăm una dintre concluziile – desigur, *deformatoare* în raport cu realitatea, dar, totuşi, extrem de răspândită – formulate de militari şi oameni politici europeni şi nord-americani în urma *războaielor coloniale* din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, purtate împotriva unor populaţii încă primitive. Această concluzie ar fi aceea că „pentru a înfrânge un sălbatic, trebuie să devii tu însuţi sălbatic"[126]. Dincolo de faptul că o astfel de formulare încearcă să legitimeze *orice* excese, în *orice* cantitate, atât împotriva unor ţinte militare, cât şi împotriva unor ţinte *civile*, ea ascunde şi o realitate la care ne-am referit deja: *aceea că folosirea războiului total (sau evitarea respectării constante a regulilor şi limitelor războiului clasic-limitat) catalizează folosirea unor metode de acelaşi tip de către cel atacat şi duce astfel, rapid, la escaladarea continuă – în multe ocazii imposibil de controlat şi de stopat – a violenţei şi atrocităţilor.*

Mult mai aproape de zilele noastre, războiul din *Cecenia* constituie, şi el, o dovadă foarte clară că *eşecul încercării de a obţine victoria cu mijloace clasice şi prin strategii limitate duce rapid la încercarea de a folosi strategii totale şi metode ale războiului total*. În 1994, în jur de 40.000 de militari ruşi au atacat Cecenia, apărată pe atunci de doar în jur de 5-7.000 de luptători. Ajunşi destul de

---

[125] John D. WAGHELSTEIN, „The United States Army's First War – War in the Northwest Territory, 1790-1795, *Small Wars & Insurgencies*, vol. 12, no. 2, 2001 (vara), pp. 2, 3-5, 9, 10, 14-15

[126] Douglas V. JOHNSON II, (LTC, US Army, Ret.), recenzie la Caleb CARR, *The lessons of terror: A history of warfare against civilians: Why it always failed and why it will fail again*, Random House, New York, 2002, în *Parameters: US Army War College*, vol. 33, no. 2, 2003 (vara), p. 138

repede lângă Groznîi, rușii au întreprins mai întâi un bombardament continuu și masiv de artilerie și aviatic, cu o durată de cel puțin 10 zile, după care au intrat în oraș cu 6.000 de oameni (puternic sprijiniți de un mare număr de blindate de toate tipurile), care erau convinși că vor înfrânge rapid pe cei doar în jur de 1.000 de apărători. În realitate, rușii au fost aruncați înapoi, pierzând doar între ianuarie și mai 1995 cel puțin 2.805 morți, 10.319 răniți, 393 de dispăruți și 133 de militari capturați. În aceste condiții, rușii încep să aplice metode ale *războiului total*: așa de exemplu, pentru a-și crea câmp de tragere, precum și pentru a se pregăti de asalt împotriva cecenilor de dincolo de Sunzha (râul care traversează Groznîi), rușii „au distrus fiecare clădire" de pe malul pe care îl ocupau. În timp ce *rușii nu păreau capabili să se adapteze din mers la acest tip de război total – sau cel puțin neconvențional – pentru care nu erau suficient de pregătiți* (fiind, ca orice armată regulată de mari dimensiuni, mai degrabă prizonieri ai prevederilor regulamentelor militare; și fiind, în plus, *și* prizonierii planurilor privitoare la o confruntare deschisă, implicând *cel puțin* o masivă *etapă clasică-limitată-convențională*, cu forțele NATO, undeva în Europa Centrală), luptătorii ceceni s-au comportat într-o manieră mult mai flexibilă și mai inventivă. Așa de exemplu, după ce la 18 ianuarie 1995 rușii au bombardat cu muniție penetrantă cartierul general cecen (acțiune pe de-a-ntregul permisă de *regulile* și *cutumele războiului clasic-limitat*), principalii comandanți separatiști și-au instalat noul centru de comandă în Spitalul Orășenesc nr. 2, pe care rușii au ezitat destulă vreme să-l bombardeze[127] (în special fiindcă acesta constituia, în ultimă instanță, un obiectiv în mod clar *civil*, și încă unul de un tip protejat de reguli *foarte* stricte, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea).

Tot în timpul primei campanii din Cecenia, în 1994, rușii par a se fi comportat într-o manieră stranie. Deși, în *câteva* ocazii, folosiseră deja, *fără nici o reținere*, mai multe metode ale *războiului total*, ca aceea a *„covorului" de bombe* sau a *bombardamentului masiv și îndelungat de artilerie împotriva unor așezări civile* (dovedind astfel că nu sunt prea interesați de problema *pierderilor colaterale* în rândurile necombatanților de pe teritoriul considerat inamic), atunci când au intrat în Groznîi, rușii au încercat să poarte o bătălie strict *clasică-limitată*-convențională. Se prea poate ca *enorma* lor superioritate în armament greu (ei aveau, de exemplu, mai bine de 230 de tancuri grele, aproape 500 de alte vehicule de luptă blindate și cel puțin 388 de piese de artilerie de calibru mediu sau mare, în timp ce cecenii aflați în apărare aveau cel mult 50 de tancuri, 100 de TAB-uri și doar în jur de 60 de piese de artilerie) să le fi dat deosebită încredere în forțele și șansele proprii. *Sentimentul de victorie iminentă trebuie să fi fost întreținut și hipertrofiat și de o viziune rasist-naționalistă* – fostul ministru al Apărării de la Moscova pretindea, de exemplu, că întreaga Cecenie poate fi integral și fără probleme pacificată chiar și de numai un singur regiment de

---

[127] David P. DILEGGE, Matthew Van KONYNENBURG, „View from the Wolve's Den: The Chechens and Urban Operations", *Small Wars & Insurgencies*, vol. 13, no 2, 2002 (vara), pp. 172, 174

paraşutişti ruşi. Dar acest *optimism exagerat* s-a topit brusc în faţa rezistenţei cecene, care a reuşit, între altele, să provoace unui regiment blindat rusesc, într-o *singură* zi, la sfârşitul lui 1994, pierderi de 102 tancuri din totalul de 120 de maşini de luptă al marii unităţi (ceea ce înseamnă nu mai puţin de *85 %* din efective!)[128]. În astfel de condiţii de *eşec tactic şi operativ catastrofal*, cum nu au putut deloc să-i înfrângă cu mijloace şi metode caracteristice *războiului clasic-limitat*, ruşii au decis *să-i extermine complet* pe ceceni, recurgând ulterior, *fără nici o reţinere*, la *întreaga* panoplie de metode ale *războiului total* (metode pe care le exersaseră, de altfel, ani în şir, nu cu multă vreme în urmă, împotriva altei populaţii *musulmane*, în Afghanistan).

În legătură cu *corelaţia între incapacitatea de a obţine victoria cu mijloace clasice-limitate şi transformarea conflictului armat în război total*, trebuie spus că ea este evidentă şi în cazul *altor* trăsături importante ale războiului – astăzi deja cronicizat - din Cecenia. Iniţial, ruşii au ezitat să folosească armament greu *în oraşe* (probabil pentru a evita *pierderile colaterale* prea mari, dar *mai ales* pentru a evita problemele corelate de imagine, care ar fi afectat semnificativ Kremlinul pe plan internaţional). Dar cum rezistenţa cecenă *s-a înteţit continuu*, iar ruşii nu au fost în stare *niciodată* să afle cu precizie care dintre *civilii* ceceni sunt – sau nu – implicaţi în activităţi militare, spre sfârşitul lui 1999, într-o singură oră, peste 4.000 de explozii a fost auzite într-un singur cartier din Groznîi[129]: epoca scrupulelor ruseşti (câte vor fi existat) luase brusc – şi definitiv – sfârşit şi, începând din acel moment, nici unul din actorii implicaţi în războiul din Cecenia n-a mai făcut, niciodată, nici un fel de distincţie *semnificativă* între obiective civile (a căror lovire trebuie evitată, conform regulilor *războiului clasic-limitat*) şi obiective militare (a căror lovire – şi chiar distrugere – este pe de-a-ntregul permisă).

Dar *eşecul* strategiilor şi tacticilor clasice-limitate *nu* constituie *singura* sursă/cauză/împrejurare de tip catalitic a *războiului total*, plasată *în afara* ariei influenţei *majore* şi *directe* de tip ideologic.

Războiul total mai poate fi provocat şi/sau catalizat, cel puţin în anume ocazii, de chiar folosirea metodelor războiului total de către adversar. Avem de-a face, în asemenea situaţii, cu un efort de a răspunde, cu metode şi mijloace perfect simetrice, măsurilor întreprinse de adversar. Aşa de exemplu, venirea masivă a europenilor în Australia – începând cu sfârşitul secolului al XVIII-lea – şi multe dintre evenimentele care au urmat constituie un bun exemplu care ne îngăduie să înţelegem mai bine cel puţin două componente ale războiului total: *rolul catalizator al rasismului*, precum şi faptul că *folosirea unor metode ale războiului total împotriva inamicului, dacă nu este finalizată cu exterminarea*

---

[128] Robert M. CASSIDY, „Why Great Powers Fight Small Wars Badly", *Military Review*, vol. 82, no. 5, septembrie/octombrie 2002, pp. 45-46

[129] Alice HILLS, „Hearts and Minds or Search and Destroy? Controlling Civilians in Urban Operations", *Small Wars & Insurgencies*, vol. 13, no. 1, 2002 (primăvara), p. 16

completă și definitivă a acestuia, conduce automat la situația în care adversarul respectiv va recurge și el, masiv, la un război la fel de total împotriva atacatorilor. După ce încă de la 1770 căpitanul Cook revendicase întreaga coastă de est a continentului pentru Anglia, prima mare flotă cu coloniști a ajuns în Australia la 1788. Imediat după aceea, europenii au început să-i împingă în mod deliberat pe aborigeni înspre ținuturile foarte aride din interior, defrișând concomitent pădurile și ucigând vânatul. În aceste condiții, *localnicii au recurs, la rândul lor, ca răspuns la acțiunile de război total întreprinse de europeni, la acțiuni ce țin toi de panoplia de metode a războiului total*, ca jefuirea recoltelor, arderea locuințelor albilor, alungarea vitelor și oilor; europenii au replicat și ei, ulterior, cu *și mai mare* ferocitate, organizând expediții de pedeapsă care ucideau toate grupurile de aborigeni pe care le întâlneau, inclusiv femeile și copiii. În secolele care au urmat, populația indigenă a fost sistematic redusă prin „boli, înfometare, otrăvire intenționată, și folosirea armelor de foc"[130]. Dintre acești patru factori care explică creșterea demografică *negativă* constantă, vreme de câteva secole, a populației băștinașe, doi (și anume *înfometarea* și *otrăvirea intenționată*) țin, în mod clar, *exclusiv* de practicile și de logica *războiului total*.

În anii celui de-*al Doilea Război Mondial*, folosirea pe scară largă a metodelor *războiului total* de către japonezi – ca și de către alte puteri ale Axei – a avut ca efect, între altele, faptul că *până și națiunile cele democratice* au ajuns – afirmă John Dower, profesor de istorie la *MIT* – să accepte lovirea populației civile ca fiind o măsură „*potrivită* (subl. noastră – F.D.) și inevitabilă"[131] (să nu uităm că, doar bombardând orașul Tokyo, americanii au omorât, ca urmare a unui *singur* raid, în jur de 100.000 de civili; și nu trebuie uitat că tot ei au mai devastat, complet și tot fără nici un fel de rețineri, cel puțin alte 63 de orașe japoneze). Altfel spus, *războiul total are un efect de bumerang*, pentru că *naște și consolidează în mintea victimelor primelor atacuri convingerea că, la loviturile executate cu mijloace și cu metode caracteristice războiului total, replica trebuie să fie de tipul ochi pentru ochi, dinte pentru dinte*: altfel spus, că *ar fi perfect normală folosirea fără restricții a metodelor războiului total împotriva celor care au folosit, cei dintâi în conflictul respectiv, metodele războiului total*. O astfel de ipoteză este, de altfel, confirmată și de comportamentul unor lideri militari importanți ai unor țări din tabăra Națiunilor Unite. Așa de exemplu, Arthur Harris, cel care a condus *Royal Air Force Bomber Command* în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, s-a jurat, încă din 1940, atunci când *Luftwaffe* a întreprins primele *mari* raiduri împotriva centrelor urbane britanice, că „*germanii vor recolta exact ceea ce au semănat* (subl. noastră – F.D.)". Și, ca *reacție directă* la atacurile ordonate de Hermann Goering împotriva așezărilor *civile* ale Marii Britanii, Harris a ordonat „*raiduri de o și mai mare ferocitate*

---

[130] Michael LEGG, „Indigenous Australians and International Law: Racial Discrimination, Genocide and Reparations", *Berkeley Journal of International Law*, vol. 20, no. 2, 2002, p. 389

[131] John W. DOWER, „Hiroshima, Nagasaki and the politics of memory", *Technology Review (1997)*, vol. 98, no. 6, august-septembrie 1995, pp. 48-51

(subl. noastră – F.D.) împotriva Hamburgului, Dresdei și a altor orașe germane"[132]. Avem de-a face, în această situație, cu *o dinamică cu totul specială a violenței fără limite și fără reguli:* o cantitate oarecare de excese în acțiunile unui actor al scenei internaționale *declanșează/catalizează, cel puțin uneori, folosirea unei cantități mult mai mari de excese și de violență.* Altfel spus, *războiul total* generează, ca răspuns, tot *război total.*

Pentru a înțelege mai bine măsura în care *folosirea metodelor războiului total generează și catalizează reacții de răspuns tot de tipul războiului total,* merită trecut în revistă și cazul, mult mai recent, al *Africii de Sud.* Între 1978 și 1990, această țară era condusă, în realitate, de către *Consiliul Securității Statului (SSC),* creat în 1972. *SSC* a finalizat, probabil prin 1975, un document oficial intitulat *White Paper on Defence,* în care susținea că statul sud-african era confruntat, atât la frontiere, cât și interiorul său, cu un „atac *total* (subl. noastră – F.D.)" din partea forțelor de eliberare și revoluționare. Pentru a face față acestui „atac total", *SSC* a recomandat atât o „Strategie Națională *Totală* (subl. noastră – F.D.)", cât și ducerea unui *război total,* întemeiat pe o „Strategie Contra-revoluționară *Totală* (subl. noastră – F.D.)", al cărei nucleu central era alcătuit din acțiuni ce vizau *„eliminarea activă* (subl. noastră – F.D.) a inamicilor *apartheid*-ului"[133]. De reținut că formularea indică, foarte clar, un efort *deliberat de exterminare* a unui grup *mare* de opozanți politici, fără a face *nici un fel de diferență între opoziția civică, întreprinsă de civili cu mijloace pașnice (chiar dacă nu perfect legale, din perspectiva sistemului juridic sud-african de atunci) și opoziția armată a unităților de guerrillă (de diverse orientări politice).*

Dar nu avem de-a face întotdeauna cu ocazii în care *folosirea războiului total* catalizează replici ce presupun *tot* folosirea *războiului total*; uneori, este suficient doar *să amenințI* cu metode ale *războiului total,* pentru *a cataliza* folosirea – sau *cel puțin* disponibilitatea deplină pentru folosirea – metodelor *războiului total, a violenței fără limite.* Așa de exemplu, pentru a înțelege mai bine în ce măsură chiar și numai *simpla amenințare cu violența poate genera, aproape automat, un mecanism de escaladare a apetitului pentru și mai multă violență,* este suficient, cred, să rememorăm episodul – chiar dacă anecdotic/minor – în care Saddam Hussein amenința, în ianuarie 1991, SUA cu „mama tuturor bătăliilor", o dezlănțuire *apocaliptică* de violență și brutalitate. Soldații din Divizia 82 aeropurtată a SUA nu s-au lăsat însă deloc înspăimântați și i-au replicat imediat dictatorului de la Bagdad că, dacă tot e vorba de mame, să știe că „vine iute tăticu' să-i tragă o bătaie zdravănă la fund lu' mămica"[134]. La fel, simpla *amenințare* constituită de instalarea rachetelor sovietice cu încărcătură nucleară în Cuba, în 1962, îl condusese pe Kennedy, aproape *automat,* să ordone,

---

[132] Thomas MULLEN, recenzie la Robin NEILLANDS, *The Bomber War: The Allied Air Offensive against Germany,* The Overlook Press, New York, 2002, în: *World War II,* vol. 18, no. 3, septembrie 2003, pp. 80-81

[133] Kevin A. O'BRIEN, „Special forces for Counter-Revolutionary Warfare: The South African Case", *Small Wars & Insurgencies,* vol. 12, no. 2, 2001 (vara), p. 83

[134] „Stories from the fronts", *U.S. News & World Report,* vol. 110, no. 3, 28 ianuarie 1991, p. 14

ca răspuns, *blocada navală totală* (numită de americani, exclusiv din raţiuni de imagine publică, cu termenul eufemistic de „carantină riguroasă") a Cubei. Această măsură a însemnat, încă din dimineaţa zilei de 24 octombrie 1962, dispunerea într-un arc de cerc cu raza de 800 de kilometri a unui număr important de bastimente de război americane, care primiseră atât *ordinul* să supună unei inspecţii riguroase „orice navă" care se îndrepta spre Cuba, cât şi *permisiunea* de a folosi forţa „în cazul în care ea ar fi absolut necesară". De remarcat şi faptul că la această măsură, percepută de ruşi ca o „acţiune agresivă" a SUA, sovieticii escaladează şi mai mult *ameninţările*. Hruşciov afirma chiar că „dacă navele americane vor încerca să inspecteze cargourile sovietice, submarinele" ruseşti „vor fi obligate să le scufunde". Cu toate acestea, americanii *nu* au ezitat să aplice blocada, trecând de la ameninţări la fapte: la 26 octombrie, un distrugător american a oprit şi inspectat o navă neutră, care fusese însă închiriată de URSS[135].

Şi mai aproape de zilele noastre, chiar şi maniera în care conducerea organizaţiei teroriste *al Qaeda* încearcă să justifice atacurile de la 11 septembrie 2001 demonstrează că există, în ceea ce priveşte *războiul total*, o regulă clară: *probabilitatea ca episoade/acte de război total să catalizeze folosirea metodelor războiului total de către cel atacat iniţial este foarte mare*. Al Qaeda afirmă, cât se poate de clar, că SUA ar fi fost vinovate, în mod direct, atât prin sprijin politic cât şi prin transfer de tehnologii militare, de „masacrarea atroce" a unor femei, copii şi bătrâni „în oraşele palestiniene", ca şi în Irak. Drept urmare, concluzionează Osama bin Laden şi ai lui, „dacă necredincioşii" au atacat şi ucis categorii de populaţie protejate, *în principiu*, de dreptul internaţional şi de tradiţii, „este permis musulmanilor să răspundă *cu aceeaşi monedă* (subl. noastră – F.D.) şi să-i omoare pe aceia care sunt la fel cu cei ucişi de necredincioşi"[136]. Altfel spus, *cine omoară civili, are a înfrunta riscul de a-şi vedea ucişi proprii civili* (justificarea este *puţin* acceptabilă, pentru că cele mai multe din victimele musulmane ale conflictului israelo-palestinian reprezintă doar *pagube şi victime colaterale*, produse în mod vădit *neintenţionat*, dar şi *inevitabile*, atâta vreme cât luptele se desfăşoară mai ales în arii locuite aglomerate, în timp ce atacarea clădirilor de la World Trade Center de către islamiştii radicali a reprezentat un *act premeditat şi atent planificat, menit mai ales să ucidă un număr cât mai mare de civili*).

Dar şi din punctul de vedere al oficialităţilor americane, acţiunile teroriste de la 11 septembrie 2001 constituiau începutul unui *război total* declanşat de fundamentaliştii islamici, al căror scop este „să refacă, să schimbe lumea şi să impună credinţele lor radicale oamenilor de pretutindeni". În condiţiile în care, afirma preşedintele Bush, chiar existenţa întregii lumi este

---

[135] Pentru toate acestea, vezi André FONTAINE, *Istoria Războiului Rece: de la Războiul din Coreea la criza alianţelor. 1950-1967*, vol. 4, Ed. Militară, Bucureşti, 1994, pp. 246-252

[136] Quintan WIKTOROWICZ, John KALTNER, „Killing in the name of Islam: Al-Qaeda's justification for September 11", *Middle East Policy*, vol. 10, no. 2, 2003 (vara), p. 87

ameninţată, între altele şi datorită faptului că ideologia teroriştilor „le porunceşte acestora să omoare creştini şi evrei, să-i omoare pe toţi americanii şi să nu facă nici o distincţie între militari şi civili, inclusiv femei şi copii", *puterea executivă din SUA a decis să răspundă cu o strategie totală de lungă durată şi cu război total la războiul total declanşat de musulmanii radicali*. Preşedintele SUA îşi avertiza naţiunea, la nici zece zile după atentatele de la 11 septembrie 2001, că va fi vorba despre „o campanie îndelungată şi care nu va semăna cu nici o alta" din istorie. În acelaşi timp, el lansa un *ultimatum* direct către toate naţiunile din lume: „sau sunteţi cu noi, sau sunteţi alături de teroriştі". Mai mult, el anunţa chiar *demararea unui efort de mobilizare (aproape) totală*, pus sub comanda unei structuri nou înfiinţate, numite *The Office of Homeland Security*, care urma să coordoneze activitatea mai multor *zeci* de agenţii federale şi a guvernelor locale de pe întreg teritoriul SUA[137].

Trebuie precizat şi faptul că, dincolo de *frecvenţa ridicată cu care războiul total este provocat – sau cel puţin catalizat – de idei politice, de ideologii* (şi în special de *naţionalisme*, asociate sau nu cu *rasismul*) sau de însăşi *folosirea războiului total de către inamic, războiul clasic-limitat* sau *total* poate avea şi *alte* surse/cauze, ca şi *alţi* factori catalitici:

a. Una dintre aceste surse/cauze poate fi, în unele situaţii, *recesiunea economică*. În mod limpede, recesiunea provoacă şanse crescute de conflicte interne majore, ca şi şanse pentru conflicte externe importante; aceste conflicte, la rândul lor, măresc probabilitatea adâncirii recesiunii, apărând aşadar un cerc vicios în care *sărăcia provocată de recesiune şi conflictul – uneori armat şi escaladat până la nivelul de intensitate al războiului total – se generează şi se întreţin reciproc*[138]. Această corelaţie poate fi înţeleasă ca fiind una dintre *„reţetele" de bază pentru un război total eficient*, chiar dacă de joasă intensitate şi de lungă durată: *chiar în condiţiile în care un actor nu reuşeşte să obţină victorii militare decisive împotriva inamicului, simpla prelungire (sau reluare) a conflictului îi poate cauza adversarului probleme economice majore; altfel spus, inamicul poate suferi o puternică lezare a unor componente esenţiale ale statutului său ontic, ceea ce va provoca, mai devreme sau mai târziu, colapsul său final*. Istoria abundă în exemple de acest tip: campaniile Porţii Otomane împotriva Ţărilor Române, dar şi Războiul Rece şi, mai recent, conflictul cronicizat dintre Israel şi palestinieni ilustrează, fiecare în felul său, rolul conflictelor în a amorsa şi grăbi grave recesiuni economice, care la rândul lor provoacă efecte *majore*, directe sau indirecte, în plan militar/strategic.

[137] George W. BUSH, „Atack on America: Address to a Joint session of Congress and the American People, September 20, 2001", la adresa http://www.yale.edu/lawweb/avalon/sept_11/president_025.htm, text consultat la data de 11 octombrie 2001

[138] S. Brock BLOMBERG, Gregory D. HESS, „The Temporal Links between Conflict and economic Activity", *Journal of Conflict Resolution*, vol. 46, no. 1, februarie 2002, pp. 74-90

b. Uneori, putem avea de-a face chiar și cu motive care privesc exclusiv – sau cel puțin în mod prioritar – *prestigiul național (dacă și când acesta este considerat a fi unul din elementele importante ale puterii de stat/naționale)*. Există în istorie cazuri când, între cauzele importante ale conflictelor escaladate până la nivelul de război (cel puțin *clasic-limitat*, dacă nu *total*), merită amintită și aceea constituită de *nerecunoașterea rangului real al puterii unui actor pe arena internațională, nerecunoaștere însoțită de comportamente considerate a fi vădit insultătoare*. Așa de exemplu, Thomas Jefferson afirma *explicit*, în 1785: „fiți siguri că prezenta *lipsă de respect* (subl. noastră – F.D.) a națiunilor Europei față de noi va duce inevitabil la insulte care *trebuie* (subl. noastră – F.D.) să ne implice în război". (Este drept însă că același ilustru *founding father* al SUA lega, în alte ocazii, noțiunea de insultă de realități mult mai palpabile, ca și de interesele economice ale comercianților americani, atunci când afirma, de exemplu, că aceștia vor fi „insultați și închiși... pentru pretinse datorii, contracte, crime". În această ocazie *nu mai avem de-a face cu o insultă care să aducă atingere doar orgoliului național, ci de o insultă de natură să lovească serios interesele economice și prosperitatea cetățenilor americani și, deci, chiar interesele naționale ale SUA)*[139].

c. Chiar și *izolarea economică cvasi-completă*, de tip calorimetric, poate fi o cauză sau un catalizator pentru conflicte care, *cel puțin* teoretic, pot deveni cu ușurință *războaie totale*. Așa de exemplu, în condițiile *concrete* ale Războiului Rece, *unul dintre marile riscuri geo-strategice era constituit de chiar lipsa cooperării și contactelor dintre economiile celor două superputeri*. În această situație, unii autori afirmau, la apogeul tensiunilor Războiului Rece, că trebuie mers "dincolo de coexistența concurențială, ... spre un punct de cooperare crescută în domenii cât se poate de diverse ca măsurile de control al armamentelor, *lărgirea comerțului* (subl. noastră – F.D.), protecția ecologică, cercetarea spațială, schimburile culturale și *agricultura oceanică* (subl. noastră – F.D.)"[140]. De remarcat că, din cele șase obiective posibile enunțate de Welch în pasajul citat mai sus, cel puțin două (dacă nu chiar patru) se referă în mod explicit la proiecte de natură să lichideze *definitiv* lipsa de cooperare și contact între economiile naționale ale celor două superputeri, izolare relativă care ar fi putut deveni un bun catalizator pentru un nou război total. (În condițiile în care o țară „A" nu face decât în chip marginal comerț cu o țară rivală „B", care ar putea fi motivul pentru care planificatorii strategici din oricare dintre cele două state ar trebui să evite, neapărat, *distrugerea și/sau exterminarea completă a rivalilor*? Dimpotrivă, *dacă* ponderea comerțului bilateral e foarte mare în

[139] Reginald C. STUART, „Thomas Jefferson and the Origins of War", *Peace & Change*, vol. 4, no. 2, 1977 (primăvara), p. 24

[140] Richard E. WELCH, Jr. "Detente and Its Analysts", *Peace & Change*, vol. 4, no. 3, 1977 (toamna), p. 5

configurarea venitului național și în menținerea bunăstării ambelor părți, tentația – derivată în special din *paranoia strategică* – de a-i distruge și extermina pe aceia care, chiar rivali, îți sunt, între altele, parteneri *importanți* de comerț *profitabil* se reduce drastic).

d. Există și autori care susțin că până și simpla *dorință* – perfect normală în *orice* război din *orice* epocă istorică – *de a obține o victorie completă cât mai rapidă*, a dus, cel puțin în condițiile concrete din al Doilea Război Mondial, la situația în care chiar caracterul imperativ și acut al apetitului pentru victorie *„a justificat* (subl. noastră – F.D.) câteva tactici care astăzi sunt considerate drept fiind *inacceptabile* (subl. noastră – F.D.)"[141].

e. Chiar și *atitudinea mentală față de război* poate deveni, afirmă unii autori, sursă – sau catalizator – pentru *războiul total* (înțeles, în acest caz, ca tip de război în care *nu mai există nici un fel de limite și nici un fel de reguli*). Există – afirmă autori cum ar fi Nicholas Fotion, profesor de filozofie la Universitatea Emory – mai multe categorii de atitudini mentale în conformitate cu care războiul *nu* poate fi purtat într-o manieră morală, dominată de (sau cel puțin asociată cu) reguli și limite. Pentru *pacifiști*, războiul nu este, din start, nimic altceva decât o colecție nesfârșită și monstruoasă de „crime, torturi și jafuri" (ca urmare, este *doar* război total). Dar nici *realiștii* nu cred că realitatea numită război are prea multe în comun cu limitele și regulile. Potrivit lui Fotion, *„realiștii imposibilității"* ar fi aceia care afirmă că războiul este atât de stresant din punct de vedere emoțional, încât face imposibilă respectarea oricăror reguli de natură etică. *„Realiștii contractualiști"* ar fi aceia care susțin că, de moment ce războiul este o încălcare clară a „contractului" de pace cu țara dușmană, *toate* componentele respectivului „contract", inclusiv regulile internațional acceptate ale războiului pe care l-am numit *clasic-limitat* sunt complet anulate. În sfârșit, *„realiștii interesului egoist"* susțin că națiunile, ca purtători de interese, nu pot avea nici un fel de relații etice, nici în timp de pace, nici în vreme de război[142]. Interesant este faptul că, *din toate cele patru perspective, escaladarea războiului până la nivelul de război total este și cât se poate normală, și – practic – absolut inevitabilă.*

f. În sfârșit, este *posibil* ca *războiul total* – înțeles ca tip de conflict militar în care sunt lovite și complet nimicite *multe ținte civile* – să fie, cel puțin în unele ocazii, mai degrabă *rezultatul direct al impreciziei tehnologiilor militare (arme, sisteme de arme și mijloace de comunicare) și a metodelor de folosire a acestora.* Astăzi știm cu siguranță că, până și în cazul armatelor moderne mari și experimentate, pierderile provocate de trupele proprii sau aliate sunt, foarte frecvent, mari sau chiar foarte mari.

---

[141] Thomas MULLEN, recenzie la Robin NEILLANDS, *The Bomber War: The Allied Air Offensive against Germany*, The Overlook Press, New York, 2002, în *World War II*, vol. 18, no. 3, septembrie 2003, pp. 80-81

[142] Nicholas G. FOTION, „The Gulf War: Cleanly fought", *Bulletin of the Atomic Scientists*, vol. 47, no. 7, septembrie 1991, pp. 24-29

Aşa de exemplu, în cazul forţelor armate ale SUA, *pierderile în luptă rezultate datorită tirului trupelor proprii sau al trupelor aliate (friendly fire), estimate cândva la doar 2 % din totalul pierderilor în luptă, au fost, în realitate, pentru mai multe dintre conflictele din secolul al XX-lea, la un nivel plasat undeva între 11 şi 24 %*[143]. Doar în *Vietnam*, de exemplu, în jur de 10.000 de soldaţi americani au murit nu din cauza inamicului, ci ucişi chiar de forţele proprii sau aliate[144] (ceea ce înseamnă în jur de *15 %* din totalul celor ucişi în luptă), în timp ce *pagubele şi pierderile colaterale* produse în conflicte apropiate de zilele noastre şi pe care mulţi autori le consideră a fi *războaie totale* sunt, *prin comparaţie*, extrem de reduse. De exemplu, în timpul *întregii* campanii aeriene din 1999 împotriva *regimului ultra-naţionalist* al lui Slobodan Miloşevici, s-au produs doar *patru* incidente cu adevărat importante care au dus la *pierderi colaterale* mari: o rachetă lansată din avion a lovit în plin un tren de pasageri; un grup de refugiaţi din Kosovo a fost bombardat accidental, iar un autobuz plin cu călători a fost lovit, tot accidental; câteva zile mai târziu, o canistră cu sub-muniţii s-a deschis tot în mod accidental; şi, în sfârşit, ambasada Chinei la Belgrad a fost şi ea lovită şi avariată. Trebuie menţionat însă şi faptul că, în ciuda numărului lor foarte mic şi a importanţei lor reale cu totul marginale, aceste patru incidente au ajuns chiar pe punctul *„să fractureze* (subl. noastră – F.D.) coeziunea NATO şi să provoace o oprire a campaniei aeriene"[145]. Totuşi, din totalul – uriaş, de altfel – de 23.000 de misiuni de luptă întreprinse în timpul campaniei aeriene de 78 de zile împotriva Serbiei lui Miloşevici, doar 20 de ieşiri[146] (ceea ce înseamnă *mai puţin* de 0,1 %!) au provocat *pagube şi pierderi colaterale*. În astfel de condiţii, când pierderile provocate de *friendly fire* sunt în multe ocazii *mai mari* decât *pierderile şi pagubele colaterale*, faptul că, în ciuda sistemelor tot mai sofisticate de selecţie şi ochire a ţintelor, în războaiele epocii contemporane sunt loviţi *frecvent* şi *civili* nu mai apare ca fiind, în sine, excepţional (şi, drept urmare, ceea ce privim ca fiind episoade de *război total* ar putea fi, măcar uneori, doar simple *erori regretabile, dar cât se poate de omeneşti*, în folosirea metodelor *războiului clasic-limitat*).

---

[143] Peter H.G. PENNY, „Combat Identification: Aspirations and Reality", *Military Technology*, vol. 26, no. 5, p. 50

[144] Gerard J. DeGROOT, „A few good women: gender stetrotypes, the military and peacekeeping". *International Peacekeeping (Frank Cass)*, vol. 8, no. 2, 2001 (vara), p. 34

[145] Paul C. STRICKLAND, „USAF Aerospace-Power Doctrine Decisive or Coercive?", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 3, 2000 (toamna), pp. 13-25

[146] Grant T. HAMMOND, „Myths of the Air War over Serbia", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 4, 2000 (iarna), pp. 78-86

3. Mobilizarea parțială sau totală a resurselor în vederea purtării războiului clasic-limitat sau a războiului total; costurile crescânde ale războaielor contemporane

Atunci când vorbim despre *mobilizarea (parțială sau totală) a forțelor și resurselor*, vorbim, în realitate, în special despre doi factori distincți, care pot funcționa și separat, și în tandem: pe de o parte, despre existența unei *voințe politice* foarte puternice (aceasta trebuie să fie cel puțin suficient de influentă încât, la nevoie, să ceară întregii populații să accepte, pentru perioade uneori îndelungate, să-și asume eforturi mult mai mari decât în mod obișnuit, dar, concomitent, să accepte chiar și un consum individual scăzut sau limitat); iar pe de altă parte, vorbim despre existența unui *potențial economic* care să permită (desigur, *dacă* este corect administrat de *specialiști pricepuți*) o *mobilizare* într-adevăr semnificativă. Merită făcută în acest context precizarea că nu întotdeauna existența unei voințe politice coerente și puternice este *neapărat* asociată cu existența unui potențial economic înalt (care să conțină, la vreme de pace, rezerve consistente, sub-utilizate, ce să poată fi relativ ușor și relativ rapid mobilizate în vreme de război sau de criză internațională) și cu existența unor specialiști într-adevăr destoinici sau chiar charismatici.

Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea – un moment în care nu avusese încă loc nici un *război total* complet configurat și de mare amploare, nici o mobilizare economică și militară *cu adevărat* totală – gânditori ca Herbert Spencer aveau deja o imagine destul de clară a ceea ce urma să însemne viitorul război. Spencer afirma, de exemplu, că *„armata este națiunea mobilizată, în timp ce națiunea este armata pasivă* (subl. noastră – F.D.)", formulare care face trimitere *directă* la ceea ce numim astăzi *mobilizarea totală*; și tot el scria despre una din consecințele inevitabile ale efortului de *mobilizare totală*: ivirea unei „agenții centralizate, căreia *toți* (subl. noastră – F.D.) i se supun imediat" și necondiționat[147].

La începutul secolului al XX-lea, nu doar factorii de decizie politică și persoanele sau instituțiile care se ocupau cu planificarea strategică ajunseseră la concluzia că, la nevoie, *mobilizarea (aproape) totală* putea fi un instrument extrem de puternic, ci chiar și unele personalități din mediul academic. De exemplu, în 1900, Karl Pearson publica, la prestigioasa Cambridge University Press, lucrarea intitulată *National Life from the Standpoint of Science*. Pentru el, națiunea era „un întreg organizat, în continuă luptă cu alte națiuni"; această confruntare continuă, de multe ori cu dominantă războinică, trebuia înțeleasă a fi „un lucru nu pe de-a-ntregul rău", fiindcă – afirma autorul – este chiar „sursa progresului ... pe parcursul istoriei mondiale". Și, pentru a putea rezista într-o competiție continuă tot mai dură, orice națiune trebuia, între altele, nu numai să

[147] Fabrizio BATTISTELLI, „War and militarism in the thought of Herbert Spencer", *International Journal of Comparative Sociology (Brill)*, vol. 34, no. 3 / 4, septembrie-decembrie 1993, p. 200

aibă destule „creiere antrenate" în fiecare domeniu de activitate, ci şi să aibă „dacă e posibil, *o rezervă de forţă intelectuală şi fizică* (subl. noastră – F.D.) la care să poată recurge în vremuri de *criză naţională* (subl. noastră – F.D.)"[148]. Altfel spus, Pearson vorbea, între altele, şi despre necesitatea unei *rezerve strategice* de deţinători de *know-how* în diverse domenii, care urmau să fie mobilizaţi şi folosiţi de către stat *doar* în caz de război sau de criză majoră.

Marile războaie ale secolului al XX-lea au însemnat, între altele, şi *mobilizarea unui număr uriaş de oameni în toate categoriile de forţe armate*. În mod continuu, dimensiunile armatelor au avut *constant*, până *după* al Doilea Război Mondial, tendinţa să crească: germanii, de pildă, au trimis la luptă 8,2 milioane oameni în prima conflagraţie mondială (de peste 7 ori mai mulţi ca la 1870-1871) şi 9,6 milioane în a doua; americanii au mobilizat şi trimis la luptă 3,7, respectiv 12,2 milioane oameni; *statele nevoite să ducă războaie în secolul al XX-lea au fost nevoite să cheme sub arme, în funcţie de împrejurări, între 12 % şi 20 % din totalul populaţiei*[149] (ceea ce înseamnă, în unele ocazii, până la *peste* 50 % din populaţia masculină adultă şi aptă de luptă). În legătură cu mobilizarea militară a populaţiei, mai trebuie făcută o precizare. Unii autori afirmă că principalii actori ai războaielor dintre 1914 şi 1945 au încorporat şi trimis la luptă, în total, aproximativ 100.000.000 de bărbaţi (şi în jur de 2.000.000 de femei); din aceste efective uriaşe, *doar* URSS ar fi trimis pe front în jur de 35.000.000 oameni[150] (cifră care, *dacă* este corectă, indică destul de clar că *sistemele totalitare sunt, în general, mai capabile decât democraţiile liberale să întreprindă o mobilizare totală completă a resurselor lor demografice*). Dar, măcar în unele ocazii, *şi* democraţiile liberale se vădesc a fi capabile de performanţe absolut *remarcabile* în ceea ce priveşte amplificarea rapidă şi masivă a efectivelor forţelor armate. Aşa de exemplu, în iunie 1939, Marea Britanie avea 19,5 milioane adulţi apţi de muncă, din care *doar* 480.000 sub arme; în iunie 1943, numărul total al adulţilor disponibili crescuse până la 22,2 milioane (cu *doar* în jur de 15 %), în timp ce numărul celor sub arme crescuse până la 4,76 milioane[151] (deci de aproape 10 ori faţă de cifra anterioară!).

Războiul anglo-bur – care poate fi considerat, datorită *multora* dintre trăsăturile sale, drept fiind un prototip al *războaielor totale* din secolul al XX-lea – a avut, totuşi, şi nişte limite evidente (inclusiv în ceea ce priveşte natura şi amploarea procesului de mobilizare a resurselor, întreprins de ambele tabere). Deşi războiul anglo-bur a fost, fără îndoială, „cel mai lung şi cel mai sângeros"

---

[148] *Social Darwinism and Imperialism*, text identificat, accesat şi consultat la adresa de internet http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter14/source428.html, la data de 24 noiembrie 2003

[149] V.F. FEDOROV, A.V. POGORELOV, O. Yu. KOBYZEV, V.A. BAIBORODIN, „Apropos of Preparation and Buildup of Mobilization Manpower Resources", *Military Thought*, vol. 12, no. 3, 2003, p. 10

[150] Martin van CREVELD, „Through a glass, darkly: some relections on the future of war", *Naval War College Review*, 2000 (toamna), text accesat şi consultat la adresa de internet http://www.nwc.navy.mil/press/Review/2000/autumn/art2-a00.htm, la data de 6 ianuarie 2004

[151] W. K. HANCOCK & M.M. GOWING, *History of the Second World War: British War Economy*, text accesat la adresa de internet http://www.ibiblio.org/hyperwar/UN/UK/UK-Civil-WarEcon/UK-Civil-WarEcon-Stats-2.html, la data de 2 decembrie 2003

dintre războaiele coloniale purtate de Marea Britanie în perioada lungii domnii a reginei Victoria[152] (care, din 1876, a devenit şi Împărăteasă a Indiei) şi, deşi avem de- a face, în mod clar, cu un *război total*, războiul anglo-bur, afirmă unii autori, „n-a implicat *nici mobilizarea totală* (subl. noastră – F.D.) a resurselor naţionale" şi nici „anihilarea completă a inamicului"[153].

În condiţiile *Primului Război Mondial, Marea Britanie* – direct ameninţată de imensul program naval al Germaniei (şi, în plus, extrem de vulnerabilă datorită imensităţii spaţiului geografic pe care trebuia să-l controleze şi să-l apere) şi, iniţial, cu forţe terestre complet insuficiente pentru a avea o contribuţie serioasă în deznodământul luptelor de pe Frontul de Vest – a recurs la *mobilizare totală, complementară unor măsuri legislative complet excepţionale*. Aceste măsuri, cuprinse în ceea ce s-a numit *Defence of the Realm Act*, sunt următoarele: instituirea unor *curţi marţiale* care să judece şi să pedepsească inclusiv răspândirea de zvonuri defetiste sau de ştiri false privind mersul războiului; posibilitatea ca Amiralitatea sau Armata *să rechiziţioneze* „în întregime sau parţial producţia *oricărei fabrici sau oricărui atelier* (subl. noastră – F.D.)", ca şi aceea de a rechiziţiona şi „utiliza ... orice asemenea fabrică sau atelier sau uzină"[154]. Pentru a traduce aceste prevederi într-un limbaj mai simplu şi mai accesibil cititorului neprofesionalizat, putem spune că *mobilizarea totală a însemnat (sau a fost însoţită de) o restrângere semnificativă a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, de o creştere explozivă a capacităţii statului de a controla viaţa oricărui cetăţean, de reducerea consumului populaţiei civile în orice domeniu în care Armata sau Marina erau consumatori concurenţi cu populaţia civilă, precum şi de abandonarea caracterului sacru şi inviolabil al proprietăţii private (sau cel puţin de abandonarea temporară a libertăţii depline de iniţiativă economică a cetăţeanului-proprietar)*.

În *Al Doilea Război Mondial*, cel mai timpuriu caz de *mobilizare (aproape) totală* a resurselor economice şi demografice ale unei mari puteri, mobilizare efectuată sub presiunea *directă* a succeselor strategice ale inamicului, este constituit de ceea ce se petrece în Marea Britanie. Aproximativ 66 % din forţa de muncă din această ţară „a fost angajată cu normă întreagă" în producţia de război, reuşind să facă faţă astfel unei Germanii care avea la dispoziţie în jur de 150.000.000 de adulţi[155] (dacă numărăm şi lucrătorii din statele deja ocupate cu forţa, în urma campaniilor din 1939 şi 1940).

---

[152] Edward BRADBURY, „The Boers and Britain", *Contemporary Review*, vol. 275, no. 1607, decembrie 1999, pp. 325-326

[153] Albert GRUNDLINGH, „The Bitter Legacy of the Boer War", *History Today*, vol. 49, no. 11, noiembrie 1999, p. 21

[154] „Defence of the Realm Act, 12 August 1914", document identificat în colecţia intitulată *Primary Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/defenceoftherealm.htm, text consultat la data de 3 decembrie 2003

[155] *Ourselves in Wartime*, Odhams Press Limited, London, 1945, p. 19

Doar în primii trei ani și jumătate de război, până în martie 1943, Marea Britanie a construit 900 de nave militare noi[156] (ceea ce reprezenta o creștere cu peste 150 % față de cele doar 561 nave de luptă aflate în serviciu în 1938[157]). Și producția de avioane a crescut semnificativ în 1942, cu 75 % față de anul precedent, iar cea de piese de artilerie chiar s-a dublat în același interval[158], atunci când reorganizarea și mobilizarea economiei pentru război au atins randamentul necesar. Creșterile cantitative au fost potențate și de ritmul înalt în care au fost proiectate și produse arme noi (în 1943, de exemplu, o treime din armele produse în Marea Britanie erau de tipuri care nici măcar nu existau în 1939[159]). Dar eforturile făcute de *întreaga* populație pentru a obține astfel de rezultate au fost *uriașe*: industria de război a angajat chiar și orbi[160]; în jur de 50.000 de femei erau intervievate săptămânal în vederea angajării[161] (iar în aprilie 1943, 90 % din femeile necăsătorite cu vârste între 18 și 40 de ani fie lucrau, fie erau în serviciul militar[162]); 40.000 de femei au activat, ani în șir, în formațiunile de pompieri[163]; există informații chiar despre o angajare, undeva în Midlands, a unui mutilat care suferise trei amputații (inclusiv ale ambelor mâini); protezat, omul a călătorit singur, de la Londra, spre noul său loc de muncă și a refuzat, indignat, să fie transportat la slujbă cu o ambulanță trimisă special să-l ia de la gară[164]; *chiar și copiii au fost puși la muncă*, în special în agricultură: mai mult de 30.000 dintre ei au participat la strângerea recoltei din 1942, alături de 61.000 de femei[165].

Merită subliniat faptul că toate realizările economice – notabile, de altfel – obținute în urma *mobilizării totale* a economiei britanice au avut la bază inclusiv o strategie de limitare drastică (prin introducerea de rații stricte, distribuite pe cartelă) a consumului individual (chiar și în ceea ce privește alimentele de bază). Înainte de război, de exemplu, consumul total de grăsimi (unt și margarină) al Marii Britanii era de 135.000 tone anual. Introducerea rațiilor a înjumătățit brusc această cantitate[166]. Britanicii au ajuns să primească, în ianuarie 1940, la 18 săptămâni după declanșarea ostilităților, o rație de grăsimi de doar 4 uncii (adică în jur de 110 grame) de șuncă sau slănină pe săptămână, la care se adăugau alte 4 uncii de unt. Iar în 1943, cantitatea de zahăr distribuită săptămânal pe cap de om a scăzut cu o treime, de la 12 la 8 uncii[167] (adică doar 226 grame). Săpunul era și el distribuit pe cartelă: doar două uncii (sub 60 de

---

[156] *Ibidem*, p. 24
[157] Helmut PEMSEL, *Von Salamis bis Okinawa: Eine Chronik zur Seekriegsgeschichte*, J.F. Lehmanns Verlag, München, 1975, p. 316
[158] *Ourselves in Wartime*, Odhams Press Limited, London, 1945, p. 24
[159] *Ibidem*, p. 24
[160] *Ibidem*, p. 31
[161] *Ibidem*, p. 36
[162] *Ibidem*, p. 38
[163] *Ibidem*, p. 142
[164] *Ibidem*, p. 41
[165] *Ibidem*, p. 136
[166] *Ibidem*, p. 153
[167] 1 uncie = 28,3 grame; 16 uncii înseamnă o livră (pound) = 453 grame

grame), săptămânal, pentru fiecare persoană[168]. Şi consumul de ouă a fost redus dramatic: dacă înainte de război, englezul mediu statistic consuma 15 ouă pe lună, în 1943 mai primea doar patru pe lună (iar unicul ou primit săptămânal de persoanele fără „nevoi speciale" era considerat drept fiind „o îmbunătăţire faţă de raţiile anterioare")[169].

Tot în Al Doilea Război Mondial, cel mai spectaculos – şi mai plin de urmări majore şi pe termen lung – caz de *mobilizare masivă* – deşi în nici un caz totală – este acela constituit de *SUA*. America avea, la 1 iulie 1939, o putere *militară* ridicol de mică: efectivele trupelor terestre, ale aviaţiei şi ale formaţiunilor auxiliare nu depăşeau, însumate, 130.000 de oameni. Şi aceasta într-un moment în care un stat european mic, de tipul Finlandei (la vremea aceea cu o populaţie totală de doar 3.650.000 de oameni[170]) avea o armată regulată care, cu tot cu contingentele de rezervişti, era de două ori şi jumătate mai mare[171]; iar pentru controlul şi apărarea imensei zone de influenţă americane ce se întindea, pe axa nord-sud, de la Cercul Polar şi până la Ecuator, iar pe axa est-vest, din Corregidor şi până în Panama, pe o distanţă de aproximativ 8.000 de mile, SUA dispuneau de garnizoane cu efective totale de doar 45.300 de soldaţi. Dacă din punct de vedere *cantitativ*, forţele militare ale SUA erau la nivelul posibilităţilor unor puteri europene mici, *calitatea* forţelor armate ale Washingtonului era, şi ea, complet improprie: existau 10 divizii de infanterie, dar doar trei dintre acestea erau complet organizate; din aceste 10 mari unităţi, *nici una* nu atingea efectivele de luptă complete. Cele două divizii de cavalerie aveau şi ele mai puţin de o jumătate din efectivele necesare. Nu exista *nici* o divizie de tancuri, iar numărul total al tanchiştilor, repartizaţi în mod dispersat în cadrul unui număr mare de unităţi de infanterie sau cavalerie, era de doar 1.500. Întreaga aviaţie militară avea doar 1.175 de aparate de zbor, deservite de echipaje şi echipe de tehnicieni la sol cu efective de doar 17.000 de oameni[172]. Într-o astfel de situaţie, nici nu e de mirare că, în diverse lucrări cât se poate de decente realizate în epocă, referitoare chiar la potenţialul de război al marilor puteri, SUA nici măcar nu sunt prezentate amănunţit, ci doar pomenite, în treacăt, ca făcând parte din rândul ţărilor „mari, industriale şi bogate", care nu ar trebui să aibă probleme mari în a-şi finanţa, din resurse proprii şi/sau din împrumuturi externe, eventuala participare la un viitor război[173].

Dar această situaţie se modifică extrem de rapid, în momentul în care preşedintele Roosevelt devine realmente îngrijorat de posibilitatea crescândă a

---

[168] *Ourselves in Wartime*, Odhams Press Limited, London, 1945, p. 154
[169] *Ibidem*, p. 157
[170] Louis FISCHER, *Russia's road from peace to war: Soviet foreign relations 1917-1941*, Harper & Row, Publishers, New York, evanston, and London, 1969, p. 378
[171] James L. STOKESBURY, *Scurtă istorie a celui de-al Doilea Război Mondial*, Ed. didactică şi Pedagogică, R.A., Bucureşti, 1993, p. 67
[172] Pentru această imagine a precarităţii puterii militare a SUA în iulie 1939, vezi Dwight D. EISENHOWER, *Cruciadă în Europa*, Ed. Politică, Bucureşti, 1975, pp. 38-39
[173] De exemplu, vezi Lt. Colonel Ioan VITZU, *Potenţialul de Război al Marilor Puteri cu 10 planşe, 5 grafice şi 30 de tabele în text – învăţăminte –*, Ediţia II-a (revăzută şi adăugită), Bucureşti, 1940, p. 28

unui nou război mondial. Până foarte târziu, majoritatea zdrobitoare a americanilor au rămas, conform tradiției, *izolaționiști*. Așa de exemplu, în primăvara lui 1937, 94 % dintre americani preferau mai degrabă menținerea țării în afara *oricărui* conflict, decât o politică externă activă, capabilă să prevină un nou război[174]. Și, cu maximă probabilitate, cei mai mulți americani au rămas izolaționiști până când, la 7 decembrie 1941, au auzit la radio vestea atacului japonez de la Pearl Harbor. Dar Roosevelt dăduse semne foarte clare, *încă din toamna lui 1937*, că înțelege *exact* ce se întâmplă în lume. Într-un discurs pronunțat la Chicago, la 5 octombrie 1937, președintele american denunța în termeni expliciți și duri politica dusă de puterile dictatoriale, revanșarde și revizioniste, pe care le acuza în mod direct că au instaurat „domnia terorii și anarhia internațională", precum și că amenință pacea a 90 % din populația lumii[175]. În același octombrie 1937, când principalul curent de opinie din America era unul care susținea izolaționismul, prin respectarea literei și spiritului legilor referitoare la neutralitate, Roosevelt îi declara colonelului House, fostul confident al președintelui Wilson, că va mai dura o vreme până va putea „să facă poporul să-și dea seama că războiul va fi un pericol mai mare pentru noi dacă închidem toate ușile și ferestrele decât dacă ieșim în stradă și ne folosim de influența pe care o avem pentru a pune capăt încăierării". Estimare cât se poate de corectă, fiindcă abia în decembrie 1941, adică exact înainte de atacul de la Pearl Harbor, doar 32 % dintre americani mai erau încă partizanii menținerii păcii cu *orice* preț (rezultat absolut spectaculos, fiindcă până și în mai 1940, când deja ar fi trebuit să fie clar pentru oricine ce primejdie reprezintă Germania, 64 % dintre americani mai credeau, totuși, că pacea și neutralitatea sunt mai importante decât înfrângerea lui Hitler)[176].

În acel mai 1940, când 64 % dintre concetățenii săi încă refuzau să accepte realitatea, Roosevelt trimitea Congresului un mesaj în care afirma, foarte tranșant: „mi-ar place să văd națiunea aceasta cum ajunge să aibă capacitatea de a produce *50.000* (subl. noastră – F.D.) de avioane pe an"[177]. Cum este greu de crezut că într-un mesaj oficial atât de important, această cifră reprezintă o simplă figură de stil, e mult mai probabil ca ea să aibă o *altă* semnificație: și anume aceea a *primului* gest public, complet lipsit de orice echivoc, privitor la intenția de a transforma SUA în cea mai puternică națiune a lumii (mai puternică, oricum, decât Germania, Rusia Sovietică, Japonia și Italia la un loc). Că referirea la cele 50.000 de avioane ce trebuie produse anual poate fi înțeleasă și astfel, ca semnal clar că o *mobilizare de resurse și mijloace de dimensiuni enorme*, capabilă să conducă la victorie în *orice* condiții și împotriva oricui, este obligatorie,

---

[174] George Brown TINDALL, David E. SHI, *America: o istorie narativă*, Editura Enciclopedică, București, 1996, vol. III, p. 793

[175] *Ibidem*, vol. III, p. 795

[176] Henry KISSINGER, *Diplomația*, Editura ALL, București, 1998, pp. 347, 358

[177] Martin GILBERT, *A History of the Twentieth Century, volume two: 1933-1951*, HarperCollins Publishers, London, 1998, p. 306 (în continuare, *A History of...*)

iminentă, dar şi perfect posibilă, pare să o dovedească consultarea unor date statistice: în 1939, an pentru care Roosevelt va fi avut destule informaţii, Axa produsese, cu totul, 14.562 de avioane de luptă (Germania – 8.295, Japonia – 4.467 şi Italia – 1.800), iar URSS produsese, şi ea, 10.382[178]. Dacă adunăm aceste cifre, rezultă un total de aproape 25.000, iar ţelul expus de Roosevelt înseamnă, tradus în termeni operaţionali, nimic altceva decât efortul de a realiza, într-un domeniu *decisiv* pentru războiul modern (fie acesta *clasic-limitat* sau *total*), o *superioritate de 2 la 1 în raport cu toţi inamicii şi partenerii posibili şi probabili din acel moment.*

Cam la fel se petrec lucrurile şi în ceea ce priveşte producţia de *blindate*. În perioada 1940-1945, cele patru mari puteri care au folosit pe scară largă tehnica blindată (URSS, SUA, Marea Britanie şi Germania) au produs, împreună, 298.250 de tancuri, autotunuri şi piese de artilerie autopropulsate, instalate pe şasiu şenilat[179]. Merită reţinut faptul că, dintre acestea, 135.100 (respectiv *45,29 %*!) sunt produse în SUA, precum şi faptul că, în ciuda startului derizoriu prezentat cu onestitate de Eisenhower, *numărul total al blindatelor construite de americani în al Doilea Război Mondial a fost de peste trei ori mai mare decât al celor construite de Germania* (care a produs doar 43.600 de astfel de vehicule de luptă), precum şi cu câteva mii de bucăţi mai mare decât producţiile totale însumate ale URSS – 95.050 maşini de luptă – şi ale Marii Britanii – 24.500 de blindate de diverse tipuri).

În ceea ce priveşte *avioanele de luptă*, SUA produceau în 1939 doar 2.195 de bucăţi (cam 66 % din producţia Franţei, 25 % din cea a Grermaniei, mai puţin de 50 % din cea a Japoniei, în jur de 20 % din cea a URSS). Cota-parte a SUA din producţia aeronautică totală – de 38.442[180] de aparate de zbor – a grupului de şapte mari puteri alcătuit din Franţa, Germania, Italia, Japonia, Regatul Unit, SUA şi URSS înseamna, la vremea aceea, *doar 5,65 %*. În 1944, aceleaşi şapte state produceau, împreună, 235.631 de avioane de luptă. Dar cele 96.318 avioane construite în SUA[181] constituiau nu mai puţin de *40,87 %* din producţia marilor puteri (şi mai trebuie menţionat că această uriaşă cantitate de aeronave este cu 41 % de ori mai mare decât *întreaga* producţie a Axei, care reuşise să construiască în acel an doar 67.987 avioane). Altfel spus, dacă e să evaluăm eficacitatea procesului de mobilizare de resurse şi mijloace în vederea purtării războiului, în ceea ce priveşte producţia de avioane, ponderea SUA în grupul marilor puteri aviatice a crescut de 7,22 ori în cinci ani (sau, pentru a calcula şi în alt mod, într-un *ritm mediu de 144,4 % pe an*).

---

[178] Paul KENNEDY, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, Vintage Books, New York, 1989, p. 354 (tabelul 34)

[179] Gerhard FORSTER, Nikolaus PAULUS, *Abriss der Geschichte der Panzerwaffe*, Militärverlag der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1977, p. 182

[180] Pentru toate aceste date, vezi Paul KENNEDY, *op. cit.*, p. 324 (tabelul 29)

[181] *Ibidem*, p. 354 (tabelul 34)

Trecând acum dincolo de analiza dinamicii unor anume sectoare, intens specializate, ale producției militare, merită cercetat și în ce măsură acest *plan al lui Roosevelt de mobilizare a resurselor și energiilor națiunii pentru a produce superioritatea militară absolută asupra restului lumii (singura situație care garanta victoria în orice condiții)* a devenit realitate în *toate* sectoarele productive cu relevanță pentru ducerea războiului. Lucrurile devin foarte clare dacă studiem cifrele referitoare la evoluția între 1940 și 1943 a *întregii* producții de armament a celor șapte mari puteri (exprimată în miliarde de dolari, la valoarea unității monetare americane din anul 1944). În 1940, Axa produce armament în valoare totală de 6,75 miliarde, în timp ce Aliații – respectiv Marea Britanie – produc doar de 3,5 miliarde (de aproape două ori mai puțin decât inamicii). În acel an, SUA aveau o producție militară totală de 1,5 miliarde, de 4 ori mai mică decât aceea a Germaniei și doar de două ori mai mare decât aceea a Italiei. În 1941 (an în care, să nu uităm, SUA nu intră în război decât târziu, la 7 decembrie), producția americană de armament, în valoare de 4,5 miliarde, reprezintă *deja* o jumătate din valoarea producției totale a Axei și 75 % din cea a Germaniei. Iar în 1943, când procesul de mobilizare atinsese deja randamentul maxim, producția de armament a SUA ajunge la uriașa valoare de 37,5 miliarde dolari (de peste două ori mai mare ca producția totală a Axei, în valoare de doar 18,3 miliarde)[182]. Toate acestea înseamnă că, *în doar patru ani, valoarea producției americane de armament a crescut de 25 de ori* (deci, cu un *ritm mediu anual de 625 %!*); și aceasta în condițiile în care *valoarea producției de armament a Germaniei* (mare putere industrială, posesoare de tehnologii performante și ajunsă, în urma cuceririlor teritoriale vaste, stăpână și pe *cvasitotalitatea* resurselor economice și demografice ale Europei) *n-a crescut decât de la 6,0 la 13,8 miliarde (deci de doar 2,3 ori, ceea ce înseamnă o creștere anuală medie de doar 57, 5 %, ritm de aproape 12 ori mai mic decât cel cu care crește producția militară a SUA).*

În ceea ce privește *efortul uriaș, deși nu total, de mobilizare* întreprins de SUA, cel mai semnificativ interval pare a fi, *ca ritm*, cel dintre vara lui 1940 și vara lui 1941 (într-un moment în care, repet America *nu se afla încă* în război). Este exact intervalul în care, drept urmare a cuceririi de către germani a Norvegiei, Danemarcei, Belgiei, Olandei și Franței, „Statele Unite au început să nu se mai simtă la largul lor". La jumătatea lui iunie 1940, efectivele armatei regulate au fost, brusc, aproape triplate, crescând de la 130.000 la 375.000 de oameni. În august, Congresul a autorizat și mobilizarea Gărzii Naționale; s-a ajuns astfel ca, în vara lui 1941, doar armata de uscat a SUA să numere 1.500.000 de oameni: „era cea mai puternică forță militară de care dispusese vreodată această țară în timp de pace"[183]. Iar ritmul de dezvoltare cantitativă este

[182] Pentru toate aceste date, vezi Paul KENNEDY, *op. cit.*, p. 355 (tabelul 35)
[183] Dwight D. EISENHOWER, *op. cit.*, p. 39

din nou spectaculos: *efectivele armatei cresc de 11,53 ori în doar doi ani sau, altfel spus, cu un ritm mediu anual enorm, de 576,5 %.*

Dar nu *creşterea efectivelor mobilizate* este cea mai importantă componentă a uriaşului efort de mobilizare întreprins de SUA, sub conducerea şi din iniţiativa lui Roosevelt. Şi aceasta fiindcă, *în războiul cu adevărat modern, fie el clasic-limitat sau total, precumpănitoare sunt nu efectivele umane mobilizate, ci mai ales cantitatea şi calitatea armamentului şi dotărilor.* Şi, în ceea ce priveşte dinamica extraordinară a procesului de trecere de la producţia de pace la aceea de război în SUA, între vara lui 1940 şi primăvara lui 1941, una din cele mai consistente surse (până acum, după ştiinţa mea, încă nevalorificată suficient de alte lucrări ştiinţifice româneşti) este aceea constituită de o culegere de expuneri şi comunicări prezentate la întâlnirea semestrială a *Academiei de Ştiinţă Politică*, la 16 aprilie 1941 (deci cu câteva luni bune *înainte* de intrarea SUA în război, care urma să aibă loc abia în decembrie), culegere publicată în 1941 de Universitatea Columbia, care patrona într-un fel *Academia* în cauză (preşedintele *Academiei* era la acea vreme Wesley C. Mitchell, profesor de ştiinţe economice la Columbia University, iar buletinul trimestrial al Academiei era editat de corpul didactic al Facultăţii de Ştiinţă Politică de la Columbia University)[184].

Primul dintre vorbitori, John D. Biggers, Director de Producţie în cadrul Biroului Federal de Management al Producţiei, preciza, între altele, referindu-se tocmai la dimensiunile şi priorităţile procesului de mobilizare: „*Costurile nu sunt factorul principal* (subl. noastră – F.D.). Străduinţele noastre se îndreaptă în special spre viteza şi calitatea producţiei"[185]. Biggers a precizat apoi mărimea fondurilor alocate, în diverse forme, mobilizării de resurse şi mijloace necesare războiului: nu mai puţin de *44 de miliarde de dolari*[186] (sumă enormă, dacă luăm în calcul că, în 1937, întreg venitul naţional al SUA fusese de 68 de miliarde, iar Apărării îi fuseseră alocate doar 1,5 %, ceea ce înseamnă doar 1,02 miliarde[187]). În vederea amplificării producţiei destinate războiului, urmau să fie construite – sau erau deja în construcţie, unele deja aproape finalizate – nu mai puţin de 784 de fabrici şi uzine noi, cu o valoare totală de 2,138 miliarde dolari[188]. Înaltul funcţionar federal a mai prezentat şi intenţia de a mări rapid producţia de avioane: de la o valoare de 279.000.000 USD în 1939, la peste 4.375.000.000 USD în 1942[189] (vorbim despre o creştere năucitoare a valorii producţiei într-un sector economic extrem de relevant: o creştere de 15,68 ori în 3 ani, adică într-un *ritm mediu anual de peste 520 %*).

---

[184] John A. KROUT (editor), „America Faces the Future", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941, The Academy of Political Science, Columbia University, 1941, pp. 257-375
[185] John D. BIGGERS, „Going into quantity production", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941, p. 258
[186] *Ibidem*, p. 259
[187] Paul KENNEDY, *op. cit.*, p. 332 (tabelul 31)
[188] John D. BIGGERS, *op. cit.*, p. 260
[189] *Ibidem*, p. 261

Dar, în mod limpede, partea cea mai şocantă a expunerii lui Biggers a fost aceea în care el a prezentat activitatea a ceea ce se numea *The Ordnance Bureau of the War Department* (autoritatea responsabilă pentru producţia de muniţie de artilerie, dar şi pentru aceea de tunuri, bombe pentru aviaţie, tancuri şi alte vehicule de luptă). Vreme de aproape 20 de ani, începând de la sfârşitul Primului Război Mondial, bugetul anul al instituţiei fusese, în medie, de doar 28.000.000 USD. Într-un *singur* an, fondurile alocate producţiei de muniţie, piese de artilerie şi maşini de luptă crescuseră până la 4.000.000.000 USD: vorbim deci, în acest caz, despre *o creştere de aproximativ 14.000 %*[190] (alocare de resurse care se face, atenţie, *înainte* ca SUA să intre în război).

Construcţia rapidă de *noi baze militare mari şi moderne*, cu toate dotările necesare, a constituit o altă prioritate a momentului. Generalul Robert C. Richardson, Jr., directorul Biroului de Relaţii Publice al Ministerului de Război, afirma, la întâlnirea de lucru a Academiei de Ştiinţă Politică din aprilie 1941, că inginerii militari, ca şi firmele civile de construcţii, erau în stare să construiască o bază complet nouă pentru o mare unitate (de dimensiunile unei brigăzi de cavalerie cu efective de 3.000 de oameni şi 3.000 de cai) în cel mult 20 de zile. Generalul mai afirma în acest context şi că se îndoieşte că „vreo altă ţară din lume ar putea egala această performanţă" inginerească[191]. Nu era însă vorba doar despre asemenea unităţi şi baze militare relativ mici. Unele locaţii importante pentru forţele armate – şi care au rămas baze militare majore până astăzi -- avuseseră deja o dinamică de-a dreptul explozivă. Efectivele încartiruite în baza de la Fort Bragg, în Carolina de Nord, de exemplu, crescuseră de la nici 5.000 de oameni la peste 70.000 (de 14 ori), iar între octombrie 1940 şi aprilie 1941, efectivele încartiruite la Fort Bliss, în Texas, crescuseră şi ele de la doar 2.210 la 27.000 de militari (de peste 12 ori)[192].

Următoarea intervenţie, cea a lui George Fielding Eliot, fost maior, membru în *Military Intelligence Reserve*, comentator radio şi corespondent militar şi naval pentru *New York Herald-Tribune*, şi-a concentrat expunerea asupra sarcinii extrem de dificile cu care se confruntau SUA *pe mare*: aceea de a apăra, *concomitent*, două oceane. Textul este interesant din cel puţin două motive: pe de o parte, face referire, în mod explicit, la situaţia în care se afla, *temporar*, America: aceea de a fi obligată să se afle *în defensivă strategică şi în Atlantic, şi în Pacific*. (Pentru un text citit în aprilie 1941, chiar şi simpla enunţare a ideii unei defensive oceanice este, oricum, destul de stranie, întrucât războiul avea să înceapă, repet, abia în decembrie!). În al doilea rând, postura defensivă a SUA nu avea să se prelungească la infinit, sugerează autorul prin câteva nuanţe ale textului său. El afirmă, între altele, că „dacă ai de gând să încerci, de exemplu, să controlezi rutele care duc din Europa spre sudul

---

[190] *Ibidem*, p. 262

[191] Major General Robert C. RICHARDSON, Jr., „Army developments in preparedness", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941, p. 269

[192] Ibidem, p. 270

Oceanului Atlantic, aşa cum ar putea deveni necesar pentru noi să facem, la un moment dat, nu poţi să faci aceasta din Puerto Rico..."[193]. Aparent nesemnificativ, fragmentul conţine o idee cât se poate de limpede: că, mai devreme sau mai târziu, America va trebui să controleze – sau, eventual, să taie complet – rutele transoceanice care leagă Europa (la vremea aceea *deja* sub stăpânire germană) de America de Sud, sudul Africii şi Asia. Dar *un asemenea efort n-are sens deplin decât în interiorul unei mari strategii totale ofensive, de blocadă continentală, îndreptată în mod direct împotriva acelora care controlează Europa;* ceea ce înseamnă că, încă din aprilie 1941, existau în SUA idei relativ clare că, la un moment dat, America va fi nevoită – dar şi perfect *capabilă* – să întreprindă acţiuni strategice ofensive, de mare amploare şi de lungă durată, împotriva zonei de influenţă a *Reich*-ului.

În directă legătură cu *strategia maritimă* a SUA s-a aflat şi a patra intervenţie, cea a lui L. H. Korndorff, preşedinte al Companiei Federale de Construcţii Navale şi Docuri Uscate. De la bun început, el atrăgea atenţia asupra faptului că lumea anglo-saxonă se află în faţa unei mari primejdii. Aceasta era constituită de faptul că, în timp ce tonajul mediu lunar scufundat de germani de la începutul războiului era de aproximativ 290.000 de tone, tonajul nou construit în SUA şi Marea Britanie era de doar 100.000 de tone lunar[194]. Conştiente că această situaţie nu poate continua la nesfârşit, autorităţile federale au luat măsuri *masive* de impulsionare a construcţiilor navale. Ca urmare, în perioada imediat următoare, şantierele navale private s-au dezvoltat – ca număr de angajaţi şi dotare tehnică – cu *500 %* într-un *singur* an[195]. Drept urmare a unei astfel de evoluţii, la care s-au adăugat două perfecţionări tehnice foarte importante (mă refer la înlocuirea nituirii cu sudura, ca şi la posibilitatea de a construi navele pe „felii" de câte 50-60 de tone fiecare, care urmau mai apoi a fi asamblate foarte rapid, prin sudură), a început să fie pus în practică un program de construcţii navale pe care Korndorff îl descrie, pe bună dreptate, ca fiind cel mai mare întreprins vreodată într-un interval atât de scurt ca acela pe care SUA şi-l asumaseră: *până în 1943, urmau să fie lansate la apă 850 de nave comerciale cu un tonaj total de 5.000.000 de tone, iar până în 1945, Marina Militară urma să primească şi ea 980 de nave noi, cu un deplasament total de 2,5 milioane tone.* Valoarea totală a acestor lucrări urma să fie de aproape 10 miliarde USD[196] (pentru a înţelege mai bine imensitatea sumei, e suficient, cred, să ne reamintim că suma reprezenta de două ori şi jumătate mai mult decât venitul naţional al Japoniei în 1937 sau aproape 60 % din venitul naţional al Germaniei în 1937[197]).

---

[193] George Fielding ELIOT, „Defense in two oceans", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941, p. 279

[194] L. H. KORNDORFF, „A Challenge to the American Shipbuilding Industry", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941, p. 284

[195] *Ibidem*, p. 286

[196] *Ibidem*, p. 287

[197] Paul KENNEDY, *op. cit.*, p. 332 (tabelul 31): Japonia – un venit naţional de 4 miliarde, iar Germania – unul de 17 miliarde USD în 1937

Merită menționat aici și faptul că, în realitate, acest *prim* plan masiv de construcții navale, chiar dacă foarte ambițios și costisitor, a fost depășit de *peste 10 ori* până la sfârșitul războiului: producând în medie câte o navă nouă în fiecare zi, *SUA au lansat la apă până în 1945 nu 5.000.000, ci 53.000.000 de tone de nave de toate tipurile* (după cum au ajuns să construiască și un avion de luptă la fiecare 5 minute, precum și să producă nu mai puțin de 315.000 de piese de artilerie, ca și 2.434.000 camioane)[198]

Din intervențiile altor participanți la discuțiile Academiei de Știință Politică aflăm și date privind *volumul total de muncă implicat de aceste prime planuri de mobilizare parțială a resurselor SUA*: Este vorba – afirma Isador Lubin, director adjunct al Direcției Muncii din cadrul Biroului Federal de Management al Producției – *despre nu mai puțin de 16.000.000 ani-muncă/om*. Dintre aceștia, 5 milioane de ani-muncă/om urmau să fie destinați construcțiilor navale, 3 milioane ani-muncă/om – construcției de avioane, 2,75 milioane ani-muncă/om – producției de muniții, iar restul – construcției de obiective strategice (în special baze militare, porturi, aerodromuri, șosele)[199]. Ca urmare a uriașului efort de mobilizare, care presupunea creșteri semnificative ale volumului producției în *toate* domeniile și, deci, creșteri semnificative ale nevoii de mașini-unelte noi de *toate* categoriile și tipurile, numărul muncitorilor din industria producătoare de mașini-unelte urma, conform estimărilor, să fie, în septembrie 1942, *dublu* față de numărul angajaților în același domeniu din anul 1937[200] (în plus, această creștere semnificativă a numărului de angajați urma să fie mult depășită de *creșterea randamentului* acestei industrii vitale pentru succesul efortului de război: la sfârșitul lui 1941, producția de mașini-unelte a SUA urma să fie de trei ori și jumătate mai mare decât în 1939, preciza în intervenția sa William S. Knudsen, director general al Biroului Federal pentru Managementul Producției[201]; corelația între cele două seturi de date privind acest sector industrial ne demonstrează că avem de-a face nu cu o simplă creștere spectaculoasă – ca volum absolut și ca ritm, ci mai ales că *avem de-a face cu un proces intensiv, și nu cu o simplă creștere de tip predominant extensiv*). Cu totul, afirma Lubin, programele de producție pentru război presupuneau o creștere masivă a numărului de angajați: 2.250.000 de noi locuri de muncă fuseseră deja create între mai și decembrie 1940, iar până la sfârșitul lui 1941, numărul total de locuri de muncă nou înființate urma să atingă cifra totală de 4.000.000[202].

Pentru a înțelege mai bine ce înseamnă *mobilizare masivă – și liber consimțită – a eforturilor națiunii, împinsă chiar până la nivelul rememțării,*

---

[198] David THOMSON, *World History from 1914 to 1968*, Oxford University Press, London , Oxford, New York, third edition, 1976, p. 124

[199] Isador LUBIN, „A labor policy for the emergency", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941, p. 312

[200] *Ibidem*, p. 313

[201] William S. KNUDSEN, „Defense problems at home and abroad", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941, p. 374

[202] Isador LUBIN, *op. cit.*, p. 315

vreme de câțiva ani, la drepturi constituționale în principiu imprescriptibile, merită menționat și faptul că, imediat după atacul japonez de la Pearl Harbor, președintele Roosevelt a cerut sindicatelor să promită solemn că nu vor recurge la greve până la încheierea războiului. Și, într-adevăr, cu excepția a două conflicte de muncă declanșate de mineri, în 1943, „promisiunile au fost respectate", și mai „puțin de 0,0006 din 1 % din timpul total de muncă a fost pierdut" (ca termen de comparație, să amintim faptul că, doar în primul an de după război, grevele din SUA au însumat nu mai puțin 107.476.000 zile muncă om)[203].

În finalul acestei evaluări a manierei în care s-a desfășurat efortul american de mobilizare a resurselor și mijloacelor folosite în război, trebuie făcută o observație: *în SUA, deși vorbim despre cel mai masiv și mai încununat de succes efort de mobilizare din Al Doilea Război Mondial, nu a existat niciodată ceea ce numim mobilizare totală în înțelesul plin al cuvântului*; nu a existat niciodată vreo criză majoră în ceea ce privește resursele demografice ale puterii naționale; nu au existat nici vreun fel de crize serioase în aprovizionarea cu materii prime; nu s-a făcut simțită nici nevoia de a limita drastic consumul populației civile, iar majoritatea absolută a aspectelor vieții cotidiene nu au fost afectate negativ. Dimpotrivă. Între decembrie 1941 și sfârșitul verii lui 1945, de exemplu, salariul mediu săptămânal în SUA a crescut de aproape două ori – de la 24,20 USD la 44,39 USD[204].

Printre *foarte puținele* ocazii în care au existat, totuși, probleme în aprovizionarea industriei cu materii prime vitale, merită menționată penuria *temporară* de cauciuc din iunie 1942 (care a fost însă rezolvată, după ce *zeci de milioane* de americani au răspuns *imediat* apelului lui Roosevelt, care le ceruse să predea de urgență „anvelopele uzate, hainele de ploaie din cauciuc, husele pentru grădină, galoșii, căștile de baie, mănușile – indiferent ce aveau și era făcut din cauciuc")[205]. Toate aceste performanțe au fost posibile în special pentru că economia americană era, oricum, *deja* cea mai puternică de pe glob, iar *potențialul* de război al SUA era, chiar și *înainte* de demararea procesului de mobilizare, cel mai mare din lume (dacă ne referim la potențialul industrial, merită menționat faptul că, deși cota care revine SUA din producția industrială mondială se reduce de la 43,3 % în 1929 la doar 28,6 % în 1938, în anul dinaintea izbucnirii celei de-al Doilea Război Mondial, economia americană producea, totuși, de peste două ori mai multe bunuri industriale decât Germania, de peste trei ori mai multe decât Marea Britanie, de peste șase ori mai multe decât Franța, de 7,5 ori mai multe decât Japonia; *singura* mare putere care avea o producție industrială oarecum *comparabilă* cu a SUA era, la vremea aceea, URSS, care deținea o cotă de 17,6 % din totalul producției mondiale[206]. Iar dacă

---

[203] William MANCHESTER, *The Glory and the Dream: A Narrative History of America 1932-1972*, Bantam Books, New York, Toronto, London, Sydney, Auckland, 1990, p. 400
[204] *Ibidem*, p. 397
[205] George Brown TINDALL, David E. SHI, *op. cit.*, vol III, p. 811-812
[206] Paul KENNEDY, *op. cit.*, p. 330

ne referim în mod direct la potențialul de război al celor șapte mari puteri în 1937, situația este încă *și mai favorabilă SUA*, care dețineau nu mai puțin de 41,7 % din potențialul de război al lumii, ca și aproape o jumătate din potențialul de război al celor șapte mari puteri (care, împreună, aveau aproape 91 % din potențialul de război mondial). Acești 41,7 % reprezentau de aproape 10 ori mai mult decât potențialul de război al Franței, de peste patru ori mai mult decât cel al Marii Britanii, de aproape 14 ori mai mult decât cel al Japoniei și de aproape trei ori mai mult decât acela al Rusiei Sovietice sau al Germaniei (care aveau, fiecare, doar în jur de 14 % din potențialul de război mondial)[207]. Așa se face că *SUA nu au avut nici o problemă în a se transforma, foarte rapid, în „arsenalul democrației"*, furnizând arme și echipament militar, în cele mai multe cazuri pe datorie, multora dintre membrii coaliției de război a Națiunilor Unite; la fel, SUA nu au avut nici o problemă majoră în a cheltui sume absolut imense în vederea purtării cu succes a războiului – de 10 ori mai mulți bani decât în Primul Război Mondial și de 100 de ori mai mulți decât în timpul Războiului Civil, dar în condițiile în care produsul național brut a crescut între 1940 și 1945 de două ori[208] (deci *războiul, spre deosebire de ceea ce s-a întâmplat peste tot în Europa, a avut un incontestabil efect pozitiv major asupra economiei SUA).*

Nu putem încheia această parte referitoare la efortul de mobilizare întreprins de SUA fără a preciza că, *dacă pentru mari puteri moderne și cu o economie extrem de bine dezvoltată, ca și cu o populație mare (de tipul SUA), mobilizarea unor resurse uriașe se poate face chiar și fără eforturi totale (inevitabil istovitoare)*, în cazul unor puteri mijlocii sau mici, lucrurile stau cu totul altfel. Așa de exemplu, în anii celui de-al Doilea Război Mondial, în *Canada* – afirma premierul de atunci al țării – consumul de benzină și cauciuc era sever raționalizat, energia electrică și mijloacele de transport erau disponibile doar cu restricții, iar economia și forțele militare se confruntau cu „insuficiența în creștere a resurselor umane". Resursele pe care țara le avea la dispoziție erau atât de limitate, încât premierul King a cerut, în mod public, chiar și reducerea consumului de băuturi spirtoase (deși trebuie să fi avut clară în minte imaginea eșecului major al politicii de *prohibiție* din SUA), astfel încât nimic să nu se mai opună unui „efort *total* (subl. noastră – F.D.) de război". Pentru realizarea mobilizării complete a energiilor națiunii, afirma prim-ministrul King, oamenii din toate provinciile trebuiau să-și asume, indiferent de sex, „o cantitate tot mai mare de auto-renunțare și de auto-disciplină"[209]. Altfel spus, avem de-a face cu *o măsură aproape disperată, care viza mărirea resurselor disponibile pentru efortul de război, printr-o asumare voluntară, sugerată dar și încurajată și controlată de stat, a unui consum individual tot mai scăzut.*

---

[207] *Ibidem*, p. 332 (tabelul 32)

[208] George Brown TINDALL, David E. SHI, *op. cit.*, vol. III, p. 809

[209] William Lyon Mackenzie KING, „Temperance and a total war effort: national selective service broadcast, December 16, 1942", text accesat la adresa de internet http://www.nlc-bnc.ca/primeministers/h4-4079-e.html la data de 27 iulie 2003

Cu totul altfel decât în SUA stau însă lucrurile în cazul *Germaniei*, de exemplu. Deşi vorbim despre cea mai mare şi cea mai dezvoltată şi cea mai industrializată naţiune a Europei Centrale şi de Vest, resursele sale demografice şi chiar cele economice sunt, *în permanenţă*, vădit insuficiente în raport cu acelea ale SUA şi ale URSS. Pe termen lung, Hitler intenţiona să rezolve această inferioritate deranjantă în primul rând printr-un *program menit să ducă la amplificarea de peste trei ori a resurselor demografice ale naţiunii germane* (care să ajungă în doar câteva decenii de la cel mult 80.000.000 de oameni, cât avea în anii de după Primul Război Mondial, la cel puţin 250.000.000 de oameni)[210]. Până atunci, însă, *anexările* sau *cuceririle* teritoriale sunt percepute ca fiind una din sursele menite să permită *Reich*-ului „recuperarea" unui număr cât mai mare de etnici germani: 50.000 de germani austrieci vin în *Reich* în 1938, alţi 250.000 de germani din regiunea munţilor Sudeţi sunt înglobaţi, cu tot cu teritoriul lor, în Germania (în 1938 şi 1939); Reich-ul mai „recuperează" alte în jur de 150.000 de persoane de origine germană din Ungaria, România şi Iugoslavia şi, în 1940, alţi 80.000 de etnici germani din Tirolul italian (dacă însumăm aceste cifre, ajungem la *doar* 530.000 de persoane, ceea ce este, oricum, *foarte* puţin; în plus, din această creştere demografică trebuie să scădem cel puţin pe cei 170.000 de evrei care părăsesc Germania, începând încă din 1933)[211].

Pentru a creşte numărul persoanelor cu caracteristici rasiale convenabile (din punctul de vedere al doctrinei rasiale oficiale naziste) ce puteau fi recrutate şi folosite în luptă, mai ales trupele *SS* au început, relativ devreme, să înglobeze indivizi – iar mai apoi chiar unităţi întregi, multe alcătuite din voluntari – din teritoriile ocupate unde se găseau populaţii cu sânge germanic. Aşa se face că efectivele trupelor SS au crescut spectaculos – de la doar aproximativ 100.000 de oameni în vara lui 1939, până la un efectiv de peste 580.000 de oameni în partea finală a războiului[212]. Desigur, nici acest plus de mai puţin de o jumătate de milion de oameni (sau, poate, mai mult de 1.000.000, dacă socotim *şi* pierderile grele suferite în lupte) nu avea cum să compenseze *inferioritatea* numerică semnificativă a germanilor faţă de coaliţia de război a Naţiunilor Unite. Nici măcar efortul de a aduce, cu forţa, multe milioane de persoane (la sfârşitul războiului, doar numărul total al celor care supravieţuiseră dintre aceşti muncitori străini – număr care, desigur, reprezenta doar o fracţiune a numărului total al celor aduşi, vreme de o jumătate de deceniu – era de 4.795.000 de persoane[213]) la muncă în Germania n-a reuşit în vreun fel să rezolve convenabil această

---

[210] Dr. Ivan LAJOS, *Germany's War Chances as pictured in German Official Literature*, Victor Gollancz Ltd., London, 1939, p. 15

[211] Jacques de LAUNAY, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial 1939-1942*, vol. 1, ed. Ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1998, pp. 235-236

[212] *SS în acţiune: documente despre crimele săvârşite de SS*, Editura Politică, Bucureşti, 1962, p. 15

[213] William CARR, *A History of Germany 1815-1945*, Ed. Edward Arnold, p. 384

problemă a *insuficienței acute a resurselor demografice în raport cu vastitatea sarcinilor militare și geostrategice asumate în mod voluntar de Reich și în raport cu vastitatea resurselor demografice însumate ale inamicilor*. Cât de acută este problema resurselor demografice pentru *Reich*, chiar în momentele în care Germania domina practic întreg teritoriul Europei, o dovedește, între altele, faptul că, în 1942, când generalii l-au anunțat pe Hitler despre faptul că au neapărată nevoie, pentru a putea relua în forță operațiunile *ofensive* de amploare în Rusia, de minimum 800.000 de oameni în plus față de efectivele deja existente, Albert Speer, ministrul producției de armament, a replicat tranșant că economia nu-și poate în nici un chip permite să piardă atâția muncitori. Drept urmare, s-a recurs în armată la măsuri aproape disperate: numărul de batalioane din diviziile de infanterie a fost redus de la 9 la 7, iar efectivele companiilor de infanterie au fost și ele micșorate, de la 180 la doar 80 de militari[214] (o scădere la doar 44,44 % din efectivele anterioare!).

Pentru intervalul cronologic scurs între 1933 și începerea ostilităților, în septembrie 1939, componenta cea mai importantă a ceea ce numim *mobilizare (aproape) totală* este, fără îndoială, *un program de înarmare hipertrofiat, întreprins de Germania cu prețul restricționării/reducerii grave a consumului individual și cu prețul istovirii complete a altor sectoare economice*. Așa de exemplu, producția de grâu scade – paradoxal – aproape continuu, în ciuda creșterii populației: 5.765.000 tone în 1933, 4.676.000 tone în 1934, 4.553.000 tone în 1935 și 4.490.000 tone în 1937[215] (singura explicație plauzibilă pentru acest *trend* o găsim în faptul că *o parte importantă din forța de muncă din agricultură este realocată sectoarelor industriale care produc direct pentru război;* conform unor surse *oficiale* germane, agricultura *Reich*-ului avea un deficit de forță de muncă de aproximativ 200.000 de oameni la începutul lui 1938, deficit care s-a ridicat chiar până la 381.000 de oameni în perioada dinspre sfârșitul anului[216]). Suprasolicitarea populației ocupate în agricultură genera deja probleme importante: *scăderi ale numărului de nașteri în mediul rural, creșterea mortalității infantile* (întrucât „femeile nu mai au timp să se ocupe de" copiii lor), precum și o *depreciere generală și gravă a stării de sănătate a populației de la sate*: în Saxonia, de exemplu, din 1.388 candidați pentru unitățile SS, 680 (deci aproape 50 %!) au fost respinși ca având un fizic complet necorespunzător. Tot în Saxonia, din 66 de elevi ai unei școli agricole, doar 7 au fost găsiți sănătoși, iar toți ceilalți 59 prezentau „malformații ale spatelui sau pieptului, picior plat sau alte probleme de sănătate, toate datorate unor eforturi fizice *excesive* (subl. noastră – F.D.)"[217].

---

[214] B.H. LIDDELL HART, *Istoria celui de-al Doilea Război Mondial*, Ed. Orizonturi, Ed. Lider, București, f.a., vol. 1, p. 319 (în continuare, *Istoria celui de-al doilea...*)
[215] Ivan LAJOS, *op. cit.*, p. 56
[216] *Ibidem*, p. 60
[217] *Ibidem*, pp. 61-62

Efortul uriaș de industrializare (în special cu finalitate militară) întreprins de *Reich* pe parcursul așa-numitului *Plan de 4 ani* a generat, în ciuda succesului său evident, și alte probleme *grave* pentru restul economiei. De exemplu, în condițiile în care fiecare întreprindere industrială nou construită consuma cantități enorme de apă, s-a ajuns ca regiunea Ruhr, deși locuită de doar 4,5 milioane oameni, să consume mai bine de un sfert din totalul resurselor de apă ale Germaniei. Ca urmare, la începutul lui februarie 1939, unul dintre înalții funcționari din Ministerul Alimentației atrăgea atenția că folosirea excesivă a resurselor de apă risca să conducă la o scădere și mai mare a producției agricole și, pe termen mediu și lung, chiar la pericolul deșertificării complete a unor regiuni întregi[218].

Dar marele efort de înarmare întreprins de Germania nazistă genera probleme chiar și numai prin simplu fapt că, an de an, *suprafețe de teren tot mai mari erau scoase din circuitul agricol*, fiind destinate de către administrația centrală construcției de mari lucrări publice, de lucrări de fortificații, de cazărmi, de autostrăzi sau aerodromuri. Anuarele statistice germane indicau clar, între altele, că între 1933 și 1937 suprafața agricolă totală scăzuse de la 29.365.282 hectare la 28.724.000 hectare (o pierdere *importantă*, pe care inclusiv înalte oficialități ale *Reich*-ului o recunoșteau a fi nu mai mică de 650.000 de hectare)[219].

Ca urmare a acestor probleme în agricultură, precum și ca urmare a exportului crescând de bunuri alimentare în scopul obținerii de resurse bănești suplimentare, folosite aproape exclusiv pentru importul de materiale strategice (fie ele produse finite sau materii prime deficitare), *încă de la jumătatea deceniului al patrulea au fost introduse, în ritm alert, tot mai multe restricții privind consumul de produse alimentare*: studii oficiale recunoșteau că muncitorii – inclusiv cei din industriile strategice, care lucrau direct pentru întărirea puterii militare – consumau zilnic calorii într-o cantitate cu câteva procente mai mică decât nivelul *minim* necesar; adultul german mediu statistic, care consuma aproape 53 de kilograme de carne pe an în 1929, mai consuma doar 50,4 kilograme în 1936 (o scădere importantă, de aproximativ 5 %); și, doar în anul 1937, consumul de lapte pe cap de locuitor s-a redus de la 137 de litri la 123 (o scădere de peste 10 %), în timp ce consumul de brânzeturi a scăzut și el, în același an, cu nu mai puțin de 17 %; consumul anual de ouă a scăzut și el, dramatic – de la 159 pe cap de locuitor în 1929, la doar 132 în 1936 (o scădere de aproape 17 % în șapte ani, deci de aproximativ 2,5 % pe an) [220]. Consumul alimentar tot mai redus, ca și ritmul tot mai intens al muncii în minerit – sector vital pentru succesul programului de reînarmare – au dus la creșteri alarmante ale numărului de accidente grave de muncă în acest sector economic: într-un singur an, 1937, avem de-a face cu aproape o dublare a numărului accidentelor de

[218] *Ibidem*, p. 63
[219] *Ibidem*, p. 65
[220] *Ibidem*, pp. 69-70

muncă la mare adâncime (5.222 în 1936 şi 9.793 în 1937)[221]. Şi, dacă tot discutăm despre *restricţii alimentare* majore, merită amintit şi faptul că, la un moment dat, s-a ajuns chiar la măsuri complet aberante: astfel, partidul nazist a impus ca duminica, masa de prânz să nu se mai compună decât dintr-un singur fel de mâncare, aşa încât, cu resursele astfel economisite, Germania să poată avea mai multe „tunuri în loc de unt"; inclusiv *Führer*-ul participă cu entuziasm la acest program de limitare a consumului alimentar în scopul disponibilizării de resurse suplimentare pentru înarmare şi "nu s-a mai mâncat, nici la domiciliul lui Hitler, decât supă".[222]

În legătură cu viziunea lui Hitler cu privire la *mobilizarea totală*, merită amintite şi câteva idei expuse spre sfârşitul lui 1937. Hitler a făcut atunci, în timpul unei conferinţe desfăşurate la Cancelaria *Reich*-ului, în prezenţa Ministrului de Război, a comandanţilor Armatei de Uscat, Marinei şi Aviaţiei Militare şi a Ministrului de Externe, două precizări foarte clare în legătură cu perspectivele dezvoltării Germaniei: în primul rând, că *dezvoltarea economică autarhică era complet imposibilă*, pentru că Germania nu avea nici destule metale neferoase, nici destul lemn pentru a produce ţesături sintetice, nici destul pământ arabil pentru a produce destule alimente pentru a susţine atât o rapidă creştere demografică, cât şi o creştere semnificativă a nivelului de trai; în al doilea rând, că un război de agresiune de mare amploare, menit să rezolve *definitiv* „nevoia de spaţiu" şi să pună în practică „*dreptul* (subl. noastră – F.D.) de a poseda un spaţiu vital mai mare decât al altor naţiuni", putea începe, în chip optim, *cel mai târziu în 1943-1945*. Această a doua idee este extrem de importantă pentru discuţia noastră, întrucât pune în evidenţă faptul că Hitler ajunsese să înţeleagă, după „patru ani şi jumătate de guvernare", că *mobilizarea totală finalizată cu succes deplin nu putea avea loc peste noapte*, precum şi că Germania mai avea nevoie de câţiva ani buni pentru a-şi finaliza echiparea cu armament modern a *tuturor* categoriilor de forţe armate, formarea corpului ofiţeresc şi producerea de „arme speciale" net superioare, calitativ, celor aflate la îndemâna adversarilor. Dar, afirma Hitler, dacă războiul nu era declanşat *cel târziu* în 1943-1945, „puterea noastră relativă va descreşte"[223] foarte rapid. Şi acest pasaj al textului consemnat de colonelul Hossbach este important pentru *înţelegerea constrângerilor rezultate, oricând şi oriunde, din chiar procesul de mobilizare generală: costurile acestuia sunt atât de mari, iar uzura morală a unora dintre tehnologiile cu relevanţă militară este atât de masivă şi de rapidă, încât folosirea forţei devine, în ciuda riscurilor şi pierderilor, aproape obligatorie*. Altfel spus, *când şi dacă recurgi la mobilizare generală, războiul este (aproape) inevitabil, fiind, practic, singura posibilitate de a recupera cumva*

---

[221] *Ibidem*, pp. 71-72

[222] Albert SPEER, *În umbra lui Hitler: Memorii*, Editura Nemira, 1997, vol. I, p. 166

[223] *Hossbach Memorandum: Minutes of a Conference in the Reich Chancellery, Berlin, November 5, 1937, from 4:15 to 8:30 PM*, la adresa http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/document/hossbach.htm, text consultat la data de 11 martie 2003

uriașele cheltuieli făcute și de a evita, astfel, irosirea unor cantități enorme de resurse.

Tot încă din 1937, Germania nazistă avea în plan și creșterea masivă a producției de *cauciuc sintetic* și de *benzină sintetică*; acest efort urma să însemne consumuri suplimentare uriașe, de aproximativ 20-30.000.000 tone cărbune anual, ceea ce făcea necesară angajarea suplimentară, cel mai probabil „pentru tot restul vieții lor", a cel puțin câteva mii de mineri[224].

O parte importantă din resursele existente în Germania, disponibilizate *inclusiv* prin reducerea drastică a consumului individual de produse agro-alimentare, în loc să fie alocate *cu chibzuință* efortului de pregătire a unui război victorios, au fost irosite pentru demararea construcției unor obiective de prestigiu, fără nici o utilitate practică semnificativă în efortul de război. Speer proiectează, de exemplu, spre încântarea *Führer*-ului, o gară centrală nouă pentru Berlin, construcție care trebuia neapărat „să surclaseze *Grand Central Terminal* din New York"; clădirea urma să aibă o osatură „din oțel, amplu valorificată, îmbrăcată în plăci de cupru și garnisită cu suprafețe de sticlă"[225] (să nu uităm că oțelul de care vorbește Speer ar fi fost suficient pentru construcția a sute sau poate chiar mii de tancuri, că placarea cu cupru a unei clădiri de mari dimensiuni înseamnă scoaterea unor cantități foarte mari din acest material din stocurile pentru producția de cabluri electrice, precum și că sticla pomenită în descriere se fabrică la temperaturi înalte, ce pot fi obținute exclusiv cu consumuri de energie foarte mari; ca urmare, acest plan al gării centrale din Berlin constituie, el singur, o serie de trei loviturii serioase date efortului de război – fie acesta *război clasic-limitat* sau *război total*); dar chiar și Speer se revoltă atunci când se confruntă cu planul lui Hitler de a construi, la 800 de metri distanță de noua gară, un nou Arc de Triumf. Acesta urma să aibă dimensiuni de-a dreptul colosale: 170 de metri lungime, 119 lățime, 117 înălțime (pe când, de exemplu, Arcul de Triumf din Paris, ridicat în vremea lui Napoleon I, n-are decât 50 de metri înălțime)[226]. Goering vrea și el propriile construcții gigantice: el îi cere lui Speer să proiecteze un nou sediu pentru Ministerul Aerului; acesta avea să fie un edificiu cu o înălțime de 40 de metri înălțime și cu un volum total (fără a socoti însă și pivnițele) de 580.000 de metri cubi (în timp ce noua Cancelarie construită pentru Hitler nu avea decât un volum total de 400.000 de metri cubi). Cum Goering era un fricos, el i-a cerut lui Speer ca, deasupra acoperișului ministerului, să pună un strat de pământ de 4 metri grosime, capabil să absoarbă cea mai mare parte din șocul bombardamentelor; astfel, ar fi apărut deasupra orașului un parc cu o suprafață totală de 11.800 de metri pătrați, „cu bazine și fântâni arteziene, alei cu colonade, pergole și câte un bufet din loc în loc", precum și „în afară de o piscină

---

[224] Adolf HITLER, „On National Socialism and World Relations. Speech delivered in the German Reichstag on January 30th 1937", în *German Propaganda Archive*, colecție de documente în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/hitler1.htm, în data de 24 aprilie 2003, p. 17
[225] Albert SPEER, *op. cit.*, vol. 1, p. 187
[226] *Ibidem*, vol. 1, p. 188

şi un teren de tenis, un teatru de vară cu o capacitate de 240 de locuri"[227]. În total, principalele noi clădiri monumentale din Berlin urmau să aibă un volum de 25.250.000 de metri cubi[228], iar construcţia lor avea să se prelungească până prin 1950 şi doar sistematizarea oraşului avea să coste între 4.000.000.000 şi 6.000.000.000 de Reichsmarks[229]. Chiar şi după începerea războiului, sume enorme – ca şi cantităţi uriaşe de materiale de construcţie, precum şi o cantitate enormă de forţă de muncă – sunt în continuare direcţionate înspre proiecte arhitectonice colosale, în zeci de oraşe; doar pentru finalizarea marilor lucrări demarate la Berlin şi la Nürnberg, lui Speer i se alocă, la jumătatea lui aprilie 1941, 84.000 tone de oţel pe an[230] (pentru a înţelege mai bine semnificaţia acestei cantităţi uriaşe de metal, e suficient să ne aducem aminte că tancurile de tip *P III* şi *P IV*, cele mai grele pe care le avea Germania în 1941, nu cântăreau mai mult de 23,5 tone fiecare; cu cele 84.000 de tone de oţel s-ar fi putut construi în jur de 3.570 de astfel de tancuri; adică exact cu 220 mai multe decât 3.350 de blindate pe care le are în dotare *Wehrmacht*-ul la 22 iunie 1941[231]). Toate aceste proiecte arhitectonice dovedesc din plin megalomania regimului nazist (şi constituie, în realitate, nimic altceva decât o *irosire – vădit iraţională şi contraproductivă, în completă contradicţie cu logica mobilizării totale şi cu raţionalitatea războiului – de forţă de muncă, de bani şi de materii prime şi materiale strategice, de care industria de război avea mare -- iar mai apoi chiar disperată – nevoie*).

Toate aceste *probleme şi disfuncţii grave* ale procesului de *mobilizare totală* au afectat profund şansele ca Germania să poată dobândi şi menţine o supremaţie cantitativă şi calitativă, economică şi militară, în raport cu *toţi* (sau măcar cu oricare dintre) competitorii probabili. Însă dorinţa ca o astfel de supremaţie să existe a fost puternică. Dar astăzi ştim că această dorinţă n-a devenit *niciodată* realitate deplină; că Germania avea, de exemplu, în 1940 un număr mai mic de tancuri medii şi grele decât Franţa, precum şi că primele întâlniri pe câmpurile de luptă din Rusia cu tancurile de tip *T 34* sau *KV* au fost un şoc pentru germani (care nici măcar nu-i credeau pe ruşi, popor considerat inferior, capabili de asemenea performanţe inginereşti). În plus, în perioada marilor succese militare din 1940 şi 1941, producţia de armament era încă inferioară celei din Primul Război Mondial (în primul an al războiului împotriva URSS, de exemplu, producţia de piese de artilerie de diferite calibre n-a depăşit 25 % din producţia germană de tunuri din 1918)[232]. Drept urmare, putem concluziona că *elementele diferite ce compun mobilizarea (aproape) totală întreprinsă de Germania încă de la venirea lui Hitler la putere sunt în mod evident istovitoare pentru economie şi dăunătoare dinamicii demografice şi stării*

---

[227] *Ibidem*, vol. 1, pp. 189-191
[228] *Ibidem*, vol. 1, p. 220
[229] *Ibidem*, vol. 1, p. 195
[230] *Ibidem*, vol. 1, p. 247
[231] Pentru efectivele şi cantităţile de armament folosite de Germania la invadarea URSS, vezi, între altele, Antony BEEVOR, *Stalingrad*, Rao International Publishing Company, Bucureşti, 2005, p. 31
[232] Albert SPEER, *op. cit.*, vol. 1, p. 296

de sănătate a populației, fără însă ca măcar scopurile principale ale mobilizării – între care prioritar era acela al dobândirii superiorității cantitative și calitative față de adversari – să fie realizate în chip convenabil.

În vremea războiului, pe măsură ce campaniile de bombardament strategic întreprinse de britanici și apoi de către americani capătă amploare, ca și pe măsură ce efectele raidurilor aeriene aliate se adaugă unor pierderi tot mai mari pe Frontul de Est, *o nouă etapă a mobilizării totale devine absolut necesară în Germania nazistă*. Spre deosebire de etapa anterioară, deja comentată și caracterizată, așa cum am văzut, de un *randament realmente discutabil* (și, în mod vădit, sub nivelul care ar fi fost posibil dacă resursele existente ar fi fost corect gestionate), ca și de *alocări iraționale de resurse deficitare*, ceea ce se întâmplă începând cu 1942, în special sub conducerea lui Albert Speer, constituie un exemplu clasic de lucru bine făcut. La 1 martie 1942, Speer primește oficial sarcina (dar, lucru destul de rar în Al Treilea Reich, și *toate* împuternicirile necesare pentru a-și duce la capăt responsabilitățile încredințate) de „a da armamentului, în ansamblul economiei naționale, prioritatea ce se impunea în timp de război"[233], fiind numit comisar general al *Planului de patru ani*, însărcinat cu problemele armamentului. În doar șase luni, Speer a reușit, în special prin decizii corecte privind alocarea de resurse și prin folosirea unor manageri realmente pricepuți, să obțină *rezultate surprinzător de bune*: în august 1942, producția de arme de foc crescuse deja cu 27 % față de februarie, cea de tancuri – cu 25 % și cea de muniție – cu 97 % (iar ansamblul producției de armament crescuse cu 59,6 %); după aceste prime șase luni de activitate în noua sa funcție, Speer afirma, de altfel, că „era clar că reușisem să mobilizăm *rezerve până atunci neutilizate* (subl. noastră – F.D.)"[234]. Și în următorii ani, grație măsurilor raționale și profesioniste întreprinse de Speer, producția de armament a continuat să crească: la doi ani și jumătate după preluarea responsabilității de a coordona producția de război, Speer se putea mândri că, *deși forța de muncă pe care o avea la dispoziție crescuse cu doar 30 %, rezultatele obținute erau la nivelul de 322 % față de cel din 1941*, și asta cu o reducere la jumătate a cantității de muncă pentru fiecare produs obținut în fabricile care lucrau pentru front[235], precum și în ciuda unui deficit enorm de forță de lucru (deficit estimat la cu mult peste 1.000.000 de oameni pentru anul 1942[236], momentul în care au loc primele mari înfrângeri *majore* – cele petrecute în Rusia și în Africa – pe care le suferă Axa).

Un impuls important al eforturilor germane privind *mobilizarea totală* se produce după înfrângerea de la Stalingrad. Pentru Goebbels, *mobilizare economică și demografică totală* însemna, atunci când o anunța, la 18 februarie 1943 (în contextul strategic marcat în special de înfrângerea *catastrofală* suferită

---

[233] *Ibidem*, vol. 1, p. 286
[234] pentru cifrele din august 1942 și pentru afirmația-bilanț, vezi Albert SPEER, *op. cit.*, vol. 1, p. 292
[235] *Ibidem*, vol. 1, p. 292
[236] *Ibidem*, vol. 1, p. 305

pe Volga) o serie de *măsuri cu totul excepționale*, „similare" – spunea el – cu ceea ce făcuse deja Rusia, fără oprire, vreme de 25 de ani: utilizarea „*tuturor* (subl. noastră – F.D.) resurselor" existente, lansarea îndemnului ca „restul Europei ...să muncească cel puțin pentru a ne sprijini", *reducerea deliberată a nivelului de trai* „ca să mărim efortul nostru de război pe cât de repede și complet este posibil". Între măsurile concrete anunțate cu acel prilej, merită amintite *economii masive* făcute prin închiderea *imediată* a barurilor și cluburilor de noapte, a restaurantelor și magazinelor de lux, prin purtarea de îmbrăcăminte veche de către populația civilă (fiindcă, spunea el, „mai bine purtăm îmbrăcăminte uzată vreme de câțiva ani, decât să ajungă întreg poporul nostru să poarte zdrențe vreme de câteva secole"), prin *reducerea masivă și imediată a consumului casnic de energie și combustibili*, prin interzicerea accesului la stațiuni balneare a celor puțin sau deloc implicați în efortul de război, prin restrângerea traficului de călători pe calea ferată pentru alte categorii profesionale decât muncitorii care munceau *direct* pentru front. *Resursele demografice urmau și ele să fie supuse mobilizării totale*: sute de mii de oameni care fuseseră până atunci scutiți de serviciul militar urmau să fie urgent încorporați, *femeile* erau și ele chemate să lucreze în industrie, dar și somate să renunțe la angajații ce aveau grijă de case și gospodării, pentru ca forța de muncă astfel disponibilizată să poată fi folosită pentru mărirea armatei și a producției de război; pe scurt, Goebbels cerea întregii națiuni germane ca „efortul nostru de război să devină *total* (subl. noastră – F.D.)". În sprijinul acestei idei, el amintea auditoriului că, tot printr-o astfel de *mobilizare totală*, *Frederic al II-lea reușise să reziste, în timpul Războiului de 7 ani, cu doar 5 milioane de supuși, împotriva a aproximativ 90 de milioane de inamici*[237]. (Astăzi știm că, dincolo de dimensiunea vădit *ultra-naționalistă* a apelului la modelul constituit de marele rege din secolul al XVIII-lea, Goebbels avea, în linii mari, dreptate: suveranul german întreprinsese, într-adevăr, și el, o *mobilizare (aproape) totală* a resurselor demografice. Așa de exemplu, la 1776, moment istoric în care pregătirea pentru război și ducerea războiului erau încă dominate, peste tot în Europa Occidentală, de logica *războiului clasic-limitat*, garnizoana Berlinului era alcătuită nu numai din 17.056 de bărbați, ci și din 5.526 de femei și chiar 6.622 de copii[238]; altfel spus, *mobilizarea într-adevăr totală* dusese la configurarea unei garnizoane alcătuite, în proporție de *40 %*, din persoane aparținând unor grupuri demografice care, în mod normal, n-au nimic de-a face cu efortul militar.)

Dar rezultatele obținute în *toate* domeniile ar fi putut fi chiar și mai mari, *dacă* Germania nazistă ar fi recurs și la *mobilizarea totală a forței de muncă a femeilor*. Dar așa ceva nu s-a întâmplat. Dimpotrivă, existau numeroase fabrici de armament și muniție în care munciseră mai multe femei în 1918, decât cele care

---

[237] Pentru toate acestea, vezi Joseph GOEBBELS, „Nation, rise up and let the storm break loose", în *German Propaganda Archive*, culegere de texte în format electronic: text accesat http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/goeb36.htm, la data de 24 aprilie 2003, pp. 6-12

[238] Gerard J. DeGROOT, *op. cit.*, p. 24

lucrau efectiv în Al Doilea Război Mondial. În momentul în care Speer cere să i se aprobe recrutarea de femei pentru fabrici care produc pentru forțele armate, solicitarea i-a fost blocată, exclusiv din rațiuni *ideologice*: înalte oficialități ale Reich-ului – ca Goering sau Sauckel, cărora li se alătură în final chiar și Hitler – îi atrag atenția că munca industrială ar putea avea grave urmări negative nu numai pentru fecundidatea femeilor germane, dar și pentru „viața lor sufletească și spirituală". *Ca urmare, industria de război germană a fost permanent lipsită de sprijinul unei bune jumătăți din forța totală de muncă (și, ca atare, dacă vorbim de mobilizarea totală a resurselor demografice pentru efortul de război, trebuie să reținem că, de fapt, în Germania avem de-a face doar cu o mobilizare parțială, căci se poate de ne-totală)*; până la sfârșitul războiului, de exemplu, peste 1.460.000 de femei germane – care ar fi putut munci cu rezultate notabile în industrie – au continuat să lucreze ca menajere[239].

Alți factori care afectează grav, în Germania, procesul de mobilizare totală a resurselor sunt: *ordine și sugestii complet aberante*, venind din partea unor înalți demnitari ai regimului (așa de exemplu, atunci când Goering află că e nevoie de mai multe locomotive, susține, luni întregi, că ele ar putea fi construite din beton![240]); *prejudecăți ideologice* (cum sunt acelea care îl fac pe Hitler, susținut în acest demers de fizicianul Philipp Lenard, laureat al Premiului Nobel în 1905, să considere fizica nucleară drept „fizică jidovească" și să aloce cercetărilor și producției în acest domeniu resurse ridicol de mici[241]); *o producție de bunuri de consum care absoarbe, în plin război, o cantitate mult prea mare de resurse strategice prețioase* (așa de exemplu, în momentul în care Speer preia coordonarea producției de război, el constată că fabricarea de armament consuma doar 37,5 % din producția de oțel a țării, în timp ce în Primul Război Mondial, uzinelor care produceau arme le revenea 46,5 % din producția totală de oțel brut a Germaniei, precum și că, în ianuarie 1942, producția de bunuri de consum se afla încă la un nivel de 97 % în raport cu acela din anii de pace[242]); dar mai ales ceea ce Speer numea *„proliferarea birocrației, împotriva căreia am luptat în zadar* (subl. noastră – *F.D.)*"[243].

În cazul *URSS*, este de menționat în primul rând faptul că ritmul foarte susținut al înaintării germane în 1941, ca și duritatea extremă a luptelor desfășurate între Armata Roșie și *Wehrmacht* (atât în perioada marilor ofensive inițiale germane, cât și, începând din 1943, în aceea a marilor ofensive ruseşti) au distrus aproape complet o bună parte din resursele de toate tipurile aflate în *toate* regiunile vestice ale URSS. Așa de exemplu, din totalul celor 11,6 milioane de cai din teritoriile ocupate, în jur de 7 milioane au fost fie uciși, fie duși în alte regiuni; efectivele de porcine din teritoriile URSS ajunse sub ocupație germană

---

[239] Albert SPEER, *op. cit.*, vol. 1, p. 306
[240] *Ibidem*, vol. 1, p 312
[241] *Ibidem*, vol. 1, pp. 317-318
[242] *Ibidem*, vol. 1, pp. 307-308
[243] *Ibidem*, vol. 1, p. 296

au scăzut, şi ele, de la 23.000.000 la doar 3.000.000 capete (o scădere de aproape 8 ori); au fost complet distruse 137.000 de tractoare şi 49.000 de combine, ca şi un număr enorm de grajduri şi alte clădiri ale fermelor agricole. Sistemul de transport a fost şi mai grav lovit: 65.000 de kilometri de cale ferată complet distruşi, 15.800 de locomotive şi 428.000 de vagoane de marfă distruse sau foarte grav avariate; mai mult, aproape 4.300 de nave fluviale şi cam 50 % din podurile de cale ferată au fost de asemenea distruse. În sfârşit, aproape *o jumătate din fondul locativ din mediul urban* – 1,2 milioane clădiri – a fost distrus, după cum complet distruse au fost şi 3,5 milioane locuinţe din mediul rural, aşa încât, frecvent, oamenii ajunseseră, în lipsa oricărei alte soluţii, să trăiască în bârloguri săpate în pământ[244].

În ciuda unor distrugeri atât de ample şi în ciuda dimensiunilor *catastrofale* ale înfrângerilor şi pierderilor din 1941 (când efectivele Armatei Roşii s-au diminuat cu cel puţin 3.000.000 de oameni[245], dintre care 300.000 cad prizonieri în iulie, ca urmare a dublei bătălii de încercuire din zonele Bialystok şi Minsk, alţi 300.000 cad prizonieri în august la Smolensk, iar peste 600.000 mor sau cad prizonieri în lunile august-septembrie, fiind încercuiţi în zona Kiev[246]), sovieticii rezistă cu o înverşunare complet neaşteptată pentru germani. Rezistenţa militarilor şi a grupărilor de partizani, ca şi a unei mari părţi a populaţiei civile este potenţată şi de faptul că, *în ciuda* rezultatelor catastrofale ale marilor confruntări din vară, *ruşii câştigă prin aceste bătălii defensive crâncene suficient timp pentru a evacua spre Est, doar în primele trei luni de război, cel mai adesea mult dincolo de Urali, în Siberia sau în Asia Centrală, mai mult de 1.360 de întreprinderi industriale mari* (însă până la reinstalarea acestora, producţia industrială a URSS a scăzut, între iunie şi noiembrie 1941, de peste două ori)[247]. În ciuda acestor probleme, ruşii reuşesc să obţină rezultate absolut remarcabile ca urmare a unei *mobilizări aproape totale a resurselor demografice şi economice de care dispuneau*. Principalul succes în acest sens – şi principala premisă a marilor victorii din partea finală a războiului – este constituit de faptul că *URSS, deşi cu un teritoriu şi o populaţie puternic diminuate de cuceririle germane, a reuşit să depăşească relativ repede Reich-ul ca volum al producţiei industriale din sectoarele cele mai relevante din punct de vedere militar*. Să rememorăm faptul că, în 1938, cota-parte a URSS din totalul producţiei industriale mondiale este de 17,6 %, în timp ce aceea a Germaniei era de doar 13,2 %[248]. În ciuda acestei aparent confortabile superiorităţi a URSS, dublată de faptul că venitul ei naţional era în 1937 de 19 miliarde USD, cu 2.000.000.000 USD mai mare ca al *Reich*-ului[249], *potenţialul de război german era, iniţial, ceva mai mare*: 14,4 %

---

[244] Pentru toate acestea, vezi Paul KENNEDY, *op. cit.*, p. 362
[245] *Ibidem*, p. 349
[246] B.H. LIDDELL HART, *Istoria celui de-al doilea...*, vol. I, pp. 220, 222 şi 225
[247] *Marea conflagraţie a secolului XX: Al Doilea Război Mondial*, Ed. Politică, Bucureşti, 1974, p. 163
[248] Paul KENNEDY, *op. cit.*, p. 330
[249] *Ibidem*, p. 332

din potențialul de război al întregii lumi, față de doar cel mult 14 % pentru URSS[250]. Dar, în ciuda faptului că Germania dobândește – și menține până târziu, spre sfârșitul războiului -- controlul asupra resurselor *întregii* Europe, iar URSS pierde pentru câțiva ani aproape *toate* zonele sale vestice (care erau și bogate în resurse, și cele mai dezvoltate din punct de vedere industrial, și bine populate), rușii produceau în 1944 cel puțin 29.000 de vehicule de luptă blindate, față de cele doar 17.800 fabricate în Germania (ceea ce înseamnă *deja cu 62,9 % mai multe* tancuri rusești decât cele germane); la fel, pe parcursul întregului război, producția sovietică de avioane de luptă a fost *constant* mai mare decât aceea a Germaniei (de 3 ori mai mare în 1941, de 2,8 ori mai mare în 1942, de peste două ori mai mare în 1943, cu puțin mai mare în 1944 și, iarăși, de peste 2,5 ori mai mare în 1945)[251]. Cel mai bine se vede *cât de totală, în sensul plin al cuvântului, a fost mobilizarea sovietică* din aceea că, dacă producția sa militară era în 1940 de 5 miliarde USD, în timp ce aceea a Germaniei era de 6 miliarde USD, în 1943 situația stă deja cu totul altfel: producția sovietică ajunsese deja la 13,9 miliarde (278 % față de nivelul din 1940), în timp ce aceea a Germaniei crescuse la doar 13,8 miliarde (doar 230 % față de nivelul din 1940). Dacă adăugăm la această enormă producție proprie ajutorul substanțial primit în special din partea SUA, dar și din partea Marii Britanii – *ajutor pe care îl putem considera, de fapt, ca fiind tot un rezultat secundar al mobilizării totale rusești* – înțelegem cu claritate cum s-a ajuns, în final, la înfrângerea *catastrofală* a Germaniei pe Frontul de Est. De fapt, primul semn *foarte* clar că mobilizarea totală a rușilor se încheiase, măcar în liniile sale mari, cu succes s-a produs mult mai devreme, încă de la începutul lui noiembrie 1941, când Hitler declara, referindu-se la evoluția situației din Est: „Recunoașterea faptului că nici una dintre forțe nu este în stare să o anihileze pe cealaltă va duce la o pace de compromis"[252]. Pasajul, dincolo de faptul că face o predicție neconfirmată de istoria ulterioară, măsoară cu mare exactitate un fapt indiscutabil: acela că *masivitatea și rapiditatea procesului de mobilizare totală întreprins de URSS conduseseră deja, în toamna lui 1941, la rezultate de natură să anuleze complet importanta superioritate inițială calitativă – iar în unele cazuri și cantitativă – a trupelor, armelor și concepțiilor tactice și operative germane*. Principala componentă a *mobilizării totale* la care recurge Uniunea Sovietică este, fără îndoială, *mobilizarea totală a populației*: toți bărbații cu vârste între 16 și 55 de ani, ca și toate femeile cu vârste între 16 și 45 de ani sunt, încă din 1941, fie sub arme, fie iau parte la efortul economic și de construire a unor gigantice lucrări defensive. Merită menționat și faptul că URSS este și marea putere implicată în al Doilea Război Mondial în care *mobilizarea femeilor atinge cotele cele mai înalte*: ceva mai bine de 50 % din forța de muncă utilizată în noile centre industriale de dincolo de munții Urali e constituită din

---

[250] *Ibidem*, p. 332
[251] *Ibidem*, pp. 353-354
[252] B.H. LIDDELL HART, *Istoria celui de-al doilea...*, vol. 1, p. 226

femei[253]. (Trebuie menționat, tot în legătură cu mobilizarea femeilor în *efortul total* de război, că, în cel de-al Doilea Război Mondial, mai multe dintre națiunile implicate în conflict au integrat – ca urmare a *mobilizării totale* a resurselor demografice – femei nu numai în economie, ci și în forțele armate dar, *cu excepția notabilă a URSS, nici o altă mare putere nu a folosit femei în unități combatante*, ci doar în posturi funcționărești, aflate aproape exclusiv în spatele frontului. Dar merită amintit și faptul că folosirea *masivă* de către ruși a femeilor *pe front* – unde ele au dovedit, de altfel, „lipsă de milă față de adversar și o bravură" absolut remarcabile, în ciuda unor „pierderi teribile" – era calificată în epocă, de către britanici, ca fiind dovada lipsei de civilizație[254]. Astăzi, putem evalua, desigur, lucrurile în cu totul alt chip: după ce pierduseră în jur de 3.000.000 de oameni doar în vara lui 1941, sovieticii au integrat femei în unități *combatante* nu neapărat din lipsă civilizație, ci mai degrabă din adâncă *disperare*, cauzată mai ales de rezultatele *catastrofale* ale primelor luni de război.)

Dimensiunile *gigantice* și *urgența extremă* a efortului de *mobilizare totală* în Rusia Sovietică atacată de Germania sunt evidente *și* într-un discurs pronunțat de Stalin (în perioada de început a războiului), prin care acesta cheamă întreg poporul la luptă pentru salvarea „Patriei", amenințată de „o mare primejdie". Stalin afirmă mai întâi că pe front, efortul trebuie să fie *total*: „Armata Roșie, Flota Roșie și *toți* (subl. noastră – F.D.) cetățenii Uniunii Sovietice trebuie să apere *fiecare* (subl. noastră – F.D.) palmă de pământ sovietic, trebuie *să lupte până la ultima picătură de sânge* (subl. noastră – F.D.) pentru orașele și satele noastre". Dar nu numai efortul militar trebuie să fie cu totul excepțional, fiindcă, spune Stalin, „trebuie să întărim spatele Armatei Roșii, subordonând *toată* (subl. noastră – F.D.) munca noastră acestui obiectiv; *toate* (subl. noastră – F.D.) industriile noastre trebuie făcute să producă cu și mai mare intensitate, pentru a produce mai multe puști, mai multe mitraliere, mai multe cartușe, mai multe obuze, mai multe avioane". În plus, întreaga națiune va lua armele, chiar și în spatele frontului, pentru a „păzi fabricile, centralele electrice, comunicațiile telefonice și telegrafice și pentru a constitui apărarea antiaeriană locală". În plus, întreaga națiune primește ordin să ajute „batalioanele *de exterminare* (subl. noastră – F.D.)" care au drept sarcină „*exterminarea* (subl. noastră – F.D.) spionilor, sabotorilor și parașutiștilor inamici"[255] (de remarcat că aici apare, în mod deliberat, o altă practică a *războiului total*: aceea de a nu lua prizonieri, ci de a ucide toți inamicii, indiferent de faptul că ei sunt sau nu în uniformă și indiferent de faptul că ei au depus sau nu armele).

---

[253] pentru amploarea deosebită a mobilizării resurselor demografice în URSS, vezi, între alte lucrări, Felix GILBERT, *The End of the European Era, 1890 to the Present*, third edition, W.W. Norton & Company, New York, London, 1984, p. 352

[254] Gerard J. DeGROOT, *op. cit.*, pp. 26-27

[255] *Stalin's Call to Arms*, text în format electronic accesat și consultat la adresa de internet http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter15/source47l.html, la data de 24 noiembrie 2003

În acest context, merită amintit şi faptul că, din punctul de vedere al lui Stalin, formulat încă din anii'30, *mobilizarea totală* trebuia să fie întreprinsă, de altfel, încă din vreme de pace. Încă dinaintea izbucnirii războiului, Stalin refuza – în termeni foarte tranşanţi – să accepte slăbirea ritmului, ca şi orice diminuare a uriaşelor costuri economice, sociale şi demografice ale *mobilizării totale în vederea modernizării* masive şi forţate a URSS. El afirma, în mod explicit, că URSS se afla „cu 50 sau 100 de ani în urma ţărilor avansate", precum şi că acest uriaş decalaj trebuie recuperat *integral*, indiferent de preţul plătit, în cel mult „10 ani". Şi aceasta fiindcă, afirma el, referindu-se la primejdia constituită de adversitatea ideologică cu Vestul, „sau reuşim să lichidăm acest decalaj, sau ne vor strivi"[256].

Italia este, dintre principalii protagonişti ai ostilităţilor în Al Doilea Război Mondial, ţara în care efortul de mobilizare are *rezultatele cele mai modeste*. Există, desigur, suficiente circumstanţe *explicative* pentru această situaţie. Cota-parte a Italiei din producţia industrială totală a lumii este şi mică, şi în continuă scădere: de la 3,3 % în 1929, la doar 2,7 % în 1937 şi, cu mari eforturi, iarăşi de 2,9 % în 1938 (şi aceasta în timp ce, bunăoară, cota-parte ce revine URSS în acelaşi interval creşte de la 5,0 la 17,6 %, iar aceea a Germaniei creşte de la 11,1 la 13,2 %)[257]. În deceniul al treilea, când deja Mussolini începe să conceapă planurile viitoarei expansiuni imperiale, venitul pe cap de locuitor în Italia este, în linii mari, egal cu acela pe care ţări ca SUA şi Marea Britanie îl avuseseră la începutul secolului al XIX-lea (situaţie agravată şi mai mult de contrastele în continuă creştere dintre Nordul lombard mai dezvoltat şi Sudul rămas în urmă)[258]. În 1938, Italia producea doar 2,2 % din oţelul fabricat în lume, doar 1 % din fontă, doar 0,7 % din minereul de fier (fiind, deci, şi la acest capitol, ca şi în cazul petrolului, vădit dependentă de importuri masive şi costisitoare), doar 0,1 % din cărbunele extras în întreaga lume şi consuma energie din surse moderne într-o cantitate mult mai mică decât *oricare* alta dintre marile puteri. Într-o astfel de situaţie, chiar şi o mobilizare totală realmente eficientă n-ar fi putut avea decât rezultate vădit nesatisfăcătoare. Cum însă componenta birocratică şi lipsa de eficienţă care-l îngrijorau pe Speer în Germania îşi făceau, din plin, simţită prezenţa şi în Italia, rezultatele au fost, în realitate, mult mai mici decât ar fi putut fi dacă resursele existente, chiar dacă foarte puţine, ar fi fost corect gestionate. Până la sfârşitul deceniului al patrulea, de exemplu, nici *nu există măcar un plan de constituire a unor stocuri de materii prime vitale dintre cele importate*, astfel încât la 1 septembrie 1939 Italia nu avea rezerve de oţel decât pentru 14 zile. Minereurile de fier nu ajungeau, nici ele, decât pentru 180 de zile, iar nichelul era suficient pentru doar 20 de zile. Şi *calitatea echipamentului şi armelor destinate armatei este de-a dreptul lamentabilă:*

---

[256] Joseph STALIN, *Those who fall behind get beaten*, text accesat şi consultat la adresa de internet http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter15/source474.html, la data de 24 noiembrie 2003
[257] Paul KENNEDY, *op. cit.*, p. 330
[258] *Ibidem*, p. 293

grenadele italiene nu explodează, încălțămintea are tălpi care se rup după doar câțiva kilometri de marș, uniformele sunt fabricate din deșeuri și nu apără deloc împotriva frigului (în plus, chiar de proastă calitate fiind, nici nu există destule uniforme, astfel încât soldații din 15 divizii nu pot fi nici măcar complet îmbrăcați); nici muniții nu existau decât pentru cel mult o lună[259], iar deficitul de mijloace motorizate este și el imens (iar unele dintre încercările de a rezolva cumva această problemă gravă a lipsei de mobilitate a trupelor sunt complet ridicole: la un moment dat, generalul Cavallero îl anunța pe Ciano că a rezolvat problema motorizării armatei, pur și simplu semnând un ordin prin care obliga unitățile de infanterie ca, în loc să mărșăluiască 18 kilometri pe zi, să înainteze nu mai puțin de 40 de kilometri![260]). În astfel de condiții, nu este deloc de mirare că performanțele militare ale italienilor au fost extrem de scăzute în *aproape* toate ocaziile. De exemplu, în timpul uneia dintre marile campanii dominate de *războiul de mișcare* din Africa de Nord, desfășurată la sfârșitul lui 1940 și la începutul lui 1941, italienii au pierdut în 8 săptămâni nu mai puțin de 130.000 de oameni (majoritatea căzuți prizonieri), aproape 1.000 de piese de artilerie, 500 de tancuri, un număr mare de camioane și cantități uriașe de muniții și provizii. În același interval, militarii britanici aflați în ofensivă (deși erau de câteva ori mai puțini decât cei atacați) n-au pierdut decât 2.000 de oameni[261]. Și mai lamentabile sunt rezultatele luptelor purtate împotriva britanicilor care încercau să elibereze Abisinia (Etiopia): după două luni de ‚luptă', cei 4.000 de italieni care constituiau garnizoanele tuturor pozițiilor din Abisinia s-au predat, deși pierderile însumate ale acestor unități nu se ridicaseră decât la 2 morți și 4 răniți[262].

În partea finală a războiului, și *Japonia* se pregătește de *mobilizare totală a resurselor sale demografice*. După eșecul mai multor încercări succesive de a apăra poziții defensive aflate la *mare* distanță de metropola imperiului, japonezii iau în calcul, spre sfârșitul lui 1944 și la începutul lui 1945, o viitoare invazie americană în chiar arhipelagul nipon. Cum știau că nu pot împiedica o asemenea manevră strategică, strategii japonezi se pregătesc să-i contraatace pe americani, imediat după debarcare, cu *efective de-a dreptul imense*. Conform estimărilor serviciilor americane de informații, doar soldații aparținând armatei regulate și care urmau să apere insulele japoneze erau peste 2.000.000, adică mai mult de 25 % din întregul efectiv aflat sub arme și cam 40 % din efectivele totale ale forțelor terestre nipone (sprijiniți și de aproape 10.000 de avioane de luptă, din care în jur de 5.000 destinate unor misiuni sinucigașe)[263]. Dar, mai mult decât atât, acești militari, grupați în peste 50 de divizii și peste 25 de brigăzi independente, urmau să fie sprijiniți, în lupta purtată chiar pe plajele unde ar fi putut debarca americanii, de „4 milioane de angajați civili ai armatei și marinei și chiar de o

---

[259] pentru toate acestea, vezi MAX GALLO, *op. cit.*, pp. 385-386
[260] *Ibidem*, p. 418
[261] James L. STOKESBURY, *op. cit.*, p. 123
[262] Max GALLO, *op. cit.*, p. 413
[263] Gerhard L. WEINBERG, *op. cit.*, pp. 885-886, 892

miliție civilă formată din 28 de milioane de oameni", care aveau să lupte nu numai cu arme de foc, ci și – ca în Evul Mediu – „cu lănci de bambus și securi cu săgeți"[264].

Ca tendință generală, putem constata că *toate războaiele de după 1945 au folosit doar o fracțiune relativ redusă din forțele* (a căror mărime o putem calcula simplu, numărând marile unități) *implicate în marile campanii dintre 1939 și 1945*. Așa de exemplu, Germania a invadat URSS, în iunie 1941, cu nu mai puțin de 144 de divizii din cele 209 pe care le avea, în timp ce *nici* o operație militară de după 1945 n-a însemnat prezența, în vreuna din tabere, a mai mult de 20 de divizii[265]. Aceste efective *limitate* nu înseamnă însă că problemele legate de mobilizare ar fi scăzut din importanță după Al Doilea Război Mondial.

De exemplu, dacă discutăm problema *mobilizării intense – chiar dacă nu totale – a întregii societăți* pentru a susține cursa înarmărilor și competiția neo-imperială la apogeul Războiului Rece, probabil că, în *termeni relativi, cele mai mari eforturi le-a făcut URSS*. CIA pare să fi neglijat complet, la un moment dat, *capacitatea Kremlinului de a ordona și efectua o mobilizare aproape totală*, estimând că rușii cheltuiesc în domeniul militar doar 7 % din Produsul Național Brut al URSS. Prin 1982-1983, analize mai atente indicau mai degrabă o cotă-parte de 14-15 %, iar în 1989, autori notorii și foarte serioși, de tipul lui Paul Kennedy, vorbeau chiar despre 22 până la 24 %[266]. Pe parcursul întregii epoci a Războiului Rece, unul dintre domeniile care a înghițit resurse economice enorme – și a făcut necesară, decenii în șir, o *mobilizare imensă, chiar dacă nu totală*, a ambelor superputeri -- a fost *competiția racheto-nucleară*. Așa de exemplu, SUA aveau ceva mai puțin de 100 de bombe atomice în 1950, în jur de 3.000 în 1960, în jur de 10.000 în 1970 și mai bine de 30.000 de focoase nucleare la începutul deceniului al 9-lea (iar URSS aveau și ele, prin 1985, în jur de 25.000 de focoase nucleare sau termonucleare de diverse tipuri)[267].

Dacă efectuăm o analiză mai detaliată a ceea ce înseamnă *efortul constant și masiv de mobilizare* întreprins și de către *SUA* în timpul Războiului Rece (efort mult mai amplu, în realitate, decât cel făcut în *oricare* dintre conflagrațiile mondiale), merită amintit un document extrem de timpuriu care fixa, în linii mari, ceea ce America trebuia *neapărat* să facă pentru a câștiga, pe termen lung, confruntarea cu Rusia sovietică. Documentul în cauză a fost redactat de către *OSS* („strămoșul" direct al *CIA*) la *2 aprilie 1945*, dar a fost pus la dispoziție președintelui Truman *doar* la 5 mai (ceea ce înseamnă, între altele, că Bill Donovan a evitat, cel mai probabil, să înainteze documentul lui Roosevelt,

---

[264] Paul JOHNSON, *O istorie a lumii moderne: 1920-2000*, Humanitas, 2003, p. 415

[265] Martin van CREVELD, „Through a glass, darkly: some reflections on the future of war", *Naval War College Review*, 2000 (toamna), text accesat și consultat la adresa de internet http://www.nwc.navy.mil/press/Review/2000/autumn/art2-a00.htm, la data de 6 ianuarie 2004

[266] Paul KENNEDY, „Economic and Military Security", *Vital Speeches of the Day*, vol. 55, no. 19, 15 iulie 1989, p. 594

[267] Martin van CREVELD, „Through a glass, darkly: some reflections on the future of war", *Naval War College Review*, 2000 (toamna), text accesat și consultat la adresa de internet http://www.nwc.navy.mil/press/Review/2000/autumn/art2-a00.htm, la data de 6 ianuarie 2004

cunoscut ca adversar al unei *linii dure* față de URSS, așteptând să vină la putere un personaj mai „maleabil"). Documentul afirmă că Rusia nu va fi capabilă de acțiuni agresive majore în viitorii „10 sau 15 ani", interval în care America *trebuie* să întreprindă măsuri de natură s-o facă practic *invulnerabilă*. *OSS* recomanda ca SUA să facă „*orice* (subl. noastră – F.D.) este posibil" pentru a consolida prosperitatea și democrația liberală în Europa de Vest, pentru a-și întări *toți* potențialii aliați din această zonă; de asemenea, bazele din Atlantic trebuiau menținute și întărite, iar resurse suficiente trebuiau alocate „dezvoltării unui sistem comun de apărare pentru toate Americile". Toate aceste eforturi însemnau *cheltuieli uriașe* și o mobilizare extraordinar de masivă de resurse naturale și forță umană, dar OSS preciza că, oricum, „SUA vor ieși din acest război (a doua conflagrație mondială, care era încă în toi – F.D.) cu mult mai puțin epuizate și cu o capacitate productivă mult mai mare decât a Rusiei". Altfel spus, concluzia implicită a documentului „strămoșului" CIA era simplă: America produce mai mult decât Rusia și are, în plus, cel puțin un deceniu la dispoziție, pentru a-și întări și mai mult potențialul de război; interval pe care, dacă-l folosește pentru a-și mobiliza și folosi eficient *măcar o parte* dintre – dacă nu chiar *toate* – resursele enorme, poate câștiga apoi *orice* confruntare, împotriva *oricui, oriunde* în lume, din Europa de Vest și Atlantic și până în Pacific, Noua Zeelandă, Australia și Asia[268].

În epoca contemporană, există totuși și câteva cazuri în care diverși actori ai relațiilor internaționale – în special puteri mici sau mijlocii, sau chiar mari puteri, dar cu resurse demografice *mici* – au întreprins ceea ce numim *mobilizare totală* sau *aproape totală*. În mod frecvent, *Israelul* folosește, în cazul războaielor întreprinse împotriva țărilor arabe din jur, forme de mobilizare (aproape) totală a resurselor sale demografice. Așa de exemplu, în ceea ce israelienii numesc Războiul de Independență din 1948, ei trimit la luptă, din totalul populației de doar aproximativ 600.000 de oameni, efective foarte mari: inițial în jur de 3.000 de oameni în unitățile de elită ale *Palmach*, cărora li se adaugă în jur de 12.000 de recruți, plus încă alți în jur de 30.000 de luptări de ambe sexe, capabili să participe activ doar la operațiuni defensive. Dar în mai-iunie 1948, armata regulată israeliană număra deja în jur de 40.000 de militari[269]. Dacă adăugăm la aceste efective ale *Haganah* și pe cei 3-4.000 de oameni din organizațiile *IZL* și *Stern Gang*, obținem efective *totale* de aproape 75.000 de oameni (ceea ce însemna, la vremea aceea, cam *o optime (12,5 %) din populația totală* și în jur de *30-35 % din populația adultă aptă de luptă* a viitorului stat Israel).

---

[268] Pentru toate elementele documentului OSS (inclusiv unele necomentate aici), vezi Lawrence S. WITTNER, „When CIA Hearts Were Young and Gay: Planning the Cold War (Spring 1945)", *Peace & Change*, vol. 5, no. 2 / 3, 1978 (toamna), pp. 70-76

[269] John WESTWOOD, *The History of War in the Middle East*, World Publications Group, Inc., North Dighton, MA, 2003, pp. 8, 12-14.

Dar şi alte state recurg, uneori, la eforturi similare. Aşa de exemplu, până în 1968 (deci în *primii* ani de conflict *deschis* cu SUA), *vietnamezii* mobilizaseră deja – atât în Nord, cât şi în Sud – cu mult peste 2.000.000 de militari în unităţi combatante, susţinuţi de mii de consilieri sovietici şi chinezi[270]. Un efort colosal de mobilizare pentru o naţiune care nu are nici astăzi, când este unificată, mai mult de 80.000.000 de locuitori[271] (efort şi mai mare, dacă luăm în calcul şi numărul enorm al acelora mobilizaţi în *economia de război*, probabil de *cel puţin* 4-5 ori mai mare decât acela al combatanţilor). America, în schimb, a fost atât de încrezătoare în forţele proprii încât nici măcar n-a recurs la mobilizare totală, după cum nici n-a declarat oficial război adversarilor săi din Vietnamul de Nord sau de Sud[272].

Mult mai aproape de zilele noastre, *cecenii* au recurs, şi ei, încă din primul război purtat între 1994 şi 1996 împotriva rusilor, la ceea ce am putea numi *mobilizare totală a resurselor lor demografice*. Aşa de exemplu, atunci când importante forţe blindate ruseşti intră în Groznîi, unde au încercat să lupte ca şi cum s-ar fi confruntat cu tancurile NATO în câmpia centrală germană, cecenii aruncă împotriva lor *tot* ceea au, inclusiv – conform mărturiei unuia dintre şefii lor militari importanţi – grupuri de „băieţi înarmaţi cu cocktail-uri Molotov"[273].

Chiar şi societăţile cele mai sărace şi aflate în mare ruptură cu modernitatea/dezvoltarea pot recurge, în caz de nevoie, la ceea ce am putea numi mobilizare demografică totală. Aşa de exemplu, în octombrie 2001, înainte de declanşarea atacurilor americane *terestre*, regimul taliban din Afghanistan închisese practic *toate* şcolile, trimiţându-i şi pe *toţi* profesorii, dar şi pe cei mai mulţi dintre elevi în unităţi militare sau la paza frontierelor. Un înalt funcţionar din ministerul taliban al educaţiei afirma chiar că „din cei 30.000 de angajaţi pe care-i avem în toată ţara, mai puţin de câteva sute îşi mai văd de treburile lor obişnuite", toţi ceilalţi fiind „trimişi spre linia frontului" încă de la începutul bombardamentelor aeriene americane[274].

În condiţiile epocii contemporane, operăm cu o regulă/tendinţă generală în conformitate cu care, *cu cât statele sunt mai dezvoltate şi mai bogate, cu atât mai mare e capacitatea lor de a efectua, în caz de nevoie, o mobilizare de proporţii ample şi cu efecte economice şi militare uriaşe, chiar şi fără a recurge la mobilizare totală în sensul deplin al cuvântului.* Aşa de exemplu, susţin patru autori militari ruşi (doi generali şi doi colonei), efectivele forţelor armate ale *SUA* pot creşte (dacă e nevoie), la sfârşitul primului an de mobilizare, astfel: de 4,6 ori în forţele terestre, de 2,5 ori în forţele aeriene şi de două ori în forţele navale.

---

[270] Victor Davis HANSON, „Then and now", *National Review*, vol. 55, no. 23, 8 decembrie 2003, pp. 33-36
[271] André GAMBLIN *op. cit.*, p. 257
[272] Victor Davis HANSON, *op. cit.*, pp. 34-35
[273] David P. DILEGGE, Matthew Van KONYNENBURG, *op. cit.*, p. 173
[274] Philip SMUCKER, „Taliban transforms Afghanistan for total war", *The Christian Science Monitor*, 30 oct. 2001, text accesat la adresa de internet http://www.csmonitor.com/2001/1030/p1s2-wosc.htm, la data de 27 mai 2003

Germaniu de astăzi are şi ea – conform aceloraşi autori – capacitatea de a mobiliza mai mult de 100 de divizii cu efective complete, în plus faţă de efectivele *active* în timp de pace[275]. Dar *mobilizarea generală/totală* consumă, în general, prea mult timp (ceea ce o face un instrument lipsit de eficacitate împotriva unor atacuri întreprinse prin surprindere, cu rapiditate şi cu forţe mari). Aşa de exemplu, în 1994, James Tritten afirma, într-un studiu publicat sub egida structurii instituţionale numite *Naval Doctrine Command* din SUA, mai întâi că în perspectiva unui *posibil* „război general", *mobilizarea totală va fi inevitabilă* şi trebuie atent pregătită şi sprijinită încă din timp de pace. Potrivit autorului, „război general" înseamnă un război între „puteri majore în care sunt utilizate *toate* (subl. noastră – F.D.) resursele beligeranţilor şi supravieţuirea naţională" a unuia dintre ei este „amenințată"; altfel spus, vorbim despre un *caz particular de război total, în care protagoniştii conflictului sunt exclusiv mari puteri*. Tritten atrăgea apoi atenţia asupra faptului că, *deşi cea mai puternică din lume, economia americană va avea nevoie de un interval lung, de 6-24 de luni pentru o mobilizare industrială completă şi de unul şi mai lung, de 2-4 ani, pentru atingerea unui nivel al producţiei care să permită nu numai ducerea, ci şi câştigarea unui război general de proporţii mondiale*[276].

În sfârşit, trebuie precizat şi faptul că *reducerea continuă (în ultimele decenii) a dimensiunilor armatelor permanente*, asociată reducerii continue a sumelor alocate întreţinerii personalului militar *activ* (de la aproximativ 37 % din totalul cheltuielilor militare în anii '70, la doar în jur de 20 % în anii '90)[277] nu sunt deloc de natură să afecteze negativ *capacitatea totală de mobilizare*. *Dimpotrivă*, fiindcă reducerea cheltuielilor pentru întreţinerea celor aflaţi permanent sub arme înseamnă, automat, şi sume suplimentare pentru pregătirea mai bună a mai multor rezervişti din diferite categorii. Ca urmare, *armatele mici, profesioniste, înseamnă – doar aparent paradoxal – şi o creştere (sau cel puţin menţinerea inactităţii a capacităţii de a efectua, în caz de nevoie, o mobilizare de dimensiuni cât mai apropiate de ceea ce numim, în general, mobilizare totală/generală*.

Dar, *chiar înfăptuită corect şi în timp util, mobilizarea resurselor şi forţelor necesare purtării şi câştigării războiului nu garantează, neapărat, o victorie uşoară şi rapidă* nici măcar marilor puteri sau superputerilor: Aşa de exemplu, în 1994 era pe punctul (susţin unii autori) să izbucnească un război de mari dimensiuni al SUA – aliate cu Japonia şi cu Coreea de Sud – împotriva Coreei de Nord. Pentru discuţia noastră referitoare la *războiul clasic-limitat* şi la *războiul total*, merită să luăm în calcul *mai ales* estimările conţinute de planul de operaţii al acestui război posibil (aşa-numita *Operaţie 5027*), referitoare la pierderile de vieţi omeneşti. Pe parcursul operaţiunilor militare, care urmau să

---

[275] V.F. FEDOROV, A.V. POGORELOV, O. Yu. KOBYZEV, V.A. BAIBORODIN, *op. cit.*, p. 7

[276] Dr. James J. TRITTEN, *Let's put "War" Back into Warfighting*, Naval Doctrine Command, Norfolk, Virginia, iunie 1994, pp. 1, 7

[277] V.F. FEDOROV, A.V. POGORELOV, O. Yu. KOBYZEV, V.A. BAIBORODIN, *op. cit.*, p. 7

dureze în jur de 90 de zile, americanii aveau să piardă în jur de 52.000 de militari – ceea ce înseamnă nu numai cam la fel de mult cât pierduseră, într-un *întreg* deceniu, în Vietnam, ci și în jur de 600 de oameni zilnic, o cifră *enormă* pentru o armată ce urma să fie victorioasă și care ar fi avut, încă de la bun început, cel puțin o superioritate tehnică absolut zdrobitoare), armata Coreei de Sud – în jur de 490.000, iar populația *civilă* – în jur de 1.000.000 de oameni la care mai putem adăuga și „devastarea fizică, pe o scară aproape inimaginabilă, a peninsulei coreene, atât a nordului cât și a sudului"[278].

Pentru a înțelege mai bine performanțele și dimensiunile *posibile* ale *mobilizării masive în caz de război* pe care o *pot* întreprinde astăzi marile puteri, să luăm în calcul, de exemplu, structura americană intitulată *Air Force Reserve Command (AFRC)*. Întemeiat în 1948, acest comandament a fost modernizat și lărgit în 1997, în cadrul procesului de *revitalizare* a tuturor forțelor militare de rezervă ale SUA. *AFRC* are în componere 37 de escadrile proprii și încă 7 pe care le operează în comun cu forțele aeriene active. Dar nu cele 440 de aeronave ale *AFRC* (dintre care 99 % sunt *întotdeauna* gata de luptă și pot fi trimise pe *orice* teatru de operațiuni în cel mult 72 de ore) sunt cele care contează, ci cele peste *620 de unități de sprijin* de cele diverse tipuri (de la evacuare medicală și până la operațiuni de transport sau de colectare de informații cu relevanță militară), capabile, probabil, să deservească mult mai multe unități de aviație. Altfel spus, să constituie unul din elementele *majore* care să permită o *mobilizare totală* în domeniul aerian, ceea ce s-ar traduce într-o creștere masivă (de cel puțin câteva ori) și foarte rapidă a numărului de aparate de zbor capabile de misiuni de luptă. Că *AFRC* constituie o structură care îngăduie (nu numai teoretic, ci și practic) o *mobilizare totală rapidă și de proporții uriașe*, o dovedesc chiar și numai efectivele pe care le are în subordine: nu mai puțin de 132.574 de rezerviști din *Ready Reserve*, la care mai trebuie adăugați și în jur de 660.000 din *Retired Reserve*[279]. Pentru a înțelege mai bine semnificația acestor cifre, să presupunem că, pentru fiecare persoană care execută misiuni de zbor, există încă 24 care lucrează la sol. Să presupunem, de asemenea, că numărul mediu de membri ai unui echipaj de aeronavă este de 5 (în realitate, pentru avioanele de vânătoare cel mult doi, deși cel mai adesea unul singur, iar pentru cele de bombardament strategic, ca și pentru cele de transport sau de supraveghere electronică, de până la 8-10). Un asemenea calcul, oricât de imprecis și de simplificator ar fi, ne duce la concluzia că doar aceste două categorii de rezerviști *ar putea* îngădui, în caz de *mobilizare generală*, operarea aproximativ *5.900 de aeronave* de luptă și transport (de peste 13,4 ori mai multe decât cele 440 de avioane pe care le are acum *AFRC*). Vorbim, deci, despre un număr *enorm* de echipaje și de avioane, număr cu atât mai mare – în termeni relativi – în condițiile în care regulile războiului aerian s-au modificat profund. Și aceasta mai ales fiindcă bombele

---

[278] Gavan McCORMACK, „Flight from the violent 20th century", *Japanese Studies*, vol. 20, no. 1, 2000 (mai), p. 9

[279] "Air Force Reserve Command", *Air Force Reserve Command*, 2000, pp. 1-4

ghidate (așa-numitele „muniții inteligente") de ultimă generație – cele care folosesc informațiile furnizate de sateliții GPS – pot lovi țintele cu o precizie de "câteva picioare, iar uneori de numai câțiva centimetri", afirmă generalul Wesley Clark. El scrie și că precizia extremă a noilor muniții lansate din avion are cel puțin două consecințe importante: pe de o parte, pentru a distruge ținte de pe câmpul de luptă sau chiar „o grupare de ținte strategice", este nevoie de mai puține avioane și bombe decât înainte, ceea ce înseamnă că *„era flotelor aeriene de masă s-a încheiat* (subl. noastră – F.D.)"; a doua consecință este că procesul de creștere rapidă și masivă a cantității de forțe și mijloace care trebuie să fie concentrate împotriva unui inamic „poate acea loc *fără mobilizare națională* (subl. noastră – F.D.) în plan politic, economic sau militar"[280].

Dar în SUA există astăzi planuri și metode nu numai pentru amplificarea puterii aeriene, ci și pentru *mobilizare totală și efort total pe mare*. În ceea ce privește planurile SUA de a opera, la nevoie, o *mobilizare totală și completă a tuturor resurselor și mijloacelor sale* în lupta împotriva terorismului musulman fundamentalist, merită amintit, între altele, și faptul că *Garda de Coastă*, care se considera înainte de 11 septembrie 2001 a fi doar "un serviciu suprasolicitat, cu nave mult prea vechi și mult prea puține pentru a-și putea îndeplini misiunile", declara *oficial* în noiembrie 2003 – prin vocea unor ofițeri superiori aflați în chiar structurile sale centrale/federale de comandă – că era deja (la doar 26 de luni după atacurile teroriste) gata de *orice* misiuni, *oriunde* în lume, inclusiv în regiuni aflate *„dincolo* (subl. noastră – F.D.) de oceanele" care împrejmuiesc și păzesc America. Cu această ocazie, contraamiralul în rezervă Sid Wallace recunoștea că o astfel de viziune constituia o *ruptură majoră* în raport cu tradiția, dar preciza că, în *noile* condiții strategice, „rolul Gărzii de Coastă în timp de război nu trebuie definit în funcție de tradiție", ci „trebuie să fie definit în funcție de nevoi"[281].

În cazul SUA avem de-a face astăzi și cu o altă componentă a pregătirii unei *posibile mobilizări generale* și a unui *posibil viitor total*: apariția unor *noi structuri menite să coordoneze mobilizarea totală* și *efortul total de război*. În vederea coordonării efortului de mobilizare totală și de război total purtat împotriva terorismului, la nevoie, pe chiar teritoriul SUA, *super-ministerul* intitulat *Office of Homeland Security* (înființat imediat după 11 septembrie 2001) a căpătat *atribuții și puteri uriașe, în totală contradicție/ruptură cu tradiția politică americană*: documentul oficial care întemeia această structură preciza că *toate resursele* națiunii urmau să fie utilizate în mod *super-centralizat, pentru a realiza un obiectiv compus, de o complexitate și de o dificultate cu totul ieșite din comun*: „a detecta, a se pregăti pentru, a preveni, a proteja împotriva, a răspunde

---

[280] Wesley K. CLARK, „'Waging Modern War' ", în *The New York Times*, 02 septembrie 2001, la adresa de internet http://www.nytimes.com/2001/09/02/books/chapters/02-1-stclark.html?searchpv=nytToday, text accesat la 2 septembrie 2001

[281] „Coast Guard Must Play in Overseas War Plans", *Proceedings of the US Naval Institute*, vol. 129, no. 11, noiembrie 2003, pp.10-12

în caz de, şi a coordona refacerea după atacuri teroriste în interiorul Statelor Unite". Până şi „entităţile private" urmează, preciza documentul, să fie puse în subordinea noii structuri, pentru a face faţă ameninţării teroriste[282].

Dacă discutăm acum *problema costurilor şi pierderilor (economice sau de forţă vie) provocate de războaiele (limitate sau totale)* din secolul al XX-lea, acestea sunt enorme – şi, ca tendinţă generală – *tot mai mari*. Aşa de exemplu – pentru a lista doar câteva repere mai importante (sau măcar suficient de sugestive), care permit înţelegerea tendinţei generale – avem de-a face cu următoarea evoluţie a costurilor războaielor:

1. *Costurile şi pierderile* provocate de războiul anglo-bur – conflict cu *multe* dintre caracteristicile *războiului total* – au fost enorme: burii au pierdut, în total, în jur de 27.000 de oameni (morţi în luptă, dar mai ales prizonieri decedaţi în captivitate), iar dintre băştinaşii africani, războiul a ucis între 7.000 şi 12.000)[283]. Alţi autori vehiculează alte cifre: burii – afirmă aceştia – au pierdut în luptă, probabil, ceva mai puţin de 4.000 de oameni, britanicii – care au aruncat în război în jur de 500.000 de militari, din care 250.000 trupe regulate din Marea Britanie, iar restul din tot Imperiul – au pierdut aproape *6.000 de morţi în luptă*, la care trebuie adăugaţi în jur de 23.000 de răniţi şi încă 16.000 de morţi din cauza bolilor (cu totul aceste pierderi însumează *45.000 de oameni, ceea ce înseamnă aproximativ 9 %* din efectivele angajate de britanici; de asemenea, este interesant faptul că învingătorul pierde, în cifre absolute, de cinci ori mai mulţi combatanţi morţi decât cel învins!). Dar pierderile au fost şi mai mari în rândul cailor de călărie şi transport: din cele 500.000 de animale folosite în război, în jur de 350.000 au murit (s-au făcut chiar calcule potrivit cărora un regiment de cavalerie cu un efectiv de 900-1.000 de oameni pierdea un cal pentru fiecare 3,5 mile parcurse în marş şi luptă). În plan financiar, războiul a costat o sumă *enormă* pentru acea vreme, *222 de milioane de lire sterline*, sumă care a fost strânsă prin metode *cu totul excepţionale* pentru vremea respectivă (între acestea merită menţionată mai ales creşterea de aproape două ori a taxei pe venit)[284]. Există chiar autori care vorbesc despre un război care, în termeni strict financiari, pare să fi fost „un *eşec foarte scump plătit* (subl. noastră – F.D.)".
2. În anii Primului Război Mondial, statele lumii – dintre care unele ajunseseră, în special datorită modernizării şi industrializării, ca şi datorită expansiunii coloniale – extrem de bogate, au reuşit, „prin noi

---

[282] George W. BUSH, „Executive order establishing the Office of Homeland Security and the Homeland Security Council", 8 octombrie 2001, în cuprinsul colecţiei de documente *The Avalon Project at the Yale Law School*, la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/sept_11/execord_100801.htm, text accesat şi consultat la data de 11 octombrie 2001

[283] Edward BRADBURY, *op. cit.*, pp. 325-326

[284] A. MALLINSON, „Charging ahead: Transforming Britain's cavalry 1902-14", *History Today*, vol. 42, no. 1, ianuarie 1992, pp. 29-30

tehnici administrative... să ia de la cetățeni, pentru a purta războiul, *chiar și 85 % din averea* (subl. noastră – F.D.) acestora"[285].

3. În cazul celui de-al Doilea Război Mondial, în situații de criză majoră, problema costurilor nici măcar nu mai contează (cel puțin pentru marile puteri cu economii naționale sănătoase și performante). Pentru a-și asigura supraviețuirea, unele state se arată dispuse să cheltuiască, la nevoie, *oricât*. Așa de exemplu, la 4 iunie 1940, când era deja clar că ofensiva germană nu va fi oprită ușor, Churchill descria, în termeni foarte clari, viitorul *efort total de război* pe care trebuia să-l facă Marea Britanie: „Vom continua până la sfârșit. Vom lupta în Franța, vom lupta pe mări și oceane, vom lupta cu încredere crescândă și cu putere crescândă în aer. Ne vom apăra insula noastră, *indiferent de costuri* (subl. noastră – F.D.). Vom lupta pe plaje, vom lupta pe terenurile de aterizare, vom lupta pe câmpuri și pe străzi, vom lupta în dealurile înmurite. *Nu vom capitula niciodată* (subl. noastră – F.D.); și chiar dacă, ceea ce nu cred nici măcar o clipă, această insulă sau o mare parte din ea vor fi subjugate și înfometate, atunci Imperiul nostru de peste mări, înarmat și păzit de Flota britanică, va continua lupta..."[286]. Dacă discursul lui Churchill ar putea conține și exagerări normale pentru orice text redactat și prezentat în condiții atât de dramatice cum au fost cele din vara lui 1940, merită să precizăm faptul că pierderile și costurile suportate de Marea Britanie în vremea *războiului total* desfășurat între 1939 și 1945 au fost, *și* în realitate, absolut *uriașe*. Așa de exemplu, cheltuielile făcute de guvernul britanic numai pentru armată au fost de 327 de milioane £ în 1938, de 2.600 de milioane £ în 1939, de 3.643 milioane în 1940 și de 4.481 milioane lire sterline în 1944[287] (deci vorbim despre *o creștere a cheltuielilor militare de peste 14 ori într-un interval total de doar 7 ani, ca și despre o creștere de peste 8 ori în doar 2 ani – 1938/1939*). În timpul războiului, conform evaluării deja citate, cheltuielile militare *săptămânale* ale Marii Britanii erau deja de 29,6 milioane în decembrie 1939, pentru a ajunge 87,8 milioane în decembrie 1940 și la 91,1 milioane în decembrie 1944.

4. În ceea ce privește problema costurilor Războiului Rece, merită să reflectăm, de exemplu, la eforturile făcute de URSS în lupta pentru hegemonie globală. Întreaga perioadă a Războiului Rece constituie o probă clară a faptului că *există forme speciale de mobilizare (aproape) totală și în timp de pace*. Și, dacă acceptăm că *mobilizarea totală*

---

[285] Martin van CREVELD, „Through a glass, darkly: some reflections on the future of war", *Naval War College Review*, 2000 (toamna), text accesat și consultat la adresa de internet http://www.nwc.navy.mil/press/Review/2000/autumn/art2-a00.htm, la data de 6 ianuarie 2004

[286] Winston CHURCHILL, „Blood, Toil, Tears and Sweat", text accesat și consultat la adresa de internet http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter15/source443.html, la data de 24 noiembrie 2003

[287] W. K. HANCOCK & M.M. GOWING, *History of the Second World War: British War Economy*, text accesat la adresa de internet http://www.ibiblio.org/hyperwar/UN/UK/UK-Civil-WarEcon/UK-Civil-WarEcon-Stats-2.html, la data de 2 decembrie 2003

rămâne, totuşi, una din caracteristicile importante şi decisive ale strategiilor totale şi ale războaielor totale, devine mult mai simplu să înţelegem că *Războiul Rece a fost, în realitate, un război total de mare amploare şi de relativ joasă intensitate – sau cel puţin o confruntare îndelungată între două strategii totale, mature şi foarte agresive*. În ceea priveşte mobilizarea (aproape) totală în timp de pace, este suficient, cred, să amintim că URSS aloca înarmării, în anii de apogeu ai Războiului Rece, nu mai puţin de *33 % din PIB* (proporţia este enormă, dar afirmaţia vine dintr-o sursă perfect credibilă, aparţinând lui V.N. Lobov, care era în 1991 – când a prezentat aceste date – chiar şef al Statului Major General al URSS), în timp ce SUA foloseau în mod curent doar 7-8 % (şi alocarea peste 10 % din PIB cheltuielilor militare *doar* în perioada cea mai dificilă a Războiului din Coreea)[288]. În special ritmul *istovitor* al cursei înarmărilor a obligat Uniunea Sovietică să aloce resurse uriaşe pentru a putea ţine pasul cu SUA. Conform unor estimări relativ recente, URSS „a trebuit să dedice aproximativ *două treimi din cercetarea ştiinţifică* (subl. noastră – F.D.) şi o treime din economia sa pentru eforturile militare"[289].

5. În aceeaşi perioadă, avem de-a face cu o situaţie cu totul specială în SUA. Deşi această mare putere *nu* a recurs la *mobilizare totală* – sau la vreo altă formă de mobilizare de o intensitate care să dăuneze semnificativ creşterii economice şi nivelului de trai al populaţiei – în nici unul din cele două războaie mondiale, a făcut-o în timpul Războiului Rece. Avem de-a face, vreme de câteva decenii, cu menţinerea sub arme a milioane de oameni, ceea ce constituia „o cantitate absolută *enormă* (subl. noastră – *F.D.*) din resursele productive ale naţiunii". Faptul că această scoatere masivă de resurse din circuitul capabil să producă creştere economică pe termen lung nu s-a făcut simţită rapid ar putea fi cauzată de faptul că nealocarea de resurse suficiente „construcţiei şi menţinerii de obiective de capital fizic de folosinţă îndelungată (vagoane şi şine de cale ferată, locuinţe urbane, clădiri pentru şcoli)" nu produce în mod necesar, pentru o vreme, efecte foarte păgubitoare. În cele din urmă însă, începând cu 1970, au apărut în SUA *„niveluri înalte şi simultane, fără precedent, ale inflaţiei şi şomajului* (subl. noastră – F.D.)"[290].

6. Din punct de vedere al costurilor şi pierderilor, se poate face, în bună măsură, o paralelă *validă* între implicarea americană în Vietnam şi funesta expediţie ateniană în Sicilia, întreprinsă în timpul Războiului Peloponesiac: ambele au fost operaţiuni militare întreprinse la mare distanţă de ţară, ambele au fost extrem de costisitoare (*războiul din*

---

[288] Geir LUNDESTAD, „'Imperial Overstretch', Mikhail Gorbachev, and the End of the Cold War", *Cold War History*, vol. 1, no. 1, august 2000, pp. 4, 6, 15

[289] Martin McCAULEY, *Rusia, America şi războiul rece, 1949-1991*, Polirom, Iaşi, 1999, p. 147

[290] Lloyd J. DUMAS, „Thirty Years of the Arms Race: The Deterioration of Economic Strength and Military Security", *Peace & Change*, vol. 4, no. 2, 1977 (primăvara), pp. 3-4

Vietnam i-a costat pe contribuabilii americani nu mai puțin de 150 de miliarde de dolari), ambele s-au soldat cu extrem de multe victime din rândul celor aflați în ofensivă (americanii pierd în Vietnam 58.000 de militari morți, la care mai trebuie să adăugăm și alte zeci de mii de răniți și mutilați) și ambele se termină cu *eșecuri majore* ale celor plecați la luptă la foarte mare distanță de teritoriul statului lor și animați de obiective *totale*, presupunând că vor obține relativ lesnicios *distrugerea completă a adversarului*[291].

7. Dacă discutăm problema costurilor războiului (atât cele umane cât și cele materiale) în ultimele decenii ale epocii contemporane, după 1950, merită să luăm în calcul următoarele date (cu precizarea preliminară că, în epoca respectivă, valoarea *reală* a dolarului american era cu mult mai mare decât astăzi):

a. Între 1975 și 1985, *războaiele din Liban* (cel civil, la care se adaugă și efectele implicării directe în conflict a Siriei și Israelului) au ucis în jur de 50.000 de oameni și au rănit alte câteva sute de mii; bunurile distruse, ca și sumele cheltuite în același interval au o valoare totală de cel puțin 50 miliarde USD. Costul anual al întreținerii celor 30.000 de soldați sirieni care, începând cu 1976-1977 au ocupat mai multe regiuni ale Libanului, a fost de peste 100.000.000 USD. Intervenția israeliană începută în 1982 a costat, și ea, cam 350.000.000 USD anual[292].

b. Până în 1985, numărul total al victimelor *conflictului (practic continuu) dintre Israel și lumea arabă* ajunsese la 100.000 de morți. Vreme de decenii, statele care s-au confruntat în zonă au cheltuit pentru înarmare „cel puțin de două ori mai mult decât media mondială" de 5 % din PIB. Israelienii au cheltuit pentru forțele armate, între 1948 și 1985, peste 200 *miliarde* USD. Țările arabe și musulmane care i-au fost inamici direcți au cheltuit mai mult – în jur de 350 de miliarde. Acestor costuri, oricum uriașe, ar trebui să li se adauge sume aproximativ egale care reprezintă „daunele aduse economiilor" de starea de război[293].

c. Între 1980 și 1984, *războiul iraniano-irakian* a ucis mai mult de 700.000 de oameni, iar rata pierderilor era – conform analizelor occidentale – comparabilă cu aceea din „bătăliile de uzură din Primul Război Mondial". Luptele au avut drept consecință și exodul în masă a unui număr de cel puțin 2.000.000 refugiați. Costurile directe ale acestor 5 ani de război erau estimate la cel puțin 20 miliarde USD, la care mai trebuie adăugate alte 30 miliarde care reprezintă „distrugeri și pierderi economice".[294]

---

[291] Pentru această comparație, vezi, între altele, Victor Davis HANSON, *op. cit.*, pp. 33-34

[292] James F. DUNNIGAN, Austin BAY, *A Quick and Dirty Guide to War: Briefings on Present and Potential Wars*, William Morrow and Company, Inc., New York, 1985, pp. 44-45

[293] *Ibidem*, p. 62

[294] *Ibidem*, pp. 81-82

d. între 1979 şi 1985, *invazia sovietică în Afghanistan* a provocat „mai multe sute de mii de morţi", peste 1.500.000 de răniţi şi mutilaţi, ca şi distrugeri şi pierderi economice de peste 50 miliarde USD. Până în 1984, pierderile ruseşti se ridicaseră deja la 40.000 oameni (din care 15.000 morţi şi restul răniţi). Peste 60.000 de mujaheddini fuseseră omorâţi în luptă şi cel puţin alţi 60.000 de combatanţi afghani au fost răniţi. Pierderile economice cauzate Afghanistanului de operaţiunile militare continue erau de 3 miliarde USD anual. Pentru URSS, doar întreţinerea trupelor implicate în invazie a costat 4 miliarde USD anual, iar costurile totale ale războiului atinseseră deja nivelul de 20 de miliarde USD anual(cam 10 % din bugetul lor militar de la vremea aceea). Chiar şi Pakistanul – afectat doar indirect de război – pierdea în jur de 4 miliarde USD anual, în comparaţie cu veniturile antebelice[295].

d. *Invazia libiană în Ciad* – care începuse prin 1975-1977 şi cunoscuse o creştere serioasă a prezenţei militare străine în 1981 – este evaluată ca fiind „o baie de sânge... cu buget scăzut". Dar chiar şi într-un asemenea conflict mărunt, numărul morţilor este uriaş. În jur de 2.000 de oameni au fost omorâţi în lupte începând cu 1975, alţi în jur de 2.000 de oameni au fost masacraţi şi cel puţin 100.000 de locuitori din Ciad „au fost înfometaţi până la moarte". Se estimează că numărul total al victimelor ar putea fi cu mult mai mare, fiindcă „dezordinea endemică provoacă mai multe decese decât deportările şi lipsurile", dar şi fiindcă, în anume cazuri, „corupţia ucide mai mulţi oameni decât acţiunile militare"[296].

e. *Războaiele Africii de Sud împotriva unor ţări vecine şi lupta împotriva mişcărilor revendicative ale propriei populaţii de culoare* au condus şi ele, decenii în şir, la costuri foarte mari. Această ţară cheltuia anual, prin 1984-1985, pentru înarmare, cu 1,4 miliarde USD mai mult decât Australia, care avea aproximativ acelaşi Produs Intern Brut. Pentru 1985, bugetul Apărării era de peste 53 miliarde USD (ceea ce reprezenta o creştere de 22 % faţă de anul anterior şi în jur de 15 % din întregul buget naţional). Costurile umane ale războiului erau estimate la cel puţin 8-10.000 oameni pe an, omorâţi în lupte, în episoade violente ale politicii de apartheid, ale distrugerii locuinţelor şi surselor de hrană. În plus, seceta şi foametea – amplificate de război şi de instabilitatea politică – uciseseră în Angola, Namibia, Mozambic, Zimbabwe, Botswana şi Zambia cam 1.000.000 de oameni doar între 1981 şi 1984[297].

f. *Conflictele civile din Filipine (în special între forţele dictaturii lui Ferdinand Marcos şi diferite forţe radicale de stânga)* erau, la jumătatea deceniului al 9-lea al secolului trecut, de 200-300 milioane USD anual.

---

[295] *Ibidem*, pp. 110-111
[296] *Ibidem*, p. 138
[297] *Ibidem*, pp. 169-170

Iar numărul persoanelor ucise între 1980 şi 1984-1985 ajunsese la aproximativ 1.000[298].

g. *Războiul din Coreea (1950-1953)* a ucis, în total, cam 2.000.000 de oameni (dintre care doar o jumătate erau combatanţi, cei mai mulţi dintre ei chinezi) şi a rănit încă 3.000.000. Iar costurile totale au fost estimate la peste 20 miliarde USD[299] (la valoarea dolarului din anii '50). Dacă un nou război ar fi izbucnit în anii '80, specialiştii calculaseră că el ar fi putut costa alte 20 de miliarde, cu două condiţii: să rămână un conflict purtat exclusiv cu armament convenţional şi să nu dureze decât „două săptămâni sau aşa ceva".

h. Chiar şi un război foarte scurt şi pe de-a-ntregul *clasic-limitat*, cum a fost cel din *Insulele Falklands (Malvine)*, a costat în jur de 4 miliarde USD (la care se adaugă distrugerile provocate de lupte, între care şi pista de zbor a aeroportului din Port Stanley) şi a ucis peste 1.100 de combatanţi din ambele tabere[300].

i. Calcule estimative referitoare la un *eventual Al Treilea Război Mondial (în varianta sa nucleară)* indicau, în 1984-1985, doar pentru teatrul de război din Europa Centrală şi de Vest, pierderi şi costuri de proporţii apocaliptice: peste 100.000.000 morţi şi mai multe *trilioane* (mii de miliarde) de dolari[301].

8. În ceea ce priveşte *costurile unui eventual război total de dimensiuni medii*, şi ele sunt *uriaşe*. Americanii calculaseră, de exemplu, în 1994, atunci când un război împotriva Coreei de Nord părea foarte probabil (dacă nu chiar iminent), că vor avea nevoie de cel puţin 200 de nave, 1.600 de avioane, 400.000 de militari ai SUA şi sute de mii de militari aliaţi. Operaţiunile – care urmau să dureze în jur de 90 de zile şi trebuiau să se finalizeze cu cucerirea celei mai mari părţi a Coreei de Nord, până la 80 de kilometri depărtare de Phenian – ar fi urmat să coste *un trilion de dolari* SUA[302] *(adică 1.000 de miliarde de dolari*, ceea ce înseamnă de 500 de ori mai mult decât costurile calculate pentru un război de două săptămâni, la jumătatea anilor '80, dar – pentru a oferi un termen de comparaţie lesne de înţeles – şi de *peste 250 de ori PIB-ul României din 2001*, care a fost de sub 40 de miliarde USD[303]).

9. În ceea ce priveşte costurile războiului în epoca contemporană, ele devin de-a dreptul *prohibitive pentru oricare dintre ţările mici şi cu economii relativ fragile*. Intervenţia americană în Kosovo a fost estimată ca presupunând costuri de aproximativ 9.000.000.000 USD pentru anul 1999, cu precizarea că întreţinerea celor aproximativ 7.000 de militari ai SUA trimişi acolo ca forţă de menţinere a păcii a costat şi ea, conform

---

[298] *Ibidem*, p. 185
[299] *Ibidem*, p. 197
[300] *Ibidem*, p. 254
[301] *Ibidem*, p. 306
[302] Gavan McCORMACK, *op. cit.*, p. 9
[303] André GAMBLIN, *op. cit.*, p. 212

estimărilor, între 2.000.000.000 şi 3.500.000.000 USD anual, iar pesimiştii cred că această prezenţă va trebui menţinută nu mai puţin de *50 de ani*[304], (ceea ce ar însemna costuri totale de peste 175.000.000.000 USD pentru pacificarea şi stabilizarea, vreme de doar o jumătate de secol, a unei regiuni cu o suprafaţă totală şi cu o populaţie totală de dimensiuni *foarte mici*).

10. Costurile purtării unui *război total* împotriva teroriştilor islamici fundamentalişti, ca şi împotriva sprijinitorilor lor reali sau potenţiali, sunt, *şi ele*, de-a dreptul uriaşe: preşedintele George W. Bush vorbea despre *87 de miliarde de dolari doar pentru anul 2003* şi estima costuri ceva mai mici, de doar 66 miliarde, pentru 2004 (sumele acestea includeau, este drept, nu numai costurile operaţiunilor ofensive de diverse tipuri, ci *şi* cheltuielile necesare unor operaţiuni predominant paşnice, cum sunt secvenţele succesive ale strategiilor politico-militare şi economice care au ca obiectiv *stabilizarea* şi apoi *refacerea* Afghanistanului şi Irakului)[305].

---

[304] Grant T. HAMMOND, „Myths of the Air War over Serbia", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 4, 2000 (iarna), pp. 78-86

[305] George W. BUSH, „Freedom's Cause. We will not rest until terrorism is eliminated. Delivered to the Nation, Washington, D.C., September 8, 2003", *Vital Speeches of the Day*, Vol. 69, no. 23, 15 septembrie 2003, p. 707-708

Capitolul II

Arme şi sisteme de arme moderne, cu rol strategic decisiv, caracteristice războaielor totale şi războaielor clasice-limitate din secolul al XX-lea

Câteva din tipurile de armament folosite în războaiele secolului al XX-lea nu se deosebesc decât în destul de mică măsură de acelea folosite în secolele anterioare. Dacă vorbim, de exemplu, despre *armele de foc de calibru mic ale infanteriei*, există doar trei-patru diferenţe într-adevăr importante între puşca de astăzi şi cea de secol XVIII sau XIX: cadenţă de tragere mai mare (inclusiv datorită faptului că există azi chiar şi arme individuale automate sau semiatomate), precum şi bătaie mai lungă, greutate în general mai mică şi lungime totală mai mică. La fel se petrec lucrurile şi în ceea ce priveşte alte categorii de armament. Nu există, de exemplu, nici un fel de diferenţe *majore* între *tunul* ultimei părţi a secolului al XIX-lea şi cel de secol XX: ambele sunt de oţel, ambele au ţeava ghintuită, ambele se încarcă pe la culată, ambele pot trage cu muniţie de mai multe tipuri. Nici între *navele de suprafaţă purtătoare de artilerie* din secolele al XIX-lea şi al XX-lea nu există *prea multe* diferenţe majore (cu excepţia faptului că propulsia cu vele sau mixtă – cu motor *şi* vele – a dispărut definitiv, a faptului că navele de luptă de astăzi nu mai folosesc deloc combustibil solid, precum şi a faptului că artileria nu mai este dispusă în borduri, ci în turele). Ca urmare, în multe cazuri, putem vorbi mai ales – dacă nu chiar exclusiv – *doar* despre perfecţionări tehnice limitate, care produc o ameliorare semnificativă, dar nu neapărat uriaşă, a caracteristicilor tehnico-tactice ale unor categorii de armament. Dar există *şi* situaţii de un cu totul alt tip: apar – şi se perfecţionează rapid – câteva tipuri de armament *complet noi*, fără *nici* un precedent realmente semnificativ în epocile anterioare şi care îşi pun, *decisiv*, amprenta asupra războiului modern, prin *eficienţa* lor uriaşă (dovedită atât în *războaie clasice-limitate*, cât şi în *războaie totale*).

1. Tancul - principalul instrument al ofensivelor terestre rapide, desfăşurate în adâncimea teritoriului inamic

Aşa cum am precizat deja, într-un volum anterior, una dintre condiţiile *minimale*, absolut necesare pentru obţinerea victoriei într-un *război total* este pătrunderea, în forţă, în *adâncimea* extremă a teritoriului inamic (sau, cel puţin, lovirea sistematică şi repetată, care să ducă în final la nimicirea completă a unor ţinte relevante – fie ele civile sau militare – din adâncimea teritoriului inamic). Lovirea şi/sau nimicirea unor astfel de ţinte (noduri de cale ferată, poduri,

entrepozite, unități industriale, concentrări urbane) sunt necesare în special pentru *a împiedica pe inamic să-și finalizeze propria mobilizare* (dacă surprinderea strategică a fost realizată) sau să-și poată aproviziona cu ritmicitate trupele și populația civilă cu produse agricole și industriale; un alt țel important al capturării sau distrugerii unor obiective din adâncimea teritoriului inamic este *demobilizarea de forțe și mijloace ale inamicului* (ceea ce presupune, inevitabil, imposibilitatea prezenței acestor resurse în zone de operații aflate pe linia frontului).

Astfel de pătrunderi sau lovituri *foarte* rapide în adâncimea extremă a teritoriului advers sunt *aproape imposibile* la începutul secolului (și continuă să fie, în general, extrem de dificile până dincolo de sfârșitul Primului Război Mondial). Și aceasta în special din motive tehnice. Abia ulterior, atunci când vorbim despre ofensive *terestre* în regiuni – sau pe fronturi – unde apărarea inamică nu dispune de efective suficiente asigurării unor linii de apărare continue, eventual și eșalonate în adâncime, ritmul înaintării *devine* mai alert și este, în general, direct proporțional cu cantitatea de mijloace de transport capabile să circule pe orice teren, precum și cu cantitatea de mașini de luptă (apte să depășească *din mișcare* inclusiv aliniamente defensive puternice și să reziste cel puțin la tirul unor arme de foc de calibru mic și mediu). Altfel spus, pătrunderea *rapidă* în adâncimea teritoriului inamic este, în multe cazuri, direct proporțională în primul rând cu numărul mijloacelor motorizate de transport apte să înainteze nu numai pe șosea, ci și peste câmp sau pe drumuri desfundate (astfel de vehicule sunt fie camioane grele, cu tracțiune integrală, fie transportoare șenilate sau semi-șenilate). Dar cum astfel de vehicule sunt slab protejate cu blindaj (motiv pentru care anglo-saxonii le și numesc *soft-skinned vehicles*), trupele transportate trebuie protejate de vehicule de luptă blindate. Acestea au și rolul – în unele cazuri *mult* mai important decât cel de protecție – de *a rupe apărarea inamică și de a para, din mișcare, contraatacuri ale adversarului*.

Tancurile au însă, în anii *Primului Război Mondial*, caracteristici tehnico-tactice aproape ridicole, dacă e să ne gândim la aceste mașini de luptă ca la instrumente pentru o ofensivă rapidă și pe distanțe mari: de exemplu, blindatele britanice timpurii de tipurile *Mark 1 - Mark 5* aveau o viteză de cel mult 6,5-7,4 kilometri pe oră, precum și o autonomie de cel mult 72 de kilometri[306]. Nici blindatele franceze de tip *Schneider M16* sau *Renault M17/18* nu erau mai performante – ele puteau înainta cu doar 6-8 kilometri pe oră și aveau o autonomie de numai 60 de kilometri[307]. Toate acestea înseamnă că, *dacă* inamicul mai avea rezerve destule în spatele frontului, el le putea aduce către un nou aliniament defensiv, aflat, să spunem, la 100 de kilometri distanță de o linie de apărare străpunsă, în *doar* câteva ore, de la distanțe mari și chiar foarte mari (la epoca aceea, pe liniile de cale ferată se putea deja circula, în aproape orice

[306] Gerhard FÖRSTER, Nikolaus PAULUS, *op.cit.*, p. 25
[307] *Ibidem*, p. 28

condiții, cu 80-100 kilometri pe oră). Dar nu numai că rezervele apărătorului se pot deplasa, pe calea ferată, la sfârșitul Primului Război Mondial, de aproape 10 ori mai repede decât înaintează blindatele atacatorului; mai mult decât atât, după o înaintare de doar câteva zeci de kilometri, atacatorul se oprește, inevitabil, pentru că a terminat combustibilul (iar tancurilor, destul de slab înarmate și protejate, trebuie să li se facă plinul, sub focul intens al armelor automate și tunurilor inamice).

Dar nu vorbim – pentru acești ani de început ai istoriei blindatelor – doar despre serioase limite tehnice, ci mai ales despre idei încă *foarte* limitate despre potențialul și rolul tactic și strategic al tancurilor. Inițial, tancul este privit, „în comun cu toate celelalte arme *auxiliare* (subl. noastră – F.D.)", doar ca un mijloc *secundar* de sprijinire a infanteriei, cu care – afirma într-o expunere prezentată în ianuarie 1918 viitorul general George S. Patton (care, să nu uităm, va intra în istorie mai ales ca foarte agresiv comandant de mari unități care au ca element de șoc un număr mare de tancuri), la vremea aceea doar căpitan – trebuie „să-și sincronizeze efortul în atac"[308]. De reținut și faptul că același viitor mare comandant de blindate scria, chiar și un deceniu mai târziu, în 1929, despre *cavalerie* – și nu despre unități motorizate sau de tancuri – ca fiind genul de armă care „trebuie să fie utilizat fără milă", atunci când apare „șansa de a obține rezultate decisive, sau situația o cere"[309].

Tot acest tablou – dominat de o anumită imaturitate tehnologică și doctrinară – se schimbă însă complet în următorii 20 de ani. Încă de la începutul celui de-al *Doilea Război Mondial*, tancul este un *sistem de arme perfect capabil să înainteze și foarte repede, și pe distanțe foarte mari, fiind și mult mai bine protejat de blindaj, și cu o putere de foc mult mai mare, și capabil să depășească numeroase obstacole*. Și, pe măsură ce anii războiului trec, apar noi și noi tipuri de vehicule blindate de diverse categorii, multe dintre ele semnificativ mai performante decât predecesoarele lor (ca viteză și ca autonomie, precum și ca putere de foc). *Germania*, de exemplu, are deja, în 1939, în afară de numeroase categorii de blindate ușoare (improprii, *în principiu*, pentru războiul modern, dar oricum mai performante, *în realitate*, decât adversari de tipul cavaleriei poloneze), și două tipuri de tancuri mijlocii, pe deplin capabile de manevre și luptă pe spații mari: este vorba despre *PzKw III* (al cărui prim model, *A*, era în exploatare încă din 1937) și despre *PzKw IV* (modele *A*, *B* și *C*, intrate în exploatare în 1937, 1938 și 1939). Aceste mașini de luptă au o viteză rezonabilă – de 20 de mile până la 25 de mile pe oră – și o autonomie de 100 până la 125 mile[310]. Altfel spus, sunt vehicule de luptă cu viteze de 6-8 ori mai mari și cu autonomie de două-patru ori mai mare decât „strămoșii" lor din Primul Război

[308] Martin BLUMENSON, *The Patton Papers: 1885-1940*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1972, vol. 1, p. 515
[309] *Ibidem*, vol. 2, p. 918
[310] Matthew COOPER, James LUCAS, *Panzer. The Armoured Force of the Third Reich*, St. Martin's Press, New York, 1978, pp. 97-98

Mondial. Ulterior, performanțele tehnico-tactice ale blindatelor germane se vor îmbunătăți și mai mult: tancul *Panther* (*PzKw V*) avea nu numai o viteză și o autonomie similare cu plafoanele superioare deja prezentate (viteză de 46 de kilometri pe oră și, respectiv, o autonomie mare, de aproximativ 106 mile), dar avea și o capacitate mult sporită de a urca pante, de a trece peste obstacole și de a forța cursuri de apă: în timp ce *P IV* putea urca pante de doar 30 de grade, *Panther* urcă pante de 35 de grade; în timp ce *P IV* putea trece prin apă adâncă de 100 de centimetri, *Panther* poate traversa râuri adânci de 170 de centimetri[311]. Acești parametri ai fiecărui tanc sunt puternic potențați și de faptul că mașinile de luptă înaintează, în general, în *formații mari sau chiar foarte mari* (conform normelor germane, de exemplu, o divizie blindată cu efective complete avea, în 1939, un efectiv de 11.792 de oameni, 324 de tancuri, 421 de mașini blindate, 1.963 vehicule motorizate care se deplasează pe roți, 101 transportoare blindate șenilate sau semișenilate[312]), ceea ce înseamnă că, în caz de nevoie, toate aceste mașini se pot ajuta – prin împingere sau remorcare – unele pe altele.

Merită amintit în acest context și faptul că, în partea finală a războiului din spațiul european, *câteva* dintre caracteristicile tactico-tehnice ale blindatelor germane au fost depășite de cele ale mașinilor de luptă ale Aliaților (ca să nu mai vorbim despre disproporțiile cantitative, care cresc văzând cu ochii). Așa de exemplu, numeroase dintre tipurile de tancuri pe care le folosește Armata Roșie au viteza și autonomia mai mari decât cele ale blindatelor germane. Tancul de tip *T-34* are – atât în varianta timpurie, care are ca armament principal un tun cu calibrul de 76 de milimetri, cât și în aceea dotată cu un tun de 85 de milimetri cu țeavă lungă, o viteză de 55 de kilometri pe oră (cu aproximativ 30-40 % mai mare decât a blindatelor germane), precum și o autonomie de 300-400 de kilometri (de cel puțin două ori mai mare ca a tancurilor *Reich*-ului)[313]. Acest handicap al germanilor este accentuat și de faptul că, dată fiind imensitatea spațiului Uniunii Sovietice, *Wehrmacht*-ul decide, încă din 1941, să modifice semnificativ raportul numeric între vehiculele șenilate și cele pe roți din cadrul marilor unități de tancuri. Numărul de tancuri din fiecare divizie este redus de la peste 320 la doar 160, în timp ce numărul vehiculelor cu roți – care se deplasează cu greutate pe teren frământat sau noroios – crește până la peste 3.000, după cum cresc și efectivele totale ale marii unități (de la sub 12.000 în 1939, la aproximativ 17.000 de oameni, dintre care însă doar în jur de 2.600 erau repartizați unităților într-adevăr blindate). Ca urmare, s-au diminuat semnificativ atât „efectul loviturilor pe care le putea da fiecare divizie"[314], cât și capacitatea acestor mari unități de a se retrage mai rapid, în cazul în care erau înfrânte, decât înaintau urmăritorii. Așa se face că, pe măsură ce ne apropiem de finalul

---

[311] Gerhard FÖRSTER, Nikolaus PAULUS, *op. cit.*, pp. 128, 212
[312] *Ibidem*, p. 138
[313] *Ibidem.*, p. 184
[314] Pentru această « diluare » a forței de șoc germane, vezi B. H. LIDDELL HART, *Istoria celui de-al doilea...*, pp. 211-213

războiului din Est, sovieticii devin în stare să ducă la capăt, cu succese evidente, operațiuni ofensive pe adâncimi tot mai mari. Dacă în 1943 ofensivele rușilor se opresc, în medie, după 120 de kilometri de înaintare pe teritoriul deținut de germani, în 1944-1945, *fiecare* dintre loviturile importante ale rușilor (executate cu folosirea unui număr foarte mare de tancuri) ajunge la 400 de kilometri – iar uneori chiar mai mult – în adâncimea teritoriului ocupat de inamic; în paralel, crește și *ritmul* ofensivei marilor unități sovietice de tancuri: de la 8-12 kilometri zilnic în 1943, la în jur de 50-60 de kilometri zilnic, în 1944-1945[315] (și chiar la 60-70 de kilometri/zi, în primele luni ale lui 1945[316], ceea ce are drept urmare situația – nu foarte frecventă pe câmpul de luptă – în care diverse obiective operative importante sunt îndeplinite cu câteva zile mai devreme decât prevedeau planurile de ofensivă[317]).

Începând cu 1943, și britanicii încep să producă și tipuri de tancuri cu viteză și autonomie mai mari decât ale celor mai multe blindate germane. Tancurile de tip *Cromwell* (subtipurile *I-III* și *VIII*) se deplasează cu viteze de 64, respectiv 52 de kilometri pe oră, iar autonomia lor este de 266 de kilometri[318] (ceea ce înseamnă cu 50-100 de kilometri mai mult decât a blindatelor germane prezentate anterior). Doar americanii – dintre marile puteri implicate operațiunile militare ale celui de-al Doilea Război Mondial – nu reușesc să trimită pe câmpul de luptă tancuri medii și grele cu viteze și autonomii mai mari decât ale blindatelor germane. Tancurile *Sherman* (*M4 A2* și *M4 A3 E8*) și *M26 Pershing* nu se deplasează decât cu 45, respectiv 42 și 48 de kilometri pe oră, iar autonomia lor nu este decât de 161, respectiv 148 de kilometri[319]. Aceasta poate fi, de altfel, și *una* din explicațiile faptului că spațiul *total* străbătut de blindatele americane (care domină, numeric, inclusiv în armata britanică) pe Frontul de Vest este semnificativ mai puțin adânc decât cel străbătut de sovietici în același interval (și aceasta deși pe Frontul de Vest germanii au mult mai puține trupe decât cele care se opun înaintării tăvălugului rusesc).

După Al Doilea Război Mondial, parametri tactico-tehnici ai tancurilor continuă să se amelioreze (fără a se produce însă perfecționări *realmente* majore, cu *două excepții*: apariția și generalizarea blindajului reactiv, precum și perfecționarea sistemelor de stabilizare a tunului – care devine capabil să tragă cu precizie și din mișcare pe teren frământat – și de ochire a țintelor).

Astăzi, *tancurile* au caracteristici care le fac *și mai capabile* să execute misiuni din cele mai diverse (de la cele compatibile cu logica *războiului clasic-limitat*, cum ar fi, de exemplu, lovirea și nimicirea *forțelor* militare ale inamicului, inclusiv a formațiunilor blindate ale acestuia și până la unele

---

[315] Gerhard FÖRSTER, Nikolaus PAULUS, *op. cit.*, p. 201
[316] Antony BEEVOR, *Berlin. Căderea – 1945*, Rao International Publishing Company, București, 2005, p. 91
[317] *Ibidem*, p. 93 (Armata 8 Gardă a generalului V. Cuikov, de exemplu, a ajuns la Lodz la 18 ianuarie 1945, cu „cinci zile înaintea datei planificate")
[318] Gerhard FÖRSTER, Nikolaus PAULUS, *op. cit.*, p. 233
[319] *Ibidem*, p. 239

compatibile cu logica *războiului total* – cum ar fi, de exemplu, pătrunderea rapidă în adâncimea extremă a teritoriului inamic, pentru a lovi sau a ameninţa mari concentrări urbane, obiective industriale, noduri ale reţelelor de transport). Aşa de exemplu, tancul american *M1 Abrams*, proiectat prin anii '70 şi construit începând din 1980, are o greutate totală de 54 de tone, o putere a motorului de 1.500 de cai-putere şi o viteză de 72,5 kilometri pe oră; modelele timpurii erau înarmate cu un tun de 105 milimetri, capabil să folosească diverse tipuri de muniţie[320].

Deceniile *Războiului Rece* au fost dominate, aproape permanent, dacă vorbim despre cursa înarmărilor în spaţiul european, de superioritatea *cantitativă* enormă a blindatelor Pactului de la Varşovia (superioritate care, cel puţin teoretic, ar fi putut permite URSS să rupă, *din mişcare*, poziţiile defensive ale NATO şi să ajungă, *indiferent de mărimea absolută sau relativă a pierderilor*, în adâncimea extremă a teritoriului inamic, pe ţărmurile Mării Nordului şi ale Oceanului Atlantic). La apogeul Războiului Rece, URSS şi aliaţii – deşi mai corect am spune *vasalii* – săi aveau un număr *enorm* de blindate de toate tipurile: *URSS* – în jur de 50.000 de tancuri (în 46 de divizii blindate cu câte 328 de tancuri fiecare, în 126 de divizii motorizate cu câte 220 de tancuri fiecare, precum şi în rezervă); *Cehoslovacia* avea şi ea în jur de 3.000 de tancuri T-54 şi T-55, precum şi 400 de blindate mai noi, de tip T-72; trupele *Poloniei* dispuneau, şi ele, de 3.200 de tancuri (din care 3.000 de tip T-54 sau T-55); *Ungaria* avea încă jur de 1.400 de blindate; iar *RDG* avea, în total, aproximativ 2.000 de tancuri în unităţi de primă linie şi încă aproximativ 1.500 în rezervă. Aceasta înseamnă că, în total, URSS ar fi putut arunca împotriva Vestului în jur de 62-63.000 de tancuri medii şi grele. Aceasta în timp ce ţările *NATO* puteau alinia doar *mult mai puţine* maşini grele de luptă: trupele *SUA* dizlocate în Europa (şi mai ales în Germania) aveau doar în jur de 3.000 de tancuri, *Belgia* avea 334 de tancuri noi şi 640 ceva mai vechi, *Canada* avea în Germania o brigadă cu 54 de tancuri grele, *Danemarca* avea 120 de tancuri *Leopard* şi 90 de tip *Centurion*, *Franţa* avea în total 1.148 de blindate medii şi grele, *Italia* avea şi ea 300 de *M60A1* şi cam 920 de tancuri *Leopard*, *RFG* dispunea de 1.232 de tancuri ceva mai vechi (din anii '60), dar şi de 2.437 de *Leopard 1* şi de 700 de *Leopard 2*; *Olanda* avea şi ea 468 de *Leopard 1*, 368 de tancuri *Centurion* şi alte 445 de tip *Leopard 2*, iar forţele *Marii Britanii* dizlocate pe continent, mai ales în zona Rinului, avea şi ele alte aproximativ 900 de tancuri (cu totul, aceste ţări puteau arunca într-o eventuală luptă cu URSS *doar* cu puţin peste 13.000 de tancuri, adică de aproximativ 5 ori mai puţine ca ale inamicilor)[321]. Pentru a înţelege mai bine acest raport de forţe, să presupunem că *fiecare* tanc NATO aflat în apărare ar fi putut, în cazul unui eventual război, să scoată din luptă, înainte de a fi distrus, patru tancuri ale Pactului de la Varşovia. Dar chiar şi într-o astfel de situaţie,

[320] *Krigs Maskiner. Et Komplett Våpenlexikon*, Forum Vorlag A/S, Oslo, vol. 1, p. 15
[321] *Ibidem*, vol. 1, p. 19

rușilor le-ar mai fi rămas, după ce ar fi distrus *complet* forțele blindate inamice, mai bine de 10-11.000 de tancuri grele și medii, absolut suficiente pentru cucerirea – sau cel puțin pentru *devastarea completă* – a întregii Europe de Vest.

Este semnificativ și faptul că, pe măsură ce ne apropiem de zilele noastre, *contrastul între performanțele obținute în luptă de tancurile diferitelor armate crește continuu* (altfel spus, *unele* forțe blindate se vădesc a fi tot mai eficiente ca instrumente de luptă în războaie de *orice* tip, în timp ce alte forțe blindate se vădesc, dimpotrivă, *tot mai puțin* capabile să obțină chiar și victorii tactice mărunte). Uneori, astfel de contraste par a fi *mai ales* rezultatul *rămânerii în urmă* a învinșilor, cel puțin din punct de vedere al performanțelor tehnologiilor utilizate. Așa de exemplu, în timpul primului război din Golf are loc un episod care poate fi interpretat și în acest fel: la 27 februarie 1991, 166 de tancuri (*toate* de tip *M1A1 Abrams*) ale uneia dintre brigăzile Diviziei I blindate a SUA au atacat o brigadă a diviziei irakiene de elită *Medina cea Luminoasă*, dotată în special cu tancuri de producție sovietică, de tip *T-72*. Și, deși marea unitate irakiană a beneficiat și de sprijinul substanțial al altor mari unități (artileria grea a diviziei *Adnan* a *Gărzii Republicane* trage, de exemplu, peste 1.000 de obuze împotriva *Brigăzii de fier*, cum era supranumită marea unitate americană de tancuri grele) și ocupa o poziție favorabilă, cu tancurile amplasate pe creasta unui șir de înălțimi și având partea inferioară complet protejată de dune de nisip și de aglomerări de stânci, rezultatele duelului de foc sunt catastrofale pentru irakieni: ei pierd, în doar 15 minute de luptă intensă, 60 de *T-72*, alte nouă tancuri de tip *T-55*, 38 de transportoare blindate, 5 piese de artilerie antiaeriană, 340 de morți și 55 de prizonieri (dintre care unii se dezbrăcaseră complet și stăteau goi în deșert, ca nu cumva americanii să creadă că au arme ascunse sub uniformă). Și aceasta *fără* ca americanii să piardă vreun om sau vreun vehicul blindat. După luptă, comandanții de tanc americani au raportat că au lovit *frecvent* tancurile rusești de la peste 3.500 de metri, în timp ce tunurile de pe tancurile *T-72* nu trăgeau cu eficacitate decât până la cel mult 1.800 de metri[322]. Acest rezultat poate fi, așa cum am precizat, rezulatul confruntării între *tancuri de ultimă* generație (cum sunt *M1A1 Abrams*), cu blindaj reactiv, înarmate cu un tun de calibru foarte mare (105 sau 120 milimetri) cu cadență rapidă de tragere și echipate, în plus, cu mecanisme sofisticate de ochire și *tancuri relativ învechite* (doar șase sau șapte dintre *T-72*-urile diviziei *Medina* par, de exemplu, să fi fost dotate cu un mecanism automat de încărcare a tunului[323]; în plus, muniția este, la acest tip de tanc, foarte prost dispusă în camera de luptă și, ca atare, vehiculul explodează ușor dacă este lovit la nivelul rolelor de susținere a șenilei; încărcarea manuală este și dificilă, executându-se doar pe stânga și, în plus, cade, datorită compartimentării interioare a tancului, exclusiv în sarcina comandantului, care are oricum destule de făcut; mai mult, și „soluțiile tehnice aplicate la construcția

[322] U.S. News & World Report, *Triumph without Victory: the History of the Persian Gulf War*, Random House, Inc., 1993, pp. 378-386
[323] *Ibidem*, p. 384

sistemului de direcție și a transmisiei sunt demodate", iar schimbarea vitezelor este, ca și la alte tancuri de producție sovietică, extrem de dificilă și cere un efort fizic deosebit din partea conductorului[324]).

Dar în alte ocazii – poate încă *și mai relevante* – avem de-a face nu cu rezulate întemeiate pe în special pe superioritatea tehnologică, ci *mai ales* pe *superioritatea instrucției* echipajelor, a *profesionalismului comandanților (de la cei de tanc la cei de unități și mari unități tactice sau operative)* și a *eficienței și flexibilității doctrinelor tactice și operative* ale *unora* dintre competitorii care se confruntă în războaiele moderne. În ultimele decenii, cel mai bine se văd *aceste* elemente în mai multe episoade din lungul șir de conflicte dintre Israel și statele arabe (după cum *tot aceste caracteristici* au îngăduit tanchiștilor germani, în Al Doilea Război Mondial, să lupte cu *mult* succes în Rusia, *în ciuda* superiorității tehnico-tactice și cantitative a blindatelor sovietice[325]). Așa de exemplu, în 1973, înălțimile Golan erau apărate, inițial, de doar două brigăzi blindate israeliene, cu cei mult 180 de tancuri de tip *Centurion* și *M-60*. Acestea, deși atacate *concomitent* de 5 divizii siriene cu aproape 1.300 de tancuri (multe dintre ele de tip *T-62*), au reușit să facă față cu remarcabil succes. Doar brigada a 7-a blindată a forțelor armate israeliene a distrus, înainte de a-și pierde aproape toate vehiculele de luptă proprii, în jur de 500 de tancuri siriene[326] (deci de peste 5 ori mai multe tancuri decât cele proprii).

2. Bombardierele grele (strategice)

Primul Război Mondial nu cunoaște – din cauza limitelor tehnicii aviatice a epocii – ceea ce numim astăzi bombardament aerian strategic cu adevărat eficient. La începutul ostilităților, în 1914, avioanele erau încă, de fapt, doar niște mașinării foarte fragile, extrem de lente, cu rază de acțiune redusă și prea puțin potrivite, în general, pentru *orice* misiuni militare (cu excepția celor de recunoaștere-observare și de reglare a tragerilor de artilerie). Este drept că misiuni de bombardament asupra unor obiective din adâncimea teritoriului inamic au existat încă din 1914. La 6 decembrie în acest an, de exemplu, avioane franceze și engleze „au bombardat, dar cu *slabe rezultate* (subl. noastră – F.D.), mai multe obiective militare germane. Aviația britanică a avut mult timp ca obiectiv aerodromul Bickendorf de lângă Köln, hangarele dirijabilelor germane,

---

[324] Pentru toate acestea, vezi Colonel ing. Eugeniu BOBOC, Maior ing. Victor RACOLȚEA, "Unele categorii și tipuri de armament și tehnică militară utilizate în războiul din Golf", în Institutul de istorie și teorie militară, *Războiul din Golf: studiu politico-militar*, Ed. Militară, București, 1991, pp. 228, 230-231

[325] Pentru performanțele deosebite obținute de trupele blindate germane chiar și în condițiile cele mai dificile, vezi, de exemplu, Feldmareșal Erich von MANSTEIN, *Victorii pierdute: memoriile de război ale celui mai strălucit general al lui Hitler*, Ed. Flit, f. a., pp. 343-404 (capitolul referitor la contraofensiva germană de după Stalingrad, operație contraofensivă finalizată cu cucerirea Harkovului, în martie 1943)

[326] Peter CADDICK-ADAMS, „The Cold War era, 1973-1991", în Simon TREW & Gary SHEFFIELD (editors), *100 years of conflict 1900-2000*, Sutton Publishing, Phoenix Mill, Gloucestershire, 2001, pp. 281-282

baze ale submarinelor"[327]. Dar primele avioane de bombardament puteau duce la bord doar în jur de 200 de kilograme de bombe şi aveau o autonomie de zbor de cel mult 700 de kilometri. Abia în 1916 apare primul *bombardier strategic*, aparatul britanic *Handley Page 0/100*; dar şi caracteristicile tehnico-tactice ale acestuia erau insuficiente pentru misiuni de mare amploare: zbura doar 1.130 de kilometri, cu doar 137 de kilometri pe oră, şi putea lansa asupra ţintei doar 900 de kilograme de bombe[328]. Cantitatea sever limitată de bombe ce poate fi purtată la ţintă, împreună cu faptul că vorbim despre dispozitive explozive de dimensiuni foarte mici, cu greutate de doar 3,5 kilograme (în 1914) şi de doar 10-30 de kilograme (în 1915)[329] sunt factori care explică de ce, cu *foarte* rare excepţii, aviaţia de bombardament a jucat între 1914 şi 1918 doar un *rol tactic*.

Rarele excepţii de la această regulă aproape generală sunt constituite de *câteva* acţiuni ale germanilor. Aceştia folosesc, mai ales începând din 24 ianuarie 1916, când amiralul Reinhard Scheer a fost numit comandant al Marinei de război, un număr important de *zeppeline* pentru a lovi ţinte din Marea Britanie. La doar 8 zile după numirea sa, Scheer ordonă unui număr de *zeppeline* ale Marinei să întreprindă un raid împotriva unor obiective din Liverpool şi regiunea Midlands. Nu mai puţin de 9 aeronave sunt folosite în acest raid de noapte, întreprins la 31 ianuarie 1916. A doua zi, chiar Londra este bombardată. Şi, deşi „pagubele au fost mici", reacţia presei şi a opiniei publice din Marea Britanie a fost de-a dreptul „furioasă", ceea ce dovedeşte clar „efectul păgubitor al raidurilor *asupra moralului* (subl. noastră – F.D.) public"[330]. Cu totul, dirijabilele germane lansează asupra Angliei, între 1915 şi 1918, în jur de 200 de tone de bombe, care ucid aproape 550 de oameni[331]. Germanii reuşesc şi să realizeze, în ultimii doi ani ai războiului, şi *avioane* de bombardament semnificativ mai performante decât acelea ale Antantei: cel mai puternic dintre ele avea o anvergură de 31 de metri (egală, practic, cu aceea a *fortăreţelor zburătoare* americane din Al Doilea Război Mondial) şi putea lansa asupra ţintei nu mai puţin de 1.800 de kilograme de bombe[332] (de 2-9 ori mai mult decât bombardierele Antantei!). Germanii deţin şi primatul în ceea ce priveşte *teoria bombardamentului aerian strategic*, întreprins asupra unor ţinte din spatele frontului. După ce, în martie 1916, însuşi Papa intervenise, cerând tuturor beligeranţilor limitarea drastică a operaţiunilor aeriene, oficialităţile militare germane comunicau, câteva luni mai târziu, Ministerului de Externe de la Berlin că nu agreează deloc o asemenea propunere, întrucât „pentru obţinerea victoriei

---

[327] Mircea N. POPA, *Primul Război Mondial 1914-1918*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 270
[328] Conf. dr. ing. Florin ZĂGĂNESCU, *Aviaţia*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, p. 78
[329] Mircea N. POPA, *op. cit.*, p. 270
[330] John COSTELLO, Terry HUGHES, *Jutland 1916*, Futura Publications Limited, 1976, pp. 98-100
[331] Noble FRANKLAND, *Bomber offensive. The devastation of Europe*, Ballantine Books, New York, 1978, p. 10
[332] Conf. dr. ing. Florin ZĂGĂNESCU, *op. cit.*, p. 78

asupra inamicului era necesară şi *lovirea sparului frontului* (subl. noastră – F.D.) – porturi, căi ferate, fabrici de armament, întreprinderi industriale..."[333]. Ceea ce contează în cazul Germaniei este şi faptul că astfel de planuri nu sunt construcţii mentale utopice, ci reprezintă fundamentul unor operaţiuni *reale* absolut spectaculoase, de tipul acelela în care, la 13 iunie 1917, 14 bombardiere de tip *Gotha* au atacat Londra în timpul unui raid întreprins în plină zi. Deşi atacaţi de aproape 100 de avioane de vânătoare britanice, germanii n-au pierdut nici o aeronavă; ei au reuşit să lanseze toate cele 118 bombe pe care le aveau la bord, ucigând 160 de oameni[334]. Acest număr de victime nu înseamnă însă o lovitură cu adevărat serioasă dată potenţialului de război al Marii Britanii, ci doar o nouă lovitură – dureroasă, dar în nici un caz mortală – dată *moralului* britanic. Aşadar, bombardamentul aerian *strategic* este, în ciuda eforturilor combatanţilor, doar în faza „copilăriei" sale (şi are o eficienţă realativ redusă) în anii Primului Război Mondial.

Dimpotrivă, în anii celui de-*al Doilea Război Mondial*, gradul de evoluţie al tehnicii aviatice permite, fără nici un fel de problemă, ca teorii strategice sau operative ca acelea ale lui Douhet (la care ne vom referi ulterior) să devină, chiar dacă nu integral, realitate: altfel spus, *bombardamentul strategic* devine nu numai un instrument capabil să *nimicească* potenţialul de război al ţării lovite, ci şi unul apt să slăbească enorm voinţa de rezistenţă a armatelor şi populaţiei bombardate.

Această mutaţie *uriaşă* este rezultatul *direct* al progreselor tehnice foarte rapide. Dacă cel mai grele bombardiere din Primul Război Mondial puteau zbura doar cu aproximativ 160-200 de kilometri pe oră şi puteau purta la ţintă sub două tone de bombe, 25 de ani mai târziu, spre sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, un *Boeing B-29 Superfortress*, care „a fost, incontestabil, cel mai mare şi mai rapid bombardier"[335] al epocii sale, avea o viteză de 576 de kilometri pe oră la o înălţime de 7.620 de metri, o rază de acţiune de 6.600 de kilometri şi putea lansa asupra ţintei o încărcătură maximă de 9.070 kilograme de bombe[336]. Dacă facem o comparaţie cu bombardierele din Primul Război Mondial, viteza lui *B-29* este de aproape trei ori mai mare, raza de acţiune este de 5-8 ori mai mare, iar încărcătura de bombe – de 4,5-13 ori mai mare.

Merită amintit în acest context şi faptul că *Al Doilea Război Mondial a fost câştigat de coaliţia Naţiunilor Unite, grupul de state care a avut şi cele mai multe bombardiere grele, şi cele mai puternice bombardiere, şi bombele cele mai mari (ca dimensiuni şi putere explozivă), şi cea mai eficientă şi flexibilă viziune asupra bombardamentului strategic*. În acelaşi timp, merită amintit şi faptul că

---

[333] Mircea N. POPA, *op. cit.*, p. 270
[334] Noble FRANKLAND, *op. cit.*, p. 11
[335] Conf. dr. ing. Florin ZĂGĂNESCU, *op. cit.*, p. 96
[336] *Krigs Maskiner. Et Komplett Våpenleksikon*. Forum Verlag A/S, Oslo, vol. 1, p. 177

nici Germania, nici Italia şi nici Japonia nu au avut bombardiere într-adevăr grele, după cum n-au avut nici o viziune pe de-a-ntregul coerentă despre necesitatea de a întreprinde bombardamente *strategice* sau despre potenţialul enorm al acestui gen de acţiune de luptă. Referindu-ne strict la tehnica de luptă, este suficient să comparăm performanţele tehnico-tactice ale bombardierului american prezentat anterior cu acelea ale celor mai mari bombardiere ale Germaniei: *Heinkel He 111* era doar bimotor, avea o viteză de doar 436 de kilometri pe oră şi o rază de acţiune de doar 1.950 de kilometri, iar încărcătura de bombe era de doar 2.000 de kilograme (altfel spus, avea o viteză care reprezenta doar în jur de 75 % a celui mai greu bombardier american, o încărcătură de bombe de 4,5 ori mai mică şi o rază de acţiune de peste trei ori mai mică decât aceea a lui *B-29*). Ceva mai performant era aparatul *Heinkel He 177 Greif*, cu o viteză de 488 de kilometri pe oră, o rază maximă de acţiune de 5.500 de kilometri şi o încărcătură maximă de 6.000 de kilograme. *Dornier Do 217* avea o viteză de 600 de kilometri pe oră, dar raza de acţiune era de doar 2.500 de kilometri, iar încărcătura de bombe de doar 4.000 de kilograme. Iar *Junkers Ju 88* (varianta de bombardament) zbura cu doar 450 de kilometri pe oră, avea o rază de acţiune de 2.730 de kilometri şi putea transporta o încărcătură de bombe de cel mult 3.600 de kilograme[337]. Altfel spus, cel mai mare şi mai puternic bombardier german (*Heinkel He 177 Greif*), comparat cu *B-29*, avea o viteză care reprezenta doar 85 % din cea a avionului american, o rază de acţiune care reprezenta doar 83,3 % din cea a Boeing-ului şi o încărcătură de bombe de doar 66 % din aceea pe care o putea transporta avionul *Superfortress*. Dacă mai adăugăm la aceasta şi faptul că au fost fabricate nu mai puţin de 3.970 de bucăţi de *B-29*, în timp ce doar 1.160 de *Heinkel He 177 Greif* au ieşit de pe banda de montaj[338], este lesne de înţeles de ce Naţiunile Unite şi nu Axa au fost grupul de state ce a câştigat Al Doilea Război Mondial.

Pentru a face un calcul simplu şi sugestiv – deşi, recunosc, *oarecum* deformator – în legătură cu puterea *relativă* a capacităţii de bombardament aerian *strategic* a SUA şi a Germaniei, să presupunem, pentru o clipă, că *toate* cele aproape 4.000 de *B-29* şi-ar fi lansat concomitent bombele asupra *Reich*-ului, în timp ce, exact în acelaşi timp, *toate* cele în jur de 1.160 de avioane *Heinkel He 177 Greif* şi-ar fi lansat şi ele încărcătura asupra Marii Britanii, de exemplu (sau asupra oricărui alt teritoriu controlat de coaliţia Naţiunilor Unite şi pe care l-ar fi putut atinge, luând în calcul raza lor limitată de acţiune). Un astfel de calcul poate fi perceput ca oarecum straniu şi lipsit de validitate. Dar el este întemeiat pe o procedură *adesea* folosită pentru înţelegerea raportului *real* de forţe între flotele de război alcătuite din nave de luptă purtătoare de artilerie. În lucrările de specialitate poţi citi frecvent formulări de tipul „în timp ce salva flotei X cântărea

[337] *Ibidem*, vol. I, pp. 178-180
[338] *Ibidem*, vol. I, pp. 177, 179

A tone, cea a flotei Y cântărea doar B tone", deşi este foarte clar că *niciodată* tunurile vreuneia dintre escadrele în cauză n-au tras, toate, în acelaşi timp. Ducând mai departe calculul pe care l-am propus, cele 3.970 de B-29 ar fi putut lansa, împreună, o încărcătură totală de 36.007,9 tone, în timp ce toate cele 1.160 de Heinkel He 177 *Greif* ar fi putut lansa, tot împreună, doar 6.960 de tone de bombe, adică *doar 19,32 %* din cantitatea de muniţie lansată de aeronavele produse de Boeing *Superfortress*!

După Al Doilea Război Mondial, bombardierele strategice continuă să evoluieze rapid şi să aibă un *rol major* în ansamblul forţelor armate ale marilor puteri. La 18 iunie 1979, de exemplu, atunci când Carter şi Brejnev semnau *Tratatul SALT II*, SUA aveau 573 de bombardiere grele, iar URSS avea în dotare 156 de aeronave de acest tip[339] (aceste cifre nu sunt, *în sine*, spectaculoase – mai ales dacă le comparăm cu numărul enorm, uneori de peste 1.000 de bucăţi, al aeronavelor folosite în marile raiduri ale celui de-al Doilea Război Mondial; dar ele reprezintă, totuşi, o cotă-parte *importantă* din *totalul vectorilor strategici* aflaţi la dispoziţia celor două superputeri la apogeul Războiului Rece: bunăoară, cele 573 de bombardiere strategice americane reprezintă 17,2 % din *totalul* de 3.329 de sisteme de lansare pe care le aveau pe atunci SUA, precum şi peste 25 % din numărul de sisteme de lansare *mobile* aflate la dispoziţia SUA).

Performanţele avioanelor de bombardament strategic ale marilor puteri cresc mult în perioada postbelică. Dacă un *B-29* putea transporta, aşa cum am văzut, cam 9 tone de bombe la 6.600 de kilometri, un avion de tipul *B-52D Stratofortress* (tip care a devenit operaţional încă din septembrie 1956) putea zbura (fără a fi realimentat în zbor) 6.200 de mile (adică 9.978 de kilometri) şi putea transporta la ţintă până la 27.215 kilograme de bombe de diverse tipuri. Avioanele de bombardament construite în ultimii ani sunt încă şi mai performante. Dacă *B-52* este un avion de luptă subsonic, cu o viteză maximă de doar 1.014 kilometri pe oră, bombardierul strategic american *Rockwell B-1B Lancer* (care a zburat pentru prima dată în 1984 şi a început să fie livrat forţelor aeriene începând din iulie 1985) poate zbura în jur de 12.000 de kilometri fără a fi alimentat, cu o viteză maximă de 1.324 de kilometri pe oră (1,25 Mach) şi poate transporta până la 34.020 kilograme de bombe de diferite tipuri[340] (o încărcătură de aproape 4 ori mai mare decât „strămoşul" său *B-29*).

Ca şi în cazul *altor* arme (sau sisteme de arme) *foarte* moderne şi costisitoare, se poate constata astăzi că bombardierele strategice sunt, în tot mai mare măsură, un gen de armă aflat *doar* în dotarea superputerilor (de comparat, de exemplu, *performanţele modeste* şi *numărul foarte mic* de bombardiere *grele*

---

[339] Francesco CALOGERO, „Dynamics of the nuclear arms race", în Joseph ROTBLAT (general editor), Scientists, *The Arms Race and Disarmament: a UNESCO/Pugwash Symposium*, Taylor & Francis Ltd., London, UNESCO, Paris, 1982, p. 18

[340] Chris CHANT, *The World's Greatest Bombers*, Grange Books, Rochester, Kent, 2000, pp. 154, 156, 167, 171

ale Marii Britanii cu performanțele și numărul celor americane: bombardierele de tip *Valiant B*, de exemplu – contemporane cu avioanele de tip *B-52* – au fost construite într-un număr total de *doar 93*, iar fiecare dintre ele era proiectat pentru a putea transporta o încărcătură de bombe de doar 4.500 de kilograme, cu o viteză de doar 927 kilometri pe oră și la o distanță de cel mult 6.200 de kilometri[341]).

În final, merită precizat și faptul că, pentru marile puteri care au destule resurse financiare și tehnologice, dezvoltarea unor noi generații de bombardiere strategice rămâne o prioritate. La 1 iulie 2003, de exemplu, *BBC News* difuzau pe internet un articol care prezenta, în linii mari, proiectul american al unui *avion de bombardament hipersonic*, care ar urma să devină operațional în jurul anului 2025. Aeronava – aflată între proiectele majore ale *DARPA (Defense Advanced Research Projects Agency)* va trebui să fie capabilă să lovească orice țintă din lume, la cel mult două ore de la decolarea de pe un aerodrom aflat chiar pe teritoriul SUA, cu o cantitate totală de muniție de 12.000 livre (5.500 kilograme). Unul din obiectivele proiectului este acela de a îngădui SUA să lovească „ținte individuale fără nici un fel de avertisment și fără a fi nevoite să apeleze la baze străine". Cum 2025 este, totuși, destul de departe în viitor, *DARPA* pregătește, cel târziu pentru 2009 sau 2010, un mic vehicul orbital, capabil să lanseze, din afara atmosferei, „un planor hipersonic manevrabil, fără motor și fără pilot, capabil să transporte aproximativ 1.000 de livre (453 kg) de muniții", care va avea o rază de acțiune de 4.800 de kilometri și o eroare de cel mult 3 metri în lovirea țintei[342]. Realizarea unor astfel de proiecte nu va avea drept consecință, desigur, decât să facă încă și mai relevant procesul de *concentrare a sistemelor sofisticate de arme cu relevanță strategică mare în mâinile unui număr tot mai mic de actori ai sistemului internațional.*

3. Submarinul ca armă a războiului total și a războiului clasic-limitat

Submarinul este un gen de armă modern, care poate fi – și a și fost, de altfel – folosit atât ca instrument al *războiului de tip clasic-limitat* (care urmărește *exclusiv* lovirea puterii militare a inamicului), dar și ca instrument al *războiului total* (care își propune să distrugă sau să lovească grav și practic ireversibil una sau mai multe componente centrale ale puterii de stat/naționale a competitorului și, ca atare, *să-i lezeze acestuia, grav și ireversibil, statutul ontic*).

---

[341] *Ibidem*, pp. 151-152

[342] *US plans hypersonic bomber*, text în format electronic, difuzat la 1 iulie 2003 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 16 iulie 2003

După câteva încercări interesante din perspectivă strict tehnică (şi *aproape* complet lipsite de semnificaţ - *reală* în plan militar sau politico-strategic), întreprinse începând cu secolul al XVIII-lea (vezi de exemplu submersibilul *Turtle*, construit în 1776 de fraţii David şi Ezra Bushnell, pentru a ataca navele britanice, în timpul Războiului de Independenţă al SUA, cu mine având o încărcătură de pulbere de 68 de kilograme fiecare[343], sau submarinul *Nautilus*, construit de Robert Fulton în Franţa, la 1801, şi care avea drept armă principală un burghiu cu care urma să fie găurită coca navelor britanice[344]), submarinul devine o *armă realmente operaţională* abia spre sfârşitul secolului al XIX-lea. Şi aceasta abia odată cu posibilitatea de a aplica, în construcţia şi folosirea unui asemenea bastiment, mai multe invenţii relativ târzii (în primul rând *motorul cu ardere internă* pentru deplasarea la suprafaţă, *motorul electric* alimentat, pentru deplasarea sub apă, de acumulatori de mari dimensiuni, încărcaţi în timpul marşului la suprafaţă de un dinam pus în mişcare de un motor clasic, cu combustibil lichid, dar şi *torpila autopropulsată*, ca armă ofensivă principală).

La 1888, Gustave Zédé lansează la apă, în *Franţa*, submarinul *Gymnôte*. Lung de aproape 18 metri, propulsat de un motor electric, avea o viteză de 7,3 noduri (la suprafaţă) şi de doar 4,3 noduri în imersiune. Înarmat cu două torpile amplasate în nişte compartimente speciale, plasate în exteriorul corpului etanş, submersibilul avea o rază de acţiune limitată, de doar 57 de mile marine[345]. Spre sfârşitul secolului al XIX-lea, în 1897 şi 1898, *americanii* reuşesc, graţie inginerilor John P. Holland şi Simon Lake, să realizeze paşi importanţi în dezvoltarea submarinului. În 1897, Simon Lake a construit submarinul *Argonaut*, „primul submersibil într-adevăr capabil să acţioneze în apele oceanului"[346]. Ulterior, acelaşi Lake a construit submarinul *Protector*, cu un deplasament de 136 de tone (la suprafaţă) şi 174,3 (în imersiune), înarmat cu trei torpile, amplasate în tuburi montate în interiorul corpului etanş, atât la prova cât şi la pupa, şi l-a vândut *Rusiei* în 1902[347].

În această perioadă de început a tehnologiei submarine, *germanii* s-au plasat – din motive foarte diverse, unul dintre ele fiind efortul de a folosi pentru propulsia la suprafaţă un motor cu combustibil mai puţin volatil şi mai puţin inflamabil decât benzina – într-o stare de aşteptare. Primul lor submarin – *Unterseeboot I* (*U 1*) a fost lansat la apă abia în 1906. Dar abia navele din seria următoare – *U 19* şi alte trei submarine, lansate la apă, toate, în 1913 – au caracteristici tehnico-tactice compatibile cu necesităţile unei arme de război: lungi de peste 64 de metri, cu un echipaj de 39 de oameni, erau capabile de viteze

---

[343] Tony GIBBONS (general editor), *The encyclopedia of ships: over 1500 military and civilian ships from 3000 bC to the present day*, Silverdale Books, Enderby, Leicester, 2001, p. 65
[344] *Ibidem*, p. 76
[345] *Ibidem*, p. 253
[346] Peter FREUCHEN, with David LOTH, *Peter Freuchen's book of the seven seas*, Julian Messner, Inc., New York, 1958, p. 182
[347] Tony GIBBONS, *op. cit*, p. 275

relativ mari – 15,5 noduri la suprafață și aproape 10 noduri în imersiune (datorită motoarelor puternice, cel Diesel de 1.700 de cai-putere și cel electric de 1.200 cai-putere). Ca armament, ele aveau un tun de calibru mediu (105 milimetri) și patru tuburi lans-torpile[348].

În 1908, *Marea Britanie* avea deja 54 de submarine de militare, *Franța* avea și ea alte 46, *Rusia* – 26, iar *SUA* – 12. *Puterile Centrale* erau încă prost poziționate în competiția submarină: *Germania* avea doar două unități operaționale, *Austro-Ungaria* alte 2, iar *Italia* – doar 7[349]. Ca urmare, în acel moment, cu doar 6 ani înainte de izbucnirea Primului Război Mondial, Antanta avea de 12,5 ori mai multe submarine decât alianța rivală.

În 1914, 16 state aveau, împreună, în jur de 400 de submarine de luptă de diferite tipuri. Din acest total mondial, *Marea Britanie* și *Franța* aveau în jur de 50 %: *Anglia*, de exemplu, avea 71 de submersibile operaționale și alte 31 în plin proces de construcție. *Germania – principala* putere militară a alianței rivale – avea doar 33 de submarine operaționale și doar încă 28 în diverse stadii de construcție[350]. Această situație meritã un comentariu special. În primul rând, în doar 6 ani, Germania se dovedise capabilă să recupereze rapid o parte importantă dintr-un handicap uriaș: superioritatea britanică de 54/2 (de 2700 %) față de Germania, în ceea ce privește submarinele, se reduce la doar 71/33 (215,15 %), adică de peste 12 ori. Altfel spus, într-un ritm mediu impresionant, de aproximativ două ori la fiecare 12 luni. Dar avem de-a face și cu un alt factor care afectează *decisiv* mersul războiului submarin: în timp ce submersibilele britanice și franceze erau, în general, nave cu deplasament redus și autonomie mică, potrivite aproape exclusiv pentru misiuni defensive/costiere, multe dintre submarinele germane erau bastimente mult mai mari, cu autonomie ridicată, capabile să execute cu succes misiuni de patrulare și de luptă în largul oceanului. Dacă submarinele *britanice* din clasa *C* (lansate la apă în jurul anului 1906) au o autonomie totală de doar 1.431 de mile marine, cele din clasa *E* (55 la număr, lansate la apă între 1913 și 1916) au o autonomie de doar 300 mile marine și abia cele din clasa *K* (lansate la apă abia din 1916) au o autonomie de 3.000 de mile marine, iar cele din clasa *L* (lansate târziu, în 1918) au o autonomie de 4.500 de mile[351], submarinele *germane* au cu totul alți parametri de funcționare. *U 21* , de exemplu, lansat la apă în 1914 (și deci contemporan cu submersibilele britanice din clasa *E*) avea o rază de acțiune de 7.600 de mile marine (de 25 de ori mai mare decât a submarinelor britanice din clasa *E*). Iar marile submarine *oceanice* din clasa *U 151* (în total, șapte la număr, lansate începând cu primăvara lui 1916) aveau o rază de acțiune imensă, de 11.284 mile marine (aproape 21.000 de

---

[348] Christopher CHANT, *The history of the world's warships*, Island Books, 2001, p. 372
[349] Helmut PEMSEL, *op. cit.*, p. 316
[350] Christopher CHANT, *op. cit.*, p. 373
[351] Tony GIBBONS, *op. cit.*, pp. 301, 310, 328

kilometri)[352], care le permitea, de exemp ı, fără nici un fel de probleme, să traverseze Atlanticul şi să patruleze câteva : ci de zile în largul coastelor SUA.

Iniţial, submarinele germane atacă şi scufundă aproape numai *nave de război* britanice, ţinte *legitime*, în conformitate cu legile şi cutumele *războiului clasic-limitat*: la 5 septembrie 1914, *U 21* atacă şi scufundă crucişătorul britanic *Pathfinder*; la 22 septembrie 1914, *U 9* atacă şi scufundă, într-un interval de doar câteva zeci de minute, în largul coastei olandeze, trei nave de război britanice, crucişătoarele cuirasate *HMS Aboukir*, *HMS Cressy* şi *HMS Hogue*[353]. La 1 ianuarie 1915, *U 24* scufundă, la aproximativ 60 de mile vest de Portsmouth, nava de linie britanică *HMS Formidable*[354]. De asemenea, în etapa iniţială a ostilităţilor, navele *comerciale* inamice sunt mai întâi inspectate de submarinele germane care ies la suprafaţă, apoi li se îngăduie echipajelor să se îndepărteze în bărcile de salvare, şi abia apoi sunt scufundate (etape conforme, de asemenea, cu regulile *războiului clasic*). Aşa se întâmplă, de exemplu, cu nava comercială britanică *SS Glitra*, scufundată în conformitate cu toate regulile acceptate pe plan internaţional în octombrie 1914, în largul coastelor Norvegiei, de către submarinul german *U 17*. Prima navă civilă scufundată *fără avertisment* a fost, la 26 octombrie 1914[355], la 6 zile după *Glitra*, bastimentul *Amiral Ganteaume*, despre care comandantul lui *U 24* a crezut că transportă trupe (pe când, în realitate, nava era plină de refugiaţi belgieni)[356]. Începând cu primăvara lui 1915, submarinele germane atacă, *fără nici un fel de restricţii*, orice navă care navigă în apele din jurul Marii Britanii. În ciuda încălcării clare a legislaţiei internaţionale privind războiul pe mare, acest prim episod al *războiului submarin total* se justifică – până la un punct – prin chiar rezultatele obţinute: dacă în ianuarie 1915 francezii şi britanicii pierduseră doar 47.900 de tone de nave comerciale, după ce *toate* apele din jurul Angliei sunt declarate zonă de război, germanii scufundă lunar, în medie, în jur de 185.000 de tone (din care aproape 150.000 tone reprezentau deplasamentul total al navelor britanice distruse)[357], adică de aproape *patru ori mai mult* decât înainte. *Războiul submarin total* este reluat din nou abia la sfârşitul lui ianuarie 1917 (când, graţie numărului mare de submarine noi, liderii militari germani credeau că ar putea obţine, în timp relativ scurt, prin blocadă completă, chiar înfometarea şi capitularea Marii Britanii)[358].

În anii interbelici, submarinul continuă să se perfecţioneze. Apar – sau devin tot mai eficiente – şi câteva tipuri extrem de specializate de submarine. Aşa de exemplu, în 1929, *americanii* lansează la apă *USS Argonaut*, un submarin cu un deplasament de 2.710 de tone (sau de 4.000 de tone, în imersiune), construit

[352] *Ibidem*, pp. 350-351
[353] Helmut PEMSEL, *op. cit*, p. 204
[354] *Ibidem*, pp. 205-206
[355] John TERRAINE. *Business in great waters: The U-boat wars, 1916-1945*, Wordsworth Editions Ltd., Ware, Herfordshire, 1999, p. 8
[356] Christopher CHANT, *op. cit.*, p. 374
[357] *Ibidem*, p. 374
[358] Felix GILBERT, *op. cit.*, p. 157

special pentru a transporta şi a lansa încărcături de câte 60 de *mine* marine în apele din jurul Japoniei. Submersibilul avea la bord şi un hidroavion de recunoaştere şi era înarmat inclusiv cu piese de artilerie de calibru mare (152 milimetri)[359]. Şi *italienii* finalizează, în 1937, construcţia unui *submarin puitor de mine*, *Foca*. Acesta avea un deplasament de 1.305/1.625 tone, o autonomie de 8.500 de mile şi putea transporta şi lansa în apele inamice sau pe rutele comerciale folosite de adversar un număr de 36 de mine marine[360]. *Japonia* a lansat la apă, în 1938-1939, mai multe unităţi din clasa *C 1*, care aveau o autonomie de 14.000 de mile marine, precum şi *capacitatea de a transporta şi lansa câte un submarin de buzunar sau chiar o navă de debarcare cu o lungime de 14 metri*. Navele din această clasă au şi fost folosite, în decembrie 1941, pentru a lansa submarine de buzunar împotriva bazei americane de la Pearl Harbor[361].

Abia spre sfârşitul celui de-*al Doilea Război Mondial* sunt lansate la apă *primele submarine realmente performante*, capabile să atingă, *în imersiune, viteze mai mari decât cele obţinute la suprafaţă* (şi, ca urmare, capabile să evite, cu destulă uşurinţă, aproape orice navă antisubmarin, precum şi să ajungă din urmă nave comerciale izolate sau convoaie care circulau cu o viteză medie de 10-12 noduri). În 1944, de exemplu, *japonezii* finalizează construcţia primelor submarine din clasa *ST*, cu un deplasament mediu, de 1.070/1.450 tone; motoarele electrice de 5.000 de cai-putere asigurau, sub apă, o viteză de 19 noduri[362]. Şi, tot în 1944 – adică mult prea târziu pentru a mai putea influenţa într-o manieră semnificativă soarta războiului – *germanii* lansează la apă submarine de tipurile *XXI* şi *XXIII*. Primele aveau un deplasament de 1.595/2.060 de tone, o viteză sub apă de 17,2 noduri, erau înarmate cu 23 de torpile şi aveau o autonomie de 15.000 de mile. Iar cele de tipul *XXIII* erau nave de dimensiuni mici (cu un deplasament de 230/270 tone), potrivite doar pentru misiuni în preajma coastelor, dar şi acestea aveau o viteză în imersiune mai mare decât cea obţinută, cu motoare Diesel, la suprafaţă[363].

Pentru întreaga perioadă de după al Doilea Război Mondial, există trei direcţii de evoluţie realmente importante în ceea ce priveşte submarinele. În primul rând, trecerea la *propulsia nucleară* (care înseamnă o viteză de peste 30 de noduri în imersiune, precum şi o autonomie practic nelimitată). În al doilea rând, *posibilitatea de a lansa rachete balistice – cu încărcătură nucleară – din imersiune* (ceea ce transformă submarinul, din instrument al *războiului total* purtat exclusiv pe mare, într-un instrument capabil să lovească *şi* resursele de putere terestre ale inamicului). Şi, în al treilea rând, este interesantă – şi semnificativă – specializarea submarinelor în două categorii distincte: *purtătoare*

---

[359] Tony GIBBONS, *op. cit.*, pp. 296-297
[360] *Ibidem*, 376-377
[361] *Ibidem*, p. 368
[362] *Ibidem*, p. 385
[363] *Ibidem*, pp. 415-416

de rachete şi *de atac* (ceea ce anglo-saxonii numesc *hunter/killer submarines*). Acestea din urmă au ca misiune principală ‚vânarea' submarinelor purtătoare de rachete sau de alte tipuri ale inamicului, ca şi ‚vânarea' navelor mari de suprafaţă (şi în special a portavioanelor). Acest concept al *submarinului de atac* a fost ilustrat încă din 1950 de navele americane din clasa *Barracuda*. Dotate cu motoare de tip clasic (Diesel pentru marşul la suprafaţă, electrice pentru deplasarea în imersiune), ele erau special construite pentru „a sta la pândă în preajma bazelor sovietice şi pentru a ataca submarinele inamice în timp ce acestea ieşeau în larg"[364].

Practic toate aceste trei evoluţii – dar mai ales primele două – fac ca, astăzi, *doar* câteva state să fie capabile să construiască, să folosească şi să întreţină submarine de *ultimă* generaţie. *Nu există, astăzi, nici o putere mică sau mijlocie care să aibă la dispoziţie submarine cu propulsie nucleară şi dotate cu arme atomice* (ceea ce înseamnă că *şi* această unealtă sofisticată a *războiului clasic-limitat* sau *total*, ca şi alte tehnologii militare foarte moderne şi foarte costisitoare, este la îndemâna unui număr tot mai mic de state; altfel spus, *capacitatea de a face război – fie acesta clasic-limitat sau total – cu instrumente/arme foarte moderne este tot mai inegal distribuită în lume*; şi doar mai puţin de o jumătate de duzină de state mai au astăzi capacitatea tehnologică şi puterea financiară de a recurge, la nevoie, la *războiul submarin total purtat cu mijloace realmente moderne*. (Acest *monopol* al unui număr foarte mic de state asupra tehnologiilor militare moderne este ilustrat, între altele, şi de faptul că *HMS Dreadnought*, primul submarin nuclear britanic, lansat la apă în 1960, a fost dotat cu un reactor atomic proiectat de *americani*. Şi aceasta fiindcă eforturile britanice de a proiecta şi construi, pe cont propriu, un reactor realmente eficient, deşi enorme şi îndelungate, nu erau încă deloc încununate de succes![365])

Acest *monopol aproape total* al unui număr *foarte* mic de mari puteri asupra tehnologiilor necesare pentru a construi submarine nucleare devine şi mai clar dacă comparăm, de exemplu, situaţia escadrelor de submarine în 1938 şi în 1974. Cu un an înainte de începerea celui de-al Doilea Război Mondial, existau în lume 8 state cu un număr important de submarine (mai mare de 3 unităţi). Numărul total al navelor de acest tip al celor 8 puteri era de 585. Pe primul loc se afla URSS, cu 160 de unităţi. Alte 5 puteri aveau peste 50 de submarine (Marea Britanie – 56, SUA – 90, Japonia – 61, Franţa – 76 şi Italia – 96. Germania se afla abia pe poziţia a şaptea, cu doar 43 de unităţi, iar Argentina avea 3. Ca urmare, vorbim, pentru anul 1938, despre *o distribuţie relativ echilibrată a capacităţii de a recurge la războiul submarin, între nu mai puţin de 7 mari puteri*. În 1974, situaţia era cu totul alta: existau, e drept, 12 state care posedau cel puţin 6 submarine. Numărul total al acestor bastimente (cu propulsie clasică şi nucleară) era de 692. Dar *doar două dintre cele 12 state – respectiv SUA şi*

---

[364] *Ibidem*, p. 439
[365] *Ibidem*, pp. 454-455

URSS – aveau, împreună, 521 de submarine de diverse tipuri (altfel spus, 16 % din actori aveau 75,2 % din numărul total al submarinelor puterilor mari şi mijlocii (pentru momentul anterior, dacă însumăm unităţile celor două state cu escadrele de submarine cele mai mari – respectiv URSS şi SUA – obţinem doar 250 de nave, care reprezentau doar 42,7 % din totalul celor 585 aflate în flotele celor 8 puteri navale importante ale lumii). Iar, *dacă luăm în calcul doar submarinele nucleare, în 1974, doar 4 din cele 12 puteri navale importante ale lumii aveau asemenea bastimente*. Numărul lor total era de 242 de unităţi, dintre care URSS şi SUA aveau, împreună, 227 (respectiv 93,8 % din totalul submarinelor nucleare din lume), în timp ce Franţa nu avea decât 3, iar Marea Britanie - 12[366].

Astăzi, în condiţiile de după prăbuşirea URSS (şi a configuraţiei bipolare a sistemului internaţional din vremea Războiului Rece), doar SUA mai au un număr realmente important de submarine *atomice* (de toate tipurile) în *bună* stare de funcţionare; şi, ca urmare, *dacă* se va pune vreodată – în viitorul previzibil – problema unei *blocade submarine totale* şi/sau a unui *război submarin total de mare amploare şi de mare intensitate*, doar această ţară mai are capacitatea *reală* de a folosi, la nevoie, o cantitate *suficientă* de submarine moderne, capabile să asigure într-adevăr o prezenţă militară *globală*, ca şi o *strivitoare* superioritate de forţe, în *oricare* regiune a oceanelor lumii.

4. Portavionul (tipuri de portavioane şi rolul lor în război)

Aparent, *portavionul* este doar un gen de armă foarte modern, un produs de vârf al revoluţiei industriale în faza sa matură, dar nu neapărat şi un instrument major al *războiului total*. El poate fi folosit – şi a şi fost folosit, de altfel – în destule episoade compatibile *mai degrabă* cu logica *războiului clasic-limitat* (vezi, de exemplu, episodul bătăliei aeronavale de la *Midway*, dacă o decidem să o „decupăm" pe aceasta din contextul mai larg al războiului din Pacific: nu participă *decât* nave de luptă şi avioane lansate de pe portavioane sau de pe baze terestre, nu există nici un fel de ţinte *civile* şi nici *pagube colaterale*; avem de-a face cu un episod în care se produce *exclusiv* o confruntare între forţe militare, care vizează *doar* distrugerea sau cel puţin slăbirea forţelor militare inamice).

Am precizat însă, încă de la începutul acestei lucrări, că *războiul total* are, printre caracteristicile sale *centrale*, şi pe aceea că operaţiile militare ofensive lovesc cu putere – şi avariază grav sau chiar distrug complet – numeroase ţinte din *adâncimea extremă* a teritoriului inamic. Până la apariţia portavionului, chiar şi cele mai puternice flote militare – al căror centru de greutate era alcătuit exclusiv din nave grele, purtătoare de artilerie de mare calibru – nu erau capabile să lovească *decât* zone puţin adânci, de coastă, ale

[366] Pentru cifrele comentate, vezi Helmut PEMSEL, *op. cit.*, pp. 318-319

teritoriului inamic, lăsând practic complet neatinse regiunile aflate dincolo de raza de acțiune a tunurilor. Iar distanța maximă la care pot trage tunurile navale n-a fost niciodată prea mare: aproximativ 2.000 de metri în 1571, în timpul bătăliei de la Lepanto, în jur de 3.000 de metri în 1805, la Trafalgar, cam 13.000 de metri în 1905, la Tsushima și în jur de 36.000-40.000 de metri în 1941, când are loc duelul de artilerie între *Bismarck* și crucișătorul de bătălie britanic *HMS Hood*[367]. Drept urmare, pentru a înțelege mai bine limitele importante ale eficacității *directe* ale navelor purtătoare de artilerie, putem să ne imaginăm diverse teritorii ca fiind niște 'fructe' pe care războiul le ‚curăță' de o ‚coajă' care are exact grosimea razei de acțiune a armelor navale. O țară ca România, de exemplu, ar fi, în acest caz (dacă ne-o imaginăm ca pe o insulă), un ‚fruct' relativ circular, cu un diametru de 600-800 kilometri, adâncime din care un bombardament naval n-ar putea decupa decât o ‚coajă' cu o grosime de cel mult 40 de kilometri. La fel, cea mai mare parte a teritoriului Franței, sau al Marii Britanii, sau al SUA nu poate fi atinsă de bombardamentele artileriei navale. Ca urmare, *simpla folosire a tunurilor navale de mare calibru nu poate fi un instrument cu adevărat eficace pentru devastarea completă a unui teritoriu suficient de larg și de adânc*; dar *aviația de pe portavioane* poate fi, fără nici o problemă, un instrument extrem de eficace al *războiului total*, prin simpla sa capacitate de a lovi ținte aflate *în adâncimea* teritoriului inamic. În anii celui de-al Doilea Război Mondial, aeronavele care pot decola de pe – și pot ateriza pe – portavioane au deja o rază suficient de mare de acțiune (o autonomie de zbor considerabilă). Așa de exemplu, avioanele de vânătoare japoneze de tipul *Mitsubishi A-6M Zero-Sen*, folosite intens pe portavioanele nipone, aveau o autonomie de până la 1.900 de kilometri[368] (și, ca urmare, o rază de acțiune de peste 900 de kilometri). Dar și mai devreme, în anii de început și de mijloc ai perioadei interbelice, avioane de luptă care puteau fi folosite de portavioane aveau o rază de acțiune mare. *Fairey Swordfish*-ul britanic, de exemplu, putea transporta până la 800 de kilograme de bombe pe o distanță de 1.650 de kilometri (ceea ce înseamnă o rază de acțiune de aproximativ 750-800 kilometri)[369]. Mai aproape de zilele noastre, avionul de luptă polivalent *Grumman F-14A Tomcat*, proiectat și fabricat de SUA, are o rază de acțiune de cel puțin 725 de kilometri[370] (care poate fi însă mărită, prin folosirea de rezervoare suplimentare și prin alimentarea în zbor, până la o autonomie de 3.200 de kilometri; merită menționat și faptul că această aeronavă poate transporta până la țintă, cu o viteză maximă de 2.517 kilometri pe oră, în afară de rachetele destinate luptelor aeriene, și o încărcătură de 6.577 de kilograme de bombe[371] – cantitate, să nu uităm, aproape la fel de mare ca aceea aflată la bordul bombardierelor *strategice* din Al Doilea

[367] *Ibidem*, p. 219
[368] Conf. dr. ing. Florin ZĂGĂNESCU, *op. cit.*, pp. 161-162
[369] *Ibidem*, pp. 118-119
[370] *Ibidem*., pp. 302-306
[371] *Krigs Maskiner: Et Komplett Våpenleksikon*. Forum Forlag A/S, Oslo, f.a. vol. 2, p. 428

Război Mondial!). Cu astfel de avioane, majoritatea regiunilor *continentale* ale planetei încetaseră să fie invulnerabile *încă* din anii perioadei interbelice; iar *astăzi, practic nici o țară nu mai este complet ferită de riscul unor atacuri aeriene devastatoare, lansate de un inamic înzestrat cu o forță de șoc aeronavală suficient de puternică și suficient de agresivă*. Altfel spus, portavionul transformă chiar și cele mai întinse țări inamice – care anterior aveau avantaje defensive *foarte* importante, datorate adâncimii strategice mari – în ținte care pot fi, cu relativă ușurință, *devastate integral*, chiar și în absența unor baze aeriene proprii în imediata vecinătate a acestor teritorii. Pentru a reveni la comparația cu fructele de pe care putem desprinde, în funcție de instrumentul folosit, o coajă mai subțire sau mai groasă, putem spune că, dacă bombardamentul naval nu putea înlătura/distruge decât o ‚coajă' foarte subțire, puțin adâncă, a teritoriului advers (și ca atare nu putea afecta decât în mică măsură resursele de putere și, deci, statutul ontic al inamicului), aviația ambarcată pe portavioane are, *din plin*, capacitatea de a înlătura/distruge o ‚coajă' foarte groasă din teritoriul inamic (fiind, deci, *capabilă să afecteze grav și chiar ireversibil statutul ontic al inamicului și fiind, ca atare, nu numai un instrument puternic pentru desfășurarea unor războaie de tip clasic-limitat, ci și un instrument ideal al războiului total*).

Portavionul a apărut în contextul operativ și strategic de la sfârșitul *Primului Război Mondial*. *Americanii* întreprinseseră – dar fără vreun fel de urmări semnificative – câteva încercări de a lansa avioane de la bordul unor nave încă din anii dinaintea izbucnirii războiului. În 1911, de exemplu, Eugene Elly reușise să decoleze de pe o punte de lemn înclinată, lungă de 85 de picioare, montată la bordul unui crucișător al *US Navy*[372]. Dar *primii* care au construit un portavion au fost *britanicii*. La 15 august 1916, ei lansau la apă nava *HMS Furious*, un crucișător de bătălie ușor, cu un deplasament maxim de 22.890 de tone. În 1917, una dintre piesele principale de artilerie și unul dintre catarge au fost înlăturate, pentru a face loc unei punți de zbor și unui hangar care ocupau peste o jumătate din lungimea totală a navei[373]. La 19 iulie 1918, șapte avione de luptă decolează de pe *Furious* și atacă baza de *zeppeline* de la Tondern, unde distrug două astfel de mari aeronave germane, în cadrul *primei misiuni de luptă din istorie în care au fost folosite avioane lansate de pe un portavion*[374]. Tot britanicii vor începe să construiască, la 15 ianuarie 1918 și vor lansa la apă, la 11 septembrie 1919, și *primul portavion proiectat și construit ca atare*, *HMS Hermes*. Cu un deplasament maxim de 12.900 tone, nava avea o viteză maximă de 25 de noduri, un echipaj de 664 de oameni, o autonomie de 4.200 de mile (la viteza de 14 noduri) și putea transporta și lansa 20 de avioane de luptă (ea fost

---

[372] Peter GARRISON, *CV: Carrier Aviation*. Berkley Books. New York, 1990, p. 96
[373] Tony GIBBONS (general editor), *op. cit.*, p. 315
[374] Helmut PEMSEL, *op. cit.*, p. 214

scufundată de avioane lansate de portavioanele japoneze la 8 aprilie 1942, în Oceanul Indian)[375].

Ulterior, *unele* dintre marile puteri încep să construiască și să folosească un număr crescând de portavioane (deși, până destul de târziu, acestea par a avea, în cadrul marilor flote de război, mai degrabă un *rol secundar* – ca și o *pondere limitată* – în raport cu navele grele de suprafață, purtătoare de artilerie de mare calibru). În 1938, de exemplu, *Marea Britanie* avea doar 7 portavioane (dar și 15 nave de linie și 62 de crucișătoare), *SUA* aveau doar 5 portavione (și 15 nave de linie, precum și 34 de crucișătoare), iar *Franța* avea doar un singur portavion (și 7 nave de linie, precum și 19 crucișătoare). Existau și mari puteri care nu aveau nici măcar un portavion (*Italia, Germania, URSS*). Doar una dintre marile puteri avea un număr de portavioane care să depășească 50 % din numărul navelor sale de linie. Este vorba despre *Japonia*, care avea, cu un an înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, 6 portavioane (și 10 nave de linie, precum și 36 de crucișătoare de diverse tipuri)[376]. Dar, chiar și în acest caz, ponderea portavioanelor nu depășea 13 % din numărul navelor mari de luptă japoneze.

Dintre marile puteri care au folosit un număr mic de nave de acest tip, merită amintite pentru perioada interbelică, ca și pentru Al Doilea război Mondial, *Italia* și *Franța*. Italia, de exemplu, a avut în al Doilea Război Mondial un singur portavion, *Aquila* (care avea la bază marea navă de pasageri *Roma*, cu o lungime totală de 211,6 metri și un deplasament maxim de 27.600 de tone, lansată la apă în 1926 și a cărei modificare în navă de luptă a început în noiembrie 1941), care însă n-a fost niciodată finalizat și folosit[377]. Nici Franța nu excelează în ceea ce privește numărul total de portavioane pe care îl folosește flota sa. Primul portavion francez este *Bearn* (o fostă navă de linie, *Vendée*, a cărei construcție începe în 1914 și căreia i se montează, între 1923 și 1926, o punte de zbor și alte dotări auxiliare), o navă cu viteză relativ mică, care n-a participat niciodată la misiuni de luptă în Al Doilea Război Mondial și care a fost folosită, ulterior, exclusiv în misiuni de aprovizionare sau de transportare a unor aeronave[378].

Merită subliniată, încă din acest stadiu al discuției, o *corelație destul de clară: toate marile puteri învinse în războaiele internaționale de mari dimensiuni, purtate începând cu 1939, fie n-au avut deloc portavioane, fie au avut prea puține astfel de nave*, în timp ce, în *aproape toate* cazurile, *victoria într-un conflict mondial sau în orice alt război de mari proporții, purtat pe un teatru de operațiuni foarte vast, aparține puterilor care au o superioritate clară în ceea ce privește numărul și calitatea portavioanelor*, ca și viziunea tactică, operativă și strategică de folosire a portavioanelor – sau a escadrelor combinate – în operațiuni de blocadă, de contra-blocadă și de luptă.

---

[375] Tony GIBBONS, *op. cit.*, p. 323
[376] Helmut PEMSEL, *op. cit.*, p. 316
[377] Tony GIBBONS, *op. cit.*, p. 296
[378] *Ibidem*, p. 299

Al Doilea Război Mondial modifică brusc – și *definitiv* – situația în care portavionul reprezenta *doar* un gen de armă secundar. *Numărul* și *ponderea* navelor de acest tip (ca și *importanța*) lor în marile flote de război cresc – ca regulă generală – continuu. De exemplu, la începutul implicării lor în al Doilea Război Mondial, SUA aveau 3 portavioane în Oceanul Pacific (în timp ce japonezii aveau, chiar și după Midway, unde au pierdut 4 asemenea nave, alte 4 portavioane mari gata de luptă, cărora în curând li s-a adăugat încă unul; niponii mai aveau în acel moment alte 6 portavioane în reparații sau în plină construcție; dar și americanii aveau, la rândul lor, la jumătatea lui 1942, nu mai puțin *28* de portavioane – dintre care *15 grele* și 13 ușoare sau de escortă – în stadiu avansat de construcție, multe dintre ele chiar aproape gata de luptă)[379].

Începând chiar cu primii ani ai deceniului 5 al secolului al XX-lea, portavionul devine *principalul* bastiment de luptă al tuturor flotelor militare care își dispută hegemonia asupra marilor spații oceanice. Noul tip de navă de luptă duce inclusiv la posibilitatea ca două flote dușmane să se poată angaja într-o bătălie de mari proporții, fără ca măcar să se vadă. Așa de exemplu, în mai 1942, Bătălia din Marea Coralilor a fost dusă între escadre ale căror nave se flau la *sute* de mile distanță unele de altele, iar singurele arme de lovire folosite au fost avionele lansate de portavioane. În ciuda acestor limite – în raport cu scenariul *tradițional* al bătăliei navale – au fost scufundate nu mai puțin de „cinci sau șase" nave mari, „inclusiv portavionul american de 30.000 de tone *Lexington* și portavionul japonez *Shoho*, de 12.000 de tone"[380].

În ceea ce privește rezultatul final al celui de-al Doilea Război Mondial și măsura în care acesta a fost influențat de folosirea portavioanelor, merită făcute următoarele precizări:

1. *Portavioanele ușoare (de escortă)*, improvizate în general din nave comerciale cărora li se adăuga o punte de zbor, au avut un rol *decisiv* în așa-numita Bătălie a Atlanticului. Ele au reușit să găsească, să atace și să scufunde un *mare* număr de submarine germane implicate în blocada contra Marii Britanii și în operațiunile de atacare a convoaielor transatlantice. Conform unor calcule relativ recente, 39 de submarine germane au fost scufundate de avioanele lansate de astfel de nave, iar alte 12 submersibile ale Germaniei au fost distruse ca urmare a unor atacuri combinate, la care au participat și portavioanele de escortă. Acestea au fost lansate la apă în număr mare începând cu 1942, dar au început să funcționeze cu adevărat eficient abia ceva mai târziu (când echipajele deveniseră deja suficient de experimentate), în primăvara lui 1943[381]. Altfel spus, exact în momentul în care tonajul *total* al navelor scufundate

---

[379] *The United States Strategic Bombing Survey: Summary Report (Pacific War), 1st of July, 1946*, la adresa de internet http://www.anesi.com/usshs01.htm, accesat la data de 3 decembrie 2003

[380] Jacques MORDAL, *op. cit.*, p. 307

[381] Tim BEAN, „Naval warfare in the West", în Simon TREW & Gary SHEFFIELD (editors), *op. cit.*, p. 185

lunar de submarinele germane a înregistrat o scădere dramatică, de la peste 250.000 tone/lună în 1942 la doar 54.973 tone în aprilie 1943 şi la doar 24.423 tone în mai 1943, ceea ce a dus la o medie lunară pentru întreg anul 1943 de doar de sub 65.000 tone[382], adică de patru ori mai mică decât în anul precedent.

2. Dacă ne referim la operaţiunile militare din Oceanul Pacific, este cât se poate de clar faptul că *perioada de rapidă expansiune a Imperiului japonez – din decembrie 1941 şi până în mai-iunie 1942 – este direct proporţională cu (şi în mod clar dependentă de) superioritatea cantitativă şi calitativă a portavioanelor japoneze*. De la jumătatea lui 1942 însă, evoluţia generală a raportului de forţe în plan aeronaval evoluează vădit în defavoarea Japoniei. În primul rând, capacitatea enormă a economiei americane începe să-şi spună cuvântul; până la sfârşitul războiului, flota SUA va primi nave de linie noi al căror tonaj reprezenta 50 % din acela al navelor de linie deja existente; flota de crucişătoare va creşte, şi ea, cu 75 %; dar *cea de portavioane va creşte, în termeni strict legaţi de tonajul total, cu 400 %*; în plus, la aceste aspecte cantitative trebuie să adăugăm şi faptul că toate portavioanele noi ale SUA erau rezultatul unor „proiectări îmbunătăţite"[383], având multe caracteristici tactico-tehnice superioare navelor japoneze. În al doilea rând, bătălia de la Midway a fost – afirmă chiar surse oficiale japoneze – confruntarea *decisivă* în Pacific, în special pentru că niponii au pierdut nu numai patru portavioane mari (*Akagi, Kaga, Soryu, Hiryu*), dar mai ales „cei mai mulţi dintre *piloţii de elită* (subl. noastră – F.D.) ai celor 324 de avioane" care au fost distruse odată cu portavioanele; şi, cum capacitatea Japoniei de a înlocui aceşti piloţi de elită era foarte redusă, fiindcă ea avea la dispoziţie şi/sau instruia prea „puţini înlocuitori bine antrenaţi", bătălia de la Midway a „pecetluit soarta" marinei militare nipone şi a dus la „înfrângerea finală"[384] a Imperiului Japonez.

3. În partea finală a războiului din Pacific, portavioanele americane urmau să aibă un *rol cu totul excepţional* în *blocada totală* la care a fost supusă Japonia. Din deplasamentul total de 8.000.000 de tone al navelor comerciale nipone scufundate de americani, 16,3 % - adică peste 1.300.000 de tone – au fost distruse *exclusiv* de aviaţia de pe portavioane. Tot portavioanele au fost cele care, în timpul marii bătălii din Golful Leyte (sau din Marea Filipinelor) au distrus complet nu numai „trei portavioane japoneze", ci şi „ultimele unităţi de aviaţie navală suficient de bine instruite" ale japonezilor. În vara lui 1944, portavioanele

---

[382] Helmut PEMSEL, *op. cit.*, pp. 322-323

[383] Edward S. MILLER, *War Plan Orange: The U.S. Strategy to Defeat Japan, 1897-1945*, Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 1991, p. 353

[384] Paul S. DULL, *A Battle History of the Imperial Japanese Navy (1941-1945)*, Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 1978, pp. 170-175

americane rapide din Pacific aveau la bord şi puteau lansa, în atacuri concentrate masive, „mai bine de 1.000 de avioane" de toate tipurile[385].

Ca urmare a rolului şi eficienţei crescânde a portavioanelor, în 1950 marile flote militare ale lumii sunt configurate astfel: *SUA aveau 2[illegible] portavioane* (mai multe decât navele sale mari de luptă de tip clasic, purtătoare de artilerie, cum erau cele 15 nave de linie şi cele 72 de crucişătoare), Marea Britanie avea 5 astfel de nave, iar Franţa, numai 3[386]. Ca şi în cazul submarinelor constatăm *o concentrare semnificativă a puterii aeronavale în mâinile unui grup foarte mic de state (ca şi o distribuţie complet neomogenă a puterii chiar în interiorul acestui grup privilegiat de entităţi politice).*

În ultimele decenii, portavioanele sunt definite ca fiind „în esenţă aerodromuri mobile, care furnizează acoperire aeriană pentru alte nave care le însoţesc"[387]. Această definiţie este însă *restrictivă*, pentru că pune accentul exclusiv pe valoarea defensivă – reală şi considerabilă, de altfel – a portavionului. Dar *portavionul greu* (de lovire, conform terminologiei folosite în unele ţări occidentale) este cu prioritate *o armă strategică ofensivă*, capabilă să lovească nu numai obiective strict militare, navale şi terestre, ci şi să distrugă *orice* ţinte (fie ele *civile* sau militare) aflate chiar şi în adâncimea extremă a teritoriului inamic, precum şi să controleze sau să interzică (prin misiuni de patrulare şi de luptă) accesul în regiuni oceanice extrem de întinse. Dacă e să vorbim despre *valoarea ofensivă şi strategică actuală* a aviaţiei de pe portavioane, este suficient să amintim că, în timpul celui de-al doilea război din Golf, *doar aviaţia de pe portavioanele americane a întreprins nu mai puţin de 15.000 de misiuni de luptă împotriva inamicului* (la acestea mai trebuie adăugate şi cele în jur de 800 de rachete de croazieră de tip *Tomahawk* lansate de navele de suprafaţă şi de submarine). Iar *rezultatele operative şi strategice* ale acestor misiuni aeriene au fost *majore*: aviaţia irakiană nici măcar n-a îndrăznit să se angajeze în luptă, centrele de comandă inamice au fost complet distruse sau paralizate, trupele proprii şi aliate de la sol, ca şi traficul naval din Golf au fost bine protejate, iar în finalul campaniei, diviziile *Gărzii Republicane*, cele mai puternice din armata lui Saddam Hussein, au fost *complet* distruse după ce s-au desfăşurat în dispozitiv de luptă pentru a încerca să apere capitala[388].

În zilele noastre constatăm, în ceea ce priveşte dotarea cu portavioane, două *trend*-uri complet opuse:

1. Pe de o parte, avem de-a face cu o *creştere progresivă (chiar dacă lentă) a numărului de state care construiesc sau cumpără astfel de bastimente*

---

[385] *United States Strategic Bombing Survey: Summary Report (Pacific War), Washington, D.C, 1 July 1946*, text accesat la adresa de internet http://www.anesi.com/usshs01.htm, la data de 3 decembrie 2003

[386] Helmut PEMSEL, *op. cit*, p. 316

[387] P. J. GATES, *Surface Warships: An Introduction to Design Principles*, Brassey's Defence Publishers, London, Oxford, Washington, New York, Beijing, Frankfurt, São Paulo, Sydney, Tokyo, Toronto, 1987, p. 3

[388] Pentru toate acestea, vezi, între altele, Milan VEGO, „Learning from victory", *Proceedings of the United States Naval Institute*, vol. 129, no. 8, august 2003, pp. 32-36

de luptă. Dacă în 1952 doar 3 state aveau portavioane (SUA, Marea Britanie şi Franţa), în 1974 alte două state achiziţionaseră portavioane: *Spania* şi *Brazilia*[389]. Şi mai aproape de zilele noastre, dintre marile puteri, cel puţin *URSS* (astăzi *Federaţia Rusă*) şi *China* au construit sau au achiziţionat astfel de nave de luptă (iar dintre marile puteri emergente, *India*). Şi o seamă de alte puteri mijlocii au în dotare nave mai mici, de tipul portavioanelor de escortă (vezi cazul *Italiei* şi *Thailandei*) sau al bastimentelor port-elicopter (acestea din urmă pot constitui, la nevoie, şi platforme de lansare cel puţin pentru avioane cu decolare pe verticală). Cel mai ambiţios program *non-occidental* de dotare cu portavioane a fost, fără îndoială, cel al URSS: începând cu mijlocul anilor 1970, Rusia sovietică a lansat la apă mai întâi două nave port-elicopter din clasa *Moskva*, iar apoi, între 1975 şi 1987, patru portavioane mijlocii din clasa *Kiev*. Fiecare din aceste patru portavioane avea un deplasament de peste 40.000 de tone, o viteză de 32 de noduri şi putea transporta şi lansa 12 avioane *Yakovlev Yak-38 Forger* şi 21 de elicoptere. La începutul ultimului deceniu al secolului al XX-lea, URSS a încheiat construcţia a încă două portavioane mari, din clasa *Kuznetov* (fiecare cu un deplasament de peste 60.000 de tone şi putând transporta cel puţin 30 de aeronave de luptă de diverse tipuri)[390].

2. Pe de altă parte, avem de-a face cu *consolidarea aproape continuă a poziţiilor SUA în ceea ce priveşte competiţia aeronavală globală*. Dacă în 1938 americanii aveau doar 5 dintre cele 19 portavioane ale lumii (altfel spus, doar ceva mai mult de 25 % din numărul total al bastimentelor de acest tip), în 1952 aveau 103 din cele 120 de portavioane din întreaga lume (*85 %* din numărul total de portavioane), iar în 1974 – dacă nu punem la socoteală portavioanele relativ mici ale Spaniei şi Braziliei) aveau 26 din cele 23[391] de portavioane cu adevărat *mari* ale întregii lumi (ceea ce înseamnă *86,9 %* din numărul *total* de astfel de bastimente). Astăzi, după un recul cantitativ *temporar* – înregistrat doar în anii de maximă expansiune ai programului de înarmare navală al URSS – *SUA deţin iar supremaţia absolută în ceea ce priveşte numărul şi deplasamentul total al portavioanelor, ca şi numărul de avioane de luptă de la bordul acestor nave*. Marina militară a SUA – care, subliniază unii autori, „n-a pierdut niciodată vreun război pe mare"[392] – avea în 1990 nu mai puţin de *17 portavioane*: două din clasa *Midway*, patru din clasa *Forrestal*, patru din clasa *Kitty Hawk*, unul din clasa *Enterprise* şi şase din clasa *Nimitz*[393]. În principiu, fiecare dintre aceste portavioane – dintre care o parte sunt cu propulsie nucleară – are la bord un regiment de

---

[389] Helmut PEMSEL, *op. cit.*, p. 316
[390] Pentru aceste ultime evoluţii, vezi, între altele, Christopher CHANT, *op. cit.*, p. 295
[391] Helmut PEMSEL, *op. cit.*, p. 316
[392] Michael SKINNER, *USN: Today's Navy in combat*, Berkley Books, New York, 1990, p. 9
[393] *Ibidem*, p. 143

aviație (*air wing*) alcătuit din mai multe escadrile (*squadrons*): cel puțin două escadrile (de câte 12 aparate fiecare) de avioane de vânătoare; alte două escadrile (de câte 12 avioane fiecare) de avioane de atac ușoare, o escadrilă (cu 10 până la 14 aparate) de avioane de atac medii, o escadrilă (cu 4 aparate) de aeronave de avertizare timpurie, o escadrilă (cu 4 aparate) de avioane pentru războiul electronic, o escadrilă (cu 10 aparate) de avioane antisubmarin și o escadrilă (cu 6 aparate) de elicoptere pentru misiuni de salvare și de transport[394]; cu totul, cel puțin 86 de aeronave (dintre care cel puțin 80 de avioane, între care cel puțin 72 – avioane de luptă); altfel spus, cele 17 *air wings* de la bordul portavioanelor americane aveau, la sfârșitul Războiului Rece, *un efectiv total de cel puțin 1.462 de aparate de zbor* (dintre care 1.224 avioane de luptă, *multe* dintre ele capabile să transporte și să lanseze încărcături nucleare). Pentru a înțelege mai bine cât de mari sunt aceste efective, este suficient să amintim că destule dintre puterile mari sau mijlocii au avut sau au, în mod curent, forțe aeronautice cu mult mai puține avioane. Așa de exemplu, la finalul Războiului Rece, *RDG* avea o flotă aeriană militară de doar 400 de aeronave de luptă (dintre care 24 de tipul *MIG-29*, 65 de tipul *MIG-23*, 251 de tipul *MIG-21* și 54 de bombardiere de tip *SU-22*)[395]. În 1990, înainte de primul război din Golf, *Irakul* avea doar 650 de avioane de luptă de toate tipurile; *Iranul* – mare putere regională – avea în 2001 doar 283 de avioane militare, iar *Egiptul* avea, tot în 2001, numai 580 de avioane de luptă[396]. *Israelul* (în mod vădit hegemon militar regional, dacă nu chiar super-putere regională) avea, în 1973, „cam 450 de avioane de luptă", iar „principala forță de atac" a sa consta în aproximativ 330 de aeronave de vânătoare-bombardament noi, de tipurile *Phantom* și *Skyhawk*[397]. Dacă integrăm toate aceste cifre într-un demers comparativ rezultă, cu mare claritate, că *până și numai aviația de luptă ambarcată la bordul portavioanelor americane este, la nevoie, suficient de puternică pentru a distruge sau devasta complet, fără prea mare efort, după ce cucerește (ceea ce poate face fără probleme) supremația aeriană în zona oricărui teatru de operațiuni, forțele sau teritoriul oricărei alte puteri a lumii (și, cu destulă probabilitate, aproape oricare alianță/coaliție ostilă SUA din lume).*

---

[394] *Ibidem*, pp. 156-157

[395] Gen. Oleg SARIN, col. Lev DVORETSKY, *Război contra speciei umane: agresiunile Uniunii Sovietice împotriva lumii, 1919-1989*, Antet, București, 1997, p. 273

[396] Kenneth M. POLLACK, „The regional military balance", în Richard D. SOKOLSKY, *The United States and the Persian Gulf: Reshaping Security Strategy for the Post-Containment Era*, National Defense University Press, Washington, D.C., 2003, pp. 62, 72, 81

[397] John WESTWOOD, *op. cit.*, p. 133

5. Armele-rachetă şi arma atomică: de la *V1* la rachetele balistice cu încărcătură nucleară de astăzi

Armele-rachetă de mari dimensiuni şi cu rază medie sau lungă de acţiune sunt, în mare măsură, unelte ideale ale *războiului total*, şi *nu* unelte ale *războiului clasic-limitat*. Aceasta se întâmplă, în funcţie de pericada concretă din secolul al XX-lea la care ne referim, din două cauze distincte: iniţial, *lipsa de precizie* în lovirea ţintei (ceea ce îngăduie doar misiuni de lovire a unor suprafeţe mari, pe care sunt amplasate, inevitabil, şi obiective civile), iar apoi, ceva mai aproape de zilele noastre, *natura încărcăturii* multora dintre rachetele balistice aflate în arsenalele marilor puteri (vorbim în special despre focoase nucleare sau termonucleare de diverse tipuri).

În deceniul al cincilea, spre finalul celui de-*al Doilea Război Mondial*, armele-rachetă folosită de germani erau încă suficient de *imprecise*, în aşa fel încât, practic, ele nu erau capabile să lovească eficient o ţintă punctiformă. Altfel spus, ele erau potrivite *doar* pentru lovirea unor ţinte cu suprafaţa foarte mare, de tipul unor mari concentrări urbane. Însă, într-o astfel de situaţie, orice discuţie despre lovirea *exclusivă* a unor ţinte strict militare – ca şi despre evitarea sau protejarea unor obiective civile – nu mai are (din raţiuni tehnice), desigur, nici un fel de sens. Dar o astfel de discuţie n-are nici un sens în special din motive mult mai puternice, de natură *politico-decizională*, atâta timp cât ştim, foarte clar, că *Hitler n-a intenţionat niciodată să protejeze ţintele civile în regiunile şi ţările pe care le-a atacat (ci dimpotrivă, a dorit să le distrugă – cum a încercat, de exemplu, cu Londra, încă din 1940)*

V 1 nu era o rachetă în sensul plin al cuvântului, ci mai degrabă „un *avion cu reacţie, fără pilot* (subl. noastră – F.D.), cu o lungime de 25 de picioare (în jur de 8 metri), cu un plafon de zbor de 2.000-3.000 de picioare, o rază de acţiune de 200-250 de mile, o viteză de 470 mile pe oră şi o încărcătură de exploziv de o tonă. Costa doar 125 de lire sterline şi consuma în zbor doar 150 de galoane de combustibil cu cifră octanică joasă"[398] (în special această din urmă caracteristică era importantă pentru Germania, aflată în tot mai mare criză de combustibil). Coaliţia de război a Naţiunilor Unite a aflat despre dezvoltarea acestei arme spre sfârşitul lui 1943. Temându-se ca nu cumva campania de *propagandă* intensă desfăşurată de nazişti pe tema armelor secrete să fie altceva decât o simplă exagerare, o simplă măsură de intimidare fără conţinut real, aliaţii au decis să înceapă, *de îndată*, lovituri aeriene masive asupra celor aproximativ 200 de rampe de lansare care fuseseră construite, începând cu octombrie 1943, de către germani, în special în zona coastei franceze dintre Boulogne şi Cherbourg. La 2 decembrie 1943, 18 dintre aceste rampe de lansare – aflate în stadii înaintate de execuţie – au fost bombardate de către un număr total de 1.300 de avioane.

[398] Peter CALVOCORESSI, Guy WINT and John PRITCHARD, *Total War. The Causes and Courses of the Second World War, volume I: The Western Hemisphere*, Penguin Books, London, 1989, p. 556

Bombardamentele au continuat şi în perioada următoare, dar „amplasamentele respective ... se înmulţeau ca ciupercile; cu cât distrugeam mai multe – afirmă un pilot francez din *RAF* – cu atât răsăreau în loc altele"[399]. Începând cu iunie 1944, 2.448 de *V 1* au lovit oraşul şi zona Antverp (Anvers), 2.419 au lovit Londra (ceea ce reprezintă *sub 25 %* din totalul celor 10.492 astfel de arme lansate împotriva capitalei britanice), iar alte 3.132 de *V 1* au lovit diverse alte localităţi şi obiective din Marea Britanie[400]. Dwight D. Eisenhower, comandantul-şef al forţelor aliate, afirma – referindu-se în special la *V 1*, pentru că rachetele balistice de tip *V 2* au început să fie folosite abia din august 1944 – că „dacă germanii ar fi izbutit să pună la punct şi să utilizeze noile lor arme cu şase luni mai devreme, debarcarea noastră în Europa ... ar fi fost, probabil, extrem de dificilă, poate chiar *imposibilă* (subl. noastră – F.D.)"[401].

V 2, spre deosebire de *V 1*, era o *rachetă balistică*, „lungă de 50 de picioare şi cu circumferinţa de 6 picioare şi cără, ca şi *V 1*, o încărcătură explozivă de o tonă. Se ridica până la o înălţime de 50 sau chiar 75 de mile şi putea atinge viteze de până la 3.600 mile pe oră. Raza sa de acţiune era de 220 de mile... Intercepţia sa era imposibilă şi ea ajungea la ţintă pe neaşteptate, fiindcă se deplasa mai repede ca sunetul. V 2 era, de aceea, o armă mult mai înspăimântătoare decât V 1, dar fiecare bucată costa în jur de 6.000 de lire, fără a pune la socoteală cheltuielile de cercetare şi de dezvoltare". Oraşul şi regiunea Anvers au fost – ca şi pentru *V 1* – principala ţintă a armelor *V 2*, fiind lovite de 1.265 de astfel de rachete balistice. Londra a fost şi ea lovită de 517 *V 2*, iar în restul Marii Britanii au căzut încă 537 de rachete de acest tip[402].

Numărul total de victime, în special din rândul populaţiei civile, ale armelor germane de tipul V 1 şi V2 este foarte mare (ca şi cantitatea totală de pagube provocate de aceste Vergeltungswaffen). Aşa de exemplu, doar în primele două săptămâni de utilizare, armele de tip *V 1* au ucis 1.600 de persoane în Marea Britanie, rănind grav alte 4.500 şi distrugând sau avariind grav în jur de 200.000 de locuinţe. Merită subliniat şi faptul că, în iunie 1944, numărul şi proporţia victimelor erau, pentru Anglia, *mai mari* decât fuseseră în timpul atacurilor aeriene din 1940, deşi încărcătura explozivă totală purtată la ţintă de armele de tip *V 1* era semnificativ mai mică. De asemenea, merită amintit şi faptul că, în ciuda impactului lor considerabil, armele secrete germane (care, în total, au distrus complet, doar în Londra, în jur de 24.900 de case, avariind alte aproximativ 500.000 de locuinţe) au avut o *eficacitate reală cu mult sub nivelul estimat iniţial de conducătorii politici şi militari aliaţi.* Britanicii, de exemplu, se aşteptaseră ca Londra să fie lovită de aproximativ 45.000 de *V 1* pe lună (motiv pentru care începuseră, de altfel, să pregătească planuri pentru evacuarea *în masă*

---

[399] Pierre CLOSTERMANN, *op. cit.*, pp. 89-90
[400] Peter CALVOCORESSI, Guy WINT and John PRITCHARD, *op. cit.*, vol. 1, p. 556
[401] Dwight D. EISENHOWER, *Cruciadă în Europa*, Ed. Militară, Bucureşti, 1975, p. 353
[402] Pentru toate acestea, vezi Peter CALVOCORESSI, Guy WINT and John PRITCHARD, *op. cit.*, vol. 1, p. 556

a populației civile, ca și a *tuturor* instituțiilor guvernamentale); [illegible] bombardament, doar patru *V 1* (din 10 lansate) au atins capitala britanică. După trei zile de pauză, au urmat două săptămâni cu adevărat dificile pentru Londra, care a fost lovită de 2.000 de V 1[403] (un număr important, dar, totuși, de cel puțin *11 ori mai mic* decât cel estimat de către strategii britanici).

Din fericire pentru soarta lumii occidentale anti-naziste – afirmă unii autori – armele secrete germane, *V 1* și *V 2*, „și-au făcut apariția târziu"[404], așa încât nu au mai reușit să producă *toate* efectele *strategice* scontate. Dar, cel puțin în diverse momente, *efectele asupra populației civile – și mai ales asupra moralului acesteia (care, să nu uităm, este o componentă importantă a puterii naționale) – au fost semnificative*. Una din primele 4 *V 1* care au atins Londra la 13 iunie 1944 omoară 6 *civili*, în zona Bethnal Green[405]. Numărul victimelor din rândul civililor crește continuu, iar în a doua jumătate a lunii iunie 1944, guvernul britanic a ordonat chiar – pentru *a preveni efectele panicii* care ar fi putut fi provocată de numărul tot mai mare de *V 1* lansate împotriva Angliei – ca numărul maxim de anunțuri mortuare publicate în ziare să nu depășească, în orice zi, mai mult de trei persoane „din același district poștal"[406]. La 30 iunie 1944, două alte *V 1* au omorât 60 de *civili*: 48 de adulți în zona Strand din Londra, precum și 24 de copii cu vârste mai mici de un an, aflați într-o casă de copii din Westerham, în Kent (aceștia au fost omorâți împreună cu 8 dintre îngrijitorii lor)[407]. La 8 septembrie 1944, la doar o zi după ce guvernul britanic anunțase, cu ușurare, încetarea de către germani a campaniei de bombardament cu arme de tip *V 1*, primele două rachete balistice de tip *V 2* lovesc Londra, iar una dintre ele, căzută în Chiswick, omoară 3 *civili*[408]. Adesea, numărul de victime al armelor *de pedeapsă* germane este însă cu mult mai mare. La 27 noiembrie 1944, de exemplu, o singură *V 2*, căzută la Antwerp, într-o intersecție cu circulație intensă, omoară nu mai puțin de 157 de persoane, din care doar 29 erau militari aliați[409]. Bombardamentele cu *V 2* se întețesc în primele două luni ale lui 1945: 585 de *civili* sunt uciși în ianuarie 1945, și alți *483* în februarie[410].

A existat în Germania nazistă chiar și proiectul unei *rachete balistice intercontinentale cu două trepte – A-9/A-10* . Prima treaptă a acestei arme urma să cântărească 71 de tone (din care 62 reprezentau doar greutatea combustibilului). Această primă treaptă urma să se ridice până la o înălțime de 55 de kilometri și să imprime treptei a doua o viteză inițială de aproximativ 1.200 de metri/secundă. A doua treaptă ar fi trebuit să ajungă în doar două minute la viteza

---

[403] Pentru toate acestea, vezi, între altele, *Ibidem*. pp. 558-560
[404] *Ibidem*. p. 453
[405] Martin GILBERT, *The Second World War: A Complete History*, Henry Holt and Company, New York, 1989, p. 539 (în continuare. *The Second...)*
[406] *Ibidem*, p. 541
[407] Martin GILBERT, *A History of...*, vol. II, p. 582
[408] Martin GILBERT, *The Second...*, p. 589
[409] *Ibidem*, p. 614
[410] *Ibidem*, p. 640

de 2.800 metri/secundă (exact 10.080 kilometri pe oră), să urce până la aproximativ 350 de kilometri înălțime și să parcurgă, în zbor planat, la mare altitudine, o distanță totală de aproximativ 5.000 de kilometri în doar 35 de minute. Dar, pentru a putea lovi ținte ca New York-ul, era nevoie de o rază suplimentară de acțiune de aproximativ 1.500 de kilometri, pe care inginerii germani n-au mai reușit s-o obțină în timp util[411].

Ceea ce mai trebuie subliniat în legătură cu armele-rachetă folosite de Germania nazistă este faptul – extrem de important, de altfel, pentru discuția noastră – că *Hitler nici măcar n-a luat în calcul, vreodată, folosirea lor exclusiv împotriva unor obiective militare, chiar dacă o asemenea decizie ar fi putut conduce la rezultate operative (sau poate chiar strategice) importante.*

Pentru liderii naziști, *Vergeltungswaffen* urmau să fie nimic altceva decât instrumente capabile să *terorizeze și să nimicească* în special *populația civilă*. Ele erau menite nu să lovească forța militară, ci *să slăbească decisiv moralul* națiunilor dușmane, care ar fi trebuit să cedeze rapid în fața „armelor ucigătoare care trezesc groaza" (cum le descria Goebbels) în mintea populațiilor-țintă, supuse sistematic „unui bombardament *într-adevăr sadic* (subl. noastră – F.D.)" (tip de acțiune pe care îl doreau, cu înverșunare, militari de tipul generalului-locotenent von Axthelm)[412]. Altfel spus, atât *V 1* cât și *V 2* au fost *arme proiectate nu pentru războiul clasic-limitat ci pentru războiul total și au fost folosite aproape exclusiv pentru îndeplinirea unor obiective strategice sau politico-strategice ale războiului total.*

Mult mai aproape de zilele noastre, *rachetele balistice cu încărcătură nucleară* au fost – și încă sunt (împreună cu rachetele *de croazieră* cu încărcătură nucleară) – arme *ideale* pentru *războiul total*. Și aceasta *deși* precizia lor în atingerea țintei este remarcabilă. Motivul principal al acestei lipse de corelație între precizia mărită și scăderea numărului de victime este, desigur, natura încărcăturii: arma atomică – chiar de putere mică sau mijlocie – nimicește *în egală măsură* militarii combatanți și civilii, ca și obiectivele militare și civile.

În perioada inițială, rachetele balistice moderne aveau parametri tactico-tehnici *relativ modești* (în mod vădit depășiți de aceia ai bombardierelor grele, extrem de performante și cu rază foarte mare de acțiune, ale epocii).

Așa de exemplu, atunci când *URSS* decide, la începutul deceniului al șaptelea al secolului al XX-lea, să trimită arme atomice în Cuba, cea mai mare parte din rachetele rusești, amplasate prin surprindere la doar 150 de kilometri de Florida – este vorba despre cele 24 de unități cu rază medie de acțiune, de tip *R-12* – puteau lovi doar ținte – între care și capitala SUA[413] – aflate la cel mult 1.200 de mile depărtare (e drept însă că rachetele mai puternice, în număr de 15,

---

[411] Victor DÉBUCHY, *Strania istorie a armelor secrete germane*, Ed. Politică, București, 1983, pp. 56-58
[412] Lawrence FREEDMAN, *The Evolution of Nuclear Strategy*, St. Martin's Press, New York, 1983, pp. 13-14
[413] Steven J. ZALOGA, *Ținta: America. Duelul sovieto-american și cursa înarmărilor din timpul Războiului Rece*, Ed. Elit, f.a., p. 271

puteau lovi ţinte aflate chiar şi la 2.000-2.500 de mile depărtare, adică întreg teritoriul american, „mai puţin Seattle şi un colţ din statul Washington")[414].

Ulterior însă, rachetele balistice se perfecţionează continuu, în cel puţin două direcţii: În primul rând, *raza lor de acţiune creşte continuu*. Aşa de exemplu, rachetele balistice strategice *americane* de tip *Minuteman III (modelul 1), Minuteman III (modelul 2)* şi *Peacekeeper* (devenite operaţionale între anii 1970 şi deceniul al 9-lea) au, toate, o rază de acţiune de 14.000 de kilometri. Iar rachetele balistice strategice *sovietice* de tipul *SS-18 (modelul 4)*, care au început să fie utilizate în 1979 (când au fost livrate primele 50 de bucăţi) aveau o rază de acţiune chiar şi mai mare, de aproximativ 16.000 kilometri[415]. În al doilea rând, relativ devreme, rachetele balistice strategice (precum şi unele tipuri de rachete balistice tactice, cum ar fi cele sovietice de tipul *SS-20*, dat în folosinţă în 1977) au început să fie dotate cu *mai multe focoase nucleare, care pot lovi, independent, mai multe ţinte distincte*. Cum astfel de rachete sunt proiectate pentru a lansa – în faza descendentă a traiectoriei lor – şi numeroase focoase false, care complică enorm sarcina oricărui sistem anti-rachetă, oricât de performant ar fi acesta, *este relativ clar că un război atomic ar fi devenit (sau ar putea deveni) o catastrofă fără egal în istorie*.

Pentru a demonstra aceasta, să amintim că în 1960, un joc de război întreprins la Byfleet, în Surrey, de către structura instituţională numită *Defence Operational Analysis Establishment (DOAE)* lua în calcul, pentru dezvoltarea doctrinei nucleare tactice a NATO, un *război nuclear limitat*, desfăşurat – în mod ipotetic – undeva în Germania. Scenariul punea faţă în faţă 3 corpuri de armată ale NATO cu forţe inamice net superioare, care ar ataca, dinspre est, zonele de graniţă ale RFG. Regiunea aleasă avea în jur de 26.000 de kilometri pătraţi şi era complet lipsită de oraşe mari. Una din regulile elementare ale jocului cerea ca loviturile nucleare permise (cel puţin 500 şi cel mult 1.000) să vizeze *exclusiv* obiective militare (regulă compatibilă, *în principiu*, cu logica *războiului clasic-limitat*). În ciuda acestor limite stricte, jocul a pus în evidenţă că, dacă ar fi vorba despre explozii *în atmosferă*, în jur de 3.500.000 de civili din regiune şi-ar pierde casele, iar jumătate din ei ar fi omorâţi sau grav răniţi. Dacă, dimpotrivă, ar fi fost vorba de explozii *la nivelul solului*, doar locuinţele unui număr de 1.500.000 de oameni ar fi distruse prin incendiere. Dar numărul de victime omeneşti ar fi fost mult mai mare într-o astfel de împrejurare: în jur de 1.500.000 de morţi ucişi pe loc, precum şi alte 5.000.000 de persoane grav afectate de radiaţii[416].

Câţiva ani mai târziu, în 1967, Secretarul General al ONU, U Thant, a făcut publice datele unui raport redactat pentru Organizaţia Naţiunilor Unite de către 12 experţi cu notorietate în domeniul armamentelor, care afirmau că „*întreaga* (subl. noastră – F.D.) rasă umană ar putea fi distrusă de un război nuclear", precum şi că, *în cel mai bun caz*, „sute de milioane de oameni ar putea

---

[414] Claude DELMAS, *Crizele din Cuba (1961-1962)*, Ed. Corint, Bucureşti, 2003, p. 115
[415] *Krigs Maskiner: Et Komplett Våpenleksikon*, Forum Vorlag A/S, Oslo, f.a., vol. 1, p. 62
[416] Andrew WILSON, *Războiul şi ordinatorul*, Ed. Militară, Bucureşti, 1974, pp. 111-113

muri şi civilizaţia, aşa cum o cunoaştem, va înceta, inevitabil, să existe în ţările implicate" într-un asemenea război. Raportul afirma că, dacă o ţară de dimensiunile SUA ar fi atacată cu doar 400 de bombe atomice de câte 10 megatone fiecare, care să ţintească mai ales zonele urbane mari, „mai mult de o jumătate din populaţia Americii ar fi ucisă". În continuare, raportul estima că, până şi în cazul unui *război nuclear limitat*, în care să fie folosite *doar* 100 de arme nucleare de mică putere, exclusiv împotriva unor ţinte militare, într-o regiune europeană complet lipsită de oraşe mari, „sute de mii, dacă nu chiar milioane" de *civili* ar fi ucişi sau ar rămâne, în cel mai bun caz, fără case şi fără nici un fel de mijloc de subzistenţă[417].

Cu aproape un deceniu şi jumătate mai târziu, o altă estimare întreprinsă de *US National Security Council* şi publicată de *The Defense Monitor* în numărul din februarie 1979 indica faptul că *un război nuclear major între SUA şi URSS ar fi putut ucide, în doar câteva minute, cam 140.000.000 de americani şi în jur de 113.000.000 de sovietici*[418] (pierderile mai mari ale SUA aveau o explicaţie simplă: nivelul de urbanizare era semnificativ mai ridicat, iar numărul total al populaţiei care trăia în oraşe mari şi foarte mari era semnificativ mai mare decât în cazul URSS).

Şi, spre sfârşitul anilor '80, un studiu asupra pierderilor de vieţi omeneşti cauzate de atacuri nucleare – mici şi limitate – îndreptate împotriva SUA şi URSS afirma că, până şi dacă ar fi lovite *doar* principalele obiective nucleare *strategice* din URSS, tot ar fi ucişi *pe loc* între 15 şi 32 de milioane de oameni (cifră comparabilă cu pierderile totale ale Rusiei în cei 5 ani ai celui de-al Doilea Război Mondial). Alţi 25-54 de milioane de inşi urmau să fie ucişi sau răniţi pe termen scurt, după bombardamente, şi încă 2-14 milioane aveau să se îmbolnăvească, pe termen lung, de diverse forme de cancer provocat de radiaţii. Altfel spus, unul dintre cele mai „optimiste" – şi mai compatibile cu logica *războiului clasic-limitat* – dintre scenariile de război atomic *limitat* lua în calcul moartea a nu mai puţin de 42-100 de milioane de oameni din rândul populaţiei *civile*[419] *(cifră enormă, care nu are, prin chiar mărimea ei, nimic de-a face cu logica războiului clasic-limitat).*

---

[417] *Keesing's Research Report: Disarmament, Negotiations and Treaties, 1946-1971*, Charles Scribner's Sons, New York, 1972, pp. 25-32

[418] Charles W. KEGLEY, Jr, Eugene R. WITTKOPF (editors), *The nuclear reader: Strategy, weapons, war*, second edition, St. Martins Press, New York, 1989, p. 248

[419] Barbara G. LEVI, Frank N. von HIPPEL and William H. DAUGHERTY, „Civilian casualties from „limited" nuclear attacks on the U.S. and U.S.S.R", în Charles W. KEGLEY, Jr, Eugene R. WITTKOPF (editors), *op. cit.*, p. 282

Capitolul III

Metode, instrumente şi tehnici ale războiului total şi ale războiului clasic-limitat în secolul al XX-lea

După prezentarea şi discutarea câtorva dintre variabilele principale şi generale ale *războaielor clasice* şi ale *războaielor totale* din secolul al XX-lea, este util – şi firesc – ca un astfel de demers să fie *aprofundat*, prin studierea separată a unor probleme sau pachete de probleme mai înguste (dar şi *mai precis definite*), cum ar fi: *regulile generale privind războiul* (şi în special cele privind defăşurarea ostilităţilor şi regimul prizonierilor de război); *regimul populaţiei civile şi al proprietăţii* în timp de război (în special în regiunile cucerite de inamic sau în regiunile unde sunt în curs operaţiuni militare); *campaniile de bombardament aerian strategic* (aspecte privind atât teoria cât şi practica bombardamentului aerian strategic, precum şi o evaluare a relevanţei unor astfel de misiuni pentru războiul clasic-limitat sau total); *blocada şi contra-blocada maritimă/navală (inclusiv prin folosirea războiului submarin limitat şi a războiului submarin total)*, privite ca metode de purtare a războiului (şi în special a războiului total); o altă arie tematică *foarte* importantă este *genocidul, privit ca practică sau componentă importantă a războiului total în secolul al XX-lea* (cu o trecere în revistă a unor cazuri notorii şi/sau de mare amploare, urmată de o evaluare a eficienţei acestei metode); *efortul deliberat de a extermina liderii/elitele inamicului* (din nou, metodă aparţinând exclusiv războiului total şi prezentă într-un număr semnificativ de ocazii pe parcursul secolului al XX-lea); *terorismul, privit ca variantă pronunţat asimetrică, de lungă durată şi de intensitate variabilă a războiului total* (cu trecerea în revistă – urmată de o evaluare – a unor episoade semnificative pentru înţelegerea acestei modalităţi de a purta războiul); *mişcările de rezistenţă armată împotriva ocupantului (războiul de guerrillă)*; şi, în sfârşit, *documente diplomatice* (tratate de alianţă, armistiţii, tratate de pace), *privite ca parte a unor strategii clasice-limitate sau totale şi a unor războaie clasice-limitate sau totale* (ceea ce presupune tot trecerea în revistă – şi apoi o evaluare – a unor texte semnificative pentru această arie problematică).

1. Desfășurarea ostilităților și regimul prizonierilor de război în timpul războaielor din secolul al XX-lea

Unele dintre regulile *de bază* ale manierei în care se desfășoară ostilitățile, precum și dintre regulile care reglementează regimul prizonierilor de război au apărut extrem de devreme, încă din perioada de început a istoriei antice. Dacă vorbim despre legislația privind războiul, trebuie precizat că „războiul a avut întotdeauna reguli, chiar și numai pentru a proteja morții" (vezi, de exemplu, faptul că Homer afirmă, foarte explicit, că felul în care Ahile s-a comportat cu trupul lui Hector i-a mâniat cumplit pe zei). Astăzi, când vorbim despre ceea ce anglo-saxonii numesc cu termenul *law of war*, există cel puțin două mari categorii de subiecte: mai întâi, *dreptul de a iniția războaie* (*jus ad bellum*), iar apoi *maniera în care este folosită forța* (*jus in bello*)[420], incluzând aici și toate *limitările* și *regulile* care s-au adăugat succesiv, începând mai ales din secolul al XIX-lea.

Pentru discuția noastră, *jus ad bellum* și chiar o parte din *jus in bello* constituie o preocupare cu totul secundară (și aceasta fiindcă *nu există, în realitatea istorică – și nici nu ar fi posibilă, de altfel, în plan teoretic – o corelație fixă/stabilă și lesne predictibilă între ceea ce numim caracter just sau injust al războiului și natura sa, adică (măsura în care vorbim despre război clasic-limitat sau, dimpotrivă, despre război total)*. Oricum, problema caracterului just sau injust, moral sau imoral al războiului este – pentru cei doritori să aprofundeze această problemă – acoperit în egală măsură de lucrări *clasice*, redactate în etapa inițială a epocii moderne dar extrem de influente și astăzi[421], ca și de lucrări redactate în plină epocă contemporană (cum ar fi, de exemplu, o carte deja celebră a lui Walzer, în care subiectul *central* este răspunsul la întrebarea „pe cine pot ucide" soldații sau, altfel spus, „cum pot fi deosebite acele victime ale războiului care pot fi atacate și ucise de acelea care nu pot fi atacate și ucise"[422]).

În ceea ce privește *jus in bello*, un prim document internațional important este *Declarația de la Paris*, adoptată de către reprezentanții marilor puteri, reuniți în cadrul Congresului de la Paris la 16 aprilie 1856. Textul este fundamental pentru înțelegerea *războiului clasic-limitat* pe mare, dominat de un set de reguli care *interzice explicit corsariatul*. Documentul precizează că părțile combatante pot efectua transportul de mărfuri dacă folosesc nave sub pavilion neutru (cu excepția notabilă a cazurilor în care vorbim despre contrabandă de război) și afirmă și faptul că mărfurile neutrilor „nu pot fi capturate" nici măcar dacă sunt

---

[420] David B. RIVKIN, Jr. Lee A. CASEY, „Leashing the Dogs of War", *National Interest*, no. 73, toamna 2003, p. 57

[421] vezi, de exemplu, Hugo GROTIUS, *Despre dreptul războiului și al păcii*, traducere de George Dimitriu, Ed. Științifică, București, 1968

[422] Michael WALZER, *Just and unjust wars: a moral argument with historical illustrations*, Basic Books, Inc., New York, 1977, p. 41

transportate la bordul unor nave sub pavilion inamic. Principala prevedere este însă aceea din Articolul 4, care afirmă că, *pentru a fi recunoscută, blocada maritimă trebuie să fie declanşată şi menţinută de o forţă navală suficient de puternică* „pentru a împiedica în mod real accesul la coasta inamică" (altfel spus, că *simpla proclamare a blocadei nu este deloc suficientă* pentru ca aceasta să fie recunoscută şi acceptată)[423].

Doisprezece ani mai târziu, în noiembrie 1868, o comisie militară internaţională, convocată din iniţiativa guvernului imperal rus, a adoptat *Declaraţia de la Sankt Petersburg*, care afirmă, în chip explicit, că „progresul civilizaţiei ar trebui să aibă ca efect micşorarea, pe cât de mult este posibil, a calamităţilor războiului". Este limpede, chiar şi numai din acest fragment, că vorbim tot despre un *text compatibil cu aceeaşi logică a războiului clasic-limitat*. Această idee este întărită de precizarea că „*singurul* (subl. noastră – F.D.) obiectiv legitim" al statelor în timp de război este doar acela „de a slăbi forţele militare ale inamicului". Pentru realizarea unui asemenea obiectiv *limitat* (mai limitat decât ceea ce recomandase Clausewitz, care susţinea necesitatea de a distruge, printr-o bătălie de nimicire, principala armată a inamicului), ar fi suficientă – afirmă documentul – scoaterea din luptă „a celui mai mare număr posibil de oameni" din armata inamică. Dar, afirmă în continuare *Declaraţia*, această pierdere a capacităţii de luptă a inamicului *nu* justifică, în nici un caz, utilizarea de arme care „să agraveze suferinţele" sau chiar să facă „inevitabilă moartea" soldaţilor inamici. Ca urmare, *Declaraţia* afirmă că semnatarii se angajează să renunţe, *definitiv*, la orice proiectil exploziv sau incendiar „cu greutatea mai mică de 400 de grame", fiindcă folosirea unor astfel de muniţii „ar fi *contrară legilor umanităţii* (subl. noastră – F.D.)"[424].

În 1874, o altă reuniune internaţională – care a avut loc la Bruxelles – a încercat (fără succes, de altfel) să codifice, într-un *singur* document cuprinzător, *toate* regulile şi cutumele *războiului clasic-limitat*. În primul rând, articolul 12 al proiectului de tratat discutat la Bruxelles afirma că „legile războiului nu îngăduie beligeranţilor o putere nelimitată în ceea ce priveşte alegerea mijloacelor de a răni inamicul". Drept urmare a acestui *principiu al violenţei sever limitate*, Articolul 13 afirma că sunt complet interzise: armele cu otravă, omorârea prin înşelăciune a unor indivizi aparţinând armatei sau naţiunii inamice, omorârea prizonierilor, refuzul de a acorda adăpost celor ce au nevoie de aşa ceva, folosirea de arme şi muniţii capabile să provoace „suferinţe inutile" combatanţilor, folosirea abuzivă a steagului de armistiţiu, ca şi a drapelului şi uniformelor inamicului, precum şi distrugerea sau capturarea unor proprietăţi ale inamicului,

---

[423] „Declaration of Paris; April 16, 1856", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultăţii de Drept de la Yale, la adresa http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/decparis.htm, text accesat la 29 septembrie 2004

[424] „Declaration of St. Petersburg; November 29, 1868", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultăţii de Drept de la Yale, text accesat şi consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/decpeter.htm, la 29 septembrie 2004

dacă astfel de măsuri nu sunt „cerute în mod imperativ de necesitățile războiului". Articolul 15 afirma că localitățile care sunt „descluse sau lipsite de apărare" nu pot fi atacate sau bombardate. Articolul 17 prevedea interzicerea jefuirii localităților inamice luate cu asalt. Conform Articolului 23, prizonierii de război trebuiau să fie tratați „cu omenie". Soarta populației civile și a proprietății private din regiunile inamice o parte este și ea clar reglementată. Articolele 36 și 37 prevedeau că populația cucerită nu poate fi obligată să contribuie la efortul militar îndreptat împotriva țării ei și nici obligată să jure credință cuceritorului. Articolul 38 afirma că „onoarea și drepturile familiei, viața și averea indivizilor, ca și convingerile lor religioase și dreptul de a-și practica religia *trebuie* (subl. noastră – F.D.) să fie respectate" de către cuceritor, precum și că „proprietatea privată nu poate fi confiscată". Articolul 38 întărea această din urmă idee, afirmând că „jaful este complet interzis" în orice teritoriu cucerit în vreme de război[425].

Urmează apoi documentele – importante pentru mai buna înțelegere a manierei în care era definit și înțeles *războiul clasic-limitat* la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea – adoptate la *Haga*, în cadrul celor două Conferințe internaționale pentru Pace din 1899 și 1907, la care au participat „reprezentanți, în mare măsură *sceptici* (subl. noastră –F.D), ai guvernelor" și în cadrul cărora aceste oficialități și-au „afirmat angajamentul ferm, dar *teoretic* (subl. noastră – F.D.), față de idealul păcii"[426]. *Convenția referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru*, adoptată în octombrie 1907, prevedea – în cele 9 articole ale sale, ca și în cele alte 56 de articole ale *Anexelor* – reguli extrem de stricte de desfășurare a războiului terestru, adoptate în conformitate cu dorința de „a diminua relele războiului, cât de mult permit necesitățile militare". Convenția este extrem de importantă mai ales pentru că *extinde regulile care privesc tratamentul de care beneficiază militarii din trupele regulate și asupra unităților de „miliție" cetățenească și a celora aparținând „corpurilor de voluntari"* (altfel spus, celor din formațiunile de guerrillă), *dacă* sunt îndeplinite patru condiții mari: acești partizani trebuie să fie comandați de o persoană responsabilă pentru subordonații săi, iar ei trebuie să aibă „o emblemă districtivă fixă și care să poată fi recunoscută de la distanță", trebuie să-și poarte armele „în mod deschis" (la vedere) și, *mai ales*, trebuie să lupte „în conformitate cu legile și obiceiurile războiului". Pentru ducerea războiului, important este și Articolul 22 al *Anexelor*, care prevede că „dreptul beligeranților de a adopta mijloace de rănire a inamicului nu este nelimitat". Statutul prizonierilor de război este și el clar precizat: Articolul 6 al *Anexelor* prevede că ei urmează să aibă acces la mâncare,

---

[425] Pentru toate acestea, vezi James Aaron PARKER, *Military manners and customs: The laws and observances of warfare in ancient and modern times*. Photo to Windus, London, 1883, (reissued by Singing Tree Press, Detroit, 1968), pp. 11-15.

[426] Eric HOBSBAWM, *Era imperiului: 1875-1914*, Ed. Curtea, București, 2002, p. 307.

îmbrăcăminte și condiții de locuit „pe picior de egalitate cu trupele guvernului care i-a capturat"[427].

Tot la Haga a fost adoptată, la 18 octombrie 1907, și *Convenția referitoare la statutul navelor comerciale inamice la izbucnirea ostilităților*. Articolul 1 precizează că navelor inamice aflate în porturile noastre la începutul ostilităților „*ar trebui* (subl. noastră – F.D.) să li se îngăduie să plece în mod liber", fiindu-le acordat un permis de trecere, dar doar către portul de origine. Conform Articolului 2, navele inamice incapabile să navige spre porturile proprii „nu pot fi confiscate", ci doar reținute pe perioada ostilităților (iar dacă sunt rechiziționate, proprietarul *de jure* este îndreptățit la „plata unei compensații"). Singurele nave comerciale al căror regim nu era protejat de *Convenție* erau acelea care – conform formulării din Articolul 5 – au caracteristici de construcție ce indică, foarte clar, că „se intenționa transformarea lor în nave de război", deci navale apte să întărească semnificativ și direct, dacă ar fi fost lăsate să plece în porturile de origine, forțele militare ale inamicului[428].

Tot la 18 octombrie 1907 (și tot în cadrul Conferinței de la Haga) este adoptată și *Convenția referitoare la transformarea navelor comerciale în nave de război* (extrem de importantă, fiindcă atât în secolul al XIX-lea – a cărui experiență *Convenția* a încorporat-o – cât și în mai multe din războaiele mari ale secolului al XX-lea, numeroase nave comerciale au fost transformate fie în nave-corsar, fie, cu anume modificări, chiar în nave de luptă care au servit în flotele și escadrele forțelor navale regulate). Articolul 2 prevedea că astfel de bastimente „trebuie să poarte semnele exterioare care disting navele de război" ale țării lor (ceea ce înseamnă, între altele, că trebuie să lupte sub drapelul național și că nu au voie să folosească, pentru a-și camufla identitatea reală, drapele ale țărilor inamice sau neutre). Articolul 5 prevedea că orice astfel de navă „trebuie să respecte în operațiunile pe care le întreprinde legile și obiceiurile războiului". De asemenea, *Convenția* prevedea – în Articolul 6 – că o putere beligerantă care recurgea la transformarea unor nave comerciale în bastimente de război avea obligația elementară de a anunța, „cât mai repede posibil", că a recurs la astfel de măsuri[429]. (Merită însă precizat, încă de acum, că vorbim, în acest caz, despre un articol a cărui respectare ar fi, între altele, de natură să anuleze complet efectul surprizei, ceea ce este în directă și majoră contradicție cu faptul că războiul este, în foarte multe ocazii, din perspectivă strict militară, un act compus pe de-a-ntregul – sau cel puțin predominant – *rațional*, în care preocuparea pentru

---

[427] „Laws and customs of war on land (Hague IV); October 18, 1907", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultății de Drept de la Yale, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague04.htm, la 29 septembrie 2004

[428] „Status of enemy merchant ships at the outbreak of hostilities (Hague VI); October 18, 1907, în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultății de Drept de la Yale, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague06.htm, la 29 septembrie 2004

[429] „Conversion of merchant ships into warships (Hague VII); October 18, 1907", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultății de Drept de la Yale, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague07.htm, la 29 septembrie 2004

configurarea și menținerea unor avantaje, inclusiv prin folosirea surprinderii, este cât se poate de firească).

Preocuparea de a preciza cu foarte mare claritate *tot* ceea ce este permis, dar și *tot* ceea ce este interzis în vreme de război (și, ca urmare, efortul de a contura o listă *completă* de reguli clare pentru *războiul clasic-limitat*) a dus, la Haga, și la semnarea *Convenției cu privire la bombardamentul efectuat de forțe navale în vreme de război*. Încă din preambul, textul preciza că astfel de acțiuni de luptă trebuie să respecte „drepturile locuitorilor și să asigure păstrarea clădirilor mai importante", astfel încât să fie cât mai mult diminuate „severitatea și dezastrele războiului". Articolul 1 prevedea clar că este complet „interzisă" bombardarea oricăror localități (orașe sau sate) sau obiective (porturi, locuințe, clădiri) care nu sunt apărate. De la această regulă făceau excepție – conform Articolului 2 – doar lucrările, atelierele și depozitele *militare* sau care, chiar civile fiind, ar putea fi lesne „utilizate pentru nevoile armatei sau flotei dușmane". Chiar și atunci când bombardarea unei așezări devine absolut obligatorie, din rațiuni pur militare, comandantul atacatorilor are *obligația* să ia toate măsurile posibile, astfel încât populația și orașul în cauză „să sufere cât mai puțin posibil". Iar articolul 5 prevede faptul că atacatorii trebuie „să cruțe cât mai mult posibil" orice așezăminte religioase, ca și „clădirile utilizate pentru scopuri artistice, științifice sau caritabile, monumentele istorice, spitalele", ca și orice alte clădiri care adăpostesc răniți sau bolnavi[430].

Și, tot la Haga, a fost adoptată în 1907 și *Convenția pentru adaptarea la războiul maritim a principiilor Convenției de la Geneva* (care fusese adoptată la 6 iulie 1906). Și acest text preciza, încă din preambul, că puterile semnatare doresc „să micșoreze, cât depinde de ele, *inevitabilele* (subl. noastră – F.D.) rele ale războiului". Articolul 1 prevedea că navele-spital „vor fi respectate și nu vor pot fi capturate" în timpul ostilităților. Acest regim special urma să fie garantat atât navelor aflate în proprietatea statelor, cât și acelora aflate în proprietatea unor indivizi sau a unor organizații „recunoscute ca societăți de ajutor", cu doar două condiții, stipulate de Articolul 4: guvernele țărilor beligerante își asumau obligația „de a nu folosi" niciodată navele-spital „pentru vreun scop militar", iar navele în cauză „nu trebuie în nici un fel să împiedice mișcarea" bastimentelor de război izolate sau a escadrelor mai mari și a flotelor combatanților. Ca și alte documente adoptate la Haga, și această Convenție conține *pasaje practic imposibil de aplicat și care sunt în clară contradicție cu caracterul rațional al războiului*. Așa de exemplu, Articolul 8 afirmă că protecția specială de care beneficiază navele-spital încetează dacă și când ele „sunt utilizate pentru scopul de a răni inamicul" (ceea ce este, măcar *în unele* ocazii, în *totală* contradicție cu prevederile listate în continuare și în conformitate cu care astfel de bastimente au

---

[430] „Bombardment by naval forces in time of war (Hague IX); October 18, 1907". În capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultății de Drept de la Yale, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague09.htm, la 29 septembrie 2004.

dreptul să aibă la bord aparate de telegrafie fără fir, precum şi arme de foc necesare pentru „menţinerea ordinii şi pentru scăparea bolnavilor şi răniţilor"[431]).

Despre prevederile conţinute de aceste documente merită, cred, să fie subliniat faptul că ele au fost încălcate, în mod *masiv, repetat* şi *deliberat*, încă din Primul Război Mondial, de *ambele* tabere (ceea ce constituie, între altele, un foarte bun exemplu care confirmă, din nou, *adevărul* şi *validitatea* principiului al patrulea a realismului politic, enunţat de Morgenthau; conform acestui principiu, realismul politic „este conştient de semnificaţia morală a acţiunii politice", dar „el este conştient şi de tensiunea inevitabilă între preceptele morale şi şi cerinţele acţiunii politice încununate de succes"[432]).

După Primul Război Mondial, pe parcursul căruia fuseseră larg folosite, de către ambele tabere, gazele de luptă de diverse tipuri, la Geneva a fost adoptat, în iunie 1925 (şi ar fi trebuit să fie aplicat, practic peste tot în lume, începând cu 8 februarie 1928) aşa-numitul *Protocol pentru interzicerea folosirii în război a gazelor asfixiante, otrăvitoare sau de alte tipuri şi a metodelor bacteriologice de război*. Textul începe prin a face precizarea – *importantă la nivelul principiilor, dar, din nou, fără nici un fel de consecinţe vreo semnificative* – că *toate* substanţele chimice de luptă, ca şi toate materialele şi dispozitivele necesare folosirii lor, „au fost condamnate în mod just de către opinia generală a lumii civilizate". Preambulul mai precizează şi faptul că interzicerea utilizării în război a gazelor şi a compuşilor chimici de luptă lichizi va fi „universal acceptată", privind în egală măsură „conştiinţa şi practica naţiunilor". Textul interzicea – desigur, după cum vom vedea, *exclusiv teoretic*, la nivelul principiilor – atât substanţele chimice de luptă de orice tip, precum şi utilizarea „metodelor de război bacteriologic"[433].

După cum vom vedea în continuare, *practic nici una dintre legile şi tradiţiile războiului clasic-limitat nu a fost respectată integral, de către nici una din tabere, în nici unul din cele două mari războaie mondiale (şi, de asemenea, în aproape nici unul din războaiele inter-statale mai mici sau în războaiele civile din perioada 1907-1949)*. Cu toate acestea, comunitatea internaţională a adoptat, după decenii întregi de manifestare a *războiului total*, o *atitudine de-a dreptul iraţională: în loc să adopte un set de măsuri prin care cei care nu respectă legile şi regulile războiului clasic să poată fi aspru şi rapid pedepsiţi, statele lumii au adoptat, în 1949, doar un nou set de texte (atât mai amplu decât cel de la Haga cât şi adus la zi), alcătuit tot doar din legi şi reguli privind războiul clasic-*

---

[431] „Adaptation to maritime war of the priciples of the Geneva Convention (Hague X); October 18, 1907", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultăţii de Drept de la Yale, text accesat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague10.htm, la data de 29 septembrie 2004

[432] Hans J. MORGENTHAU, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, third edition, Alfred A. Knopf, New York, 1964, p. 10

[433] „Protocol for the prohibition of the use in war of asphyxiating gas, and of bacteriological methods of warfare; 8 february 1928", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultăţii de Drept de la Yale, text accesat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva01.htm, la data de 29 septembrie 2004

limitat, lipsit însă de *orice* garanție *reală* privind aplicarea acestor legi și cutume. Dacă am încerca să rezumăm regulile general acceptate (mai degrabă în teorie, dar uneori – foarte rar, de altfel – și în practica politico-militară) „ca bine pozitiv de către toate statele civilizate" în legătură cu războiul, avem de-a face, *astăzi*, cu *șase elemente* într-adevăr importante (încorporate, toate, în cele *patru Convenții de la Geneva, adoptate la 12 august 1949)*: mai întâi, „numai statele suverane au dreptul de a recurge la război"; în al doilea rând, „civilii nu pot fi atacați în mod deliberat"; în al treilea rând, doar „combatanții pot fi atacați fie individual, fie în grupuri mari"; în al patrulea rând, „adăpostul trebuie pus la dispoziție atunci când este solicitat"; în al cincilea rând, „combatanții legitimi, atunci când sunt luați prizonieri..., au dreptul să li se acorde respectul și privilegiile datorate prizonierilor de război"; și, în al șaselea rând, deși „toate formele de forță pot fi folosite în luptă, anumite arme proiectate să producă suferințe care nu sunt necesare sunt interzise"[434].

Convenția pentru ameliorarea condiției răniților și bolnavilor din forțele armate pe câmpul de luptă, adoptată la 12 august 1949, aducea la zi prevederile unei convenții adoptate, tot la Geneva, încă din iulie 1929. Ea prevedea – prin Articolul 3 – faptul că orice persoane care „nu iau activ parte la ostilități" vor fi tratate „în toate circumstanțele" în mod uman. De asemenea, conform Articolului 12, membrii forțelor armate „care sunt răniți sau bolnavi, vor fi respectați și protejați în *toate* (subl. noastră – F.D.) împrejurările", de către *oricare* parte beligerantă (deci și de către inamic!). În mod special, *Convenția* atrăgea atenția – foarte probabil, ca urmare directă a înglobării experienței celui de-al Doilea Război Mondial – că militarii răniți sau bolnavi „nu vor fi omorâți sau exterminați, supuși la tortură sau la experimente biologice" și „nu vor fi lăsați în mod voluntar fără asistență și îngrijire medicală". Foarte important, aceste prevederi urmau să se aplice nu numai trupelor regulate, ci – afirmă Articolul 13 – chiar *și civililor* care, „la apropierea inamicului, se înarmează spontan pentru a rezista invadatorului". Articolul 33 interzice beligeranților să schimbe destinația spitalelor sau a altor unități sanitare pe care le capturează. Articolele 35 și 36 prevăd că mijloacele de transport de orice tip utilizate pentru deplasarea bolnavilor și răniților „vor fi respectate și protejate", precum și că ele „nu vor fi atacate". *Convenția* conținea și un capitol (al IX-lea) intitulat *Pedepsirea abuzurilor și infracțiunilor*, care însă, dincolo de faptul că lista în mod detaliat un șir de posibile „grave abateri" și că promitea că astfel de excese vor fi pedepsite prin „sancțiuni penale eficiente", *nu conținea nici o garanție fermă și clară în ceea ce privește pedepsirea crimelor de război săvârșite împotriva răniților și a bolnavilor*[435].

---

[434] David B. RIVKIN, Jr. Lee A. CASEY, *op. cit.*, p.60

[435] „Convention (I) for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field, August 12, 1949", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultății de Drept de la Yale, text accesat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva05.htm, la data de 29 septembrie 2004

Tot la 12 august 1949 a fost adoptată și *Convenția pentru ameliorarea condiției membrilor forțelor armate răniți, bolnavi sau naufragiați pe mare* (care își propunea să aducă la zi conținutul unor tratate internaționale anterioare, de tipul *Convenției a X-a* adoptată la *Haga* în 1907 și să adapteze la specificul războiului naval principiile formulate încă de la începutul secolului, prin *Convenția* de la *Geneva* din 1906). Ca și celelalte trei convenții adoptate în 1949, acest text interzicea – prin Articolul 3 – uciderea, mutilarea sau torturarea „persoanelor care nu iau parte activă la ostilități", luarea de ostatici, comportamentele umilitoare sau degradante. Același articol prevedea că, în cazul războiului pe mare, „răniții, bolnavii și naufragiații vor fi strânși și îngrijiți" (ceea ce, în realitate, este *puțin plauzibil* să ne imaginăm, de exemplu, o navă de război torpilată de un submarin inamic; în condițiile în care acesta poate acționa, oricând, din nou, *orice* încercare a unor nave prietene de a-i salva pe naufragiați se poate transforma într-o *catastrofă de proporții* – așa cum s-a întâmplat, de exemplu, la 22 august 1914, când un submarin german condus de locotenentul Otto Weddigen a scufundat, în mai puțin de o oră, cu torpile lansate din imersiune, de la 500 de yarzi depărtare de țintă, mai întâi crucișătorul britanic *HMS Hogue*, iar apoi crucișătoarele *HMS Aboukir* și *HMS Cressy*, care încercau să ofere ajutor naufragiaților disperați[436]). Articolul 12 prevedea că persoanele rănite, bolnave sau naufragiate în timp de război, pe mare, trebuiau să fie tratate „cu omenie și îngrijite" de *oricare* parte beligerantă (deci inclusiv de către inamici), fără nici o deosebire „bazată pe sex, rasă, naționalitate, religie, opinii politice sau pe alte criterii similare"). Articolul 3 a prevedea – ca și *Convenția* de la Haga din 1907 – un regim special pentru navele-spital, a căror capturare este, din nou, strict interzisă. Articolul 39 stipulează că aeronavele destinate transportului bolnavilor și răniților nu vor fi niciodată „ținta unui atac, ci vor fi respectate" de *toate* părțile beligerante implicate în conflict. Ca și *Convenția* anterior discutată, și aceasta conține un capitol care se referă – în termeni mai degrabă teoretici, ținând doar de nivelul principiilor – la pedepsirea abuzurilor și infracțiunilor; între *încălcările grave* ale legilor războiului pe mare, Articolul 51 lista ce inacceptabile „omorârea voluntară, torturarea sau tratamentele inumane, incluzând experimentele biologice, care în mod voluntar cauzează mari suferințe sau rănirea serioasă a corpului sau sănătății, și distrugerea sau însușirea extensivă a proprietății, care nu este justificată de necesitățile militare", dacă astfel de acte erau întreprinse împotriva categoriilor de persoane protejate de *Convenție*[437].

La aceeași dată, era adoptată și *Convenția referitoare la tratamentul prizonierilor de război*. Pe parcursul celor 143 de articole și acelor 4 anexe ale

---

[436] Lowell THOMAS, *Raiders of the deep*, Garden City Publishing Company, Inc., Garden City, New York, 1928, pp. 10-28

[437] Pentru toate acestea, vezi „Convention (II) for the amelioration of the condition of wounded, sick and shipwrecked members of armed forces at sea, August 12, 1949", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultății de Drept de la Yale, text accesat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva06.htm, la data de 29 septembrie 2004

textului, *Convenția* aducea la zi, nuanța și optimiza prevederile tratatelor internaționale anterioare, referitoare la ceeași problemă. Semnatarii se obligau – prin conținutul Articolului 1 – să respecte și să „asigure respectul pentru" prevederile *Convenției* „în *toate* (subl. noastră – F.D.) circumstanțele". Ca și alte documente internaționale mai recente, textul face referire nu numai la „cazurile de război declarat", ci și la „oricare alt conflict armat" între două state semnatare (precum și la cazurile „de conflict armat lipsite de un caracter internațional"). Articolul 4 descria *categoriile posibile* de prizonieri de război (*6* la număr: membri ai forțelor armate regulate și permanente; membri ai „altor miliții" în afară de acelea incluse în armata regulată, ca și membri ai „mișcărilor organizate de rezistență" aparținând unuia dintre statele semnatare; membri ai unor forțe armate regulate „care au jurat credință unui guvern sau unei autorități care nu sunt recunoscute" de către puterea în mâinile căreia se află; orice persoane „care însoțesc forțele armate fără a fi membri ai acestora – cum ar fi, de exemplu, membri civili ai echipajelor avioanelor militare, corespondenți de război; membri ai echipajelor navelor de transport sau ale avioanelor civile ale inamicului; și, în sfârșit, civilii care „la apropierea inamicului se ridică spontan la luptă ca să reziste forțelor invadatoare", cu condiția ca ei „să poarte armele la vedere și să respecte legile și obiceiurile războiului"). Pentru *a împiedica* (sau măcar pentru *a reduce* cantitatea de) *excese* înfiorătoare – de tipul celor petrecute, pe scară largă, în special în timpul celui de-al Doilea Război Mondial – Articolul 12 prevedea că „prizonierii de război se află în mâinile Puterii inamice, dar nu în ale indivizilor sau unităților militare care i-au capturat". Ca urmare, dincolo de „responsabilitățile individuale care pot exista", statul care deține prizonieri „este *responsabil* (subl. noastră – F.D.) pentru tratamentul acordat acestora". Articolul 13 prevedea că „prizonierii de război *trebuie întodeauna* (subl. noastră – F.D.) să fie tratați în mod uman", precum și că „orice act ilegal sau omisiune" care ar putea duce la „moartea sau la punerea serioasă în primejdie a sănătății" prizonierilor vor fi considerate încălcări *grave* ale *Convenției*. Articolul 15 prevedea că statul care deține prizonieri de război „este obligat" să le asigure acestora, „în mod gratuit", tot ceea ce aceștia au nevoie pentru „întreținerea lor și îngrijirile medicale cerute de starea lor de sănătate". Articolul 18 prevedea că „toate efectele și articolele de uz personal" – cu excepția armamentului, a documentelor militare, a cailor și a unor echipamente militare – trebuie să rămână în posesia și în folosința prizonierilor, ca și „însemnele de grad și de naționalitate, decorațiile și articolele având mai presus de toate o valoare personală sau sentimentală". Articolul 19 stipula că, „pentru a fi în afara primejdiei", prizonierii vor fi evacuați cât mai repede după ce au fost capturați „în lagăre" aflate la „suficientă depărtare de câmpul de luptă". Articolul 25 prevedea că prizonierii de război sunt – foarte important! – îndreptățiți să fie „încartiruiți în condiții la fel de favorabile ca acelea" în care trăiesc forțele militare ale statului care i-a luat prizonieri (ceea ce, *în realitate*, este puțin probabil, în multe ocazii imposibil și, adesea, ar fi complet insuficient pentru a

garanta un regim decent al prizonieratului). Articolul 26 stipula că raţiile zilnice de hrană ale prizonierilor „vor fi suficiente cantitativ, calitativ şi ca varietate pentru a menţine sănătatea prizonierilor şi pentru a preveni pierderi de greutate şi deficienţe nutriţionale". Articolele 49 şi 50 prevedeau că prizonierii pot fi puşi la muncă, dar cu două condiţii: aceea ca starea lor de sănătate să nu fie cumva afectată, precum şi aceea ca munca prizonierilor de război să nu aibă „caracter sau scop militar". Indiferent de împrejurări – stipula Articolul 87 – nu vor fi aplicate nici „pedepse colective", nici „pedepse corporale" şi nici o altă formă de „tortură sau cruzime" împotriva prizonierilor de război. Nici chiar evadările din lagărele de prizonieri nu pot – prevedea Articolul 92 – fi pedepsite decât „cu măsuri disciplinare" puţin severe (descrise în detaliu de Articolul 89). Articolele 126-132 se referă, cu destule amănunte, la maniera în care ar trebui evitate, limitate, identificate, eliminate şi pedepsite orice abateri de la litera şi spiritul *Convenţiei* (dar, ca şi în toate celelate trei Convenţii adoptate la Geneva în octombrie 1949, nu erau descrise, dincolo de aceste principii, *nici un fel de garanţii reale sau cel puţin credibile* în legătură cu pedepsirea *criminalilor de război* vinovaţi de omorârea sau maltratarea prizonierilor de război)[438].

Dacă ar fi, deci, să facem un bilanţ – şi un rezumat cât mai scurt – al acestei întregi şi complexe legislaţii internaţionale privind maniera în care trebuie dus *războiul* (*clasic-limitat* sau ‚civilizat'), precum şi actele şi comportamentele individuale şi colective care trebuie evitate, eliminate sau complet interzise (şi pedepsite, dacă totuşi se produc), putem identifica, între *principalele* reguli care constituie ceea ce numim *jus in bello*, în special două variabile realmente importante: pe de o parte, *proporţionalitatea* (însemnând mai ales că „răspunsul la agresiune nu trebuie să depăşească distrugerile făcute de agresiunea iniţială"), iar, pe de altă parte, *discriminarea* („necombatanţii nu trebuie să fie ţintă a atacurilor")[439]. După cum vom vedea, *aceste legi şi cutume ale războiului clasic-limitat au fost în general ignorate* (uneori parţial, dar mai adesea complet), în *majoritatea* războaielor inter-statale din secolul al XX-lea şi, practic, în *totalitatea* războaielor intra-statale-civile din acelaşi interval. Ca urmare, putem vorbi, mai degrabă, despre o *teorie interesantă, suficient de bine dezvoltată şi bine articulată a războiului clasic-limitat (privit ca folosire sever limitată, atent controlată şi restricţionată a violenţei), care nu are însă decât în mod cu totul accidental corespondent în realitate*. Dimpotrivă, *realitatea crudă* (dar adesea *eficientă*) numită *război total* nu are nici un fel de suport moral, teoretic şi/sau juridic care s-o legitimeze în vreun fel, dar, cu toate acestea, este *masiv* prezentă în *aproape* toate războaiele secolului al XX-lea.

---

[438] „Geneva Convention (III) relative to the treatment of prisoners of war, August 12, 1949", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultăţii de Drept de la Yale, text accesat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva03.htm, la data de 29 septembrie 2004

[439] Mister THORNE, „Atheists in Foxholes, Christians in Uniform", *Humanist*, vol. 63, no. 3, mai-iunie 2003, pp. 20-21

Pentru a pune mai bine în evidență *distanța adesea uriașă* între legislația internațională privitoare la limitele folosirii violenței, la legile și cutumele *războiului clasic-limitat*, pe de o parte, și *practica curentă a războiului total*, pe de altă parte, este suficientă, cred, prezentarea unui număr *relativ mic* de episoade realmente *semnificative*, petrecute în timpul mai multora dintre marile confruntări militare ale secolului al XX-lea.

Iată, de exemplu, cum evoluează războiul purtat cu *arme chimice*. Deși interzise încă din secolul al XIX-lea prin tratate și convenții internaționale, *gazele de luptă* de diverse tipuri au fost intens folosite în timpul Primului Război Mondial. Utilizarea lor pe scară tot mai largă demonstrează, o dată în plus, că *războiul total* apare, cel puțin uneori (așa cum am precizat deja, într-un subcapitol anterior), ca urmare a imposibilității atingerii unor obiective militare cu tactici, strategii și tipuri de armament caracteristice *războiului clasic-limitat*. În condițiile în care avantajele defensivei deveniseră uriașe (mai ales datorită combinației tranșee-sârmă ghimpată-arme automate), atacatorii din ambele tabere au încercat să depășească *cu orice preț* handicapul uriaș cu care se confruntau. Există documente care indică faptul că, *dacă* războiul s-ar fi prelungit și în 1919, ambele tabere aveau intenția să mărească proporția de obuze cu încărcătură de gaze de luptă până la 30 sau chiar 50 % din întreaga cantitate de muniție de artilerie[440]. Deși *francezii* sunt *primii care experimentează* gazele de luptă în Primul Război Mondial (fapt care infirmă clar mitologia istorică referitoare la o Antantă „bună", opusă unor Puteri Centrale „rele"), *primul atac masiv* cu asemenea substanțe este întreprins de către *germani* și are loc la 22 aprilie 1915, în sectorul Ypres al Frontului de Vest. Germanii au replicat la câteva mișcări ofensive ale armatelor franceză și britanică utilizând gaze otrăvitoare, a căror folosire a a fost evaluată de generalul britanic Sir John French ca fiind „o ignorare cinică și *barbară* (subl. noastră – F.D.) a uzanțelor războiului civilizat și o sfidare flagrantă a Convenției de la Haga"[441]. Pe parcursul Primului Război Mondial, germanii au fost, de altfel, și cei mai mari utilizatori de gaze de luptă. Cele 68.000 de tone de gaze de luptă folosite de ei reprezintă însă doar cu *puțin* mai mult decât cantitatea *totală* de substanțe chimice de luptă lansată de Antantă (francezii – 36.000 de tone și britanicii – 25.000 de tone)[442], ceea ce înseamnă că avem de-a face cu un *război total* în care *ambele* părți folosesc, *în mod deliberat și fără nici o reținere, cantități tot mai mari de armament interzis de atât de convențiile și tratatele internaționale, cât și de cutumele războiului limitat*. Pierderile cauzate de folosirea gazelor de luptă în Primul Război Mondial au fost importante: în total, în jur de *1.250.000 de militari din toate armatele Antantei și*

---

[440] *Weapons of War: Poison Gas*, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/weaponry/gas.htm, la data de 3 decembrie 2003

[441] „Sir John French on the use of poison gas at the second battle of Ypres, 15 June 1915", în colecția de texte intitulată *Primary Documents*, la http://www.firstworldwar.com/source/2ndypres_sirjohnfrench.htm, text accesat la data de 3 decembrie 2003

[442] *Weapons of War: Poison Gas*, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/weaponry/gas.htm, la data de 3 decembrie 2003

ale Puterilor Centrale au fost spitalizați sau uciși în urma unor atacuri cu gaze de luptă; numărul total al deceselor fiind de peste *91.000* (dintre care 56.000 soldați din armata rusă)[443].

Războiul bacteriologic – interzis și el de diverse convenții și tratate internaționale și în completă contradicție cu logica și cutumele *războiului clasic-limitat* (mai ales pentru că lovește masiv *și* populația civilă, precum și pentru faptul că prelungește chiar și combatanților suferințe mari și inutile) – este de asemenea destul de intens utilizat în timpul marilor *războaie totale* de pe parcursul secolului al XX-lea. *Japonezii* au fost aceia care, în secolul al XX-lea, au folosit primii, și încă pe scară foarte largă, *războiul bacteriologic*. Ei au atacat, începând cu a doua jumătate anilor '30, cel puțin 12 orașe din China cu agenți patogeni ca antraxul, holera și ciuma. Tot ei au testat agenți patogeni de diverse tipuri pe aproximativ 10.000 de prizonieri de război. În conformitate cu unele date, și *sovieticii* ar fi folosit agenți patogeni în Al Doilea Război Mondial, în special în momentele cele mai dificile ale bătăliei de la Stalingrad, când au încercat să-i contamineze pe germani cu tularemie[444]. În primăvara lui 1952, propaganda *chineză* a început să acuze *SUA* că ar fi utilizat războiul bacteriologic în timpul operațiunilor militare din *Coreea*. Nu știm cu siguranță nici măcar astăzi dacă vreuna din părți a recurs *într-adevăr* la asemenea metode în timpul războiului din Coreea; dar știm că spre sfârșitul lui 1951, în mai multe regiuni din nordul peninsulei s-au produs, *brusc*, numeroase epidemii extrem de grave de diferite tipuri, care i-au și obligat pe chinezi, în martie 1952, să întreprindă eforturi mari pentru a-și vaccina practic toate unitățile combatante împotriva ciumei, tifosului și variolei[445].

Mai aproape de zilele noastre, în special după ce Saddam Hussein a folosit, în 1988, *arme chimice* împotriva populației *civile* kurde, au existat temeri serioase că Irakul ar putea utiliza astfel de substanțe *și* în cazul unor conflicte internaționale. Ca urmare, la începutul lui 1991, în Israel s-au și luat măsuri vaste împotriva unor atacuri irakiene cu arme chimice și, între altele, copiii israelieni ce făceau parte din mișcarea de cercetași au fost îndemnați, prin emisiuni radio, să-și petreacă noaptea de Sabat cu oameni în vârstă, care ar fi putut avea nevoie de ajutor pentru a-și pune rapid, în caz de alarmă chimică sau bacteriologică, măștile de gaze[446].

Spre sfârșitul lui 2004, când a fost redactată prima formă a acestei lucrări, părea suficient de clar că invazia americano-britanică în Irak din primăvara lui 2003 a fost o *acțiune lipsită nu numai de legitimitate juridică deplină, ci și de motive militare suficiente*. Însă cu doi ani mai devreme, lucrurile

---

[443] *Ibidem*

[444] Britt DURHAM, „The Background and History of Manmade Disasters", *Topics in Emergency Medicine*, vol. 24, no. 2, iunie 2002, p. 2

[445] William STUECK, *The Korean war: an international history*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1995, pp. 275-276

[446] „Stories from the fronts", *U.S. News & World Report*, vol. 110, no. 3, 28 ianuarie 1991, p. 14

arătau, măcar uneori, cu totul altfel. Așa de exemplu, în noiembrie 2002 au apărut informații cât se poate de *credibile*, conform cărora Saddam Hussein încerca să cumpere din Turcia peste 1,25 milioane doze de atropină. Acest produs chimic, obținut din planta *Atropa belladona* (mătrăgună) este, între altele, și un antidot eficient împotriva efectelor gazelor de luptă neuro-paralizante. Această acțiune a lui Saddam a trezit, pe bună dreptate, îngrijorarea oficialităților americane. Tara Rigler, o purtătoare de cuvânt a Departamentului de Stat, declara în acele împrejurări că „orice solicitări irakiene pentru mai multă atropină decât este necesară pentru scopuri medicale și umanitare curente sunt îngrijorătoare. Astfel de solicitări *ar putea indica faptul că irakienii se pregătesc să folosească arme chimice* (subl. noastră – F.D.), pregătindu-se să-și protejeze propriile forțe de consecințele folosirii unor astfel de arme"[447]. În astfel de condiții, când oficialitățile SUA au început, având la dispoziție informații credibile și foarte îngrijorătoare, să creadă că Saddam se pregătește *iar* de *război total* (să nu uităm că tratatele și convențiile internaționale interzic explicit folosirea armelor chimice), faptul că America s-a decis să folosească, *profilactic*, metode ale *unei strategii totale* (invazie militară masivă, urmată de distrugerea metodică a regimului autoritar de la Bagdad și de eforturi vizând catalizarea unei evoluții politice locale de tip liberal, pe tipar occidental) nu mai apare – cred – ca fiind nici neapărat aberant, nici neapărat pe de-a-ntregul excesiv.

Nici *soarta prizonierilor* n-a fost, în multe ocazii, conformă cu aceea descrisă în diverse tratate și convenții internaționale. Așa de exemplu, *Raportul Bryce*, redactat de britanici în 1915 și referitor la *excesele* săvârșite de trupele de ocupație germane în *Belgia* relatează – pe zeci de pagini – și maniera *sălbatică* în care militarii germani s-au comportat cu prizonierii de război. În repetate ocazii au fost raportate cazuri în care *germanii au ucis prizonieri și răniți* din armatele belgiană și franceză. De asemenea, *trupele germane au deschis frecvent focul asupra unor spitale permanente sau de campanie, asupra ambulanțelor și asupra brancardierilor care cărau răniți pe câmpul de luptă* – și aceasta deși tratatele internaționale în vigoare, ca și cutumele războiului ‚civilizat' interziceau explicit astfel de acțiuni"[448].

În 1916, oficialitățile *SUA*, iritate de faptul că grupările implicate în mișcarea revoluționară lui Pancho Villa întreprinseseră raiduri chiar și pe teritoriul SUA și uciseseră mai mulți cetățeni civili americani, decid să răspundă la aceste atacuri cu o expediție de represalii în Mexic. În cadrul acestei expediții militare aflate sub comanda generalului Pershing, trupele americane atacă, la 29 martie, localitatea Guerrero. Acolo, ele eliberează și un mare număr de soldați

---

[447] Elaine MONAGHAN, and Tim REID, and Philip WEBSTER, „Iraq move increases chemical war fear", *Times online*, 13 noiembrie 2002, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.timesonline.co.uk/printFriendly/0,,1-3-478484,00html, la data de 13 noiembrie 2002

[448] „Bryce Report iunto German atrocities in Belgium, 12 May 1915", text în colecția de documente în format electronic *Primary Documents*, la adresa http://www.firstworldwar.com/source/brycereport.htm, accesat la 2 decembrie 2003

din armata președintelui legitim al Mexicului, Carranza, prizonieri pe care oamenii lui Villa intenționau – după cum raportează generalul Pershing – „să-i execute"[449] (intenție deloc conformă cu regulile și cutumele *războiului clasic-limitat*). Episodul merită amintit pentru că reprezintă un caz timpuriu dintr-un *trend* care va deveni tot mai masiv pe măsură ce ne apropiem de zilele noastre: *actorii care se confruntă în războaie intra-naționale (civile) par, adesea, mult mai puțin dispuși – și mult mai puțin interesați – să respecte legile și cutumele războiului clasic-limitat, recurgând foarte des la cantități enorme de excese și atrocități, la război total escaladat până la nivelul de război de exterminare a adversarului.*

În *Al Doilea Război Mondial, în special puterile Axei* (dar *nu numai* ele) au încălcat *frecvent* legile internaționale privind regimul prizonierilor. Așa de exemplu, în timpul campaniei duse de japonezi pentru cucerirea orașului Singapore, o înaltă oficialitate militară niponă afirmă, referindu-se la prizonierii britanici: „vor fi lăsați să flămânzească în soare până vor muri cei mai slabi din punct de vedere fizic"[450]. După ce în jur de 70.000 de militari localnici și americani sunt luați prizonieri în Filipine, japonezii îi duc pe aceștia într-un marș forțat spre lagărul de prizonieri de la Camp O'Donnell. Dar, pe drum, între 7.000 și 10.000 dintre prizonieri au murit „din cauza malariei, de oboseală, de foame, sau bătuți ori executați" de către trupele japoneze[451]. În ceea ce privește lipsa de preocupare privin respectarea regulilor privind regimul prizonierilor de război, cele mai mari atrocități le comit germanii, pe Frontul de Est. În jur de 11 milioane de ruși (în marea lor majoritate civili sau *prizonieri de război*) au murit ca urmare *directă* a ocupației militare germane (și, dintre aceștia, în jur de 5 milioane au murit în captivitate)[452].

Dar și anglo-saxonii devin, uneori, victime ale atitudinii naziste față de prizonieri. În decembrie 1944, de exemplu, o grupare de luptă (*Kampfgruppe*) alcătuită din soldați ai Diviziei a 6-a *SS* de blindate a luat, în timpul Bătăliei din Ardeni, 160 de prizonieri aliați. Aceștia au fost duși pe un câmp înzăpezit de lângă Malmédy, așezați într-o formație adâncă și mitraliați de către germani. 84 dintre militarii aliați au fost uciși, iar restul au fost grav răniți. Și 130 de civili belgieni au avut aceeași soartă. (Maniera sinuoasă în care *ideologia* interferează cu *războiul total* este interesant pusă în lumină de urmările acestui episod. 74 dintre militarii germani vinovați de această crimă de război au fost ulterior judecați, 43 dintre ei fiind chiar condamnați la moarte, în iulie 1946, de către un tribunal militar american. Avocatul *american* al apărării, colonelul Everett, a invocat însă faptul că mai mulți dintre clienții săi fuseseră torturați și înfometați

---

[449] „General Pershing on military operations in Mexico, 30 March 1916", document identificat în colecția de texte *Primary Documents*, la http://www.firstworldwar.com/source/mexico_pershing.htm, accesat la data de 3 decembrie 2003

[450] Harry THÜRK, *Singapore*, Editura Militară, București, 1974, p. 118

[451] John TOLAND, *But Not In Shame: The Six Months after Pearl Harbor*, Random House, New York, 1961, p. 329

[452] Robert SERVICE, *op. cit.*, p. 286

vreme de câteva luni, drept care mărturiile lor fuseseră smulse cu forța, inclusiv prin înscenarea unor execuții false. În 1948, generalul american Lucius D. Clay, comandantul trupelor de ocupație americane din Germania, a redus numărul sentințelor la moarte de la 43 la doar 12. Ulterior, o comisie specială americană a recomandat doar închisoarea pe viață pentru cei 12. Însuși șeful acestei comisii, judecătorul Gordon Simpson de la Tribunalul Suprem al statului Texas, a declarat chiar că are dubii că un tribunal american ar fi fost capabil să dea pedepse prea mari unor soldați americani vinovați de fapte „comise ...în focul luptei", ca acelea săvârșite de germani la Malmédy. Toate acestea au, desigur, două explicații: pe de o parte, *efortul onest al unor juriști de a anula o sentință incorectă*, fiindcă fusese obținută pe baza unor probe smulse prin tortură; pe de altă parte, măcar *o parte dintre factorii de decizie americani care s-au implicat în reducerea progresivă a pedepselor criminalilor de război de la Malmédy erau mai interesați de recuperarea Germaniei în efortul gigantic presupus de competiția geostrategică cu URSS*, vizând „o Germanie restaurată ca parte a alianței din pentru ducerea Războiului Rece"[453]. Altfel spus, vinovăția clară a foștilor inamici din recent încheiatul *război total* a devenit, cel puțin pentru *unii* americani, *complet nesemnificativă* în condițiile unui nou conflict major, cu clară și hipertrofiată componentă ideologică și cu numeroase alte trăsături ale *războiului total*, în care inamicul principal era constituit de *foștii* aliați sovietici.) Dar pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial nu numai Axa săvârșește abateri grave de la setul de norme care reglamentează regimul prizonierilor, ci -- deși mai rar -- și Aliații. Așa de exemplu, ca să discutăm doar câteva episoade din primăvarea lui 1940, sovieticii omoară, începând din 5 aprilie 1940[454], mai multe mii de prizonieri de război pe care îi capturaseră în Polonia în toamna lui 1939. La 11 aprilie 1940, norvegienii ucid 200 de militari germani aflați în marș, trăgând asupra lor chiar *și după* ce aceștia ridicaseră steagul alb[455]. La sfârșitul lui mai 1940, mai mulți civili francezi francezi capturează și dezarmează, lângă Beauvais, doi piloți germani doborâți în luptele aeriene din zonă. Imediat după aceea, un militar francez îl împușcă în cap, de aproape, pe unul dintre acești prizonieri, sergentul Wilhelm Ross[456]. Desigur, astfel de episoade sunt *relativ puține și izolate*, dar, dacă tot discutăm despre încălcări ale regulilor, trebuie să recunoaștem că nu numai puterile Axei au comis excese și abateri grave de la regulile *războiului clasic-limitat*, ci și (chiar dacă în mult mai mică măsură) adversarii lor.

Pe parcursul a trei războaie succesive purtate împotriva unor adversari din Extremul Orient (japonezii, între 1941 și 1945, nord-coreenii, între 1950 și 1953 și vietnamezii, în anii '60 și '70), americanii s-au confruntat adesea cu

---

[453] Pentru episodul Malmédy, vezi, între altele, Justus D. DOENECKE, „Protest over Malmédy: a case of clemency", *Peace & Change*, vol. 4, no. 2, 1977 (primăvara), pp. 28-29, 33

[454] Martin GILBERT, *The Second* ..., p. 53

[455] *Ibidem*, p. 54

[456] *Ibidem*, p. 70

situația în care soarta concetățenilor lor căzuți prizonieri în mâinile adversarilor a fost groaznică. În mod frecvent, prizonierii americani de război au fost „bătuți cu sadism, torturați, li s-a refuzat asistența medicală, au fost ținuți în condiții mizerabile și au fost permanent amenințați cu moartea". Un pilot american care zbura pe bombardiere grele, doborât de japonezi în martie 1945, afirmă că și-a văzut camarazii „brutalizați, torturați, înfometați și uciși" – fie bătuți până la moarte, fie omorâți prin înfometare. Mai mult, la 23 mai 1945, când închisoarea militară din Tokyo a ars în urma unui raid aerian american, japonezii i-au lăsat pe mulți dintre prizonieri să ardă de vii în celulele lor de lemn, în timp ce alți anglo-americani care au reușit să iasă din ruinele fumegânde ale temniței au fost măcelăriți cu săbii și baionete[457]. Alte surse relatează că mai mult de 20 de prizonieri americani au supraviețuit, cine știe cum, bombardamentului atomic de la Hiroshima, dar au fost ulterior bătuți până când au murit de către japonezii întărâtați[458].

Mult mai aproape de zilele noastre, războiul din *Afghanistan* constituie un episod în care nici rușii, nici luptătorii locali nu respectă legile internațional acceptate și cutumele războiului ‚civilizat'. Dar chiar și *după* retragerea trupelor sovietice, excesele de tot felul, inclusiv acelea săvârșite împotriva prizonierilor de război, au continuat în Afghanistan. Așa de exemplu, în octombrie 1990, detașamentele de *mujahedăini* au ucis 95 de soldați guvernamentali care se predaseră. Alți peste 125 de prizonieri au fost uciși două săptămâni mai târziu la Qalat, în provincia Zabul. În închisorile controlate de mujaheddini, amplasate inclusiv pe teritoriul pakistanez, se raportau frecvent cazuri de *torturare* a prizonierilor de război[459].

Chiar și pregătirile intense – desfășurate pe parcursul câtorva decenii – pentru purtarea unui război nuclear pot fi considerate ca fiind abateri grave de la legile și cutumele *războiului clasic-limitat*. Chiar dacă unii autori au vorbit, la un moment dat, despre posibilitatea de a duce un *război nuclear limitat* (care să lovească, cu un număr mic de focoase relativ puțin puternice, exclusiv ținte militare), tot mai multe voci au recunoscut, treptat, faptul că arma atomică este, prin excelență, un instrument al *războiului total*. Așa de exemplu, în 1996, generalul George Lee Butler, fost comandant-șef al *US Strategic Command*, recunoștea într-un interviu că armele nucleare „sunt *imposibil de apărat din punct de vedere moral* (subl. noastră – F.D.)". Această opinie este perfect compatibilă cu punctul de vedere al *Curții Internaționale de Justiție* care a emis, tot în 1996, o opinie consultativă conform căreia, deși nici o prevedere a dreptului internațional nu interzice *direct* utilizarea armelor atomice în caz de

---

[457] Bill MAYALL, recenzie la Fiske HANDLEY II, *Accused American War Criminal*, Eakin Press, Austin, Texas, 1997, în *Air Power History*, vol. 47, no. 1, 2000 (primăvara), pp. 55-56

[458] John W. DOWER, „Hiroshima, Nagasaki and the politics of memory", *Technology Review (1997)*, vol. 98, no. 6, august-septembrie 1995, pp. 48-51

[459] Hamst. Rights Watch, "Afghanistan: Human Rights Developments", text accesat și consultat la adresa de internet http://www.hrw.org/reports/1990/WR90/ASIA.BOU-01.htm, la 23 ianuarie 2004, pp. 2-3

război, folosirea armelor nucleare, chiar dacă acceptată în cazul „autoapărării, în cazul în care însăşi supravieţuirea unui stat ar fi ameninţată", rămâne „în general *contrară regulilor dreptului internaţional* (subl. noastră – F.D.) aplicabile conflictului armat"[460]. Dintr-o perspectivă în care înţelegem prin *război clasic-limitat* un tip de conflict armat care este, între altele, clar şi masiv reglementat, este limpede că *un război nuclear, chiar limitat (dacă acceptăm că escaladarea sa ar putea fi împiedicată), ar fi, în realitate, unul total* (prin chiar simpla abandonare a *moderaţiei* prescrise de normele internaţionale, ca şi prin faptul că arma atomică ucide, fără nici o deosebire, militari şi *civili*).

2. Regimul populaţiei civile şi al proprietăţii în timpul războaielor totale şi clasice-limitate din secolul al XX-lea

Regimul populaţiei civile şi al proprietăţii în cazul unor *războaie de tip clasic-limitat* este amănunţit descris în documente cum ar fi *Convenţia cu privire la protecţia persoanelor civile în timp de război, adoptată la Geneva, la 12 august 1949* (document care nu face altceva decât să consfinţească şi să întărească un set amplu de reguli şi cutume ale *războiului ‚civilizat'* care exista de mai multă vreme). Articolul 3 al *Convenţiei* precizează faptul că, până şi în timpul unor conflicte „care nu au caracter internaţional" (cum ar fi, de exemplu, războaiele civile), statele semnatare se obligă să aplice „cel puţin" următoarele prevederi: toate persoanele care nu participă în mod activ la ostilităţi, inclusiv membrii forţelor armate care au încetat lupta, „vor fi tratate în *toate* (subl. noastră – F.D.) împrejurările în mod uman". Ceea ce înseamnă mai ales că „următoarele acte sunt şi vor rămâne complet *interzise în orice moment şi în orice loc* (subl. noastră – F.D.)": *violenţa* care să ameninţe viaţa şi persoana (şi în special „uciderea de diverse tipuri, mutilarea, tratamentul crud şi tortura"), *luarea de ostatici*, „ofensele aduse demnităţii personale", adoptarea de sentinţe şi aplicarea de pedepse *fără* hotărârea prealabilă a unor tribunale care să acorde acuzaţilor „toate garanţiile judiciare recunoscute ca indispensabile de către popoarele civilizate". De asemenea, toţi răniţii şi bolnavii „vor fi strânşi şi îngrijiţi". Articolul 14 prevede chiar faptul că există anumite *categorii demografice care au dreptul să beneficieze de grijă şi protecţie suplimentare*, în „spitale sau zone şi localităţi sigure": „răniţii, bolnavii, persoanele în vârstă, copiii mai mici de 15 ani, mamele gravide şi mamele cu copii mai mici de şapte ani". Articolul 49 prevedea că „transferul forţat, ca şi deportările" de persoane din teritoriile ocupate spre teritoriile ocupantului sau ale unei terţe ţări „sunt interzise, indiferent de motiv". Articolul 55 prevedea că *puterile ocupante nu pot rechiziţiona, în teritoriile cucerite, nici alimente şi nici bunuri de folosinţă medicală, decât pentru a fi utilizate de forţele de ocupaţie şi de noua*

[460] Charles DUNLAP, "Taming Shiva: Applying international law to nuclear operations", *Air Force Law Review*, vol. 42, 1997, pp. 157-171

administrație, precum și „*doar dacă* (subl. noastră – F.D.) nevoile populației civile" au fost luate, în prealabil, în calcul[461].

Există, în unele momente ale secolului al XX-lea, în special în faza inițială a unor *războaie totale*, o preocupare *explicită* pentru a feri, cât mai mult, atât populația civilă cât și proprietatea de consecințele războiului. Această viziune asupra războiului, în conformitate cu care lupta trebuie dusă *doar* cu mijloace ‚cavalerești' și *doar* împotriva forțelor militare ale inamicului este încă prezentă, de exemplu, la începutul Primului Război Mondial (vezi, de exemplu, textul lordului Kitchener, prezentat și discutat ceva mai încolo). Și în zilele noastre, *cel puțin teoretic*, țintele *civile* (*populația civilă* și *proprietatea privată*) sunt protejate în caz de război prin chiar *regulamentele* militare. Documentul *oficial* intitulat *US Army's Fieid Manual* precizează, de exemplu, că *singurele* ținte permise sunt „combatanții și acele obiecte care... aduc o contribuție importantă în acțiunile militare", precum și că, dacă este posibil de ales între două obiective a căror lovire ar putea aduce aceleași avantaje strict militare, „va fi selectat acel obiectiv asupra căruia atacul este așteptat că va provoca cele mai mici primejdii și pagube vieților civililor și obiectivelor civile"[462].

În practică, lucrurile stau, desigur, *cu totul altfel*, în foarte multe ocazii. Foarte multe dintre războaiele inter-statale (și practic toate conflictele intra-statale) din secolul al XX-lea au fost caracterizate de *încălcarea gravă, repetată și, în cele mai multe ocazii, sistematică și premeditată* a regulilor și cutumelor *războiului clasic-limitat* privind regimul populației civile și al proprietății în caz de război.

Așa de exemplu, primul război semnificativ al secolului al XX-lea, *conflictul anglo-bur* (care are, așa cum am precizat deja, *multe* dintre trăsăturile războiului total), a însemnat, între altele, că, în cei trei ani de ostilități, britanicii au transformat – prin folosirea metodică și pe scară largă a tacticii *pământului pârjolit* – teritoriul celor două republici bure „aproape într-un pustiu"[463]. Pentru a înțelege mai bine natura *reală* a războiului dintre britanici și cele două mici state bure, merită – cred – să reamintim ceea ce scria în 1904 jurnalistul britanic W.T. Stead (care dobândise mare notorietate și considerabilă influență între 1880 și 1890, pe când fusese redactor șef-adjunct și apoi redactor șef al importantului ziar *Pall Mall Gazette*): nu numai că ambele state bure „au fost *devastate* (subl. noastră – F.D.) de la un cap la altul", dar populația cucerită de către britanici a fost și mai mult alienată de „refuzul cuceritorilor ... de a admite *severitatea suferințelor* (subl. noastră – F.D.) pe care le provocaseră"[464]. Caracterul cu totul excesiv (chiar în raport cu standardele foarte relaxate ale epocii) al

---

[461] „Convention (IV) Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, August 12, 1949", text accesat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva07.htm, la 29 septembrie 2004

[462] David B. RIVKIN, Jr. Lee A. CASEY, *op. cit.*, pp. 57-69

[463] Albert GRUNDLINGH, *op. cit.*, p. 21

[464] Joseph O. BAYLEN, „W.T. Stead's controversial visit to South Africa, 1904", *History Today*, vol. 30, no. 5, mai 1980, pp. 11-12

comportamentului brutal al militarilor britanici în Războiul anglo-bur a generat dezbateri aprinse în parlamentul de la Londra, unde *distrugerea aşezărilor civile şi internarea forţată în lagăre a populaţiei necombatante* au fost calificate, în termeni lipsiţi de orice echivoc, drept „metode ale *barbariei* (subl. noastră – F. D.)"[465]. Astfel de episoade sunt o dovadă că, la începutul secolului al XX-lea, mai existau încă destule *iluzii* în legătură cu posibilitatea desfăşurării unui război „civilizat" şi „cavaleresc", chiar şi împotriva unui inamic bine motivat şi care folosea, masiv, deliberat şi cu succese notabile, metode neconvenţionale de desfăşurare a operaţiunilor militare. În stadiile iniţiale ale războiului anglo-bur, britanicii au organizat câteva lagăre unde au trimis elementele cele mai turbulente din zona de operaţii. În mai multe ocazii, burii închişi în aceste lagăre au fost ulterior chiar lăsaţi să plece acasă, după ce promiseseră solemn că nu vor mai lua parte la lupte. Cum însă rezistenţa burilor s-a înteţit nespus în special *după* ce, la sfârşitul lui 1900, Lordul Roberts proclamase că războiul s-a încheiat, britanicii au început să distrugă deliberat fermele localnicilor, pentru a lipsi complet unităţile mobile de guerrilă de orice alimente, informaţii, întăriri şi adăpost. *Mii* de ferme au fost astfel distruse, şi *zeci de mii* de femei, copii şi bătrâni au fost trimişi cu forţa în mari lagăre de „refugiaţi". Abia în toamna lui 1901 condiţiile în care trăiau aceşti oameni au devenit oarecum decente, dar era deja *prea târziu*: între 20.000 şi 40.000 de femei şi copii muriseră deja de foame şi din cauza bolilor[466]. Informaţiile pe care le avem despre soarta civililor şi a prizonierilor de război în timpul războiului anglo-bur sunt, desigur, destul de contradictorii. Dar este cât se poate de clar că, în destule cazuri, *familii întregi au fost aproape complet exterminate* (este, de exemplu, cazul familiei lui Pieter Krueler, intervievat în 1984 de revista *Military History*: fratele lui mai mare moare în luptă şi tatăl lui moare, în 1900, într-un lagăr de prizonieri, iar fratele mai mic, mama şi surioara sa mor, şi ele, într-un lagăr în care erau închişi membrii familiilor luptătorilor buri; dar, atunci când el însuşi este capturat de britanici, recunoaşte, totuşi, că „nu pot spune că m-au tratat rău"[467]). În legătură cu regimul proprietăţii private în timpul acestui prim *război total* al secolului al XX-lea, este – cred – suficient să amintim că, la puţină vreme după încheierea războiului anglo-bur prin Tratatul de la Vereeniging, semnat la 31 mai 1902, *britanicii au acceptat să plătească populaţiei bure despăgubiri băneşti importante, de 3.000.000 de lire sterline, în chip de compensaţie pentru distrugerea de proprietăţi ale populaţiei civile;* de asemenea, învingătorii au promis şi că nu vor impune învinşilor nici un fel de taxe şi impozite menite să acopere costurile

---

[465] Deborah D. AVANT, „The institutional sources of military doctrine: Hegemons in peripheral wars", *International Studies Quarterly*, vol. 37, no. 4, decembrie 1993, p. 425

[466] Marouf HASIAN, Jr., *op. cit.*, pp. 145-146

[467] Collin D. HEATON, „Memoirs of a Bellicose Boer", *Military History*, vol. 19, no. 6, 2003 (februarie), pp. 51, 53

războiului[468]. Avem, în acest caz, de-a face cu o *recunoaştere explicită de către învingători a exceselor săvârşite*, precum şi cu o pace mai degrabă *clasică-limitată*, cu mult mai *moderată* decât natura multora dintre episoadele petrecute în timpul ostilităţilor.

În legătură cu *Primul Război Mondial*, merită menţionat mai întâi faptul că, dacă *unii* lideri politici şi militari *germani* au intrat în război cu intenţia clară de a declanşa de la bun început *războiul total* împotriva populaţiei civile a inamicului, *britanicii* au avut, cel puţin iniţial, o viziune tradiţională, *‚cavalerească'* asupra războiului, despre care credeau că *poate* şi că *trebuie* să fie unul de tip *clasic-limitat*, îndreptat *exclusiv* împotriva armatei inamice şi *menajând atât populaţia civilă, cât şi proprietăţile deţinute de aceasta*. De exemplu, lordul Kitchener, figură deja legendară în armata britanică, ordona militarilor englezi ca, *oriunde* pe teatrul de război, ei să se poarte într-o manieră „curtenitoare, politicoasă şi amabilă", să nu facă „niciodată ceva care să aducă vătămare sau să distrugă proprietatea" privată sau publică, să considere jaful ca fiind un „act ruşinos", să se „abţină de la orice excese" şi să trateze „toate femeile cu perfectă politeţe"[469].

În cazul germanilor, lucrurile stau, încă din august 1914, cu totul altfel. Şi aceasta pentru că, deja de câteva decenii, elita politică şi militară germană abandonase *aproape* complet sistemul axiologic al *războiului clasic-limitat*. Această abandonare a logicii *războiului clasic* îşi are una dintre sursele cele mai semnificative în timpul războiului dintre Prusia şi Franţa de la 1870-1871, când diferite elemente ale *războiului total* apar deja extrem de bine conturate. Aşa de exemplu, avem de-a face cu o ruptură majoră în raport cu tradiţia şi logica *războiului clasic-limitat*, atunci când vorbim despre *comportamentul populaţiei civile* de pe teatrul de război, ca şi despre *tratamentul rezervat acestei populaţii civile de către cuceritori*. Populaţia regiunilor Franţei care au fost invadate de către germani s-a ridicat rapid la luptă împotriva cuceritorilor. Cel puţin 1.000 de militari germani au fost ucişi de francezi în 1870-1871, iar alţi în jur de 120.000 de soldaţi germani au fost detaşaţi pentru a putea face faţă presiunii crescânde a *partizanilor* asupra liniilor de comunicaţii[470] (cifra, deloc impresionată dacă o comparăm cu efectivele combatante din secolul al XX-lea, reprezintă totuşi cel puţin 12 % din efectivele militare care invadează Franţa; altfel spus, *datorită implicării voluntare şi în masă a civililor francezi în operaţiuni de guerrillă, germanii sunt obligaţi să aloce unor sarcini secundare cel puţin o optime din*

---

[468] „South African War", *Columbia Encyclopedia*, articol consultat la adresa de internet http://web11.epnet.com/DeliveryPrintsave.asp?tb=1&_ug=dbs+aph+sid+0123FBC6-..., accesată la data de 23 ianuarie 2004

[469] „Lord Kitchener's Guidance to British Troops, August 1914", document din colecţia intitulată *Primary Documents*, accesat la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/kitchener1914.htm, la data de 3 decembrie 2003

[470] Mark R. STONEMAN, „The Bavarian Army and French Civilians in the War of 1870-1871: A Cultural Interpretation", *War in History*, vol. 8, no. 3, iulie 2001, p. 272

forța de invazie). Experiența concretă a războiului de la 1870-1871 și-a pus rapid amprenta asupra manierei în care personalități militare germane extrem de importante au început să gândească războiul. De exemplu, într-o scrisoare trimisă unui expert în drept internațional, contele Helmuth von Moltke (care a fost, între 1858 și 1888, șeful Statului Major General al armatei germane și cel care a planificat și condus războaiele victorioase din 1864, 1866, 1870-1871) își exprima, la 11 decembrie 1880, două convingeri formate mai întâi, că pacea eternă „este doar *un vis* (subl. noastră – F.D) – și nici măcar unul frumos"; și, în al doilea rând, că, deși „progresul umanității trebuie să fie reflectat în purtarea războiului", el *nu* poate fi de acord cu punctul de vedere conform căruia *singurul* scop al războiului ar fi doar „slăbirea puterii militare a inamicului". În legătură cu acest subiect, Moltke are foarte tranșant: „nu, *toate* (subl. noastră – F.D.) sursele de sprijin ale guvernului inamic" trebuie să fie slăbite sau distruse, indiferent că e vorba despre „finanțe", despre „căi ferate", despre „produse alimentare" sau despre „chiar prestigiul" inamicului. Același mare comandant militar, după ce afirma clar că *orice și oricine poate constitui ținta unor atacuri în războiul modern*, se pronunța și asupra destinului civililor din regiunile ocupate: dacă „civili lipsiți de organizare" îndrăznesc cumva să reziste, ei „trebuie să fie priviți ca și armata regulată a inamicului"; altfel spus, *civilii pot fi uciși fără probleme* de către disciplinații militari germani „care se tem pentru viața lor în fiecare moment al zilei și al nopții"[471]. Dincolo de apetitul clar pentru război – perfect normal, cred, pentru orice militar profesionist și charismatic care trăiește, în plus, într-o epocă foarte naționalistă și intens războinică – Moltke enunță în această scrisoare *două idei de importanță majoră pentru configurarea viitorului război total: raționalitatea deplină a atacării unor ținte civile, precum și raționalitatea deplină a uciderii populației civile a inamicului (dacă aceasta nu se supune complet cuceritorului).* Este cât se poate de probabil că accentul deosebit pus de germani, începând cu 1914, pe măsurile de pedepsire a populației *civile* care îndrăznește să se ridice la luptă își are rădăcinile tot la 1870-1871. Atunci, confruntați cu o rezistență crescândă a civililor francezi (și e de menționat faptul că împotriva invadatorilor au luptat până și etnici *germani* din Alsacia), prusacii și bavarezii care invadează Franța se comportă cu o *brutalitate extremă* (așa cum prusacii făcuseră, de altfel, încă din 1866, când împușcaseră, în timpul războiului cu Austria, numeroși *civili* în Silezia Superioară, în Moravia și în Boemia). Și vorbim despre o brutalitate aflată în clară *contradicție cu promisiunile inițiale* ale regelui Prusiei, care declarase oficial atât că „nu purtăm război împotriva locuitorilor... țării", cât și că „este de datoria fie cărui soldat care iubește onoarea să cruțe proprietatea privată". Așa de exemplu, la 22 septembrie, generalul von der Tann, comandantul unui corp de armată bavarez integrat în armata prusacă decretează, în întreg departamentul Seine-et-Oise, că *orice* locuitor care va fi

---

[471] Pentru unele citate din gândirea lui Moltke, vezi Helmuth von MOLTKE, The Elder, *On The Nature of War*, în adresa de internet http://www.h-net.org/~nas/texts/moltke.html, text accesat și consultat la data de 12 mai 2003

găsit în păduri va fi considerat *franc-tireur* (urmând a fi judecat sumar și împușcat), precum și că *fiecare* comunitate locală va fi responsabilă dacă partizanii vor acționa în respectiva zonă (urmând chiar ca notabilitățile locale să fie judecate, condamnate și executate în „anumite cazuri"). *Luarea de ostatici, jefuirea și incendierea de ferme, ca și împușcarea civililor – cu sau fără un proces prealabil – au devenit elemente curente ale comportamentului trupelor de ocupație germane încă de la 1870-1871, ajungând „să șocheze Europa"*[472].

Ca urmare a acestor experiențe anterioare – și ca urmare *aproape firească* a difuzării pe scară largă a ideilor lui Moltke despre regimul populației civile în regiunile ocupate – armata germană recurge, încă din august 1914, la numeroase *excese și atrocități împotriva civililor* (ca și la *distrugerea sistematică și pe scară largă a proprietăților civililor din provinciile inamice capturate* prin luptă). Și, dacă la 1866 și la 1870-1871 uciderea civililor bănuiți sau dovediți că au atacat trupe germane fusese mai degrabă *tolerată* de Berlin, în 1914 nu mai vorbim doar despre tolerarea – din rațiuni tactice și operative oarecum lesne de înțeles – unor crime de război, ci despre o treaptă superioară în *planificarea și execuția războiului total*: însuși *șeful statului german declara, fără nici un fel de reținere, sub acoperirea preocupării naționale pentru scurtarea duratei războiului, că populația din teritoriile cucerite trebuie exterminată*: într-o scrisoare adresată împăratului Austro-Ungariei, Wilhelm al II-lea afirma că „gâturile bărbaților, femeilor, copiilor și bătrânilor trebuie tăiate și nici măcar o singură casă sau un singur pom nu trebuie lăsate în picioare"[473].

La 25 august 1914, în condițiile în care un violent contraatac întreprins de două divizii belgiene care amenința să recucerească orașul Louvain fusese oprit doar cu greu de germani, aceștia au dat foc orașului și au ucis numeroși civili, acuzându-i că ar fi atacat trupele de ocupație. Masacrele, incendierea și jaful au continuat și a doua zi, iar pe 27 august, militari germani au anunțat public populației terorizate și consternate că orașul va fi bombardat cu artileria grea. Ultimele case rămase întregi au fost incendiate și distruse abia la 2 septembrie. Juriștii belgieni au ajuns ulterior la concluzia că în faza inițială a evenimentelor nu putem vorbi despre premeditare, ci doar despre *panica* generată în rândurile germanilor de neașteptatul contraatac belgian. Dar aceiași juriști acuzau – și își susțineau poziția cu destule argumente – că, „fără nici un fel de idee privind o anchetă serioasă, *autoritățile militare* (germane – F.D.) au persistat în eroare și au supus Louvain-ul unui martiriu de opt zile, fără să miște un deget pentru a opri orgia"[474]. Germanii, desigur, s-au disculpat în chip penibil, afirmând – prin chiar vocea ministrului lor de Externe, Gottlieb von Jagow – că vina

---

[472] Mark R. STONEMAN, *op. cit.*, pp. 272-275

[473] „Kaiser Wilhelm II on the German rule in Northern France", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/wilhelm_germanrule.htm, text accesat la data de 3 decembrie 2003

[474] „Belgian judicial report on the sacking of Louvain in August 1914", document din colecția intitulată *Primary Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/louvain_judicialreport.htm, text consultat la data de 3 decembrie 2003

pentru cele întâmplate ar aparține *integral* populației *civile* din Louvain, care ar „atacat din toate părțile", cu „foc omorâtor de puști", garnizoana germană, dân astfel dovadă că „nu respectă nici dreptatea și nici legea"[475]. Dar astfel de excese au avut loc nu numai la Louvain, ci practic în *toată* Belgia cucerită din mișcare în 1914, unde germanii recurg foarte devreme la *măsuri extrem de brutale luate, pe scară largă, împotriva întregii populații civile*. Acuzându-i pe belgieni că întreprind atacuri de partizani asupra unor unități militare, spitale și căi de comunicații germane, autoritățile de ocupație declarau, încă de la 29 august 191 că este o „datorie sacră" să ia „măsuri *extreme* (subl. noastră – F.D.)", iar „într-u asemenea caz, *cei nevinovați vor trebui să sufere împreună cu cei vinovați* (subl. noastră – F.D.)". Generalul baron von Bissing amenință, recurgând la acelaș *principiu aberant al responsabilității colective*, că va distruge, fără nici o ezitare „case izolate, sate înfloritoare" și, la nevoie, chiar și „orașe întregi". Același guvernator militar german al Belgiei va ajunge, în decembrie 1914, *să amenințe chiar populația germană* că va „pedepsi exemplar" până și pe „copilițele" care îș împărțeau, uneori, dulciurile cu prizonierii de război. Mila firească a copilelo față de inamicii căzuți prizonieri era interpretată (din nou, *aberant* pentru noi, dar absolut firesc, la urma urmei, dintr-o perspectivă ultra-naționalistă, complet angrenată în logica *războiului total*) ca fiind nimic altceva decât „comportamen anti-german"[476], care trebuia *stârpit* fără milă.

Raportul pregătit în 1915 de diplomatul britanic James Bryce, fos ambasador la Washington, descrie pe zeci de pagini *abuzurile* și *atrocitățile* săvârșite de germani, luni în șir, *împotriva populației civile* din *Belgia*. Mul civili aflați la muncile câmpului au fost împușcați sau omorâți cu baionetele, fără nici un motiv. Zeci de așezări mari sau mici au fost distruse (în special prin incendiere); au fost întreprinse jafuri și violuri pe scară largă; germanii au omorâ inclusiv un număr mare de femei și copii.

Unele episoade par să vorbească chiar despre un *comportament de un sadism evident și deliberat*: așa de exemplu, la Monceau-sur-Sambre, un băiat de 18 ani a fost împușcat pe 21 august; tatăl și fratele lui au fost și ei uciși în curtea unei case din apropiere; mai întâi băiatul, în timp ce tatăl a fost obligat să privească la moartea fiului său. A doua zi, pentru simplul motiv că rudele începuseră să pregătească cadavrele pentru înmormântare, ocupanții germanii au îngrămădit paie și fân în jurul paturilor pe care zăceau decedații, după care au dat foc casei. De asemenea, la Malines – afirmă martori oculari serioși și credibili – militari germani au tăiat sânii femeilor pe care tocmai le uciseseră. Ceea ce contează și mai mult e faptul că, în repetate ocazii, *nu avem de-a face cu excese*

---

[475] „The sacking of Louvain – official German statement, August 1914", document din colecția intitulată *Primary Documents*, la adresa http://www.firstworldwar.com/source/louvain_germanstatement.htm, text consultat la data de 3 decembrie 2003

[476] „Proclamations of German military commander in Belgium, 1914", document identificat în colecția de texte *Primary Documents*, la http://www.firstworldwar.com/source/bissingproclamations.htm, text accesat la data de 3 decembrie 2003

accidentale, ci cu *îndeplinirea meticuloasă a unor ordine primite de la eşaloanele superioare.*

În alte câteva situaţii, *germanii au folosit civili belgieni ca scuturi umane* care să le protejeze înaintarea împotriva unor poziţii defensive puternice[477].

În legătură cu excesele săvârşite de germani în Belgia merită – cred – făcute cel puţin două precizări. În primul rând, trebuie subliniat faptul că, în momentul în care germanii invadează *prin surprindere* Belgia (ţară a cărei neutralitate fusese *garantată* de *toate* marile puteri încă de la începutul deceniului al patrulea al secolului al XIX-lea), localnicii se ridică, în număr mare, la luptă împotriva ocupantului. Rezistenţa este suficient de intensă încât să-i oblige pe germani să treacă la măsuri dure de represiune, acuzându-i pe belgieni – într-un mod exagerat cu premeditare, desigur, dar nu complet lipsit de motive reale suficient de serioase – că se comportă ca o populaţie „orbită şi înnebunită" şi că ucid nu numai soldaţi, ci şi „răniţi, doctori şi surori medicale"[478]. Şi tot cu referire la situaţia din Belgia mai trebuie precizat şi faptul că, în destule ocazii, militarii germani din armatele care au luptat în 1914 par să fi fost convinşi – chiar dacă nu aveau suficiente motive *raţionale* pentru aceasta – că locuitori civili chiar au tras asupra lor. Aceste convingeri – întemeiate sau nu pe episoade reale – par să fi generat, în mai multe ocazii, „un fel de *isterie* (subl. noastră – F.D.)" colectivă, care a generat, la rându-i, „o cantitate substanţială de atrocităţi comise împotriva populaţiei civile"[479].

Şi, tot în directă contradicţie cu legile şi cruzimile *războiului clasic-limitat* (consemnate la vremea aceea în special în *Convenţiile de la Haga*), în aprilie 1916, generalul german von Graevenitz, comandantul militar al oraşului Lille, a ordonat *deportarea forţată a întregii populaţii civile* la munci agricole. Urmau să părăsească oraşul în cel mult „o oră şi jumătate" din momentul în care erau anunţate, *toate* persoanele, „cu excepţia copiilor mai mici de 14 ani şi a mamelor lor, ca şi a bătrânilor". În plus, celor astfel alungaţi din casele lor – ale căror uşi trebuiau însă „să rămână deschise" – li se permitea să ia cu ei bagaje de cel mult 30 de kilograme de persoană. Civilii din Lille erau avertizaţi că „orice persoană" care va încerca să se sustragă de la deportare „va fi pedepsită *fără milă* (subl. noastră)"[480]. Aristide Briand, premier al Franţei, afirma, la câteva luni de la declanşarea acestei acţiuni, că peste 25.000 de civili au fost astfel deportaţi, precum şi că până şi unii dintre militarii germani – şi în special rezerviştii mai în

---

[477] „Bryce Report innto German atrocities in Belgium, 12 May 1915", text în colecţia de documente în format electronic *Primary Documents*, la adresa http://www.firstworldwar.com/source/brycereport.htm, accesat la 2 decembrie 2003

[478] „Proclamations of German military commander in Belgium, 1914", document identificat în colecţia de texte *Primary Documents*, la http://www.firstworldwar.com/source/belgiumproclamations.htm, text accesat la data de 3 decembrie 2003

[479] „Wolfgang Mommsen, University of Düsseldorf on Atrocities", transcrierea unui fragment de interviu la adresa de internet http://pbs.org/greatwar/interviews/mom3.html, text accesat la 12 august 2003

[480] „German proclamation of deportations from Lille, 22 Aprilie 1916", document identificat în colecţia intitulată *Primary Documents*, la http://www.firstworldwar.com/source/lille_graevenitz.htm, text consultat la data de 3 decembrie 2003

vârstă din unitățile de *Landsturm* – au fost văzuți jenați de faptul că primiseră ordin să participe la o astfel de acțiune *barbară*. Briand îi mai acuza pe germani și că îi înfometează sistematic pe deportați, trimițând în Germania tot ceea ce cultivă și recoltează aceștia, precum și că „au redus nefericiții populație departamentelor invadate la o condiție care poate fi asemănată numai cu sclavia (subl. noastră – F.D.)"[481].

În perioada interbelică, *japonezii* comit, și ei, numeroase excese împotriva *civililor*, în timpul operațiunilor militare desfășurate pe teritoriul *Chinei*. Așa de exemplu, în 1937, la 19 noiembrie, japonezii ocupă orașul Souchow, supranumit – din cauza multelor sale canale și poduri – „Veneția Chinei". Vreme de cel puțin patru zile, orașul a fost „prădat și incendiat", iar „mii de chinezoaice au fost violate sau târâte cu forța în bordelurile armatei japoneze", în timp ce alte „multe mii au fost omorâte". La 10 decembrie 1937, japonezii ajung la periferiile orașului Nanking, fostă capitală a forțelor chineze naționaliste. Orașul este invadat la 13 decembrie, iar japonezii „au atacat zilei populația chineză civilă într-o adevărată orgie a distrugerii": din populația totală de 700.000 de oameni (care cuprindea și în jur de 150.000 de soldați), japonezii au ucis „mai mult de 200.000 de civili și peste 90.000 de soldați"[482] care se predaseră deja și, conform legilor internaționale ale războiului, erau prizonieri de război (și aveau, ca urmare, dreptul de a fi tratați decent).

Și *războiul civil din Spania* (1936-1939) constituie terenul de manifestare a unor încălcări foarte grave, premeditate și pe scară largă a legilor și cutumelor referitoare la soarta civililor și a proprietății private în timp de război. De exemplu, la 31 martie 1937, avioanele germane ale *Legiunii Condor* bombardează orașul basc Durango și ucid în această acțiune 258 de oameni, „cei mai mulți dintre aceștia fiind civili". Iar la 26 aprilie 1937, cei 10.000 de localnici și refugiați din *Guernica* sunt și ei bombardați de germani, care ucid – într-un raid cu o durată totală de aproape trei ore – cel puțin 1.645 de civili[483]. *Dar nu numai trupele străine venite în sprijinul uneia sau alteia dintre tabere comit excese îngrozitoare, ci și înșiși spaniolii, fie ei naționaliști sau republicani.* De exemplu, republicanii ucid „unsprezece episcopi, o cincime din numărul total, 12 % din călugări, 13 % din preoți", cel mai probabil în special datorită sprijinului moral consistent și constant acordat de Biserică lui Franco, care era ultra-naționalist și ultra-conservator. La rândul lor, naționaliștii omoară și ei pe *oricine* îi sprijinea pe – sau era apropiat de – republicani. Cu totul, republicanii ucid, între 1936 și 1939, în jur de 55.000 de civili (între care și 4.000 de femei și

---

[481] „Aristide Briand on German policy of deportations from Lille, Aprilie 1916", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/lille_briand.htm, la data de 3 decembrie 2003

[482] Pentru ambele episoade, vezi Martin GILBERT, *A History of...*, vol. II, pp. 161-162

[483] Martin GILBERT, *A History of...*, vol. II, pp. 135-137

câteva sute de copii), iar naționaliștii omoară și ei în jur de 50.000 de civili (inclusiv pe „toți deputații Frontului Popular pe care i-au prins")[484].

Marile campanii aeriene întreprinse de anglo-americani împotriva Germaniei în *Al Doilea Război Mondial* s-au soldat, și ele, cu *rezultate catastrofale pentru populația civilă și pentru proprietatea privată din marile concentrări urbane*. Deși în faza inițială a războiului *RAF* nu avea posibilitatea tehnologică de a întreprinde campanii de bombardament *strategic* cu rezultate într-adevăr serioase, britanicii aveau totuși, din plin, *voința* de a recurge la acest instrument al *războiului total*, într-o manieră complet lipsită de atenție față de regulile războiului ‚civilizat'. Pentru Arthur „Bomber" Harris, de exemplu, sarcina care revenea celor din *Bomber Command* era simplă: *„să distrugă orașe și să ucidă muncitori* (subl. noastră – F.D.)", fără a căuta scuze de tipul preocupării pentru micșorarea *pierderilor colaterale* inevitabile. Se spune chiar că până și Winston Churchill, el însuși nicidecum lipsit de agresivitate, era speriat de duritatea extremă a afirmațiilor lui Harris și, mai ales, de posibilul lor efect asupra imaginii publice a *politicilor de război* ale Marii Britanii[485]. Dar, ca urmare a bombardamentelor germane asupra unor ținte civile britanice, reținerea față de folosirea metodelor *războiului total* – câtă mai exista – s-a redus continuu și foarte rapid. George Orwell afirma, de exemplu, că, în 1940, lumea era încă profund șocată de ideea uciderii civililor, deși el personal era deja convins că „în cel mult un an, vom putea vedea în *The Daily Express* titluri ca: Raid de succes împotriva unui orfelinat din Berlin. Copiii în flăcări"[486].

În jur de 3.600.000 de locuințe (cam 20 % din întregul fond locativ al Germaniei) au fost complet distruse sau foarte grav avariate de raidurile aeriene anglo-americane (mai precis, este vorba, în perioada 1 ianuarie 1943 – 31 ianuarie 1945, despre 485.000 de clădiri *complet* distruse și de încă 415.000 clădiri foarte grav avariate. *Peste 300.000 de civili au fost răniți, iar alți peste 780.000 au fost răniți suficient de grav încât să aibă nevoie de spitalizare*. În plus, „numărul total al celor rămași fără locuință se ridică la 7.500.000", iar „principalele orașe germane au fost transformate... în mormane de ruine". În cele 50 de orașe cu adevărat importante din Germania – afirmă raportul oficial intitulat *The United States Strategic Bombing Survey, Summary Report (European War), September 30, 1945* – în jur de *40 % din toate clădirile*, indiferent de mărimea și destinația lor, au fost fie distruse, fie au devenit complet inutilizabile[487]. Era un rezultat pe de-a-ntregul conform obiectivelor operativ-strategice stabilite de militarii britanici încă dinainte de izbucnirea războiului.

---

[484] Pentru excesele spaniolilor din ambele tabere, vezi Paul JOHNSON, *O istorie ...*, pp. 322-323

[485] William DEAN, recenzie la Tami Davis BIDDLE, *Rhetoric and Reality in the Air Warfare: The Evolution of British and American Ideas about Strategic Bombing, 1914-1945*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2002, în *Air & Space Power Journal*, vol. 17, no. 3, toamna 2003, pp. 114-116

[486] Christopher COKER, *op. cit.*, p. 79

[487] Pentru toate acestea, vezi *The United States Strategic Bombing Survey: Summary Report (European War), September 30, 1945*, text accesat la adresa de internet http://www.anesi.com/ussbs02.htm, la data de 3 decembrie 2003

Merită amintit în acest context mai ales faptul că şeful aviaţiei militare britanice din perioada interbelică, *Air Marshal* Hugh Trenchard, era de părere – încă din anii '20 şi '30 – că nu forţa vie a inamicului trebuie atacată, că nu forţele armate inamice trebuie lovite şi nimicite, ci că infrastructura industrială şi, direct sau indirect, populaţia civilă de pe teritoriul controlat de inamic erau ţinta cea mai potrivită. „El era de părere că *perturbarea vieţii normale – pierderea slujbelor, a salariilor, a serviciilor, a transportului şi a bunurilor – va fi atât de profundă, încât popoarele vor cere pace* (subl. noastră – F.D.). Pe scurt, dacă americanii intenţionau să bombardeze industriile ca să distrugă *capacitatea fizică* (subl. noastră – F.D.) a inamicului de a purta război, Trenchard şi *RAF* voiau să folosească raidurile masive de bombardament asta pentru *a distruge voinţa* (subl. noastră – F.D.) naţională"[488] a inamicului.

Şi distrugerea *completă* a flotei comerciale germane (care aproviziona şi forţele armate, dar care lucra şi în beneficiul direct al populaţiei *civile*) a fost realizată *în special* datorită acţiunilor *masive* ale aviaţiei: nave germane cu un deplasament total de 660.000 tone au fost scufundate ca urmare a coliziunii cu mine marine, cam o jumătate din ele fiind lansate din avion; alte 574.000 tone (289 nave) au fost scufundate ca urmare a *atacurilor aeriene directe*; navele de suprafaţă britanice au scufundat 86 de bastimente comerciale (cu un deplasament de 303.000 tone), iar submarinele aliate – alte 318.000 tone, mai ales începând din 1940, când *toate restricţiile privind atacarea navelor comerciale inamice au fost anulate*[489] (ceea ce înseamnă că aviaţia britanică a scufundat peste 900.000 tone nave comerciale inamice, adică de aproape trei ori mai multe decât bastimentele de suprafaţă ale – sau decât submarinele – forţelor navale.

În cazul *Japoniei*, efectele asupra populaţiei civile şi asupra aşezărilor civile ale campaniilor de bombardament aerian întreprinse de americani au fost chiar şi *mai grave* decât în cazul Germaniei[490]. Un prim raid întreprins de americani la 18 aprilie 1942, cu un număr de doar 16 bombardiere decolate de pe portavionul USS *Hornet*, sub comanda locotenent-colonelului James H. Doolittle, a avut mai degrabă efecte prioritar psihologice şi *a încercat* să lovească *doar* ţinte militare din Tokyo, Yokohama, Nagoya, Kobe şi Yokosuka (reuşind, între altele, să avarieze portavionul *Ryuho*, aflat în docul uscat de la Yokosuka[491]). Raidurile următoare nu au mai fost însă simple instrumente propagandistice, ci *misiuni de război total, de micşorare a potenţialului demografic şi de nimicire a moralului naţional ale Japoniei*. Din totalul de 656.000 tone de bombe lansate de americani în întreg războiul din Pacific, 160.800 tone, adică în jur de 24 %, au lovit ţinte „din insulele japoneze"

---

[488] Phillip S. MEILINGER, „Air strategy", *Aerospace Power Journal*, vol. 13, no. 4, 1999 (toamna), pp. 48-61
[489] Captain Stephen W. ROSKILL, *The Navy at War*, 1939-1945, Wordsworth Editions, Ware, Hertfordshire, 1998, p. 420
[490] Vezi, pentru o imagine completă a efectelor acestor campanii, raportul oficial intitulat *The United States Strategic Bombing Survey: Summary Report (Pacific War), 1st of July, 1946*, la adresa de internet http://www.anesi.com/ussbs01.htm, accesat la 3 decembrie 2003 şi intens citat în paginile următoare
[491] Martin GILBERT, *The Second...*, pp. 317-318

(cantitate extrem de redusă, *dacă* o comparăm cu cele 2,7 milioane tone aruncate împotriva *Reich*-ului, dintre care 1.360.000 tone au lovit ţinte din interiorul Germaniei). Din aceste aproape 171 mii tone, 104.000 au fost folosite pentru a lovi „66 de arii urbane" considerate importante; obiective strict militare de tipul arsenalelor au fost lovite de doar 4.708 tone, iar bazele aviatice de doar 8.115 tone de bombe de diverse tipuri (dacă folosim cu atenţie cifrele pe care le avem la dispoziţie, rezultă că *aproape 62 % din totalul bombelor explozive şi incendiare convenţionale-clasice aruncate asupra Japoniei nu au vizat obiective militare, ci exclusiv obiective civile; iar o parte din restul de 38 % au vizat obiective care aveau şi relevanţă militară, dar şi importanţă majoră pentru populaţia civilă*). Efectele au fost devastatoare, cu atât mai mult cu cât precizia bombardamentului aerian era încă extrem de redusă: chiar dacă ea „crescuse substanţial" în ultima parte a războiului, doar 35-40 % dintre bombe nimereau la mai puţin de 330 de metri faţă de obiectivul ochit în timpul unor raiduri efectuate pe timp de zi şi la altitudini de cel mult 20.000 de picioare. În total, pe timpul celor peste 9 luni de raiduri deosebit de intense, americanii au făcut în jur de *806.000 victime în rândul populaţiei civile japoneze*; dintre acestea, 330.000 de persoane au fost ucise. Merită menţionat în acest context că *numărul total al victimelor civile ale bombardamentelor aeriene efectuate de americani vreme de trei sferturi de an a fost mai mare decât numărul de soldaţi pierduţi în luptă de Japonia pe parcursul întregului război (doar 780.000 de oameni)*. Oraşe întregi au fost aproape complet distruse din aer: aşa de exemplu, 47 % din clădirile din Yokohama au fost rase de pe faţa pământului într-un singur atac cu durata de nici măcar o oră. Cu totul, *bombardamentele americane au distrus complet 2.510.000 de clădiri* (iar japonezii au mai demolat şi ei, pentru a obţine zone de protecţie împotriva extinderii incendiilor, alte 615.000). Cele mai afectate oraşe au fost Tokyo (unde primul raid aerian american cu adevărat masiv a rănit şi ucis în jur de 185.000 de persoane), Hiroshima (unde au murit pe loc, în urma primului bombardament atomic, între 60.000 şi 70.000 de oameni, iar alţi în jur de 50.000 au fost răniţi sau au suferit arsuri; 65.000 din cele 90.000 de clădiri ale oraşului au fost distruse) şi Nagasaki (unde aproximativ 40.000 de civili au fost ucişi pe loc, alţi în jur de 40.000 răniţi, iar 19.400 din cele 52.000 de clădiri ale oraşului au fost fie complet distruse, fie grav avariate). Dacă ne referim la ceea ce s-a întâmplat, la Hiroshima şi Nagasaki, cu populaţia civilă (care ar fi trebuit să fie protejată, conform legislaţiei şi cutumelor *războiului clasic-limitat*), este suficient să amintim că, în lunile imediat următoare, au murit, în special datorită iradierii, alţi mai bine de 210.000 japonezi (140.000 la Hiroshima, iar restul la Nagasaki), precum şi faptul că această cifră este aproape dublă faţă de estimările cuprinse în rapoartele occidentale de epocă[492]. Mai trebuie amintit şi faptul că la Hiroshima şi Nagasaki nu au murit doar civili japonezi, ci şi între 6.500 şi 10.000 de coreeni, în jur de 1.000 de descendenţi ai unor familii mixte nipono-americane,

[492] John W. DOVER, *op. cit.*, pp. 48-51

câteva sute de chinezi, un număr de elevi și studenți din Asia de Sud-Est, precum și câțiva prizonieri britanici și olandezi, ca și mai mulți preoți europeni[493].

În total, au calculat tot specialiștii americani din echipa care a redactat raportul oficial intitulat *United States Strategic Bombing Survey*, cam *30 % din întreaga populație urbană a Japoniei și-a pierdut locuințele și întreaga avere ca urmare directă a bombardamentelor americane din 1944 și 1945*. Cu vremea, bombardamentele au dus și la o *micșorare dramatică a rației calorice* a populației civile japoneze, rație care a scăzut în doar câteva luni cu 20 %, ajungând la doar în jur de 1.600 calorii/persoană în vara lui 1945 (moment în care civilul mediu statistic din SUA consuma cel puțin 3.400 de calorii). Subnutriția cronicizată care afecta, ca urmare a bombardamentelor aeriene, *majoritatea* populației civile japoneze a și condus, de altfel, la o „creștere majoră a incidenței unor boli grave ca beri-beri (provocată de lipsa vitaminei B din alimentație – F.D.) și tuberculoza". *Dar, mai presus de orice, bombardamentele americane au distrus, complet și relativ rapid, moralul național al Japoniei (și în special moralul populației civile)*. În decembrie 1944, când au început bombardamentele cu adevărat masive, întreprinse de avioane decolate din Insulele Mariane, doar 10 % dintre japonezi nu credeau în victorie. În martie 1945, defetiștii erau deja 19 %, în iunie – 46 %, iar în august 1945, ei reprezentau deja 68 % din întreaga populație. După capitularea Japoniei, americanii au întreprins, pe parcursul anilor de ocupație militară, cercetări sociologice de mare amploare care au demonstrat că, în august 1945, nu mai puțin de *64 %* dintre japonezi ajunseseră la un punct în care simțeau că nu mai sunt nici măcar „capabili să continue, ei personal, efortul de război".

Tot în legătură cu soarta Japoniei – și mai ales a populației *civile* din această țară - trebuie amintit și faptul că, în momentul în care Armata Roșie a invadat Manciuria în vara lui 1945, *civilii* japonezi aflați de ani de zile în acest teritoriu au avut o soartă de-a dreptul îngrozitoare: mulți au fost internați în lagăre de concentrare și obligați să muncească până au murit de oboseală și din cauza subalimentării, și în destule cazuri, și-au văzut copiii uciși de ruși. În rândul fermierilor japonezi care colonizaseră regiunea și se îndeletniceau cu dezvoltarea unor exploatații agricole intensive, rata deceselor cauzate de Armata Roșie a depășit 35 %. Cu totul, *„eliberarea" Manciuriei de către sovietici a însemnat și moartea a în jur de 170.000 de civili japonezi*[494].

Dar nu numai strategiile și tacticile *ofensive* ale *războiului total* provoacă pagube materiale imense și pierderi enorme în rândurile populației civile, ci și unele tactici și strategii *defensive*. Așa de exemplu, la puțină vreme după invazia germană din iunie 1941, Stalin ordonă, în cadrul *efortului total de război*, aplicarea pe scară largă a *tacticii pământului pârjolit*: în cazul retragerii Armatei

---

[493] *Ibidem*, pp. 48-51

[494] Kimihiko BABA, „Japan and East Asia: Shifting Immages on an Imagined Map", *Japanese Studies*, vol. 21, no. 3, 2001, p. 243-244

Roşii, „inamicului nu-i trebuie lăsate nici măcar o locomotivă, nici măcar un vagon de cale ferată, nici măcar un kilogram de grâu sau un litru de benzină". Dacă se poate, *toate* bunurile ce pot fi folosite în război trebuie evacuate. Dacă nu, „*toate* (subl. noastră – F.D.) proprietăţile valoroase, inclusiv metalele neferoase, grânele şi combustibilul care nu pot fi retrase trebuie distruse fără greş"[495]. Ca urmare a aplicării acestui ordin al Kremlinului, populaţia *civilă* care s-a retras, uneori în masă, din faţa înaintării germane a îndurat suferinţe şi privaţiuni greu de imaginat. Această tactică este aplicată – deşi folosirea ei presupune costuri uriaşe – şi în 1942. Aşa de exemplu, atunci când germanii reuşesc să intre în Stalingrad, ruşii incendiază, în mod deliberat şi sistematic, atât marile entrepozite pline-ochi cu grâne, cât şi marele elevator de cereale din port[496].

Pentru perioada celui de-al Doilea Război Mondial, unul dintre *cele mai întristătoare* episoade privind regimul populaţiei civile în contextul *războiului total* este constituit *de ceea ce întreprinde regimul cât se poate de liberal şi de democratic din SUA cu cetăţenii americani de origine japoneză*. Este foarte posibil ca unii dintre cititorii acestui volum să fie contrariaţi de o astfel de afirmaţie tranşantă, mai ales fiindcă, în anii respectivi, foarte multe milioane de civili au fost ucişi cu sălbăticie de către ocupanţi, în teritoriile cucerite de germani, de japonezi, de italieni şi de sovietici (ca şi de armatele unor naţiuni mai mici, între care *şi* România). Dar comportamentul regimurilor autoritare, fasciste sau totalitare faţă de civilii din teritoriile cucerite, oricât ar fi de sălbatic, n-are a ne mira. *Dacă* admitem că statul *totalitar* este „un sistem de teroare poliţienească şi politică", caracterizat de „violenţa militară şi paramilitară"[497] hipertrofiată, e cumva în firea lucrurilor ca un astfel de edificiu instituţional să ucidă, cu frenezie, cât mai mulţi inamici *reali* şi *imaginari*. În raport cu regimurile liberale şi democratice avem însă, în mod legitim, *cu totul* alte aşteptări. În statul *liberal* modern, cetăţeanul are – ca actor social – câteva trăsături care sunt foarte clare încă de la începutul secolului al XIX-lea: „se supune legii, iar nu unei voinţe arbitrare, ... se bucură de libertatea opiniei, de dreptul de proprietate, de libertatea religiei, de dreptul de a călători, de dreptul de vot"[498]. Iar *drepturile* sale ar trebui să fie *permanent garantate şi ocrotite de statul întemeiat pe logica liberală* (un stat „care asigură, potrivit unei formule create de John Locke şi reluate de majoritatea gânditorilor liberali", tocmai „securitatea vieţii, bunurilor şi libertăţii cetăţenilor")[499]. Să vedem însă cum îndeplineşte America lui Roosevelt ‚caietul de sarcini' formulat de Locke: Imediat după Pearl Harbor, începe – iniţial doar în California – o adevărată *isterie naţionalistă şi rasistă*

---

[495] *Stalin's Call to Arms*, text accesat şi consultat la adresa de internet http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter15/source471.html, la data de 24 noiembrie 2003
[496] *Barbarism on the Eastern Front*, text accesat şi consultat la adresa de internet http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter15/source446.html, la data de 24 noiembrie 2003
[497] Pentru aceste formulări, vezi François CHÂTELET, Évelyne PISIER, *op. cit.*, pp. 561-562
[498] Cristian PREDA, *op. cit.*, p. 24
[499] *Ibidem*, p. 111

antijaponeză. Relativ rapid, aceasta se răspândeşte în presă, ca şi în minţile unor factori de decizie la nivelul statelor. Mai mulţi guvernatori (din California, Idaho, Arkansas, Kansas) adoptă un puhoi de hotărâri aberante şi discriminatorii. Opinia publică devine, drept urmare, încă şi mai întărâtată. În New Jersey, de exemplu, când un fermier angajează cinci japonezi născuţi în SUA, vecinii îi incendiază hambarul şi ameninţă că-l vor omorî pe cel mai mic dintre copiii consăteanului lor. Isteria antijaponeză ajunge, în final, chiar până la Casa Albă şi, la 19 februarie 1942, preşedintele Roosevelt semnează *Ordinul Guvernamental 9066*, prin care condamnă un număr enorm de cetăţeni *perfect loiali* SUA la un *şir incredibil de deportări, umilinţe şi confiscări abuzive ale proprietăţilor*. Cetăţenii americani de origine japoneză sunt obligaţi să-şi lichideze toate proprietăţile şi afacerile în cel mult 48 de ore; ei îşi pierd investiţiile şi conturile bancare, ca şi maşinile agricole, terenurile, mărfurile din magazine (toate acestea, cu o valoare totală uriaşă, de cel puţin 600 de milioane de USD); apoi, descendenţii imigranţilor japonezi – care au deja, deşi complet aberant, statut de *prizonieri* – sunt deportaţi în lagăre (unele dintre acestea improvizate în grajduri abandonate). Vreme de trei ani, trăiesc în condiţii absolut mizerabile, pe care *American Civil Liberties Union* le-a descris ca fiind „cea mai mare violare în masă a drepturilor civile ale unor cetăţeni americani din întreaga noastră istorie". Chiar şi în decembrie 1944, Curtea Supremă refuza să recunoască caracterul abuziv al acestor măsuri şi deportările iau sfârşit – culmea ! – doar din iniţiativa forţelor armate care, începând cu 19 decembrie 1944, încep să aducă la fostele domicilii familiile deportate în lagăre. În cel puţin 57 de cazuri, întoarcerea *acasă* a acestor cetăţeni a provocat acte extrem de violente ale foştilor lor vecini. Pentru a înţelege mai bine absurditatea completă a măsurilor luate de autorităţile federale, trebuie menţionat că, *niciodată*, în *nici unul* din lagăre, n-a avut loc vreo tulburare a ordinii. Dimpotrivă, în fiecare dimineaţă, cetăţenii americani de origine japoneză, închişi în lagăre de concentrare de către alţi cetăţeni americani, ridicau drapelul naţional american, în timp ce cântau imnul naţional american. În 1943, când guvernul federal a decis să accepte în armată *voluntari* de origine japoneză (fără a le elibera însă părinţii, soţiile şi copiii din lagăre), 1.200 de tineri s-au înrolat încă din prima zi (şi au depus jurământul militar în spatele gardurilor de sârmă ghimpată ale lagărelor de concentrare în care erau încă închişi). Până la sfârşitul războiului, 17.600 de americani de origine japoneză au intrat în forţele armate ale SUA. *Nici unul* n-a dezertat. În timpul campaniei din Italia, o singură unitate compusă din astfel de soldaţi (Regimentul 442 Infanterie) a pierdut, în luptă, un număr de soldaţi de trei ori mai mare decât efectivele iniţiale şi a câştigat peste 4.700 de ordine şi medalii (cei mai mulţi dintre militarii rămaşi în viaţă fiind decoraţi de cel puţin două ori). Pentru *unii* dintre concetăţenii lor, toate aceste dovezi de *maximă* loialitate nu contau foarte tare. La un moment dat, de exemplu, un soldat american de origine japoneză, lăsat la vatră după ce îşi

pierduse un picior în luptele din Europa, a încasat o bătaie zdravănă, în zona San Francisco, numai pentru că ieşit pe stradă[500].

În timpul *războiului din Coreea*, ţintele *civile* au fost, iar, masiv – şi cu premeditare – lovite atât de forţele care acţionau sub mandat ONU, cât şi de trupele nord-coreene şi chinezeşti. În mai 1953, de exemplu, aviaţia SUA a atacat sistematic trei baraje integrate în importante sisteme de irigaţii aflate pe teritoriul Coreei de Nord[501]. La rândul lor, consilieri militari sovietici, implicaţi activ în efortul de planificare a operaţiunilor ofensive nord-correne, ca şi în acela de conducere a atacurilor de mari proporţii, relatau că „aceleaşi sate şi oraşe se aflau de mai multe ori" ba în mâinile aliaţilor lor, ba în cele ale americanilor, „în aceeaşi scurtă perioadă de timp"[502] (altfel spus, că raportul de forţe şi caracteristicile terenului făceau ca unul şi acelaşi sătuc sau oraş, de exemplu, să fie intens bombardat şi cucerit – prin violente lupte de stradă – mai întâi de una din tabere, apoi de cealaltă, apoi să fie recapturat, pe rând, în repetate ocazii; *fiecare* din aceste bombardamente, ca şi *fiecare* dintre atacuri, distrugeau sau avariau, inevitabil, o cotă-parte importantă din clădiri şi ucideau sau răneau *mulţi* civili).

Discutând acum perioada Războiului Rece, un moment de apogeu al folosirii pe scară largă a metodelor *războiului total*, de exterminare şi distrugere completă, întreprins de americani *atât împotriva populaţiei civile cât şi a mediului ambiant* a fost atins în timpul războiului din *Vietnam*. Peste 9.700.000 de persoane au ucise, rănite sau obligate să se refugieze de teama americanilor, care au lansat câte 900 de kilograme de bombe pentru fiecare persoană din Vietnam şi *au distrus complet cel puţin 25 % din toate terenurile agricole din Sud*, inclusiv folosind exfoliante atât de puternice şi de toxice, încât multe astfel de suprafeţe „nu vor mai putea fi *niciodată* (subl. noastră – F.D.) cultivate sau locuite"[503]. Cel puţin în perioada iniţială a conflictului, declaraţiile oficiale americane sunau liniştitor, afirmând că va fi evitată constant lovirea unor ţinte civile. Dar *realitatea* războiului din Vietnam a fost, de la bun început, cu totul alta: în 1965, de exemplu, americanii au întreprins nu mai puţin de 500 de misiuni de bombardament aerian împotriva sistemului de diguri şi canale de irigaţii din Vietnamul de Nord (sistem *vital* nu numai pentru efortul de război, atâta vreme cât forţele armate şi serviciile auxiliare consumă cantităţi mari de bunuri alimentare, ci şi pentru supravieţuirea populaţiei *civile*); în anii următori, numărul acestor misiuni de bombardament *strategic* a crescut progresiv (1.000 în 1966 şi 1.300 în 1967). Şi merită menţionat şii faptul că mai multe echipe internaţionale care au inspectat astfel de ţinte lovite de *USAF* au descris, în

---

[500] Pentru toate acestea, vezi, între altele, William MANCHESTER, *op. cit.*, pp. 297-302

[501] John E. OLSON, „The Effect of Civilian Casualties on USAF Bombing Policy in Vietnam", *Air Power History*, vol. 46, no. 4, 1999 (iarna), pp. 30-31

[502] General Oleg SARIN, colonel Lev DVORETSKY, *op. cit.*, p. 110

[503] Blanche Wiesen COOK, „American justifications for military massacres from the Pequot War to Mylai", *Peace & Change*, vol. 3, no. 2 / 3, vara / toamna 1975 , pp. 15-16

termeni lipsiți de echivoc, „aceste acțiuni ca fiind *crime de război* (subl. noastră)"[504]. În faza finală a războiului, operațiunea *Linebacker II*, în cadrul căreia aviația americană a căpătat, în 1972, permisiunea de a bombarda ținte aflate la nord de paralela 20, în adâncimea teritoriului Vietnamului de Nord, a însemnat, ea singură, lansarea a peste 20.000 de tone de bombe asupra unor *ținte (multe dintre ele predominant sau chiar exclusiv civile)* ca: gări, centre de comunicații, uzine electrice, porturi, depozite, zone de extracție, prelucrare și depozitare a petrolului. Cu prețul a doar 15 avioane de tip *B-52*, cele 720 de misiuni de luptă ale operațiunii *Linebacker II* au fost acelea care, susține *USAF*, i-au *obligat* pe vietnamezi să se așeze iar, la 30 decembrie 1972 (după doar 24 de ore de la încetarea bombardamentelor) la masa tratativelor[505]. În legătură cu războiul din Vietnam și maniera în care el a afectat, pentru decenii întregi, viața a milioane de civili, trebuie făcută o precizare: Este perfect adevărat că, numai între anii 1965 și 1972 – susțin concluziile formulate de Subcomitetul Senatului SUA pentru Refugiați, condus de către senatorul Edward M. Kennedy – *au fost uciși în Vietnamul de Sud cel puțin 150.000 de necombatanți, iar alți 350.000 au fost răniți*. Este drept, însă, că astfel de cifre pot fi, cel puțin până la un punct, explicate și justificate: piloții americani *par* să fi fost, în destule ocazii, puțin pregătiți pentru misiuni anti-guerrilă; în plus, nu au existat, până foarte târziu, nici linii de front clare, nici posibilitatea de a distinge între prieteni și inamici (fiindcă și unii și ceilalți purtau cam același fel de haine *civile)*, iar vremea ploioasă și plafonul jos de nori au îngreunat adesea identificarea și ochirea precisă a țintelor[506].

Războaiele din regiunea *Golfului Persic* – atât acela care a opus, vreme de aproape un deceniu, Iranul Irakului, cât și invazia irakiană în Kuweit, ca și războaiele ulterioare dintre Irak și lumea occidentală, ca și măsurile brutale întreprinse de Saddam Hussein împotriva opoziției interne – au însemnat, între altele, și *pierderi enorme în rândul populației civile*, precum și distrugerea proprietăților acesteia. Regiunea Golfului pare a fi chiar, din unele perspective, una din cele mai dominate de excese de toate tipurile, săvârșite împotriva populației civile. Așa de exemplu, Saddam Hussein pare să fi fost *singurul* lider politic din lumea contemporană care a folosit, pe scară largă, substanțe chimice de luptă împotriva populației civile; cel mai cel mai cunoscut exemplu recent de acest tip este atacarea, în 1988, din ordinul direct al lui Saddam Hussein, a unei așezări a kurzilor (din nordul țării) cu substanțe *neuroparalizante*. Acest atac a ucis, conform mai multor evaluări occidentale, cel puțin 5.000 de oameni, inclusiv bătrâni, femei și copii din rândul populației civile din zona respectivă[507]. Tot *Irakul* lui Saddam Hussein este notoriu și pentru intenția sa, clar exprimată, de a lovi ținte *civile* aflate pe teritorii ale unor state inamice. Cu ocazia

---

[504] John E. OLSON, *op. cit.*, pp. 30-31
[505] *Strategic Attack (Air Force Doctrine Document 2-1.2)*, USAF, 20 mai 1998, p. 9
[506] John E. OLSON, *op. cit.*, pp. 31-34
[507] Britt DURHAM, *op. cit.*, p. 2

pregătirilor în vederea declanşării primului război din Golf (cel din 1990-1991), cele două tabere au afişat atitudini complet diferite faţă de ideea loviriі unor ţinte civile. În timp ce Abdul Amir Al-Anbari, ambasadorul Irakului la Naţiunile Unite, încerca să legitimeze lovirea unor ţinte civile din Israel, afirmând că „însuşi Israelul nu face nici o deosebire între civili şi militari", fiindcă în această ţară „toţi fac parte din armată", generalul american Norman Schwarzkopf, comandantul Operaţiunii *Desert Storm*, preciza că s-a decis deja „să nu atacăm ţinte ce nu sunt de natură militară"[508].

Şi tot Saddam a decis, imediat înainte de invazia americană din 2003, să aplice, pe scară largă şi fără nici o preocupare pentru consecinţele pe termen lung, *tactica pământului pârjolit*. Există informaţii potrivit cărora, la începutul lunii martie 2003, cu puţină vreme înainte de declanşarea celui de-al doilea război din Golf, William Webster a avertizat atât oficialităţile federale americane, cât şi opinia publică americană în legătură cu faptul că Saddam Hussein luase deja măsuri pentru „minarea puţurilor petroliere şi a câmpurilor petroliere". Webster afirma că dinamitarea instalaţiilor de producţie şi transport a ţiţeiului ar fi „unul din cele mai rele lucruri" pe care Saddam le-ar putea face, fiindcă astfel ar lipsi astfel poporul irakian de principala sa resursă economică şi de capacitatea financiară de a-şi mai reface şi moderniza vreodată ţara[509].

Unele *conflicte interetnice şi interconfesionale* din epoca contemporană pot produce – *în special* dacă una din tabere este alimentată constat, în acţiunile şi ideile sale, de sprijinul unui stat vecin care nu este implicat în mod direct în conflict – atât pagube enorme, cât şi un număr foarte mare de victime din rândul populaţiei civile, precum şi escaladarea violenţei până la nivelul de intensitate care caracterizează *războiul total*, în care fiecare dintre actori vrea, ca rezultat maximal, exterminarea *completă* a inamicului. Aşa s-au întâmplat, de exemplu, lucrurile în cazul conflictului îndelungat dintre *India* şi *Pakistan* pentru regiunea *Jammu şi Kashmir*: doar în perioada 1989-2002, nu mai puţin de 28.000 de oameni (*majoritatea civili*) au fost omorâţi, iar alţi în jur de 500.000 obligaţi să se refugieze. În *Punjab*, stat învecinat, alţi 30.000 de *civili* au fost ucişi în timpul unor violente conflicte interetnice şi interconfesionale, petrecute în intervalul 1984-1993[510]. Logica conflictului interetnic şi interconfesional – care foarte adesea escaladează (sau degenerează) până devine *război total* – cere ca teritoriul considerat inamic să fie complet devastat. În Jammu şi Kashmir, de exemplu, militanţii musulmani (susţinuţi intens de Pakistan, decenii la rând, mai ales fiindcă această ţară nu a recunoscut niciodată, în mod oficial, ca definitiv rezultatul militar vădit defavorabil al războiului încheiat în ianuarie 1949, în

---

[508] „Stories from the fronts", *U.S. News & World Report*, vol. 110, no. 3, 28 ianuarie 1991, p. 14
[509] Julian E. BARNES, „Making plans for war", *U.S. News & World Report*, vol. 134, no. 7, 10 martie 2004, p. 18
[510] Jasjit SINGH, *op. cit.*, p. 81

urma căruia India a ajuns „să controleze cea mai mare parte" a Kashmirului[511] au distrus, doar în deceniul 1989-1999, 765 de şcoli şi alte instituţii de educaţie, 1.271 de clădiri guvernamentale, 9.488 de locuinţe private şi 344 de poduri[512].

Există, în epoca contemporană, şi conflicte care sunt, concomitent, de mai multe tipuri. Intervenţia militară sovietică în Afghanistan este *concomitent* vreme de un deceniu, şi *război interstatal*, şi *război civil* (există forţe afgane pro-sovietice care luptă cu înverşunare împotriva partizanilor independenţei), şi *război religios* (care prefaţează, într-un fel, ceea ce Huntington numeşte *ciocnirea civilizaţiilor*. Dar, în oricare dintre aceste trei ipostaze, conflictul sovieto-afgan rămâne un *război total*, pe parcursul căruia *populaţia civilă a avut de îndurat pierderi şi pagube enorme*. După patru ofensive „clasice" eşuate împotriva Văii Panjshir, sovieticii adoptă procedee tactice mai flexibile – dar şi mai apropiate, prin efecte, de metodele *războiului total* – în încercarea de a-l înfrânge definitiv pe comandantul Ahmad Shah Massoud: unităţile care întreprind atacuri beneficiază de sprijin aerian şi de artilerie masiv, iar ofensivele terestre sunt însoţite de raiduri puternice ale unor unităţi aeropurtate, transportate în elicoptere şi sprijinite de alte elicoptere foarte puternic înarmate, de tipul *Mil Mi-24 Hind*. Ţinta predilectă a acestor raiduri aeriene întreprinse de sovietici o constituie, ani în şir, aşezările *civile* din Valea Panjshir, iar Massoud, lipsit de armament antiaerian suficient, a fost nevoit *să evacueze aproape complet populaţia* în peşterile din munţii Hindu Kush. Teoretic, această evacuare ar fi trebuit să pună capăt rezistenţei lui Massoud, dar economia văii nu avea drept element central real agricultura (deja complet distrusă de raiduri şi de deplasările masive de populaţie), ci exploatarea extinsă a zăcămintelor de smaralde. Ca urmare, *războiul total întreprins de sovietici – şi care ar fi trebuit să fie încununat de succes deplin împotriva unui neam de agricultori – a eşuat, fiindcă principala resursă economică reală a regiunii n-a fost decât prea puţin afectată de bombardamente şi de raidurile trupelor aeropurtate*[513]. În repetate cazuri, practic în toate regiunile Afghanistanului, „*sate întregi au fost complet distruse şi întreaga lor populaţie a fost ucisă* (subl. noastră – F.D.), ca răspuns la ambuscade sau la bănuiala că populaţia civilă l-ar fi ajutat pe afganii din unităţile de guerrillă". Merită precizat faptul că *multe* dintre aceste acţiuni întreprinse de forţele armate ale URSS în Afghanistan par să fi fost rezultatul unei politici *oficiale*, dar şi că *măcar unele* s-au datorat doar prăbuşirii progresive a disciplinei în rândul trupelor sovietice[514].

---

[511] Patrick BROGAN, *World Conflicts: Why And Where They Are Happening*, Bloomsbury Publishing Ltd., London, 1989, p. 175

[512] Jasjit SINGH, *op. cit.*, p. 88

[513] Matthew R. LAMOTHE, *op. cit.*, p. 74-76

[514] general (ret.) Mohammad Yahya NAWROZ, Army of Afghanistan & LTC (ret.) Lester W. GRAU, U.S. Army, *The Soviet War in Afghanistan: History and Harbinger of Future War*, U.S. Army, Foreign Military Studies Office, la adresa de internet http://www.bdg.minsh.by/cogi/N2/Afg/Waraf.htm, text consultat la data de 12 septembrie 2003

De asemenea, un raport destinat Națiunilor Unite lista, în 1986, numeroase încălcări ale drepturilor omului ca urmare a intensificării operațiunilor militare întreprinse de trupele sovietice în Afghanistan. Erau trecute în revistă numeroase ocazii în care *populația civilă* era *ținta principală a unor atacuri* efectuate cu mijloace dintre cele mai diverse: *raiduri aeriene* asupra unor localități fără relevanță militară, *utilizarea de gaze de luptă și alte arme chimice împotriva populației civile, tortura și chiar lansarea de jucării minate*[515], care explodau la atingere și mutilau sau chiar ucideau copiii.

Și după retragerea completă a trupelor sovietice, în Afghanistan au continuat să fie folosite – și încă foarte intens – metode ale *războiului total*, între care în special *atacuri masive și deliberate împotriva populației civile*. Așa de exemplu, forțele guvernamentale au bombardat, în 1990, mai multe sate din provinciile Jalalabad și Khowst, iar *mujaheddinii*, susținuți de forțele speciale pakistaneze, au atacat cu rachete Kabulul și alte orașe, „ceea ce a condus la mari pierderi în rândul populației civile". Și folosirea de către guvern a unor formațiuni paramilitare a condus la *excese groaznice săvârșite împotriva populației civile*. Așa de exemplu, tot în 1990, în trei dintre provinciile din zona de sud a Afghanistanului, astfel de formațiuni „au jefuit refugiați care se întorceau acasă" și „au jefuit proprietăți, inclusiv un spital"[516].

Cu mult mai aproape de zilele noastre, *atacurile aeriene masive din 1999 ale NATO împotriva Serbiei lui Miloșevici au afectat semnificativ situația populației civile* din zonele bombardate. Încă din aprilie 1999, bombardamente aeriene pe scară tot mai largă au lovit *ținte civile*, complet neprotejate de armament antiaerian – poduri peste Dunăre, aflate la sute de kilometri de Kosovo, termocentrale, ca și mai multe cartiere de locuințe de la periferiile Belgradului[517]. Ulterior, în ciuda *restricțiilor multiple și severe* impuse aviatorilor, forțele aeriene ale NATO au distrus complet capacitatea Iugoslaviei de a prelucra și transporta combustibil și muniții. Dovada clară a obținerii unor asemenea rezultate devastatoare o constituie chiar faptul că, spre sfârșitul lui mai 1999, loviturile aeriene ale NATO împotriva depozitelor sârbești de carburanți nu au mai provocat nici un fel de explozii secundare[518] (ceea ce înseamnă că respectivele depozite erau deja complet goale). Aparent un rezultat compatibil cu logica *războiului clasic-limitat*, această *distrugere completă a capacității de aprovizionare cu combustibil a afectat masiv, inevitabil, și populația civilă*, fiindcă nu numai vehiculele militare utilizează motorină sau benzină, ci și camioanele care cară pâine, ca și autobuzele de călători sau ambulanțele. Ca urmare, *ceea ce pare un episod de război clasic-limitat a fost, în realitate, o*

---

[515] „[Human-rights report on Afghanistan]", *Time*, vol. 128., no. 22, 1 decembrie 1986, p. 47

[516] Human Rights Watch, „Afghanistan: Human Rights Developments", text accesat la adresa de internet http://www.hrw.org/reports/1990/WR90/ASIA.BOU-01.htm, consultat la 23 ianuarie 2004, p. 2

[517] „Paul Routledge", *New Statesman*, vol. 128, no. 4431, 9 aprilie 1999, p. 10

[518] Gordon W. ARBOGAST, „An Army View on Kosovo", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 1, 2000 (primăvara), pp. 77-81

practică a războiului total, capabilă să exercite o presiune *enormă* asupra resurselor demografice ale Iugoslaviei, ca şi asupra *moralului* naţional al sârbilor. Şi, tot în mai 1999, Belgradul susţinea că în timpul bombardamentelor aeriene efectuate de forţele NATO ar fi fost lovite *intenţionat* 300 de şcoli, precum şi că 1.200 de oameni au fost ucişi. Oficialităţile Alianţei, dimpotrivă, susţineau că omorârea unor civili – cum s-a întâmplat, de exemplu, atunci când a fost lovită ambasada Chinei, ocazie cu care au pierit trei persoane, iar alte câteva zeci au fost rănite – s-a întâmplat absolut *accidental*, precum şi că asemenea *accidente* sunt inevitabile în timpul unei campanii în care forţe aparţinând unui număr de 19 state întreprinseseră deja în jur de 35.000 de misiuni aeriene[519]. Concluzia noastră este că, indiferent că vorbim despre simple *accidente* (posibile şi plauzibile) sau despre *distrugeri intenţionate* (de asemenea posibile şi plauzibile), populaţia *civilă* din Serbia a avut (chiar şi dacă *nu* luăm în calcul datele oficiale oferite de Belgrad, pe care le putem bănui – pe bună dreptate – că reprezintă, în mare măsură, o simplă propagandă de război) *foarte* mult de suferit ca urmare a bombardamentelor aeriene efectuate de forţele NATO.

În condiţiile unui *eventual* război atomic, soarta populaţiei *civile* ar fi, de asemenea, dramatică. Şi aceasta fiindcă este cât se poate de clar că, oricât de serioase ar fi precauţiile, folosirea armei atomice ar duce *automat* la pierderi *enorme* în rândul populaţiei *civile* – şi deci ar constitui, inevitabil, un element de *război total*. Aşa de exemplu, conform estimărilor făcute de oameni de ştiinţă americani, *orice* eventuală lovitură nucleară folosită de SUA pentru a împiedica, în caz de nevoie, proliferarea armelor de distrugere în masă în *Lumea a III-a* s-ar solda cu *cel puţin* „câteva zeci de mii de morţi". Şi aceasta chiar dacă ar fi folosite arme penetrante, care să detoneze abia după ce au ajuns la zeci de metri adâncime în sol (pentru a reduce cât mai mult atât contaminarea radioactivă, cât şi unda de şoc). Aceiaşi oameni de ştiinţă afirmă că, dacă americanii s-ar decide cumva să folosească arme atomice împotriva unor obiective militare subterane din periferiile Phenianului, atacul ar provoca între 430.000 şi 550.000 de victime în rândul civililor (ceea ce ar însemna în jur de 2-2,5 % din întreaga populaţie a Coreei de Nord, care este acum puţin mai mare de 23.000.000[520] oameni). De fapt, chiar şi cele mai performante bombe atomice penetrante sunt departe de a fi ‚curate', fiindcă, de exemplu, în timpul unui test nuclear efectuat în Nevada în 1968, explozia unui focos de doar 2,3 kilotone, îngropat la 171 de picioare adâncime, a contaminat radioactiv, foarte serios şi pentru multă vreme, o regiune de formă generală eliptică cu lungimea de cel puţin 75 de mile terestre şi lăţimea de cel puţin 19 mile terestre[521].

---

[519] James N. THURMAN, „An uneasy tolerence of civilian casualties", *Christian Science Monitor*, vol. 91, no. 114, 10 mai 1999, p. 2

[520] André GAMBLIN, *op. cit.*, p. 119

[521] Brice SMITH, „The "usable" nuke strikes back", *Science for Democratic Action*, vol 11, no. 4, 2003 (septembrie), pp. 1, 4

Dar, pentru a cauza suferințe mari populației civile, ca și pentru a provoca distrugeri masive proprietăților acestei populații, nu e nevoie de folosirea unor arme *foarte* moderne de tip clasic/convențional sau de distrugere în masă. Tehnologiile tradiționale sunt, chiar în cantități limitate, arhisuficiente. Așa de exemplu, între 1986 și 1995 au avut loc în lume cel puțin 40 de războaie *civile* sau *interstatale*, marea lor majoritate implicând folosirea unor mari cantități de armament învechit (uneori chiar *primitiv*), dar afectând în chip dramatic populația civilă. În multe cazuri, familiile n-au mai fost în stare să-și protejeze copiii; în alte cazuri, copiii au fost obligați să devină combatanți, sau au fost răpiți și torturați; unii dintre ei au fost obligați să privească cum familiile lor au fost măcelărite sau au fost separați cu forța de familii și de comunitățile în care trăiau. Există, de exemplu – afirmă Mona Macksoud și J. Lawrence Aber – nu mai puțin de *45 de forme de traume psihosociale majore (grupate în 10 categorii mari) pe care le-au suferit copiii implicați, într-o formă sau alta, în conflictul de tip total care a avut loc, ani în șir, în Liban.* În medie, fiecare copil libanez a suferit, pe parcursul anilor de război civil, cam 6 astfel de traume (dar sunt și destule cazuri în care unii copii au suferit *până la 20 tipuri de traume majore distincte, unele dintre ele în mod repetat*)[522].

De asemenea, în conformitate cu concluziile unui raport din 1995 al organizației *Medici fără Frontiere, principala cauză a foametei pe scară largă din diverse regiuni ale planetei nu este seceta, ci războiul.* Așa de exemplu, deși *nu* au fost afectate semnificativ de secetă, *Angola, Liberia* și *Sudanul de Sud* au fost declarate, în 1994, „zone lovite de foamete". Merită menționat că, în acea perioadă, toate cele trei zone erau *direct* afectate de conflicte militare[523] de mari dimensiuni și de tip *total* (și, cel puțin în cazul Angolei, vorbim despre un *război total de mare intensitate și de lungă durată*, catalizat decenii în șir de prezența unor interese politice și economice străine majore, ca și de implicarea masivă în conflict a unor forțe militare străine[524]).

Pe baza informațiilor existente, *războaiele civile din perioada contemporană sunt conflictele în cadrul cărora populația civilă și proprietățile acesteia au cel mai mult de suferit* (mai mult, în destule ocazii, decât în cazul unor războaie inter-statale, în care se confruntă armate regulate care au, măcar uneori, un cod comportamental și tradiții care îndeamnă la o *anumită* moderație în raport cu civilii și în care mai funcționează, ca moderator important al exceselor, frica de măsurile de retorsiune pe care le-ar putea lua adversarul, precum și dorința de a nu ostiliza opinia publică internațională).

---

[522] Mona S. MACKSOUD, J. Lawrence ABER, „The war experiences and psychosocial development of children in Lebanon", *Child Development*, vol. 67, no. 1, februarie 1996, pp. 70, 75, 76

[523] Sara PENNINGTON, „World atlas maps people in danger", *Geographical*, vol. 67, no. 5, mai 1995, p. 7

[524] Pentru implicarea serioasă a URSS, SUA, Africii de Sud, Cubei și Zairului în conflictul din Angola, vezi, între altele, Peter CALVOCORESSI, *Politica mondială după 1945*, ed. a VIII-a, Ed. ALLFA, București, 2000, pp. 647-649

Corelația clară între războiul civil și o cantitate crescută de excese săvârșite împotriva populației civile este evidentă, de altfel, încă din epoca Războiului de Secesiune din SUA. Acest conflict – desfășurat între 1861 și 1865 – *pare să fi consolidat semnificativ apetitul unora dintre liderii militari ai SUA pentru practicile războiului total, și în special pentru atacarea și nimicirea populației civile*. Câțiva ani mai târziu, generalul Sheridan își îndemna subordonații, în timpul ultimelor mari campanii împotriva indienilor nord-americani: „să fie o campanie de anihilare ... și de completă distrugere". Același Sheridan, prezent ca observator la cartierul general prusac în timpul războiului din 1870-1871, le-ar fi spus gazdelor sale, referindu-se la populația civilă a inamicului, că „*oamenilor nu trebuie să li se lase altceva decât ochii cu care să plângă* (subl. noastră – F.D.)". Și tot Sheridan îl întreba retoric pe Sherman, fostul său coleg, prin intermediul unei scrisori: „Am încetat noi cumva să bombardăm Vicksburgul sau Atlanta doar pentru că acolo se aflau femei și copii?"[525]

Dacă vorbim despre măsura în care *războaiele intra-naționale (civile) afectează grav populația civilă*, să amintim că, în conformitate cu datele deținute de Germania și prezentate în mod public în ianuarie 1937, elementele de extremă stânga din Spania masacraseră deja, într-un *singur* an de război civil, în jur de 170.000 de oameni, între care și foarte mulți civili (bărbați, femei și copii)[526]. În timpul complicatelor conflicte interne din *China* deceniului al patrulea al secolului al XX-lea, unități militare ale armatei naționaliste capturează familii întregi ale unor persoane – în unele cazuri doar bănuite de colaborare cu japonezii – și le omoară, deși le promiseseră inițial că vor beneficia de un tratament omenos[527]. La 28 februarie 1947, în jur de 20.000 de civili taiwanezi – unii dintre ei de origine japoneză – au fost uciși de armata naționalistă chineză, care eliberase insula după 50 de ani de dominație colonială niponă[528].

Ceva mai aproape de zilele noastre, vreme de câteva decenii, în timpul confruntărilor extrem de dure și îndelungate între forțele regimului de *apartheid* și forțele de opoziție din *Africa de Sud, guvernamentalii au folosit metode ale războiului total care au lovit în plin populația civilă, în mare parte neutră*. Așa de exemplu, haine impregnate cu substanțe otrăvitoare (inclusiv cu toxine neuro-paralizante) erau abandonate intenționat în locuri de unde erau ridicate de populația rurală care *doar uneori* îi susținea pe insurgenți. „Râurile și sursele de mâncare au fost de asemenea otrăvite" în regiuni întinse, ceea a afectat în special populația *civilă* locală[529].

---

[525] Joseph R. STROMBERG, *op. cit.*

[526] Adolf HITLER, „On National socialism and World Relations. Speech delivered in the German Reichstag on January 30th 1937", în *German Propaganda Archive*, colecție de documente în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/hitler1.htm, în data de 24 aprilie 2003, p. 4

[527] James BOYD, „In pursuit of an obsession: Japan in Inner Mongolia in the 1930s", *Japanese Studies*, vol. 22, no. 3, 2002, p. 296

[528] Kimihiko BABA, *op. cit.*, p. 253

[529] Kevin A. O'BRIEN, *op. cit.*, p. 102

Şi mai aproape de zilele noastre, în *Cecenia*, la Groznii, spre sfârşitul lui 1999, principalul comandant rus, generalul Viktor Kazantev, a adoptat măsuri conform cărora trupele de sub comanda sa tratau ca pe civili doar bărbaţii cu vârste de peste 60 de ani, femeile şi copiii. Începând cu 11 decembrie 1999, ruşii au tratat *orice* ceceni rămaşi în oraş (*indiferent* de vârstă şi de sex) ca pe nişte „teroriști şi bandiţi", cărora le promiseseră încă din data de 5 decembrie că vor fi complet şi fără milă „distruşi". Şi nu mai puţin de 10.000 (dar unele surse vorbesc chiar de 40.000) de ceceni nu au putut, din diverse motive, să plece din oraş, devenind astfel *victime sigure* pentru ruşi[530]. De altfel, *conflictul total şi cronicizat* din Cecenia a fost acela care i-a determinat pe mii experţi occidentali să ajungă la concluzia că astfel de războaie, în care forţele aflate în defensivă luptă, cu premeditare, în special în oraşe, duc, *inevitabil*, la „pierderi *imense* (subl. noastră – F.D.) în rândul combatanţilor şi *non-combatanţilor* (subl. noastră – F.D.)". O operaţiune militară dusă fără nici un fel de restricţii, fără respectarea legilor şi cutumelor războiului, ar putea, probabil, să conducă în final la o victorie *decisivă*, în ciuda dificultăţilor extreme ale luptei în spaţiul urban; dar această victorie ar fi, inevitabil, însoţită de faptul că „oraşul ar fi ras de pe faţa pământului, s-ar produce pierderi în rândul populaţiei civile, răniţii ar fi lipsiţi de servicii medicale (din cauza distrugerii spitalelor)"; şi, cum alimentarea cu apă şi energie ar fi întreruptă, cei ce vor supravieţui luptelor vor fi loviţi în plin de „epidemii şi foamete"[531].

Dar *cele mai sângeroase şi mai pline de exceze par a fi războaiele civile din Lumea a III-a*. Pentru a înţelege mai exact cât de *totale* sunt aceste conflicte militare intra-statale, dar mai ales *cât de mult şi de profund afectează ele populaţia civilă*, să trecem în revistă, de exemplu, câteva date generale privitoare la conflictul intra-statal din *Sierra Leone*, care a durat din 1991 până în 1996. În doar o jumătate de deceniu, 1.000.000 de oameni (aproape un sfert din populaţia totală de doar 4.200.000 de locuitori) au fost obligaţi să-şi părăsească regiunea natală, alţi în jur de 500.000 s-au refugiat în alte ţări, 400.000 au pierdut, prin amputare, cel puţin câte un membru, iar mii de copii au fost „omorâţi, violaţi, mutilaţi sau obligaţi să devină soldaţi"[532]. Altfel spus, *aproape 50 % din întreaga populaţie (civilă) a ţării a suferit, şi încă masiv, ca urmare directă a războiului civil*. Putem face şi alte calcule pentru a înţelege mai bine în ce măsură *războaiele totale* afectează nu numai prezentul, ci şi viitorul unor state şi/sau naţiuni. Iar cei 400.000 de amputaţi înseamnă că o *cotă-parte de aproximativ 10 % din populaţia totală şi de cam 15-20 % din forţa totală de muncă a devenit brusc indisponibilă pentru majoritatea activităţilor productive, dar continuă să*

---

[530] Alice HILLS, *op. cit.*, p. 13
[531] V. S. FROLOV, „Military Operations in Urbanized Terrain", *Military Thought*, vol. 12, no. 3, 2003, p. 116
[532] Celina SCHOCKEN, „The Special Court for Sierra Leone: Overview and Recommendations", *Berkeley Journal of International Law*, vol. 20, no. 2, 2002, p. 436

consume (situație catastrofală pe termen mediu și lung, indiferent cine a câștigat în final războiul civil în cauză).

Unul dintre războaiele civile importante pentru a doua jumătate a secolului al XX-lea – un război care, *concomitent*, este și conflict *asimetric* între forțe armate regulate și formațiuni de guerrillă, și conflict interetnic, și conflict interconfesional, și conflict cu multe trăsături majore ale *războiului total* – este cel din *Sri Lanka*. Principalii protagoniști ai conflictului sunt două grupuri etno-lingvistice distincte: pe de o parte, grupul sinhalez, în majoritate budist și care constituie în jur de 74 % din populația de 18.000.000 de locuitori a insulei, iar pe de altă parte, grupul tamil, ai cărui componenți sunt în principal de religie hindusă și constituie în jur de 18 % din populație. În condițiile în care comunitatea tamilă dorește ca zonele de nord și de est ale insulei să devină un stat separat, iar sinhalezii se opun unei astfel de idei, s-a declanșat un conflict între două naționalisme suficient de mature și extrem de agresive, iar războiul a făcut, până în 2001, cel puțin 60.000 de victime[533]. În iulie 1995, au apărut în presa internațională rapoarte privind misiuni de bombardament întreprinse de aviația *guvernamentală* din Sri Lanka împotriva unor ținte *civile*. Rebelii tamili susțineau că doar unul din aceste raiduri, care lovise în plin și o biserică catolică, a ucis peste 120 de civili, între care și 13 copii. Ceea ce merită reținut este faptul că, înainte de bombardament, militarii guvernamentali lansaseră din avion fluturași în care sugerau civililor să se refugieze neapărat, în caz de atac aerian, în temple sau biserici (ceea ce întărește presupunerea că nu avem de-a face cu un simplu accident, ci mai degrabă cu *lovituri premeditate împotriva populației civile*, populație intenționat *mințită* că se va afla la adăpost în lăcașurile de cult)[534]. De altfel, una din caracteristicile conflictului de mari proporții din Sri Lanka constă în faptul că *populația necombatantă este, constant, una dintre țintele predilecte* ale militanților *naționaliști* din *ambele* tabere, care atacă frecvent, prin atentate cu bombă, ținte *civile*. Aceste atacuri teroriste nu par – susțin unii autori – să se îndrepte în mod special împotriva unor indivizi anume sau împotriva unor autorități anume ci, mai degrabă, sunt menite, pur și simplu, „să creeze pagube economice, să genereze o *stare generală de frică în rândul populației* (subl. noastră – F.D.) și să provoace distrugeri în masă"[535]. Ca urmare a acestui îndelungat și extrem de violent război interetnic și interconfesional din Sri Lanka, o parte importantă a populației a fost deja obligată să se mute în alte regiuni. Această strămutare generează – ca și în alte cazuri de *război total* din *Lumea a III-a* – numeroase probleme: fie comunitățile strămutate ajung, rapid, în conflict acut cu localnicii ce populează teritoriile unde refugiații ajung, fie

---

[533] Piyanjali de ZOYSA, „Conflict-related trauma in an Asian country: a report from Sri Lanka", *International Review of Psychiatry*, vol. 13, no. 3, august 2001, p. 201
[534] „Killing the babies", *Maclean's*, vol. 108, no. 30, 24 iulie 1995, p. 28
[535] Piyanjali de ZOYSA, *op. cit.*, p. 201

comunități întregi sunt obligate să trăiască în lagăre/tabere speciale, unde adesea „lipsesc până și facilitățile de bază necesare pentru a menține viața omului"[536].

Dacă e să facem o evaluare a măsurii în care cele mai recente războaie civile au lovit populația civilă, este suficient – cred – să amintim că astfel de conflicte, cu multe dintre trăsăturile *războiului total*, au făcut ca 25 % din locuitorii din Liberia și Rwanda, precum și cel puțin 5 % din populația totală din Croația, Armenia, Guineea, Djibouti, Burundi și Malawi să fie nevoiți să se refugieze în altă țară. Tot 25 % este și ponderea refugiaților în străinătate din rândul populației totale palestiniene[537] (deși în acest ultim caz nu avem de-a face cu un război civil, ci cu un *război total* între două națiuni dintre care doar una are la dispoziție un ansamblu complet configurat de instituții de stat, conflict purtat ‚fără mănuși' atât de grupările radicale naționaliste și religioase palestiniene, cât și de către israelieni).

În mod frecvent, războaiele civile ale epocii contemporane au consecințe care afectează *dramatic* – și într-o manieră aproape ireversibilă (sau cel puțin foarte greu reversibilă) – soarta *întregii* populații civile. Între aceste consecințe majore și perene merită amintite măcar *distrugerea și/sau irosirea resurselor, creșterea explozivă a prețurilor, sărăcia, șomajul de masă (și de lungă durată, ceea ce îi amplifică mult consecințele), cu și emigrarea masivă a specialiștilor și muncitorilor calificați* (ceea ce face aproape imposibilă refacerea rapidă a economiei, chiar și dacă războiul încetează complet)[538].

Uneori, în special pe fondul unor războaie civile din țările *Lumii a III-a*, conflicte care pun față în față nu numai ideologii moderne (împrumutate din lumea occidentală), ci și structuri și idei moștenite din perioada tribală, loviturile îndreptate împotriva populației civile capătă chiar un caracter *complet irațional*. De exemplu, sunt lovite, deliberat și în mod repetat, *inclusiv concentrări de civili care sunt partizani înfocați și importanți ai atacatorilor* (ceea ce înseamnă că astfel de măsuri tind să oștilizeze, fără nici un sens, chiar grupuri importante de susținători ai acestora!). În Angola, de exemplu, în 1994, trupele mișcării *UNITA*, condusă de Jonas Savimbi, au început să bombardeze de zor orașul Kuito din podișurile centrale, ucigând cu această ocazie cel puțin câteva sute de civili. Și aceasta deși Kuito fusese, în timpul alegerilor generale desfășurate cu doar doi ani înainte, una din zonele în care *UNITA* obținuse rezultate *foarte* bune. (Forțele guvernamentale angoleze par să fi fost, în acest context concret, ceva mai raționale: și ele bombardează în mod repetat, folosind inclusiv muniție incendiară, populația *civilă* din orașul Huambo; dar, cel puțin, acesta nu era locuit de susținători ai atacatorilor, ca la Kuito, ci de susținători ai inamicului.) La fel de *iraționale* apar a fi și episoadele în care, tot în Angola, atât forțele *UNITA* cât și militarii guvernamentali au deschis focul asupra unor avioane ale

---

[536] *Ibidem*, p. 204

[537] Sara PENNINGTON, *op. cit.*, p. 7

[538] pentru cazul concret din Sri Lanka, unde se întâlnesc, concomitant, toate aceste urmări grave, vezi Piyanjali de ZOYSA, *op. cit.*, p. 205

ONU, care aprovizionau populația *civilă* cu hrană și medicamente (datorită violenței extreme a luptelor, ONU a și suspendat atunci, temporar, furnizarea de ajutoare, lăsând astfel fără sprijin în jur de 1.000.000 de angolezi!). În astfel de situații, *iraționalitatea* folosirii metodelor *războiului total* constă în aceea că efectele pozitive (în plan militar) ale blocării accesului inamicului la sprijin internațional sunt – sau, cel puțin, pot oricând deveni – semnificativ mai puțin importante decât efectele negative corelate, cele ale blocării accesului propriilor sprijinitori la același sprijin extern, de multe ori vital pentru supraviețuirea populației civile din regiunea respectivă[539].

La fel de *iraționale* sunt și episoadele *centrale* ale *războiului total* întreprins de khmerii roșii împotriva populației urbane a Cambodgiei. Saloth Sar (mai cunoscut sub numele de Pol Pot), liderul khmerilor roșii, era un „fanatic... care petrecuse mult timp în cercurile de stânga de la Paris și ulterior în China în timpul Revoluției Culturale". Programul său de guvernare „includea desființarea religiei și a banilor, crearea unui comunism populist rural și *desființarea orașelor* (subl. noastră – F.D.)"[540]. Dar „uciderea a 1 milion de oameni" din rândul populației urbane a avut, în mod limpede, rezultate vădit contraproductive. Este cât se poate de clar că această parte a populației era puțin interesată de programul revoluționar al lui Pol Pot; că orășenii erau și grupul cel mai îmbibat de valori și comportamente de tip occidental (lucru foarte grav din perspectiva lui Saloth Sar); dar uciderea în masă a populației urbane, oricât va fi fost de convenabilă – și de legitimă (*dacă* un asemenea termen poate fi folosit într-un astfel de context) – din rațiuni strict ideologice, a însemnat și *exterminarea singurului grup din Cambodgia care era într-adevăr racordat la lumea modernă, la economia de piață și care producea, constant, profituri – și deci creștere economică și impozite* – vitale pentru chiar supraviețuirea statului.

Dar nu numai marile *războaie interstatale* (escaladate adesea până la nivelul de violență extremă pe care îl numim *război total*) și *războaiele civile* produc pierderi și pagube imense populației civile și proprietăților acesteia. La fel se întâmplă și în timpul conflictelor de tip *asimetric* care constau în *intervenția militară a unui stat modern și dezvoltat într-o țară (într-un teritoriu) din Lumea a III-a*. Un prim episod semnificativ de acest tip este, pentru secolul al XX-lea, intervenția americană în *Filipine* (începută încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea). Confruntați cu o rezistență tenace a filipinezilor, americanii au apelat inclusiv la așa-numita „politică de concentrare", care consta în *distrugerea completă a satelor, urmată de migrația forțată a populației în lagăre* pe care surse din epocă le descriu drept adevărate „suburbii ale iadului". Între ianuarie și iunie 1902, un comitet senatorial al SUA a audiat mărturii absolut înfiorătoare, vorbind despre un adevărat *război total, de mare intensitate, întreprins împotriva celor recent eliberați de sub stăpânirea Spaniei*: uciderea în Filipine a 700.000

---

[539] „No relief", *The Economist*, vol. 331, no. 7868, 18 iunie 1994, pp. 51-52
[540] Peter CALVOCORESSI, *op. cit.*, p. 498

de *civili*, existența unui număr de câteva milioane de refugiați, uciderea deliberată de către trupele SUA a 90 % dintre animalele domestice[541]. În condițiile concrete ale luptei contra insurgenților din Filipine, *Corpul de Infanterie Marină al SUA (USMC)* a fost implicat – afirmă într-un articol colonelul Merrill L. Bartlett, co-autor al unei istorii ilustrate a *USMC*, publicate în 2001 – în cel puțin un episod care conține „crime de război sau violări ale legilor normale ale războiului terestru", constând în *uciderea sau maltratarea unor civili sau prizonieri de război*. Acest episod a avut loc în 1901, când americanii luptau încă, din greu, împotriva forțelor de gherilă filipineze. În momentul în care un batalion de infanterie marină este detașat pentru misiuni de pacificare în Filipine, misiunea pe care o primește din partea generalului de brigadă Jacob H. Smith este simplă: *„cu cât veți omori și veți incendia mai mult, cu atât voi fi eu mai mulțumit* (subl. noastră – F.D.)". În momentul în care comandantul unității de *Marines* cere să i se precizeze țintele care trebuie eliminate, i se răspunde: *„orice* (subl. noastră – F.D.) filipinez de sex masculin cu o vârstă mai mare de 10 ani". Cu astfel de ordine, batalionul a ars numeroase sate și a ucis foarte mulți civili. În timpul unui marș prin jungla din insula Samar, maiorul Waller a ordonat, fără nici o ezitare, uciderea a 11 din cei 33 de hamali filipinezi care însoțeau coloana americană doar fiindcă a avut senzația că localnicii se pregătesc să declanșeze o răscoală[542].

Pierderile masive în rândul populației civile constituie, de altfel, o caracteristică constantă a intervenției militare în Lumea a III-a și în zilele noastre. Așa de exemplu, în 1989, când trupele americane au intrat în forță în *Panama*, soarta *civililor* din țară invadată, între altele, pentru a fi eliberată de dictatura corupță a fost cruntă: mai multe „mii de civili au fost uciși în timpul arestării unui singur om, Manuel Noriega"[543]. De altfel, americanii par să fi fost implicați relativ frecvent în astfel de intervenții, finalizate (chiar dacă adesea doar accidental) cu excese *masive* împotriva civililor. Uneori, este vorba mai degrabă despre *excese individuale*. Așa de exemplu, la două decenii după expediția din Filipine de la sfârșitul secolului al XIX-lea, militari din *USMC* au fost implicați iar în atrocități în Santo Domingo. Căpitanul Charles F. Merkel, cunoscut deja pentru *pasiunea sa de a incendia casele localnicilor*, i-a tăiat o ureche unui prizonier, apoi i-a crestat acestuia pieptul cu cuțitul, presărând apoi sare pe rană și ordonând ca victima să fie încarcerată vreme de trei zile, fără hrană, apă sau îngrijire medicală[544]. Alteori însă, avem de-a face, în mod clar, cu *excese colective* (sau, altfel spus, cu *abateri colective grave* de la codul comportamental strict, complementar respectării legilor și uzurilor *războiului clasic-limitat*). Așa de exemplu, în 1919, infanteria marină americană a avut un comportament

---

[541] Blanche Wiesen COOK, *op. cit.*, pp. 13-14

[542] Merrill L. BARTLETT, „Politically Incorrect but Militarily Correct", *Naval History*, vol. 18, no. 1, februarie 2004, pp. 36-40

[543] Mister THORNE, „Atheists in Foxholes, Christians in Uniform", *Humanist*, vol. 63, no. 3, mai-iunie 2003, pp. 19-20

[544] Merrill L. BARTLETT, *op. cit.*, pp. 36-40

extrem de brutal în republica *Haiti*, unde *a ucis fără nici un fel de motiv numeroşi civili*. Situaţia a generat un adevărat scandal politic în SUA, unde populaţia de culoare şi susţinătorii ei liberali albi aproape că s-au revoltat când un jurnalist reîntors din Haiti a relatat că a auzit frecvent conversaţii între *Marines*, pe tema *vânătorii* de haitineni, „ca şi cum ar fi fost vorba de un sport de tipul vânătorii de raţe"[545].

În legătură cu *soarta populaţiei civile inamice* în timpul războiului modern, mai trebuie pusă în evidenţă o situaţie în egală măsură *interesantă* (din perspectivă strict academică, respectiv ca obiect de studiu), dar şi foarte *îngrijorătoare* (din perspectivă axiologică sau politică). Şi anume aceea că, *indiferent de natura şi miza războiului, opinia publică din ţara atacatoare (sau aflată în ofensivă) este, măcar uneori, indiferent de maniera în care procedează forţele armate, prea puţin interesată de suferinţele şi pierderile populaţiei civile a inamicului*. Aşa de exemplu, dacă studiem cazul *SUA*, sunt de menţionat următoarele: În conformitate cu documentul oficial intitulat *Standing Rules of Engagement*, adoptat acum câţiva ani de către *Comitetul întrunit al şefilor de stat major* (*Joint Chiefs of Staff*), operaţiunile militare de *orice* natură, desfăşurate în *orice* tip de conjuncturi, trebuie să respecte mai multe reguli importante. Dintre acestea, cel puţin două sunt – măcar pe hârtie – compatibile *exclusiv* cu logica *războiului clasic-limitat* şi nu cu aceea a *conflictului total*: în primul rând, forţa folosită trebuie să fie strict „proporţională"; altfel spus, „cantitatea de forţă utilizată nu trebuie să o depăşească pe aceea necesară" pentru a neutraliza actul ostil care a determinat sau a catalizat folosirea armamentului. În al doilea rând, de îndată ce forţa ostilă a fost parată, înfrântă sau neutralizată, sau chiar şi atunci când „ameninţarea nu mai este iminentă", permisiunea de a continua lupta încetează să existe[546]. În conformitate cu aceste două reguli *oficiale* ale celei mai puternice forţe militare din lume, războiul ar putea rămâne, în cele mai multe ocazii, unul *clasic-limitat*, îndreptat *exclusiv* împotriva forţei militare a inamicului. O astfel de atitudine *moderată* a oficialităţilor americane faţă de ţintele civile o întâlnim, de altfel, cel puţin la nivel *declarativ*, în *multe* ocazii istorice *reale*: aşa de exemplu, în 1966, generalul William C. Westmoreland, cel care comanda întreg ansamblul de forţe şi mijloace intitulat *Military Assistance Command, Vietnam (MACV)*, declara – punând accent deosebit pe grija pentru evitarea a ceea ce numim astăzi *pagube colaterale* – că până şi „un singur civil inocent ucis, un singur civil rănit sau o singură locuinţă distrusă în mod nenecesar, înseamnă deja *prea mult* (subl. noastră – F.D)"[547]. Dar iată că, măcar în unele situaţii, opinia publică americană se arată mai flexibilă/mai permisivă decât Executivul şi decât oficialităţile militare, atunci când e vorba despre *pierderile colaterale* ale altora. Aşa de exemplu, un sondaj de opinie efectuat de

---

[545] *Ibidem*, pp. 36-40
[546] Richard GRUNAWALT, "The JCS standing rules of engagement: a judge advocate's primer", *Air Force Law Review*, vol. 42, 1997, pp. 245-258
[547] John E. OLSON, *op. cit.*, p. 30

ABC/Washington Post, chiar înainte de bombardarea accidentală a ambasadei Chinei la Belgrad, indica faptul că nu mai puțin de *78 %* dintre americani credeau, în 1999, că moartea unor civili iugoslavi nu reprezenta decât un șir de „*accidente inevitabile* (subl. noastră – F.D.) în timp de război". Ted Galen Carpenter, vicepreședinte pentru studii de apărare și de politică externă al *Institutului CATO* din Washington, condamna în termeni suficient de expliciți „toleranța" cu care opinia publică din SUA trata în acel moment urmările acțiunilor militare întreprinse de administrația Clinton și avertiza că o astfel de atitudine s-ar fi putut prelungi pentru cel puțin încă șase săptămâni, cu o singură condiție: aceea ca raidurile aeriene să nu conducă la pierderi în rândurile militarilor americani[548].

3. Campaniile de bombardament aerian strategic – teorie și practică; relevanța lor pentru războaiele din secolul al XX-lea

Încă din timpul *Primului Război Mondial*, militarii din ambele tabere au ajuns, treptat, să accepte faptul că rolul *principal* misiunilor de bombardament aerian – întreprinse pe scară tot mai largă – era „demoralizarea inamicului"[549]; un obiectiv compatibil mai degrabă cu logica *războiului total* decât cu aceea a *războiului clasic-limitat*.

Dintre comandanții militari importanți, cu rol major în configurarea și perfecționarea metodelor războiului aerian, merită amintit mai ales Sir Hugh „Boom" Trenchard, care a avut o contribuție decisivă în conducerea aviației britanice în anii Primului Război Mondial. El a purtat – afirmă William Dean de la *Air Command and Staff College* cu sediul la baza aeriană Maxwell, în Alabama – un *război de uzură* în spațiul aerian: deși rata pierderilor în rândul piloților pe care-i conducea era foarte mare[550], având în vedere superioritatea considerabilă a resurselor demografice totale ale Antantei, rezultatul *final* era inevitabil. Cu cât războiul se prelungea mai mult, în condițiile unei rate înalte a pierderilor în rândurile personalului navigant al *ambelor* tabere, capacitatea Germaniei de a continua cu succes războiul aerian avea să se reducă semnificativ. (Această opțiune *deliberată* pentru *războiul de uzură* aduce aminte de maniera în care s-a comportat generalul Grant în etapa finală a Războiului Civil din SUA: incapabil să-l depășească întotdeauna pe Lee în arta manevrieră, comandantul nordist s-a mulțumit să-și oblige inamicul să se angajeze în bătălii *foarte*

[548] James N. THURMAN, *op. cit.*, p. 2
[549] Jeanne M. MEYER, "Tearing down the facade: a critical look at the current law on targeting the will of the enemy and Air Force doctrine", *Air Force Law Review*, vol. 51, 2001, p. 156
[550] William DEAN, *op. cit.*, pp. 114-116

sângeroase, care provocau pierderi imense, pe care însă *numai* nordiștii le puteau suporta și înlocui[551].)

Spre sfârșitul Primului război Mondial, așa-numitul *Memorandum Smuts* – documentul despre care se spune că a determinat oficialitățile britanice să decidă crearea *RAF* ca gen de armă autonom – afirma clar că, într-un viitor nu foarte îndepărtat, „operațiunile aeriene împreună cu *devastarea de către ele a teritoriilor inamice și cu distrugerea pe scară largă a centrelor industriale și a celor intens populate* (subl. noastră – F.D.) ar putea deveni principalele operațiuni ale războiului, în raport cu care formele mai vechi de operațiuni militare și navale ar putea deveni secundare și subordonate"[552].

La puțină vreme după sfârșitul Primului război Mondial, s-a născut și ideea că *bombardamentul aerian strategic la mare distanță*, lovind direct și masiv zonele centrale ale națiunii inamice și atacând și distrugând infrastructura industrială și agricolă, precum și moralul populației, ar putea chiar *prevenii* vărsări de sânge de dimensiunile celor din timpul *Marelui Război*[553], abia încheiat. În unele țări, învățământul militar începe să acorde în această perioadă o atenție *sporită* temelor legate de *planificarea și execuția bombardamentului strategic*. Așa de exemplu, în anii dintre cele două războaie mondiale, în cadrul *ACTS* (*Air Corps Tactical School*) de la baza aeriană Maxwell, în Alabama, se punea un accent *disproporționat* de mare pe două obiecte de studiu. Unul dintre acestea – lecțiile de echitație – nu avea nici o legătură cu războiul aerian sau cu acela *total*; dar al doilea, da. Este vorba despre lecțiile *intensive* despre *bombardamentul strategic*[554] (lecții care au și format, de altfel, generația liderilor aviației americane care, între 1942 și 1945, au recurs masiv la raiduri aeriene și bombardament strategic, ca metodă *extrem* de eficientă a *războiului total* purtat împotriva Japoniei și Germaniei).

Tot la puțină vreme după încheierea ostilităților, în 1921, apărea în Italia lucrarea intitulată *Stăpânirea aerului*, a generalului *Giulio Douhet*. Ofițer de artilerie la începutul carierei sale, a devenit, între 1912 și 1915, comandant al primei unități italiene de aviație. Numit în mai 1915 în funcția de șef de stat major al unei divizii de infanterie cu garnizoana la Milano, Douhet critică atât de dur maniera în care țara sa ducea războiul încât este judecat, condamnat la un an de detenție și dat afară din armată. Ulterior, dezastrul de la Caporetto îi confirmă opiniile critice și Douhet este reprimit în armată. În februarie 1918, el devine șeful Biroului Central al Aeronauticii, iar în 1921 este avansat la gradul de general-major. Douhet moare în februarie 1930, iar doi ani mai târziu apare, la Roma, cel volum postum intitulat *Stăpânirea aerului. Aspecte probabile ale războiului*

---

[551] Archer JONES, „Military Means, Political Ends: Strategy", în Gabor S. BORITT, (editor), *Why the Confederacy lost*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1992, p. 72

[552] citat în David MacISAAC, „Voices from the Central Blue: The Air Power Theorists", în Peter PARET (editor), *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1986, pp. 628-629

[553] *Strategic Attack (Air Force Doctrine Document 2-1.2)*, USAF, 20 mai 1998, p. 3

[554] William DEAN, *op. cit.*, pp. 114-116

viitor şi ultimele scrieri ale generalului Giulio Douhet. Abia în 1942 lucrările sale au fost traduse în engleză dar, cu câţiva ani mai înainte, ideile sale ajunseseră să fie bine cunoscute în Germania şi Franţa. Există chiar opinii potrivit cărora tocmai lectura lucrărilor lui Douhet i-a influenţat *decisiv* pe responsabilii aviaţiei militare americane, aşa încât aceştia au decis să pună în aplicare ideile privitoare la „crucişătorul aerian", un bombardier greu şi rapid, dotat cu armament defensiv puternic. Unii susţin chiar că bombardierul *Boeing B-17 Flying Fortress* (propulsat de patru motoare de 1.200 de cai-putere fiecare, cu o viteză maximă de 486 kilometri pe oră, cu o rază de acţiune de 3.400 de mile sau 5.472 de kilometri, înarmat în scop defensiv cu 13 mitraliere de calibru 12,7 milimetri şi capabil să transporte la ţintă până la 7.983 de kilograme de bombe[555]), care a constituit, construit fiind în 12.731 de exemplare, (dintre care 8.680 de din tipul *B-17G*, cu numeroase îmbunătăţiri relevante pentru zbor şi luptă), principalul instrument pentru campaniile de bombardament strategic împotriva Germaniei, a fost nimic altceva decât „o reflectare a avionului de bătălie gândit de Douhet"[556].

Generalul italian susţinea, încă de la începutul deceniului al treilea al secolului XX, că folosirea pe scară largă a unor mari unităţi compuse din avioane puternice de bombardament ar putea avea efecte *devastatoare* asupra *oricărei* naţiuni. El constată că, „în actuala stare a tehnicii aeronautice, nici cu cea mai puternică armată terestră desfăşurată pe Alpi şi cu cea mai puternică marină străbătând mările noastre nu am putea face nimic practic ca în caz de conflict să împiedicăm un inamic pregătit corespunzător, dacă aşa ar fi bunul lui plac, să ne distrugă Roma, Milano, Veneţia sau oricare din cele o sută de oraşe ale noastre"[557].

Douhet mai afirmă şi că eficienţa folosirii aviaţiei proprii în misiuni de bombardament strategic este direct proporţională cu măsura în care, în prealabil, inamicul este împiedicat „să ne vătămeze cu forţele sale aeriene". Iar pentru îndeplinirea unui asemenea obiectiv „nu există alt mijloc practic decât de a-i distruge forţele lui aeriene", altfel spus, „împiedicându-l pe inamic să zboare, adică cucerind *supremaţia aeriană* (subl. noastră – F.D.)"[558].

Pentru generalul italian, este foarte clar că „ţintele atacurilor aeriene trebuie să fie întotdeauna mari: ţintele mici au importanţă mică şi nu merită în general să fie obiect de preocupare". Astfel de ţinte mari, continuă el, „vor fi în general suprafeţe de dimensiuni bine determinate pe care există clădiri oficiale, locuinţe, stabilimente etc. şi o anume populaţie". În acest context, el afirmă, foarte tranşant, că bombardamentul *„trebuie să distrugă complet ţinta ochită* (subl. noastră – F.D.), astfel încât asupra uneia şi aceleiaşi să nu fie necesar de a

---

[555] Chris CHANT, *op. cit*, p. 92
[556] Noble FRANKLAND, *op. cit.*, p. 14
[557] G. DOUHET, „Noua posibilitate", în Col. (r) dr. Simion PITEA, Col. dr. Gheorghe TUDOR, (editori), *Pagini din gândirea militară universală. vol. III, de la Războiul Crimeii la cel de-al Doilea Război Mondial*, Ed. Militară, Bucureşti, 1988, pp. 171-172
[558] G. DOUHET, „Arma ofensivă", în Col. (r) dr. Simion PITEA, Col. dr. Gheorghe TUDOR, (editori), *op. cit.*, vol. III, p. 179

acționa decât o singură dată". El își susține această idee privind caracterul *nimicitor* al loviturilor aeriene cu două argumente: mai întâi, este vorba despre faptul că zborul până la țintă constituie „o operație supusă anumitor riscuri", iar înfruntarea repetată a acestor riscuri trebuie și merită evitată; în al doilea rând, el subliniază și efectul exercitat de *raiduri în chip deliberat nimicitoare* (și nu doar cauzatoare de pagube) asupra *moralului* apărătorilor: „Ajunge să ne imaginăm ce s-ar întâmpla când în rândurile populației civile a centrelor locuite s-ar răspândi vestea că centrele ochite de inamic sunt complet distruse fără ca nimeni să fi scăpat". Douhet mai vorbește și despre necesitatea de a folosi concomitent bombe de trei tipuri: „cele explozive servesc ca să producă primele dărâmături, cele incendiare pentru a cauza focare de incendiu, cele toxice pentru a interzice ca să vină oricine să stingă incendiile".

Cele mai interesante pasaje sunt însă acelea în care Douhet descrie, foarte amănunțit, cât de ample trebuie să fie *raidurile* și *campaniile* aeriene de bombardament strategic (de câte aparate de zbor este nevoie, care este încărcătura minimă de bombe pe care acestea trebuie să o lanseze asupra țintelor): el afirmă că, având la dispoziție 1.000 de aparate de zbor capabile să transporte, fiecare, câte două tone de bombe, se pot constitui 100 de escadrile; și, angajând zilnic doar o jumătate din aceste efective și mijloace (probabil pentru a repara avioanele și a odihni echipajele), s-ar contura „posibilitatea de a proceda zilnic la distrugerea a 50 de centre de orice fel". Și, pentru a fi și mai explicit, el își îndeamnă cititorii: „să ne imaginăm ce s-ar întâmpla într-un oraș mare ca Londra, Paris sau Roma dacă în partea centrală a orașului propriu-zis s-ar opera distrugerea completă a una, două, patru suprafețe de 500 de metri". Într-o astfel de situație, întreabă retoric Douhet, „ce ar putea face o armată de uscat când liniile sale de comunicație i-ar fi tăiate, depozitele incendiate, centrele de producție și de aprovizionare distruse? Ce ar putea face o flotă când nu și-ar mai găsi adăpost sigur în porturile ei, când bazele i-ar fi incendiate și distruse arsenalele și transportoarele? Cum ar putea lucra și trăi o țară sub amenințarea perenă, apăsată de coșmarul teribil al distrugerii iminente și colective?"[559]

Este adevărat că *nu toate* ideile lui Douhet s-au vădit a fi pe de-a-ntregul valabile. Așa de exemplu, el vorbea despre cel puțin trei teme care, în Al Doilea Război Mondial, s-au vădit a fi simple construcții mentale, lipsite de orice corespondent în realitate. În primul rând, *nici unul* dintre competitori n-a obținut vreodată supremația aeriană *absolută*. În al doilea rând, ideea unor mase mari de bombardiere care să poată înainta nestingherit, *fără* escortă aeriană, în adâncimea teritoriului inamic, s-a vădit a fi de asemenea falsă, având în vedere creșterea continuă a performanțelor avioanelor de vânătoare (de zi și de noapte), a artileriei antiaeriene de mare calibru și a instalațiilor și structurilor instituționale de avertizare timpurie. În al treilea rând, și ideea lui Douhet potrivit căreia costurile

---

[559] pentru pasajele citate în ultimele două paragrafe, vezi G. DOUHET, „Ordinea de mărime a ofensivelor aeriene", în Col. (r) dr. Simion PITEA, Col. dr. Gheorghe TUDOR, (editori), *op. cit.*, vol. III, pp. 180-183

unei apărări realmente eficace împotriva bombardierelor ar fi complet prohibitive, fiindcă ar fi „nevoie de o forță aeriană de cel puțin 20 de ori mai mare decât cea de care dispune inamicul pentru a ataca"[560], s-a vădit a fi în contradicție cu realitatea. În ciuda acestor *erori* – probabil *inevitabile*, având în vedere atât ritmul înalt în care a evoluat tehnica aviatică, precum și imposibilitatea de a ține în calcul valoarea unor tehnologii încă neinventate în vremea sa, cum ar fi radarul – Douhet are meritul incontestabil de a pune, *foarte devreme*, în evidență rolul *decisiv* (în special în conflicte de mare amploare și cu trăsături ale *războiului total*) pe care l-ar putea avea bombardierul greu ca gen de armă, precum și campaniile de bombardament strategic ca gen de operațiune militară cu rol decisiv.

Și în Germania interbelică apar și se dezvoltă rapid, tot foarte devreme, idei extrem de interesante legate de valoarea remarcabilă a bombardamentului strategic. Așa de exemplu, generalul *Erich Friedrich Wilhelm Ludendorff*, cel care se remarcase încă de la începutul Primului Război Mondial ca extrem de abil adjunct al lui Hindenburg (împreună cu care obține, între altele, spectaculoasele victorii din 1914 de la Tannenberg și Lacurile Mazuriene), scria, în anii de după ruptura sa definitivă cu Hitler, o lucrare intitulată *Războiul total* (publicată în 1936, la doar un an după ce îi apăruse *Mein Militärischer Werdegang* și care conține, în aproximativ 80.000 de cuvinte, principalele „învățăminte pe care Ludendorff considera că le-a strâns din propria sa carieră militară"[561]). În această lucrare întâlnim și câteva pasaje explicite legate de *componenta aeriană a războiului total*. În primul rând, Ludendorff operează o distincție foarte clară între *aviația cu rol tactic*, compusă din unități „care chiar de la începutul războiului sunt nemijlocit elemente componente ale armatei terestre ori ale marinei", și *aviația cu rol strategic*, alcătuită din „masa aeronauticii destinată să fie angajată în mod planificat, unitar pentru a dobândi supremația aeriană. Ea trebuie să fie prezentă acolo unde se caută în primul moment decizia strategică"[562].

Dar cele mai interesante formulări ale generalului german sunt cele legate de rolul acestei mari mase de avioane aflate la dispoziția înaltului comandament, ca parte a *rezervei generale strategice* inițiale. Imediat ce trupele proprii intră pe teritoriul inamic și angajează mari bătălii de întâlnire, „centrul de greutate al acțiunii militare se află acum în angajarea aeronauticii concentrate spre a cuceri supremația aeriană". Acțiunile *ofensive* cu relevanță strategică *majoră* pe care trebuie să le întreprindă aviația încă din această fază timpurie a războiului sunt următoarele: „a se contracara marșul de desfășurare inamic

---

[560] G. DOUHET, „Arma ofensivă", în Col (r) dr. Simion PITEA, Col. dr. Gheorghe TUDOR, (editori), *op. cit.*, vol. III, pp. 177-178

[561] Roger PARKINSON, *Tormented Warrior: Ludendorff and the Supreme Command*, Hodder and Stoughton, London, Sydney, Auckland, Toronto, 1978, p. 225

[562] Erich LUDENDORFF, „Purtarea războiului total", în Col. (r) dr. Simion PITEA, Col. dr. Gheorghe TUDOR, (editori), *op. cit.* vol. III, p. 247

efectuat pe calea ferată şi prin marşuri, precum şi aerodromurile". Ludendo militar experimentat, nu-şi face nici un fel de iluzii legate de soarta popul civile care trăieşte în zonele ce vor fi intens bombardate: „Este clar că, înc cursul îndeplinirii misiunilor ce rezultă din aceasta, populaţia zonei marşului desfăşurare inamic va fi afectată". Dar populaţia civilă şi obiective civile constituie, pentru Ludendor doar ţinte *întâmplător* stinse în timpul efortului a nimici forţele armate inamice. Dimpotrivă, o serie de obiective *ne*-militare putea fi, la nevoie, bombardate masiv şi sistematic: „Rămâne de stabilit în măsură vor fi lansate forţele aeriene militare să lovească în teritoriul inamic ora industriale aproprate, importante, instalaţii, surse energetice şi se guvernamentale"[563].

Merită menţionat aici şi faptul că, în ciuda succeselor – destul importante, deşi sever limitate din motive tehnice deja discutate – înregistrate germani în campaniile de bombardament strategic din timpul Primului Răz Mondial şi în ciuda existenţei unor gânditori influenţi de tipul lui Ludendorff. începutul celui de-al Doilea Război Mondial Berlinul nu avea *nici* un plan adevărat bine pus la punct pentru lovituri aeriene *strategice* întreprinse împotr Angliei şi Franţei. După cum nu avea nici măcar o forţă de bombardame *strategic* la fel de mare şi la fel de performantă cum erau alte genuri de arm Bombardierele germane capabile să execute misiuni *strategice* erau şi rela puţine, şi de o „calitate care nu impresiona pe nimeni"[564].

Pentru a explica această gravă insuficienţă a forţelor militare Germaniei, sunt posibile cel puţin două explicaţii. Mai întâi, experienţa milit *directă* dobândită pe parcursul implicării în războiul civil din Spania, când a numita *Legiune Condor* care a luptat alături de trupele lui Franco a fost, probab de natură să dovedească decidenţilor de la Berlin faptul că până şi aeronave rol *tactic* – mult mai ieftine şi cu echipaje mult mai mici decât nişte bombardie mari – puteau îndeplini sarcini cu relevanţă *strategică* majoră. Se poate ca astf să se fi consolidat un anume tip de *wishful thinking*, concentrat pe ideea că nu este nici un fel de nevoie de bombardiere strategice, atâta vreme cât aeronave de tipul bombardierelor în picaj pot realiza, fără probleme, atacuri spectaculoas şi nimicitoare ca acela de la Guernica. La 26 aprilie 1937, 43 de avioane a „Legiunii Condor" au bombardat oraşul bască, lipsit de orice mijloace defensiv Cu acea ocazie, au fost ucişi cel puţin 1.000 de oameni, iar majoritatea clădiril au fost fie grav avariate, fie complet distruse[565]. Este de menţionat şi faptul raidul aerian asupra oraşului bască (întreprins cu avioane de tip *Heinkel 51* *Junkers 52* – acestea din urmă avioane de transport modificate, extrem de lent dar capabile să ia la bord şi să lanseze asupra ţintei nu numai bombe mici, de 2 sau 100 de livre, ci şi bombe mari, de câte 450 de kilograme fiecare) a rar

[563] Erich LUDENDORFF, „Purtarea războiului total", în Col (m) dr. Simion PITEA, Col. dr. Gheorghe TUDO (editori), *op. cit.*, vol. III, p. 248
[564] Noble FRANKLAND, *op. cit.*, p. 12
[565] Eric MARKUSEN, David KOPF, *op. cit.*, p. 107

complet cele doar două ținte cât de cât relevante din punct de vedere militar: nu au fost deloc lovite nici podul din mijlocul orașului, nici mica fabrică de armament; dar pierderile de vieți omenești au fost, conform unor surse oficiale locale, de peste 20 % din populația totală a localității, numeroși oameni fiind uciși în timp ce se aflau în piață, unde era zi de târg[566]. Tot avioane relativ ușoare au folosit și italienii (prezenți în număr mai mare decât germanii pe fronturile războiului civil din Spania), fără ca parametrii aparatelor lor de zbor să-i împiedice, între altele, să scufunde nave republicane cu un deplasament total de 72.800 tone[567]. Mai trebuie amintit și faptul că Guernica nu a fost un episod singular pe parcursul războiului civil din Spania: la 31 martie 1937, cu vreo patru săptămâni înainte de bombardarea orașului basc, germanii mai loviseră din aer și localitatea Durango, unde au ucis peste 250 de oameni, majoritatea civili. Iar după câteva luni, la jumătatea lui octombrie, forțele naționaliste aflate sub comanda lui Franco au bombardat intens localitatea Gijon, lansând în acest raid (întreprins imediat înaintea luării orașului cu asalt) o combinație distrugătoare de bombe incendiare și benzină, care au constituit un fel de formă primitivă de napalm[568]. Un al doilea motiv care să explice de ce germanii, deși având la dispoziție o industrie extrem de performantă, nu s-au concentrat în timp util asupra sarcinii vitale de a construi și folosi bombardiere grele, strategice, este faptul că principalul partizan al acestui gen de armă, generalul Wever, primul șef de stat major al Armei Aerului (*Luftwaffe*) după reînființarea sa, a pierit într-un accident de zbor la Dresda, în 1936[569]; drept urmare, ideea bombardierului strategic n-a mai avut în Germania susținători suficient de puternici. Nu trebuie uitat, atunci când discutăm această problemă, că Goering, auto-intitulat „protector" al forțelor aeriene, fusese în Primul Război Mondial pilot de vânătoare și că, drept urmare, e foarte posibil să fi fost legat, afectiv, *exclusiv* de acest gen de avion de luptă. Abia mult mai târziu – în perioada dinaintea dezastrului de la Stalingrad – Germania nazistă a început să construiască și să planifice folosirea unui bombardier greu/strategic adevărat, capabil inclusiv să traverseze Atlanticul și să lovească ținte aflate „în adâncimea teritoriului Statelor Unite". Bombardierul, care urma să fie construit de uzinele Messerschmitt, trebuia să decoleze de pe pistele unor baze aeriene ce urmau să fie ridicate în zona Gibraltar, în Insulele Canare, în Insulele Azore și în Insulele Capului Verde. Aceste misiuni de bombardament urmau să fie *complementare* operațiunilor de blocadă navală completă și de război de cursă, executate împotriva principalelor linii comerciale transatlantice de către de către cel puțin șase nave de linie supergrele și foarte rapide, care ar fi trebuit, conform planurilor, să fie operaționale în 1944. Dar în partea a doua a celui de-al Doilea Război Mondial,

---

[566] Martin GILBERT, *A History of...*, vol. II, pp. 136-138
[567] Eric MARKUSEN, David KOPF, *op. cit.*, p. 107
[568] Pentru bombardarea orașelor Durango și Gijon, vezi și Martin GILBERT, *A History of...*, vol. II, pp. 136 și 140
[569] Noble FRANKLAND, *op. cit.*, p. 12

ambele proiecte au fost sistate, iar materiile prime și forța de muncă reorientate către realizarea altor obiective, mai realiste[570].

Rămâne acum să evaluăm, măcar în linii mari, eficacitatea *campaniilor de bombardament strategic* întreprinse în *Al Doilea Război Mondial*. De la bun început, putem preciza că linia de demarcație între ceea ce numim *ținte militare* și *ținte civile*, între militari (fie aceștia din unități combatante sau necombatante) și populația civilă, a fost *complet* ștearsă încă din timpul primelor bombardamentelor aeriene strategice din cel de-al Doilea Război Mondial[571]. De asemenea, trebuie subliniat faptul că *precizia misiunilor de bombardament în al Doilea Război Mondial a fost uneori extrem de redusă*, chiar și când vorbim despre misiuni tactice relativ simple. De exemplu, atunci când un număr mare de bombardiere grele americane au primit, în vara lui 1944, misiunea să lovească nimicitor pozițiile defensive germane de la Saint-Lô, care opreau înaintarea Grupului 12 de Armate comandat de generalul Omar Bradley, mai multe sute de militari americani au fost uciși de bombele lansate de avioanele care tocmai le veniseră în ajutor[572]. Mai trebuie precizat – atunci când vorbim despre eficacitatea generală a misiunilor de bombardament – că, uneori, chiar și simpla lovire a țintelor *doar* cu bombardiere ușoare sau medii duce, totuși, la efecte greu de imaginat. Așa de exemplu, în momentul în care *Luftwaffe* începe să execute dispozițiile lui Hitler referitoare la distrugerea *completă*, prin incendiere, a Stalingradului, coloanele de fum se vedeau ziua, iar „strălucirea intensă" a focurilor, noaptea, de la peste 20 de mile terestre (32 de kilometri) depărtare de oraș[573].

Un prim episod important pentru misiunile de bombardament *strategic* din Al Doilea Război Mondial îl constituie campania din *Polonia*. Deși în începutul operațiunilor militare „Luftwaffe a operat într-un mod foarte dispersat, și nu în formații ample", a reușit fără probleme să îndeplinească două obiective majore, ambele cu certă relevanță *strategică*: a „distrus sistemul feroviar polonez și o bună parte din forța aeriană a Poloniei în primele etape ale invaziei"[574]. Ulterior, spre sfârșitul lui septembrie 1939, *Luftwaffe* și-a concentrat eforturile asupra Varșoviei. După ce distrusese complet, încă de la 3 septembrie, orășelul Sulejow, complet lipsit de orice apărare, aviația germană a atacat cu forțe mari, în special începând cu 14 septembrie, capitala poloneză. Deși mai multe mii de polonezi – majoritatea lor *civili* – au murit în aceste raiduri, moralul populației și cel al armatei erau încă remarcabil de bune. Dar, la 25 septembrie, germanii au

---

[570] John DAVIS, recenzie la Norman J. W. GODA, *Tomorrow the World: Hitler, Northwest Africa, and the path toward America*, Texas A&M University Press, College Station, Texas, în *Air Power History*, vol. 47, no. 1, 2000 (primăvara), pp. 58-59

[571] Scyla BENHABIB, *op. cit.*, p. 34

[572] Phillip S. MEILINGER, recenzie la David E. JOHNSON, *Innovation in the U.S. Army 1917-1945*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1998, în *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 1, 2000 (primăvara), pp. 110-111

[573] *Barbarism on the Eastern Front*, text accesat și consultat la adresa de internet http://college.hmco.com/history/west/mosnic/chapter15/source4b6.html, la data de 24 noiembrie 2003

[574] B. H. LIDDELL HART, *Istoria celui de-al doilea ...*, vol. 1, p. 43

întreprins împotriva Varşoviei aşa-numita *Operaţiune Coasta*, un raid deosebit de masiv, la care au participat 400 de bombardiere, bombardiere în picaj, avioane de atac la sol şi avioane de vânătoare, susţinute şi de 30 de avioane de transport trimotoare. Încărcătura acestor 30 de bombardiere improvizate s-a vădit a fi şi cea mai devastatoare: cele 72 de tone de bombe incendiare pe care le-au lansat au provocat incendii extinse şi distrugeri de-a dreptul cumplite. O martoră oculară povesteşte cum a văzut, încă din timpul raidului de bombardament, pe când tocmai ajunsese într-un spital unde dorea să ofere ajutor, cazuri de-a dreptul oribile: o copilă de nici 16 ani, cu o faţă angelică şi cu o claie de păr blond, dar care, de la ambii genunchi în jos, nu mai avea decât „o masă de ţesut sângerând, în care era imposibil să distingi carnea de os", sau „o tânără mamă gravidă, în vârstă de 19 ani, ale cărei intestine fuseseră sfâşiate de suflul unei bombe". Ca urmare a acestui raid devastator, moralul populaţiei şi chiar al celor aproximativ 140.000 de militari care continuaseră până atunci să apere cu înverşunare Varşovia s-a fisurat, iar a doua zi seara, polonezii asediaţi au solicitat încheierea unui armistiţiu[575]. *Toate* aceste date duc la concluzia că, în linii mari, campania germană de bombardament *strategic* din Polonia a fost – în ciuda insuficienţei de mijloace – încununată de succes.

A urmat apoi, la sfârşitul lui 1939 şi la începutul lui 1940, *războiul sovieto-finlandez*. Urmând exemplul lui Hitler, care ordonase bombardarea şi nimicirea Varşoviei în speranţa că astfel va grăbi prăbuşirea voinţei polonezilor de a continua lupta, Stalin a ordonat şi el aviaţiei sale să lovească puternic oraşul Helsinki. Încă din prima după-amiază a războiului, avioanele Rusiei sovietice au bombardat capitala finlandeză, ucigând mai mult de 60 de civili. Efectul bombardamentului a fost însă, spre surprinderea ruşilor, contrar celui scontat: un jurnalist britanic aflat în Finlanda în acea vreme scria: „am văzut ziare şi fotografii cu străzile din Helsinki arzând, în case ţărăneşti şi în locuinţe muncitoreşti, peste tot în ţară. Şi nu o mică parte din tăria de oţel a moralului finlandezilor în acest război s-a datorat raidului aerian care a lovit Helsinki"[576]. Pe la jumătatea lui ianuarie 1940, sovieticii, exasperaţi de tenacitatea rezistenţei finlandezilor, au decis să declanşeze noi atacuri aeriene împotriva unor depozite militare, dar mai ales împotriva unor ţinte *predominant civile*: intersecţii rutiere şi feroviare şi porturi din întreaga regiune de sud a ţării inamice. La 14 ianuarie 1940, aviaţia sovietică a bombardat nu mai puţin de 35 de sate şi oraşe. Câteva săptămâni mai târziu, la 4 martie, sovieticii au atacat în forţă, inclusiv de pe gheaţa Golfului Finlandei, oraşul Viipuri. Masivul bombardament de artilerie a fost însoţit şi de lovituri aeriene repetate îndreptate împotriva oraşului, dar fără nici un efect imediat[577]. Războiul a luat sfârşit doar atunci când, utilizând forţe terestre absolut copleşitoare, sovieticii au reuşit să rupă şi a doua linie de apărare finlandeză, pe care trupele în defensivă se retrăseseră încă din 10 februarie, când

---

[575] pentru episoadele Sulejow şi Varşovia, vezi, între altele, Martin GILBERT, *The Second...*, pp. 4, 8, 13-14
[576] Martin GILBERT, *A History of...*, vol. II, pp. 287-288
[577] *Ibidem*, vol. II, pp. 293-294

ruşii reuşiseră să străpungă *Linia Mannerheim*. Făcând bilanţul tentativei sovietice de a produce prăbuşirea moralului finlandez prin atacuri aeriene tactice şi strategice, trebuie precizat că această încercare a eşuat complet. *Ceea ce a forţat Finlanda să accepte cedări teritoriale importante nu a fost aviaţia rusească, ci superioritatea numerică zdrobitoare a trupelor terestre ale sovieticilor, care au aruncat în luptă de la bun început în jur de un milion de oameni*, de peste trei ori mai mulţi decât cei doar în jur de 300.000 de soldaţi care alcătuiau armata regulată finlandeză. Ulterior, forţele sovietice au primit numeroase întăriri suplimentare, inclusiv două divizii din Ucraina, precum şi cantităţi foarte mari de tancuri, artilerie şi avioane de luptă, întăriri care au mărit şi mai mult superioritatea numerică a ruşilor[578].

A treia campanie a războiului în care putem vorbi despre bombardamente cu *miză strategică*, efectuate *inclusiv* asupra unor ţinte *civile*, a fost cea din mai-iunie 1940, îndreptată în principal împotriva *Franţei*, dar şi împotriva *Olandei* şi *Belgiei*. La doar 120 de ore de la începerea luptelor, olandezii au capitulat, deşi liniile lor principale de rezistenţă nu fuseseră încă străpunse. Motivul capitulării lor este, afirmă Liddell Hart, „ameninţarea unor noi atacuri aeriene directe asupra aglomeraţiilor lor urbane"[579]. Aceasta, probabil şi ca o urmare directă a atacului aerian masiv întreprins asupra Rotterdamului, întreprins în momentul în care acţia se purtau negocieri[580] pentru predarea oraşului. Evaluările legate de ceea ce s-a întâmplat *cu adevărat* la Rotterdam sunt, chiar şi astăzi, contradictorii. Propaganda Aliaţilor a exagerat *în mod intenţionat* dimensiunile masacrului, vorbind despre 25.000 sau chiar despre 30.000 de morţi, în timp ce, în realitate, victimele civile par să fi fost doar 814; şi este clar că, în bună măsură, distrugerea centrului oraşului a fost mai degrabă *accidentală* (fiindcă aparatele de zbor germane aveau drept misiune distrugerea podurilor de peste Rin). Dar, chiar dacă numărul real de victime a fost relativ mic, zvonurile care s-au iscat *„i-au terorizat* (subl. noastră – F.D.) pe cei din Franţa şi Belgia care deocamdată nu fuseseră bombardaţi"[581]. Prin urmare, în această primă fază a campaniei din Vest, *chiar şi simpla ameninţare cu raiduri masive de bombardament aerian s-a dovedit un instrument strategic aproape la fel de puternic – dacă nu chiar mai puternic – decât nişte raiduri aeriene masive şi cât se poate de reale.*

În a doua parte a campaniei din 1940 ce viza, ca obiectiv final, cucerirea Franţei, principalul episod ce implică folosirea cu miză strategică a aviaţiei este constituit de episodul de la Dunkerque (Dunkirk). Trebuie precizat însă faptul că avem de-a face în acest caz mai degrabă cu un *episod* ce respectă mai degrabă logica războiului *clasic-limitat*, fiindcă nu există, practic, nici ţinte şi nici pierderi cu adevărat civile. După ce Hitler decide – din motive încă obscure – să oprească avansul rapid al blindatelor sale spre acest port către care se retrăseseră în grabă

[578] James L. STOKESBURY, op. cit., pp. 67-69
[579] B.H. LIDDELL HART, *Istoria celui de-al doilea...*, vol. I, p.98
[580] James L. STOKESBURY, *op. cit.*, p. 80
[581] Martin GILBERT, *The Second...*, p. 65

trupele britanice, începe o cursă extrem de strânsă între eforturi Londrei de a-şi salva cât mai mulţi soldaţi şi efortul aerian german de a împiedica evacuarea. La finalul celor şapte zile ale evacuării, aproape 340.000 de militari au fost salvaţi, fiind transportaţi în Anglia de un număr de aproape 900 de nave de toate tipurile, între care şi 665 de bastimente britanice *civile* (care însă, e clar, îşi pierduseră acest statut în momentul în care s-au implicat într-o operaţiune evident *militară*). E adevărat că pe plaje au rămas cantităţi uriaşe de armament, vehicule şi muniţii, dar acestea puteau fi – şi au şi fost, de altfel – relativ rapid înlocuite, aşa încât speranţa lui Hitler că „acum Anglia va cere, probabil, să încheie pace" s-a dovedit a fi una complet deşartă[582]. Semnificativ este şi faptul că, în luptele aeriene din zona Dunkerque, *Luftwaffe* nu numai că n-a cucerit şi n-a menţinut supremaţia aeriană locală – şi deci n-a putut împiedica deloc evacuarea – dar a pierdut şi semnificativ mai multe avioane decât *Royal Air Force*[583]. Conform unor estimări credibile, este vorba chiar de proporţii ale pierderilor extrem de îngrijorătoare pentru *Luftwaffe*, care reuşise să doboare doar câte un avion britanic pentru fiecare trei aparate proprii pierdute în luptă[584]. Altfel spus, avem, de partea germană, un *eşec strategic major dublat şi de pierderi de trei ori mai mari decât cele ale adversarului*. Merită, desigur, să amintim aici şi faptul că totuşi, în ciuda eşecului strategic şi a pierderilor mari, germanii au reuşit, în luptele aeriene din zona Dunkerque – ca şi în zonele pariate deasupra altor zone ale Franţei şi Canalului – să producă britanicilor pierderi mai mari decât capacitatea (încă mică) de producţie a uzinelor aeronautice engleze şti. Între 19 mai şi 1 iunie 1940, de exemplu, Anglia a reuşit să producă doar 151 de avioane de vânătoare de tip *Hurricane* (din care a pierdut 119) şi 39 de avioane *Spitfire* (dar 75 de aeronave de acest tip, deci aproape de două ori mai multe decât cele produse, au fost pierdute)[585]. Practic, în această perioadă, *războiul aerian de uzură începuse să-şi spună cuvântul în defavoarea Marii Britanii* şi, cel puţin teoretic, prelungirea în continuare a luptelor în care ţinta principală era aviaţia de vânătoare a Angliei ar fi putut avea consecinţe catastrofale pentru Londra.

Pentru a evalua în continuare, într-o manieră cât mai completă şi mai precisă aşa-numita *Bătălie a Angliei*, merită operată şi o comparaţie a *mărimii* şi *intensităţii* acţiunilor *timpurii* de bombardament întreprinse de britanici împotriva Germaniei cu mărimea şi intensitatea acţiunilor ofensive întreprinse de germani împotriva Marii Britanii, în special în vara şi toamna lui 1940 (şi prelungite până în primăvara lui 1941, când majoritatea forţelor aeriene ale *Reich*-ului sunt transferate în Est). Avem de-a face cu un demers cognitiv în principiu valid, fiindcă ambii termeni ai comparaţiei sunt, în fapt, campanii de bombardament aerian, cuprinzând şi alte tipuri de misiuni – de observare, de propagandă şi de luptă, *toate* cu miză *strategică* (nu trebuie însă uitată lipsa de omogenitate a

---

[582] Martin GILBERT, *A History of...*, vol. II, p. 314
[583] Peter CALVOCORESSI, Guy WINT, John PRITCHARD, *op. cit.*, vol. I, pp. 137-138
[584] Martin GILBERT, *The Second...*, p. 83
[585] Martin GILBERT, *A History of...*, vol. II, p. 310

acestui „pachet" de două campanii: în timp ce acțiunile britanice sunt extrem de „diluate" și durează din septembrie 1939 până în vara lui 1940, cealaltă campanie, dimpotrivă, este extrem de intensă și are o fază de apogeu ce durează mai multe luni).

Primele misiuni de bombardament întreprinse de britanici împotriva *Reich*-ului au avut dimensiuni și, în consecință, urmări extrem de reduse, formațiunile atacatoare suferind însă pierderi extrem de grele (și aproape inutile, având în vedere aproape completa lipsă de eficiență a raidurilor). Așa de exemplu, în noaptea de 3 septembrie 1939, zece avioane britanice au lansat în special deasupra Ruhr-ului 13 tone de manifeste: cu totul, în jur de 6 milioane de fluturași care-i îndemnau pe germani la nesupunere. În ziua următoare, 10 avioane de bombardament de tip *Blenheim* au atacat navele și instalațiile din portul Wilhelmshaven. Raidul n-a produs nici o pagubă serioasă germanilor, dar 50 % dintre aeronavele britanice implicate în această misiune au fost doborâte de artileria antiaeriană care apăra portul[586]. Asemenea acțiuni se repetă constant până în primăvara lui 1940, *cu costuri înalte și cu rezultate minime* (aceasta, în special datorită numărului mic de avioane, care sunt prea puține și pentru a se acoperi reciproc cu foc, dar și pentru a „satura" într-adevăr țintele cu bombe de diferite categorii).

De altfel, conform unor calcule *oficiale* britanice, până foarte târziu, în iunie 1944, Germania a fost, în realitate, *prea puțin* deranjată de campaniile de bombardament *strategic* întreprinse de anglo-americani: peste 72 % din întreaga cantitate de bombe aruncată asupra Germaniei a fost lansată abia *după* 6 iunie 1944[587], când s-a produs debarcarea din Normandia. Aceleași limite clare le au, multă vreme, și raidurile americane de bombardament. Începând cu sfârșitul lui 1942, aviația de bombardament americană a început să lovească, în timpul unor misiuni *masive*, desfășurate pe tip de zi, la mare altitudine și fără escorta unor formațiuni de avioane de vânătoare, în special patru tipuri obiective considerate *vitale* pentru efortul de război german (fabricile de rulmenți, de avioane, sistemul de transport și obiectivele legate de extragerea și prelucrarea petrolului). Însă inițial, pagubele provocate au fost *mici*, iar pierderile de avioane și echipaje au atins uneori chiar și nivelul de *30 %* din numărul atacatorilor. Randamentul misiunilor de bombardament strategic – susține un document oficial al *USAF* – s-a îmbunătățit simțitor abia în 1944, dar abia în 1945 aviația americană a reușit să distrugă *complet* producția germană de combustibil și sistemul german de transport[588].

---

[586] Martin GILBERT, *The Second...*, p. 5

[587] Phillip S. MEILINGER, recenzie la *The Strategic Air War against Germany, 1939-1945: The official report of the British Bombing Survey Unit*, Frank Cass, Ilford, Essex, England, 1998, în *Aerospace Power Journal*, vol. 13, no. 4, 1999 (iarna), pp. 107-108

[588] *Strategic Attack (Air Force Doctrine Document 2-1.2)*, USAF, 20 mai 1998, pp. 4-5

Spre deosebire de ceea ce întreprind britanicii în această fază inițială a războiului, *Bătălia Angliei* constituie, *în ciuda* eșecului final al germanilor, o *campanie masivă (și, într-o anume măsură, coerentă) de misiuni de vânătoare și de bombardament tactic și strategic*, campanie executată de către *Luftwaffe* cu o eficiență mult superioară celei obținute de primele raiduri britanice. Este suficient, cred, să amintim aici un bilanț al *Blitz*-ului, partea finală a acestei serii de loviturii seriene executate, vreme de câteva luni, atât prin raiduri de zi cât și prin misiuni de noapte, împotriva Marii Britanii. Din momentul în care obiectivul germanilor a încetat să fie nimicirea aviației de vânătoare britanice și a bazelor sale, iar eforturile făcute de *Luftwaffe* s-au concentrat împotriva Londrei (așa-numitul *Blitz*, care începe la 7 septembrie și durează până pe la jumătatea lui mai 1941), *cele 30.000 de tone de bombe au ucis cel puțin 45.000 de londonezi*[589]. (Iată câteva detalii suplimentare despre capitala britanică, devenită țintă prioritară a *Blitz*-ului: Londra a fost intens bombardată de *Luftwaffe* aproape două luni; mai precis, 57 de nopți la rând – începând cu 7 septembrie 1940, când sute de case din zona docurilor au fost distruse și peste 2.000 de oameni au fost uciși sau răniți. A doua zi, duminică 8 septembrie, au fost uciși de bombele germane 412 civili, iar alți 747 au fost răniți. Cea mai dificilă noapte pare să fi fost pentru capitala britanică aceea din 15 octombrie, când Londra a fost atacată de cel puțin 400 de bombardiere; *toate* cartierele orașului au fost lovite și cinci căi principale au fost scoase din funcțiune; în acea noapte, 430 de londonezi au fost omorâți, iar aproape 1.000 au fost răniți.[590].);

Dar și până la începutul *Blitz*-ului, rezultatele reale ale loviturilor masate în special împotriva aerodromurilor militare britanice au fost spectaculoase (chiar dacă pierderile germanilor au fost, și ele, foarte grele). Un înalt responsabil al *RAF* nota, referindu-se la data de 5 septembrie 1940, că, până atunci, „bombardamentele *zilnice* (subl. noastră – F.D.) ale germanilor au provocat pagube importante la cinci dintre aerodromurile noastre înaintate și la șase sau șapte dintre centrele noastre operaționale", ceea ce „a făcut să scadă simțitor potențialul defensiv al aviației de vânătoare engleze"[591]. Practic, este posibil ca, *dacă* germanii nu și-ar fi schimbat brusc prioritățile, capacitatea de rezistență a piloților din *Fighter Command* să se prăbușească, ceea ce ar fi putut avea consecințe incalculabile asupra mersului războiului.

Dintre misiunile de bombardament *strategic* executate de către germani în toamna lui 1940, după declanșarea *Blitz*-ului și în paralel cu acesta, cea mai cunoscută este raidul împotriva orașului Coventry (care demonstrează, între altele, ce serioase ar fi fost șansele Germaniei de a-și lovi grav unii adversari, *dacă* s-ar fi concentrat în timp util pentru a construi și folosi bombardiere *grele*). La 14 noiembrie 1940, în jur de 500 de bombardiere germane – în marea lor

[589] Eric MARKUSEN, David KOPF, *op. cit.*, p. 154

[590] Pentru aceste date, vezi *Ourselves in Wartime*, Odhams Press Limited, London, 1945, pp. 65-72

[591] Marcel JULLIAN, *Bătălia Angliei: Iulie-septembrie 1940. „cea mai frumoasă perioadă"*, Ed. Politică, București, 1968, pp. 199-200

majoritate aparate ușoare și mijlocii – atacă într-un raid de noapte orașul britanic. Mai multe fabrici din zona industrială au fost atât de grav avariate, încât, în unele cazuri, producția a fost oprită vreme de mai multe luni de zile. Dar și zonele rezidențiale sunt foarte grav afectate: 568 de britanici de toate vârstele și de ambele sexe sunt uciși, iar 80 % dintre clădirile din zona centrală a orașului au fost complet distruse. S-au declanșat atât de multe incendii, ulterior legate între ele, în mod natural, într-un așa-numitul fenomen numit *furtună de foc*, încât nici măcar pompierii veniți în număr mare din regiunile învecinate n-au reușit să aducă situația sub control. Raidul este considerat de către specialiști ca fiind exact *modelul* pe care britanicii și americanii l-au aplicat, pe scară mult mai largă, la Hamburg în 1943 și la Dresda în 1944, iar mareșalul de aviație Harris a recunoscut deschis că din studierea incendiilor de la Coventry, britanicii au învățat principiul de a declanșa, prin încărcături incendiare, cât mai multe incendii *concomitente*[592]. (În legătură cu Coventry-ul, un centru de provincie care avea o populație totală de 250.000 de locuitori, merită făcută și următoarele precizări suplimentare: orașul a fost lovit în doar câteva ore de mai multe bombe decât oricare orice suprafață similară din capitala britanică, pe parcursul întregului *Blitz*. S-au produs cel puțin 600 de incendii și explozii masive, și întreg centrul a fost complet distrus. Până în mai 1941, orașul avea să mai fie bombardat în alte două ocazii, și peste 1.200 de civili au murit în aceste trei raiduri. Dar și alte orașe britanice au fost, între septembrie 1940 și mai 1941, ținta unor masive raiduri nocturne: orașul Birmingham a fost bombardat de 7 ori, unul din raiduri fiind executat de formații însumând peste 350 de avioane; orașul Bristol a fost, la rândul său, ținta a 6 raiduri aeriene masive, iar orașele Sheffield și Manchester au fost bombardate, fiecare, de câte două ori[593].)

Dacă e să facem acum un scurt bilanț al rezultatelor însumate ale bombardamentelor aeriene întreprinse de Germania asupra Marii Britanii, următoarele cifre sunt semnificative: Doar în Anglia și Țara Galilor, numărul total de case *complet* distruse de bombele aviației germane a fost, până în septembrie 1943, de 150.000; alte 250.000 au fost grav avariate; în plus, 1.103 școli, precum și aproximativ 500 de spitale au fost grav avariate sau distruse[594]. În total, între 1 septembrie 1939 și ianuarie 1944, peste 2.750.000 de locuințe au fost lovite (cam 20 % din totalul caselor din Marea Britanie), în jur de 4.000 de biserici au fost distruse și 50.324 de oameni au murit în urma bombardamentelor germane, alți 60.222 fiind răniți suficient de grav pentru a fi spitalizați[595] (aproape toate aceste obiective și victime fiind ținte *civile*).

Pentru a opera acum o evaluare cât mai precisă a caracteristicilor și efectelor campaniilor de bombardament strategic de *mare anploare* (adică cu o

---

[592] În legătură cu episodul Coventry, vezi Martin GILBERT, *A History of...*, vol. II, p. 352

[593] Pentru toate acestea, *Ourselves in Wartime*, Odhams Press Limited, London, 1945, pp. 89-95

[594] *Ibidem*, p. 112

[595] *Ibidem*, p. 120

durată mare, întreprinse fără pauze semnificative și cu folosirea de efective umane și resurse materiale mai mult decât suficiente) efectuate de anglo-americani asupra Germaniei (începând cu 1941-1942) și de americani în Pacific, merită menționate de la bun început următoarele elemente: În primul rând, în *ambele* cazuri, *ținta principală reală au constituit-o marile așezări urbane și populația civilă*; campaniile de bombardament au încercat – și, în bună măsură, au și reușit – *să năruiască progresiv voința națională și moralul național* ale Germaniei și Japoniei, obligând în final ambele țări să capituleze *fără* condiții. De asemenea, merită menționat faptul că, măcar în cazul SUA, în rândurile comandanților aviației de bombardament, care s-a specializat în așa-numitele *bombardamente de precizie* pe timp de zi, *preocupările pentru războiul just sau pentru moralitate au fost minime*[596] (dovadă suplimentară clară că logica *războiului total* este incompatibilă cu regulile *războiului clasic-limitat*, ‚cavaleresc' și ‚civilizat', precum și că democrațiile liberale moderne sunt cât se poate de capabile – și dispuse – să recurgă, atunci când *interese majore* sunt în joc, la metodele *războiului total*).

În *cazul campaniilor aeriene întreprinse de anglo-americani împotriva Germaniei*, cantitatea totală de bombe lansată de aliați a fost – după unele calcule – de aproximativ 2.700.000 de tone. Împotriva *Reich*-ului au fost executate nu mai puțin de 1.440.000 de ieșiri (o ieșire = 1 zbor/avion) ale aviației de bombardament și 2.680.000 de ieșiri ale aviației de vânătoare. Pentru a înțelege mai exact mărimea absolută a efortului aliat în ceea ce privește războiul aerian, merită amintit faptul că Anglia a alocat forțelor aeriene „între 40 și 50 % din *producția* (subl. noastră – F.D.) sa de război", în timp ce SUA au alocat, și ele, în jur de 35 %. Trebuie însă amintit aici faptul că unii autori se referă nu atât la cantitatea enormă de *resurse* folosite în bombardamentele aeriene, ci, dimpotrivă, la cantități modeste, dar folosite cu eficiență extraordinar de înaltă; așa de exemplu, există autori care susțin, în legătură cu eficiența campaniilor de bombardament aerian strategic întreprinse împotriva Germaniei între 1939 și 1945, că acestea au consumat *doar 7 % din întregul efort* britanic de război, în timp ce armata *terestră* britanică a absorbit de 8 ori mai multe resurse; dar aceste resurse limitate alocate misiunilor de bombardament aerian au distrus *complet* economia *Reich*-ului, care practic nu mai funcționa atunci când, la sfârșitul lui februarie 1945, trupele terestre anglo-americane au intrat pe teritoriul Germaniei[597]. Cu aceste alocări de resurse au putut fi aruncate în luptă *concomitent*, la momentul de efort *maxim* al campaniei aeriene, nu mai puțin de 28.000 de avioane de toate tipurile, pilotate și deservite la sol de efective totale de peste 1.300.000 de oameni. Efectele obținute au fost absolut spectaculoase. Așa de exemplu, Hamburgul, bombardat în trei raiduri succesive de noapte la

---

[596] William DEAN, *op. cit.*, pp. 114-116

[597] Phillip S. MEILINGER, recenzie la *The Strategic Air War against Germany, 1939-1945: The official report of the British Bombing Survey Unit*, Frank Cass, Ilford, Essex, England, 1998, în: *Aerospace Power Journal*, vol. 13, no. 4, 1999 (iarna), pp. 107-108

sfârșitul lui iulie și începutul lui august 1943, a fost distrus în proporție de cel puțin 30 %, iar numărul celor uciși acolo pare să se fi ridicat la peste 100.000 de oameni; evaluatorii aliați consideră că „niciun alt raid aerian n-a zguduit Germania atât de mult" ca acelea care au lovit și distrus Hamburgul.

Efectele economice ale bombardamentelor strategice au fost și ele majore. După raidurile masive (în care au fost lansate cam 12.000 tone de bombe) întreprinse în august 1943 împotriva uzinelor de *rulmenți* de la Sowheinfurt (unde se produceau cam jumătate din rulmenții fabricați în întregul *Reich*), producția a scăzut, în septembrie, la mai puțin de 35 % din nivelul atins înaintea bombardamentelor.

La fel de grav lovită a fost și producția de *combustibil sintetic*. Înainte de mai 1944, uzinele de benzină sintetică produceau 316.000 tone de combustibil lunar; trebuie menționat și faptul că, după pierderea câmpurilor petroliere din România, în august 1944, aceste uzine reprezentau *ultima* sursă cu adevărat importantă de combustibil a Germaniei. Dar bombardamentele masive au reușit să reducă producția la doar 107.000 tone în iunie 1944 și la doar 17.000 de tone în septembrie. Și producția de combustibil sintetic cu cifră octanică mare, destinat aviației, s-a prăbușit ca urmare a bombardamentelor aeriene aliate, scăzând de la 175.000 tone în aprilie 1944 la doar 5.000 de tone în septembrie (astfel de rezultate au fost obținute în special prin *lovirea repetată* a unor ținte importante; așa de exemplu, uzina de combustibil sintetic de la Leuna a fost bombardată de 22 de ori).

Producția germană de *oțel* a fost, și ea, foarte grav afectată de bombardamente. Germania putea produce, în mod normal, în jur de 23.000.000 tone anual, iar regiunile cucerite – alte în jur de 17.000.000 tone. Din întreaga producție germană, în jur de 69 % (deci cam 16.000.000 tone) provenea din Ruhr. Ca urmare a bombardamentelor aeriene aliate, capacitatea Ruhr-ului de a produce oțel de calitate înaltă a scăzut cu 80 % doar între iunie și decembrie 1944, iar la sfârșitul lui 1944, întreg *Reich*-ul mai producea doar 1.000.000 de tone de oțel (altfel spus, *doar între 2,5 și 4 %* din capacitatea sa *totală* de producție!). Producția de *camioane* a ajuns și ea, în doar câteva luni din a doua jumătate a lui 1944, la doar 35 % din nivelul anterior marilor raiduri de bombardament. *Traficul feroviar* a fost și el distrus de bombardamentele aeriene, întreprinse în special începând din august 1944. De la un volum total săptămânal de 900.000 de vagoane la începutul lui august 1944, transporturile pe calea ferată s-au redus în Germania la doar 700.000 de vagoane săptămânal (la sfârșitul lui octombrie) și la doar 214.000 vagoane pe săptămână la începutul lui martie 1945. Ca urmare a tuturor acestor date, nu este de mirare că raportorii aliați afirmau, în septembrie 1945, că „puterea aeriană aliată a fost *decisivă* (subl. noastră – F.D.) în războiul din Europa de Vest[598]. Un raport oficial britanic, document secret

[598] Pentru toate acestea, vezi *The United States Strategic Bombing Survey, Summary Report (European War), September 30, 1945*, text accesat la adresa de internet http://www.anesi.com/ussbs02.htm, la data de 3 decembrie 2003

vreme de câteva zeci de ani, descrie, şi el, cât de *devastatoare* au fost efectele bombardamentelor strategice asupra Germaniei naziste. Ponderea celor absenţi la locul de muncă în regiunile intens bombardate, de exemplu, a atins chiar şi 25 % dintre cei angajaţi, iar începând cu vara lui 1944, *mai multe industrii vitale s-au prăbuşit aproape complet* (producţia de petrol, de oţel, de produse chimice, de substanţe explozive, de cauciuc şi de îngrăşăminte chimice)[599]. Merită o atenţie specială şi faptul că asemenea rezultate absolut spectaculoase au fost obţinute împotriva Germaniei, *în ciuda* strategiilor şi priorităţilor complet *diferite* folosite de către britanici şi de către americani. Dacă planificatorii militari americani erau, la un moment dat, obsedaţi mai ales de necesitatea de a distruge complet industria producătoare de combustibil lichid a Germaniei, britanicii credeau că metoda cea mai eficientă de a lovi de moarte *Reich*-ul era să distrugă sistemul de transport. Dincolo de aceste diferenţe şi divergenţe – care au dus, inevitabil, şi la o anumită *risipă de resurse* – bombardamentul strategic a fost, totuşi, un instrument *decisiv* în lupta împotriva Germaniei naziste[600].

În cazul *Japoniei*, efectele totale ale bombardamentelor strategice întreprinse de americani sunt, în linii mari, cel puţin la fel de grave. Economia ţării depindea, în bună măsură, de un număr mare de întreprinderi relativ mici, cu cel mult 250 de angajaţi fiecare. Majoritatea întreprinderilor de acest tip din zona Tokyo – şi care dădeau, împreună, cam 50 % din producţia industrială a oraşului – au fost complet distruse sau cel puţin foarte grav avariate de bombardamentele aeriene. Acestea au scos din funcţiune şi 28 de centrale electrice mari, *reducând producţia de energie electrică a Japoniei cu cel puţin o şeptime*. Tot bombardamentele aeriene strategice au dus şi la scăderea dramatică a producţiei *tuturor* industriilor vitale pentru efortul de război: în august 1945, capacitatea de a prelucra petrol a Japoniei se redusese cu 83 %, producţia de motoare de avion – cu 75 %, producţia de aeronave – cu 60 %, cea de echipament electrotehnic şi de comunicaţii – cu 70 %, cea de muniţii şi arme pentru armata terestră – cu 30 %, iar cea de arme şi muniţii pentru marina de război – cu 28 %. *În iulie 1945, întreaga producţie industrială japoneză nu mai reprezenta decât 40 % din nivelul atins în 1944, iar această scădere uriaşă se datorează, în cea mai mare măsură, ritmului susţinut şi caracterului masiv al bombardamentelor aeriene strategice.*

În ceea ce priveşte situaţia concretă a Japoniei, mai trebuie să evaluăm şi importanţa *reală* a celor două misiuni de bombardament cu arme atomice, întreprinse de americani la 6 şi respectiv 9 august 1945. *Pierderile în rândul populaţiei civile fără rol important în efortul de război au fost enorme* (cu totul, în jur de 200.000 de morţi şi răniţi în ambele oraşe). Dar valoarea economico-

---

[599] Phillip S. MEILINGER, recenzie la *The Strategic Air War against Germany, 1939-1945: The official report of the British Bombing Survey Unit*, Frank Cass, Ilford, Essex, England, 1998, în: *Aerospace Power Journal*, vol. 13, no. 4, 1999 (iarna), pp. 107-108

[600] *Ibidem*, pp. 107-108

strategică a celor două localități n-a fost – paradoxal, dar adevărat – decât par redusă. În cazul Hiroshimei, *toate* marile uzine de la periferii (care concentrau jur de 74 % din întreaga producție industrială a orașului) au rămas în stare funcționare, iar 94 % dintre muncitorii care lucrau acolo nici măcar n-au fi răniți. Nici importanța orașului ca nod feroviar n-a scăzut decât temporar, pent simplul motiv că, la doar două zile după bombardament, *toate* liniile ferate ca traversau orașul funcționau din nou. În cazul orașului Nagasaki, efecte economice ale bombardamentului atomic au fost mai mari (pentru că emisiuni radioactive de diferite tipuri, ca și unda de șoc au fost mult mai puternice decât Hiroshima). Dar chiar și așa, cam 42 % din valoarea uzinelor de armament a fost *deloc* afectată, și la fel s-au întâmplat lucrurile și cu 22 % din valoar întreprinderilor metalurgice. Marea uzină de produse electrice a concernu Mitsubishi, aflată la periferia orașului, a scăpat cu doar 23 % din utilaje afectat iar șantierul naval n-a fost deloc afectat de explozia atomică. Dacă războiul a continuat, întreaga capacitate productivă a orașului ar fi fost refăcută în *cel mu* 15 luni, iar multe dintre întreprinderile industriale parțial distruse și-ar fi putu relua activitatea, cu randament de cel puțin 80 %, în cel mult 2-6 luni[601].

De asemenea, astăzi știm cu siguranță că o debarcare americană în Japonia nu era deloc iminentă în vara lui 1945 – prima invazie în insula cea mai de sud a arhipelagului nipon era programată cel mai devreme pentru noiembrie, iar debarcarea în zona Tokyo și în alte regiuni ale insulei Honshu ar fi trebuit să aibă loc abia *după* martie 1946. Dar, până atunci, afirma în termenii cei mai lipsiți de echivoc un raport publicat în 1946 de *US Strategic Bombing Survey*, Japonia, *deja complet* epuizată, urma *oricum* să capituleze (cel mai târziu la sfârșitul lui 1945, și aceasta chiar și fără să fie lovită cu arme atomice, *fără* să fie atacată de URSS și fără să fie invadată de SUA)[602]. Cum toate acestea sunt afirmate chiar de specialiști americani – pe care în nici un caz nu-i putem bănui că ar fi avut intenția și/sau interesul de a minimaliza importanța și utilitatea strategică a pierderilor și distrugerilor provocate (și de a de-legitima astfel folosirea celor două arme atomice), rezultă cu claritate *că bombardamentele strategice întreprinse cu muniții convenționale par să fi fost mai eficiente decât cele întreprinse cu armele atomice de putere relativ mică și cu randament scăzut care erau disponibile în 1945.*

De asemenea, rezultă cu destulă claritate că folosirea armelor atomice *nu se justifică pe deplin* în termeni strict strategici (fie ei militari și economici), ceea ce înseamnă că *Hiroshima și Nagasaki rămân, în ceea din urmă, acțiuni îndreptate prioritar împotriva populației civile și, deci* (ca să folosim o trimitere la lista factorilor constitutivi ai puterii naționale pe care o propune Hans J. Morgenthau), *îndreptată aproape exclusiv împotriva resurselor demografice și*

---

[601] Pentru toate acestea, vezi raportul oficial intitulat *The United States Strategic Bombing Survey: Summary Report (Pacific War), 1st of July, 1946*, la adresa de internet http://www.anesi.com/ussbs01.htm, accesat la data de 3 decembrie 2003

[602] John W. DOWER, *op. cit.*, p. 43

împotriva moralului națiunii japoneze, și nicidecum în mod direct împotriva capacității militare a Japoniei de a continua războiul.

Pentru a face, totuși, un bilanț al rolului bombardamentelor strategice împotriva Japoniei, este suficient să amintim opinia unor înalte oficialități militare ale SUA, care afirmau acum câțiva ani că aceste misiuni „au dat *lovitura de grație* (subl. noastră – F.D.) unei națiuni japoneze deja izolate economic și militar"; același document *oficial* al *USAF* afirmă că efectele raidurilor asupra orașelor japoneze sunt estimate ca fiind absolut „devastatoare"[603].

Pentru evaluarea acum importanței bombardamentului *strategic* în *perioada postbelică*, trebuie amintit mai întâi faptul că un document redactat de către *OSS* încă din aprilie 1945 cerea imperios factorilor de decizie politică americani să facă *orice* pentru a menține, în viitor, controlul SUA asupra insulelor Mariane, Caroline și Marshall, fiindcă „într-o epocă a bombardamentului la mare distanță, aceste insule ne sunt mai necesare pentru apărare decât erau insulele Hawaii în trecut"[604]. Pasajul este semnificativ pentru intenția, extrem de tipurie, a unor instituții americane de a acționa astfel încât SUA să poată controla situația din *întreg* Extremul Orient prin intermediul folosirii *bombardierelor strategice*, fie în misiuni de luptă, fie chiar și numai ca simple instrumente de amenințare și presiune politico-militară.

În timpul *războiului din Coreea* (1950-1953), într-un interval de doar câteva săptămâni după declanșarea ostilităților, aviația americană de bombardament "a distrus practic *întreaga* (subl. noastră – F.D) capacitate industrială"[605] a nord-coreenilor. Primele lupte aeriene din acest război au avut loc pe 27 iunie 1950, la doar două zile de la declanșarea ostilităților. Până în jurul datei de 20 iulie (deci în doar trei săptămâni), forțele aeriene americane realizaseră deja *superioritatea* aeriană, iar la sfârșitul lui august obținuseră chiar *supremația* aeriană. Cu totul, aviația militară americană a executat în Coreea 720.980 de ieșiri, în timpul cărora au fost lansate împotriva inamicului 476.000 tone de muniții de tipuri diferite. Între rezultatele principale obținute de folosirea aviației ca armă *strategică*, merită menționate distrugerea a peste 82.900 de vehicule de transport inamice, raderea Phenianului de pe fața pământului (în timpul a două misiuni succesive, în iunie și august 1952), ca și distrugerea, între 24 și 27 iunie 1952, a în jur de 90 % din întreaga capacitate de producție hidroelectrică a nord-coreenilor. În mai 1953 au fost bombardate devastator culturile de orez, liniile de cale ferată și șoselele (ceea ce i-a și forțat, în final, pe factorii de decizie de la Phenian să accepte încetarea ostilităților). De asemenea, loviturilor aeriene – fie ele tactice sau strategice – le revine o cotă-parte importantă din cei *2.000.000 de civili morți*, ca și mulți dintre cei 2.400.000 de militari morți în timpul războiului[606]. În ceea ce privește efectul *total* al

---

[603] *Strategic Attack (Air Force Doctrine Document 2-1.2)*, USAF, 20 mai 1998, pp. 5-6
[604] Lawrence S. WITTNER, *op. cit.*, p. 76
[605] „B-29s over Korea", *Air Power History*, vol. 47, no. 2, 2000 (vara), p. 26
[606] William T. Y'BLOOD, „Air War over Korea", *Air Power History*, vol. 47, no. 2, 2000 (vara), pp. 4-9

bombardamentelor strategice în Coreea, generalul american de aviație Curt LeMay – cel care justificase folosirea armelor atomice împotriva Japoniei, afirmând că abia „atunci când ai omorât destui oameni", inamicii „vor înceta să lupte" – declara că „am incendiat *complet* (subl. noastră – F.D.) aproape fiecare oraș, atât din Nord cât și din Sud, ...am ucis mai bine de un milion de civili coreeni și am alungat alte câteva milioane din casele lor"[607]. Pentru a obține astfel de rezultate, efortul făcut de unitățile înzestrate cu *bombardiere grele* a fost unul deosebit de important: în total, avioanele americane de bombardament strategic de tipul *B-29* au executat, în timpul războiului din Coreea, nu mai puțin de 10.125 de ieșiri pe timp de zi și 10.323 ieșiri pe timp de noapte, lansând în total 168.368 de bombe. Doar 72 de bombardiere grele au fost pierdute în timpul acestor misiuni (cea mai mare parte fiind doborâte de către aviația de vânătoare inamică, înzestrată cu aparate suficient de performante, de fabricație sovietică, doar 5 de către artileria antiaeriană)[608].

Următorul război în care au fost folosite, pe scară largă, bombardamentele aeriene și bombardierele *strategice*, a fost cel din *Vietnam*[609]. În acest război au apărut pentru prima dată așa-numitele *„bombe inteligente"* ghidate în general prin laser. Ele au dus la o *creștere semnificativă a randamentului misiunilor aeriene*: pentru distrugerea unui pod important de lângă Hanoi, de exemplu, n-a mai fost nevoie, în final, de 177 de ieșiri-avion desfășurate pe parcursul a doi ani și în cadrul cărora să fie lansate 386 de tone de bombe, ci doar de 37 de „bombe inteligente", lansate de numai 20 de aeronave tactice în răstimp de două zile[610]. De asemenea, doar între iunie 1965 și februarie 1969, bombardierele *B-52 Stratofortress* au efectuat 45.000 de misiuni de luptă în Vietnam, lansând peste 1.000.000 de tone de bombe[611]. Deși multe istorici susțin că *strategia totală* americană, axată pe folosirea misiunilor de bombardament strategic, a fost *decisivă* – cel puțin în plan militar – în Vietnam există și câteva evaluări *credibile* care infirmă astfel de asertiuni. Așa de exemplu, colonelul superior Bui Tin, ofițer în Statul Major General al armatei Vietnamului de Nord, afirma acum aproape 10 ani că *doar dacă* aceste misiuni „ar fi fost concentrate într-un singur interval scurt", ar fi putut avea efecte într-adevăr *devastatoare*. Dar, spune Bui Tin, „bombardamentele s-au simplificat în pași mici sub Johnson și asta nu ne-a dăunat. Am avut timp *suficient* (subl. noastră – F.D.) pentru a pregăti rute alternative și obiective alternative"[612] care să le înlocuiască pe cele amenințate, avariate sau complet distruse.

---

[607] Joseph R. STROMBERG, *op. cit.*

[608] „B-29s over Korea", *Air Power History*, vol. 47, no. 2, 2000 (vara), pp. 26-27

[609] pentru componenta *aeriană* a acestui război, vezi, între altele, colonel Dewey WADDELL, major Norm WOOD, colonel Donaldson D. FRIZZELL, colonel Ray B BOWERS, lt. colonel Gordon NELSON, căpitan Thomas D. des BRISAY, (editors), *Air War – Vietnam*, Arno Press, New York, 1978

[610] *Strategic Attack (Air Force Doctrine Document 2-1.2)*, USAF, 20 mai 1998, p. 10

[611] John E. OLSON, *op. cit.*, pp. 33-36

[612] Charles Tustin KAMPS, „The JCS 94-Target List", *Aerospace Power Journal*, vol. 15, no. 1, 2001 (primăvara), pp. 67-80

În legătură cu natura și semnificația oricărui *război major*, cu un puternic – și foarte costisitor – *accent pus pe forța aeriană și/sau racheto-nucleară*, trebuie făcută precizarea că specialiștii militari nu aveau, la apogeul Războiului Rece, nici un fel de iluzii. Ei știau, foarte clar, că o asemenea confruntare *va deveni* rapid, chiar dacă nu aceasta va fi planul inițial, ceea ce am numit *război total* complet configurat. Doctrina militară sovietică, așa cum era ea predată la *Academia Vorașilov* a Statului Major General – pe care o cunoaștem în amănunt, datorită efortului făcut de un ofițer afghan, care a notat meticulos, în ciuda interdicției clare, tot ceea ce i se prezenta în orele de curs – afirma clar că „forțele nucleare *strategice* (subl. noastră – F.D.)" vor fi „folosite simultan împotriva *întregului teritoriu* (subl. noastră – F.D.) al coaliției inamice", ceea ce va însemna că „*toate* (subl. noastră – F.D.) națiunile vor deveni implicate într-un asemenea război", precum și că „chiar măcar țările neutre nu vor putea scăpa de efectele depunerilor radioactive"[613]. Semnificația pasajului citat e enormă: ei demonstrează, foarte clar, în ce măsură *bombardamentul strategic – aerian sau racheto-nuclear – anulează complet chiar și avantajul unei adâncimi enorme a teritoriului inamic.*

Importența bombardamentului aerian strategic în lumea contemporană este, de altfel, subliniată în mod special de manieră în care profesorii de de artă militară de la *Academia Vorașilov* se refereau la acest subiect. Cum „economia națională a țărilor participante va susține efortul de război", se impunea – spuneau ei – limitarea drastică a capacității de rezistență a inamicului. În vederea realizării unui asemenea obiectiv strategic *major*, de natură *politico-militară*, teoreticienii sovietici din anii '70 recomandau ca, până și în cazul unui război limitat, „ținte economice inamice din *adâncimea teritoriului* (subl. noastră – F.D.) să fie lovite de misiuni ale *aviației* (subl. noastră – F.D.) strategice", ceea ce va avea ca urmare faptul că măcar „o parte din uzinele de producție a armamentului vor fi distruse"[614]. Aceiași teoreticieni militari sovietici susțineau explicit necesitatea *concentrării forțelor ca precondiție a succesului războiului aerian*, aducând în sprijinul acestei argumente și exemple istorice puternice. De exemplu – spuneau ei – „germanii au avut 1.500 de avioane pe direcția lor strategică principală în 1942, număr care reprezenta 53 % din toate aeronavele germane de pe frontul sovieto-german"[615].

O parte din aceste concluzii *politico-strategice* formulate în anii '70 sunt valabile și mai târziu. Altele nu. Așa de exemplu, în timpul *primului Război din Golf*, bombardierele strategice – de tipul B-52 – nu au fost folosite împotriva unor ținte civile, astfel încât să se poată respecta (măcar în parte) principiul –

---

[613] Graham Hall TURBIVILLE, Jr. (general editor), *The Voroshilov Lectures: Materials from the soviet General Staff Academy, volume I: Issues of Soviet military strategy, compiled by Ghulam Dastagir Wardak, colonel (retired), Afghan Armed Forces*, National Defense University Press, Washington, DC, 1989, p. 71

[614] *Ibidem*, p. 74

[615] *Ibidem*, p. 331

caracteristic *războiului clasic-limitat* – privind deosebirile între țintele militare legitime și țintele civile. În locul bombardierelor grele, capabile să radă de pe fața pământului orașe întregi, au fost folosite mai ales avioane de tipul *F 111*, capabile să lanseze cu precizie „bombe inteligente". Dar, chiar și așa, au existat *accidente de mari proporții și de o gravitate incontestabilă*: americanii au lovit și distrus un adăpost antiaerian din Amiriya, o suburbie a Bagdadului, iar britanicii au lovit și ei un mare centru comercial din Falucha, pe când încercau să bombardeze un pod important din punct de vedere militar[616]. Pentru a evalua efectele misiunilor de *bombardament strategic* în timpul primului Război din Golf, este suficient – cred – să amintim faptul că un document oficial, de doctrină, al *USAF* afirmă în termeni explicați că atacurile aeriene au reușit cu deplin „să izoleze conducerea irakiană de forțele sale militare, să neutralizeze elemente-cheie ale producției și infrastructurii naționale, *să lase această națiune practic lipsită de apărare* (subl. noastră – F.D.)". Avem de-a face, susține *USAF*, cu o operațiune militară care demonstrează pe deplin că aviația poate fiinţa „nu numai o contribuție indispensabilă la eforturi totale ale tuturor genurilor de armă întrunite, dar, în circumstanțe potrivite, chiar capacitatea de acțiune *decisivă* (subl. noastră – F.D.) în război"[617]. Merită amintit cici și faptul că alte documente oficiale ale forțelor armate americane evaluează în mod complet diferit operațiunea *Desert Storm*, care ar demonstra că, oricât ar fi de puternice, forțele aeriene și spațiale „*nu au* (subl. noastră – F.D.) potențialul de a fi elemente dominant și, în unele momente, decisiv" al războiului modern[618].

O altă recentă *campanie aeriană strategică de mare amploare, împotriva unui inamic de tip convențional, dispunând de o infrastructură fixă importantă* a fost aceea întreprinsă, în 1999, împotriva regimului ultra-naționalist al lui Miloșevici. În legătură cu eficacitatea *reală* a campaniilor de bombardament *strategic* în condițiile de astăzi, merită recentată opinia unui autor ca Cene Myers, fost ofițer de carieră, cu peste 3.000 de ore de zbor (inclusiv la bordul unor avioane de tip *B-52*), referitoare la această campanie aeriană intensă. Ei recunoaște clar că forțele *militare* terestre sârbești au fost „puțin lovite", fiindcă erau „dispersate și ascunse" cu dibăcie. În același timp, el afirmă că faza într-adevăr *strategică* a bombardamentelor – în care *nu au mai fost lovite ținte militare, ci uzinele petroliere, nodurile de comunicații și uzinele electrice din Serbia* – a avut, probabil, un rol mult *mai mare* în configurarea succesului final al NATO. Dar, afirmă tot Myers, folosirea forței aeriene mai degrabă „a exacerbat operațiile de etnic cleansing decât să le oprească". Și generalul Michael Ryan, șeful de stat major al *USAF*, recunoștea, de altfel, că „puterea aeriană n-a putut opri" jefuirea „casă cu casă" a localităților și cartierelor locuite de kosovarii d

[616] Nicholas G. POTION, *op. cit.*, pp. 24-29
[617] *Strategic Attack (Air Force Doctrine Document 2-1.2)*, USAF, 30 mai 1998, pp. 10-11
[618] *Air Force Basic Doctrine (Air Force Doctrine Document 1)*, U.S. Air Force, septembrie 1997, p. 4

origine etnică non-sârbă[619] și de religie musulmană. Tot în legătură cu această campanie, merită făcute și alte precizări. În primul rând, cantitatea de muniție ghidată (așa-numitele *bombe inteligente*) folosită acest război a fost *relativ mică*: doar în jur de 35 % din cantitatea totală de bombe folosită în timpul raidurilor aeriene executate împotriva Serbiei, ca urmare a atrocităților întreprinse, din ordinul Belgradului, în Kosovo (însă, chiar limitată, această cantitate reprezenta o creștere *spectaculcasă* față de proporția de doar 8 % a *armelor inteligente* utilizate în timpul primului război din Golf[620]). Ca urmare, putem lesne înțelege că, deocamdată, *capacitatea reală de a lovi doar ținte militare și de a evita producerea de pierderi și pagube colaterale rămâne, de fapt, extrem de redusă chiar în cazul acțiunilor militare de mare amploare întreprinse de state liberale, democratice și prospere, care controlează cantități enorme de tehnologii militare moderne.*

Merită subliniat și faptul că, în timpul campaniei aeriene îndreptate împotriva regimului lui Miloșevici, *procedurile de selectare și aprobare a țintelor loviturilor aeriene au fost greoaie, complicate și foarte cronofage*; așa de exemplu, orice țintă trebuia aprobată mai întâi de către oficialitățile militare americane, apoi de către *Consiliul Nord-Atlantic*, iar apoi de către autoritățile civile ale Marii Britanii, Germaniei, Italiei, Franței și SUA[621]; în astfel de condiții, ceea ce este uimitor este faptul că, *totuși*, loviturile aeriene au avut, în cele din urmă, o eficacitate remarcabilă (este drept, *doar* – sau cel puțin *în special* – împotriva unor obiective prioritar civile și fixe/imobile, fără ca puterea unităților militare sârbe din Kosovo să fie într-adevăr prea sever lovită).

În al treilea rând, atunci când evaluăm *eficacitatea reală* a campaniei de bombardament strategic întreprinsă împotriva Serbiei lui Miloșevici în 1999, trebuie neapărat luate în calcul și opiniile potrivit cărora nu vorbim despre un *succes al strategiei totale* a Vestului, ci despre un *eșec major*. Și aceasta pentru că „78 de zile au reprezentat un *interval uimitor de lung* (subl. noastră – F.D.) pentru a face Serbia să-și retragă forțele terestre din Kosovo"; în plus, avem de-a face cu o prelungire a ostilităților care nici măcar nu fusese luată în calcul: înainte de declanșarea loviturilor aeriene masive, Secretarul de Stat al SUA afirma că Miloșevici va fi înfrânt foarte rapid, „profeție care nu s-a împlinit" deloc[622].

În sfârșit, merită amintită și maniera în care specialiștii militari chinezi evaluează rezultatele și semnificație campaniei aeriene împotriva Serbiei. Analiști chinezi militari dintre cei mai importanți, care lucrează acum fie în cadrul *Academiei de Științe Militare*, fie în cadrul *Universității Naționale de*

---

[619] Gene MYERS, „Public Perceptions of the Air War over Serbia", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 1, 2000 (primăvara), pp. 85-88

[620] Christopher COKER, *op. cit.*, p. 80

[621] Paul C. STRICKLAND, *op. cit.*, pp. 13-25

[622] Martin AGÜERA, „Air Power Paradox: NATO's 'Misuse' of Military Force in Kosovo and its Consequences", *Small Wars & Insurgencies*, vol. 12, no. 3, 2001 (toamna), p. 120

Apărare, afirmă că *obiectivele* războiului aerian din Kosovo s-au extins continuu: au fost lovite mai întâi apărarea antiaeriană și centre de comandă și control, apoi și trupele terestre, apoi și ținte economice; de asemenea, dacă inițial au fost lovite exclusiv obiective situate la sud de paralela 44, ulterior au fost atacate și obiective aflate la nord de aceasta; în sfârșit, numărul aeronavelor implicate în misiuni a crescut semnificativ după primele trei zile de bombardamente. (*Iar trecerea de la obiective strict militare la ținte civile, ca și lărgirea semnificativă și bruscă a ieșirilor de aprovizionare ale acestora, sunt foarte clar trăsături care vorbesc despre o escaladare a conflictului către un nivel pe care putem numi «războiul total».* Imaginea unui *război total* întreprins împotriva regimului lui Milošević este prezentă implicit și în unele alineate, care afirmă, de pildă, că înaintea atacului (cel mai probabil accidental) întreprins asupra ambasadei chineze la Belgrad, nu au fost bombardate „țări neutre" numeroase obiective *civile*, cum ar fi „locuințe, școli, spitale, întreprinderi industriale"[623].

În legătură cu valoarea *actuală* a misiunilor de bombardament strategic – ca și cu *perspectivele* unor astfel de misiuni în viitorul apropiat – merită făcute câteva observații, care să ia în calcul în special documente *oficiale* americane (fiindcă SUA au nu numai o tradiție importantă și succese notabile în ceea ce privește bombardamentele aeriene *strategice*, ci și *cea mai mare* flotă de bombardiere grele/strategice din lumea contemporană). Mai întâi, faptul că puterea aeriană este considerată a fi *puterea* *decisivă*: „Puterea de luptă superioară, concentrată, este folosită pentru a dobândi rezultate *decisive* (subl. noastră – F.D.)"[624]. În al doilea rând, trebuie subliniat că obținerea unor rezultate decisive înseamnă necesitatea de a concentra loviturile asupra unor ținte cu adevărat importante. Aviația americană – afirmă documentul oficial deja citat – are misiunea strategică de a „lovi direct ... centrul de greutate al adversarului"[625] (în engleză, conceptul este cel de *center of gravity* sau *COG*, ceea ce s-ar putea traduce și prin „centru de greutate", și mai aproape de sensul literal, prin „centru de gravitație"). De asemenea, trebuie precizat faptul că "distrugerea unui mare număr de ținte prin-un război de uzură nu mai este obiectivul major al războiului contemporan, afirmă același document oficial al *USAF*. Dimpotrivă, obiectivul războiului este „aplicarea coordonată" a unor forțe de diferite categorii, astfel încât asupra liderilor politico-militari inamici să se exercite „o presiune *enormă* (subl. noastră – *F.D.*)" care să-i determine pe adversari „să se supună voinței noastre naționale"[626].

Iar faptul că forțele aeriene *strategice* rămân, în viziunea SUA, un instrument destinat în principal *războiului total*, reiese și din capitolul intitulat „atacul strategic", care face parte din documentul *oficial* al *USAF*,

---

[623] James V. PERRY, „Operation Allied Force: Decision Rule Beijing", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, nr. 2, 2000 (vara), pp. 79-92.
[624] *Air Force Basic Doctrine (Air Force Doctrine Document 1)*, U.S. Air Force, septembrie 1997, p.13
[625] *Ibidem*, p. 17
[626] *Ibidem*, p. 24

intitulat „*Air Force Doctrine Document 1*", făcut public în septembrie 1997 (și prefațat de generalul Michael Ryan, al treilea atare șef de stat-major al Forțelor Aeriene ale Statelor Unite - USAF), „scopul atacului strategic este acela de „a obține rezultate strategice prin lovirea centrelor de greutate (COG) ale inamicului"; aceste obiective vitale care trebuie să fie „distruse sau făcute inutilizabile" sunt, la rândul lor, descrise ca fiind *acele „caracteristici, capacități sau locații din care o forță își extrage libertatea de acțiune, puterea fizică sau voința de a lupta* (subl. noastră – *F.D.*)"[627]. Ca să cuvinte, *orice* obiectiv, fie el *civil* sau militar (această ultimă precizare a lipsit cu *desăvârșire* din calculul diferențiale *majore* între cele două tipuri distincte de țintă) poate fi desemnat ca fiind un *COG* al inamicului. Și deci poate fi atacat, fără nici o rețineri, *când* și *dacă* mersul războiului o cere.

În finalul acestui subcapitol, mai multe lucruri o precizare importantă. Și anume aceea că *bombardamentele strategice de mare intensitate, folosite în trecutul apropiat ca metodă de mânare eficientă a războiului total, mai sunt astăzi accesibile doar unui număr tot mai limitat de țări, bogate și cu acces deplin la tehnologii moderne.* Și aceasta pentru că doar acestea din urmă mai sunt perfect capabile să "țină pasul dinamic cu și să folosească cunoștințele tehnice cu producția de masă". În bună măsură, susține profesorul John Buckley, puterea aeriană și *războiul total* sunt realități strâns „legate fiecare fiind, concomitent, cauză a celeilalte și efect al celeilalte"[628]. Și în ceea ce privește dificultățile de a folosi bombardamentele aeriene *strategice*, ca și în cazurile (deja prezentate) legate de folosirea porta-avioanelor și submarinelor nucleare, acestea au de-a face cu o *concentrare tot mai evidentă a puterii militare în mâinile unui număr tot mai mic de state.*

În legătură cu relevanța *strategică* a tuturor diferitelor categorii aeriene, se impune încă o precizare. Acest aspect poate lăsa cititorului impresia că rezultate *rezistente* decisive ar putea fi obținute *doar* prin folosirea unui număr important de bombardiere *grele* (proiectate să, în funcție de situație, de avioane de vânătoare). Nimic mai puțin adevărat. Există câteva cazuri (în special în deceniile mai apropiate de ale noastre) în care chiar și un număr relativ mic de aeronave de luptă ușoare și medii (de vânătoare și vânătoare-bombardament), folosit cu multă inteligență și imaginație, poate produce rezultate *militare* și *politico-strategice* absolut spectaculoase. Unul, de exemplu, cazul aviației israeliene în *Războiul de 6 zile*. Bazându-se inițiativă și comandată (din 1958) de Ezer Weizman (care, să nu uităm, își începuse cariera de pilot militar în *RAF*), aviația israeliană a reușit în primul rând, să realizeze, în iunie 1967, *surprinderea tactică totală* (în special prin zborul la o altitudine foarte joasă, în timpul apropierii de țintă). Drept urmare, au fost lovite și distruse câteva sute de

---

[627] *Ibidem*, p. 51

[628] Todd LAUGHMAN, recenzie la John BUCKLEY, *Air Power in the Age of Total War*, Indiana University Press, Bloomington, Indiana, 1999, în *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 1, 2000 (primăvara), p. 108

avioane siriene, iordaniene şi egiptene, ceea ce a avut drept rezultat faptul că, „în răstimp de doar câteva ore, forţele aeriene egiptene şi siriene au fost practic distruse". Din punct de vedere strict tehnic, şi mai interesant e faptul că această victorie de mari proporţii – dobândită aproape fără pierderi şi care va influenţa *decisiv* evoluţia operaţiunilor aeriene – a fost obţinută doar cu folosirea armelor automate de calibru mare. Un experimentat şi important specialist militar britanic afirmă, cât se poate de clar, că „majoritatea relatărilor despre formaţii mari de avioane de vânătoare-bombardament şi despre rachete aer-sol de tip nou sunt un nonsens: tunul de 30 milimetri a fost arma principală folosită pentru *a distruge* (subl. noastră – F.D) forţele aeriene arabe şi *doar câteva bombe* (subl. noastră - F.D.) au fost folosite împotriva pistelor de zbor, fiindcă israelienii realizau cât de dificilă este scoaterea completă din funcţiune a aerodromurilor folosind bombe convenţionale"[629].

4. Blocada şi contrablocada maritimă/navală (inclusiv războiul submarin total şi războiul submarin limitat)

Atunci când vorbim despre *blocada maritimă*, ca şi despre *contra-blocadă*, ca metode (fie tactice sau operative, fie strategice) ale războiului, trebuie să precizăm că *blocada* este (desigur, *dacă şi numai dacă* este întreprinsă cu suficiente mijloace) una din cele mai eficiente instrumente ale *războiului total*. Şi aceasta fiindcă ea *poate izola complet o naţiune inamică de aliaţii săi, ca şi de surse vitale de materii prime, după cum îi poate rupe şi legăturile cu armate care acţionează la mare depărtare de teritoriul naţional, afectându-i astfel grav – şi poate ireversibil – puterea şi, deci, statutul ontic.* Cât despre *contra-blocadă*[630], merită precizat faptul că, în ciuda eforturilor mari pe care le-au făcut frecvent state supuse blocadei totale, ea pare să nu fi reuşit *niciodată* pe parcursul secolului al XX-lea să obţină *succese depline* şi definitive.

Scopul *natural* al blocadei este perfect compatibil cu logica *războiului total*: în condiţiile în care, începând încă din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, economia multora dintre marile puteri este în mare măsură dependentă de comerţul exterior, *a lovi grav şi ireversibil statutul ontic al inamicului* poate însemna, chiar şi cu respectarea *foarte* strictă a principiului strategic al economiei mijloacelor/forţelor, în special ruperea legăturilor acestuia cu partenerii comerciali şi cu sursele de materii prime cu valoare mare pentru efortul de război. Cât de *decisive* pot fi rezultatele unei blocade masive şi continue, era foarte clar încă din secolul al XIX-lea, când Sudul s-a prăbuşit – în timpul Războiului de Secesiune din SUA – *şi* datorită imposibilităţii de a se aproviziona

---

[629] Air Vice-Marshall J.E. "Johnnie" JOHNSON, *The Story of Air Fighting*, Bantam Books, Toronto, New York, London, Sydney, Auckland, 1986, pp. 314-415

[630] Pentru eficienţa blocadei şi contra-blocadei, vezi, între altele, „The Second World War", în Admiral Sergei G. GORSHKOV, *Red Star Rising at Sea*, US Naval Institute, Annapolis, 1974, pp. 77-86

din exterior cu rapidităţi suficiente de mare, muniţie şi alte produse industriale vitale.

Şi, la începutul secolului al XX-lea, un nou episod – *cursa* marginal – punea în evidenţă, cu mare claritate, că, de greve şi de construcţie, puteau fi efectele lipsei unei oricâte eficiente, aflată cu forţe şi în timp util (dar şi cât de profitabile puteau fi, din punct de vedere strategic, voinţa politică şi capacităţile tehnice de a folosi blocada). Astfel este dat în clar faptul că ai doilea război anglo-burilor a, practic, pre-început încă din momentul în care englezii l-au pierdut pe primul, în 1881. Cu toate eforturile, Paul Kruger nu a întreprins nici o măsură pentru a-i împiedica pe buri „să importe orice material modern, inclusiv tunuri de calibru mare din Germania"[632]. Desigur, împăratul Germaniei a negat în repetate ocazii *orice* amestec direct în conflictul militar din sudul Africii, afirmând inclusiv că ţara sa „se va abţine *întotdeauna* (subl. mea – F.C.) de la politici care ar putea să-i aducă complicaţii cu o putere aparţinând de Anglia"[633]. Dar – este drept, mult prea târziu – britanicii aveau să afle, în 1905, în apele Africii de Sud, nava germană *Flandern*, sub acoperire că ar fi fost cumpărată de război (episod care provocă, între altele, o adâncă *isterie naţionalistă* la Berlin, unde *Reichstag*-ul aprobă, în regim de urgenţă, fondurile necesare măririi rapide a numărului de nave de linie la 56, faţă de doar 41, câte urmau să fie construite conform unei legi aprobate încă din 1897)[634]. Şi este pe deplin de înţeles de imaginat cum s-ar fi putut desfăşura, pentru britanici, războiul cu buri, *dacă* aceştia ar fi fost *complet* împiedicaţi – prin măsuri fiscale şi tarifare de blocadă – să primească, inclusiv din Germania (şi Franţa), noi cantităţi de arme (multe dintre ele mai performante decât cele britanice), de infanterie, de tunuri şi de muniţie, suficiente pentru a le permite o existenţă de peste trei ani în faţa armatei britanice.

Înainte de începerea *Primului Război Mondial*, atât Germania, cât şi Marea Britanie se pregăteau să-şi lovească decisiv inamicul prin metoda *blocadei*. În principiu, sarcina englezilor era ceva mai simplă, având în vedere deschiderea geografică naturală a Germaniei spre marea liberă, ca şi semnificativa superioritate *cantitativă* a flotei militare britanice. Englezii aveau, la începutul războiului, 20 de nave de linie noi, de tip *Dreadnought* şi încă 17 în construcţie, faţă de cele doar 13 (plus 7 în construcţie) ale germanilor. Şi în ceea ce priveşte numărul crucişătoarelor de bătălie, înarmările erau aproape la fel: britanicii aveau 8 (plus 4 în construcţie), iar germanii doar 5 (şi încă trei în şantierele navale). Superioritatea Marii Britanii era încă şi mai pronunţată în ceea ce priveşte navele de linie de tip mai vechi (înarmate cu doar 4 piese de artilerie de calibru foarte

---

[632] Robert E.ASPREY, *War in the shadows: The guerrilla in history*, Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1975, vol. I, p. 210

[633] Prince von BÜLOW, *Memoirs of Prince von Bülow. II, From the Morocco Crisis to Resignation: 1903-1909*, Little, Brown, and Company, Boston, 1931, p. 391

[634] William CARR, *op. cit.*, pp. 202-203

[634] Field Marshall Lord CARVER, *Britain's Army in the Twentieth Century*, Pan Books, London, Basingstoke and Oxford, 1998, p. 6

mare, spre deosebire de *Dreadnought*-uri, care aveau 10 astfel de tunuri, dispuse în 5 turele): 40 față de doar 22 ale germanilor. Iar dacă vorbim despre crucișătoarele de toate tipurile, superioritatea englezilor era încă și mai mare – 102 unități, față de doar 41 germane. Germanii erau depășiți semnificativ și dacă vorbim despre distrugătoare și torpiloare (doar 144, față de cele 301 ale britanicilor)[635]. Ca urmare a acestei superiorități cantitative enorme, britanicii reușesc, de altfel, încă din primele săptămâni de război, să elimine *complet* flota comercială germană de pe *toate* mările și oceanele lumii[636].

Dar, în ciuda acestei inferiorități numerice în domeniul naval, germanii au avut – și au exploatat – câteva șanse importante de a străpunge sau de a anula măcar parțial, blocada britanică. În primul rând, un număr important de bastimente aparținând forțelor maritime regulate se aflau în diverse puncte din zona Pacificului. Ele s-au reunit într-o escadră relativ puternică, sub comanda viceamiralului von Spee și au început apoi să întreprindă acțiuni de tipul *războiului de cursă întreprins cu forțe mari*, în zona foarte vulnerabilă și foarte importantă a liniilor de comunicații dintre diferitele elemente ale Imperiului britanic. Mai întâi, germanii – care aveau la dispoziție nu mai puțin de 5 crucișătoare, dintre care însă doar două erau mari și bine protejate de blindaj – au reușit, la 1 noiembrie 1914, să distrugă, în largul coastei statului Chile, o escadră britanică. La 8 decembrie 1914, escadra lui von Spee era pe punctul să cucerească și insulele Falkiands (Malvine), unde existau depozite imense de cărbuni, dar a fost distrusă de o grupare navală britanică mult mai puternică, alcătuită din două crucișătoare de bătălie, trei crucișătoare mari, două crucișătoare și un crucișător auxiliar (escadră care fusese detașată în *mare grabă* din flota metropolitană)[637]. Este suficient să luăm în calcul *mărimea* și *rapiditatea* efortului făcut de britanici – care trimit 8 nave, dintre care două *foarte* grele și de ultimul tip – pentru a-l înfrânge pe von Spee, pentru a înțelege ce efecte *catastrofale* ar fi putut avea o *posibilă* dominare a Atlanticului de Sud (sau cel puțin întreruperea parțială sau completă a rutelor comerciale din zonă) de către escadra germană.

În afară de epopeea escadrei lui von Spee, germanii mai folosesc pe scară largă, ca instrumente ale efortului de *contra-blocadă*, și *nave-corsar (fie bastimente de război, fie crucișătoare auxiliare) care acționează izolat*. Cea mai cunoscută dintre ele este, cu siguranță, crucișătorul *Emden*. Acesta se afla în Marea Galbenă la izbucnirea războiului și capturează la 22 august 1914 o navă rusească pe care o transformă în crucișătorul auxiliar *Kormoran*. Ulterior, *Emden* va acționa – din ordinul lui von Spee – în zona Oceanului Indian. La 22 septembrie 1914 va bombarda marile depozite de petrol din portul Madras, iar trei zile mai târziu atacă nave comerciale ale țărilor Antantei în largul portului

---

[635] Andrew LAMBERT, „Naval warfare, 1900-1919", în Simon TRENW Gary SHEFFIELD (editors), *100 years of conflict 1900-2000*, Sutton Publishing, Phoenix Mill, Thrupp, Stroud, Gloucestershire, 2000, p. 72
[636] John TERRAINE, *op. cit.*, p. 6
[637] Helmut PEMSEL, *op. cit.*, pp. 198-200

Colombo. În acest moment, cel puțin 16 nave mari de război ale Antantei se aflau pe mare, în căutarea crucișătorului german. La 28 octombrie, *Emden* scufundă un crucișător rusesc și o canonieră franceză în largul portului Georgetown din peninsula Malaya. A doua zi atacă și scufundă și un distrugător francez. Cariera lui *Emden* se încheie abia la 9 noiembrie 1914, când este atacat, în largul Insulelor Keeling (Cocos) de crucișătorul australian *Sidney*. Nava australiană, mai mare (cu un deplasament de peste 5.000 de tone, față de acela de doar 3.600 de tone al lui *Emden*) și mult mai bine înarmată (cu tunuri de 152 de milimetri, față de acelea de doar 101 milimetri ale navei germane), a reușit să avarieze grav crucișătorul german, după o luptă înverșunată de aproape 6 ore[638]. Merită însă subliniat faptul că, vreme de 3 luni, *Emden* reușise nu numai să imobilizeze cel puțin 16 bastimente mari de război inamice, ci și să scufunde sau să captureze nave comerciale inamice cu un deplasament totai de 83.000 de tone[639]. (Altfel spus, dacă evaluăm *eficiența* acțiunilor de corsariat întreprinse de *Emden*, nava germană distruge nave *comerciale* inamice cu un deplasament de *23 de ori mai mare* decât propriul tonaj! Aceasta înseamnă că, de exemplu, *dacă* întreaga escadră germană – cu un deplasament total de 660.000 de tone[640] – care a participat la marea bătălie a Jutlandei, în 1916, ar fi putut fi utilizată în astfel de operațiuni, ea ar fi putut distruge – *teoretic*, desigur – nave comerciale inamice cu un deplasament total de 15.180.000 tone; cifră enormă, de cel puțin două ori mai mare decât tonajul total pierdut de Antantă în 1917, sau de cel puțin 10 ori mai mare decât pierderile din 1915[641].)

Dar instrumentul *cel mai puternic* folosit de germani atât *împotriva* blocadei britanice, cât și pentru a izola *complet* Marea Britanie, prin *blocadă totală*, a fost, fără îndoială, *războiul submarin* (vorbim atât despre cel *limitat*, purtat cu respectarea normelor de drept internațional acceptate și a cutumelor războiului pe mare, dar și, mai ales, despre *războiul submarin total*).

La începutul ostilităților, se știa deja că, pentru a institui o blocadă navală realmente eficientă a insulelor britanice, Germania ar fi avut nevoie de *cel puțin* 222 de submarine; dar, în decembrie 1914, ea avea doar 28 de astfel de bastimente operaționale (din care doar 21 acționau în Marea Nordului și în Oceanul Atlantic)[642]. Dar, în ciuda numărului lor *foarte* mic, submarinele germane au acționat extrem de agresiv, atât împotriva navelor militare, cât și împotriva celor comerciale ale Antantei (și mai ales împotriva celor britanice). În *1914*, rezultatele obținute de submarinele germane au fost *relativ modeste*: doar 312.672 de tone (ceea ce înseamnă o medie cu puțin mai mare de 60.000 de tone lunar). Dar în anii următori *eficiența războiului submarin a crescut mult*: germanii scufundă în *1915* nave comerciale inamice sau neutre cu un

---

[638] Jacques MORDAL, *op. cit.*, pp. 293-301
[639] Helmut PEMSEL, *op. cit.*, p. 198
[640] *Ibidem*, p. 208
[641] pentru cifrele privind pierderile Antantei, vezi Helmut PEMSEL, *op. cit.*, p. 217
[642] John TERRAINE, *op. cit.*, p. 9

deplasament total de peste 1.300.000 de tone (ceea ce înseamnă o medie lunară aproape dublă față de cea a celor 5 luni de ostilități ale anului 1914). În *1916*, submarinele germane scufundă nave comerciale cu un deplasament total de 2.327.000 tone (o nouă creștere, dar mai puțin pronunțată – în termeni relativi – decât cea obținută în anul anterior). În *1917*, când Germania poate arunca în luptă 105 submarine, rezultatele obținute odată cu declanșarea în forță a *războiului submarin total, fără nici un fel de reguli și restricții* sunt semnificative: peste 6.200.000 tone de nave comerciale distruse (o creștere la peste 250 % față de nivelul lui 1916). Luna de *maximă eficacitate* a războiului submarin a fost aprilie 1917, când, imediat *după* intrarea SUA în război, germanii scufundă mai bine de 860.000 de tone. Abia în 1918, randamentul războiului submarin se mai reduce (aproape 2.670.000 tone în primele 10 luni ale anului), în special datorită generalizării sistemului convoaielor și a perfecționării tacticilor și armelor anti-submarin[643].

În legătură cu toate aceste date referitoare la războiul submarin întreprins de Germania între 1914 și 1918, merită făcute următoarele precizări:

1. În total, Germania a avut în Primul Război Mondial 351 de submarine operaționale (din care 178, deci peste 50 %, au fost scufundate în luptă). Aceste bastimente au scufundat nave *comerciale* cu un deplasament total de 12.850.814 tone (dintre acestea, aproape 7.760.000 tone reprezintă numai pierderile Marii Britanii)[644], ceea ce înseamnă, în medie, cu puțin peste 36.000 de tone scufundate de fiecare submarin. Având în vedere că marea majoritate a submarinelor germane ale epocii aveau un deplasament *mediu* de cel mult 500-800 de tone, rezultă cu claritate faptul că *războiul submarin din intervalul 1914-1918 a fost aproximativ de două ori mai eficient decât războiul de cursă întreprins cu nave de suprafață*. Și aceasta pentru că, dacă o navă ca *Emden* scufundă nave cu un deplasament total de doar 23 de ori mai mare decât cel propriu, *submarinele germane au scufundat, în medie, nave cu un tonaj total de cel puțin 45 de ori mai mare decât cel propriu*.
2. Avem de-a face, în cazul războiului submarin întreprins de Germania, cu un *dezechilibru clar între planurile strategice și resursele alocate*. Așa cum am precizat deja, Germania are, la începutul ostilităților, *de peste 7 ori mai puține* submarine decât cele care i-ar fi fost absolut necesare pentru a impune și menține o blocadă *totală* realmente eficientă a insulelor britanice. Iar în unele momente ale campaniilor submarine, germanii n-au putut trimite la luptă decât efective ridicol de mici (în intervalul octombrie-decembrie 1915, de exemplu, flotilele germane care operau în apele Flandrei și ale Mării Nordului puteau trimite în misiuni de luptă doar câte 3, cel mult 4 submarine[645]). Este posibil ca, *dacă*

---

[643] Andrew LAMBERT, *op. cit.*, p. 80
[644] Andrew LAMBERT, *op. cit.*, pp. 80-81
[645] John TERRAINE, *op. cit.*, p. 10

Germania ar fi alocat în timp util, pentru construcția de submarine, chiar și numai o cotă-parte din metalul și forța de muncă folosite pentru construcția de bastimente mari, destinate luptei la suprafață, rezultatele finale ale războiului să fi fost *complet* diferite (aceeași eroare este iarăși comisă de Germania și în Al Doilea Război Mondial, ceea ce *pare* să dovedească faptul că *elitele politice și militare nu învață, aproape niciodată, prea mult din erorile trecutului*).

3. Dar chiar și în această situație, *presiunea la care a fost supusă Antanta de către războiul submarin folosit de Germania a fost uriașă*. Pentru a înțelege mai bine această realitate compatibilă, pe de-a-ntregul, cu logica *războiului total*, merită subliniate cel puțin două seturi de date: În primul rând faptul că, pentru a face față amenințării constituite de submarinele germane, Marea Britanie mobilizează și înarmează, ea singură, peste 3.000 de nave de toate tipurile (inclusiv multe nave vechi, cu zbaturi, sau iahturi private mici) în rândul forțelor cunoscute drept *Auxiliary Patrol*. Dacă adăugăm la acest număr și cele peste 320 de distrugătoare, ca și cele 15 *sloop*-uri și canoniere mai vechi[646], rezultă că doar *britanicii au mobilizat câte 10 nave de război sau auxiliare anti-submarin pentru fiecare din cele 351 de submersibile operaționale germane*. Iar dacă luăm în calcul faptul că *niciodată* germanii n-au folosit, concomitent, mai mult de 150 de submarine, rezultă că fiecare *U-boot* este hăituit de cel puțin 22 de nave inamice. În al doilea rând, merită subliniat faptul că, măcar în aprilie 1917, germanii reușesc să-și depășească -- în ciuda insuficienței mijloacelor folosite -- propriile planuri și așteptări. Ei calculaseră, încă din decembrie 1916, că, *dacă* ar fi reușit să scufunde cel puțin 600.000 de tone în *fiecare* lună, ar fi avut toate șansele să oblige Marea Britanie să ceară pace „înainte de 1 august" 1917[647]. Iar rezultatele obținute în aprilie 1917 (deja citate) permit următoarea constatare: ceea a lipsit Germaniei n-a fost capacitatea de *a atinge* o eficiență foarte înaltă a *războiului submarin total*, ci capacitatea -- mult mai importantă, de altfel -- de a *menține* aceste performanțe suficient de multă vreme.

4. În sfârșit, pentru a evalua mai bine valoarea războiului submarin (fie el *limitat* sau *total*) în anii Primului Război Mondial, este suficient să amintim, între altele, două alte seturi de date: În primul rând, dacă studiem mai atent dinamica operațiunilor de bombardament naval de la Gallipoli (care au reușesc să distrugă fortificațiile de coastă otomane, drept care are loc, ulterior, debarcarea forțelor terestre ale Antantei), trebuie să luăm în calcul că o mare parte din navele de linie franceze și britanice folosite în aceste încercări de a scoate Turcia din război au fost scufundate de către submarinele germane sau de mine marine (o parte dintre acestea, lansate *tot* de submarinele germane). Cel mai performant

[646] *Ibidem*, p. 25
[647] *Ibidem*, p. 15

submarin german implicat în contracararea ofensivelor navale a Antant
– deci în operațiuni caracteristice *războiului clasic* – din zona strâmto
Dardanele a fost, fără îndoială, *U 21* (care a scufundat, la 25 mai 191
nava de linie *HMS Triumph* și care, două zile mai târziu, a scufundat înc
o navă de linie britanică, *HMS Majestic*)[648]. În al doilea rând, *dac*
acceptăm că tonajul total al marinei comerciale este un element importa
al puterii naționale – și că, deci, scăderea sa pres pronunțată poate
interpretată ca fiind o *slăbire gravă și potențial ireversibilă a puter
naționale* – atunci trebuie să admitem că, pentru Antantă, trebuie să
fost extrem de îngrijorător faptul că, în afară de anul 1914 și de ultime
trei trimestre din 1918, în toți ceilalți ani ai Primului Război Mondi
germanii au scufundat nave cu deplasamente însumate mult *mai ma*
decât cele ale navelor nou construite. Din nou, 1917 este, în mod eviden
cel mai dificil an pentru Antantă – și aceasta în ciuda intrării în luptă
SUA, cu uriașa sa putere industrială: germanii scufundă 6,6 milioane to
nave comerciale inamice, și Antanta reușește să construiască doa
2.938.000 tone[649] (deci doar *sub 44 %* din pierderi).

Pentru *perioada interbelică*, merită comentate – în ceea ce privește *teori*
și *practica* blocadei navale – cel puțin patru episoade cu adevărat importante.

Primul dintre ele este constituit de planurile americane, continu
perfecționate, privitoare la un eventual război cu Japonia. Încă de la început
secolului al XX-lea, SUA încep să fie îngrijorate de performanțele militare al
Japoniei (care, deși intrată abia recent într-o perioadă de modernizare intensă
fusese capabilă să înfrângă *decisiv* Rusia imperială în timpul războiului din 1904-
1905). Chiar dacă *militarii de profesie* nu erau la fel de panicați ca „strateg
amatori" care vorbeau, prin 1909, inclusiv despre posibilitatea ca japonezii să
debarce o armată mare în zona San Francisco[650], ei credeau, prin 1911, că
japonezii ar putea fi capabili să cucerească, fără probleme, insulele Hawaii[651].
Într-o asemenea situație, așa-numitul *Plan portocaliu* (de fapt un întreg *set* de
planuri operative privitoare la un *posibil* război între SUA și Japonia) a început
să fie tot mai mult în atenția oficialităților militare americane. Acestea credeau,
încă de la bun început, că un asemenea război ar putea fi câștigat *exclusiv* printr-o
strategie agresivă/ofensivă și propuneau, de exemplu, încă din 1919, construirea
în insula Guam a unei baze aeronavale enorme, care să permită „folosirea
ofensivă (subl. noastră – F.D.) a întregii flote"[652] a SUA. Iar varianta din 1922 a
planului vorbea deja, în termeni lipsiți de *orice* echivoc, despre posibilitatea ca
SUA să blocheze complet întregul comerț maritim japonez, încă din primele șase

[648] Helmut PEMSEL, *op. cit.*, pp. 202-203
[649] John TERRAINE, *op. cit.*, p. 119
[650] Edward S. MILLER, *op. cit.*, pp. 40-41
[651] *Ibidem*, p. 46
[652] *Ibidem*, p. 74

luni de război[653]. De asemenea, încă din 1923, *Planul portocaliu* a început să conțină referiri clare la o victorie decisivă obținută tocmai prin „izolarea Japoniei prin dobândirea controlului asupra *tuturor* (subl. noastră – F.D.) mărilor din jur", ceea ce urma să fie înfăptuit prin „echivalentul unor operațiuni de *blocadă* (subl. noastră – F.D.)"[654]. De menționat că exact această idee a *blocadei aeronavale totale* a și fost, în 1944 și 1945, cea care a condus la *zdrobirea* Japoniei și la eliminarea *definitivă* a sa din competiția pentru *hegemonia în Pacific*.

Al doilea este constituit de *eșecul Ligii Națiunilor de a folosi blocada – și embargoul – ca instrument eficace împotriva agresiunii italiene împotriva Abisiniei*. Deși era foarte clar – după cum formulează Kissinger – că era absolut „necesară aplicarea de sancțiuni până când avea să se demonstreze că agresiunile nu aveau șorți de izbândă"[655], precum și faptul că flotele combinate anglo-franceze ar fi putut *oricând* să taie orice posibilitate a Italiei de a importa petrol, ceea ce a lipsit complet marilor democrații occidentale a fost, în acele momente, tocmai *voința politică*.

Iar un al treilea episod este constituit de eșecul *tuturor* părților implicate în războiul civil din Spania de a bloca accesul inamicilor lor la întăriri și tehnică de luptă, precum și la muniții transportate pe mare. Deși încă din 1936 este adoptat, din inițiativa Marii Britanii, un document internațional prin care marile puteri se angajează să susțină politica de *neintervenție*, atât tandemul Germania-Italia, cât și URSS încalcă *pe față* această decizie[656]. Ceea ce ar fi putut deveni chiar *blocadă efectivă* – fiindcă nu mai puțin de *27* de țări[657] au aderat la acordul de neintervenție – eșuează lamentabil, *tot* din cauza lipsei voinței politice. Singurii care au demonstrat suficientă voință politică au fost, în această situație, naționaliștii conduși de generalul Franco, dar forțele lor navale erau mult prea mici pentru a putea opri masivele transporturi sovietice. Este drept că naționaliștii au oprit, au inspectat și au confiscat – sau au distrus – cel puțin 9 nave pline cu arme din URSS, dar acest număr este ridicol de mic, dacă luăm în calcul faptul că, *numai* prin Bosfor, trec, între septembrie 1936 și martie 1938, 164 de nave, care au dus trupelor republicane nu mai puțin de 242 de avioane, 703 tunuri, 731 de tancuri, peste 29.000 tone muniție, 525 de tone de medicamente și peste 32.000 tone de petrol, ca și peste 28.000 de tone de alți combustibili[658].

În sfârșit, al patrulea episod semnificativ este constituit de faptul că *Germaniei interbelice i se permite – culmea, chiar de către Marea Britanie, pe care fusese pe punctul s-o îngenuncheze cu instrumentele războiului maritim total – reînarmarea navală masivă* (inclusiv construcția de submarine!). În 1935, „fără să se consulte cu Franța aliată și fără să informeze Liga Națiunilor", Marea

---

[653] *Ibidem*, pp. 117-120
[654] *Ibidem*, p. 150
[655] Henry KISSINGER, *Diplomație*, Ed. All, București, 1998, p. 271
[656] George F. KENNAN, *Soviet Foreign Policy, 1917-1941*, D. Van Nostrand Company, New York, Cincinnati, Toronto, London, Melbourne, 1960, pp. 87-88
[657] Louis FISCHER, *op. cit.*, p. 272
[658] *Ibidem*, pp. 280-282

Britanie a încheiat un acord naval cu Germania, îngăduindu-i acesteia construiască o flotă de război cu un deplasament total care să nu fie mai mare „o treime" din acela al flotei britanice. Mai mult, Germaniei i se permitea construiască submarine cu un deplasament total de 60 % din acela submarinelor britanice și, *dacă Berlinul decidea că „împrejurările sunt excepționale", el putea opta chiar pentru paritate deplină cu Londra în ceea privește submarinele*; și, e drept, germanii promit solemn că noile submersibile „nu vor fi folosite *niciodată* (subl. noastră – F.D.) împotriva navelor comerciale ale Marii Britanii dar, întreba pe bună dreptate Churchill, fost *First Lord* Amiralității, „dacă într-adevăr așa era, atunci de ce mai aveau nevoie de ele?"[659]

Pentru a înțelege mai bine *Al Doilea Război Mondial*, este util în primul rând să comparăm, cu meticulozitate, eficacitatea *reală* a războiului submarin total întreprins de cel de-al treilea *Reich* cu eficacitatea *reală* a războiului submarin la care recursese, cu 20 de ani mai înainte, Germania imperială. Din toate datele pe care le avem la dispoziție, pare destul de clar că *Germania nazistă este semnificativ mai puțin performantă decât Germania imperială în ceea privește războiul submarin total pe mare.*

Aparent, o astfel de afirmație pare hazardată, *dacă* ne cantonăm doar la compararea cifrelor *absolute* reprezentând pierderile cauzate de submarine flotelor comerciale. Antanta pierde, cu totul – așa cum am menționat deja – nave comerciale cu un deplasament total de 12.850.814 tone, în timp ce, în războiul următor, coaliția de război a Națiunilor Unite pierde nu mai puțin de 15.619.85[illegible] de tone[660] (o creștere cu aproximativ 21,9 %). Dar simpla comparare a cifrelor totale poate fi – și în acest caz chiar este – complet *păcălitoare*. Și aceasta pentru că Primul Război Mondial durează, în total, 51 de luni și câteva zile, în timp ce Al Doilea Război Mondial durează, pentru Germania, 68 de luni și câteva zile. Altfel spus, submarinele germane din Primul Război Mondial scufundă, în medie, cu puțin peste 251.976 de tone lunar, în timp ce acelea ale *Reich*-ului nazist (împreună cu acelea ale Japoniei) au scufundă, în medie, decât 229.70[illegible] tone lunar (respectiv *doar 91, 16 %* din tonajul mediu lunar distrus în războiul anterior). Mai mult decât atât, dacă tonajul maxim scufundat într-o singură lună fusese, în aprilie 1917 (așa cum am precizat deja), de peste 860.000 tone, germanii reușesc, *împreună cu japonezii*, să scufunde mai mult de 800.000 de tone într-o singură lună din Al Doilea Război Mondial (noiembrie 1941, când cele două puteri scufundă, în total, 817.365 tone[661]).

Nici ca instrument al *războiului clasic-limitat* (care urmărește doar nimicirea sau slăbirea forțelor armate ale inamicului), submarinul nu se dovedește a mai fi foarte performant în condițiile celui de-al Doilea Război Mondial. Dacă ne referim la pierderile *înregistrate* de nave mari (portavioane, nave de linie, crucișătoare) ale tuturor flotelor militare implicate în Al Doilea Război

---

[659] Winston CHURCHILL, *The Second World War. I. The gathering storm*, Cassell, London, 1969, pp. 119-120
[660] Helmut PEMSEL, op. cit., pp. 322-323
[661] *Ibidem*, pp. 322-323

Mondial, ele sunt de aproximativ 2.228.400 de tone. Dintre acestea, *submarinele* scufundă nave cu un deplasament total de doar 598.900 tone (adică doar sub 27 %), în timp ce avioanele de pe portavioane scufundă, ele singure, 677.300 tone (peste 30,3 %). Dacă adăugăm la aceste cifre şi cele 353.000[662] de tone de nave militare mari scufundate de avioane decolate de pe baze terestre, rezultă că *aeronavele* au scufundat, cu totul, 1.030.300 tone, respectiv 46,23 % din total şi de aproape două ori mai mult decât submarinele (ceea ce înseamnă că, în ciuda perfecţionărilor notabile în ceea ce priveşte construcţia şi armamentul lor, *submarinele au fost, în Al Doilea Război Mondial, de aproape două ori mai puţin performante – ca instrumente ale războiului clasic-limitat pe mare – decât aeronavele de toate tipurile*).

Pentru această *scădere importantă a eficacităţii relative a submarinelor* cu propulsie clasică – şi în special a acelora ale Germaniei, Japoniei şi Italiei – există câteva motive cu relevanţă notabilă: În primul rând, dacă Antanta a început să folosească masiv sistemul convoaielor abia târziu, generalizându-l doar prin 1917, convoaiele mari şi foarte puternic escortate sunt o tactică uzuală încă din 1939-1940. În al doilea rând, armele antisubmarin – inventate treptat şi perfecţionate *târziu* în Primul Război Mondial – au fost disponibile, pe scară largă, de la bun început în Al Doilea Război Mondial. În al treilea rând, dezvoltarea tehnicii radar a dus, relativ repede, la reducerea semnificativă a posibilităţii ca submarine'e fie să atace în suprafaţă (unde navigau, în general, cu viteză mai mare decât în imersiune), pe timp de noapte, fie să iasă la suprafaţă, atunci când nu pot fi observate vizual, pentru a-şi reîncărca bateriile de acumulatori care propulsau motoarele electrice folosite sub apă şi pentru a-şi reface provizia de aer[663].

Chiar şi în aceste condiţii de eficienţă *limitată* a submarinelor Axei, vreme de câţiva ani, „bătălia rutelor convoaielor" care traversau Atlanticul „a fost reluată cu intensitate crescândă"; şi abia spre sfârşitul lui mai 1941 (după mai bine de 20 luni de război), britanicii şi canadienii au avut, în sfârşit, capacitatea de a proteja astfel de convoaie pe durata *întregii* traversări a oceanului (primul convoi astfel apărat fiind HX 129, care a plecat spre Marea Britanie la 27 mai 1941)[664].

Cu maximă probabilitate, cazul cel mai eficient de *blocadă maritimă completă* şi devastator de eficientă este, pentru *tot* secolul al XX-lea, cea întreprinsă de SUA împotriva Japoniei, în a doua parte a celui de-al Doilea Război Mondial. În primul an de război, când Aliaţii s-au aflat în defensivă peste tot în Pacific (şi când, practic, americanii au reuşit, rămaşi singuri, doar să încetinească, sau, exclusiv datorită norocului, să oprească, la Midway, acţiunile

---

[662] Pentru cifrele comentate în acest pasaj, vezi Helmut PEMSEL, *op. cit.*, p. 307

[663] Pentru toate aceste perfecţionări relativ târzii ale dotărilor ofensive (nave anti-submarin, grenade, mine, ca şi sistemul convoaielor escortate) şi pasive (la început, în special sonarele) anti-submarin vezi, de exemplu, John TERRAINE, *op. cit.*, pp. 24-40

[664] Captain Stephen W. ROSKILL, *op. cit.*, p. 127

ofensive tactice sau strategice japoneze), acțiunile de blocadă au fost timide, iar rezultatele au fost, inevitabil, limitate: submarinele SUA au scufundat doar cu puțin mai mult de 10 % din tonajul total al flotei comerciale japoneze, iar aviația SUA – doar încă 4 %. (Într-un asemenea ritm, putem ușor calcula că, până – dacă Japonia n-ar fi reușit să lanseze la apă nici un bastiment comercial pentru a înlocui pierderile, războiul s-ar fi putut prelungi fără probleme în jur de 7 ani, adică până la sfârșitul lui 1948!). Dar, cu efecte chiar nespectaculoase, „*sugrumarea* (subl. noastră – F.D.) transporturilor navale de suprafață" ale Japoniei începuse. Ea va intra într-o fază cu un randament extraordinar de înalt în momentul în care, oarecum concomitent, s-au produs *două* mutații importante în raportul de forțe și în distribuția lor geografică: pe de o parte, vorbim despre momentul în care uriașul program de construcții navale americane devine capabil să umple Pacificul de bastimente de război de toate categoriile; iar, pe de altă parte, momentul în care americanii au cucerit insule aflate la mai puțin de 1.500 de mile marine de Japonia (distanță ce putea fi parcursă fără probleme, dus-întors, de avioanele de bombardament, chiar cu încărcătură maximă de bombe). Acțiunile de *blocadă aero-navală* au devenit, *treptat*, atât de eficiente încât, la martie 1945, factorii de decizie politico-militară de la Tokyo au decis să abandoneze *complet* garnizoanele (cu efective totale de peste 668.000 de militari) izolate în *zeci* de insule din Pacific (în insulele Solomon, Marshall, Gilbert, Caroline, Aleutine, Mariane, ca și în Noua Guinee, Filipine, Okinawa și Iwo Jima). Tot datorită întreruperii complete a aprovizionării arhipelagului nipon cu petrol, calitatea pregătirii piloților japonezi a scăzut dramatic. Fiecare dintre piloții din generația care a executat impecabil – din punct de vedere *tactic* – atacul de la Pearl Harbor zburase, înainte de a intra în luptă, cel puțin 650 de ore. Din lipsă (tot mai acută, de altfel) de combustibil, la sfârșitul războiului, piloții japonezi mai puteau zbura, în misiuni de antrenament, cel mult câte 100 de ore (spre deosebire de o medie de cel puțin 600 ore pentru fiecare pilot pregătit de americani). La o astfel de situație s-a ajuns datorită faptului că *americanii au reușit, concomitent, să distrugă întreaga flotă militară japoneză (singura care ar fi putut apăra eficient, inclusiv prin acțiuni ofensive, liniile comerciale și de aprovizionare transoceanice), precum și întreaga flotă comercială niponă, inclusiv tancurile petroliere.*

În ceea ce privește *marina militară*, la începutul războiului, japonezii aveau 381 de nave de luptă de toate tipurile, cu un deplasament total de 1.271.000 tone. Între 1941 și 1945, ei au mai construit încă 816 bastimente de luptă, cu un deplasament total de peste 1.000.000 de tone. Din aceste aproape 1.200 de nave de război cu un deplasament total de peste 2.300.000 de tone, 549 de bastimente militare (cu un deplasament total de aproape 1.750.000 tone) au fost distruse până în august 1945 (între acestea, și *toate* cele 27 de portavioane pe care Japonia le-a lansat la apă începând cu anii '30). Pentru succesul final al blocadei *totale* americane, cel mai important rezultat intermediar a fost nimicirea majorității distrugătoarelor japoneze, ceea ce a sporit semnificativ șansele de

supraviețuire și randamentul în misiuni de patrulare și de luptă ale submarinelor americane.

Nici *flota comercială* japoneză n-a avut o soartă mai bună. La începutul ostilităților, japonezii aveau nave comerciale de cel puțin 500 tone fiecare cu un deplasament total de 6.000.000 de tone. Între decembrie 1941 și vara lui 1945, alte nave, cu un deplasament total de 4.100.000 tone au fost construite sau rechiziționate de la proprietarii din regiunile ocupate. Până la sfârșitul ostilităților fuseseră scufundate nave comerciale japoneze cu un deplasament total de aproape 9.000.000 de tone (deci *aproape 90 % din întreaga flotă comercială* japoneză). Dacă până spre sfârșitul lui 1942 tonajul scufundat lunar de către americani era cu doar puțin mai mare decât cel nou lansat la apă de japonezi, niponii n-au mai putut ține ulterior pasul cu creșterea masivă a capacității SUA de a le distruge flota comercială. În special *pierderile de tancuri petroliere au crescut spectaculos* (mai ales începând din 1944), diminuând dramatic atât eficacitatea economică a Japoniei, cât și cantitatea și calitatea efortului său militar. Ca urmare a *eficacității crescânde a blocadei maritime*, au calculat specialiștii americani care au redactat raportul oficial intitulat *The United States Strategic Bombing Survey: Summary Report (Pacific War)*, dat publicității la 1 iulie 1946, *producția industrială a Japoniei ar fi scăzut în 1945 cu 50 % față de 1944 chiar și în absența bombardamentelor aeriene care au distrus o parte importantă din marile orașe*. În acest context, trebuie făcută precizarea că *efectele cumulate ale blocadei navale și ale bombardamentelor aeriene strategice* au fost *absolut catastrofale* pentru Japonia, care mai producea în 1945 *doar* 25 % din tonajul navelor lansate la apă în 1944, doar 25 % din numărul de motoare de avion produse în 1944, doar 15 % din cantitatea de produse din petrol care fusese disponibilă în 1943, doar 9 % din aluminiul produs în 1944[665].

Pentru întreaga *perioada postbelică*, pare destul de clar că *în nici unul dintre războaiele importante* (fie ele intra-naționale sau internaționale, fie ele de dimensiuni mari sau mici, fie ele *clasice-limitate* sau *totale*), *metoda blocadei navale sau aeronavale totale n-a mai fost aplicată cu randament realmente mulțumitor*. De fapt, cu excepția *notabilă* a crizei cubaneze din 1962, nici nu există ocazii în care să fie ordonată și folosită blocada navală *totală*. În alte ocazii, chiar *dacă* ea ar fi fost aplicată, eficacitatea ei ar fi fost, inevitabil, sever limitată (de exemplu, în timpul războiului din Coreea, forțele comuniste din nord și sprijinitorii lor chinezi nu depind *deloc* de rute de aprovizionare maritime; la fel, chiar și dacă americanii ar fi folosit blocada maritimă *deplină* împotriva Vietnamului, forțele comuniste din Nord și din Sud ar fi continuat, fără probleme, să primească provizii și întăriri din China, pe rute directe sau ocolitoare *integral terestre*).

---

[665] Pentru toate aceste informații și date, vezi în special *The United States Strategic Bombing Survey: Summary Report (Pacific War), 1st of July, 1946*, la adresa de internet http://www.anesi.com/ussbs01.htm, accesat la data de 3 decembrie 2003

Dar chiar și măsurile de *blocadă parțială* – sau de *embargou* aplicat nu foarte strict – produc, *în special* pe termen mediu și lung, rezultate *absolut devastatoare* pentru puterea – și, deci, pentru statutul ontic al – statului împotriva căruia se folosesc asemenea măsuri. Iată, de exemplu, cum se petrec lucrurile cu Irakul. Grav înfrânt în plan militar în 1991, acest actor *agresiv* al scenei internaționale are, totuși, șansa *notabilă* să beneficieze de prevederile rezoluției 986 a Consiliului de Securitate al ONU (așa-numitul aranjament *petrol contra hrană*). Deși Saddam a refuzat până în 1996 – deci vreme de 5 ani – să accepte această rezoluție, ulterior el a utilizat-o *din plin* (reușind chiar să obțină dreptul de a vinde *tot mai mult* petrol: dacă inițial el putea exporta petrol în valoare de 1,8 miliarde dolari la fiecare șase luni, în 1999 această cantitate fusese sporită până la un plafon de 5,2 miliarde USD la fiecare șase luni). În ciuda acestei *breșe uriașe* în *sancțiunile internaționale*, consecințele acestor măsuri au fost *dramatice*: „sărăcirea clasei mijlocii tradiționale de birocrați, tehnocrați, intelectuali, specialiști în diverse domenii și funcționari, ca și rate tot mai mari ale mortalității în rândul bătrânilor, ai celor slăbiți, ai copiilor"; în ceea ce privește mortalitatea infantilă, ea a crescut brusc, de la 56 de cazuri la fiecare 1.000 de copii cu vârste sub 5 ani (în intervalul 1984-1989) la 131 de cazuri la fiecare 1.000 de copii (între 1994 și 1999)[666]. De asemenea, ca urmare a aceluiași *embargou*, chiar dacă acesta a fost *incomplet și tot mai relaxat*, au avut loc și alte scăderi semnificative ale unor factori constitutivi *importanți* ai puterii naționale a Irakului: așa de exemplu, înainte de al doilea război din Golf, armatei irakiene îi lipseau în mod frecvent piesele de schimb pentru *toate* categoriile de tehnică de luptă, iar piloții militari mai puteau zbura – tocmai datorită acestor lipsuri – doar între 20 și cel mult 100 de ore pe an, în timp ce piloții SUA zburau *cel puțin* 22[illegible] de ore anual. Specialiștii occidentali estimau, într-o lucrare publicată în 2003, că Irakul ar fi *complet incapabil* – tocmai datorită lipsei acute de piese de schimb, lubrifianți și alte consumabile, să invadeze cu succes Arabia Saudită, chiar dacă SUA nu ar fi intervenit *deloc*: pur și simplu, trupelor de invazie irakiene li s-ar fi oprit, din diverse motive, *toate* vehiculele înainte de a ajunge măcar la Dhahrān[667].

5. Genocidul, componentă importantă a războiului total în secolul al XX-lea

Termenul de *genocid* desemnează toate „acțiunile întreprinse de un stat sau de un conducător cu *intenția de a ucide sistematic* (subl. noastră – F.D.)

---

[666] Judith S. YAPHE, „Gulf security perceptions and strategies", în: Richard D. SOKOLSKY, (editor), *The United States and the Persian Gulf: Reshaping security strategy for the post-containment era*, National Defense University Press, Washington, D.C., 2003, pp. 45-56.

[667] Kenneth M. POLLACK, *op. cit.*, pp. 63-64.

anume comunitate sau colectivitate socială, rezultând de aici *distrugerea parțială sau totală a grupului-țintă* (subl. noastră – F.D.)". Mai ales în cazurile din epoca contemporană, genocidul este definit ca „o *crimă în masă cu premeditare* (subl. noastră – F.D.), care a fost sistematic planificată, pregătită și executată"[668]. *Convenția privind prevenirea și pedepsirea crimei de genocid*, adoptată de către Adunarea Generală a ONU în 1948, afirmă că genocidul „este, potrivit dreptului internațional, o crimă, indiferent că este comis în timp de pace sau de război". Această crimă este definită de *Convenția* în cauză ca fiind „*oricare* (subl. noastră – F.D.) dintre actele următoare, comise cu *intenția de a distruge, total sau parțial, un grup național, etnic, rasial sau religios* (subl. noastră – F.D.): să ucizi membri ai grupului; să provoci rănirea fizică sau mentală a unor membri ai grupului; să impui grupului condiții de viață calculate astfel încât să ducă la distrugerea sa fizică, totală sau parțială; să impui măsuri menite să prevină nașterile în interiorul grupului; să transferi, cu forța, copii ai grupului către alt grup"[669].

Între sursele importante care împing colectivități umane mari spre practica genocidului, merită amintite, între altele, „influența unei ideologii extraordinare", care crește pe fondul constituit de o „cultură extraordinară" (în sensul de cultură cu trăsături particulare cu totul ieșite din comun). Cazul cel mai semnificativ în acest sens îl poate constitui, pentru secolul al XX-lea, *Germania*, unde cultura era, încă dinaintea venirii la putere a naziștilor, deja puternic îmbibată „de o formă de antisemitism de o virulență rar întâlnită"[670] și unde ivirea nazismului și a lui Hitler nu au făcut decât doar *să potențeze* și *să grăbească* manifestarea, în forță, a unor trăsături spirituale și comportamentale individuale și colective care deja existau de multă vreme, pe fondul unui naționalism în mod tradițional hipertrofiat și care, în perioada nazistă, devine „fără limite"[671].

Dacă încercăm să evaluăm numărul *total* de victime ale unor conflicte care au escaladat până la nivelul de *genocid*, trebuie să spunem că, *doar* în cei aproape 60 de ani scurși de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial avut loc, în întreaga lume, mai bine de 250 de conflicte violente de mari dimensiuni, marea lor majoritate în așa-numita *Lume a III-a* (ca urmare, avem de-a face cu *o medie de cel puțin 4 conflicte majore pe an*!). În aceste conflicte, cele mai multe victime au fost din rândul „minorităților naționale, al grupurilor etnice non-dominante și al populațiilor băștinașe"[672]. Iar în întreg secolul al XX-lea, *un*

---

[668] Christian P. SCHERRER. *op. cit.*, p. 15

[669] Pentru această definiție, vezi Diane F. ORENTLICHER, „Genocide", în Roy GUTMAN, David RIEFF (editors), *Crimes of war: What the public should know*, W.W. Norton & Company, New York, London, 1999, pp. 153-154

[670] James WALLER, „Perpetrators of Genocide: An Explanatory Model of Extraordinary Human Evil", *Journal of Hate Studies*, vol. 1, no. 1, 2001/2002, p. 10

[671] Guy HERMET. *Istoria națiunilor și a naționalismului în Europa*. Institutul European, Iași, 1997, p. 273

[672] Christian P. SCHERRER. *op. cit.*, p. 13

număr total de aproximativ 60.000.000 de oameni au fost uciși în războaie inter-statale sau inter-statale dominate de practica genocidului[675].

Dacă ne referim la relația dintre genocid și război, este de menționat și faptul că genocidul – afirmă unii autori – *nu* ar trebui confundat cu războiul, fiindcă, spun ei, victimele *firești* ale războiului sunt militarii combatanți, iar cele ale genocidului sunt „civili (non-combatanți) incluzând țărani, copii și chiar sugari"[674]. Astfel de observații conțin, cred, o *eroare metodologică* extrem de importantă: ele pleacă de la premisa că am putea numi război *doar* ceea ce noi am denumit *războiul clasic-limitat* și nu iau *deloc* în calcul *războiul total, în care genocidul este chiar unul dintre instrumentele (sau una dintre metodele) de bază* intens folosite și cu rezultate (număr de victime și influență asupra evoluției ulterioare a conflictului) foarte semnificative.

Primul episod major din istoria secolului al XX-lea pe care îl putem numi *genocid* este, în mod evident, *războiul anglo-bur* (provocat – sau cel puțin grăbit – de faptul că în Transvaal fuseseră descoperite zăcăminte și date în exploatare mine de aur care, în jurul lui 1900, dădeau deja 25 % din aurul produs anual în lume[675]). Pe parcursul acestui conflict, au murit, cu totul, cam *27.927 de civili buri, în principal datorită „neglijenței și incompetenței" britanicilor care administrau lagărele de concentrare (principala cauză a deceselor fiind bolile*, aproape deloc prevenite și adesea prost tratate). Având în vedere dimensiunile mici ale populației bure, acești aproximativ de 28.000 de oameni reprezentau probabil, în jur de *10 % din intreg potențialul demografic bur* (și tocmai acest procent extrem de ridicat i-a și îndemnat pe mulți descendenți ai olandezilor care au populat Africa de Sud să și creadă, cu toată tăria, multă vreme, că britanicii au întreprins *în mod deliberat* o politică de *genocid* îndreptată împotriva strămoșilor lor buri)[676].

Un al doilea episod major al istoriei secolului al XX-lea în care genocidul este elementul central este constituit de *încercarea, întreprinsă de Turcia, de a extermina complet populația armenească din imperiu*. Această preocupare nu apare însă brusc în anii Primului Război Mondial. Încă din 1854, Mehmed Pașa, unul din comandanții importanți ai forțelor militare turcești din Anatolia, acorda mari recompense bănești soldaților săi care-i aduceau capete de creștini uciși în Armenia și Georgia. Armenii – și în special populația satelor – au fost din nou ținta unor masacre întreprinse mai ales de trupele neregulate turcești între anii 1894 și 1896, „când aproape două sute de mii de armeni au fost omorâți prin cele mai cumplite metode"[677]. Dar în Primul Război Mondial masacrele, jaful, violurile, deportările au atins un *nivel de intensitate fără precedent*, scopul evident al înalților comandanți turci fiind acela de „*a anihila complet* (subl.

---

[673] James WALLER, *op. cit.*, p. 6
[674] Christian P. SCHERRER, *op. cit.*, p. 14
[675] Niall FERGUSON, *op. cit.*, p. 273
[676] Albert GRUNDLINGH, *op. cit.*, p. 22
[677] Henry MORGENTHAU, *Ambasador la Constantinopol – memorii –*, Ed. Arcrat, București, 2000, p. 290

noastră – F.D.) Armenia", în conformitate cu o „etică a anihilării, inspirată din teoria și practica războiului modern"[678]. *Naționalismul agresiv, combinat cu rasismul și cu convingerea că genocidul nu ar fi nimic altceva decât o pe de-a-ntregul nobilă și absolut necesară misiune civilizatoare*, este prezent și în chip de catalizator al deciziei oficialităților otomane de a-i „șterge de pe fața pământului" pe armeni: La 25 martie 1915, Talaat Paşa, pe vremea aceea ministru de Interne al Imperiului Otoman, ordona lui Djemal Bey, delegat al autorităților centrale imperiale la Adana, să aducă imediat la îndeplinire acest „*proiect nobil* (subl. noastră – F.D.)" menit să pună definitiv capăt existenței „bine-cunoscutelor elemente care, vreme de secole, *au fost un obstacol în progresul imperiului* (subl. noastră – F.D.) în ale civilizației"[679]. În octombrie 1915, într-un moment în care masacrele erau încă în toi, lordul James Bryce a dat publicității un raport guvernamental britanic pe care îl redactase după ce consultase numeroase surse credibile. El făcea atunci o observație esențială pentru înțelegerea mecanismelor genocidului: avem într-adevăr de-a face cu un *naționalism extrem de agresiv, dar complet asimetric distribuit în societatea otomană*: foarte mulți dintre turcii de rând nu au manifestat „nici un resentiment musulman împotriva armenilor creștini"; totul s-a petrecut *exclusiv* datorită voinței guvernului, care dorea, „din motive pur *politice* (subl. noastră – F.D.), să scape definitiv de un element non-musulman care leza omogenitatea imperiului"[680]. Armenii, ca și alte grupuri etnice, au fost ținta unor tentative majore de exterminare „mai ales pentru că etica militară a vremii le-a permis generalilor să-i privească pe civili ca pe *ținte valide* (subl. noastră – F.D.) ale războiului". În același timp, genocidul căruia i-au căzut victimă armenii e reprezentat „punctul de apogeu al doctrinei militariste care își propunea *să distrugă complet* (subl. noastră – F. D.) componentele autonome ale Imperiului Otoman, în special pe acelea bănuite că ar fi agenți ai Imperiului rus sau ai altor mari puteri"[681].

În legătură cu exterminarea armenilor (ca și cu alte alte episoade de tip genocid din secolul al XX-lea), sunt utile, cred, câteva observații suplimentare[682]:

Pentru cercetătorul român, *orice* discuție legată de genocidul armean este extrem de complicată, datorită câtorva elemente clare ale realității foarte importante pe care o numim *interesul național* românesc. Din punctul de vedere

---

[678] James J. REID, „Total war, the Annihilation Ethic, and the Armenian Genocide, 1870-1918", text accesat la adresa de internet http://www.conwy.org/pda/fulltext/92reid.html la data de 27 iulie 2003

[679] „Talaat Pasha's official orders regarding the Armenian massacres, March 1915-January 1916", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/armenia_talaatorders.htm, la data de 3 decembrie 2003

[680] „Bryce Report into the Armenian massacres, October 1915", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/brycereport_armenia.htm, text consultat la data de 3 decembrie 2003

[681] James J. REID, „Total war, the Annihilation Ethic, and the Armenian Genocide, 1870-1918", text accesat la adresa de internet http://www.conwy.org/pda/fulltext/92reid.html, la data de 27 iulie 2003

[682] Paragrafele care urmează constituie un rezumat al părții centrale a intervenției autorului prezentului volumul în cadrul Conferinței organizate, la 22 aprilie 2005, organizat la sediul Institutului de Cercetări Politice al Universității din București – vezi și „Dezbatere publică asupra genocidului armean", în *Ararat. Periodic al Uniunii Armenilor din România*, anul XVI, no. 8 (317), 16-30 aprilie 2005, secțiunea *Supliment*, pp. 4-5

ai unei Românii care își propune explicit (vezi *mai multe* declarații ale actualu preşedinte al țării) să fie tot mai activă în spațiul geografic, geo-economi geopolitic și geostrategic al Mării Negre, *Armenia* și armenii (cu tot cu dorin lor ca Turcia să-și asume vinovăția pentru genocidul din 1915) sunt partene potențiali foarte importanți. Dar *Turcia contemporană* și turcii (cu tot cu refuz lor net de a-și asuma responsabilitatea pentru masacrarea armenilor) su parteneri *cel puțin* la fel de importanți (și în cadrul unor planuri și structuri stri regionale, dar și în contextul mai larg și, *vădit mai important* – din perspecti politico-strategică – al NATO).

În legătură cu maniera în care s-ar putea rezolva conflictul istoric din Turcia și Armenia, există – *cel puțin teoretic* – o soluție a cărei simplă enunțar aici și acum, este, poate, de natură să deranjeze, concomitent, sensibilități susceptibilități ale *ambilor* actori colectivi implicați în evenimentele din 191 Această soluție se numește *reconciliere istorică deplină*. Este, mi-e foarte clar, soluție foarte dureroasă și, ca atare, foarte dificilă pentru fiecare individ comunitate, pentru că presupune să te raportezi, brusc, la inamicul istor tradițional ca la un prieten și ca la un partener de încredere. Dar istoria recentă n dovedește, foarte clar, că, deși este dificilă și dureroasă, *reconcilierea istoric chiar între națiuni care s-au dușmănit și s-au masacrat secole întregi este posibilă, și profitabilă din punct de vedere politico-strategic și economic*. dovedește, cu prisosință, cazul franco-german (și este clar, cred, că fără *aceas* reconciliere, n-am fi avut astăzi o Uniune Europeană *oarecum* funcțională). dovedește și cazul româno-maghiar (inclusiv o reducere, după jumătate deceniului trecut, a scorului electoral al unor formațiuni politice extremiste d România, care-și trag seva exclusiv dintr-un șovinism antimaghiar tot mai puț inflamat și tot mai puțin inflamabil). În acest context, aș preciza și faptul c evaluarea istoriei recente poate întemeia, dacă tot discutăm – chiar și num tangențial – despre reconcilierea istorică, și *alte* concluzii. Și anume că, *de aceasta reconciliere este perfect posibilă, ea nu este nici obligatorie, nici singu alternativă în caz de conflict cronicizat*. ‚Securea războiului' – dacă cititorii v accepta acest termen colocvial – poate fi, desigur, definitiv îngropată, dar poate și ascuțită și agresiv agitată, uneori în mod aproape ostentativ. Câteva episoad recente sau chiar foarte recente spun cu claritate că se poate, oricând, *și* aș Sârbii și croații, de exemplu, nu par să fi fost capabili să depășească cu depl succes traumele bilaterale din Al Doilea Război Mondial. Și nici chinezii nu pa nici măcar în ultimii ani, prea capabili și prea dispuși să uite de excesele comis de japonezi, pe continentul asiatic, în anii '30 și '40. Chiar și absența notabilă preşedintelui Vladimir Putin de la ceremonia înhumării Sanctității Sale, Pap Ioan Paul al II-lea, poate fi înțeleasă *și* ca fiind legată de cele patru secole d conflicte (deopotrivă majore și, adesea, foarte sângeroase) între ideea politi rusă și cea poloneză. Din perspectiva propusă de *viziunea realistă clasică* asupr relațiilor internaționale, ilustrată de Hans J Morgenthau, țin să reamintesc, *și* acest context, măcar două dintre principiile pe care el le enunță în *Politics Amon*

Nations. Mai întâi, este vorba despre principiul al doilea, potrivit cărții, pentru o mai bună înțelegere a ceea ce se petrece pe arena internațională, fundamental este „conceptul de interes definit în termeni de putere"[683]. În al doilea rând, este vorba despre principiul al patrulea, potrivit cărții, deși „realismul politic este conștient de semnificația morală a acțiunii politice", el este permanent conștient și de „tensiunea ineluctabilă" între ceea ce cere morala și necesitățile imediate ale acțiunii politice încununate de succes[684]. Fac trimitere la aceste două principii nu doar pentru a explica mai bine masacrarea armenilor și conflictele ulterioare cronice, fie ele politice sau academice, pe această temă, ci în special pentru a trage un semnal de alarmă în legătură cu *viitorul pe termen mediu și lung* al spațiului geopolitic și geostrategic în care trăim cu toții. Români, armeni sau turci, avem, cu toții, un *inamic major, real și peren*: el este *ideea imperială rusă* (înglobând și o obsesie clară și perenă pentru Marea Neagră, Munții Caucaz și Strâmtori). O idee perenă, uneori în defensivă (vezi, de exemplu, lipsa relativă de activism între 1856 și 1877), dar care, de fapt, nu moare niciodată. Acum, Rusia suferă *încă* de boala istovitoare numită tranziție, care o împiedică să-și mobilizeze eficient puterea națională și să o protecteze, cu destulă forță, în zonele de interes geostrategic peren. Însă mai devreme sau mai târziu, tranziția din Rusia va lua sfârșit. Cu destulă probabilitate, prin instalarea unui regim autoritar, în cel mai bun caz unul de tipul *despotismului luminat* din secolul al XVIII-lea. Înclin să cred că ar fi *foarte* util, pentru *toți* ceilalți actori statali din zona Mării Negre, ca, în momentul în care Rusia își va încheia tranziția și va (putea) redeveni *foarte* agresivă în această zonă, să existe deja o voință politică *comună* puternică, aptă (la nevoie) să descurajeze o nouă expansiune a Moscovei. Pentru a obține însă o voință politică comună, conflictele istorice – *oricare* și *oricât de dureroase* ar fi ele – trebuie rezolvate. Indiferent cum, dar cât mai repede. Altfel – și nu cred deloc că sunt exagerat de pesimist – Rusia va putea profita de uriașele *ferestre de oportunitate* constituite de conflicte istorice încă nerezolvate. Această problemă a Rusiei -- desigur, *dacă* și numai dacă acceptați acest scenariu de viitor mai degrabă pesimist – pune în valoare în special relevanța principiului al patrulea al lui Morgenthau. Conform unor elementare reguli predominant morale, nici armenii și nici turcii n-au voie să-și abandoneze pozițiile foarte ferme și vădit ireconciliabile legate de genocidul din 1915; dar, dacă n-o vor face, eficacitatea *oricărei* politici de configurare a unui *deterrent* anti-rus în zona Mării Negre ar putea fi -- și va fi -- foarte scăzută (după cum la fel de dezastruoasă ar putea fi, de exemplu, și nedetensionarea în timp util a relațiilor româno-ucrainene, inflamate cronic de Insula Șerpilor și de resursele platformei continentale și supra-inflamate, relativ recent, de scandalul Canalului Bîstroe).

Trecând acum la discutarea elementelor *concrete* legate de evenimentele din 1915, menționez aici faptul că ele întrunesc cele cinci „condiții necesare și

---

[683] Hans J. MORGENTHAU, *op. cit.*, p. 5

[684] *Ibidem*, p. 10

suficiente" despre care vorbea în 1991, Helen Fein, în articolul intitul *Discriminating Genocide from War Crimes: Vietnam and Afghanistc Reexamined*, atunci când definea *genocidul*. În primul rând, avem de-a face fie c un atac *foarte* intens, fie cu o succesiune de atacuri, vizând în mod cle „distrugerea fizică a membrilor grupului" țintă; în al doilea rând, cel care comi genocidul este fie un actor „colectiv sau organizat", fie un comandant al unc actori organizați; victimele sunt selectate tocmai pentru că aparțin unei *anum* comunități; în al patrulea rând, victimele sunt în mod evident lipsite de apărare ș sunt ucise și dacă se predau, ca și dacă opun rezistență; și, în al cincilea rând există în mod clar „intenția de a ucide"[685], deși crima este pedepsită de legislați statului – sau de normele grupului – care comite genocidul.

Atunci când discutăm despre masacrarea masivă armenilor, în 191 există însă și numeroase aspecte nerezolvate și neclare. Așa de exemplu, există numeroase date contradictorii privind *numărul total de victime*. În 1918, A. H Hacobian afirma, într-o lucrare intitulată *Armenia and the War*, publicată la New York, că numărul victimelor este estimat ca fiind de 500.000 până la 800.000. Unii autori mai apropiați de zilele noastre afirmă că este vorba despre „uciderea s mai mult de 1 milion de armeni, de către turci, în 1915"[686]. Diane F. Orentlicher, profesor de drept și director al structurii intitulate *War Crimes Research Office a the Washington College of Law, American University*, se referă tot la „peste 1 milion"[687] de victime ale masacrării sistematice a armenilor, în anii Primului Război Mondial. Alte lucrări vehiculează cifre mult diferite. Patrick Brogan, de exemplu, deși recunoaște că descrie o „mare crimă", se referă la doar vreo „600.000 de vieți omenești" și pune un accent deosebit pe componenta *economică* a conflictului, subliniind mai ales faptul că armenii au fost „alungați de pe pământurile lor"[688]. Textele turcești vehiculează, relativ des, cifre încă și mai mici. Așa de exemplu, *actul oficial de acuzare care stă la baza procesului din 1919* în care au fost inculpați mai mulți lideri ai regimului Junilor Turci se referă în termeni foarte preciși nu la numărul morților (textul vorbește în termeni vagi doar despre „crime fără număr"), ci la acela al deportaților: de exemplu, doar în jur de 61.000 din provincia Ankara și încă doar 120.000 din provincia Diyarbekir[689]. Henry Morgenthau, care fusese în timpul Primului Război Mondial ambasadorul SUA la Istanbul, afirma însă că însuși Talaat i-ar fi spus (cândva,

---

[685] Idei rezumate și comentate în Eric MARKUSEN, David KOPF, *The Holocaust and Strategic Bombing: Genocide and Total War in the Twentieth Century*, Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford, 1995, p. 71

[686] Eric MARKUSEN, David KOPF, *op. cit.*, p. 28

[687] Diane F. ORENTLICHER, *op. cit.*, p. 156

[688] Patrick BROGAN, *op. cit.*, p. 548

[689] *Indictment of the Turkish Military Tribunal, 1919*, document consultat la adresa de internet (pe pagina influentei organizații numite Institutul Național Armean, cu sediul în Washington, DC) http://www.armenian-genocide.org/Affirmation238/current_category.50/affirmation... , la data de 29 martie 2005 și care rezumă principalele elemente din Vahakn N. DADRIAN, „A Textual Analysis of the Key Indictment of the Turkish Military Tribunal Investigating the Armenian Genocide", în *Journal of Political and Military Sociology*, 22 (1994, 1), pp. 133-172

după 3 august 1915) că Turcia a „scăpat deja de *trei sferturi* (subl. noastră – F.D.) dintre armeni: la Bitlis, la Van, la Erzerum nu mai este nici picior de armean", precum și că exista intenția ca *întregul* popor armean să fie exterminat, fiindcă „dacă nu-i lichidăm, își vor plănui răzbunarea"[690]. Ceea ce merită subliniat în mod deosebit, atunci când discutăm despre cifre, este și faptul că genocidul din 1915 a fost, de fapt, *și* catalizatorul care a amorsat, relativ rapid, un exod masiv din Turcia al armenilor rămași în viață. Drept urmare, acum 15 ani mai trăiau în Turcia doar în jur de 50.000 de armeni (în timp ce acest grup etnic număra, la începutul secolului al XX-lea, cam 1.760.000[691] de oameni doar în spațiul anatolian, precum și în jur de 2.000.000[692] în întregul Imperiu Otoman).

Există numeroase puncte de vedere – diferite sau chiar opuse – și în ceea ce privește *motivele exacte* care au dus la declanșarea deportărilor și a masacrării armenilor. Unii autori afirmă că, în secolul al XX-lea, *apar sau se consolidează, în unele societăți, trăsături care fac anumite grupuri umane complet inutile*. Alții vorbesc despre genocidul comis din „*necesități strategice* (subl. noastră – F.D.)"[693]. Pentru alți autori, motivul principal al genocidului ar fi *incapacitatea statelor de a trata în mod diferit vinovații și nevinovații*. Irving Louis Horowitz, autor al lucrării *Genocide: State Power and Mass Murder*, publicată în 1976, afirma, de exemplu, că mai multe popoare au trăit Holocausturi, descrise ca fiind „experiența comună de a fi victime ale efortului fără milă și dus până la capăt al statului de a lua viața oamenilor, fără preocupare pentru vinovăția sau inocența individuală. E o pedepsire pentru identificarea cu un anume grup". Dintr-o asemenea perspectivă, Horowitz vorbește nu numai despre un Holocaust al evreilor în Europa dominată de Hitler, ci și despre alte Holocausturi, cum ar fi cele cărora le-au căzut victimă, în diverse momente ale secolului al XX-lea, cambodgienii, armenii, paraguaienii, ugandezii[694]. Există și ideea – sever criticată într-o lucrare scrisă de Helen Fein, intitulată *Accounting for Genocide: National Responses and Jewish Victimization During the Holocaust* și publicată în 1979 – conform căreia marile masacre din secolul al XX-lea ar fi doar „simplul apogeu al tradițiilor mai timpurii de violență colectivă". Fein mai afirmă, în aceeași lucrare, că, în configurarea genocidului de tip modern/contemporan, *evoluția și hipertrofierea naționalismelor*, apariția totalitarismului, ca și pachetul de tehnici și metode pe care îl denumim *război total* sunt elemente care au, „toate, o contribuție importantă" în evenimentele și procesele de tip genocidal din secolul abia încheiat[695]. Iar în 1990, Frank Chalk și Kurt Jonassohn publicau o lucrare intitulată *The History and Sociology of Genocide*, importantă și pentru faptul că oferă o interesantă tipologie a episoadelor de tip genocidal. Criteriul de

---

[690] Henry MORGENTHAU, *op. cit.*, p. 338
[691] Patrick BROGAN, *op. cit.*, p. 549
[692] Henry MORGENTHAU, *op. cit.*, p. 290
[693] Eric MARKUSEN, David KOPF, *op. cit.*, pp. 43-44
[694] *Ibidem*, p. 46
[695] *Ibidem*, pp. 46-47

clasificare propus de cei doi autori este motivul care îndeamnă un actor politic de tip statal să recurgă la genocid. Există, afirmă Chalk şi Jonassohn, patru tipuri mari de motive/ţeluri: *încercarea de a elimina o ameninţare reală sau potenţială; dorinţa de a răspândi teroare în rândul inamicilor reali sau potenţiali; dorinţa de a dobândi bogăţie (sau alte avantaje de natură economică); şi, în sfârşit, dorinţa de a implementa o credinţă, o teorie sau o ideologie*[696]. Dacă acceptăm acest punct de vedere, motivul care a declanşat masacrarea armenilor poate fi sau oricare dintre cele patru ţeluri enunţate de Chalk şi Jonasssohn, fie o combinaţie între două sau mai multe astfel de ţeluri.

Între elementele încă vădit neclare se află şi *rolul germanilor în contextul genocidului împotriva armenilor*. Şi aici, opiniile şi informaţiile cu care putem opera sunt nu numai diferite, ci şi contradictorii. Hacobian afirma, încă din 191[illegible] că masacrarea armenilor s-a petrecut „cu acceptarea tacită a Guvernului German", şi chiar că unii dintre reprezentanţii acestui guvern „aflaţi la faţa locului sunt descrişi ca încurajându-i pe turci în munca lor". O lucrare din 199[illegible] lui Vahakn N. Dadrian, intitulată chiar *German Responsibility in the Armenian Genocide*, afirmă, pe de o parte, că „un număr de oficialităţi germane (în cea mai mare parte de rang inferior) şi-au riscat viaţa opunându-se masacrării armenilor în regiunile din interiorul Turciei". Dar acelaşi autor aminteşte şi de faptul că „un general german a ordonat uciderea unui întreg batalion de muncă alcătuit din armeni", precum şi faptul că doi ofiţeri germani, generalul von Scheilendorf Bronsart şi locotenent-colonelul Boetrich, membri importanţi ai misiunii militare germane în Turcia, au fost cei care au ordonat deportările care au degenerat rapid în genocid. Henry Morgenthau afirma, în volumul de memorii publicat în 19[illegible] că „ideea de a deporta popoare întregi *în masă* este, în vremurile moderne, de sorginte exclusiv germanică"[697]; el istoriseşte cum ambasadorul german la Istanbul a declarat, ferm: „pentru armeni nu mişc un deget", dar şi că unele oficialităţi germane, inclusiv „Neurath, consilierul Ambasadei germane", se opuneau vehement „atrocităţilor"[698].

În legătură cu masacrarea armenilor de către Imperiul Otoman – proces de lungă durată şi de intensitate inegală, care ajunge la apogeu în 1915 – operăm însă nu numai cu date şi evaluări neclare sau incerte, ci şi cu câteva lucruri *foarte* clare. Ştim, de exemplu, că avem de-a face cu un *genocid de mari proporţii*. Natura exactă a evenimentelor pare să fi fost clară încă de la sfârşitul lui mai 1915, când guvernele Franţei, Marii Britanii şi Rusiei făceau o declaraţie prin care denunţau masacrele, calificate drept „noi crime împotriva umanităţii şi civilizaţiei" şi avertizau Sublima Poartă că va răspunde pentru aceste excese. Ulterior, celebrul *Raport Bryce* afirma, fără echivoc, că este vorba despre „evenimente intolerabile", despre o „soartă mai rea decât cea a sârbilor şi belgienilor". După unii autori mai apropiaţi de zilele noastre, ar fi vorba chiar

---

[696] *Ibidem*, pp. 52-53
[697] Henry MORGENTHAU, *op. cit.*, p. 365
[698] *Ibidem*, pp. 370-371

despre faptul că „exterminarea sistematică a armenilor de către [illegible] începând cu aprilie 1915, a fost *primul* (subl. noastră – F.D.) genocid al [illegible] secol", după cum afirmă Diane F. Orentlicher[699].

Natura *genocidală* – sau *cel puțin criminală* – a eforturilor otomane îndreptate împotriva grupului etno-lingistic armean este recunoscută, foarte clar, prin chiar actele tribunalului *turc* care judecă, în 1919, „tragedia care s-a întâmplat în legătură cu deportările armenilor"[700]. Documentul în cauză conține mai multe afirmații cât se poate de tranșante:

a. Că avem de-a face cu o „masacrare și distrugere a armenilor", decise de cele mai înalte foruri decidente ale Turciei pre-kemaliste;

b. Că masacrarea armenilor „nu s-a datorat vreunui incident anume", că „n-a fost limitată la o anumită localitate" ci că, mai degrabă, avem de-a face cu organizarea acestei crime de mari proporții „de către o *instituție centrală* (subl. noastră – F.D.) care a acționat în mod unanim";

c. Că guvernatorul militar al Istanbulului, Halil Pașa (unul din unchii lui Enver Pașa) începe să transfere substanțe explozive către structurile ce urmau să fie implicate în masacrele din 1915 încă de la 16 noiembrie 1914;

d. Că *în cel puțin o ocazie, înalți comandanți militari turci au sprijinit pe față genocidul*. Mahmut Kamil, comandantul armatei a III-a, trimitea unităților aflate în subordinea sa o telegramă prin care ordona ca „orice musulman care protejează un armean" să fie „spânzurat în fața casei sale, care va fi și ea incendiată". Dacă musulmanul milos era cumva o persoană oficială, el urma să fie „demis și judecat de curtea marțială". Iar dacă militarii ar fi oferit cumva ajutor armenilor, ei ar fi urmat să „fie dați afară din armată și trimiși în fața mai sus menționatelor curți marțiale";

e. Că mai multe dintre oficialitățile implicate în ceea ce noi numim astăzi masacrarea armenilor au furat „o parte importantă a documentelor separate și a registrelor" cu acte oficiale (ceea ce pare să dovedească, de la bun început, faptul că *vinovații se simt în culpă* și, drept urmare, doresc să distrugă cât mai multe din probele care i-ar fi putut incrimina ulterior);

f. Că vorbim despre „crime" ale mai multor acuzați care, la vremea comiterii faptelor pentru care urmau să fie judecați, erau „miniștri";

g. Că acești foști înalți oficiali ai statului otoman, deși descriși ca „nefiind, ei înșiși, principalii co-săvârșitori", sunt, totuși, *direct responsabili* fiindcă „i-au sprijinit în cunoștință de cauză" pe acuzații principali „în crimele acestora";

h. Că „organizarea și executarea tragediei armenilor" care a avut loc în contextul „deportărilor armenilor" a fost condusă și asigurată mai ales

---

[699] Diane F. ORENTLICHER, *op. cit.*, p. 156

[700] *Indictment of the Turkish Military Tribunal, 1919*, la adresa de internet http://www.armenian-genocide.org/Affirmation238/current_category.50/affirmation... , text consultat la data de 29 martie 2005

„prin instrucțiuni și ordine *verbale și secrete* (subl. noastră – F.D.)", dintre care unele vorbeau, pe față, despre „exterminarea" armenilor;

Că un număr de proteste ale unor înalți funcționari de stat ai Imperiului Otoman au ajuns în mâinile principalilor conducători ai regimului Junilor Turci, precum și că acești conducători, deși documentele în cauză descriau „nenorocirile și atrocitățile comise împotriva armenilor" și cereau „o anchetare a tuturor responsabililor" de rang înalt, au ignorat în mod deliberat rapoartele și cererile care le erau adresate de diverși responsabili regionali;

Că *există mai multe cazuri în care oficialități locale (importante sau mai puțin importante) refuză să se implice în masacre*. Este, de exemplu, cazul domnului Mazhar, fost guvernator de Ankara, care a fost demis pentru că nu a executat ordinele privitoare la „deportarea și distrugerea" armenilor. La fel s-a întâmplat și cu guvernatorul din Alep, domnul Celal. Dar este și situația în care doi „funcționari cu funcție de execuție în teritoriu" au fost „anihilați" pentru că au avut obiecții împotriva „atrocităților și execuțiilor comise împotriva arabilor și împotriva deportărilor inițiate de guvernatorul din Diarbekir". Merită menționat și faptul că până și oficialitățile care nu protestează, dar care pur și simplu nu se implică cu prea mare eficiență în masacre erau privite ca „trădători de patrie";

c. Că *nu există o atitudine uniformă a oficialităților statului otoman față de folosirea exceselor*. Așa de exemplu, documentul întocmit de acuzatorii din 1919 descria comportamentul mai puțin brutal al unor oficialități regionale care erau implicate doar în expulzarea/exilarea armenilor din provinciile respective; aceste persecuții moderate sunt criticate de înalții oficiali de la Istanbul, care cer unor guvernatori să „răspundă explicit" la întrebarea „sunt aceste persoane dăunătoare (expresie referitoare la armeni – F.D.) exterminate, sau doar alungate și exilate?" Dimpotrivă, alte înalte oficialități otomane par a fi obsedate de ideea că trebuie vărsat, neapărat, cât mai mult sânge. Când un responsabil regional din districtul Zor raportează „anihilarea" a 10.000 de armeni, primește de la șeful său următoarea admonestare: „Îmi calci onoarea în picioare. Disprețuiești cifra de 10.000; hai, ridic-o!" Există mai multe ocazii în care notabilități *religioase* islamice, precum și notabilități *laice* protestează *în comun* împotriva masacrelor. Așa de exemplu, guvernatorul Resit Paşa al provinciei Kastamonu a primit un protest în care clerici și laici, deopotrivă, afirmă că au auzit despre faptul că „armenii ..., familii întregi, inclusiv copiii, sunt trimiși la abator" sau sunt „împinși pe stâncile munților și masacrați". În continuare, protestatarii declară, tranșant: „Nu ne place nimic de tipul acesta în regiunea noastră, fiindcă ne temem de mânia divină".

d. Că o parte a oamenilor simpli și chiar destui dintre „funcționarii mărunți" ai statului otoman *n-au oferit ajutor armenilor doar* fiindcă se temeau –

ceea ce este simplu de înțeles -- să nu cadă, ei înșiși, pradă excesele și brutalității celor care au planificat și executat masacrele;

m. Că o parte dintre episoadele genocidului par să fi fost conduse – sau monitorizate -- direct de către reprezentanți ai autorităților centrale ale statului (la fel cum o parte importantă din excesele cele mai notorii ale Revoluției Franceze au fost, și ele la vremea lor, conduse direct de reprezentanți trimiși în provincii de către Comitetul Salvării Publice[701]).

n. Că unii dintre deportați au fost uciși de cete de „banditi ...kurzi", bande organizate cu sprijinul direct al oficialităților otomane de la Istanbul;

o. Că, în multe cazuri, justificarea masacrelor -- ca fiind măsuri excepționale regretabile, dar absolut necesare într-o zonă de operațiuni militare – este absolut imposibil de acceptat; așa de exemplu, masacrarea armenilor la Bolu, în provincia Kastamonu, are loc la mai bine de 72 de mile depărtare de cel mai apropiat obiectiv *strategic* (șoseaua Istanbul-Izmit-Adapazar-Ankara); drept urmare, cel puțin pentru Bolu, deportările și masacrele nu sunt „nici o măsură rezultată dintr-o necesitate militară, nici o măsură punitivă sau disciplinară";

p. Că *armenii nu au fost decât una dintre țintele terorii de stat*, atâta vreme cât Junii Turci s-au arătat constant fascinați de posibilitatea de a „rezolva definitiv toate problemele rămase nerezolvate și toate conflictele generatoare de probleme, prin a arăta severitate oricui și prin recurgerea la teroare în orice direcție";

q. Că a existat – cel puțin în mintea principalilor planificatori – ideea clară că deportarea și masacrarea armenilor „va rezolva chestiunea orientală", poate chiar definitiv;

r. Că persoane și grupuri folosite ca executanți direcți ai deportărilor și masacrelor proveneau din instituții ale statului, menite în principiu să asigure ordinea și legalitatea; în mai multe ocazii, jandarmii turci par a fi implicați în diverse episoade ale genocidului.

La 5 iulie 1919, Tribunalul Militar Turc a dat verdictul în procesul intentat principalilor lideri ai regimului Junilor Turci. Potrivit acestui *Verdict*, fostul premier, împreună cu mai mulți miniștri au fost găsiți ca fiind „principalii criminali", iar „vinovăția lor a fost recunoscută prin votul unanim" al membrilor tribunalului. Drept urmare, în concordanță cu legile Turciei, cei patru „sunt condamnați la moarte" -- afirma *Verdictul*[702]. Din acest document aflăm alte două

---

[701] Vezi, de exemplu, „masacrele nebunești" de la Lyon, ca și comportamentul lui Saint-Just în Alsacia, ca și măsurile brutale întreprinse împotriva insurecților cu evident potențial revizionist din Bretania (unde, între altele, inamicii Republicii au fost uciși, cu miile, prin înecare, fără a mai fi judecați), în R.R. PALMER, *Twelve Who Ruled: The Year of the Terror in the French Revolution*, Princeton University Press, Princeton, 1973, pp. 166-222

[702] *Verdict ("Kararname") of the Turkish Military Tribunal, July 5, 1919*, document accesat la adresa de internet http://www.armenian-genocide.org/Affirmation.233/current_category.50/affirmation ..., la 29 martie 2005 (text preluat de Armenian National Institute din Monitorul Oficial al Turciei (*Takvim-i-Vekayi*) no. 3604 (suplimentar), apărut la 22 iulie 1919

elemente importante pentru mai buna înțelegere a contextului în care are loc, în 1915, masacrarea armenilor:

a. Acuzații au încercat – susținuți de avocații lor – să convingă tribunalul că nu ar fi vinovați de nimic și, drept urmare, au cerut să fie puși în libertate;

b. Confruntat cu această solicitare, Tribunalul Militar Turc a decis, în conformitate cu hotărârile Procurorului General adoptate la 3,20 și 22 mai și la 9, 16 și 25 iunie 1919, că acuzații „sunt în realitate reprezentanții morali" ai unui partid politic deja „defunct" la momentul judecării procesului, dar „care comisese *nenumărate crime* (subl. noastră – F.D.)". Într-o astfel de situație, acuzații sunt considerați, tocmai pentru calitatea lor de membri ai Consiliului General al mișcării politice în cauză, „*autori* (subl. noastră – F.D.) ai mai sus menționatelor crime";

După ce am trecut în revistă și am comentat informații provenind în special din surse turcești și anglo-americane, merită – cred – să plasăm masacrarea armenilor în contextul *războaielor totale* ale secolului al XX-lea, în timpul cărora competitorii recurg relativ *frecvent* la metoda *genocidului*, pentru a lovi grav și mai ales ireversibil unul din elementele centrale ale puterii inamicului: potențialul demografic.

Uneori – și *în special* în epoci anterioare – genocidul este o metodă *extrem de brutală, dar foarte eficientă și în bună măsură rațională*. Câteva scurte exemple pot lămuri, cred, această problemă. Să luăm în calcul, de exemplu, soarta cetăților Mytilene și Melos, descrisă amănunțit de Thucydides. Autorul grec (care merită „să fie considerat fondatorul istoriei științifice", mai ales fiindcă, „a ales să lucreze pe baza unor dovezi alese cu grijă, înlăturând simplele păreri, legende și zvonuri"[703]), despre care profesorul Lucian Boia afirmă că a redactat „cea mai influentă carte scrisă vreodată de un istoric"[704], relatează că, imediat după ce Mytilene, cetate care se desprinsese pe neașteptate din marea alianță politico-militară controlată de Atena, a fost cucerită în iulie 427 î.Chr., „atenienii... lăsându-se pradă mâniei, au hotărât să ucidă ...pe toți mytilenienii în floarea vârstei", iar toți copii și toate femeile să fie, la rândul lor, reduși „la sclavie"[705]. După înverșunate dezbateri politice, atenienii decid să îmblânzească sentința în cazul foștilor lor aliați: în final, au fost uciși numai „ceva mai mulți de o mie" de mytilenieni, considerați a fi „cei mai vinovați" de abandonarea subordonării față de Atena. În plus, mytilenienilor le-au fost confiscate toate navele de război, le-au fost dărâmate zidurile și le-a fost impusă prezența pe propriul teritoriu a 2.700 de coloniști militari atenieni[706]. În acest caz,

---

[703] Edward McNALL BURNS. *Western Civilisations. Their history and their culture, seventh edition*, W.W. Norton & Company, Inc., New York, 1969, p. 172

[704] Lucian BOIA, *Mari istorici ai lumii*, Universitatea din București, Facultatea de istorie-filozofie, București, 1978, pp. 198-199

[705] THUCYDIDES, *Războiul peloponesiac*, traducere de prof. univ. dr. docent N. I. Barbu, Ed. Științifică, București, 1966, III, 36 (2)

[706] *Ibidem*, III, 50

exterminarea totală este înlocuită cu o metodă mai puțin brutală – exterminarea parțială a revoltaților și trădătorilor. În ultimele luni ale lui 416 î.Chr., soarta Melosului este însă complet diferită: după luni de asediu întreprins „cu toată forța", melienii capitulează necondiționat. Iar „atenienii au ucis pe toți melienii în floarea vârstei... și au redus la sclavie copiii și femeile", iar „locul l-au colonizat ei înșiși"[707].

În aceste cazuri din antichitate, *ceea ce conferă o anume raționalitate genocidului este chiar logica menținerii și utilizării imperiului.* Unul imens, cu în jur de 500 (sau, poate, chiar spre 1000-1500) de polisuri. Există și autori (Hammond, de exemplu) care vorbesc despre cifre ceva mai mici – doar în jur de 173 de state vasale în anul 449[708] și peste 300 după anul 425, când Marea Neagră devine *sferă de influență atenian*ă[709], dar și acestea sunt uriașe, dacă le comparăm cu numărul total de state din lumea contemporană. Pentru stabilizarea unui imperiu imens, chiar și căsăpirea întregii populații a unei cetăți care nu reprezenta mai mult de 0,2-0,3 % din potențialul demografic total al întregului sistem internațional controlat de Atena nu era neapărat o măsură absolut irațională.

La fel de rațional (cel puțin până la un punct) – și de eficient – este și genocidul întreprins de romani împotriva carthaginezilor. La 241, carthaginezii erau obligați să abandoneze Sicilia și plătesc sumă imensă, dar încep, imediat, construcția unui nou imperiu în Hispania. La 201, după un nou război, Carthagina e obligată să plătească 10.000 talanți în 50 de ani, pierde toată flota și dă numeroși ostatici. Dar, din nou, nu respectă integral nici litera și nici spiritul păcii, drept care are loc un al treilea război, generat în special de creșterea rapidă a producției și exporturilor carthagineze. De data aceasta, Roma nu mai procedează cu jumătăți de măsură. Întreaga populație carthagineză e omorâtă sau aruncată în sclavie, orașul este complet și metodic distrus, întreaga sa suprafață fiind arată și presărată cu sare. Rezultatul: *Roma scapă definitiv de un competitor eficient și foarte încăpățânat și se poate dedica, în sfârșit, și altor direcții strategice de expansiune și devine – după decenii de riscuri și eforturi colosale – hegemon mediteranean.*

Dar *numeroase* dintre episoadele de tip genocidal din secolul al XX-lea sunt vădit *irațional*e și *contraproductive pentru chiar puterea și interesele majore ale statului* care folosește această metodă a *războiului total*. Iar *masacrarea armenilor este nu numai barbară, cruntă, ci și complet irațională, ineficientă și contraproductivă, din chiar perspectiva intereselor majore ale statului turc*. Ceea ce a lipsit Turciei, vreme de secole, este tocmai ‚motorul' numit *modernitate*. Lipsă care și face, de altfel, ca Imperiul să se afle pe o pantă descendentă tot mai pronunțată, deja clar conturată încă din vremea lui Dimitrie Cantemir. Dar armenii, chiar dacă minoritari, erau un element important al *modernității* și *eficienței* (cel puțin din perspectivă economică), și încă demult. În

---

[707] *Ibidem*, V, 116 (3-4)
[708] N.G.L. HAMMOND, *A History of Greece to 322 B.C.*, Oxford at the Clarendon Press, 1967, p. 302
[709] *Ibidem*, p. 327

epoca lui Mahomed al II-lea, de exemplu, negustori *armeni* din zona Mării Negre erau numeroși, activi, perfect capabili să folosească sistemul bancar genovez și importanți parteneri comerciali ai lumii central-europene, controlând rute comerciale care ajungeau până în Polonia și Italia[710]. Iar la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, spunea Hacobian în 1918, „armenii creștini din Asia Mică și din provinciile de nord-est constituiau partea cea mai muncitoare, cea mai inteligentă, cea mai bine educată a întregii populații. Cei mai mulți dintre negustori și comercianți, aproape toți meșteșugarii calificați erau armeni și a-i distruge însemna să distrugi și principalul avantaj industrial pe care-l aveau aceste regiuni". Desigur, putem avea anume îndoieli legate de maniera în care un armean își descrie propriul popor. Dar și *Raportul Bryce* spune exact același lucru, și nu avem de ce să-l bănuim pe omul politic britanic de faptul că deformează adevărul de dragul armenilor. Bryce vorbește chiar despre configurarea unor *oaze armenești de prosperitate* în *majoritatea* orașelor din nord-estul Asiei Mici, încă din secolul al VII-lea. În secolul al XVII-lea, persanii simt nevoia să ducă în captivitate, la Ispahan, populația întregului district Djoulfa, de pe râul Aras, tocmai pentru că erau lucrători „calificați și culți". Iar la sfârșitul lui XIX și la începutul lui XX, afirmă Bryce, armenii erau „unul din cele mai importante elemente ale Imperiului Otoman" – în finanțe, în comerțul exterior, atât ca importatori cât și ca exportatori, în comerțul interior, în agricultura intensivă practicată în satele prospere care aprovizionează Istanbulul. Bryce afirmă, fără echivoc, chiar că „armenii erau singurul element local capabil să ridice imperiul din punct de vedere economic, intelectual și moral la nivelul standardelor europene, asigurând astfel, în mod permanent, însăși existența Imperiului". Astfel de opinii sunt întărite de evaluările pe care le face, în aceeași perioadă, Henry Morgenthau. Acesta afirmă că armenii, „recunoscuți pentru puterea lor de muncă, pentru inteligența lor", au ajuns, treptat, „să controleze, în foarte mare măsură, finanțele și producția de mărfuri" din Turcia. Ca urmare, „alături de greci, *armenii sunt cei ce dau forța economică a Imperiului* (subl. noastră – F.D.)"[711].

Ca urmare a acestor elemente, este foarte clar că *masacrarea metodică și sălbatică a majorității armenilor, în loc să întărească semnificativ Turcia – așa cum dorea, probabil, guvernanții săi din 1915 – a slăbit și mai mult Imperiul muribund*, lipsit *brusc* de unul din *puținii* actori colectivi care muncea cu eficiență realmente înaltă (și lipsit *brusc* de *produsele* muncii acestor oameni, ca și de *taxele* pe care aceștia le plăteau).

În timpul Primului Război Mondial, și o parte din populația *României* a constituit ținta unor măsuri de tipul *genocidului*. Acestea au fost întreprinse, metodic, *în special* de către trupele și oficialitățile bulgare, în Dobrogea, unde ocupația străină a reușit „*să decimeze* (subl. noastră – F.D.) populația românească

---

[710] Gheorghe I. BRĂTIANU, *Marea Neagră de la origini până la cucerirea otomană*, Ed. Meridiane, București, 1988, vol. 2, pp. 279-280

[711] Henry MORGNETHAU, *op. cit.*, pp. 287-289

..., s-o batjocorească şi s-o aducă la sărăcie". Avem de-a face, în special în partea de nord a regiunii, cu o „campanie de jaf, batjocură şi *exterminare* (subl. noastră – F.D.)", îndreptată împotriva etnicilor români şi întreprinsă „de soldăţimea bulgară, în complicitate cu locuitorii bulgari localnici"[712].

În perioada interbelică, mai multe dintre războaiele de tip *colonial* pe care le întreprind mari puteri europene (sau extraeuropene) conţin şi episoade cu toate trăsăturile genocidului. În *Maroc*, de exemplu, francezii duc un îndelungat „război de exterminare" împotriva localnicilor, cărora, cu aşezările şi recoltele complet distruse şi „izgoniţi în munţi, nu le rămâne decât să se predea sau *să moară de foame* (subl. noastră – F.D.)"[713]. Ulterior, şi *japonezii* recurg, pe scară largă, la genocid în *China*, încă de la începutul anilor '30.

Genocidul va constitui una din metodele intens utilizate şi de puterile Axei, în timpul celui de-*al Doilea Război Mondial*. Pentru *Germania* nazistă, ţinta cea mai importantă a unui amplu genocid a fost populaţia evreiască a *Reich*-ului (iar ulterior cea a întregii Europe cucerite de *Wehrmacht*). Că Germania nazistă intenţiona să poarte până la capăt un *război total, de exterminare completă*, împotriva evreilor din *întreaga* lume, era deja *foarte* clar încă din martie 1939 (cu o jumătate de an *înainte* de declanşarea celui de-al Doilea război Mondial), când un personaj influent ca Robert Ley afirma, tranşant: „Nu mai este loc pe faţa pământului pentru evrei. Evreii sau noi, unul dintre aceste popoare va trebui *să dispară* (subl. noastră – F.D.)"[714]. După invadarea Poloniei, germanii încep, *metodic*, un genocid de mari proporţii atât împotriva evreilor din această ţară, cât şi împotriva etnicilor polonezi. În încercarea de a justifica cumva aceste crime, texte oficiale germane din anii de mijloc ai celui de-al Doilea Război Mondial acuză (într-o manieră *complet aberantă*!) Polonia că ar fi întreprins, ea cea dintâi, măsuri pe care le-am numi astăzi *ethnic cleansing*, afirmând că decizia finală de a invada şi desfiinţa această ţară ar fi fost luată abia *după* ce polonezii ar fi omorât sau alungat cel puţin 60.000 de etnici germani[715].

Ideea *exterminării complete* a evreilor *din întreaga lume* – ca parte componentă importantă a *războiului total purtat de Germania pentru dominaţia „civilizatoare" a întregii planete* – apare din nou, *public* şi formulată într-o manieră cât se poate de explicită, în 1942. În acest an, Ernst Hiemer publica în *Der Stürmer* un articol în care, după ce enunţa din nou toate aberaţiile referitoare la evrei, pe care *Reich*-ul le ridicase de multă vreme la nivel de dogmă sacră (evreul fiind prezentat ca fiind „un mincinos, un escroc, un exploatator, o

---

[712] Constantin KIRIŢESCU, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, vol. 2, pp. 278-279

[713] M.V. FRUNZE, „Civilizatorii europeni şi Marocul", în M.V. FRUNZE, *Opere alese*, Ed. Militară a Ministerului Forţelor Armate ale R.P.R., Bucureşti, 1957, p. 516

[714] Robert LEY, „The Jews or Us...", în *German Propaganda Archive*, culegere de documente istorice în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ley3.htm, la data de 24 aprilie 2003, p. 2

[715] „Germany: People without space", în *German Propaganda Archive*, culegere de documente istorice în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/textbk02.htm, la data de 24 aprilie 2003, p. 9

persoană care face din "terapia" numită *problemă*, ca obiectiv al *chagrin*-ului asemenea lucru ca în "înșurubat", urmărește, cu fiecare „încercare" reușită de a bulversa *psihicul evreiesc*". Deci acțiunile, atât încercările de asimilare pe evrei, cât și eșecurile de acest fel le au la bază specificul (*ebraic-ul*), ce face să *poarte* semne distinctive, ce îl dau de știut cu ușurință în orice situație, conștientizare asupra „*psihicului evreiesc* va fi diminuată doar cu *evreiesc-ul* în sine va fi *încetat să existe* (subl. noastră – F.D.)[116].

Astfel cu *o mulțime* – deși încă *nenumărată* – *piese*, de fapt, în realizarea *lucrării* de *conștientizare* și a *unității* poporului care *existență* pe pe *tot* în Europa anterior Germaniei nazist[117] *ajunge* chiar să *transpună* genocidul *divino-politico-juridic* în *practică* *unitățile mijloacelor moderne*, *eficiente* și *ecranizate*, *bine-cunoscută* *bestialitate*, *bine eficientă* și *de neînțeles* a *mulțimii* *nazi*. Scopurile propagandei sale, „în care cu mult, uriașa masă a evreilor a fost *ținută* (subl. noastră – F.D.) *departe* de politica războiului a fost Hitler care a fost *încurajat* de succes"[118]. Potrivit unora din estimări, *cu fiecare* nouă, în *total*, *cel puțin* 3.000.000 *de evrei* în jur de 600.000 ghetouri, alți în jur de 1.500.000 de *împușcați* *chiar* *de* *grupele* *ale* *SS* (așa-numitele *Einsatzgruppen*), iar restul în *mult* *locuri* *de* *exterminare* (dintre acestea, cele mai *importante* vor fost *Auschwitz-ul*, *Treblinka*, unde au fost uciși 1.000.000, respectiv 750.000 de *oameni*)[119]. Prin *activitățile* *acestor* *forțe* *ale* *ordinii* *chiar* și *mari*. Amintitorul *principal* *executor* *al* *ordinului* *a* *procesului* de la Nürnberg, R. Jackson, *afirma* că 21 *milioane* (!!!) *de evrei* au *dispărut* *țările* în care *trăiau* *înainte* *de* *război* *conform* *cu* *să* „*de* *cel* *6.600.000* *de* *evrei* care *trăiau* în Europa *ocupată* *de* *germani*, au *pierit* ... *6.000.000*"[120]. Alți autori în *chip* *deosebit* *mulți* *fapte* *ale* *unor* *mai* *multe* *victime* *ale* *genocidului* *nazist*, „*esențial* (subl. noastră – F.D.) să *recunoaștem* nu *ne* *vor* *mai* *și* *alte* *milioane* *victime* *ale* *nebuniei* *de* *tip* *genocidar* *în* *care* *ne* *vom* *naziști*. Celelalte *victime* *incluse* în *jur* *de* *20* *milioane* *de* *slavi* (*rușii*, *albi*, *polonezi*, *mici* *Mistoni* *ucraineni*), *mai* *mult* *de* *7* *milioane* *de* *prizonieri* *de* *război* *sovietici* în jur 258.000 de *țigani*, 220.000 de *homosexuali*, și *mai* *mult* *de* *100.000* *de* *indivizi* *infirmități* *mentale* și *fizice* în *Reich* (*Germania*)[121]. *Deci* *aproximativ* *trece* *cu* *vederea*, *uzurpă* o *cifră* *totală* *de* *peste* *10.500.000* *oameni* *cu* *toți* *victime* *genocidului* *nazist* *trece* *de* *însumată* a *cifră* *totală* *de* *peste* *372.000* *de* *oameni* *în* *fiecare* *dintre* *cele* *60* *de* *luni* *de* *calvar* *ale* *Celui* *Rătăcit* *Iisus*).

---

[116] Ernst HIRMER, „Wird Wie Ihr Euch ... (vezi Bd. C la 27. *Der Stürmer*, nr. 19 / 1943, în *Ce Propagandă Antisemită*, culegere de documente [vezi la Bibliografie], ediția a IV-a, 2003, pp. 7-8.

[117] Martin GILBERT, *A History of...* vol. II, p. 1079.

[118] Josef KOTEK, *Pe marginea istoriei* [vezi Bibliografie], p. 37.

[119] „Deportarea [cu] ... [și] ... [a] ... [în] ... [de] ... [la] ... [în] ... [de] ... [la] ... [în] ... [de] ... [la

Ar mai fi de menționat, în finalul acestei părți de capitol care trece în revistă, pe scurt, politicile de genocid la care a recurs – intens și sistematic – Germania nazistă, cel puțin două elemente importante. Pe de o parte, trebuie recunoscut faptul că *germanii n-ar fi putut ucide niciodată atâția evrei fără complicitatea clară și masivă, directă sau indirectă a multor oficialități și persoane fizice din întreaga Europă cucerită de Reich sau aliată cu Reich-ul.*

Pe de altă parte, merită amintit faptul că, în ciuda presiunii și terorii extraordinare pe care regimul nazist le exercita, constant, asupra oricărui etnic german, *au existat și numeroase cazuri în care germanii, singurii locuitori privilegiați – măcar în teorie – ai Reich-ului au protestat, punându-și în primejdie viața, împotriva deportării și masacrării evreilor.* De exemplu, în *martie 1943* (adică la mai bine de 10 ani de la venirea naziștilor la putere!), Goebbels nota în jurnalul său că, atunci când s-a produs deportarea unor evrei dintr-un azil de bătrâni din Berlin, au avut loc scene pe care le descria ca fiind „regretabile" (și care, de fapt, sunt mărturia unui *curaj individual ieșit din comun* al protestatarilor): „un mare număr de oameni s-au adunat și unii dintre ei chiar *i-au susținut pe evrei* (subl. noastră – F.D.)"[721]. Dar nu vorbim numai despre protestele *izolate* ale unor simple persoane fizice. Cel puțin în *prima* parte a războiului, chiar și câteva înalte oficialități *militare* sunt extrem de iritate de politica oficială față de evrei. Așa de exemplu, feldmareșalul von Rundstedt primea de la subordonați ai săi, în jurul datei de 20 septembrie 1939, informații referitoare la faptul că militarii din unitățile combatante ale *Wehrmacht*-ului erau indignați de ceea ce rapoartele numeau, eufemistic, „măsurile în mare măsură ilegale" luate de trupele *SS*. În această situație, Rundstedt dădea ordin ca marea unitate *SS* comandată de generalul von Woyrsch să nu mai fie tolerată în zona de operații militare, iar măsurile brutale luate deja împotriva evreilor în zona Katowice să înceteze imediat[722].

Pentru perioada de după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, între cele mai cunoscute războaie în care *genocidul* este folosit pe scară largă se numără invazia și ocupația sovietică în *Afghanistan*, evenimentele din *Rwanda* din 1994, conflictul cronicizat din *Kashmir*, precum și mai multe dintre războaiele desfășurate pe teritoriul *fostei Iugoslavii.*

Dacă ne referim la *Afghanistan*, merită amintit faptul că, în loc să dureze doar câteva luni – așa cum fusese planificată – operația militară de cucerire a țării de către trupele URSS s-a întins pe 10 ani, fără a fi însă vreodată finalizată cu deplin succes. Dar rușii au întreprins, în mod deliberat, un *război total de mare intensitate și de mare amploare* împotriva triburilor afgane: 1.300.000 de afgani, majoritatea civili, au fost uciși; 5.500.000 de oameni (adică *o treime* din populația totală antebelică) au fost obligați să se refugieze în alte țări; alți în jur de 2.000.000 de afgani au fost obligați să migreze în interiorul țării lor, pentru a

[721] Martin GILBERT, *A History of...*, vol. II, p 488
[722] Martin GILBERT, *The Second...*, p.12

se pune la adăpost de lupte. „Dacă calculăm procentual, URSS a provocat în multe suferințe Afghanistanului decât a provocat Germania Uniunii Sovietice în Al Doilea Război Mondial"[723].

Mult mai aproape de zilele noastre, într-un interval de doar aproximativ 100 de zile, între 7 aprilie și 15 iulie 1994, autoritățile și populația Hutu din *Rwanda* au ucis între 900.000 și 1.200.000 de Tutsi (altfel spus, de trei ori mai multe victime decât toate războaiele din fosta Iugoslaviei); nu trebuie însă uitat faptul că, în 1972, Tutsi din Burundi ucisseră sistematic întreaga elită cultă a triburilor Hutu[724]. În timpul *genocidului* de mari proporții din Rwanda au avut loc foarte multe *episoade absolut monstruoase*. Unul dintre coordonatorii masacrării populației Tutsi a fost o femeie, Pauline Nyiramasuhuko, care era în 199[illegible] ministru al Familiei și Dezvoltării Femeii. Există probe clare care indică faptul că ea le-a ordonat civililor și militarilor Hutu implicați în masacrarea etniei Tutsi „înainte de a ucide femeile, trebuie să le violați". Există martori oculari care afirmă, între altele, că multe femei Tutsi au fost violate cu sulițele, că altele au fost arse de vii și că un copil care tocmai se năștea a fost ucis, împreună cu mama lui, cu lovituri de suliță[725]. *Dimensiunile și ritmul desfășurării genocidului din Rwanda au fost uluitoare, dacă luăm în calcul tehnologiile extrem de primitive (mai degrabă medievale sau pre-moderne) folosite*: în doar trei zile din aprilie 1994, interval în care puterile occidentale au reușit să evacueze doar în jur de 4.000 de cetățeni proprii, au fost masacrați cel puțin 20.000 de Tutsi. Cu câteva zile mai înainte, între 7 și 10 aprilie 1994, în primele zile ale genocidului – comis încă cu anume ezitări – au fost uciși în toată țara mai mulți zeci de mii de civili, „8.000 dintre ei doar în Kigali"[726].

Referitor la situația din regiunea *Jammu și Kashmir*, teritoriu care, de câteva decenii, face obiectul unor dispute continue între India și Pakistan, merită, de asemenea, să amintim că, în urmă cu aproximativ un deceniu, tensiunile interetnice și interconfesionale din această regiune a Indiei au dus la evenimente apropiate, ca natură, de ceea ce numim *război total: pogromuri de mari proporții au avut ca rezultat moartea a mii de musulmani și a sute de hinduși*. Dar asemenea cifre păleso pe lângă cei aproape o *jumătate de milion de morți*[727] care au reprezentat *costul demografic* imediat al separării în două state distincte a fostei Indii britanice. Avem de-a face, în acest caz, cu *două comunități religioase distincte care, încurajate și susținute aproape direct de două state rivale, recurg în mod curent la acte care, însumate pe parcursul mai multor ani, configurează*

---

[723] General (ret.) Mohammad Yahya NAWROZ, Army of Afghanistan & LTC (ret.) Lester W. GRAU, U.S. Army. *The Soviet War in Afghanistan: History and Harbinger of Future War*, U.S. Army, Foreign Military Studies Office, la adresa de internet http://www.[illegible], text consultat la data de 12 septembrie 2003

[724] Christian P. SCHERRER, *op. cit.*, p. 21

[725] Sherrie L. RUSELL-BROWN, „Rape as an act of genocide", *Berkeley Journal of International Law*, vol. 21, no. 2, 2003, p. 352

[726] Samantha POWER, *"A problem from Hell": America and the Age of Genocide*, Perennial, 2002, p. 353, 356

[727] Ralph PETERS, „Rolling Back Radical Islam", *Parameters, US Army War College Quarterly*, 2003 (toamna), p. 8

două genocidurii complementare, de mare proporții – chiar două relativ lente – și care se potențează reciproc: acela al hindușilor (susținuți de India) contra musulmanilor și cel al musulmanilor (susținuți de Pakistan) împotriva hindușilor.

În ceea ce privește cazul genocidurilor din *spațiul ex-iugoslav*, merită făcute cel puțin două mențiuni: mai întâi, aceea că Occidentul, în momentul în care s-a decis să intervină în forță (*din păcate*, doar la aproape un deceniu *după* începutul masacrelor de mari proporții), a dat semne clare că face o *distincție netă între vinovăția clară a unor elite și regimuri politice și lipsa de vinovăție a popoarelor conduse de respectivele regimuri și elite politice*. Așa de exemplu, președintele Clinton al Statelor Unite ale Americii afirma, în mai 1999, în condițiile începerii masivei campanii aeriene împotriva regimului Miloșevici, că „noi nu avem nimic de împărțit cu poporul sârb. Și afirm aceasta din nou, noi nu vrem să ne facem vinovați de păcatul împotriva cărula ne am ridicat"[28]. A doua observație care merită făcută este aceea referitoare la faptul că, măcar în unele ocazii, grupuri-țintă amenințate de genocid au putut – din fericire – să se refugieze în timp util, ceea ce a micșorat semnificativ numărul total de pierderi de vieți omenești. Așa de exemplu, printr-un *singur* punct de trecere a frontierei au fugit, din regiunea Priștina în Albania, în martie 1999, nu mai puțin de 100.000 de oameni în doar 10 zile[29] (deci la jur de 10.000 de oameni pe zi!), refugiindu-se din fața atrocităților săvârșite, la ordin sau din proprie inițiativă, de forțele militare și paramilitare sârbe. (Episoade de acest tip demonstrează că, în cazul unor operațiuni de *ethnic cleansing* întreprinse cu forțe suficiente pentru a recurge la genocid, dar insuficiente pentru a ține, cu forța, pe loc populația care constituie grupul-țintă, se declanșează automat un *exod masiv și foarte rapid al populației civile care se simte amenințată*.)

Episoade de tip genocidal, de mari dimensiuni, *continuă să se petreacă și astăzi, sub chiar ochii noștri* (și *fără* ca marile puteri să reacționeze, întotdeauna, în timp util și în mod prea articulat). În regiunea *Darfur* din *Sudan* (în vestul și sud-vestul țării), violențe de tot mai mari dimensiuni au început să se producă încă de la începutul lui 2003. Inițial, formațiuni militare pro-guvernamentale au atacat mai multe sate din regiune, ca parte a unei strategii ce avea drept obiectiv final înfrângerea unei rebeliuni locale. În foarte scurt timp, violențele au crescut exploziv ca intensitate; cel puțin câteva zeci de mii de oameni au fost uciși și peste 2.000.000 de oameni au fost obligați să se refugieze în alte regiuni (și chiar în alte țări). Spre sfârșitul lui decembrie 2005, Jan Egeland, înaltă oficialitate a ONU, se arăta extrem de îngrijorat de faptul că până și taberele celor deja refugiați au început să fie atacate. În ciuda eforturilor depuse de organizațiile umanitare și de ONU, ca și în ciuda prezenței în regiune a unor forțe de menținere a păcii aparținând statelor Uniunii Africane, masacrele, violurile și strămutarea forțată n-au încetat în Darfur. Dimpotrivă, în toamna lui 2005 situația

---

[28] James N. THURMAN, *op. cit.*, p. 2
[29] Alice HILLS, *op. cit.*, p. 10

s-a deteriorat, iar Egeland afirma în fața Consiliului de Securitate că mai bine
20.000 de persoane au fost deportate forțat doar „în ultimele câteva săptămâ
În acest timp, Congresul SUA refuza cererea înaintată de Secretarul de S
Condoleezza Rice, document prin care se solicita – ceea ce ar fi fost extrem
util – finanțarea forțelor africane de menținere a păcii cu suma de 50 milio
USD[730].

În legătură cu numărul *total* de victime în conflictul de peste doi ani
regiunea Darfur, datele și estimările cu care operăm sunt extrem de dive
Națiunile Unite foloseau încă, la începutul lui 2005, cifra de 70.000 de m
(oricum enormă, chiar și pentru o țară care avea, în 2002, o populație totală
peste 32.000.000 oameni). Dar această cifră este – afirma un material publicat
BBC News – „în mod clar greșită, fiindcă e bazată pe un studiu ce nu-i include
cei omorâți în timpul violențelor și acoperă o perioadă de doar șase luni" (în
adevăr, *OMS* calculase că, între martie și octombrie 2004, bolile și malnutriția
ucis 70.000 de oameni în vestul Sudanului). Guvernul de la Khartoum și *milițiile*
arabe aliate cu acesta – actorii direct responsabili pentru *genocidul* indiscutat
din Darfur – au ucis, cel mai probabil, între 300.000 și 340.000 de oameni (cifr
susținute de dr. Jan Coebergh din Marea Britanie și de către cercetător
american Eric Reeve)[731]. În timp ce atrocitățile continuau – chiar dacă cu mi
modificări de intensitate – în Darfur, ONU afirma că are nevoie, pentru a repu
în stare de funcționare sudul Sudanului, de cel puțin 680 de milioane de dola
Dar, până la sfârșitul lui septembrie 2005, organizația primise garanții referitoa
„la mai puțin de jumătate" din această sumă minimală[732].

Și în *Republica Democrată Congo* – unde războiul civil a început
1998 – mor în jur de 38.000 de civili în fiecare lună (mulți dintre ei uciși nu
lupte, ci datorită malnutriției și bolilor) . De la începutul ostilităților, în jur de
milioane de oameni – în marea lor majoritate civili – au murit ca urmare a ce
ce putem descrie drept fiind „cel mai sângeros război din lume, după 1945". Deș
aproximativ 17.000 de militari ai forțelor ONU de menținere a păcii sunt deja p
poziții (inclusiv pentru a garanta posibilitatea desfășurării alegerilor planificat
pentru iunie 2006), estul țării este încă bântuit de bande înarmate care se dedau
jafuri și crime de proporții greu de imaginat[733]. În timpul genocidului congolez a
fost semnalate chiar și cazuri de *canibalism*. Așa de exemplu, un vânător dintr-u
trib de pigmei de lângă localitatea Mambassa și-a văzut, în toamna lui 2002, p
când se întorcea în satul său, întreaga familie ucisă de luptători din forțel

---

[730] *UN warns of fresh Darfur threat*, text în format electronic, difuzat la 20 decembrie 2005 și accesat pe *BB*
News, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 21 decembrie 2005

[731] Russell SMITH (BBC News), *How many have died in Darfur?*, text în format electronic, difuzat la 1
februarie 2005 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 25 februarie 2005

[732] David LOYN (BBC News, Malakal), *Sudan struggles as millions head south*, text în format electronic
publicat la 30 septembrie 2005 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, în data de 2 octombri
2005

[733] *Thousands die from DR Congo war*, material publicat la 6 ianuarie 2006 și accesat la adresa de interne
http://news.bbc.co.uk, în data de 6 ianuarie 2006

parantinare. Printre morți se află și „cel-ocul său de doua ani și, care pregea cu stomacul spintecat". În rest timp, soldații „fură bunăți de care și își mănâncă victimele (prin urmare n.R.D.)"[34].

În astfel de situații, nu admirăm decât în mai mică măsură dimensiunile și intensitatea procesului de tip genocidar, *o mai mare plăcere și desfătarea Occidentului dornic*. *Liberal și democrat*. Pentru că mărturiile e plini care sunt desfășurate în Congo, de exemplu, sunt în spiritul din Uruguay, Bangladesh, Pakistan și Nepal „un refrain pe care l-am mai auzit, în alte împrejurări și în Rwanda". Și nevoia în urmă pe, pentru țările dezvoltate și bogate, Congo pare a fi doar un episod neînsemnat, „pe care ghem dat situația sa ignore"[35]. Dar ceea ce înseamnă mare în Congo nu este suferința pe care o trăiesc milioanele de oameni lipsiți de democrația liberale ale Occidentului s-au comportat, nu și cum ar fi ele dificil să-i ajuți pe cei slabi". Aceste sunt cu ilustrație prea bună „pentru ca ele să ne mai poată deranja pe cititorii deosebiți de formațiunile pământiene ale rațiunii și creației *ideal* nimic (sunt, noastră – n.R.D.) pentru milioane de africani omorâți în Rwanda, Burundi și Sierra Leone"[36]. O astfel de situație este cel puțin *ciudată* (dacă avem în vedere că, în politică, rațiuni (dincolo și valori și principii), din cel puțin două motive, pe de o parte, Occidentul liberal și democrat are din plin, și forțe economice și forțe militare care să-i permită să intervină – eficace și rapid – în astfel de situații pe de altă parte, *când din elementele centrale ale ideologiei occidentale actuale găsim în tip liberal este, conform evoluției istorice care a început în secolul al XVII-lea, tocmai efortul în apărarea vieții și ființei*. O revoluție, cu precădere, și cazul lordului Byron, care a plecat, în iulie 1823, să ia parte în sprijinul revoluției grecești (mișcare pentru care a fost mai bine definită efortul întreprinderea – angajând pe bani săi 7.000 de luptători care ar fi trebuit să întărească forțele de la Lepanto – și în care a crezut până când a murit, la 19 aprilie 1824)[37].

6. Efortul deliberat de a extermina ființa și ființele înconjurului și războiul total în secolul al XX-lea

În noul relativ îndepărtat, atât datorită metodelor *intens* folosite în timpul războaielor de tip *total* cât și *transformării* de o *eliminare/exterminare* a *parte cât mai mare* din *ființe* ale *ființei* umane *ființe* ale *ființei* umane *ființe* ale *ființei* umane *ființe* ale *ființei* pe *această*, *dacă* se *poate* *ființei* și în *ființe* *ființe* *ființe*, *de* *ființe*, *grupurile* *ființe* *ființe* *ființe* *ființe* *ființe* *ființe* și *ființe* (și

[34] Jurgen KRANZ (DRC correspondent for DR Congo), *Ethnic cleansing and ignored war*, text publicat la 18 septembrie 2003 și accesat la adresa de internet http://allafrica.com/stories/, în data de 4 decembrie 2005

[35] *Ibidem*, p. 2

[36] Christon I. ARCHER, John R. FERRIS, Holger H. HERWIG and Timothy H. E. TRAVERS, *Cassell's World History of Warfare*, Cassell, London, 2003, p. 578

[37] Pentru implicarea lui Byron în revoluția greacă, vezi, între altele, Paul JOHNSON, *The Birth of the Modern: World Society 1815-1830*, HarperCollins Publishers, New York, 1991, pp. 672-673, 680-682

pentru a grăbi astfel deznodământul final, ca și pentru a micșora costurile to... ale războiului, prin micșorarea duratei conflictului și prin micșorarea/decapita... capacității de rezistență a populației/națiunii inamice).

Pentru istoria războaielor secolului al XX-lea, un prim set de măsur... *eliminare* a elitelor conducătoare ale inamicilor este constituit de deciziile luat... de acțiunile întreprinse de către americani (nu numai după 1900, ci încă de... sfârșitul secolului al XIX-lea), în *Filipine*. Din cei trei lideri realmente importa... ai forțelor de guerrilă filipineze, Luciano San Miguel moare în luptă în 19... Macario Sakay este spânzurat în septembrie 1907, iar ultimul, Julian Monta... este condamnat inițial la închisoare pe viață și apoi exilat, departe de țară, până... 1921[738].

În timpul *Primului Război Mondial*, genocidul sistematic și de m... proporții întreprins de turci împotriva armenilor a început tocmai prin „*lichida... sistematică a conducătorilor* (subl. noastră – F.D.) armeni din Anatolia... toamna lui 1914". După ce grupul etnic armean a fost astfel complet „decapit... a fost mult mai ușor pentru statul turc să extermine, fără prea mari probleme... jur de 1.500.000 de armeni de toate vârstele[739].

Multe dintre *notabilitățile* unor comunități considerate inamice – acuzate, uneori, și de colaborare cu invadatorul japonez sunt ucise, împreună ... toate rudele care putuseră fi capturate, în timpul războaielor civile cronicizate ... *China* deceniului al patrulea al secolului al XX-lea[740].

Măsura *exterminării elitelor și a clasei culte* – ca metodă a *războiul... total*, de nimicire sau de slăbire și subordonare definitivă a unor state și națiuni – este folosită pe scară largă în *Al Doilea Război Mondial*. În *Polonia*, de exemp... imediat după invadarea țării, *germanii* au început să aresteze „preoți, învățăto... profesori, judecători, avocați, și alți membri ai clasei culte. Apoi au început ... aresteze comercianți și lideri ai țăranilor. În acest fel, cetățenii cei mai respecta... ... erau arestați, izolați și apoi executați"[741]. Goebbels se referă în chip explicit ... această metodă a războiului total, în februarie 1943, atunci când el acuză în mo... direct URSS că intenționează să ‚decapiteze' astfel statul german și națiune... germană, pentru a-i putea transforma, ulterior, mai ușor pe tot restul germanilo... în „sclavi"[742]. La rândul lor, *japonezii* folosesc pe scară largă această metodă p... parcursul celui de-al Doilea Război Mondial, în încercarea de a ‚decapita', de la bun început, populațiile cucerite și de a evita astfel, prin măsuri profilactice extrem de dure, apariția unor mișcări de rezistență împotriva dominației nipone. Așa de exemplu, la 18 februarie 1942, japonezii ajunși în insula Singapore au arestat și închis „5.000 de civili chinezi – cei mai mulți dintre ei, membri...

---

[738] Greg BANKOFF, *op. cit.*, pp. 180-181
[739] Christian P. SCHERRER, *op. cit.*, p. 17
[740] James BOYD, *op. cit.*, p. 296
[741] Eric MARKUSEN and David KOPF, *op. cit.*, p. 113
[742] Joseph GOEBBELS, „Nation, rise up and let the storm break loose", în *German Propaganda Archive* culegere de texte în format electronic; text accesat la http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/goeb36.htm, la data de 24 aprilie 2003, p. 4

preeminenți (subl. noastră – F.D)" ai comunității locale. În următoarele două săptămâni, *toți* acești ostatici au fost uciși (marea lor majoritate, prin decapitare)[743].

Ceva mai aproape de zilele noastre, forțele speciale sud-africane au întreprins și ele, pe scară largă, vreme de câteva decenii, atât pe teritoriul național, cât și în Angola și Mozambic, acțiuni menite să-i *elimine complet* pe *liderii* mișcărilor politice și militare care luptau împotriva regimului de *apartheid*. Uneori nu avem de-a face cu misiuni care vizează eliminarea unor indivizi, ci chiar *exterminarea unor întregi structuri de comandă și coordonare*. Așa de exemplu, Regimentul 3 Cercetare (*Reconnaissance*), înființat în 1980, a efectuat în ianuarie 1981 un raid (unul din cele 12 întreprinse doar între 1981 și 1984) la Maputo, în Mozambic, finalizat, conform planului, cu *uciderea a cel puțin 16 persoane, toate cu funcții importante de comandă*, surprinse în cartierul general al ANC[744].

Faptul că *eliminarea fizică a liderilor inamicului* rămâne, în principiu, un instrument valabil – cel puțin în unele situații – și astăzi, este cât se poate de clar dacă luăm în calcul măcar *unele* dintre episoadele *conflictului total și de lungă durată* dintre Israel și lumea arabă.

La jumătatea lui 2003, de exemplu, vicepremierul israelian de atunci, Ehud Olmert, afirma, în ciuda vehementei opoziții a SUA față de această idee: "Arafat nu mai poate fi un factor în ceea ce se întâmplă aici... Expulzarea sa este în mod sigur una dintre opțiuni, iar *uciderea sa este de asemenea una dintre posibilități* (subl. noastră – F.D.)"[745]. Mai recent, în primăvara lui 2004, forțele militare israeliene au eliminat, succesiv, la intervale de doar câteva săptămâni, *mai mulți* lideri ai organizațiilor fundamentaliste și/sau naționaliste palestiniene, direct implicate în atentatele sinucigașe care lovesc, cu regularitate în ultimii ani, populația civilă din Israel. Vreme de *cel puțin* două-trei luni, până ce rețelele de comandă și moralul colectiv al teroriștilor s-au refăcut îndeajuns, a avut loc – ceea ce poate fi constatat printr-o simplă lectură a presei din vremea respectivă – o *importantă reducere a numărului atacurilor teroriste* sinucigașe îndreptate împotriva Israelului. Tot în ceea ce privește *atitudinea israeliană (perfect legitimă, de altfel) față de liderii mișcărilor teroriste* de inspirație fundamentalistă (ca și pentru mai buna înțelegere a măsurii în care *războiul total, care țintește în chip deliberat elemente importante ale statutului ontic al inamicului, nerespectând nici un fel de limite și reguli ale războiului clasic-limitat, generează frecvent război total de o și mai mare intensitate*), merită prezentat cel puțin unul dintre episoadele complexe (cu mai multe etape succesive, înseriate cauzal și în care violența și excesele generează violență și

---

[743] Martin GILBERT, *A History of...*, vol. II, p. 424

[744] Kevin A. O'BRIEN, *op. cit.*, pp. 92, 95, 97

[745] Mohammed DARAGHMEH, Associated Press Writer, „Israel Official: Killing Arafat an Option", *AP*, 14 sept. 2003, la Http://story.news.yahoo.com/news?tmpl=story&u=/ap/20030915/ap_on_re_mi_ea/israe..., text consultat la data de 15 septembrie 2003

excese tot mai mari) care compun *războiul total cronicizat și de lungă durată* ... Orientul Mijlociu. Așa de exemplu, în momentul în care unii lideri palestinieni ... declarat, în cadrul unei întâlniri bilaterale, că ar putea pune capăt *Intifad*... gruparea radicală Hamas a încetat, în semn de protest, atacurile teroriste, ucigâ... în iunie 2003 cinci soldați israelieni. La această acțiune, Israelul a răspu... imediat, în forță, prin *încercarea de a-l ucide pe Abdel-Aziz al-Rantissi, lider... politic al Hamas*. Ca urmare, un terorist din mișcarea Hamas a întreprins, pe ... iunie 2003, un atac sinucigaș împotriva unui autobuz de călători din Jerusal... atac soldat cu 17 morți. Ca răspuns, ministrul israelian al Apărării, general... Shaul Mofaz, a ordonat, la 12 iunie 2003, forțelor aflate în subordinea sa ... „folosească tot ce au" împotriva mișcării Hamas. La doar câteva ore după ordi... lui Mofaz, liderii Hamas au anunțat că „am cerut tuturor celulelor militare ... acționeze imediat, să acționeze cu un cutremur care să arunce în aer entitat... sionistă și s-o rupă în bucăți". Conducătorii Hamas afirmau, în aceeași declarați... trimisă presei, că vor avea loc noi atacuri în care „ținta noastră va fi fieca... sionist care ne ocupă țara". Confruntați cu astfel de amenințări, israelienii a... întreprins un raid împotriva unor ținte din orașul Gaza, *atacând cu rachet... lansate din elicoptere de luptă mașina în care se afla Yasser Taha, unul din cei... importanți ai Hamas* (fost locotenent al lui Mohammed Deif, omorât cu un a... înainte). În atac au fost omorâți șase civili, între care și soția, precum și fiica ... vârstă de doi ani a lui Taha, iar alte în jur de 40 de persoane au fost răni... Imediat după acest atac, o mulțime furioasă de palestinieni a început să agite un... din pantofii și biberonul copilei moarte, răcnind din răsputeri: „dacă Sharon vr... sânge, suntem gata să-l punem pe-ai noștri la bătaie, ca să i-l vărsăm pe al lui! Mulțimea a mărșăluit ore întregi pe străzile din Gaza, scandând „bombardamen... pentru bombardament, sânge pentru sânge!"[746].

Un alt exemplu care privește epoca strict contemporană este cel constitui... de *atitudinea ostilă a SUA față de liderii grupărilor fundamentaliste musulmane*. La aproape doi ani după atacurile teroriste întreprinse la World Trade Center și împotriva Pentagonului, președintele SUA făcea un bilanț ... războiului antiterorist. *Principalul rezultat deja obținut era*, spunea Bush, ca „într-o serie de raiduri și acțiuni care au *avut loc peste tot în lume, aproximati... două treimi dintre liderii cunoscuți ai al Qaeda au fost capturați sau omorâ...* (subl. noastră – F.D.) și suntem în continuare pe urmele lor"[747]. Avem de-a face în acest caz, cu un efort deliberat de *decapitare completă* a acestei organizații prin analogie cu ceea ce s-a petrecut în etape istorice anterioare, putem vorbi despre *o răsuflă care face parte din panoplia de metode a războiului total - justificat și normal, de altfel -- purtat de SUA împotriva grupărilor teroriste.*

---

[746] Chris McGREAL, „'Total war' engulfs Middle East as road map is torn to shreds", *The Guardian*, 13 iunie 2003, la http://www.guardian.co.uk/Print/0,3858,4690163,00.html, text accesat și consultat la 27 iulie 2003

[747] George W. BUSH, „Freedom's Cause. We will not rest until terrorism is eliminated. Delivered to the Nation. Washington, D.C., September 8, 2003", *Vital Speeches of the Day*, Vol. 69, no. 23, 15 septembrie 2003, p. 706-707

Cu doar câteva zile înainte de finalizarea primei forme a acestei lucrări, agențiile de presă internaționale transmiteau o știre referitoare tot la această *metodă a eliminării unor lideri inamici importanți*. La 26 octombrie 2004, oficialități militare americane din Irak anunțau că unul din adjuncții importanți ai lui Abu Musab al-Zarqawi a fost ucis ca urmare a unui atac aerian „de precizie", care a lovit un grup de case din orașul Fallujah. Acest atac – afirmau militarii americani – „erodează și mai mult capacitatea organizației (lui Zarqawi – F.D.) de a întreprinde atacuri"[748] de tip terorist. Atacul – afirmă aceeași sursă deja citată – s-a produs la doar trei zile după ce gruparea teroristă condusă de al-Zarqawi, intitulată *Unificare și Jihad*, care a jurat de mai multă vreme credință lui Osama bin Laden, a ucis (într-o ambuscadă de proporții, foarte aproape de Bagdad) 44 de militari și 4 șoferi irakieni. În același context, *BBC* anunța că americanii afirmă că l-ar fi capturat, cu trei zile înainte de acest atac aerian, pe un alt aliat important al lui Zarqawi (și aducea aminte că, pentru capturarea lui Zarqawi însuși, oficialități ale SUA au promis deja enorma sumă de 25.000.000 USD)[749].

". Terorismul – variantă asimetrică, de lungă durată și de intensitate variabilă a războiului total

Terorismul *contemporan* este, în foarte multe cazuri, un conflict de tip vădit *asimetric* între comunități/entități politice de mari dimensiuni – animate *uneori* de un set de valori liberale și democratice (și care constituie ținta/victima atacurilor de tip terorist) – și, de cealaltă parte, un șir masiv – și crescând – de acte de „ură și răzbunare apocaliptice"[750], întreprinse de grupări relativ mici (care sunt agresorii), grupări ce resping nu numai liberalismul și democrația, ci și destule alte valori și componente importante ale lumii moderne.

Știm deja, cu destulă claritate, că mișcările de tip terorist se dezvoltă, astăzi, *în special* în regiunile în care, din diverse cauze, „ordinea de stat a fost în cea mai mare parte distrusă", în multe cazuri mai ales ca urmare a unor îndelungate și istovitoare războaie civile. *Dacă* această observație identifică în mod corect o *corelație stabilă și relevantă*, atunci rezultă, cu claritate, că „restaurarea minimală a statului, oriunde în lume" ar putea fi, „pe termen lung, o lovitură mai eficientă împotriva terorismului decât atacurile... împotriva teritoriilor controlate de teroriști"[751].

---

[748] Elise LABOTT, Barbara STARR, Jamie McINTYRE, Mohammed TAWFEEK, Nermeen MUFTI and Caroline FARAJ, „U.S: Al-Zarqawi's 'associate' killed", știre difuzată de *CNN.com* și accesată la adresa de internet http://www.cnn.com/2004/WORLD/meast/10/26/iraq.main/index.html, la 26 octombrie 2004

[749] „Zarqawi aide 'dies in air strike' ", *BBC NEWS*, 26 octombrie 2004, text accesat și consultat la adresa de internet http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/hi/world/middle_east/3953443.stm, la data de 26 octombrie 2004

[750] Seyla BENHABIB, *op. cit.*, p. 44

[751] Herfried MÜNKLER, „The Brutal Logic of Terror The Privatization of War in Modernity", *Constellations: An International Journal of Critical & Democratic Theory*, vol. 9, no. 1, marie 2002, p. 72

Pentru unii autori, terorismul nu este, în realitate, altceva decât „mit contemporan" dat unei forme speciale de *război total*, în care ținta principală a atacurilor o constituie chiar „populația civilă, cu scopul de a distruge spiritul acesteia, fie pentru conducători, fie pentru politicile pe care" teroriștii îi pun – le pun – sub semnul întrebării[752].

Că terorismul este o formă particulară de *război total* o dovedește analiza strategiilor folosite de mișcările și grupările care recurg frecvent la acte teroriste. Putem vorbi, în general, despre *cinci strategii importante ale terorismului*[753], *toate aceste sisteme distincte (deși parțial suprapuse) de mijloace și mijloace fiind perfect compatibile cu logica războiului total* (tip de război care l-am definit deja ca fiind o încercare deliberată de a leza/lovi/mutila, grav, cu consecințe ireversibile, statutul ontic al adversarului): Prima astfel de strategie – afirmă autorul citat – este încercarea de „a crea sau adânci sentimentul de dislocare societală, de teamă și chiar de anarhie" (ceea ce înseamnă că strategia lovește direct *cel puțin* două dintre componentele puterii unui actor politic de tip națiune sau stat național, respectiv *resursele demografice* și *moralul național*). A doua strategie înseamnă eforturi pentru a „discredita, micșora sau distruge autoritatea guvernului aflat în funcțiune (ceea ce lovește grav, și într-o manieră de potențial ireversibilă, cel puțin *alte* două componente ale puterii: *guvernarea*, *coeziunea* și *economia* – aceasta din urmă în special prin prăbușirea sistemului de colectare a taxelor și impozitelor). A treia strategie a terorismului este aceea „de natură economică", ea însemnând în special „a-i vătăma în mod direct pe proprietari ... de asemenea a vătăma guvernul, care se confruntă imediat cu pierderi ... și cheltuieli crescute" pentru a face față terorismului. A patra strategie este aceea care vizează „pagube militare" (ceea ce înseamnă lovirea și slăbirea sau distrugerea *forțelor* militare și a *infrastructurii* militare a guvernului, dar și slăbirea încrederii publice în autoritatea centrală). O altă *strategie de tip total* a terorismului și teroriștilor este aceea de a obține, cu orice preț, „efecte internaționale" care slăbesc, într-un fel sau altul, încrederea și sprijinul acordat de terțe părți guvernului cu care teroriștii se află în conflict direct.

Pentru a înțelege mai bine *dacă* – și în *ce măsură* – terorismul este sau nu o formă particulară a *războiului total*, merită, cred, să trecem în revistă câteva din definițiile acestui fenomen.

La sfârșitul penultimului deceniu al secolului al XX-lea, Departamentul de Stat al SUA definea terorismul într-o manieră relativ *ambiguă*, ca fiind *folosirea violenței, de către grupări sub-naționale, în mod premeditat și din rațiuni politice, împotriva unor ținte civile*[754]. (Conform unei astfel de definiții vădit restrictive, atacuri de tipul aceluia care lovise, în octombrie 1983, cartierul general al forțelor Infanteriei Marine a SUA de la Beirut – ocazie cu care

---

[752] Douglas V. JOHNSON II, (LTC, US Army, Ret.). *op. cit.*, p. 138

[753] Christopher C. HARMON, „Five strategies of Terrorism", *Small Wars & Insurgencies*, vol. 12, no. 3, 2001 (toamna), pp. 39-44

[754] Avigdor HASELKORN, „Selective Terrorism", *National Review*, vol. 41, no. 16, 1 septembrie 1989, p. 22

murieră 241 de militari americani -- *nu* ar reprezenta acte teroriste, fiindcă militarii sunt ţinte fireşti ale unor atacuri, fie acestea întreprinse – sau nu – de forţe militare regulate şi permanente; pe de altă parte, aşa cum am văzut deja, ovirea *intenţionată* şi *masivă* a unor ţinte *civile* constituie, pe parcursul întregului secol al XX-lea, una dintre trăsăturile *importante* ale *războaielor totale*.)

Alte definiţii sunt însă *cu mult mai* tranşante. Aşa de exemplu, Isabelle Sommier afirmă că terorismul ar fi doar „'varianta' civilă a violenţei *extreme* (subl. noastră – F.D.) care este în cele mai multe cazuri folosită de state". Ea propune chiar, pentru a numi terorismul, conceptul de „violenţă totală", între altele tocmai fiindcă acest fenomen „este un ecou" al *războiului total* susţinut de Ludendorff[755]. Iar Lawrence Freedman pune accentul în special pe faptul că teroriştii lovesc *intenţionat* ţinte *civile*, încercând cu orice preţ să „destabilizeze structurile sociale şi politice pe care le atacă"[756] (obiectiv pe care îl găsim, foarte bine profilat, *şi* în *războaiele totale* întreprinse, în secolul al XX-lea, de actori de tip statal). Walter Laqueur afirmă, la rândul său, că terorismul – deşi s-a schimbat într-o oarecare măsură", de la 1900, mai ales „în ceea ce priveşte motivaţia, strategia şi armele" -- continuă să aibă, în linii mari, aceleaşi obiective: „să semene panică într-o societate, să-i slăbească sau să-i înlăture pe cei aflaţi la putere, şi să producă schimbări politice"; el afirmă şi că, în ciuda unor resurse relativ limitate, teroriştii ar putea să obţină chiar *încetarea completă a funcţionării unor societăţi occidentale* (el foloseşte şi o expresie foarte sugestivă pentru efectele *totale* ale activităţilor teroriste, atunci când scrie că, aşa cum i-a spus un personaj important din serviciile secrete, cu doar un miliard de USD şi doar 20 de *hacker*-i realmente pricepuţi, cineva *ar putea opri definitiv funcţionarea SUA* – textual, „he could *shut down* (subl. noastră -- F.D.) America"[757]. Şi, *dacă* acceptăm o asemenea formulare, devine foarte clar că vorbim, atunci când analizăm terorismul, despre *obiective sau rezultate perfect compatibile cu logica celor mai eficiente războaie totale* (parafrazându-i pe Laqueur, am putea spune, de exemplu, fără nici o exagerare, că şi marile campanii de bombardament strategic întreprinse de americani în 1944 şi 1945 au oprit într-adevăr funcţionarea Japoniei – *they really shut down Japan*).

Trecând dincolo de definiţii, este destul de clar – de exemplu, pentru orice observator consecvent al evoluţiei situaţiei din Orientul Mijlociu – *că foarte multe – dacă nu chiar cele mai multe – dintre acţiunile întreprinse, decenii la rând, de către mişcările radicale palestiniene împotriva Israelului* (actor al scenei internaţionale care este foarte des lovit de atacuri de tip terorist) *întrunesc*

---

[755] Isabelle SOMMIER, „ "Terrorism" as total violence?", *International Social Science Journal*, vol. 54, no. 174, decembrie 2002, p. 473-474

[756] Lawrence FREEDMAN, „The coming war on terrorism", *Political Quarterly*, vol. 73, no. 4, suplimentul 1, august 2002, pp. 46-50

[757] Walter LAQUEUR, „Postmodern terrorism", *Foreign Affairs*, vol. 75, no. 5, septembrie-octombrie 1996, pp. 24-25, 35

destule dintre trăsăturile războiului total, așa cum l-am (re)definit la începu[t] acestei lucrări (ca încercare premeditată de a lovi grav și ireversibil unul sau m[ai] multe dintre elementele centrale ale statutul ontic al inamicului). Așa [de] exemplu, Muhammad Abbas, la vremea aceea doar important lider al *Front[ului] pentru Eliberarea Palestinei*, afirma, spre sfârșitul deceniului al 9-lea, [că] organizația sa intenționa să lanseze „acțiuni excepționale, prin surprinder[e] împotriva Israelului, cu următoarele precizări: „Credem că *principalele pierd[eri] nu sunt acelea reflectate în numărul celor uciși* (subl. noastră – F.D.). Principal[ul] obiectiv este să menținem acest conflict în viață, să-i escaladăm, să distrug[em] măsurile tradiționale luate de inamic împotriva noastră și *să provocăm pierd[eri] structurilor politice, materiale, economice și militare ale inamicului* (subl. noastră – F.D.)"[758].

Uneori, acțiunile de tip terorist împotriva unor *ținte civile* – atacuri [pe] care, așa cum am precizat deja, le considerăm a fi o modalitate aparte de a pur[ta] un *război total de intensitate variabilă și de lungă sau foarte lungă durată* – au [o] dimensiune *rațională* suficient de pronunțată (chiar dacă nu foarte vizibilă pentru observatorul neprofesionalizat, copleșit de dramatismul evenimentelor, ca [și] propriile-i atitudini și prejudecăți de ordin moral). Așa de exemplu, în vara [lui] 1990, *IRA* a executat un atac cu bombă la Carlton Club, după ce, cu doar do[uă] săptămâni înainte, atacase în forță reședințe din Londra a unui fost trezorier [al] Partidului Conservator[759]. Aparent, ambele atacuri au fost contraproductive deoarece au ostilizat suplimentar *opinia publică* britanică și importanți *act[ori] politici* din Marea Britanie – și, ca atare, irațională. În realitate, în vremea [în] măsurile stricte de securitate din Ulster reduseseră semnificativ posibilitatea de manifestare a *IRA* în Irlanda de Nord, Londra, ca și alte orașe mari ale arhipelagului britanic, constituiau la vremea aceea ținte ideale, prea puțin protejate împotriva unor acte teroriste. Drept urmare, cu aceleași alocări de efective și mijloace, planificatorii strategici ai *IRA* puteau obține rezultate mai mari (și cu riscuri mai mici) în teritoriile metropolitane ale Marii Britanii decât l[a] ei acasă. *Iar calculul riguros vizând obținerea unor rezultate maxime cu minimum de resurse și cu minimum de riscuri constituie, este limpede, un demers cât se poate de rațional. Și la fel de rațională apare, într-un asemenea context, și preocuparea IRA de a obține maximum de publicitate cu minimum de efort și de riscuri* (ceea ce este mult mai probabil în condițiile în care sunt lovite ținte din chiar capitala Marii Britanii, și nu obiective din cine știe ce sătuc sau târgușor obscur din Irlanda de Nord).

În unele ocazii, par să fi existat chiar perioade în care *unele* organizații teroriste au evitat premeditat, tot în mod *foarte rațional*, lovirea țintelor civile. Mai multe organizații teroriste – între care *ETA*, *OEP*, *IRA*, *Frontul Farabundo Marti de Eliberare Națională* din Salvador – au adoptat, la un moment dat,

---

[758] Avigdor HASELKORN, *op. cit.*, p. 22

[759] Pentru toate acestea, vezi G. YALOWITZ, R.Z. CHESNOFF, „A shift in IRA strategy?". *U.S. News & World Report*, vol. 109, no. 2, 9 iulie 1990, p. 34

metoda unor lovituri „selective", îndreptate *exclusiv* împotriva unor *ţinte militare*, în special în *încercarea de a-şi construi şi menţine o anume „onorabilitate"*. În câteva ocazii, teroriştii au şi precizat *de ce* optează pentru o astfel de tactică. Aşa de exemplu, după un atentat extrem de sângeros, care ucisese (în noiembrie 1987) 11 civili şi rănise alţi peste 60, statul-major al *IRA* a dat publicităţii un comunicat în care declara că mişcarea „trebuie să-şi lege victoriile ei militare de succesul său politic, şi uciderea de civili nu poate să fie parte a acestui plan. *Uciderea de civili ar fi terorism* (subl. noastră – F. D.)"[760]. Ultima parte a pasajului deja citat îngăduie şi o altă observaţie: în destule ocazii, teroriştii nu se autopercep deloc ca fiind criminali (*deşi chiar asta sunt, în realitate*), ci se raportează la ei înşişi ca la nişte foarte onorabili *freedom fighters*, ca la nişte personaje echivalente, în lumea contemporană, cu cavalerii cei fără teamă şi prihană din romanele medievale, care făceau numai lucruri bune şi înţelepte în timp ce căutau de zor Graalul. Şi dacă adversarii lor, sau chiar observatorii neutri ai activităţilor teroriste n-au nici un motiv să fie de acord cu o astfel de autopercepţie, merită menţionat că, priviţi – ca simplă ipoteză de lucru – din chiar perspectiva *naţionalismelor hiperinflamate* pe care le reprezintă *adesea*, teroriştii pot fi, chiar dacă *foarte* rar, şi *good guys*; vezi, de exemplu, cazul studentului sârb Gavrilo Prinkip, care nutrea în 1914 convingerea că asasinarea moştenitorului tronului Austro-Ungariei e nimic altceva decât o cât se poate de legitimă lovitură dată împilatorilor naţiunii sale.

Altcum, poziţia grupărilor teroriste faţă de lovirea preferenţială a ţintelor de un anume tip este *oscilantă (şi, ca atare, mult mai puţin raţionale)*. Aşa de exemplu, la sfârşitul lui februarie 1991, în plina măsurilor de securitate luate la Londra din cauza primului război din Golf, *IRA* a reuşit să detoneze în capitala britanică două bombe foarte puternice. Prima dintre ele, care a explodat în gara Paddington înainte de ivirea zorilor, a provocat pagube mici; dar a doua, care a sărit în aer în gara Victoria la o oră de vârf, a ucis un om şi a rănit alţi 46. Dar efectul cel mai serios fost, probabil, *blocarea completă a deplasării a peste 500.000 de navetişti*. Produse la doar 11 zile după ce aceeaşi grupare atacase cu lovituri de mortier reşedinţa oficială a premierului britanic din Downing Street 10, aceste atentate păreau să demonstreze, conform comentatorilor, că *IRA* „se întoarce la tacticile din anii 1970, când ţinte civile, inclusiv staţii de cale ferată şi de metrou, au fost lovite fără nici o reţinere"[761]. Episodul este important din cel puţin două motive: pe de o parte, pune în evidenţă *dinamica oscilantă a opţiunilor unor mişcări teroriste pentru diferite metode, de la cele „curate" (de lovire a unor ţinte exclusiv militare) şi până la atacurile îndreptate împotriva unor obiective strict civile*; în al doilea rând, este de remarcat corelaţia – cel mai probabil, *deloc* accidentală – între declanşarea operaţiunilor militare ofensive, aeriene şi terestre împotriva Irakului şi reactivarea *bruscă* a „liniei dure" din *IRA*,

---

[760] Avigdor HASELKORN, *op. cit.*, pp. 21-22

[761] „Old habits die hard", *Time*, vol. 137, no. 9, 4 martie 1991, p. 57

care accepta/prefera atentatele împotriva unor ţinte civile, tactică abandonată complet în intervalul 1983-1991 (după ce explozia unei maşini-capcană în faţa magazinului Harrods a ucis şase persoane şi a generat un enorm şi peren val de ostilitate împotriva *IRA*).

Oricum, atunci când discutăm despre terorism şi despre teroriştii, „ar fi o prostie să uităm că teroriştii sunt oameni *inteligenţi* (subl. noastră – F.D.) şi vicleni, *perfect capabili să înveţe* (subl. noastră – F.D.) lecţii operaţionale din experienţă". Un exemplu clasic, legat de măsura în care teroriştii au învăţat „din mers' meşteşugul sofisticat al *războiului psihologic* poate fi util: Ani în şir radicalii extremişti din diverse grupări care operau în Europa Occidentală utilizaseră ocaziile în care luau ostatici pentru a forţa instituţiile statului să accepte difuzarea de comunicate lungi şi plicticoase privind ţelurile politice ale mişcărilor lor. Dar teroriştii din *Brigăzile Roşii* au învăţat ceva din această strategie complet ineficientă de comunicare. „În loc să plictisească publicul cu declaraţiile lor politice, ei au anunţat că Aldo Moro era el însuşi judecat de un ‚tribunal al poporului'. Mai mult, ei au făcut publice mai multe misive scrise chiar de Moro, care au semănat dubii şi confuzie în rândul colegilor săi din Partidul Creştin Democrat", ceea ce a condus la apariţia „unui efect politic în avantajul teroriştilor"[762].

Tipul *special* de *război total* întreprins de teroriști are şi câteva trăsături care îl deosebesc net de alte forme de *război total*. Aşa de exemplu, cel puţin *teroriştii din grupările islamice fundamentaliste nu constituie un actor care să aibă recurs vreodată la mobilizarea totală – sau măcar masivă – a potenţialului demografic imens al lumii musulmane*. Din cei în jur de un miliard de musulmani care trăiesc în întreaga lume, teroriştii constituiau – afirma Bush la 20 septembrie 2001 – *doar* câteva „mii ... în mai mult de 60 de ţări", grupaţi în mai multe organizaţii din diverse state, între aceste structuri numărându-se *Jihadul Islamic Egiptean* şi *Mişcarea Islamică* din Uzbekistan, alături de organizaţia *al Qaeda* condusă de Osama bin Laden[763]. Iar doar câteva mii dintr-un miliard înseamnă, să nu uităm, doar o *fracţiune absolut infimă* (şi, ca atare, *nesemnificativă statistic*) din enormul potenţial demografic al lumii musulmane.

Trebuie făcută şi precizarea că, *dacă* şi/sau *când* vor căpăta acces *mai larg* la tehnologii mai sofisticate (eventual şi la capacitatea de a produce arme de distrugere în masă de ultimă generaţie), grupările teroriste *ar putea* planifica şi organiza acţiuni capabile să ucidă, fără probleme şi eforturi deosebite, chiar şi sute de mii de oameni într-un singur atac. Aşa de exemplu, pentru a înţelege mai bine care sunt riscurile asociate unui atac cu agenţi patogeni împotriva unui oraş mare, să amintim că *Organizaţia Mondială a Sănătăţii (OMS)* a calculat că

---

[762] Christopher DOBSON and Ronald PAYNE, *The Terrorists: Their Weapons, Leaders and Tactics (revised edition)*, Facts On File, Inc., New York, 1982, pp. 166-167

[763] George W. BUSH, „Atack on America: Address to a Joint session of Congress and the American People: September 20, 2001", text accesat şi consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/sept_11/president_025.htm, la data de 11 octombrie 2001

lansarea chiar şi a numai 50 de kilograme de antrax asupra unei localităţi cu 500.000 de locuitori s-ar putea solda cu cel puţin 125.000 de îmbolnăviri şi cu 95.000 de decese[764]. Ceea ce reprezintă pentru societăţile intens urbanizate – fie ele liberale sau nu – un risc de securitate major rămâne, însă, un *atu important* în mâinile unor grupări teroriste, înzestrate cu un minimum de resurse materiale şi de cunoştinţe ştiinţifice, dar mai ales cu destulă *voinţă politică* şi *încrâncenare ideologică* (sau *religioasă*) pentru a omorî nenumăraţi civili.

Merită precizat şi faptul că, dacă e să evaluăm acum *şansele* efortului militar împotriva terorismului, acestea sunt puternic limitate, mai ales de *birocraţia asociată cu controlul civil şi cu preocuparea pentru limitarea pierderilor şi pagubelor colaterale*. „Birocraţia – afirma, la sfârşitul lui 2003, un ofiţer cu o funcţie importantă din rândul forţelor speciale americane, referindu-se la rezultatele relativ modeste ale luptei împotriva reţelei al Qaeda – dăunează într-adevăr, şi încă *mult* (subl. noastră – F.D.), operaţiunilor noastre". Şi există relatări credibile, provenind de la trupe de commando implicate direct în războiul de contra-guerrilă din Afghanistan, care spun că, *din momentul identificării unei ţinte şi până când Comandamentul Central aproba lovirea acesteia, treceau uneori chiar şi câte patru zile*[765]. Ceea ce înseamnă că, *dacă* vorbim despre operaţiuni „chirurgicale", acestea nu puteau, în general, decât să eşueze lamentabil: la 96 de ore după ce ţinta fusese identificată, aceasta putea fi (chiar dacă se deplasa numai pe jos, în teren muntos extrem de dificil şi, deci, cu viteză relativ mică) la peste 80-100 de kilometri depărtare. Consecinţa unor astfel de constatări ar putea fi, desigur, *necesitatea unei autonomii crescute pentru factorul de decizie de la eşalonul/nivelul tactic*; dar, dacă s-ar adopta asemenea măsuri, riscurile corelate ar fi, şi ele, imposibil de subestimat: lipsit de *orice* fel de control real din partea şefilor ierarhici militari – ca şi de *orice* fel de control din partea factorilor de decizie politică – *orice* comandant de subunitate ar putea lua, oricând doreşte, *orice* decizie. La limită, chiar şi una care să ignore complet, din motive *tactice* perfect valide, *oricare* dintre legile şi cutumele războiului. Drept urmare, avem de-a face cu o *dilemă clară: dacă există un control ierarhic realmente riguros, procesul de aprobare a loviriі ţintelor este cronofag, ţintele pot scăpa şi războiul total declanşat de teroriştі se poate prelungi, practic, la infinit; dacă, dimpotrivă, controlul ierarhic şi cel civil dispar, operaţiunile militare pot „derapa" oricând, din motive tactice perfect valabile, către orice fel de excese*; drept urmare, ceea ce americanii denumesc *war against terror* are destule şanse să rămână, indiferent de ceea ce ar putea/va întreprinde Vestul, un *război total*, şi anume *un război total epuizant mai ales prin durată (şi prin lipsa*

---

[764] Britt DURHAM, *op. cit.*, p. 3

[765] Mark MAZZETTI, „So, who's in charge here?", *U.S. News & World Report*, vol. 135, no. 22, 22 decembrie 2003, p. 30

cronică și care succes deosebit și are răspândire prin buzunarele sau mașinuțele pierderilor.

Atunci când discutăm diverse aspecte ale terorismului contemporan (... activități conexe acestuia), o altă precizare este cel puțin utilă (dacă nu chiar obligatorie, măcar pentru unele perioade și regiuni ale lumii, pur de-a face organizații (ca și cu actori) în care teroristul este un simplu executant presurat de servicii care, bineînțeles, nici nu este conștient că luptă, de exemplu, împotriva unui anume imperialism pe care îl denunță, ci chiar în favoarea unui imperialism, rival cu cel dintâi, în destule cazuri, în spatele unor inițiative și proprii le lor motivații se ascund interese majore ale marilor puteri, sfera competiție pentru hegemonie globală. Iată un exemplu semnificativ: În cursul unei conferințe internaționale care a avut loc în 1919, generalul Șișmanov fost șef al serviciului militar de informații al Rusiei, și-a explicat unul din motivele reale pentru care inițiatori talentați întreprinși în diferite organizații lovesc atât în interesele statului, partenerii acestuia importanți ai SUA „teroriști arabi au participat la circulația de droguri și cursuri militare diferite blocul sovietic, dintre care vreo patruzeci în chiar Uniunea Sovietică"[766]. aceeași situație avem de-a face, în mod cât se poate de clar, cu acele de tip terorist care fac parte din rețele ce s-au unit cu inițiativa de *proiect rusesc* și în care țări *principalii rivali ai săi sunt Israelul și prietenii acestuia de interese strategice din SUA, iar actorul politic realmente responsabil pentru atacuri nu este chiar* ... *care lider fundamentalist islamic mijlocitor, ci chiar Uniunea Sovietică* (Pentru aceștia în care, în spatele unor episoade din cele mai diverse - chiar unele chiar cu *aparență complet benignă* – acționează pe scena internațională ascund interese *strategice majore* ale superputerilor, fapt ce, de exemplu, extrem de instructiv: Contele Alexandre de Marenches, multă vreme șeful al unuia din serviciile secrete franceze (SDECE), mărturisește. Iată să precizez momentul când a avut loc episodul, mă primii o informație alarmantă, teroristică, despre doi agenți *libieni* care înțeleseră ajungă, afirmând că ei o „veliță care gătea să ia foc la cântar", înțelegând în regiunea Insulelor Tonga din Pacificul de Sud. O atentă cercetare a episodului le-a îngăduit francezilor să afle că *Mossad* intervenise, folosindu-i pe libieni ca intermediari și ca pion care, dacă lucrurile complicau, puteau fi sacrificați. Să pună mâna pe o „anvelopă bună pentru submarine", extrem de utilă în cazul unui război[767].

În legătură cu felul în care se poate lupta, cu maximă eficiență, împotriva terorismului *forțe tematică de importanță majoră* în ultimele luni de după septembrie 2001), există mai multe puncte de vedere, unele chiar opuse. Așa de exemplu, există autori care afirmă că, atunci „distrugerii potențialului și acțiunilor", folosirea „strategiilor ofensive" nu e, neapărat, cea

---

[766] „Preface", în lucrarea: YEHAN'AIRU (editor), *Terrorism: Iron de Mass Can Win*, Avon Books, New York, 1997, p. X

[767] Christian OCKRENT, Comte de MARENCHES, *Comitor de Nuit et Poignards*, Paris, [illegible], p. 207

bună soluție; și că, măcar în unele situații, refuzul net al statelor de a face concesii și de a căuta soluții de conciliere „se poate dovedi atât costisitor cât și inutil pe termen lung și poate chiar să ducă la intensificarea conflictului". Astfel de autori afirmă, explicit, că, uneori, „*concesiile* (subl. noastră – F.D.) nu pot fi refuzate în mod absolut", că *negocierile* ar putea fi, în anume situații, metode perfect capabile, cel puțin pe termen lung, „să reducă intensitatea conflictului între părțile implicate într-o luptă politică", precum și că „*reformele structurale* (subl. noastră – F.D)" pot reduce semnificativ terorismul, ajungând chiar până la „rădăcinile" acestuia. Concluziile unor astfel de demersuri cognitive și prospective sunt următoarele: cu cât teroriștii devin „mai reprezentativi", cu atât strategiile prin care se răspunde presiunii terorismului „trebuie în mod necesar să devină mai sofisticate și, poate, *mai conciliatoare* (subl. noastră – F.D.)"; dar, mai mult decât atât, respectivii autori afirmă că aceia care combat terorismul „trebuie să acționeze cu *reținere* (subl. noastră – F.D.), astfel încât terapia să nu ologească sau să nu ucidă pacientul"[768]. Și, oricât de ciudată ar fi această propunere privind *menajarea* teroriștilor (și, prin urmare, chiar respectarea și ocrotirea alterității lor axiologice), ea face parte dintr-o *lungă* tradiție de *cecități majore* ale gândirii liberale moderne, incapabilă, uneori, să înțeleagă adevărul elementar că *criminalul recidivist* cu discernământ nu poate fi vindecat, ci doar reprimat sau pedepsit; ca urmare, chiar dacă opiniile mai sus citate sunt *foarte* stranii, ele nu sunt deloc în divorț mai puternic cu realitatea decât, de exemplu, *iluziile* pașoptiștilor din Muntenia, care propuneau, în *Proclamația de la Islaz*, construirea de noi „așezăminte penitențiare, unde să se spele cei criminali de păcatele lor și *să iasă îmbunătățiți* (subl. noastră – F.D.)"[769].

Dar foarte mulți *alți autori resping, cât se poate de clar, orice atitudini conciliante și evitante față de terorism și față de teroriști*. Așa de exemplu, Binyamin Netanyahu, important om politic israelian, afirma, într-un text publicat în 1986, că „*în nici un fel de împrejurări* (subl. noastră – F.D.), guvernele n-ar trebui *să excludă categoric* un răspuns militar, doar datorită existenței riscului unor victime din rândul civililor"; și aceasta în primul rând pentru că teroriștii, tocmai „cunoscându-ne inhibițiile, vor continua în și mai mare măsură să-i supună pe civili unor riscuri maxime"; iar în al doilea rând, pentru că o atitudine prea rigidă în legătură cu evitarea *oricăror* pierderi în rândul civililor „ar face practic imposibilă orice acțiune militară" (cu „singura excepție – și aici Netanyahu îl citează pe Edward Luttwak – a cazurilor de luptă aeriană deaupra Antarcticii")[770]. Același autor afirma, într-un text publicat prima dată în 1991 (și republicat într-un volum colectiv, un an mai târziu) că a face concesii teroriștilor,

---

[768] Peter C. SEDERBERG, „What is to be done", în John T. ROURKE (editor), *Taking Sides: Clashing Views on Controversial Issues in World Politics*, The Dushkin Publishing Group, Inc., Guilford, Connecticut, 1992, p. 216-219

[769] Damian HUREZEANU, Gheorghe SBÂRNĂ, *Partide și curente politice în România: 1821-1918. Programe și orientări doctrinare: 150 de surse originale*, Ed. Eficient, București, 2000, p. 69)

[770] Benjamin NETANYAHU, „Terrorism: How the West Can Win", în Benjamin NETANYAHU (editor), *Terrorism: How the West Can Win*, Avon Books, New York, 1987, p. 205

a le îndeplini cererile, înseamnă „a capitula", iar aceasta „nu va face decât să producă noi și noi cereri". În locul unei astfel de strategii de concesii, Netanyahu propunea *refuzul sistematic al cedării în fața șantajului de tip terorist, folosirea sistematică a forței armate împotriva teroriștilor*, ca și urmărirea teroriștilor care și-au îndeplinit misiunile și au reușit să scape, astfel încât aceștia „*să plătească cu viețile lor* (subl. noastră – F.D.)" pentru crimele comise. Mai mult decât atât, omul de stat israelian afirma și că o linie dură îndreptată doar împotriva *executanților* strategiilor de tip terorist „nu e suficientă". El insista asupra faptului că „eforturile trebuie concentrate *împotriva regimurilor care îi sponsorizează, îi sprijină și îi protejează pe teroriști* (subl. noastră – F.D.). Aceste regimuri trebuie să fie pedepsite – prin măsuri politice și economice, dacă e posibil, și prin *măsuri militare, dacă toate celelalte eșuează* (subl. noastră – F.D.)"[771]. „*Linia dură* în lupta împotriva terorismului e susținută, explicit, și – ca să citez doar două sau trei nume cu clară notorietate – de un Paul Johnson, (care afirma că teroriștii, ca și stăpânii lor politici, trebuie să înțeleagă că „brațul civilizației este lung și... poate fi întins pentru a-i apuca de beregată"; că „există limite dincolo de care statelor teroriste nu li va îngădui să treacă"; și că Occidentul dispune de „instrumente militare de pedeapsă înspăimântătoare", forță care va fi și folosită „când și dacă acele limite vor fi depășite"[772]), de un Yitzhak Rabin (care, în condițiile „internaționalizării terorii", proces ce dusese deja la faptul că „teama de terorism a devenit felul normal de viață pentru mulți oameni din toată lumea", propunea nu numai „să nu ne predăm în fața terorismului", ci și înființarea *imediată* a unei agenții antiteroriste internaționale, care „nu poate fi creată în interiorul cadrului Națiunilor Unite", care ar trebui condusă de SUA și care ar putea folosi, la nevoie, împotriva statelor care sprijină terorismul, o forță militare *devastatoare*, ca instrument „eficient" de „sancționare și pedeapsă"[773]), de un Jean-François Revel (care afirma că „terorismul... poate fi cel mai bine înțeles ca parte a unei campanii globale care vizează demoralizarea democrațiilor" și propunea abandonarea imediată și definitivă a politicilor ezitante, fiindcă „doar slăbiciunea invită la agresiune"[774] – ceea ce înseamnă inclusiv că *doar lipsa de fermitate extremă a Vestului* a dus la creșterea continuă a valului terorist). Un fost șef al serviciilor secrete franceze, chiar dacă foarte preocupat (cât îi putea îngădui enorma și crâncena experiență profesională) de morală, onoare și de „regulile jocului", afirma că, atunci „când ai de-a face cu teroriști... *nu există reguli* (subl. noastră – F.D.)", precum și că „în aceste cazuri,

---

[771] Benjamin NETANYAHU, „Terrorism an Overview", în John T. KOURKE (editor), *Taking Sides: Clashing Views on Controversial Issues in World Politics*, The Dushkin Publishing Group, Inc., Guilford, Connecticut, 1992, p. 204-205

[772] Paul JOHNSON, „The Career of Terrorism", în Benjamin NETANYAHU (editor), *Terrorism: How the West Can Win*, Avon Books, New York, 1987, p. 37

[773] Yitzhak RABIN, „An International Agency against Terrorism", în Benjamin NETANYAHU (editor), *Terrorism: How the West Can Win*, Avon Books, New York, 1987, pp. 103-105

[774] Jean-François REVEL, „Democracy versus Terrorism", în Benjamin NETANYAHU (editor), *Terrorism: How the West Can Win*, Avon Books, New York, 1987, p. 198

mi-e teamă că va trebui, în fața *erorii absolute* (subl. noastră – F.D.), să ne resemnăm și să recurgem la anumite mijloace pe care nouă, occidentalilor, ne vine destul de greu să le aplicăm"[775].

8. Mișcările de rezistență (guerrillă) și măsurile de contra guerrillă, elemente importante ale războiului total în secolul al XX-lea

Uneori, rezistența față de ocupant – chiar dacă aceasta utilizează, premeditat și pe scară largă, metode *foarte* brutale, din panoplia de tactici caracteristice *războiului total* – folosește doar (sau mai ales) metode pașnice. Pentru astfel de situații, un bun exemplu este cazul atitudinii bisericii protestante norvegiene față de ocupația germană, în anii celui de-al Doilea Război Mondial. La 1 februarie 1942, după ce germanii au demis (și n-are nici o importanță dacă au făcut aceasta *cu* sau *fără* motiv) o înaltă oficialitate bisericească din Trondheim, *toți* episcopii norvegieni au demisionat, în semn de protest, din funcțiile lor (continuând însă, în calitate de *simpli* prelați, să aibă grijă de nevoile spirituale ale enoriașilor lor). Germanii au replicat la acest protest printr-un anunț oficial privind înființarea variantei norvegiene a organizației *Hitlerjugend*, ceea ce a provocat însă, imediat, "demisia a o mie de directori de școli"[776]. Astfel de cazuri sunt însă *foarte rare*, iar eficiența lor ca metodă de luptă împotriva unui ocupant care acționează dur nu poate fi, cel mai adesea, decât *foarte redusă*.

Dar în *majoritatea* cazurilor, ocupația militară străină – fie că aceasta apare ca urmare a unor *războaie clasice-limitate*, fie că este rezultatul unor *războaie totale* – generează și menține *măsuri de rezistență care presupun folosirea crescândă a violenței*, a luptei armate. Așa cum am precizat deja într-un subcapitol anterior, legislația internațională privind războiul cere, în mod explicit, atât ca participanții la mișcarea de rezistență să aibă *semne distinctive clare*, cât și ca ei să-și poarte armele la vedere. *Doar dacă* aceste condiții sunt respectate, precum și *doar dacă* militanții din rezistență întreprind acțiuni care să respecte neabătut *toate* legile și obiceiurile privind războiul, lor li se va putea recunoaște statutul de combatanți (cu toate drepturile aferente, inclusiv acela de a fi tratați, atunci când sunt capturați, ca prizonieri de război).

Este însă foarte clar, pentru *orice* cunoscător de istorie, că astfel de prevederi sunt *complet absurde*. Confruntat cu o armată de ocupație mare, bine înarmată și cu suficient de multă mobilitate tactică, partizanul (indiferent de momentul istoric și de regiunea geografică în care el luptă) nu are, în general, nici o șansă de succes – și nici măcar vreo șansă de supraviețuire – *dacă* îndeplinește neabătut ceea ce îi cer toate convențiile internaționale. *Dimpotrivă, atât succesul, cât și supraviețuirea sa depind, integral, numai și numai de*

---

[775] Christine OCKRENT, Contele de MARENCHES, *op. cit.*, p. 239
[776] Martin GILBERT, *A History of...*, vol. II, p. 423

Belgia, tot în timpul Primului Război Mondial, *isterie şi sadism*: de exemp soţia şi fiicele boierului Cernăianu din Horăşti „au fost şi ele torturat ameninţate cu împuşcarea, puse să-şi sape singure groapa şi apoi, în faţa lor, s dat foc casei şi întregii lor averi"[779].

Mult mai mare este însă relevanţa mişcărilor de rezistenţă în *Al Doile Război Mondial*. Cazul cel mai semnificativ este, cu maximă probabilitate, cel URSS. Într-un mesaj adresat naţiunii sale la scurtă vreme după declanşar atacului german, Stalin ordonă nu numai mobilizarea generală şi aplicarea tacti pământului pârjolit, ci şi organizarea, „peste tot" în teritoriile ocupate, de „unit de partizani, călări şi pedestre" şi de „grupuri de sabotaj". Acestea „vor arunca aer poduri şi şosele, vor strica liniile telefonice şi telegrafice, vor da f pădurilor, depozitelor şi mijloacelor de transport". În *toate* teritoriile ocupa „condiţiile trebuie să devină *insuportabile* (subl. noastră – F.D.) pentru inamic pentru toţi complicii acestuia", iar germanii şi colaboraţioniştii „trebuie să *hăituiţi şi anihilaţi* (subl. noastră – F.D.) la fiecare pas"[780]. Episodul est important, pentru că constituie începutul unui *război de partizani de m proporţii*, întreţinut permanent de Moscova prin îndemnuri propagandistice, şi prin paraşutări de arme şi muniţii, de instructori militari, de medicamente tehnică de comunicaţii. Şi în alte ţări din Europa, mişcările de rezist mobilizează un număr enorm de oameni, de orientări politice din cele mai dive şi angrenaţi, în mod obişnuit, în activităţi foarte diferite. În *Belgia*, de exemp existau nu mai puţin de 12.000 de oameni implicaţi în tipărirea şi distribuirea 300 de publicaţii; în aceeaşi ţară operau însă şi aproximativ 5.000 de age secreţi ai britanicilor, susţinuţi de alţi încă 13.000 de sprijinitori ocazionali: aici mai funcţionează, ani în şir, şi 35 de reţele secrete (cu un total de 10.000 membri) care, între altele, înlesnesc fuga spre Marea Britanie a unor prizonieri de război evadaţi din lagărele germane[781]. Dacă însumăm toate aceste cifre, ajunge la un total de 40.000 de oameni, dimensiunile efectivelor unui întreg corp armată!

Pe fondul discuţiei referitoare la Al Doilea Război Mondial, meri amintit şi faptul că, *înainte* de prăbuşirea completă a *Franţei* (dar într-un mome în care era suficient de clar că strategia militară defensivă de tip clasic-limi eşuase), în 1940, Churchill a propus ca înaintarea germană să fie contracarată hărţuită „printr-o formă oarecare a războiului de guerrillă". Dar mareşalul Pét – care fusese inclus în rândurile guvernului Reynaud numai pentru că „simboliz rezistenţa şi victoria" – s-a opus cu îndârjire acestui plan, pe care l-a descris fiind de-a dreptul „sinucigaş"[782] pentru Franţa, despre care credea că va complet devastată de invadatorii iritaţi de un eventual război de partizani.

---

[779] Constantin XIRIŢESCU, *op. cit.*, vol. 2, p. 278

[780] *Stalin's Call to Arms*, text la http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter15/source471.htm consultat la data de 24 noiembrie 2003

[781] Peter CALVOCORESSI, Guy WINT and John PRITCHARD, *op. cit.*, vol. 1, pp. 286-291

[782] Martin GILBERT, *The European Powers. 1900-1945*, Phoenix Press, London, 2002, pp. 250-251

trupelor neregulate ale mişcărilor de rezistenţă este, până la urmă, din proporţională cu cantitatea şi cu ritmicitatea sprijinului extern primit. Pentru înţelege mai bine această corelaţie, este – cred – suficient să amintim că, ... forţele comuniste din Vietnamul de Nord şi de Sud primeau ajutoare (în ... parte arme şi muniţie) de 450.000.000 USD din partea URSS, de ... 180.000.000 din partea Chinei şi de 150.000.000 USD din partea altor ... socialiste, precum şi faptul că, în total, în jur de *15.000* de militari sovietici ... fost implicaţi *direct* în operaţiunile militare din Vietnam, desfăşurate între 19... şi 1972[785].

În legătură cu războiul de guerrillă mai merită făcute cel puţin încă de... precizări. Este vorba mai întâi despre faptul că, *foarte des* şi *în multe* din... războaiele secolului al XX-lea, cu toată superioritatea numerică şi tehni... evidentă a atacatorilor, *operaţiunile anti-guerrillă eşuează.* Şi, mai mult de... atât, lipsa de precizie a unor lovituri *militare* îndreptate împotriva partizanilor ... care ucid frecvent *civili*) nu face decât să adâncească şi mai mult *ura* populaţ... civile faţă de atacatori. Aşa de exemplu, în prima decadă a lui decembrie 20... aviaţia SUA a întreprins un raid împotriva casei unui suspect de activităţ... favoarea talibanilor, în regiunea de sud a Afghanistanului, în provincia Ghar... În timp ce ţinta raidului a scăpat nevătămată, *nouă copii* care se jucau în cur... casei au fost ucişi, împreună cu un muncitor recent întors din Iran. În acee... perioadă, o altă lovitură aeriană asupra unei ţinte din provincia Paktia a ucis ... şase copii[786]. *În asemenea situaţii, când ţintele atacurilor anti-guerrillă au mobilitate înaltă, comportamente puţin predictibile şi trăiesc, probabil deliber... în arii intens sau foarte intens populate, forţele militare moderne, oricât puternic înarmate ar fi, fac, inevitabil, erori.* Erori care conduc, tocmai pentru civilii sunt confundaţi frecvent cu inamicii, la numeroase *victime (şi pagu... colaterale.* Acesta este *pattern*-ul repetat foarte des în Afghanistan şi, mai rec... în Irak. Şi acesta este unul dintre motivele pentru care, *deşi forţele de guerr... ale grupărilor fundamentaliste nu au reuşit, în nici una dintre aceste două ... să înfrângă trupele occidentale (în special americane sau britanice), ... Afghanistanul şi nici Irakul nu sunt încă definitiv pacificate. Dimpotrivă, măsură ce pierderile colaterale din rândul populaţiei civile cresc, creşte – ch... dacă nu întotdeauna direct proporţional – şi rezistenţa militară, alimentată ... noi şi noi voluntari.*

O a doua precizare care merită să fie făcută în legătură cu mişcările guerrillă este aceea că *războiul de partizani provoacă – uneori intenţiona... pierderi mari în rândul populaţiei civile (uneori, chiar şi în rândul propri... susţinători).* Aşa de exemplu, în timpul războiului din *Algeria*, locain... angrenaţi în lupta împotriva francezilor au încălcat din nou, *în mod deliber...* linia de separaţie dintre ţintele civile şi cele militare, „scopul lor fiind acela d...

---

[785] General Oleg SARIN, colonel Lev DVORETSKY, *op. cit.*, pp. 127-128

[786] „Making Enemies", *The Economist*, vol. 369, no. 8354, 13 decembrie 2003, p. 39

distruge *normalitatea vieții de zi cu zi* a civililor"; acești civili au fost ținta principală a unui număr *mare* de atentate cu bombă în cafenele, în piețe, în stațiile de autobuz[787]. Sau, la fel, forțele paramilitare din *Somalia* au utilizat, în urmă cu doar câțiva ani, în mod frecvent femei și copii în chip de *scuturi umane*[788].

3. Documente diplomatice (tratate de alianță, armistiții, tratate de pace) ca parte a unor strategii și a unor războaie totale sau clasice-limitate

Pe parcursul întregului secol al XX-lea, numeroase *documente diplomatice* (tratate de alianță, ultimatumuri, declarații de război, decizii luate în cadrul unor conferințe internaționale, memorandumuri, armistiții, tratate de pace) descriu *obiective* și *rezultate* ale unor *strategii politice* (sau *politico-militare*) de tip *clasic-limitat* sau *total*, ca și ale unor *războaie de tip clasic-limitat* sau *total*. În continuare, doar *câteva* exemple comentate (alese numai din *prima* jumătate a secolului, interval cronologic în raport cu care putem avea o mult mai mare detașare și, deci, la care ne putem referi cu o mai mare precizie și obiectivitate a analizei) vor lămuri în suficientă măsură această problemă a relevanței documentelor diplomatice pentru mai buna înțelegere a tipurilor de război și de strategie politico-militară.

Metode importante din panoplia *războiului total* – de exemplu, de tipul *mobilizării totale a resurselor și forțelor*, în cazul confruntării cu un inamic foarte puternic – apar încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, din epoca tratatelor de alianță care configurează cele două tabere ce urmau să se confrunte în Primul Război Mondial. Așa de exemplu, în Articolul I al *Tratatului de alianță* (încheiat în 1879) care pune bazele Puterilor Centrale, Austro-Ungaria și Germania se angajează că, dacă „unul din cele două Imperii ar fi atacat de Rusia, Puterile Contractante promit să-și vină reciproc în ajutor cu *toată* (subl. noastră – F.D.) *puterea* militară a Imperiilor lor". Această *mobilizare totală* este luată în calcul și pentru situația în care atacatorul ar fi nu Rusia, ci o terță putere susținută de aceasta (aluzie directă la Franța); și în această situație – descrisă în Articolul II – cele două state aliate se angajează „să-și ofere sprijin reciproc cu *întreaga lor putere* (subl. noastră – F.D.) de luptă"[789].

O parte importantă dintre *cererile ultimative* remise Serbiei, la mai puțin de o lună după atentatul de la Sarajevo, de către autoritățile austro-ungare, conțin – și ele – elemente ale unei *strategii totale*, *menite să lezeze grav și ireversibil*

---

[787] Seyla BENHABIB, *op. cit.*, p. 35

[788] Alice HILLS, *op. cit.*, p. 1

[789] „October 7, 1879: The Dual Alliance between Austria-Hungary and Germany", text din cadrul colecției de documente în format electronic *World War I Document Archive*, la adresa de internet http://www.byu.edu/rdh/wwi/1914m/allyahg.html, accesat la data de 15 decembrie 2003

elemente centrale ale statutului ontic al Serbiei. În primul rând, Belgradului impunea să renunțe *definitiv* la ideologia și propaganda națională (c complet inacceptabilă din punctul de vedere al interesului național sârb vremea aceea), precum și să desființeze *toate* „uniunile și asociațiile" care în între altele, propagandă națională. Mai mult decât atât, întreg sistem învățământ urma să fie reformat din temelii, astfel încât din procesul de pre învățare să fie complet eliminate *orice* elemente de educație națională (pe Viena le califica drept „servind sau putând să servească la a hrăni propa împotriva Austro-Ungariei"). Viena cerea și eliminarea din armată a to ofițerilor naționaliști, rezervându-și inclusiv dreptul de a trimite Belgradu listă cu numele celor considerați indezirabili. Belgradului i se mai cerea accepte *completa* cooperare, pe propriul său teritoriu, cu autoritățile au ungare, în efortul de a suprima ceea ce Viena afirma că sunt „mi subversive"[790]. Nu este deloc de mirare că Belgradul a respins acest ultima după cum nu este deloc de mirare că, pe teritoriul Serbiei, Puterile Centrale folosit ulterior metode ale *războiului total*, menite în principal *să distrugă* numai *voința* de luptă a națiunii sârbe, ci chiar *potențialul demografic* al acea

Dacă e să evaluăm într-o manieră *complet* lipsită de prejudecăți rap între elementele *clasice-limitate* și cele *totale* din planurile politico-strategi marilor puteri în perioada Primului Război Mondial, trebuie să menționăm măcar în *unele* ocazii, elementele clasice-limitate precumpăneau. Așa exemplu, convorbirile de la începutul lui 1916 dintre Edward House, emi personal al președintelui Wilson în Europa și omul de stat britanic Edward au pus în evidență faptul că *americanii mai credeau încă, la jumătatea Prim Război Mondial, în principiul echilibrului puterilor, principiu tradițion relațiilor internaționale și perfect compatibil cu logica războiului clasic-lim (și nicidecum cu aceea a războiului total)*. O astfel de afirmație este întem pe faptul că lordul Grey raportează în scris guvernului său că House, deși d clar intrarea SUA în război și deși admitea că Germania va trebui să renun unele teritorii în favoarea Franței și Rusiei, afirma concomitent că „pierderea teritorii suferită de Germania într-o regiune trebuia să fie *compen* (subl.noastră – F.D.) prin concesii făcute ei în alte regiuni din afara Europei"[791]

Textul tratatului de pace impus Rusiei Sovietice de către Put Centrale, în martie 1918, este – și el – plin de elemente perfect compatibile logica războiului total (și în contradicție clară cu logica războiului cl limitat). În primul rând, prin *Tratatul de pace de la Brest-Litovsk*, teritorii u sunt smulse Rusiei (Articolul III). Merită menționat, în acest context, faptu

---

[790] Pentru toate aceste elemente ale strategiei totale a Vienei în vara lui 1914, vezi *Austria's Ultimatum Austro-Hungarian Note to Serbia, 23 July, 1914*, text accesat și consultat la adresa de in http://college.hmco.com/history/west/mosse/chapter15/source49.html, la data de 24 noiembrie 2003

[791] „House-Grey Memorandum, 22 February 1916", document identificat în colecția de texte *Pr Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/housegreymemorandum.htm, acce data de 3 decembrie 2003

Germania îi somase, de altfel, încă de la 23 februarie 1918 pe noii conducători ai Rusiei să „renunțe *integral* (subl. noastră – F.D.) la provinciile baltice, poloneze și bieloruse"[793]. Și nu este vorba, ca în cazul Franței la 1870-1871, de regiuni relativ mici, a căror pierdere nu poate afecta semnificativ statutul ontic al Imperiului, ci de provincii foarte întinse, bine populate și foarte bogate în resurse. În al doilea rând, statutul ontic al Rusiei este grav afectat și de faptul că ea trebuie să întreprindă o demobilizare *completă* (Articolul V), înainte chiar ca Germania să evacueze cele câteva teritorii relativ mici ce urmau să fie restituite Moscovei (Articolul IV). În al treilea rând, teritoriul – și, drept urmare, statutul ontic al – Rusiei sunt și mai mult mutilate prin aceea că guvernul bolșevic este obligat să recunoască independența Ucrainei și să încheie *de îndată* pace cu acest stat (Articolul VI, care prevede și pierderea definitivă de către Rusia a Țărilor Baltice și Finlandei). La nivel economic, statutul ontic al Rusiei este de asemenea foarte grav lezat de prevederea conform căreia toate părțile semnatare vor renunța definitiv la orice compensații și despăgubiri de război (Articolul IX). *Aparent* simetrică, prevederea defavorizează masiv Rusia, cel puțin în raport cu Germania: armatele rusești intraseră doar câteva zile și pe o adâncime mică pe teritoriul german, în 1914, în timp ce distrugerile și rechizițiile operate de Puterile Centrale pe teritoriul rusesc duraseră patru ani și afectaseră masiv un teritoriu adânc de 150 până la peste 500 de kilometri[793].

Tot o *pace totală*, rezultat nemijlocit al unei strategii politico-militare *totale*, este și cea impusă *României* în primăvara lui 1918. Pentru a înțelege mai bine caracteristicile acestui tratat, precum și compatibilitatea prevederilor sale cu logica *războiului total*, merită să amintim faptul că una dintre cele mai interesante descrieri ale participării României la Primul Război Mondial (cea realizată de Constantin Kirițescu) denumește tratatul respectiv folosind termeni ai „pacea *de robire* (subl. noastră – F.D.) de la București", precum și „pace *terminală* (subl. noastră – F.D.)"[794]. În cazul ambelor formule, este limpede – chiar și pentru cititorul neprofesionalizat – că, *dacă* evaluarea făcută de Kirițescu este corectă, *afectarea statutului ontic al României ar fi fost – în condițiile respectării condițiilor păcii în cauză – nu numai extrem de gravă, ci și potențial ireversibilă*. Încă de la 24 februarie 1918, Puterile Centrale somează România să accepte trei condiții – pe care, de exemplu, însuși regele Ferdinand le găsea „excesiv de grele": cedarea Dobrogei (care însemna nu numai micșorarea semnificativă a teritoriului național, ci mai ales *interzicerea accesului la mare și, deci, scoaterea cu forța a României din comerțul internațional liber*), rectificări de frontieră în munți (care însemnau, și ele, *cel puțin* slăbirea semnificativă a liniilor defensive și, deci, a puterii militare), precum și „concesii economice"

---

[793] Chr. TOLAND, *No man's land: 1918, the last year of the Great War*, Dolbleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1980, p. 130

[794] Pentru toate acestea, vezi *The Peace Treaty of Brest-Litovsk; March 3, 1918*, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/brest.htm la data de 11 octombrie 2001

[795] Constantin KIRIȚESCU, *op. cit.*, vol. 2, pp. 303, 332

majore[795]. La 5 martie 1918, în aceeași zi când la Focșani era sem prelungirea armistițiului, o delegație română condusă de C. Argetoianu semn Buftea, „tratatul preliminar de pace, *impus* (subl. noastră – F.D.) de pu dușmane"[796] (tratat prin care România ceda *integral* Dobrogea și se anga demobilizeze „imediat cel puțin opt divizii"). La 22 martie 1918 au începu Palatul Cotroceni, tratativele ce vizau încheierea unui tratat definitiv de p Pentru a înțelege despre ce fel de pace este vorba, e suficient – cred – să amin că, atunci când profesorul Missir, specialist în drept internațional repu epocă, izbucnește la un moment dat în plâns, datorită condițiilor extrem de impuse României de către Puterile Centrale, diplomatul german Kriege a înce să-l consoleze, spunându-i: „nu te întrista pentru atâta lucru; e o nimica toc lângă ceea ce pregătim Franței și Angliei, pentru pacea din vest". *Pacea Buftea-București* conținea un număr mare de prevederi „care desființau de România ca țară de sine stătătoare și o aruncau în prăpastia celei mai robii". Practic, tratatul urmărea *trei obiective majore, fiecare dintre compatibil exclusiv cu logica războiului total*: mai întâi, „*inferiorizarea mil* (subl. noastră – F.D.) a țării, așa încât o acțiune ofensivă sau defensivă împo Ungariei sau a Bulgariei să nu mai fie cu putință"; în al doilea rând, „*diso totală* (subl. noastră – F.D.) a mijloacelor de ridicare materială sau morală" af la dispoziția țării; și, în al treilea rând, „aservirea economică și financiară a spre a o pune în *completă dependență* (subl. noastră – F.D.) de Puterile Cen izolând-o cu totul de restul Europei și răpindu-i orice libertate de mișcare sa acțiune proprie" [797]. Ca urmare a *Tratatului de pace de la Buftea-București* loc în primul rând o *prăbușire* a puterii militare a României, fii „demobilizarea făcută sub presiunea vrăjmașului ... ne lipsise de cea mai parte a materialului nostru de războiul ca și de ofițerii de rezervă"[798]; Român se lăsaseră de către învingători doar cu puțin peste 30.000 de oameni sub a 20.000 de infanteriști, 3.200 de cavaleriști și 9.000 de artileriști și geniști. În economic, cedarea Dobrogei înseamnă pierderea a 15.000 de kilometri pătrați peste 350.000 de locuitori; Austro-Ungaria primea și ea în jur de 5.60 kilometri pătrați de teritoriu, cu o populație numeroasă și cu resurse import (mai ales minerale și forestiere); terenurile agricole puteau fi concesionate germani pe o perioadă de 90 de ani, urmărindu-se astfel – afirma Consta Kirițescu – „acapararea solului României, locuitorii țării fiind reduși la rolu *iloți* (subl. noastră – F.D.), muncitori cu brațele". Și *petrolul* era concesiona 30 de ani, cu posibilitatea ca germanii să prelungească „acest sistem *exploatare colonială* (subl. noastră – F. D.)" pentru nu mai puțin de 90 de (adică până prin 2008!), „dacă bineînțeles în acest interval ar mai fi răm

---

[795] *Ibidem*, vol. 2, pp. 316-317
[796] *Ibidem*, vol. 2, p. 319
[797] *Ibidem*, vol. 2, pp. 322-323
[798] Gheorghe I. BRĂTIANU, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespond diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, Ed. „Cartea Românească", București, 1939, p. 17

[illegible] de petrol în subsolul țării". Lemnul putea și el rechiziționat de ocupanți fără restricții și fără limite, iar „industria și comerțul român au fost *anihilate* (subl. noastră – F.D.) sau aservite" și ele[700].

Între *păcile totale* – acele tratate care consfințesc rezultatele unor *războaie totale* – merită amintită și pacea *impusă* Germaniei în 1919. Principalul actor al fostelor Puteri Centrale avea deja statutul ontic grav lezat încă de la *armistițiul* din noiembrie 1918, când se obligase să predea *toată* tehnica de război care i-ar fi permis să reia operațiuni *ofensive* de amploare. Unei astfel de Germanii puternic slăbite prin *dezarmare aproape totală și forțată* i se puteau mai ușor impune condiții de pace care urmau să îi comprime/slăbească și mai mult rangul *real* al puterii. În primul rând, Berlinul este obligat, prin Articolul 231 al *Tratatului de pace*, să accepte (e drept, *teoretic* împreună cu foștii săi aliați, dar aceștia dispăruseră/se dezagregaseră deja) responsabilitatea *integrală* pentru „*toate* (subl. noastră – F.D.) pierderile și pagubele pe care Guvernele Aliate și Asociate și persoanele" din aceste state le suferiseră „ca o consecință a războiului". Această responsabilitate, odată asumată, atrăgea după sine obligația – clar stipulată în Articolul 232 – de a plăti „despăgubiri *complete* (subl. noastră – F.D.) pentru *toate* (subl. noastră – F.D.) pierderile și pagubele" provocate de război sau de a „oferi compensații pentru *toate* (subl. noastră – F.D.) daunele aduse populației civile a Puterilor Aliate și Asociate și proprietăților lor". Ca *primă* tranșă a acestor despăgubiri, Germania se obliga – prin Articolul 235 al Tratatului – să plătească, *înainte* de sfârșitul primelor patru luni ale lui 1921, „echivalentul sumei de 20.000.000.000 mărci-aur" (sumă pe care învingătorii o considerau a fi absolut necesară pentru a le permite „să înceapă imediat refacerea vieții lor industriale și economice"). Ceea ce e realmente important – din perspectiva temei *centrale* a acestui volum – în această parte a textului *Tratatului de pace impus* Berlinului este faptul că învingătorii erau cât se poate de conștienți că „resursele Germaniei nu sunt suficiente" (vezi primul paragraf al Articolului 232) pentru a permite astfel de despăgubiri *complete*. Învingătorii mai știau și că aceste resurse, câte existau, urmau să fie și mai mult micșorate prin „diminuări *permanente* (subl. noastră – F.D.)", survenite ca urmare a altor prevederi ale Tratatului. Cu toate acestea, ei nu ezită deloc să fixeze aceste obligații imense, precizând doar că se așteaptă ca plățile să fie făcute „fie în aur, fie în bunuri, fie în nave, fie în titluri de proprietate, fie în alte modalități"[800]. Sensul unor prevederi atât de dure nu putea fi decât unul singur: *Germania trebuia împiedicată cu orice preț să mai poată, vreodată, să dispună de resurse care să-i îngăduie să redevină o mare putere; altfel spus, statutul ei ontic trebuia lezat grav și pentru totdeauna.*

---

[700] Pentru toate elementele citate, ca și pentru descrierea amănunțită a condițiilor păcii, vezi Constantin KIRIȚESCU, *op. cit.*, vol. 2, pp. 323-334

[800] *The Source of Future Conflict*, text accesat și consultat la adresa de internet http://college.hvcc.com/history/west/mosaic/chapter15/source490.html, la data de 24 noiembrie 2003

Textul *Pactului Anticomintern* – încheiat la Berlin, în noiembrie 19[illegible] între Germania și Japonia – este, și el, *perfect compatibil cu logica războiul[illegible] total* (sau cel puțin a unei *strategii totale*). În preambul, *Cominternul* este acuz[illegible] că urmărește „dezintegrarea" statelor prin „toate mijloacele" posibile (un astf[illegible] de obiectiv, de altfel corect identificat, este unul ce aduce atingere gravă [illegible] ireversibilă statutului ontic al statelor-țintă/victimă, deci este o metodă de *răz[illegible] total*). Mai mult, textul conține și o a doua componentă compatibilă cu log[illegible] războiului total: în termeni încă destul de nebuloși, Articolul II vorbește despr[illegible] *mobilizare generală a resurselor și voinței politice a tuturor statelor lumii*, [illegible] căror pace este amenințată de *munca de dezintegrare* (subl. noastră – F.D.) dus[illegible] de Internaționala Comunistă"[801].

Unele documente diplomatice au *urmări directe de-a dreptul sinist[illegible] pentru destinele unor națiuni întregi*. De exemplu, *Pactul de neagresiu[illegible] sovieto-german* și *Protocolul secret adițional* (ambele discutate și semnate la [illegible] august 1939) au fost – afirmă George Kennan – o *„catastrofă* (subl. noastră – F.D.)", o „calamitate de prim ordin" pentru *toate* „popoarele afectate" [illegible] împărțirea Europei de Est în sfere de influență. Și aceasta pentru că (acționând [illegible] conformitate cu ceea ce am numit *strategii totale*), ambele mari puteri totalitar[illegible] au „comis cruzimi înfiorătoare în sferele lor de influență". Germanii au utiliza[illegible] „metodele lor obișnuite de sadism și exterminare împotriva evreilor", iar rușii a[illegible] recurs la „obișnuitele lor pedepse împotriva ‚inamicilor de clasă' și au deport[illegible] cameni nevinovați către interiorul Rusiei într-un număr atât de mare și cu [illegible] asemenea brutalitate, încât sute de mii dintre ei par să nu fi supraviețuit" nic[illegible] măcar drumului presupus de deportare[802].

Textul *Armistițiului franco-german din iunie 1940* este un alt documen[illegible] diplomatic important, care consfințește *succesul unei strategii predomina[illegible] totale*, adusă la îndeplinire de Germania printr-un război scurt, ce avea *destul[illegible]* dintre trăsăturile *războiului total* (dar și *destule* dintre trăsăturile *războiul[illegible] clasic-limitat*). În primul rând, Parisul trebuia să cedeze teritorii enorme, a căr[illegible] pierdere urma să însemne o mutilare gravă a statutului ontic al Franței, atât di[illegible] punct de vedere strategic, cât și din punct de vedere economic și demografi[illegible] (Articolul II). În al doilea rând, *statutul ontic al Franței urma să fie puternic lez[illegible] și de obligația de a-și demobiliza și dezarma complet toate forțele armat[illegible] terestre, aeriene și navale*, toate armele și echipamentele urmând să fie predate germanilor (Articolele IV și V). Mai mult decât atât, germanii și italienii urmau să supravegheze armamentul depozitat în teritoriile neocupate – ceea ce însemna, practic, că nici o parte din Franța nu avea să mai aibă suveranitate deplină – iar producția de materiai de război urma să înceteze complet în teritoriile neocupate

---

[801] *Anti-Comintern Pact: German-Japanese Agreement and Supplementary Protocol, signed at Berlin November 25, 1936*, text consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/tri1.htm, la data de 11 octombrie 2001

[802] George F. KENNAN, *Russia and the West under Lenin and Stalin*, Little, Brown and Company, Boston Toronto, 1961, pp. 332-333

Articolul VI). Comerțul extern maritim al Franței urma să fie reluat numai când și dacă guvernele german și italian vor fi de acord cu aceasta (Articolul XI). Cercurile avioanelor franceze, ca și orice transmisiuni radio franceze erau complet interzise (Articolele XII și XIV). În sfârșit, statutul onific al Franței mai primea două lovituri grave: în plan economic, Franța își asumă obligația de a acoperi *integral* costurile întreținerii trupelor de ocupație (Articolul XVIII), iar în plan demografic, urma să aibă consecințe semnificative faptul că prizonierii francezi urmau să rămână în mâinile germanilor „până la încheierea păcii" (Articolul XX)[803]. Practic, acest armistițiu era un adevărat *certificat de deces al Franței, care urma să dispară definitiv nu numai ca mare putere, dar și ca stat realmente suveran.*

Pactul Tripartit din septembrie 1940, încheiat între Germania, Italia și Japonia la scurtă vremea după înfrângerea catastrofală a Franței de către *Reich*-ul nazist, conține câteva elemente importante, compatibile tot cu logica *strategiilor totale* și a *războiului total*. Principalul element de acest tip este acela referitor la *intenția de a schimba din temelii întreaga ordine internațională*, ordine calculată astfel încât să promoveze prosperitatea și bunăstarea mutuală a popoarelor interesate" în acest aranjament geo-strategic și geo-economic de proporții globale. Un al doilea element este angajamentul, explicit formulat în Articolul III, conform căruia „*toate* (subl. noastră – F.D.) mijloacele politice, economice și militare" disponibile urmau să fie folosite dacă *oricare* dintre cei trei semnatari avea să fie atacat „de o putere în prezentă neimplicată în războiul european sau în conflictul chino-japonez"[804] (formulare nuanțată nebuloasă, dar în mod limpede îndreptată *în principal* împotriva SUA, ca și împotriva URSS; de remarcat că aranjamentul, care enunță clar ideea unei *mobilizări totale concertate* împotriva *oricărui* inamic comun, era de natură *să oblige orice astfel de terț să ducă război pe două fronturi*, ceea ce constituie, în general, unul dintre ingredientele de bază ale înfrângerilor de proporții catastrofale, care pot lesne conduce, în destule ocazii din întreaga istorie, chiar la *dispariția/distrugerea completă a statului înfrânt*).

Dintre textele diplomatice din perioada inițială a celui de-al Doilea Război Mondial, acela prin care *Germania nazistă declară război Statelor Unite* ocazintă, pentru discuția noastră, o *importanță cu totul aparte*. Și aceasta pentru că Germania acuza Washingtonul că acesta ar fi ordonat, *înainte* de orice acțiune germană și, deci, fără nici un motiv *imediat*, aplicarea unor măsuri de *război total, explicit interzise de dreptul internațional*. Mai precis, Berlinul afirma că forțele navale ale SUA, la ordinul Guvernului lor și contrar dreptului internațional, au tratat și capturat nave germane în apele internaționale ca pe nave

---

[803] *Franco-German Armistice: June 25, 1940*, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/frgearm.htm, la data de 11 octombrie 2001

[804] *Tree-Power Pact Between Germany, Italy, and Japan, Signed at Berlin, September 27, 1940*, text accesat la http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/triparti.htm, la data de 11 octombrie 2001

inamico"[805]. N-are nici o importanță dacă și cât și acuzațiile germane sunt adevărate. Ceea ce contează este faptul – deja subliniat în alte capitole ale volumului de față – că *diverși actori care se pregătesc pentru (sau sunt implicați în) războaie totale simt nevoia să-și prezinte propriile acțiunile excesive ca fiind legitime și cauzate de acțiuni și decizii la fel de excesive ale adversarilor.*

Declarația de constituire, în ianuarie 1942, a coaliției politico-militare care s-a autointituiat *Națiunile Unite* cuprinde, și ea, câteva idei importante pentru înțelegerea *războiului total* în epoca contemporană. Documentul face trimitere directă la un *efort de război total, complet configurat*, atunci când afirmă, în Articolul I, că „fiecare guvern se angajează să folosească *toate* (subl. noastră – F.D.) resursele sale, militare sau economice, împotriva..." statelor Axei. Ca *garanție* importantă pentru faptul că mobilizarea pentru război și efortul de război nu vor înceta niciodată să fie *totale*, statele semnatare se angajează solemn „să nu încheie armistițiu separat sau pace separată cu inamicii". Mai mult decât atât, Națiunile Unite își exprimă disponibilitatea – în realitate, *voința* – de a mobiliza resursele întregii lumi împotriva Axei, declarând că așteaptă ca și alte state „să ofere asistență materiale și contribuții" în lupta împotriva nazismului. În bună măsură, textul poate fi înțeles și drept fiind o *justificare a războiului total întreprins ulterior împotriva Axei*. Pentru a realiza acest obiectiv, metoda este foarte simplă: Axa este prezentată – pe bună dreptate, de altfel – ca fiind promotoare, prin forță „sălbatică și brutală", a unei *strategii totale*, îndreptate împotriva „vieții, libertății independenței, libertății religioase, ... dreptului omului și dreptății" peste tot în lume; și este clar că *astfel de obiective totale nu pot fi contracarate decât tot prin obiective totale* (pe care textul le denumește cumva eufemistic, cu termenul de „victorie completă" [806]), *aduse la îndeplinire cu (prin) metode și eforturi totale*.

Textul intitulat *Master Lend-Lease Agreement*, semnat de Roosevelt și Churchill la începutul lui 1942, conține și el câteva idei importante, perfect compatibile tot cu logica *războiului total* : În primul rând, textul cuprinde foarte clar expusă ideea unei *mobilizări generale/totale a resurselor și voinței politice a întregii lumi împotriva Axei* (încă din preambul, cele două state semnatare – SUA și Marea Britanie – sunt prezentate ca aflându-se implicate într-un efort la care cheamă „orice altă națiune sau popor mânate de gânduri asemănătoare"; mai mult decât atât, primele două articole ale textului prevăd, cât se poate de limpede, că ambele state semnatare își vor furniza reciproc, *oricâtă vreme va fi nevoie, maximum de „articole, servicii, facilități și informații"*). În al doilea rând, textul mai cuprinde și *ideea schimbării din temelii, în sens pozitiv, ca urmare a războiului, a întregii ordini internaționale* (ceea ce am putea numi folosirea

---

[805] *German Declaration of War with the United States: December 11, 1941*, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/gerdec41.htm, la data de 11 octombrie 2001, p. 2

[806] Pentru toate fragmentele citate, vezi „Declaration by the United Nations, January 1, 1942", în cadrul colecției de documente în format electronic intitulate *The Avalon Project at the Yale Law School*, la adresa de internet: http://www.yale.edu/lawweb/avalon/decade/decade03.htm, text consultat la data de 11.octombrie 2001

...*războiului total*, forma maximală de violență și distrugere cunoscută de omenire, pentru a impune în final, întregii lumi, o ordine nouă, văzută optimizată în raport cu cea anterioară"[207].

Compatibile tot cu logica *războiului total* sunt și deciziile adoptate în cadrul unora dintre *conferințele internaționale* desfășurate, cu participarea principalilor lideri politici ai Națiunilor Unite, în anii celui de-al Doilea Război Mondial. În ianuarie 1943, de exemplu, în cadrul *Conferinței de la Casablanca*, președintele Roosevelt al SUA și premierul britanic Winston Churchill au decis să folosească împotriva Germaniei un număr *crescând* de bombardiere grele, implicate în operațiuni ale căror obiective țin *exclusiv* de logica *războiului total*: este misiunii armatei să conducă la „distrugerea și dislocarea progresivă a sistemului militar, industrial și economic al Germaniei, și la erodarea moralului populației germane până la punctul în care capacitatea sa de rezistență armată este slăbită *în chip fatal* (subl. noastră – F.D.)"[208].

---

[207] *Master Lend-Lease Agreement: Preliminary agreement between the United States and the United Kingdom. February 23, 1942*, la adresa http://www.yale.edu/lawweb/avalon/decade/decade04.htm, text consultat la data de 11 octombrie 2001

[208] Jeanne M. MEYER, *op. cit.*, p. 159

Capitolul IV

Explorând viitorul războiului clasic-limitat şi al războiului total

Pentru a putea explora cât mai *temeinic* -- chiar dacă numai *parţial* – câteva aspecte *posibile* sau *probabile* ale evoluţiei viitoare a războaielor, merită mai întâi să evaluăm, fără nici un soi de prejudecăţi, starea actuală a sistemului internaţional. *Dacă* metoda *comparaţiei istorice* este acceptată ca valabilă explorarea trecutului (relativ) recent ne duce la concluzia că *stabilitatea sistemului internaţional şi pacea internaţională sunt stări direct proporţionale cu măsura în care există mai multe mari puteri cu mijloace militare suficiente pentru a păstra şi/sau impune stabilitatea şi pacea, mari puteri care să se afle toate, nu numai în „stare de funcţionare", ci şi în strânsă cooperare (eventual chiar într-o alianţă politico-militară suficient de puternică şi de stabilă, capabilă să facă faţă, cu destulă uşurinţă, oricărei solicitări şi/sau oricărui risc de securitate, oricărei agresiuni).*

Exemplul cel mai puternic care legitimează o astfel de concluzie este constituit de *Sfânta Alianţă*. În literatura de specialitate, acest moment este evaluat în moduri foarte diferite: Pentru Kissinger, înfiinţarea Sfintei Alianţe înseamnă o mutaţie *pozitivă* majoră pe arena internaţională: „pentru întâia oară în istoria modernă, puterile europene îşi atribuiseră o misiune comună"[809]. Dimpotrivă, pentru autorii *Istoriei Dipomaţiei* publicate în URSS în 1959, întemeierea Sfintei Alianţe reprezintă un moment cu vădită încărcătură *negativă* majoră, în special pentru că această construcţie politico-militară a însemnat că „influenţa reacţionară a lui Alexandru I asupra problemelor europene s-a exercitat cu o deosebită putere", ceea ce ar fi „consolidat, pentru ani în şir, rânduielile profund reacţionare ... în Europa apuseană şi ... în Rusia"[810]. Dar, dincolo de astfel de diferenţe *majore* de evaluare, practic toţi autorii, indiferent de orientarea lor ideologică, recunosc că, vreme de câteva decenii, în Europa a fost pace (este drept, o pace a *Restauraţiei*, o pace ultra-conservatoare, o pace anti-revoluţionară, o pace *împotriva* spiritului naţional în plină efervescenţă în toate regiunile Europei, dar, totuşi, o *epocă fără războaie* – şi, deci, fără pierderile economice şi demografice uriaşe provocate chiar şi de *războaiele clasice-limitate* ale epocii moderne).

O astfel de situaţie în care *toate* marile puteri ale momentului să aibă, decenii în şir, *aceleaşi* priorităţi majore în ceea ce priveşte politica externă nu s-a mai repetat de atunci. În *ambele* conflagraţii mondiale, ca şi în vremea Războiului Rece, marile puteri şi/sau superputerile (fie acestea din urmă *mature*

---

[809] Henry KISSINGER, *Diplomaţia*, Ed. ALL, Bucureşti, 1998, p. 74

[810] V.A. ZORIN, V.S. SEMIONOV, S.D. SKAZKIN, V.M HVOSTOV (editori), *Istoria Diplomaţiei*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1962, vol. 1, p. 438

sau doar *emergente*) au fost împărțite în două tabere opuse, aflate în conflict deschis și major.

Astăzi, situația este și mai puțin stabilă – și deci cu șanse încă și mai mici pentru pacea mondială și stabilitatea mondială. Și aceasta dintr-un motiv foarte simplu: La apogeul Războiului Rece, întreaga lume era *disputată* – dar și *controlată* – de doar două superputeri pe deplin pregătite să ducă, la nevoie, chiar și un nou război mondial. Fiecăreia dintre cele două superputeri îi revenea, deci – dacă e să construim un *model simplificator*, dar nu foarte deformator în raport cu realitatea – hegemonia unei emisfere, a unei jumătăți din planetă. După încheierea Războiului Rece și după prăbușirea URSS, SUA au rămas *singura* superputere „în stare de funcționare" de pe planetă. Ca urmare, sfârșitul Războiului Rece a avut, aproape automat, un efect *aproape catastrofal* asupra puterii americane: cu *aceleași* resurse economice și militare ca și înainte de prăbușirea lumii bipolare, Washingtonul a trebuit să-și asume, *imediat*, sarcina de a menține ordinea, stabilitatea și pacea pe o suprafață *dublă* față de cea controlată anterior. Ceea ce înseamnă că *prăbușirea URSS și sfârșitul Războiului Rece au înjumătățit brusc puterea SUA exercitată pe fiecare kilometru pătrat de suprafață planetară (continentală sau oceanică)*. În realitate, lucrurile au stat încă și mai rău: În special după victoria *extrem de lejeră* din timpul primului război din Golf, care a slăbit cu mai mult de 50 % armata irakiană (aceasta număra 55 de divizii cu un efectiv total de 1.100.000 de oameni în 1990 și *doar* 23 de divizii cu *doar* 424.000 militari în 2001; în același interval, cu *toate* eforturile făcute pentru completarea pierderilor și reînarmare, numărul de tancuri irakiene s-a redus de la 5.700 la 2.200, al altor categorii de vehicule de luptă – de la peste 8.000 la doar 3.500, al tunurilor – de la 3.100 la doar 2.050, iar al avioanelor de luptă – de la 650 la numai 316, dintre care doar cel mult 150 operaționale[811]), unii factori de decizie politică din SUA s-au molipsit rapid de ceea ce anumiți autori au numit *boala victoriei*[812]; altfel spus, de *convingerea că, de moment ce victoria militară a putut fi atât de lejeră, de completă, de strivitoare și de rapidă, SUA nu ar mai avea nevoie de forțe armate atât de numeroase și nici de armament și echipament în cantități atât de mari*. Așa s-a ajuns, practic, la o situație în care, pe parcursul ultimului deceniu al secolului al XX-lea, în SUA a avut loc un *proces masiv și profund de dezarmare voluntară* (și cumva *unilaterală*), *care a redus semnificativ relevanța militară globală a SUA și capacitatea acestui stat de a interveni, în timp util, oriunde în lume*. Această concluzie, susținută cu tărie, bunăoară, de un *best seller* cum este lucrarea intitulată *Următorul Război Mondial*[813] (carte care, cel puțin pentru unii, reprezintă mai degrabă o operă strict de ficțiune, aparținând unui gen plasat undeva, la jumătatea distanței dintre *political fiction* și *heroic fantasy*), scrisă de

---

[811] Kenneth M. POLLACK, *op. cit.*, p. 62

[812] opinii ale lui James F. Dunnigan și Raymond Macedonia, citate în Caspar WEINBERGER, Peter SCHWEIZER, *Următorul Război Mondial*, Ed. Antet, București, 1997, p. 15

[813] Caspar WEINBERGER, Peter SCHWEIZER, *op. cit.*, pp. 16-22

doi autori dintre care unul este Caspar Weinberger, este prezentă însă și în studi politico-strategice cât se poate de *stilistice* și *foarte* serioase.

Dintre aceste, cel mai *semnificativ* (deși, evident, plasat *foarte la dreap* în sânul *Partidului Republican*, dacă ne *referim* la spectru politic intern nor american) este – cel puțin pentru mine – acela intitulat *Rebuilding America* *Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century (a Report of T Project for the New American Century, september 2000)*. Autorii studiu afirmau în 2000, la sfârșitul a aproape 8 ani de administrație democrată, „astăzi, America cheltuiește mai puțin de 3 % din produsul său intern brut pen apărarea națională, *mai puțin decât în oricare alt moment de când SUA* *devenit cea mai mare putere* (subl. noastră – F.D.) a lumii"[814]. Același stu oferea, în continuare, o imagine cât se poate de clară a *rapidei și masi deprecieri a puterii militare (și, deci, a capacității de intervenție globală) a SUA* Așa de exemplu, în primul său mandat, președintele Clinton a redus cheltuieli militare cu peste 160 de miliarde USD față de ceea ce planificase administrați anterioară[815]; ca urmare a masivelor reduceri bugetare, declara în fa Congresului generalul Dennis Reimer, fost *Army Chief of Staff*, comandanți de *toate* eșaloanele *forțelor armate terestre* raportau că sunt obligați să „reduc frecvența, dimensiunile și durata" *tuturor* categoriilor de exerciții din cadr pregătirii de luptă[816]; în fel, în anul fiscal 1997 armata a avut la dispoziție do între 67 și 86 % din sumele necesare pentru întreținerea tehnicii de luptă d unitățile (*decisive* în *orice* război modern de mari proporții, fie el *clasic-limit* sau *total*) de tancuri și de infanterie mecanizată[817]. Dacă vorbim despre *aviați militară*, sub administrația Clinton, *Air Combat Command*, care grupează ce mai mare parte a avioanelor de vânătoare dislocate pe teritoriul SUA, și „redus cu 50 % capacitatea de a fi gata de acțiune în *orice* (subl. noastră – F.D moment"[818]; și sumele *totale* alocate aviației militare s-au redus dramatic vremea administrației Clinton: de la 140 de miliarde USD anual în 1985 (sau de miliarde în 1992, primul an fiscal de după încheierea definitivă a Războiul Rece), la doar 73 de miliarde USD pentru anul 1997[819]. *Marina militară*, care fost *întotdeauna* principalul instrument politico-militar ce a *garantat* SUA prezență semnificativă și o influență importantă pe *toate* mările și oceanele lumi a fost și ea *sever afectată* de reducerile bugetare operate de democrați: așa d exemplu, sumele alocate construcției de nave noi sau modernizării bastimentel existente au scăzut în vremea președintelui Clinton cu 70 %[820], astfel că *flota* d

---

[814] Donald KAGAN, Gary SCHMITT, Thomas DONNELLY, *Rebuilding America's Defenses: Strategy, Forc and Resources for a New Century (a Report of The Project for the New American Century, september 20* Project for the New American Century, Washington, D.C., 2000, p. 3

[815] *Ibidem*, p. 3

[816] *Ibidem*, p. 24

[817] *Ibidem*, p. 24

[818] *Ibidem*, p. 35

[819] *Ibidem*, p. 37

[820] *Ibidem*, p. 30

război (US Navy) a devenit prea mică și prea slabă pentru „a mai face față cerințelor formulate de strategia militară națională"; s-a ajuns, ca urmare a îndelungatelor și masivelor restricții bugetare impuse în vremea președintelui Clinton, chiar la situația – în egală măsură *ridicolă* și *foarte gravă* – în care unele portavioane au fost nevoite să plece în misiuni de luptă, în timpul bombardării Afghanistanului (în toamna lui 2001), cu doar 80-88 % din efectivele de specialiști necesare constituirii unui echipaj *complet*[821].

Toate aceste elemente – care, desigur, au fost folosite din plin de *republicanii ultraconservatori* pentru a-i ataca pe democrați, dar care sunt, pe de altă parte, informații perfect adevărate, și nu simple minciuni sau exagerări prezente în orice confruntare politică – conturează un tablou de proporții și cu semnificații dramatice: *după ce că prăbușirea URSS făcuse SUA de două ori mai puțin puternice pe unitatea de suprafață planetară decât în timpul Războiului Rece (când Washingtonul își exercita hegemonia doar pe o jumătate din suprafața planetei, cealaltă jumătate fiind controlată de Moscova), dezarmarea rezultată din reducerea continuă, vreme de câțiva ani, a alocațiilor bugetare de care beneficiau toate categoriile de forțe armate a slăbit capacitatea militară a SUA cu încă aproximativ 50 %; altfel spus, astăzi, la începutul secolului al XXI-lea, Statele Unite ale Americii sunt de aproape 4 ori mai slabe, pe kilometru pătrat de suprafață planetară, decât erau la apogeul Războiului Rece.*

Dacă acest calcul este acceptat ca fiind – cel puțin în linii mari – *valid* și ca operând cu premise *adevărate*, înseamnă că, practic, lumea de astăzi nu mai are *nici* o putere cu adevărat capabilă să-și impună, în timp util și cu eficacitate într-adevăr acceptabilă, voința *peste tot* în lume. Ca urmare, cum nu numai noi putem face un asemenea calcul (ci și *oricare* dintre actorii politici de tip statal sau non-statal ai scenei internaționale), apare *riscul major* al unui plus crescând de instabilitate, de conflicte regionale, de recurgere la soluții *foarte* violente de rezolvare a *oricăror* probleme considerate a fi importante sau vitale pentru cele mai diferite interese naționale sau chiar sub-naționale. Făcând trimitere directă la un cunoscut proverb popular care spune că atunci *când pisica nu-i acasă, șoarecii joacă pe masă*, trăim într-o lume în care nu mai există nici o „pisică" (mare putere cu rol real sau potențial de stabilizator realmente eficient al sistemului internațional) în stare de funcționare și, drept urmare, tot felul de „șoareci" (actori mai puțin puternici, dominați de interese în multe cazuri vădit *anomice*) își pot desfășura, liniștiți, aproape *orice* fel de strategii (inclusiv *totale*), puse în aplicare cu aproape *orice* fel de metode (inclusiv folosind diverse forme de *război total*).

În legătură cu exploararea viitorului războiului (sau, mai precis, a *multitudinii* scenariilor alternative privind viitorul războiului), merită făcute câteva observații preliminare de natură *metodologică*.

---

[821] *Ibidem*, p. 40

În plin al său avânt, atunci când predicțiile legate de maniera în care se vor desfășura războaiele de mâine sunt, inevitabil, *construcții riscante și extrem de fragile* (măcar pentru simplul motiv că, peste noapte, tehnologii complet noi ori situații *politice* – sau *geopolitice* – complet noi pot genera modificări majore, complet imprevizibile astăzi, ale realităților relevante pentru ducerea războaielor), fie de altă parte, explorarea unor aspecte ale viitorului războaielor este, cu toate riscurile unui asemenea demers, *obligatorie*, măcar filozofic – așa cum afirmau în urmă cu 2000 profesorii Liotta și Sommer de la *Naval War College* din SUA – *„cei ce nu învață din viitor vor face cu siguranță greșeli când vor ajunge acolo* (subl. noastră – F.D.)"[822]. Drept urmare, trebuie să facem predicții *chiar dacă* nu este *deloc* ușor *dacă* ne aflăm într-o epocă în care războaiele se vor reduce progresiv, iar starea de pace și de stabilitate se va instala, tot progresiv, în din ce în ce mai multe regiuni sau, dimpotrivă, *dacă* ne aflăm într-o eră în care conflictele (inclusiv cele interetnice și/sau interconfesionale) tind să devină tot mai multe, tot mai violente și tot mai semnificative pe o arenă internațională tot mai instabilă[823].

În ceea ce privește viitorul războiului, avem de explorat *două* „pachete" distincte de scenarii (sau de fragmente de scenarii). Un prim astfel de „pachet" este *predominant optimist*, fiind încadrat pe două premise centrale: că, eventual, numărul războaielor s-ar putea reduce; și că, mai ales intensitatea violenței războaielor s-ar putea reduce/ar putea fi limitată, apărând astfel o tendință în care *războaiele totale (tipul predominant în secolul al XX-lea) să fie înlocuite tot mai mult de războaie clasice-limitate*. Între argumentele și tendințele pe care le putem aduce în sprijinul unor *scenarii predominant optimiste* privind viitorul relațiilor internaționale și al războiului, merită să fie prezentate cel puțin următoarele:

1. *Au existat – și există încă – oameni politici care, cel puțin într-o anumită etapă a activității lor, s-au opus și se opun, cât pot, războiului (și mai ales războiului total, în diversele sale forme)*. Iată, de exemplu, ce spunea președintele Kennedy, în 1961, despre riscul declanșării unui război nuclear (care ar fi putut extermina, practic, *întreaga* populație a planetei): „astăzi, fiecare locuitor al acestei planete ... trăiește sub o sabie a lui Damocles mult mai mare..., care poate în orice moment să cadă, accidental, sau datorită unor calcule greșite, sau datorită nebuniei". Drept urmare, el afirma, în termeni răspicați, că *„armele de război trebuie să fie distruse* (subl. noastră – F.D.), înainte să ne distrugă ele pe noi"[824].
2. *Există (chiar dacă nu e dominantă) și opinia conform căreia războiul este mult mai puțin periculos și distrugător, la nivel global*

---

[822] P.R. LIOTTA, Timothy R. SOMMER, „The art of (not) perceiving scenarios and the future", *Naval War College Review*, vol. 56, nr. 4, 2003 (toamnă), p. 15.

[823] M.R. SAUTEREY, P. W. WILLMAN, J.D. SINGER, „Inter-State, Intra-State, and Extra-State Wars: A Comprehensive Look at Their Distributions over Time, 1816-1997", *International Studies Quarterly*, vol. 47, nr. 1, martie 2003, pp. 49-70.

[824] Harold MACMILLAN, *Pointing the Way: 1959-1961*, Harper & Row, Publishers, Macmillan Limited, London, 1972, p. 356.

a războiului total de mare intensitate şi mare amploare – este, în condiţiile actuale, tot mai puţin probabil. Există autori care afirmă chiar că, în condiţiile concrete de astăzi, „posibilitatea unui *război total* (subl. noastră – F.D.) este *îndepărtată* (subl. noastră – F.D.)", operând însă, în acelaşi timp, cu scenariul unei echivalenţe *complete*[825] între două realităţi posibile, deşi acestea *pot* fi percepute *şi* ca fiind complet distincte: *războiul total* şi războiul nuclear.

3. Conform unor autori importanţi, *puterea militară ar conta tot mai puţin în lumea contemporană (şi, drept urmare logică, momentele în care s-ar produce utilizarea practică a acestei forme învechite de putere ar putea fi tot mai rare)*. De exemplu, la sfârşitul lui martie 2002, Joseph Nye, la vremea aceea *Dean of the Kennedy School of Government at Harvard University*, afirma că astăzi, „temeliile puterii s-au îndepărtat de accentul pus pe forţa militară". El afirma că există *cel puţin trei cauze* pentru acest *trend* tot mai pronunţat: în primul rând, faptul că armele nucleare sunt „*prea îngrozitoare* (subl. noastră – F.D.) pentru a fi folosite"; în al doilea rând, „*dificultăţile de a construi imperii* (subl. noastră – F.D.) într-o epocă a naţionalismului"; şi, în al treilea rând, „*lipsa de voinţă şi de daruinţă* (subl. noastră – F.D.) a societăţilor occidentale de a-şi trimite trupele în luptă". Ca urmare, afirma Nye, citându-l pe un diplomat britanic, „un număr mare dintre cele mai puternice state *nu mai vor* (subl. noastră – F.D.) să lupte sau să cucerească"[826]. Drept urmare, *numărul, ca şi intensitatea şi violenţa războaielor s-ar putea reduce dramatic*, din chiar lipsa unor actori care să mai vrea – cu intensitatea cu care au făcut aceasta în mai multe ocazii, pe parcursul întregului secol al XX-lea – să se implice în războaie majore şi foarte violente.

4. Alţi autori susţin chiar că *epoca contemporană ar fi dominată de eforturi de a restrânge numărul şi violenţa războaielor, tinzând cumva să le transforme în mici conflicte clonice-limitate*. Avem de-a face, astăzi, cu eforturi care au drept obiectiv central „*să restrângă* (subl. noastră – F.D.) natura violentă a războiului şi *să-i limiteze* (subl. noastră – F.D.) efectele", afirma la începutul lui septembrie 2001 generalul Wesley Clark. Pentru el, războiul modern este un instrument de *precizie chirurgicală*, un „răspuns dezvoltat de Vestul democratic după un secol de suferinţe în Europa"; un răspuns la riscurile şi ameninţările în planul securităţii naţionale, răspuns care ar fi însă *net diferit* atât în raport cu „masacrele pe scară largă" din Primul Război Mondial, cât şi faţă de

---

[825] Bridget POWELL, recenzie la Stephen J. CIMBALA, *Coercive Military Strategy*, Texas A&M University Press, College Station, Texas, 1998, în *Aerospace Power Journal*, vol. 13, no. 4, 1999 (iarna), pp. 100-101

[826] Joseph NYE, „Why military power is no longer enough", *The Observer International*, 31 martie 2002, la adresa de internet http://www.observer.co.uk/international/story/0,6903,676168,00.html, text accesat la data de martie 2002

„distrugerea populațiilor civile" de către „războiul total" ai celei d
doua conflagrații mondiale[827].

5. Dacă vorbim despre viitorul războiului, putem utiliza și *ipoteza de lu*
conform căreia, cel puțin uneori, *strategii și tactici clasice-limitate, a*
neconvenționale și surprinzătoare ar putea avea un rol important în
împiedica – cu succes parțial sau deplin – pe inamic să recurgă
războiul total (și, drept urmare, cantitatea totală de violență și de exc
în timp de război ar putea fi astfel semnificativ redusă). Un exemplu c
confirmă – cel puțin parțial – o astfel de ipoteză de lucru îl constit
chiar al doilea război din Golf. În mai 2003, generalul american Rich
B. Myers, la vremea aceea președinte al *Joint Chiefs of Staff*, afirma că
mod deliberat a adoptat decizia de a ataca Irakul cu trupe terestre,
fără a mai întreprinde o campanie prealabilă de bombardamente aeriene
Și aceasta fiindcă o astfel de mișcare de deschidere a ostilităților i-a
dat lui Saddam timp destul „să distrugă infrastructura petrolieră, genera
astfel un dezastru ecologic major", ca și pentru a „se asigura că vor exi
victime civile", ceea ce i-ar fi putut îngădui să încerce ulteri
mobilizarea opiniei publice mondiale împotriva SUA[828]. Drept urmare
sugerează Myers, ofensiva terestră rapidă (și ținând, ca modalitate
acțiune, mai degrabă de logica *războiului clasic-limitat*, care urmărește
principal înfrângerea *militară* a adversarului), întreprinsă cu mijloa
convenționale, pe care au lansat-o prin suprindere americanii l-a pri
pe Saddam de șansa de a declanșa, în timp util pentru interesele sale,
război total, vădit neconvenabil pentru adversarii săi. Nu este în
desigur, deloc clar nici *dacă* – și cu atât mai puțin *cât de des* – astfel
tactici și strategii *clasice-limitate* vor putea funcționa ca instrumen
profilactice pe deplin eficiente împotriva tentației de a declanșa *războ*
totale.

6. Este posibil ca, uneori, însăși *rapiditatea extremă cu care se poate ob*
victoria pe câmpul de luptă să limiteze, într-un fel sau altul, distruge
și pierderile de vieți omenești. În autobiografia scrisă după primul răz
din Golf, generalul Collin Powell (în momentul finalizării primei form
acestei lucrări, Secretar de Stat al SUA) afirma că, *dacă* e să faci răz
soluția este „*go in big and end it quickly* (subl. noastră – F.D.)"[829](lov
în forță și termină repede); cel puțin partea finală a pasajului este per
compatibilă cu logica *războiului total*, întrucât *doar* o decizie *fo*
rapidă împiedică inamicul – *dacă* surprinderea strategică a fost realiza
să-și finalizeze mobilizarea *totală* a resurselor proprii (ca urm

---

[827] Wesley K. CLARK, „'Waging Modern War' ", în *The New York Times*, 02 septembrie 2001, la adre
internet http://www.nytimes.com/2001/09/02/books/chapters/02-1-stclark.html?searchpv=nytToday,
accesat la 2 septembrie 2001

[828] William B. SCOTT, „New Way of War", *Aviation Week & Space Technology*, vol. 158, no. 19, 12 mai 2
p. 38

[829] Robert M. CASSIDY, „Prophets or Praetorians? The Uptonian Paradox and the Powell Corollary"
Parameters: US Army College, vol. 33, no. 3, 2003 (toamna), p. 139

războiul total scurt, de nimicire, apare descris și ca *instrument cu potențial profilactic împotriva unui război total îndelungat, de uzură*, capabil să provoace, inclusiv celor care obțin victoria, cu mult mai multe victime și pagube).

7. Unii autori sunt de părere că este deja în plină derulare un proces care va duce, din multiple cauze, la faptul că *războaiele viitorului vor fi dominate de armament convențional* (folosit de armate profesioniste, relativ mici, ceea ce înseamnă inclusiv că *numărul total de victime și cantitatea totală de pagube provocate de războaie s-ar putea diminua semnificativ*). În deceniul următor, scria un general rus în 2002, „cred că ... armele convenționale vor predomina în majoritatea războaielor"[830]. Este însă aici vorba doar despre *tehnologii*, dar *nu* și despre *scopurile* sau *natura* viitoarelor conflicte. Să ne amintim, de exemplu, că sârbii din Bosnia, care au încercat – cât se poate de serios și, la un moment dat, chiar cu destule șanse de succes, *mai ales* fiindcă au fost susținuți *masiv* de ultranaționaliștii (de tipul lui Miloșevici) de la Belgrad – să șteargă complet de pe fața pământului comunitatea musulmană din regiune, posedau aproape exclusiv tehnică militară clasică, de multe ori chiar învechită, ceea ce nu i-a oprit *deloc* să planifice și să poarte un *război total*, în sensul cel mai deplin al cuvântului.

8. Un alt factor generator de scenarii de viitor predominant optimiste poate fi chiar și faptul că *există astăzi un întreg sistem (mai complet decât înainte de oricare dintre marile războaie totale globale și totale din secolul al XX-lea) de norme juridice și cutume menite să interzică războiul (sau cel puțin să-l modereze și să-l mențină într-un stadiu de conflict clasic-limitat, cu pierderi și pagube cât mai mici)*. Rezumând regulile general acceptate (mai degrabă în teorie, dar uneori și în practica politico-militară) „ca bine pozitiv de către toate statele civilizate" în legătură cu războiul, avem de-a face, astăzi, cu *șase elemente într-adevăr importante (incorporate, toate, în cele patru Convenții de la Geneva, adoptate la 12 august 1949)*: mai întâi, „numai statele suverane au dreptul de a recurge la război"; în al doilea rând, „civilii nu pot fi atacați în mod deliberat"; în al treilea rând, doar „combatanții pot fi atacați fie individual, fie în grupuri mari"; în al patrulea rând, „adăpostul trebuie pus la dispoziție atunci când este solicitat"; în al cincilea rând, „combatanții legitimi, atunci când sunt luați prizonieri..., au dreptul să li se acorde respectul și privilegiile datorate prizonierilor de război"; și, în al șaselea rând, deși „toate formele de forță pot fi folosite în luptă, anumite arme proiectate să producă suferințe inutile sunt interzise"[831]. Însă, *în ciuda* masivității și solidității *aparente* a acestui sistem de norme, merită amintit faptul că, începând din 1945, două treimi din numărul de state membre

---

[830] Lt. Gen. (Ret.) V. V. SEREBRIANNIKO, „On cold and hot wars", *Military Thought*, vol. 11, no. 2, 2002, p. 52.

[831] David P. RIVKIN, Jr. Lee A. CASEY, *op. cit.*, p.60

ale ONU (126 din aproape 190) au fost implicate într-un număr total de 291 războaie interstatale, în care au pierit nu mai puțin de 22.000.000 oameni[832] (iar acest bilanț nu ia în calcul numărul *și mai mare* de războaie civile sau intrastatale, cu siguranță mult mai sângeroase decât cele interstatale).

9. Oarecum paradoxal, chiar și *urmările grave ale războaielor asupra stării de sănătate a combatanților ar putea avea, ca una dintre consecințe, scăderea generală (chiar dacă nu foarte rapidă) a cantității de violență și a numărului de războaie*. Ceea ce știm despre războaiele foarte intense – fie ele *clasice-limitate* sau *totale* – din secolul al XX-lea este că, în general, condițiile în care trăiesc actorii individuali implicați acestor conflicte au fost extrem de dificile. Până și soldații armatelor *victorioase* care luptă în *războaiele totale* de la începutul secolului al XX-lea dezvoltă, *în masă*, un sindrom de *debilitate accentuată*, caracterizat prin oboseală extremă, dificultăți consistente în îndeplinirea sarcinilor primite, respirație scurtă, stare generală de accentuată slăbiciune. Alte manifestări ca pulsul rapid, tremurăturile, durerile de cap, dureri ale articulațiilor, dificultăți în a adormi, variații mari în greutate și stare pronunțată de anxietate sunt și ele asociate, într-un număr important de situații, cu acest sindrom. Într-un studiu efectuat pe un grup de 1.856 de dosare medicale ale unor militari britanici care au luptat în războaiele purtate începând cu 1872, acest sindrom se regăsește la 74 % dintre soldații implicați în Războiul anglo-bur și în Primul Război Mondial[833]. Primul Război Mondial a avut și el un *impact negativ* semnificativ asupra stării de sănătate a combatanților. Așa de exemplu, studii cât se poate de serioase au demonstrat că volumul total de de stres suportat de soldatul mediu statistic din Primul Război Mondial a fost atât de mare, încât aproximativ 49 % dintre combatanții care au participat la el s-au îmbolnăvit de „dezordini funcționale ale inimii"[834]. *Dacă* toate acestea sunt adevărate și *dacă* astfel de tendințe se vor produce *și* în războaiele viitoare, rezultă, cu o *anume* probabilitate, că *războaiele, cu cât vor fi mai violente și mai îndelungate, cu atât vor produce un număr mai mare de bolnavi cronici, a căror capacitate de a continua lupta sau de a participa la un nou război (și, deci, de a provoca noi pagube sau a ucide alți inamici, fie ei militari sau civili) ar putea fi tot mai scăzută*. Și, cel puțin într-o ocazie, asemenea corelație *pare* să fi funcționat în secolul al XX-lea. Deși Primul Război Mondial a lăsat *complet* nerezolvate *numeroase* probleme și conflicte, generațiile care au participat la el erau în 1918 atât de istovite

---

[832] *Ibidem*, p. 59

[833] Edgar JONES, Robert HODGINS-VERMAAS, Helen McCARTNEY, Brian EVERITT, Charlotte BEECH, Denise POYNTER, Ian PALMER, Kenneth HYAMS, Simon WESSELEY, „Post-combat syndromes from the Boer war to the Gulf war: a cluster Analysis of their nature and attribution", *BMJ: British Medical Journal*, v. 324, no. 7333, 9 februarie 2002, pp. 321-324

[834] *Ibidem*, pp. 321-324

traumatizate, încât a fost nevoie de 20 de ani (ca urmare, de maturizarea unor *noi* generații, care *nu* participaseră la *Marele Război*) pentru ca războiul mondial să poată fi reluat, în forță, începând cu 1939.

Un al doilea 'pachet' de scenarii – mult mai consistent, mai interesant și, cred cu tărie, *mult mai probabil* decât cel anterior – este unul cu *vădită dominanță pesimistă*. Și predicțiile/prognozele de acest tip sunt întemeiate, ca și cele optimiste, tot pe două premise centrale (care, în bună măsură, sunt exact tipusul – sau o imagine în oglindă a – premiselor scenariilor predominant optimiste): *aceea că, departe de a se reduce, numărul războaielor de toate tipurile va crește continuu; și aceea că, departe de a se reduce progresiv, intensitatea de violență, de încălcare deliberată sau accidentală a regulilor războiului „civilizat" folosită în războaie va crește și ea.* Ceea ce înseamnă inclusiv că, astfel, va deveni tot mai pronunțată o tendință de scădere a numărului și importanței *războaielor clasice-limitate*, complementară unei tendințe de creștere a numărului, intensității și relevanței *războaielor totale* de diverse tipuri. Între mutațiile și tendințele care conturează *scenarii mai degrabă pesimiste* în legătură cu viitorul relațiilor internaționale și al războiului, merită – cred – să fie luate și comentate cel puțin următoarele:

Dacă e să construim – cu instrumente *științifice* – o prognoză referitoare la viitorul războiului, *trebuie* să luăm în calcul, între altele, și faptul că *masa și intensitatea conflictelor par să crească, practic fără întrerupere*: dacă în anii de apogeu ai Războiului Rece întâlneam conflicte violente (escaladate sau nu până la nivelul numit război) cu implicarea a *doar* aproximativ 35 de state, la sfârșitul secolului al XX-lea, peste o treime din cele 193 de țări de pe planetă erau afectate, într-un fel sau altul, de conflicte intra-statale sau inter-statale. Altfel spus, *în aproximativ 20 de ani, numărul total al actorilor implicați, în mod direct, în conflicte mari și violente, care implică folosirea pe scară largă a forței armate, aproape că s-a dublat*. Mai mult, cei puțin doi factori – și anume proliferarea armamentului sofisticat, inclusiv a armelor de distrugere în masă, precum și creșterea rapidă a populației (complementară epuizării progresive a resurselor naturale) îi împing pe unii autori să afirme că și „următorii 20 de ani vor fi *foarte duri* (subl. noastră – F.D.)"[835]. *Dacă* tendința de amplificare a numărului și violenței conflictelor va continua să se manifeste (eventual și într-un chip tot mai pronunțat), scenariile de viitor vor fi, fără îndoială, din categoria celor pe care le-am denumit *predominant pesimiste*.

Tot pentru a putea explora viitorul războiului, să luăm în calcul că, în ciuda caracterului său de *război total*, absolut incontestabil, Primul Război Mondial a avut, între victimele sale (morți și răniți) în jur de 90 % militari combatanți și doar în jur de 10 % civili; 75 sau 80 de ani mai

[835] WALLER, *op. cit.*, p. 6

târziu, în conflictele ultimului deceniu al secolului al XX-lea, doar ... dintre uciși și răniți mai erau combatanți, iar 90 % – civili[836] care, conformitate cu legislația internațională și cu toate cutumele *războiu clasic-limitat*, ar fi trebuit protejați. *Dacă* prelungim și în viitor acea tendință deja *foarte* clar conturată, *am putea asista, în anii și decenii... vin, cu destulă probabilitate, la o continuare a creșterii numărului proporției de victime ale războaielor din rândul populației civile.*

3. *Asimetriile de orice tip – și rejeritoare la oricare dintre fac... constitutivi importanți ai puterii – nasc adesea, așa cum am văzut d... războaie totale.* Așa de exemplu, există autori – cum ar fi, de exemp... Lordul Carver, autor al lucrării *The National Army Museum Book of ... Boer War* – care susțin că războiul anglo-bur a fost primul din... războaiele cu adevărat „moderne" ale secolului al XX-lea, *tocmai* pen... că în cadrul lui se confruntă o armată regulată de mari dimensiuni ... puzderie de grupări de guerrilă, extrem de bine motivate. (Și mer... reținut mai ales faptul că *acest pattern al asimetriilor majore se va rep... relativ frecvent pe parcursul secolului* – începând cu Palestina Primu... Război Mondial, apoi în toate regiunile unde *Wehrmacht*-ul se confrunta cu rezistența locală, apoi în Vietnam, apoi în Afghanistan invadat de Armata Roșie și, sub ochii noștri, în Irak, ca și în teritori... unde Israelul se confruntă cu mișcările palestiniene naționaliste și/... fundamentaliste)[837]. În toate aceste situații, *războiul – chiar dacă a ... inițial doar clasic-limitat – a devenit rapid unul total, de o intensit... direct proporțională și cu magnitudinea și profunzimea asimetriilor*. ... prelungirea în viitor a acestei tendințe poate însemna că, ori de câte ... armate mari, bine echipate, instruite și înarmate se vor confrunta ... grupări de guerrilă (sau teroriste), mult mai slabe, *conflictele au toa... șanse să devină rapid – și apoi să rămână, uneori chiar ani sau deca... întregi – războaie totale*. Regula generală conform căreia *asimetriile ... genera sau cataliza frecvent războaie totale* este deja confirmată – par... – de una din trăsăturile conflictului dintre lumea occidentală și grupări... musulmane fundamentaliste și teroriste, trăsătură pe care o putem num... *asimetrie a voințelor*. Unii autori atrag atenția asupra faptului că actual... război împotriva terorismului, împotriva grupărilor islami... fundamentaliste, are o cel puțin o caracteristică îngrijorătoare: și anume faptul că, în timp ce occidentalii – și în special americanii – nu vor în ni... un chip să se implice „mai mult decât este „necesar" ", „extremiș... musulmani sunt deciși să rămână implicați"[838] până la capăt. *Dacă ... astfel de evaluare este corectă, atunci există, în condițiile în care situa... nu se schimbă fundamental, posibilitatea ca Occidentul, tocmai pentru ... este tot mai lipsit de suficientă voință și de suficientă determinare, ...*

---

[836] Herfried MÜNKLER, *op. cit.*, p. 67
[837] Edward BRADBURY, *op. cit.*, pp. 325-326
[838] Ralph PETERS, *op. cit.*, p. 4

piardă, pe termen mediu şi lung, acest război (un *pattern* similar a funcţionat, de altfel, şi în cazul războiului din *Vietnam*).

Şi *asimetriile în ceea ce priveşte accesul la tehnologii moderne* pot genera o creştere a numărului şi violenţei *războaielor totale*. Există, în rândul realităţilor în plină desfăşurare astăzi, şi elemente care au – şi vor avea şi în continuare – efecte contradictorii asupra tipului de război care va domina viitorul previzibil. Apariţia aşa-numitelor *PGMs (precision-guided munitions)*, proiectile de diverse tipuri ghidate pe traiectorie şi capabile să lovească fără greş chiar şi ţinte de dimensiuni foarte mici, are un rol *aparent* pozitiv, în sensul că ele s-au dovedit deja în stare să inverseze o tendinţă care ducea, la un moment dat, spre tolerarea tot mai largă a lipsei de discriminare între combatanţi şi non-combatanţi, între ţintele civile şi cele militare; ca urmare, unii optimişti ar putea presupune că astfel de tehnologii foarte moderne ar putea conduce, treptat, la re-inventarea unui *război de tip predominant clasic-limitat*, în care *pierderile şi pagubele colaterale* să fie reduse la minimum, iar ţintele civile să fie într-adevăr protejate prin chiar precizia extremă a muniţiilor. De fapt, atrag atenţia autori ca Beier J. Marshlall, de la Universitatea McMaster din Canada, accesul la muniţii ghidate, „inteligente", este complet inegal, ceea ce sugerează inclusiv inegalităţi majore în ceea ce priveşte recurgerea *legitimă* la forţă, la măsuri de război[839] (iar *orice inegalităţi/asimetrii* în domenii semnificative din punct de vedere tehnologic-militar ar putea din nou, aşa cum am arătat deja că s-a şi petrecut în repetate ocazii, atât în epoca contemporană, cât şi în alte perioade istorice, *să conducă nu la reducerea violenţelor şi eliminarea excesele ci, dimpotrivă, la escaladarea rapidă a conflictelor* până la nivelul de *război total*).

Şi *asimetriile în ceea ce priveşte cantitatea totală a pierderilor în luptă* pot amplifica semnificativ violenţa războaielor. În Vietnam, unele episoade ale conflictului militar sunt pe de-a-ntregul dominate de consecinţele *asimetriilor masive* în domeniul armamentului şi organizării militare, care provoacă *asimetrii masive* în ceea ce priveşte pierderile: aşa de exemplu, în timpul aşa-numitei *ofensive Tet* din 1968, americanii au pierdut mai puţin de 2.000 de militari, în timp ce mai bine de 50.000 de vietnamezi (fie ei din *Vietcong* sau din trupele regulate ale Vietnamului de nord) au fost ucişi în doar câteva săptămâni; altfel spus, pierderile celor aflaţi în defensivă strategică, dar şi în ofensivă operativă şi tactică au fost de 25 de ori mai mari decât cele ale adversarilor lor[840]. Ca urmare a acestei ofensive, intensitatea războiului – ca şi cantitatea de excese săvârşite de ambele părţi – par să se fi amplificat semnificativ (mecanismul de escaladare a violenţei pare, în acest caz, destul de

---

[839] Beier J. MARSHALL, „Discriminating tastes: 'Smart' Bombs, Non-Combatants, and Notions of Legitimacy in Warfare", *Security Dialogue*, vol. 34, no. 4, decembrie 2003, pp. 411-425

[840] Victor Davis HANSON, *op. cit.*, pp. 35-36

simplu: *militarii* americani au vrut ulterior şi să prevină o nouă ofensivă comunistă, dar au devenit şi mai încrezători în capacitatea lor *tactică* şi *operativă* de *a forţa* o victorie decisivă; la rândul lor, decidenţii politici şi planificatorii militari nord-vietnamezii au dorit *neapărat* să obţină rezultate decisive, fiindcă preţul plătit deja în vieţi omeneşti era oricum, deja *imens*).

În sfârşit, conflictele de tip asimetric – cum a fost, de exemplu, acela care a opus, în Afghanistan, armatei SUA forţelor locale ale talibanilor şi detaşamentelor mişcării teroriste fundamentaliste al Qaeda – conduc (afirmă maiorul Robert M. Cassidy, fost cadru didactic la *West Point*) la *schimbări majore ale comportamentului, convingerilor şi atitudinilor profesionale ale forţelor militare regulate*[841]. Putem înţelege această afirmaţie ca descriind procesul prin care *conflictele asimetrice pot, între altele, deprecia/eroda foarte rapid disciplina şi comportamentul relativ moderat al celor mai bune trupe regulate* (făcându-le pe acestea mai puţin – sau chiar deloc – preocupate de soarta civililor, de respectarea legilor şi cutumelor războiului clasic/limitat).

4. *Războiul – chiar clasic-limitat – purtat cu folosirea armelor nucleare ar putea genera sau cataliza războiul total. Dacă* se ajunge cumva la declanşarea războiului atomic şi acesta escaladează (ceea ce este *aproape* inevitabil[842]) până la nivelul loviturilor *masive* împotriva centrelor populate şi industriale, nici un fel de sistem defensiv din cele care există *astăzi* în lume nu poate asigura o apărare cu adevărat eficientă a marilor oraşe (care constituie unul din elementele vitale ale puterii naţionale a – şi, deci, a statutului ontic al – *tuturor* naţiunilor moderne şi dezvoltate). Deci, cum în cazul tehnologiilor antirachetă, „perfecţiunea nu este, pur şi simplu, disponibilă"[843] (cel puţin deocamdată). Înseamnă că *transformarea războiului nuclear din război clasic-limitat, purtat cu folosirea armelor nucleare împotriva unor ţinte exclusiv militare, în război nuclear generalizat* (escaladare care, repet, este *foarte probabilă* în aproape orice situaţie pe care ne-o putem imagina) va înseamna aproape automat, *un război total pe deplin configurat, capabil să distrugă, complet, rapid şi definitiv, chiar şi cele mai puternice naţiuni ale lumii* (ca şi multe dintre naţiunile eventual neutre).

5. *Creşterea ponderii războaielor între-state va genera, aproape inevitabil, şi o creştere a cantităţii de violenţă folosite în război şi, ca urmare, o creştere a şanselor de producere a unor războaie totale.* În sprijinul unei astfel de posibilităţi poate fi adusă constatarea că războaiele

---

[841] Robert M. CASSIDY, „Prophets or Praetorians? The Uptonian Paradox and the Powell Corollary", în *Parameters: US Army College*, vol. 33, no. 3, 2003 (toamna), p. 126

[842] Pentru maniera în care războiul nuclear limitat, purtat iniţial doar cu arme nucleare tactice, folosite exclusiv împotriva unor obiective strict militare, poate escalada, într-o manieră *imposibil* de controlat sau stopat, până la nivelul de război nuclear generalizat/total, vezi, între altele, Herman KAHN and Anthony J. WIENER, *op. cit.*, pp. 316-332 (în special capitolul VII, intitulat „Some possibilities for nuclear war")

[843] Lloyd J. DUMAS, *op. cit.*, pp. 2-9

din epoca contemporană – afirma un raport elaborat de organizația *Medici fără Frontiere* în 1995 – sunt tot mai mult conflicte civile (intra-statale) și *afectează în tot mai mare măsură populația civilă*[844]. De asemenea, putem aminti aici și faptul că, dacă în secolul al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea, cea mai mare parte a războaielor erau între state sau coaliții ori alianțe de state, iar războaiele civile (intra-statale) reprezentau o vădită minoritate în ansamblul conflictelor de proporții, după 1945 lucrurile s-au schimbat radical. Dacă facem un inventar meticulos al conflictelor violente escaladate până la nivelul de război, în ultimii 60 de ani cel mult 15-20 % dintre războaie au fost inter-statale, iar restul de 80-85 % – intra-statale[845]. Și această tendință poate fi prelungită în viitor, ceea ce înseamnă că, *în deceniile ce vin, am putea asista la o creștere încă și mai pronunțată a numărului și importanței războaielor civile/intra-statale, care sunt, în cele multe ocazii, mult mai violente decât cele internaționale (mult mai apropiate, tipologic, de ceea ce numim război total).*

6. *Urbanizarea* accelerată a planetei amplifică, între altele, *și riscul unor războaie totale.* În condițiile în care unii specialiști estimează că, în 2025, între 60 și 70 % din întreaga populație a lumii va trăi în mediul urban (marea majoritate, în orașe cu peste 10.000.000 de locuitori fiecare), iar militarii au calculat că lupta modernă în oraș provoacă atacatorilor pierderi de aproximativ 30 % (fără însă ca această a rată a pierderilor să fie neapărat asociată unei victorii finale, fiindcă „manevra este greu de executat, în timp ce distrugerile mari, ruinele și incendiile o fac și mai dificilă")[846], putem estima că *vor crește, probabil, atât numărul cazurilor de conflicte în mediul urban, cât și dificultatea de a obține rezultate cu adevărat decisive în astfel de conflicte militare.* În astfel de condiții, cum șansele de a obține victoria cu mijloace și metode clasice/limitate se îngustează pe măsura amplificării și accelerării procesului de urbanizare, e *plauzibilă* concluzia că, *pe măsură ce urbanizarea va continua, războaiele pentru controlul unor spații urbane vor deveni, inevitabil, totale* (pentru legitimarea suplimentară a unui astfel de raționament, vezi, între altele, și fragmentele din această lucrare care se referă la cazul cecen și în special la modificarea comportamentului armatei ruse după eșecul primei ofensive majore la Groznâi, în decembrie 1994-ianuarie 1995).

7. Există, în special din interiorul cercurilor de interese alcătuite din militari de profesie, *voci care cer, tot mai clar, scăderea/moderarea controlului civil asupra forțelor armate, precum și consolidarea libertății militarilor de a decide, ei singuri, ce tip de război și câtă violență trebuie folosite pentru obținerea victoriei.* În ceea ce privește capacitatea de a estima, cu instrumente științifice, cum vor arăta războaiele de mâine, să amintit,

---

[844] Sara PENNINGTON, *op. cit.*, p. 7
[845] Herfried MÜNKLER, *op. cit.*, p. 67
[846] V. S. FROLOV, *op. cit.*, p. 114-115

între altele, faptul că una din publicațiile importante ale Forțelor Aeriene ale SUA susține, în chip explicit, că pentru a câștiga în chip decisiv războaie, interpretarea „restrictivă" a legislației internaționale [...] concentrarea loviturilor aeriene exclusiv împotriva unor ținte nemijlocit militare dovedește „*miopie* (subl. noastră – F.D.)", chiar și numai fiindcă lovirea exclusivă a unor obiective militare s-ar fi dovedit deja a fi „[...] întotdeauna cea mai eficientă sau umană cale de a atinge" țelurile fixate. Autoarea articolului din care cităm aici – maior, specialist în științe juridice, membru al Baroului statului Texas și mai ales profesor la [...] centru de pregătire pentru juriștii armatei americane – susține explicit [...] de moment ce SUA posedă capacitatea de a lovi masiv și de la mare distanță „voința inamicului – atât cea civilă cât și cea militară", [...] conturează o situație în care „*conducerea militară americană trebuie [...] reziste* (subl. noastră – F.D.) presiunii de a accepta interpretări restrictive a manierei de a defini *ce și care sunt țintele legitime* ale loviturilor aeriene[847]. Altfel spus, *SUA* ar trebui să-și păstreze *libertatea integrală* [...] a folosi, ori de câte ori situația militară cere (sau, eventual, doar permite) așa ceva, *lovituri aeriene fără nici un fel restricții, decise – dacă se pot [...] – exclusiv de militari și fără nici un fel de preocupare pentru legislația internațională.* Această idee a micșorării/eliminării controlului civil asupra armatei pare să se fi consolidat *în special* în contextul intervențiilor occidentale în *Balcani*. De exemplu, în timpul campaniei aeriene împotriva Serbiei lui Miloșevici, mai mulți ofițeri de toate gradele din forțele NATO au fost profund afectați de *restricțiile severe* impuse din rațiuni *politice*, în legătură cu țintele misiunilor de bombardament aerian. În mai 1999, generalul Michael Short, comandantul forțelor aeriene ale NATO, a fost unul dintre cei care a dat glas, în mod explicit, acestor nemulțumiri. Aviatorii aliați au criticat vehement reținerea excesivă a politicienilor, reținere care a dus la faptul că ținte *vitale*, cum ar fi liniile de înaltă tensiune și conducerea politică iugoslavă nu au fost practic, deloc bombardate[848]. La fel, faptul că *războiul are o logică proprie*, care ia în calcul, într-o manieră extrem de rece, profesională – pe care unii o pot considera, desigur, o manifestare a unui *cinism* fără limite – folosirea *oricăror* mijloace, fără nici un fel de limite și constrângeri de ordin moral, este dovedit și de afirmația din august 2000 a generalului britanic Sir Charles Guthrie, pe vremea aceea *Chief of the Defense Staff*. El spunea că „prea multe misiuni umanitare ar putea transforma armata profesionistă britanică într-o organizație *excesiv de sensibilă* (subl. noastră – F.D.), mai interesată de văduve și orfani decât de luptă"[849]. Această tendință de a cere ‚emanciparea' cât mai completă a armatei de controlul civil pare să fie *foarte* pronunțată mai ales în cazul Statelor

[847] Jeanne M. MEYER, *op. cit.*, p. 182
[848] Gordon W. ARBOGAST, *op. cit.*, pp. 77-81
[849] Alice HILLS, *op. cit.*, p. 5

Unite, unde, în mod *tradiţional*, „de îndată ce războiul izbucneşte, militarii... preferă să lupte în *războaie mari*..., *fără limitările şi fără constrângerile* (subl. noastră – F.D.) impuse de factorii de decizie politică"[450]. Ceea ce poate însemna – cred – inclusiv *riscul* de a se recurge *frecvent* la metode ale *războiului total* (capabile să provoace pagube *imense*, ca şi un număr *colosal* de victime), din preocuparea exclusivă de a cuceri, cu orice preţ, cât mai rapid victoria militară decisivă (preocupare care, repet, e *perfect firească* pentru un militar de profesie).

8. Şi *posibilitatea – tot mai simplă şi mai ieftină – ca orice actor cu destulă voinţă şi cu un minimum de resurse să capete acces la tehnologii devastatoare poate amplifica atât numărul războaielor, dar mai ales cantitatea de violenţă* din viitorul previzibil. În timpul unei discuţii pe care a avut-o la începutul lui aprilie 2003 cu Paul Kennedy şi Richard Perle, Joseph S. Nye, Jr. afirma că este deja în curs un proces care conţine imense riscuri. Acest proces, pe care el îl denumeşte „democratizarea tehnologiei" va pune, în tot mai mare măsură, cu tot mai puţine dificultăţi şi cu costuri tot mai mici, la dispoziţia „unor indivizi şi grupuri deviante", tot felul de tehnologii de distrugere care vor îngădui *chiar* şi unor *persoane fizice* „să fie capabile să provoace pagube şi distrugeri care altădată erau rezervate guvernelor". Pentru a-şi susţine această idee, Nye amintea că la atacurile teroriste de la 11 septembrie s-au soldat cu un număr mai mare de morţi decât atacul militar de mare emploare şi realizat prin surprindere de la Pearl Harbor[451]. Acest trend va continua, cel mai probabil, şi în anii şi deceniile ce vin; iar *accesul tot mai lesnicios al persoanelor fizice sau al unor grupuri de interese de mici dimensiuni – cu său fără opinii şi motivaţii ideologice sau religioase radicale – la arme de distrugere în masă, a căror folosire exclude, din start, orice distincţie între civili şi militari*, constituie un *catalizator* de mari proporţii pentru o probabilitate crescândă a unor episoade cu destule dintre caracteristicile *războiului total*.

9. *Ambiţiile globale – complementare sau nu unor ideologii radicale – ar putea provoca sau cataliza, de asemenea, războaie totale, de dimensiuni şi cu intensitate de natură să provoace tot mai multe victime şi pagube.* De exemplu, atunci când vorbim despre *Islamul radical* – chiar dacă teroriştii musulmani fundamentalişti nu sunt, acum, mai mult de câteva mii în toată lumea – este de reţinut faptul că, în ciuda precarităţii cantitative *actuale* a resurselor lor umane, aceşti luptători care sunt, continuu, în ceea ce ei cred că este *jihad* au *scopuri şi ambiţii extinse la scara întregii planete; vorbim, cel puţin uneori, şi despre obiective ale*

---

[450] Robert M. CASSIDY, „Prophets or Praetorians? The Uptonian Paradox and the Powell Corollary", în *Parameters: US Army College*, vol. 33, no. 3, 2003 (toamna), p. 140

[451] „The Reluctant Empire: In a Time of Great Consequence", *Brown Journal of International Affairs*, vol. 10, no. 1, 2003 (vara / toamna), p. 13

fundamentaliştilor care vizează, în special pe termen lung, distrugere[a] şi/sau exterminarea unor naţiuni întregi (sau cel puţin distrugere[a] completă a unor state). Aşa de exemplu, în momentul în care americanii bombardau deja de trei săptămâni Afghanistanul, în toamna lui 2001, în Kabul se puteau auzi frecvent rugăciuni care sunau astfel: „să dea Allah biruinţă Islamului *de jur împrejurul lumii* (subl. noastră – F.D.) – în Palestina, în Kashmir, în Bosnia, în Cecenia, dar mai ales astăzi în Afghanistan", sau „fie ca Allah să-i înece pe *toţi* (subl. noastră – F.D.) americani în oceanul mâniei şi distrugerii sale"[852].

10. *Una din cele mai probabile situaţii care ar putea genera transformarea unui război clasic-limitat în război total este eşecul militar real (sau chiar şi numai perspectiva – sau obsesia – unei înfrângeri militare iminente şi complete)*. Am mai discutat cazul – foarte clar, de altfel – constituit de eşecul *războiului clasic-limitat* purtat de britanici în Africa de Sud, ceea ce a şi îndemnat Londra să dezlănţuie, ulterior, *războiul total* împotriva burilor. Episoade de aceeaşi factură s-au mai produs (chiar dacă nu complet configurate) şi în alte ocazii. Este, de exemplu, cazul războiului arabo-israelian din 1973. Ştim cu claritate, astăzi, că armatele arabe au avut o superioritate cantitativă notabilă în efective şi armament, precum şi că au reuşit să realizeze, pentru prima dată, „surprinderea strategică şi tactică"[853]. În aceste condiţii, pe ambele fronturi – din Sinai şi din zona Golan – trupele israeliene au fost aruncate înapoi. Ceea ce nici nu-i de mirare, dacă luăm în calcul că prima linie a poziţiilor defensive israeliene aflate de-a lungul Canalului de Suez, de exemplu, era apărată, pe o lungime totală a frontului de 110 mile terestre, de numai 436 militari şi trei tancuri. Împotriva acestor forţe minuscule, egiptenii au masat peste 2.000 de tunuri, care au tras doar în primul minut al pregătirii de artilerie 10.500 de obuze (adică 175 de obuze *pe secundă*), bombardamentul a durat 53 de minute şi a aruncat împotriva apărării israeliene în jur de 3.000 de tone de muniţie, iar primul val de atac egiptean era compus din peste 8.000 de militari[854] (altfel spus, împotriva *fiecăruia* din cei 436 de apărători au fost lansate obuze şi rachete în greutate totală de 6,88 tone, iar atacatorii din primul val erau de 18,34 ori mai mulţi decât inamicii lor!). Dar situaţia cea mai grea a fost nu în regiunea Peninsulei Sinai, unde israelienii îşi puteau permite să se retragă, temporar, chiar câteva sute de kilometri, ci în zona Golan. Şi aici superioritatea arabă era, *iniţial*, absolut *zdrobitoare*: sirienii au aruncat în luptă peste 1.100 de tancuri, iar cele două brigăzi blindate israeline aflate în defensivă aveau doar 157 maşini de luptă (Moshe Dayan se referă

---

[852] Philip SMUCKER, „Taliban transforms Afghanistan for total war", *The Christian Science Monitor*, 30 oct. 2001, text accesat la adresa de internet http://www.csmonitor.com/2001/1030/p1s2-wosc.htm, la data de 2 iunie 2003

[853] Conor Cruise O'BRIEN, *The Siege: The Saga of Israel and Zionism*, Simon and Schuster, New York, 198[illegible] p. 521 (citându-l pe Chaim Herzog)

[854] *Ibidem*, p. 522

totuşi, la efective defensive ceva mai mari – de 177 sau 180 de tancuri, 11 baterii de artilerie şi 5.000 de infanteriştі[855]). Ca urmare a acestei superiorităţi, după doar 22 de ore de luptă, sirienii scoseseră din luptă în jur de 90 % din efectivele israeliene nemijlocit implicate în efortul defensiv din nord şi se aflau, două ore mai târziu, la numai „10 minute de râul Iordan şi de Marea Galileei"[856]. Pentru factorii de decizie politico-militari din Israel, situaţia din nord era aproape „catastrofală", poate chiar un „dezastru fără precedent", fiindcă exista riscul ca orice continuare a înaintării siriene să „aducă frontul până în chiar inima regiunilor... populate din Galileea de Nord şi din valea Iordanului"[857]. În plus, în a treia zi de război, cel puţin doi dintre comandanţii de mari unităţi de pe frontul de nord au anunţat că nu mai pot face faţă presiunii siriene[858]. În această situaţie, chiar şi înalţi oficiali guvernamentali au dat semne de panică. Există relatări despre faptul că însuşi Moshe Dayan, la vremea aceea ministrul Apărării, ar fi spus: „Acesta este sfârşitul celui de-al Treilea Templu", precum şi că „situaţia e disperată. Totul e pierdut. Trebuie să ne retragem". Câteva lucrări susţin că, tocmai în această conjunctură dramatică, guvernul israelian ar fi decis să folosească un număr oarecare de arme nucleare, din cele aproximativ 20 produse până atunci în marea uzină de la Dimona. Ţintele ce urmau să fie lovite erau, între altele, centrele de comandă de lângă Damasc şi Cairo[859] (ceea ce, inevitabil, ar fi distrus complet ambele capitale arabe şi ar fi ucis milioane de oameni, dar ar fi amorsat şi gândul unei răzbunări crâncene în mintea zecilor de milioane de sirieni şi egipteni ce ar fi rămas în viaţă). *Dacă* acest episod este real – lucru încă imposibil de precizat – el are, în modul cel mai limpede, calitatea de a descrie motivele pentru care şi maniera în care, *din raţiuni politico-strategice, războiul clasic-limitat poate oricând deveni război total*. (Cum episodul în cauză este extrem de controversat, merită prezentate, pe scurt, şi alte variante: există autori care nu susţin deloc afirmaţiile lui Hersh referitoare la faptul că marele pod aerian american ar fi fost rezultatul dorinţei Washingtonului de a nu îngădui Israelului să folosească arma atomică; aşa de exemplu, unii autori afirmă că aprovizionarea cu arme şi muniţii a Israelului ar fi început abia *după* ce – şi *fiindcă* – URSS demarase deja folosirea unui masiv pod aerian pentru aprovizionarea şi reînarmarea rapidă a armatelor Egiptului şi Siriei[860]; Henry Kissinger – care ar fi trebuit să ştie *dacă* Israelul a ameninţat într-adevăr cu folosirea armei atomice – nici măcar nu pomeneşte de acest episod, atunci când face bilanţul politicii externe a

---

[855] Moshe DAYAN, *Story of My Life*, Sphere Books Limited, London, 1978, pp. 465, 471
[856] Conor Cruise O'BRIEN, *op. cit.*, p. 522
[857] Moshe DAYAN, *op. cit.*, pp. 472-473
[858] *Ibidem*, p. 488
[859] Seymour M. HERSH, *The Sampson Option: Israel's Nuclear Arsenal and American Foreign Policy*, Random House, New York, 1991, pp. 223-226
[860] Conor Cruise O'BRIEN, *op. cit.*, p. 523

SUA în Orientul Mijlociu[861]; alți autori susțin că podul aerian american ar fi precedat pe cel sovietic, dar nu fac, nici ei, trimitere la vreun șantaj nuclear israelian[862].)

Există însă și *tendințe* și *corelații* – fie ele foarte clar conturate, fie doar posibile/probabile – care *nu* pot fi integrate, fără probleme, *doar* într-un *singur* tip de scenariu de viitor (fie acesta optimist sau pesimist). Și aceasta din cel puțin două motive distincte: pe de o parte, măcar *unele* dintre mutațiile în plină desfășurare ale războaielor, ale teoriilor militare, ca și ale ale tehnologiilor militare au o *dublă deschidere* (pot fi integrate, mai ales în funcție de deciziile adoptate de conducătorii politici, atât în *războaie clasice-limitate*, dar și în *războaie totale*). Iar alte evoluții sunt, pur și simplu, *complet neutre* în raport cu tipul de război (putând face parte, fără nici o problemă, și din scenarii optimiste și din scenarii pesimiste). Dintre aceste *tendințe cu dublă deschidere (sau neutre)* în raport cu viitorul războiului, merită să fie listate și comentate cel puțin următoarele:

1. *Creșterea vitezei/ritmului de desfășurare a operațiunilor militare* (și deci, *scurtarea semnificativă a intervalului de timp suficient pentru obținerea victoriei*). Această posibilitate este pe deplin confirmată de al doilea război din Golf. Pe parcursul etapei inițiale a acestui război forțele americane s-au vădit a fi *mai capabile* decât în 1990-1991 să ducă la bun sfârșit operațiuni combinate inter-arme (afirmă Milan Vego, profesor de artă operativă la *Naval War College* din Newport, Rhode Island). Ca urmare, al doilea război din Golf a însemnat o victorie *decisivă* împotriva armatei regulate și permanente irakiene, victorie obținută în doar 21 de zile (*de șase ori mai puțin decât calculaseră planificatorii militari* care estimaseră, inițial, că înfrângerea militară completă a Irakului va dura în jur de 125 de zile)[863]. *Dacă* situații de acest tip se vor repeta, scurtarea intervalului în care poate fi obținut un rezultat politico-militar *decisiv* poate conduce și la *scenarii optimiste* (cel atacat nu va mai avea timp, iar atacatorul nu va mai avea nevoie să recurgă la metodele *războiului total de lungă durată*), dar și la *scenarii pesimiste* (cu o ultimă zvârcolire, partea atacată, adusă rapid de atacatorul învingător în pragul înfrângerii, decide să recurgă, de exemplu, tocmai pentru că *nu* mai are ce pierde, chiar și la arme de distrugere în masă, pe care le folosește nu numai împotriva trupelor, ci chiar și împotriva marilor centre populate ale atacatorului).
2. Tot în legătură cu perspectivele de viitor ale războiului, trebuie precizat și faptul că *astăzi, națiunile dezvoltate sunt prea puțin doritoare – sau prea puțin capabile – să-și mai asume un efort militar care să presupună*

[861] Henry KISSINGER, *Years of Renewal*, vol. 3, Weidenfeld & Nicolson, London, 1999, p. 354
[862] Peter CALVOCORESSI, *op. cit.*, p. 378
[863] Milan VEGO, *op. cit.*, pp. 32-33

pierderi mari (pierderi inevitabile – după cum o dovedesc toate războaiele totale ale secolului al XX-lea – dacă adversarul este suficient de puternic, eficient condus și/sau suficient de bine motivat). Una dintre dovezile capacității tot mai reduse a statelor dezvoltate (care sunt astăzi, în *mareu* lor majoritate, *și* democrații liberale) de a suporta pierderi umane o constituie eforturile majore, întreprinse pentru a obține tehnologii și echipamente care să transforme, într-un viitor apropiat, luptătorul de profesie al armatelor occidentale într-un personaj într-adevăr *invulnerabil* (ceea ce înseamnă, cel puțin în confruntările cu inamici cu acces limitat la tehnologiile moderne, *pierderi tot mai mici* și, în mod ideal, pierderi zero). Între astfel de tehnologii, putem aminti pe acelea – deja în lucru – care vor conduce la costumul de luptă „invizibil" sau care să poată înnita culorile mediului; sau pe acelea care vor face ca armura individuală anti-glonț să se poată întări selectiv, doar în momentul impactului, în ciuda unei greutăți totale de cinci-șase ori mai mică decât astăzi; sau sistemele de tip exoschelet prevăzute cu mușchi artificiali, care le vor îngădui soldaților să sară fără probleme peste ziduri înalte, sau chiar peste clădiri; sau costumele individuale capabile ca, dacă cel ce le poartă e cumva rănit, să se strângă ca niște garouri în jurul plăgilor împușcate, pentru a împiedica sau a limita la maximum hemoragiile[864]. Această realitate a capacității și *voinței* tot mai mici a statelor dezvoltate și democratice de a-și asuma riscul unor pierderi mari în luptă (și, drept urmare, eforturile acestor state de a perfecționa tehnologiile care să apere cât mai bine forța vie) are, și ea, o *dublă deschidere*: pe de o parte, ea poate conduce la *scenarii optimiste*, în care, progresiv, marile puteri vor fi tot mai puțin interesate și capabile de agresiuni mari și/sau de recurgerea la *războiul total*; pe de altă parte, aceeași realitate poate conduce și la *scenarii pesimiste*, în care state (sau chiar grupări politice mai mici) interesate în reașezarea raporturilor de putere ar putea ataca/lovi, cu costuri relativ mici și cu rezultate notabile, mari puteri tot mai puțin capabile de război (sau în care, dimpotrivă, marile puteri dezvoltate și moderne, tocmai pentru că vor avea la dispoziție armate alcătuite din luptători *aproape* invulnerabili, ar putea folosi pe scară tot mai largă, cu costuri umane foarte mici, practici ale *războiului total* împotriva *oricui* le-ar periclita interesele).

3. *Succesul misiunilor de bombardament strategic pare să scadă după cel de-al Doilea Război Mondial.* Cel puțin în cazul războaielor din *Coreea* și *Vietnam*, afirmă *USAF*, succesul misiunilor de bombardament strategic a fost semnificativ mai mic decât în cazul celui de-al Doilea Război Mondial, în principal datorită faptului că „selectarea țintelor a fost sub strict control" civil, iar *centrele de greutate (CoG)* cu adevărat importante au fost, cel puțin inițial, interzise aviației americane de către proprii lideri

politici şi militari, iar când aceste obiective vitale au fost totuşi lovite, e deja prea târziu pentru a mai obţine rezultate cu adevărat decisive" (asemenea evaluări spun, implicit, că *USAF* crede că, *dacă* ar fi av libertate *totală* de acţiune, în ambele situaţii rezultatele ar fi putut arăta totul altfel decât le ştim noi din istorie). *Dacă* această tendinţă limitare/scădere a rolului decisiv al bombardamentului strategic continua să se manifeste, ea *poate* avea, pe de o parte, consecinţe de tip *scenariilor optimiste*: războaiele, chiar dacă vor avea loc, vor fi tot *m puţin totale*, ca urmare a consolidării controlului civil asupra forţel armate (şi, deci, a capacităţii decidenţilor politici de a impune respectar legilor şi cutumelor *războiului clasic-limitat*). Dar exact aceeaşi situaţi poate conduce, vădit, şi la *scenarii pesimiste*: atacatorii, privaţi posibilitatea de a obţine rapid decizia prin bombardamente nimicitoare, putea recurge la *alte* metode ale *războiului total*; dar şi cei atacaţi, având în vedere că nu sunt loviţi *decisiv* în timp util, ar putea recurge, răspuns, la *oricare* din metodele şi tehnologiile *războiului total*.

4. *Răspândirea şi consolidarea democraţiei liberale de tip occidental nu generează neapărat nici o resorbţie/dispariţie a războaielor, dar nici creştere obligatorie a şanselor de conflict major.* Analizând legăturile dintre tipurile de regimuri politice ale statelor, conflictele inter-statale puterea comparată a democraţiilor şi a regimurilor de tip autoritar, autori cum ar fi Kelly Kadera şi colegii săi – care nu cred că, neapărat, răspândirea democraţiei înseamnă *automat* o pace globală şi perpetuă – ajung la concluzia că *întărirea puterii comunităţii democratice este, cel puţin iniţial, de natură să conducă la creşterea nivelului de conflict din sistemul internaţional.* Abia dincolo de un anume nivel al puteri democratice, conflictele tind să descrească, pe măsură ce comunitatea democratică se întăreşte. Dar chiar şi într-o astfel de situaţie *supravieţuirea regimurilor democratice e mai probabilă doar câtă vreme puterea materială a democraţiilor creşte, după cum ea scade pe măsură ce conflictele sistemice capătă amploare*[866]. Şi, cum dorinţa de supravieţuire constituie un *interes vital firesc* pentru *orice* actor al scenei internaţionale, interes pentru realizarea căruia, în caz de nevoie, sunt folosite – cum e şi firesc, cel puţin din perspectiva şcolii realiste – *orice* mijloace, putem trage concluzia că *şansa escaladării unor conflicte până la nivelul de războaie totale, în care regulile tradiţionale ale războiului clasic-limitat nu mai contează, ar putea fi direct proporţională şi cu intensitatea momentelor de criză* sau recesiune economică; după cum ar putea fi direct proporţională şi cu amploarea şi intensitatea crizelor sistemului internaţional. Altfel spus, *aplatizarea îndelungată a creşterii*

---

[865] *Strategic Attack (Air Force Doctrine Document 2-1.2)*, USAF, 20 mai 1998, pp. 6-8

[866] Kelly M. KADERA, Mark J. C. CRESCENZI, Megan L. SHANNON, „Democratic Survival, Peace, and War in the International System", *American Journal of Political Science*, vol. 47, no. 2, aprilie 2003, pp. 234-247

economice, crizele economice majore, recesiunile, ca şi alte tipuri de crize ale sistemului internaţional, toate acestea pot duce – dar nu neapărat – la războaie care pot uşor escalada – dar, iarăşi, nu neapărat – chiar şi până la nivelul de război total.

5. *Influenţa crescândă a opiniei publice asupra efortului de război.* În ceea ce priveşte capacitatea naţiunilor moderne mari şi prospere de a-şi asuma un efort cu adevărat *total*, merită amintit faptul că, în cazul războaielor întreprinse de către SUA în Coreea şi Vietnam, ori de câte ori pierderile proprii creşteau de 10 ori, sprijinul opiniei publice scădea cu aproximativ 15 %[867]. În astfel de condiţii, când *pierderea a doar câteva mii de oameni înseamnă, practic, că numai o minoritate a unei naţiuni puternice va mai susţine pe deplin efortul de război, pare destul de clar că naţiunile cele mai mari şi mai bogate nu mai sunt în stare de eforturi totale şi nici să poarte războaie de durată, cu pierderi mari sau chiar foarte mari. Dacă* o astfel de corelaţie se prelungeşte şi în viitor, ea poate conduce în *egală măsură* la scenarii *optimiste* (cum pierderile *nu* pot fi evitate, elitele politice vor recurge tot mai rar la război, *cel puţin* pentru a nu-şi osîiliza votanţii de care au nevoie, cu regularitate, în orice context electoral), dar şi *pesimiste* (cum democraţiile şi/sau societăţile în care informaţia circulă liber sunt mult mai afectate, în efortul lor de război, de astfel de situaţii, decât regimurile non-democratice/dictatoriale/totalitare, este posibil ca acestea din urmă să aibă o mai mare marjă de libertate şi mai multe şanse pentru a-şi aduce la îndeplinire, cu *orice* mijloace, *orice* planuri *agresive*, regionale, continentale sau globale ar putea avea).

6. Faptul că *războiul total, cu extrema şi profunda motivare ideologică a combatanţilor, cunoaşte adesea şi proporţii extraordinar de mari* (aşa de exemplu, ruşii au pierdut în primăvara lui 1945 nu mai puţin de 300.000 de morţi doar în atacul final asupra Berlinului, iar submarinişti germani au pierdut şi ei aproape 26.000 de oameni din efectivele totale de aproape 41.000 de oameni care au luptat la bordul navelor *U-boot*, ceea ce înseamnă nu mai puţin de 63 %![868]) *ale pierderilor în luptă* (în timp ce, prin comparaţie, să ne aducem aminte că *războiul clasic-limitat* însemna, în Europa secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea, mai degrabă un menuet complicat dar steril, dominat exclusiv de preocuparea generalilor de a *nu* se angaja în luptă, pentru ca armatele lor profesioniste, greu de recrutat şi greu de instruit, să *nu* sufere cumva pierderi prea mari[869]) este, şi el, unul cu *dublă deschidere*. Prelungirea şi în viitor a unor situaţii de acest tip poate conduce, în egală măsură, atât la *scenarii optimiste* (în care protagoniştii unor conflicte ar putea evita escaladarea până la nivelul de *război total*, chiar şi numai de teama unor pierderi şi pagube imense, pe

---

[867] Charles K. HYDE, „Casualty Aversion", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 2, 2000 (vara), pp. 17-27

[868] Spencer WARREN, recenzie la John KEEGAN, *The Second World War*, Viking Press, 1989. In: *National Review*, vol. 42, no. 6, 1990, p. 50

[869] Michael HOWARD, *Războiul în istoria Europei*, Ed. Sedona, Timişoara, 1997, p. 83

care nu le doresc sau pe care nu şi le pot permite), cât şi la *scenarii pesimiste* (în care protagoniştii unor războaie ar putea opta, deliberat, pentru *războiul total*, în special pentru a distruge, cu orice preţ, cât mai mult din resursele demografice ale adversarului, încercând însă să evite prea mari pierderi din rândurile forţelor proprii).

7. Probabil că şi în viitorul previzibil, *efectivele forţelor armate ale marilor puteri vor continua să scadă*. Cele ale SUA au fost deja reduse în ultimii 10-15 ani de la 2.118.000 la 1.366.000 oameni (o reducere cu aproximativ 35 %), în timp ce acelea ale fostei URSS au cunoscut o scădere cantitativă şi mai dramatică, de la 4.000.000 la doar 1.004.000 oameni (o reducere cu 75 %)[870]. În astfel de condiţii, când marile armate de masă vor face loc unor armate de profesie de dimensiuni tot mai reduse, pare destul de clar că *nici măcar marile puteri nu vor mai avea capacitatea de a controla teatre mari de operaţiuni sau teritorii prea mari, ocupate în urma unor operaţiuni militare încununate de succes*. Drept urmare, rezistenţa pasivă sau cea activă a localnicilor, în ciuda superiorităţii tehnico-tactice a armatelor profesioniste, va putea – probabil – să se desfăşoare în condiţii mai bune şi cu riscuri imediate mai mici decât, să zicem, în Al Doilea Război Mondial. O primă confirmare a unei astfel de predicţii o avem, de altfel, astăzi în Irak: din cei nu mai mult de 200.000 de militari americani[871], britanici şi din alte ţări aliate, aflaţi la faţa locului, doar o parte constituie trupe efectiv combatante; iar aceste efective sunt, pur şi simplu, *incapabile* să controleze *eficient* o ţară cu o populaţie care număra în 2002 nu mai puţin de 23.600.000 de oameni şi cu o suprafaţă totală de 438.320 kilometri pătraţi[872] (dacă luăm în calcul faptul că, în cel mai bun caz, doar o parte din efectivele militare ale coaliţiei aflate în Irak sunt trupe combatante, precum şi faptul că, din acestea, cel puţin o jumătate trebuie să se afle, permanent, în misiuni de pază sau în refacere/la odihnă, nici nu este de mirare că lucrurile evoluează în maniera pe care o cunoaştem deja; şi aceasta fiindcă avem de-a face, dacă discutăm despre obiectivele *tactice* ale forţelor occidentale şi aliate, cu *o sarcină imposibilă – una în care fiecare militar combatant trebuie să ţină sub control mai multe sute de localnici, precum şi o suprafaţă de mai mulţi kilometri pătraţi*). Această tendinţă a scăderii continue a efectivelor armatelor mari poate genera, şi ea, *în egală măsură* scenarii de viitor *optimiste* (în care numărul şi violenţa războaielor s-ar putea reduce tocmai din cauza numărului tot mai mic de indivizi angajaţi în luptă), dar şi *pesimiste* (în care *doar* marile democraţii liberale şi-ar reduce în continuare efectivele şi capacitatea de luptă, dar statele non-

---

[870] Martin van CREVELD, „The Transformation of War Revisited", *Small War & Insurgencies*, vol. 13, no. 2, 2000 (vara), p. 6

[871] cifre valabile pentru începutul toamnei lui 2004; de atunci, efectivele militare străine desfăşurate în Irak s-au redus semnificativ (dar au crescut efectivele şi capacitatea de luptă a forţelor militare şi de poliţie ale noului regim de la Bagdad)

[872] André GAMBLIN, *op. cit.*, p. 154

democratice şi non-liberale ar putea, dimpotrivă, să-şi mărească efectivele militare şi paramilitare, devenind astfel tot *mai* capabile să conteste, *prin forţă*, inclusiv prin declanşarea deliberată a unor *războaie regionale totale*, actuala distribuţie a puterii în lume).

8. Şi *creşterea vitezei deplasării trupelor în misiuni de marş şi luptă* poate influenţa viitorul războiului în mod *bivalent*, atât în sensul conturării unor scenarii de tip optimist, dar şi în acela al unor scenarii pesimiste. Oricum, încă din perioada Primului Război Mondial, exista posibilitatea de a înainta *foarte* rapid pe câmpul de luptă. De exemplu, în ceea ce priveşte viteza cu care se poate avansa, în misiuni de marş şi luptă, în adâncimea teritoriului inamic, generalul Pershing raporta în martie 1916, referindu-se la acţiunile întreprinse de trupele aflate sub comanda sa împotriva lui Pancho Villa, că soldaţii americani au reuşit să înainteze *55 de mile în doar 17 ore*, după care au mai luptat încă 5 ore, urmărindu-i pe soldaţii lui Villa pe o distanţă de cel puţin încă 10 mile[873]. (Deci, deşi se deplasau şi luptau în special călare, având la dispoziţie un număr limitat de maşini de luptă cu performanţe tactico-tehnice *reduse*, militarii lui Pershing au reuşit să atingă, fără probleme deosebite, un ritm al ofensivei comparabil cu cel realizat, aproape nouă decenii mai târziu, de trupele motorizate şi blindate americane în timpul celui de-al doilea război din Golf!) Cum nu pare deloc posibil ca ritmul înaintării să scadă dramatic în viitorul previzibil (ci dimpotrivă), deplasarea foarte rapidă a trupelor poate genera atât scenarii de viitor *optimiste* (în care războaiele se vor finaliza, tocmai datorită vitezei mari de marş şi luptă, foarte rapid, adică *înainte* ca ostilităţile să poată provoca distrugeri şi pierderi de vieţi omeneşti prea mari), cât şi scenarii *pesimiste* (în care chiar şi inamici împotriva cărora s-a realizat pe deplin surprinderea strategică şi tactică şi-ar putea aduce, cu mare viteză, rezerve din adâncimea teritoriului, echilibrând astfel situaţia pe front şi transformând conflictul într-un *lung şi devastator război de uzură, care poate deveni deliberat sau accidental, război total*).

9. Tot *consecinţe ambivalente asupra viitorului* pot avea şi *unele* dintre noile elemente de *teorie* militară (sau politico-militară) care iau naştere astăzi. Să evaluăm, de exemplu, trăsăturile care caracterizează ceea ce generalul rus Serebriannikov numeşte „războiul de o nouă generaţie". *Aparent*, generalul rus vorbeşte despre un *război de tip clasic-limitat*, fiindcă acesta este dus nu de „armate de masă", ci, exact ca în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, de „armate profesioniste relativ mici". De fapt, autorul rus vorbeşte despre un *război total, intens şi devastator*. Şi aceasta fiindcă, pentru el, *războiul modern are drept scop nu înfrângerea armatelor inamice, ci mai ales „dezorganizarea" completă a*

[873] „General Pershing on military operations in Mexico, 30 March 1916", document identificat în colecţia de texte *Primary Documents*, la http://www.firstworldwar.com/source/mexico_pershing.htm, accesat la data de 3 decembrie 2003

„administrației statului" inamic, ca și „întreruperea funcționării statului inamic (altfel spus, afectarea gravă, potențial ireversibilă, a statutului ontic al competitorului). Criteriile victoriei sunt, și ele, compatibile – în viziunea generalului rus – *exclusiv* cu *logica* tipului de război pe care l-am numit *război total*: „distrugerea sistemelor de administrare politică și de comandă militară, a economiei, a transportului, a comunicațiilor", chiar și „fără ocuparea țării" inamice. Între țintele care trebuie *neapărat* distruse, Serebrianniko amintește *„mediul, clădirile, întreprinderile, centralele electrice, sistemele de aprovizionare cu apă, de comunicații, serviciile comunale, de transport, medicale"*; el afirmă explicit *că populația inamică trebuie menținută permanent „în stare de stress", precum și că „foamea, bolile, epidemiile, dezastrele ecologice și fobiile pot ucide cu la fel de mult succes ca și bombele sau rachetele"*[874]. Ca urmare, una și aceeași teorie poate conduce, într-un viitor nu foarte îndepărtat, la două scenarii complet diferite: unul *predominant optimist* (în care armate de dimensiuni *foarte* mici se vor confrunta, cu mijloace limitate, pentru scopuri limitate, în *războaie clasice-limitate* de intensitate *limitată*), iar altul *predominant pesimist* (în care, dincolo de dimensiunile tot mai mici ale armatelor de profesie, ceea ce va conta va fi preocuparea pentru *a nimici complet*, fără nici o reținere, *tot* ceea ce permite inamicului să opună rezistență).

10. Un impact la fel de *ambivalent* asupra viitorului ar putea avea și faptul că, începând din jurul anului 1000 și până foarte aproape de zile noastre, *tendința generală a fost aceea că „numărul unităților politice care aveau dreptul și capacitatea de a face război a scăzut" aproape continuu* de-a lungul secolelor, mai ales fiindcă unele state au devenit „pești mari" care „înghițindu-i pe alții, au devenit și mai mari", în timp ce foarte mulți dintre actorii mici ai scenei internaționale au dispărut cu totul, „fiind înghițiți"[875]. Chiar dacă o asemenea tendință va funcționa și în continuare (deși procese ample ca decolonizarea și, mai aproape de zile noastre, procesele centrifuge care au marcat evoluția spațiilor ex-sovietic și ex-iugoslav par a indica, măcar uneori, o cu totul altă tendință), ea poate produce *în egală măsură* scenarii de viitor *optimiste* (în care numărul tot mai redus al actorilor realmente importanți va putea duce, automat – ca și în perioada Războiului Rece, când *lumea a fost stabilă tocmai fiindcă a fost vădit bipolară* – la o *reducere* a numărului și intensității războaielor), ca și scenarii de viitor *pesimiste* (în care, dimpotrivă, cel puțin *intensitatea* – dacă nu și numărul – conflictelor vor putea crește într-o manieră, poate, *direct* proporțională cu *masa totală* a resurselor de putere pe care le vor avea actorii *principali*, tot mai puțini, dar și tot mai

---

[874] Lt. Gen. (Ret.) V. V. SEREBRIANNIKO, *op. cit.*, p. 93

[875] Martin van CREVELD, „Through a glass, darkly: some relections on the future of war", *Naval War College Review*, 2000 (toamna), text accesat și consultat la adresa de internet http://www.nwc.navy.mil/press/Review/2000/autumn/art2-a00.htm, la data de 6 ianuarie 2004

puternici, ai arenei internaționale; dar și *invers* proporțională cu cantitatea totală, *tot mai mică*, de resurse naturale disponibile la nivel regional, continental sau global).

11. În sfârșit, un *rol ambivalent în raport cu viitorul* l-ar putea avea și ceea ce este, în istoria americană – ca și în istoria altor societăți liberale – „lupta între *gândirea liberală* (subl. noastră – F.D.) și *constrângerea patriotică* (subl. noastră – F.D.)", conflict care „a început devreme", ducând în final la ceea ce s-ar putea numi „o mișcare de centralizare" și la apariția și funcționarea unui „stat constrângător"[876]. *Dacă* acceptăm o astfel de evaluare, merită să punem în evidență faptul că, *între situațiile în care contradicția dintre gândirea liberală și statul constrângător se manifestă cel mai puternic, putem menționa în special momentele în care, pus în fața necesității de a purta războaie dificile, uneori totale, statul recurge la mobilizare totală/generală* (ceea ce înseamnă, *inevitabil*, și o reducere consistentă a cantității de libertate la care are acces cetățeanul obișnuit; *pentru mai buna înțelegere a relației cauzale care se stabilește între războiul total, mobilizarea de mari dimensiuni și restrângerea libertăților individuale, vezi, de exemplu, ceea ce se întâmplă în SUA sub ochii noștri, după atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001*). Oricum, capacitatea acestui „stat constrângător" de a planifica și efectua, în caz de nevoie, ceea ce numim *mobilizare totală*, poate constitui o premisă care să întemeieze, *în egală măsură*, scenarii de viitor *optimiste* (în care însăși uriașa capacitate de mobilizare funcționează ca *factor eficient de descurajare* – ceea ce anglo-saxonii numesc *deterrent* – în raport cu *oricare* potențial agresor și, deci, ar putea duce la reducerea *numărului* de războaie pe arena internațională), dar și scenarii de viitor *pesimiste* (în care masa totală a resurselor mobilizabile și rapiditatea mobilizării sunt atât de mari, încât încurajează, aproape inevitabil, apetitul pentru agresiune externă, ca și apetitul pentru *război total*, fără nici un fel de reguli și de limite, al actorilor capabili să realizeze o astfel de mobilizare *deplină* a resurselor lor de putere).

---

[876] Charles HOWLETT, „Parrington's Opposition to War: An Undercurrent of His Liberal Thought", *Peace & Change*, vol. 5, no. 2 / 3, 1978 (toamna), pp. 53-54

Conform unei anecdote, cancelarul Bismarck ar fi spus, la ... (nu este deloc clar dacă în glumă sau, dimpotrivă, foarte serios): „... câteva probleme de rezolvat și copiilor noștri; altfel, ei ar putea să ... îngrozitor de tare"[877].

Și există toate șansele ca generația noastră – dar mai ale... următoare – să nu ajungă vreodată să se plictisească prea tare, fiindc... probleme nerezolvate în trecutul apropiat (sau mai îndepărtat) *ar pu...* un puhoi de consecințe *deranjante*, aproape *oricând* în viitorul previzi...

Iată un exemplu: Atunci când marile puteri care erau pe ... câștiga Al Doilea Război Mondial și-au pus problema organi... postbelice, au luat, între altele, și decizia de a înființa ceea ce a de... structură organizațională care ar fi trebuit să fie „continuă și ... menită să prevină războiul"[878]. În special pentru a evita caracterul e... al procesului decizional în caz de criză, a fost înființat și Consiliul de ... apt să ia *foarte rapid* hotărâri majore (ce urmează a fi confirmate ... către Adunarea Generală). Structura acestui for restrâns conți... probleme distincte. Pe de o parte, vorbim despre un mecanism ... întemeiat pe o filosofie cu esență *reală* clar *orwelliană*, în care ... despre o organizație *democratică*) unele țări sunt semnificativ „mai ... altele"[879], având *drept de veto*. Dar nu contrastul major între ... democratică) și aparență (democratică) este problema principală ... confruntă ONU, ci faptul că între membrii *permanenți* ai C... Securitate figurează și țări ai căror roi *real* pe arena internațională s... semnificativ (și în termeni relativi, și în termeni absoluți). Este cazul F... Marii Britanii (și, mai nou, poate și al Federației Ruse, care ce... temporar, semnificativ mai puțin puternică decât fosta URSS). ... poate imagina, desigur, o formulă în care astfel de *foști actori reali...* ai scenei internaționale, acum mult mai puțin puternici și mult mai pu... decât în urmă cu 50-60 de ani, să poată fi înlocuiți. Pentru remedierea ... lor național, singura soluție posibilă ar fi, deci, *completarea* grupului ... permanenți ai Consiliului de Securitate cu alte câteva state (poate ... unică, al cărui venit național brut este mai mare și decât cel al Franț... acela al Regatului Unit[880], *India*, țară a cărei populație totală a de... miliard de oameni. *Brazilia* – care „reprezintă jumătate din pu... suprafața și din PIB-ul Americii de Sud, ceea ce îi oferă un loc de fr... subregiune" și care, în plus, „se clasează printre primele 12 țări" d...

---

[877] George F. KENNAN, *Russia and the West under Lenin and Stalin*, Little, Brown and C... Toronto, 1961, p. 398

[878] David THOMSON, *op. cit.*, p. 149

[879] George ORWELL, *Ferma animalelor*, Polirom, Iași, 2002, p. 200

[880] André GAMBLIN, *op. cit.*, pp. 135, 140, 210

„importanță economică"[881], *Japonia* – măcar pentru că este, de câteva decenii, „a doua putere economică mondială"[882]). Dar o astfel de formulă ar duce, *automat*, și la creșterea *proporțională* a numărului de membri *nepermanenți* ai Consiliului. Se conturează astfel o *dilemă majoră* (care nu are, desigur, potențial exploziv, dar are, din plin, calitatea de a fi generator de *tensiuni* și *conflicte* politice importante și pe termen lung): *dacă* noile mari puteri nu devin repede membre permanente ale Consiliului, autoritatea și reprezentativitatea acestuia vor fi grav afectate, ceea ce va micșora și mai mult eficiența ONU (și așa ridicol de mică); *dacă*, dimpotrivă, Consiliul se lărgește (cu 4 noi membri permanenți și 8 noi membri nepermanenți, să spunem), el va deveni, automat, semnificativ mai puțin eficient. Și aceasta pentru că un număr dublu de membri va fi mult mai puțin apt să ia decizii *foarte* rapide (ceea ce ar putea fi chiar *catastrofal* în caz de criză internațională majoră).

Dar astfel de probleme încă nerezolvate (și mai mai mult sau mai puțin nerezolvabile) nu sunt, neapărat, cel mai îngrijorător element al *viitorului* sistemului internațional. Acesta – ca și subsistemele care îl alcătuiesc (fie ele națiuni, fie ele forme de integrare și/sau cooperare regională sau continentală) – se află acum în plină, rapidă și profundă schimbare. Și, *dacă* luăm în calcul acest proces (imposibil de ignorat, de altfel), merită să ne amintim și că „războiul hegemon a fost din punct de vedere istoric *baza mecanismului schimbării sistemice* (subl. noastră – F.D.) în politica mondială". Și aceasta deoarece „conflictul hegemon, care apare dintr-un dezechilibru între alocațiile[883] pentru menținerea unui imperiu sau a unei poziții hegemon și resursele la dispoziția puterii dominante pentru a îndeplini această sarcină, duce la crearea unui nou sistem internațional"[884].

Și astfel de *dezechilibre majore între obiectivele politico-strategice (de multe ori vitale) și resursele alocate* pentru îndeplinirea lor există, astăzi, din plin. Să listăm *doar* câteva (dintre cele mai vizibile și mai relevante) exemple de actori importanți ai (sau regiuni importante ale) scenei internaționale, care s-ar putea implica, practic *oricând* în viitorul previzibil, în conflicte majore (ce pot, la rândul lor, aproape oricând să se transforme în *războaie*):

a. *Statele Unite ale Americii* se află, de ani buni, într-un *declin relativ* al puterii, chiar dacă „puterea sa *absolută* (în special în domeniile industrial și tehnologic) este *încă* (subl. noastră – F.D.) mult mai mare" decât a oricărui competitor[885]. În plus, dacă privim – fără vreun fel inhibiții și prejudecăți – istoria SUA, elementul dominant (și numitorul comun) al tuturor subperioadelor care o alcătuiesc este vocația indiscutabilă de a face război. Vorbim, în ultimă instanță, despre „o țară făcută prin război",

---

[881] *Ibidem*, p. 89
[882] *Ibidem*, p. 164
[883] Probabil că o traducere mai nuanțată ar folosi, în loc de „alocații", sintagma „alocările de resurse"
[884] Robert GILPIN, *Război și schimbare în politica mondială*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2000, p. 269
[885] Paul KENNEDY, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, Vintage Books, New York, 1989, p. 514

despre o țară care a purtat „nouă războaie majore" și multe „alte conflicte armate" în doar 240 de ani de istorie, ca și despre o națiune care – *dacă* e adevărat că „viitorul a început ieri"[886] -- va continua să apeleze la război fără nici un fel de reținere, ori de câte ori va fi nevoie.

b. *Uniunea Europeană*, chiar dacă are, cel puțin deocamdată, serioase probleme interne (de natură politică, dar și de natură economică), își propune – și are toate motivele – să devină un mare actor cu relevanță globală nu doar în plan economic (cum este acum). Nu are însă și destule resurse (și, cel puțin deocamdată, nici suficient de multă voință politică și nici destulă coerență și consecvență) pentru a realiza acest obiectiv. Un studiu relativ recent, realizat de *Unitatea de Studii Prospective* a Comisiei Europene, conține cinci scenarii complexe, posibile (și, în măsuri foarte diferite, probabile) pentru orizontul anului 2010; și merită subliniat faptul că *majoritatea* acestora conțin *conflicte politico-economice majore* cronice sau acute (în interiorul sau în afara Europei), în unele cazuri apte să genereze inclusiv *războaie*[887].

c. *Rusia* este, pe de o parte, în plin recul al puterii, în raport cu perioada de apogeu a Uniunii Sovietice. Cu nici cincispezece ani în urmă, acest stat „a trecut prin *cel mai profund colaps* (subl. noastră – F.D.) economic, politic și militar al unui imperiu care nu fusese învins într-un război"[888]. Dar această prăbușire n-a afectat deloc unele elemente de bază ale mentalului colectiv: așa de exemplu, „populația rusă rămâne... pătrunsă de o *mentalitate imperială* (subl. noastră – F.D.)"[889]. Pe de altă parte, în special în ultimii ani, chiar dacă Moscova nu are încă destule resurse pentru reluarea în forță a unei politici expansioniste pe toate direcțiile strategice, „filosofia politică a lui Putin", care era (și încă este, cel puțin în unele domenii, cum ar fi politica externă) „susținută de o mare parte a forțelor politice – de la liberali la naționaliști"[890], pune un accent *cu totul special* pe refacerea de către Rusia, cu metode neoimperiale, a statutului său de mare putere.

d. *China* este și ea un actor major al scenei internționale, supus tensiunilor crescânde între amploarea planurilor politico-strategice și caracterul încă limitat al resurselor de putere disponibile. Nu este încă deloc clar care va fi rezultatul final al evoluțiilor care au loc în ritm accelerat în China, dar merită amintit faptul că există autori americani *foarte* importanți (și *foarte* influenți, atât în lumea academică dar și în cea a decidenților politici majori), care atrag atenția asupra faptului că „un bloc asiatic ostil, combinând populația cea mai numeroasă din lume, resurse naturale

---

[886] Geofrey PERRET, *A country made by war: From the Revolution to Vietnam – the story of America's rise to power*, Random House, Inc. New York. 1989, vezi chiar titlul, ca și pp. X și 537

[887] Gilles BERTRAND (coordonator), Anna MICHALSKI, Lucio R. PENCH, *Scenarii: Europa în 2010: Europă – cinci destine*, Ed. Institutului de Economie Mondială, București, 2000, pp. 15-135

[888] Janusz BUGAJSKI, *Pacea rece: noul imperialism al Rusiei*, Ed. Casa Radio, București, 2005, p. 15

[889] *Ibidem*, p. 18

[890] *Ibidem*, p. 35

bogate şi hărnicia indiscutabilă a locuitorilor ar fi *incompatibil cu interesul naţional american*"; drept urmare, ei propun – ca *unică* soluţie realmente utilă Washingtonului – un curs de coliziune directă între puterea SUA şi cea a Chinei şi/sau Japoniei: „America trebuie să-şi menţină prezenţa în Asia, iar obiectivul său geopolitic trebuie să rămână împiedicarea grupării ţărilor asiatice într-un bloc ostil"[891].

e. *Orientul Mijlociu* – în sensul larg al acestui concept, deci întreaga regiune dintre Maroc şi graniţa de est a Pakistanului (regiune care înglobează cea mai mare parte a popoarelor arabe şi/sau de religie islamică) – are, şi el, potenţialul de a genera *şi în continuare* probleme şi conflicte majore. Unele statalităţi (ca şi unii actori politici *non*-statali) din regiune au, între elementele *centrale* ale agendei lor de politică externă, *obsesia perenă a distrugerii Israelului*. Alţi actori din regiune au *tradiţii imperiale* (în unele cazuri *preislamice)* puternice, care generează – în mod firesc – destule nostalgii şi frustrări. Mai aproape de zilele noastre, *obsesia refacerii Califatului arab* (imperiu care a fost întemeiat, acum mai bine de 1.000 de ani, plecând de la o viteză „fără precedent" a cuceririi militare şi de la o răspândire „fulgerătoare" a Islamului[892]) joacă un rol tot mai important. Acest rol este catalizat şi de „creşterea populaţiei musulmane" (proces ce generează continuu un mare număr de „persoane tinere ostile care devin recruţii cauzelor islamiste"), ca şi de „Renaşterea Islamică" (aceasta a dat şi continuă să dea „musulmanilor o încredere reînnoită în caracterul distinctiv şi în valoarea civilizaţiei lor")[893].

Există şi mai multe tipuri de *cauze importante şi vădit perene* ale conflictelor internaţionale (sau intra-naţionale). O primă „filieră explicativă" – dar şi *generatoare* – a conflictelor este aceea care, „*indiferent de epocă* (subl. noastră – F.D.) şi de loc", are în centru „lupta pentru resurse: materii prime ale subsolului, agricole sau industriale". O altă cauză majoră a conflictelor este faptul că, permanent, statele încearcă „să controleze un spaţiu geografic dat, fie pentru a se proteja, fie pentru a dobândi o putere mai mare", iar „în miezul acestui lanţ cauzal *primează războiul pentru geografie* (subl. noastră – F.D.)". O a treia cauză majoră şi perenă a conflictelor este „identitatea colectivă", care „poate fi etnică, naţională sau religioasă sau poate regrupa aceste criterii". În sfârşit, secolul al XX-lea a însemnat şi creşterea ponderii unei a patra surse şi cauze de conflict: „aceea ideologică"; conflictele de acest tip – merită subliniat în mod special – „au mascat adesea dinamici geopolitice din trecut"[894].

---

[891] Henry KISSINGER, *Are nevoie America de o politică externă? Către diplomaţia secolului XXI*, Ed. Incitatus, Bucureşti, 2002, p. 92

[892] Henri PIRENNE, *Mahomed şi Carol cel Mare*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1996, p. 138

[893] Pentru aceste elemente, vezi Samuel P. HUNTINGTON, *Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale*, Ed. Antet, 1998, pp. 310-311

[894] Pentru aceste patru cauze/surse majore şi perene de conflict, vezi Aymeric CHAUPRADE, François THUAL, *Dicţionar de geopolitică: state, concepte, autori*, Ed. Corint, Bucureşti, 2003, pp. 476-477

Toate aceste surse ale conflict, ca și simple existențe a unor n... actori ai scenei internaționale (foarte puternici și cu interese adesea com... diferite, uneori chiar incompatibile și adesea în coliziune directă), ca și lo... (perfect onorabilă de altfel) sentință „Orice *războiul hegemon* este cheia ... (re)configurează sistemul internațional sunt *elemente ale realității* și legitimează pe de-a-întregul un nișeau enunț: *războiul, fie că îl detestăm sau fie că suntem pregătiți pentru el sau nu, va continua să joace un rol central – poate că va juca chiar un rol crescând – pe arena internațională.*

Dacă această primă concluzie este acceptată, oricât de evident, finalul acestei discuții despre tipurile de război care au (re)existat în secolul XX-lea, care dintre ele a fost tipul dominant (cel mai frecvent și cel ... important, din perspectiva consecințelor imediate și de termen mediu și lu... Răspunsul, pe care l-am sugerat încă de la începutul lucrării, este unul foarte c... *chiar dacă există și câteva cazuri foarte interesante, de altfel, de război clasico-limitate, secolul al XX-lea a fost dominat de războaiele totale, fie ... internaționale sau intra-societale.*

Dacă și această a doua formulare este acceptată – și nu văd de ce nu... atât vreme cât este perfect validă și logicoasă, ca premisă vădit adevărat... foarte numeroase aplicații istorice semnificative și notorii – și *dacă* ... acceptată, în plus, și premisa cunoașterii istorice, *rezultă cu necesitate concluzia vădit generatoare de pesimism. Acest* că viitorul probabil și previz... va fi, ca și secolul al XX-lea, dominat de *războaiele totale* și de *războiul total*... care, între altele, numărul victimelor civile va fi *foarte mare* – și poate chiar *creștere).*

Dacă e să ocupăm acum această idee – foarte, foarte departe de orice persoană fizică, pentru orice grup de reflecție și pentru orice instituție ... prețuiește ideile centrale ale școlii idealiste – sunt mi'e cred, câteva consistă... observații.

Prima dintre ele se referă la *creșterea acurateței, chiar dacă evid... accidentală, neintenționată, regretabilă (și regretată[635]) a numărului de pierderi pagube colaterale*, chiar în cazul unor conflicte *foarte* asimetrice (în ... *teoretic*, pentru că deține monopolul exclusiv al mijloacelor tehnologice deplin ar putea să fructifice integral capacitatea de a lovi cu precizie chirurgicală, de...

---

[635] vezi, de exemplu, articolul *US regrets civilian deaths*, text în format electronic difuzat la 4 ... 2005 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 3 iulie 2005. (În timpul unei misiuni forțelor speciale americane, care viza eliberarea unui ofițer de pilotaj doborât în est... aeriană, au fost uciși 17 civili afgani, între care și femei și copii. Unii din militarii americani răniți a fo... găsiți în viață și răsplătiți. Iar un al cincilea, rănit, fusese îngrijit de localnicii bombardați de americani. Comenti... acestei situații, un comunicat al forțelor multinaționale care participă la luptele din Afghanistan preci... „Forțele coaliției regretă acest [pe] civili nevinovați – [...] procedurile de viață sunt revizuite și investighează incidentu... pentru a împiedica repetarea sa în viitor". Acestui regret i se alătură și că vinovații de moartea civililor ar fi ... luptă cu „teroriștii fundamentaliști, care nu se feresc să folosească pe localnici ca scut de *scuturi umane*.

ţinte relevante din punct de vedere strict militar). Dar, în realitate, nu se întâmplă aşa.

În timpul campaniei aeriene din Afghanistan, de exemplu, doar între 7 octombrie şi 7 decembrie 2001, „numărul civililor... ucişi de bombele americane a depăşit numărul de victime ale atacurilor de la 11 septembrie", afirma un material (care cita concluziile profesorului Marc Herold de la Universitatea din New Hampshire) difuzat de secţiunea *News*, subsecţiunea *South Asia* a site-ului *BBC*, la 3 ianuarie 2002. Materialul, intitulat *Afghanistan's civilian deaths mount*, afirmă că e vorba despre *cel puţin* 3.767 de morţi, dar – preciza cercetătorul american citat – „o cifră mai realistă ar putea fi în jur de 5.000". În finalul prezentării, redactorii *BBC* prezentau şi câteva incidente în care numărul *victimelor colaterale* (cauzate, cel mai probabil, de simple erori umane, *greu* sau chiar *imposibil* de evitat în vreme de război) fusese *foarte* mare: la 11 octombrie 2001, avioane cu reacţie americane, de un tip neprecizat, au bombardat satul de munte Karam, ucigând între 100 şi 160 de localnici; la 13 octombrie, mai multe bombe americane au lovit un cartier aflat la doi kilometri de aeroportul din Kabul şi au ucis patru civili; la 18 octombrie, „în jur de 47 de civili" au murit, când o piaţă dintr-o localitate aflată în vecinătatea Kandaharului a fost bombardată; la 23 octombrie, „mai mult de 90 de civili" au fost ucişi când o aeronavă americană a deschis focul asupra unor aşezări de fermieri de la nord de Kandahar; iar la 31 octombrie, un avion *F-18* ar fi bombardat un spital al *Semilunii Roşii*, în timpul unui atac întreprins înainte de răsăritul soarelui, omorând „între 15 şi 25 de persoane". Merită menţionat şi faptul că numărul *victimelor colaterale* este mare, chiar şi în condiţiile creşterii *continue* a proporţiei *armelor inteligente* (alt material difuzat pe internet de *BBC News*, la 5 martie 2002, afirma că, dacă în primul război din Golf, astfel de arme n-au constituit mai mult de 9 %, în campania aeriană din 1999, desfăşurată împotriva regimului Miloşevici, ele au ajuns la 29 %, iar în Afghanistan „cifra e acum de 60-70 %; acelaşi material sublinia şi faptul că aliaţii SUA din Europa sunt şi mai puţin capabili să lovească ţinte cu prea mare precizie, fiindcă „n-au cantităţi mari de arme inteligente, de bombardiere grele şi de avioane de recunoaştere fără pilot"[896]).

Acest *trend* al existenţei şi creşterii numărului de *victime colaterale* a fost confirmat şi de rezultatele primelor săptămâni ale celui de-al doilea război din Golf. La jumătatea lui aprilie 2003, *BBC News* difuza un material care afirma că, în plan strict militar, „puterea aeriană ar putea să fi avut un impact un impact şi mai semnificativ decât cu 12 ani în urmă", mai ales distrugând capacităţile irakiene de comandă şi control, precum şi capacitatea de a organiza „o apărare coerentă". Dar acelaşi articol în format electronic preciza şi că, deşi proporţia de *arme inteligente* a fost de aproximativ 67 % din totalul muniţiei folsite în misiuni de bombardament – deci de aproape 10 ori mai mare decât în 1991 – se

[896] Tim ROBINSON (Aerospace International), *Analysis: Afghan air power revolution*, text în format electronic, accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 9 martie 2002

raportaseră deja destule „greșeli": un număr de cazuri de „friendly fire" ca și un „număr necunoscut de victime civile"[897].

O a doua observație – de asemenea *extrem* de îngrijorătoare – rezultă tot din analiza războaielor (încă în curs de desfășurare) din *Afghanistan* și *Iraq* este *lipsa evidentă de consecințe imediate și/sau stabile a unor victorii militare clare și chiar decisive/totale*. La 7 octombrie 2002, *BBC News* difuza un material care făcea un bilanț parțial al operațiunilor militare desfășurate, vreme de un an în Afghanistan și concluziona că, deși „ofensiva militară împotriva talibanilor a reușit *mult mai repede* (subl. noastră – F.D) decât se așteptau cei mai mulți", nu poate spune că „moștenirea ei rămâne incertă". Materialul cita – fără a preciza însă identitatea celor intervievați – mai multe oficialități militare de la Pentagon care afirmau că „situația în ceea ce privește securitatea în Afghanistan e mai bună decât oricând în ultimii 25 de ani", dar avertizau și că rezultatele obținute prin intervenție militară sunt încă, extrem de „fragile și periculoase", precum și că forțele americane „ar putea fi nevoite să rămână acolo" pentru întreg „viitorul previzibil"[898]. Nici măcar în noiembrie 2005, la patru ani de la căderea regimului taliban, lucrurile nu stăteau cu mult mai bine, în ciuda faptului că – așa cum amintea un alt articol publicat tot de *BBC News* – SUA cheltuiseră deja „miliarde de dolari pentru operațiunile lor în Afghanistan". În primul rând, „nu se întrevede nici o încetare a insurecției conduse de rămășițe ale acelui regim" și „insecuritatea încă împiedică dezvoltarea în largi regiuni ale țării". E drept și poate constata că a avut loc „un semnificativ progres politic", concretizat mai ales prin alegerea unui nou președinte și prin alegerea unui nou parlament. Dar ca și cum aceste evoluții, indiscutabil pozitive, „s-ar putrece într-un univers paralel", fiindcă „nu există nici un semn că „ele s-ar transforma în pace". Dimpotrivă, „Bombardamentele și împușcăturile continuă aproape zilnic în sud-est", și astfel de incidente au făcut în 2005 cel puțin 1.400 de victime (mai mult decât în primul an după prăbușirea regimului taliban). În plus, a crescut semnificativ numărul *atentatelor sinucigașe*. Ca urmare a acestor evoluții autoritățile afghane, ca și oficialități ale ONU sunt foarte îngrijorate. Nu însă oficialitățile militare americane, care în declarațiile lor oficiale afirmă „securitatea se îmbunătățește în fiecare zi" sau că „securitatea este un lucru constant care face progrese"[899].

Nici în *Irak*, victoria militară *indiscutabilă* a forțelor americane-britanice, obținută *cu lejeritate* în timpul scurtei campanii desfășurate în 2003 (care a fost fructificată în plan politic prin distrugerea *cu forța* a regimului dictatorial al lui Saddam Hussein) nu a condus la îmbunătățirea *mediului*

---

[897] Nick CHILDS (BBC Pentagon correspondent), *America's air war on Iraq*, text în format electronic, difuzat la 15 aprilie 2003 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 25 aprilie 2003

[898] Nick CHILDS (BBC Pentagon correspondent), *Analysis: Military lessons of Afghan war*, text în format electronic, difuzat la 7 octombrie 2002 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 7 octombrie 2002

[899] Andrew NORTH (BBC News, Kabul), *Doubts grow over US Afghan strategy*, text în format electronic, difuzat la 23 noiembrie 2005 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 28 noiembrie 2005

semnificativă a situației. Dimpotrivă. Abia după înlăturarea regimului lui Hussein au început adevăratele probleme pentru occidentali (și pentru aliații și partenerii lor *locali*, tratați tot mai puțini la număr, printre care și *România*). Atentatele teroriste – multe dintre ele sinucigașe – fac, în aceste zile, numeroase victime. Doar două dintre cele mai sângeroase atacuri teroriste care au avut loc în intervalul dintre sfârșitul lui august 2005 și începutul lui ianuarie 2006 (când am încheiat forma finală a acestui volum) au ucis, împreună, *1.005* persoane (ceea ce înseamnă o medie de aproape 112 morți/atentat). Aceste atentate majore sunt, în ordine cronologică, următoarele: la 28 august 2005, o mașină-capcană explodează în curtea clădirilor de cult de la Najaf și omoară *35* de oameni, între care și un înalt cleric șiit; la 1 februarie 2004, mai multe atacuri împotriva sediilor partidelor politice kurde din Irbil, în nordul țării, omoară *105* oameni; la 1 martie, atentatori sinucigași atacă grupuri de șiiți, atât la Kerbela cât și la Bagdad, și omoară *140* de persoane; la 24 iunie 2004, câteva atacuri coordonate ucid, la Mosul și în alte patru orașe, *100* de oameni; la 28 februarie 2005, un atentator sinucigaș aflat la volanul unui automobil transformat într-o bombă de mare putere ucide, la Hilla, *114* persoane care se găseau într-un birou de plasare a forței de muncă; la 16 august 2005, un alt atentator sinucigaș detonează o cisternă plină cu combustibil la Musayyib și ucide *90* de persoane; la 14 septembrie 2005, un atentator sinucigaș ucide *142* de muncitori, la Bagdad; la 18 noiembrie 2005, mai multe atacuri, la Bagdad și în două moschei dintr-un oraș de provincie ucid alți *80* de oameni; iar la 5 ianuarie 2006, doi atentatori sinucigași au omorât cel puțin 110 persoane: în jur de 60 de persoane lângă o moschee de cult ale șiiților din Kerbela și alte aproximativ 60 de persoane la Ramadi, într-un centru de recrutare al poliției (aceste din urmă atentate s-au soldat și cu peste 160 de răniți)[900].

Dar situația din Irak nu este complicată doar datorită numărului *mare* de atentate teroriste, soldate cu *foarte multe* victime. Până în decembrie 2005, *războiul și prezența militară străină* au ucis în Irak, conform calculelor făcute de grupul *Iraq Body Count*, o organizație non-profit (chiar indirect chiar de către președintele Bush), între 25.635 și 29.201 civili, precum și 1.640 de membri ai noilor forțe de poliție irakiene. Ca termen de comparație, până la aceeași dată, trupele americane pierdeau 2.108 militari morți în acțiune, Marea Britanie – 98 de militari și celelalte țări care au contribuit cu contingente la forța internațională aflată în Irak – 103 militari[901]. (Până la încheierea redactării formei finale a acestei lucrări, la 6 ianuarie 2006, numărul total al victimelor civile din Irak crescuse până la o cifră de 27.736-31.263 morți[902].) Merită menționat și faptul că,

---

[900] *Iraq suicide bomb blasts kill 120*, text în format electronic, publicat în 5 ianuarie 2006 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la data de 7 ianuarie 2006

[901] *Iraq Body Count: War dead figures*, text în format electronic, publicat la 14 decembrie 2005 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la data de 16 decembrie 2005

[902] vezi *The IRAQ BODY COUNT Database*, text consultat la adresa http://iraqbodycount.org/database/, la data de 6 ianuarie 2006

din această cifră – *foarte* mare, dar totuşi semnificativ mai mică decât aceea a numărului *total* de victime ale *genocidului* din regiunea Darfur (vezi şi subcapitolul referitor la genocid din cadrul primului capitol al acestui volum) – un număr de aproape 7.300 de oameni au murit în timpul acţiunilor militare ale SUA şi aliaţilor lor, desfăşurate până la 1 mai 2003[903]. Altfel spus, prima fază – cea de *major combat* – a campaniei din Iraq a produs doar în jur de 25 % din totalul pierderilor *civile* de până acum. Restul de aproximativ 75 % (mai precis, între aproximativ 20.400 şi 23.900 morţi) au căzut într-un interval de 31 luni, ceea ce înseamnă o medie de 658-771 morţi/lună, adică de 22-26 de *civili* ucişi în *fiecare* zi. Tot în acest context, mai meritã amintit şi faptul că proporţia de 1 la 10 între pierderile trupelor americane şi aliate, pe de o parte, şi pierderile populaţiei civile din Irak, pe de altă parte, aminteşte în mod izbitor de rezultatele *ofensivei Tet* a comuniştilor din Vietnam, în 1968: şi atunci, trupele americane (şi aliate) au pierdut de 10 ori mai puţini soldaţi decât trupele comuniste (care au lăsat pe câmpul de luptă între 40.000 şi 60.000 de morţi)[904]. Între cele două episoade istorice există însă, dincolo de asemănările raporturilor numerice ale pierderilor, şi o *diferenţă uriaşă, cu consecinţe potenţiale enorme*: dacă în Vietnam, americanii au omorât puhoaie de *combatanţi* inamici, în Irak – ca şi în Afghanistan – avem de-a face cu un număr *enorm* de victime din rândul *civililor*.

În unele cazuri, astfel de civili mor în împrejurări despre care există *destule* informaţii, care permit înţelegerea mai bună a cantităţii enorme de *erori tragice* şi de *orori* pe care o conţine războiul contemporan, întreprins chiar şi cu cele mai moderne echipamente şi arme. Iată un astfel de caz, petrecut la începutul lui 2006: Un avion american fără pilot a identificat trei bărbaţi care săpau o groapă lângă o şosea, în oraşul Beiji, la nord de Tikrit. Grupul de irakieni părea să fie implicat într-o activitate care – conform unui comunicat al forţelor SUA – „respecta tiparul obişnuit al amplasării de bombe în proximitatea căilor rutiere". Irakienii au fost monitorizaţi de avionul fără pilot, până ce au intrat într-o clădire. Aceasta a fost imediat lovită de forţele aeriene ale coaliţiei multinaţionale, cu „muniţii ghidate". Autorităţile locale din Beiji afirmă că bombardarea casei s-a soldat cu „cel puţin şase" victime, inclusiv femei şi copii. Un bărbat de 56 de ani afirmă că întreaga sa familie, adică nu mai puţin de 14 persoane, se afla în casa lovită. Între ruine au fost găsite, conform altor relatări, corpurile neînsufleţite ale mai multor persoane – „un băiat de 9 ani, o fată de 11 ani, trei femei şi trei bărbaţi". Populaţia locală este – pe bună dreptate, din punctul ei de vedere – extrem de iritată. Chiar şi şeful din zona Baiji al *noii* poliţii irakiene, colonelul Sufyan Mustafa, se întreba de ce americanii „n-au înconjurat zona spre a-i reţine pe terorişti, în loc" să bombardeze clădirea. Iar conducătorii locali ai forţelor politice sunnite afirmau chiar că ar fi vorba despre „o crimă istorică", precum şi

[903] *Ibidem*, p. 1
[904] Christon I ARCHER, John R. FERRIS, Holger H. HERWIG and Timothy H. E. TRAVERS, *op. cit.*, p. 586

despre faptul că „din nou, ocupanții și-au arătat barbaria"[965]. Astfel de episoade – deloc puține, de altfel – pot avea un singur rezultat: acela de a atenta tot mai semnificativ de locuitorii și destinele de operațiuni militare. Pentru astfel de comunități umane, *eliberatorii* devin, foarte curând, *urâtului odios*. Și astfel de convingeri individuale și colective, de bunăvoință și sprijin, nu pot decât să complice enorm sarcina actorilor politici și a forțelor armate care luptă împotriva unor entități generatoare de haos, instabilitate, tensiuni și terorism (în cazul concret despre care vorbim, sarcina americanilor și britanicilor, care luptă, împreună cu un număr mic de aliați loiali, împotriva fundamentalismului islamic agresiv).

Toate acestea *nu* înseamnă neapărat că, într-adevăr, „înfrângerea Americii în Irak și Afganistan este doar o chestiune de timp", așa cum susținea Ayman al-Zawahiri, adjunctul lui Osama bin Laden, cu doar două zile înainte de treia aniversare a atacurilor teroriste de la 11 septembrie 2001[966]. Înseamnă însă, *cu siguranță*, altceva: că *războiul împotriva terorismului* va continua încă *multă vreme*. Poate chiar încă *foarte multă vreme*. Și există motive suficiente pentru a ne îndoi de faptul că opinia publică occidentală (și în special cea americană și britanică) are – și poate menține – capacitatea de a îndura, ani (sau, poate, chiar *decenii*), pierderi semnificative de sânge, finanțări, ca și alte consecințe psihologice ale unor pierderi umane care cresc continuu, ce și ale unui război care pare a se îndrepta în mod *firesc* spre un rezultat *previzibil*.

De fapt, este posibil ca *războiul de uzură* la care au recurs militanții fundamentaliști să aibă drept consecință finală o (re)considerare – în special în SUA – a tradiției *izolaționiste* (care ar putea avea, cu șanse mari pe termen mediu, o retragere progresivă a forțelor militare americane de pe unele teatre de operațiuni militare și de stabilizare/reconstrucție). La începutul lui ianuarie 2006, o astfel de evoluție a situației devenea și mai plauzibilă, în contextul în care președintele Bush afirma că, pas cu pas, „irakienii devin capabili să se apere pe ei înșiși" și chiar „să preia conducerea" în lupta împotriva militanților fundamentaliști locali[967], ceea ce ar putea conduce la dezangajarea treptată a forțelor SUA în Orientul Mijlociu.

Exploatarea unor situații foarte complicate, în plină derulare, efectuată în paginile anterioare nu este deloc întâmplătoare. Ci are o miză. O *miză dublă*, de fapt. Una predominant *academică* – investigarea unor episoade „la zi" ce țin, mai degrabă, de logica *strategiilor totale* și a *războiului total*. Dar și una *politică* – în sensul vădit *raportizant* al termenului. Ceea ce s-a întâmplat în întreg secolul al XX-lea, ca și multe dintre procesele și evenimentele care au loc în prezentul

---

[965] Pentru toate detaliile, vezi articolul *US air strike kills Iraqi family*, text publicat în format electronic la 3 ianuarie 2006 și accesat la adresa http://news.bbc.co.uk, la data de 6 ianuarie 2006

[966] *US facing defeat, says al-Qaeda*, text în format electronic, difuzat la 9 septembrie 2004 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 12 septembrie 2004

[967] *Bush plans Iraqi land handovers*, text publicat în format electronic la 4 ianuarie 2006 și accesat la adresa http://news.bbc.co.uk, în data de 5 ianuarie 2006

imediat confirmă *omniprezența* și *importanța enormă* a *strategiilor totale* și a *războiului total*. Asta e ceea ce știm, cu mare precizie. Ceea ce *nu* știm este însă răspunsul la o întrebare neplăcută, dar firească, rațională și *obligatorie*: Este România de astăzi într-adevăr pregătită să facă față viitorului *deloc roz* care năvălește asupra lumii contemporane? (*P.S*: Norocul meu că nu eu sunt acela pe umerii căruia stă *responsabilitatea deplină și uriașă* a răspunsului – oricare ar fi el – la această întrebare. Dar este un noroc tare pricăjit, de care m-aș lipsi cu bucurie, atunci mă gândesc la concluzia unei fascinante lucrări a lui Michael Howard, care afirma, tranșant: „Din 1945 încoace nu s-a întâmplat nimic care să indice că războiul sau amenințarea cu declanșarea lui nu pot fi instrumente eficiente ale politicii de stat. Împotriva popoarelor nepregătite de apărare ar putea fi, într-adevăr, foarte eficiente"[908].)

[908] Michael HOWARD, *op. cit.*, p. 157

Bibliografie selectivă:

A. Izvoare:

1. *Air Force Basic Doctrine (Air Force Doctrine Document 1)*, U.S. Air Force, septembrie 1997
2. CHURCHILL, Winston, *The Second World War: 1. The gathering storm*, Cassell, London, 1969
3. CLAUSEWITZ, Carl von, *Despre război*, Editura Militară, Bucureşti, 1982
4. CLOSTERMANN, Pierre, *Marele circ*, Editura Militară, Bucureşti, 1974
5. DAYAN, Moshe, *Story of My Life*, Sphere Books Limited, London, 1978
6. EISENHOWER, Dwight D., *Cruciadă în Europa*, Ed. Politică, Bucureşti, 1975
7. FRUNZE, M.V., *Opere alese*, Ed. Militară a Ministerului Forţelor Armate ale R.P.R., Bucureşti, 1957
8. de GAULLE, Charles, *The Complete War Memoirs (volume I: The call to honour, volume II: Unity, volume III: Salvation)*, Carroll & Graf Publishers, New York, 1998
9. GROTIUS, Hugo, *Despre dreptul războiului şi al păcii*, traducere de George Dimitriu, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1968
10. HITLER, Adolf, *Mein Kampf*, ediţie completă, Ed. Beladi, fără an de publicare, vol. 1-2
11. HITLER, Adolf, *Directive de război*, Editura Elit, f.a.
12. JONES, R.V., *Un război ultrasecret 1939-1945*, Ed. Politică, Bucureşti, 1983
13. *Keesing's Research Report: Disarmament. Negotiations and Treaties, 1946-1971*, Charles Scribner's & Sons, New York, 1972
14. KISSINGER, Henry, *Years of Renewal*, vol. 3, Weidenfeld & Nicolson, London, 1999
15. KLIBANSKY, Raymond (editor), *The Mussolini memoirs 1942-1943, with documents relating to the period*, Phoenix Press, London, 2000
16. MANSTEIN, Erich von, Feldmareşal, *Victorii pierdute: memoriile de război ale celui mai strălucit general al lui Hitler*, Ed. Elit, f. a.
17. MASARYK, Thomas G., „Reflections on the question of the war guilt", în Hamilton Fish ARMSTRONG, James CHACE, Carol KAHN, Jennifer WHITTAKER (editors), *Fifty years of FOREIGN AFFAIRS*, Praeger Publishers, New York, Washington, London, 1972, pp. 66-77
18. MONTESQUIEU, *Despre spiritul legilor*, traducere şi note de Armand Roşu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1964, vol. 1
19. PĂCURARU, Francisc (editor, traducător, prefaţator), *Antologia literaturii precolumbiene*, Ed. Univers, Bucureşti, 1973

20. *Procesul de la Nürnberg: Expunerile introductive ale acuzatorilor principali*, Editura de stat pentru literatură politică, Bucureşti, 1957
21. ROOSEVELT, Franklin Delano, *Discursuri şi mesagii*, Bucureşti, 1944
22. SPEER, Albert, *În umbra lui Hitler: Memorii*, Editura Nemira, 1997, volumele I-II
23. *SS în acţiune: documente despre crimele săvârşite de SS*, Editura Politică, Bucureşti, 1962
24. *Strategic Attack (Air Force Doctrine Document 2-1.2)*, USAF, 20 mai 1998
25. SUHL, Yuri (editor), *They fought back: The true story of the heroic Jewish resistance to Nazi slaughter*, Paperback Library, Inc., 1968
26. SUN TZÎ, *Arta războiului*, Editura Militară, Bucureşti, 1976
27. THUCYDIDES, *Războiul peloponesiac*, studiu introductiv, traducere, note, indice de prof. univ. dr. docent N. I. Barbu. Ed. Ştiinţifică. Bucureşti, 1966
28. TURBIVILLE, Graham Hall, Jr. (general editor), *The Voroshilov Lectures: Materials from the soviet General Staff Academy, volume I: Issues of Soviet military strategy, compiled by Ghulam Dastagir Wardak, colonel (retired), Afghan Armed Forces*, National Defense University Press, Washington, DC, 1989
29. WERTH, Alexander, *Un corespondent englez pe Frontul de Est*, Editura Politică, 1970

B. Literatura de specialitate (volume şi studii publicate în volume):

1. ALLON, Yigal, *The Making of Israel's Army*, Bantam Books, New York, 1971
2. ARCHER, Christon I., John R. FERRIS, Holger H. HERWIG and Timothy H. E. TRAVERS, *Cassell's World History of Warfare*, Cassell, London, 2003
3. ARENDT, Hannah, *Originile totalitarismului*, Humanitas, Bucureşti, 1994
4. ARSENIE, Valentin, General de corp de armată (r.) prof. univ. dr. (coordonator ştiinţific), *Tratat de Ştiinţă Militară*, Editura Militară, Bucureşti, 2001, volumele 1-2
5. ARMSTRONG, Hamilton Fish, with James CHACE, Carol KAHN, Jennifer WHITTAKER (editors), *Fifty Years of FOREIGN AFFAIRS*, Praeger Publishers, New York, Washington, London, 1972
6. ARON, Raymond, *Peace and War. A Theory of International Relations*, Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1966
7. ARON, Raymond, *Penser la guerre, Clausewitz*, Editions Gallimard, 1976
8. ASPREY, Robert B., *War in the Shadows: The Guerrilla in History*, Doubleday & Co., Inc., Garden City, New York, 1975, vol. 1-2

9. BEAUFRE, André, general, *Strategie pentru viitor. Problemele militare ale războiului modern*, Editura Militară, Bucureşti, 1991
10. BEEVOR, Antony, *Berlin: Căderea – 1945*, Rao International Publishing Company, Bucureşti, 2005
11. BEEVOR, Antony, *Stalingrad*, Rao International Publishing Company, Bucureşti, 2005
12. BENAUDIS, Jacques, *Tsahal: Les Légions d'Israël, des milices paysannes à la puissance nucléaire*, Editions Ramsay, Paris, 1984
13. BERSTEIN, Serge, Pierre MILZA, *Istoria Europei*, volumul 5: *Secolul XX (din 1919 până în zilele noastre)*, Institutul European, Iaşi, 1998
14. BERTRAND, Gilles (coordonator), Anna MICHALSKI, Lucio R. PENCH, *Scenarii: Europa în 2010: o Europă – cinci destine*, Ed. Institutului de Economie Mondială, Bucureşti, 2000
15. BOBOC, Eugeniu, colonel ing., maior ing. Victor RACOLŢEA, „Unele categorii şi tipuri de armament şi tehnică militară utilizate în războiul din Golf", în Institutul de istorie şi teorie militară, *Războiul din Golf: studiu politico-militar*, Ed. Militară, Bucureşti, 1991, pp. 226-276
16. BOIA, Lucian, *Mari istorici ai lumii*, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de istorie-filozofie, Bucureşti, 1978
17. BLUMENSON, Martin, *The Patton Papers: 1885-1940*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1972, vol. 1 şi 2
18. BORITT, Gabor S. (editor), *Why the Confederacy Lost*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1992
19. BOUTHOUL, Gaston, *Războiul*, Editura Militară, Bucureşti, 1978
20. BRĂTIANU, Gheorghe I., *Marea Neagră de la origini până la cucerirea otomană*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1988, vol. 1-2
21. BRĂTIANU, Gheorghe I., *Acţiunea politică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenţei diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, Editura „Cartea Românească", Bucureşti, 1939
22. BROGAN, Patrick, *World conflicts: why and where they are happening*, Bloomsbury Publishing Ltd., London, 1989
23. BUGAJSKI Janusz, *Pacea rece: noul imperialism al Rusiei*, Ed. Casa Radio, Bucureşti, 2005
24. BURNS, Edward McNall, *Western Civilizations: their history and their culture*, 7th edition, W.W. Norton & Company, Inc., New York, 1968
25. CALOGERO, Francesco, „Dynamics of the nuclear arms race", în Joseph ROTBLAT (general editor), *Scientists, The Arms Race and Disarmament: a UNESCO/Pugwash Symposium*, Taylor & Francis Ltd., London, UNESCO, Paris, 1982, pp. 7-32
26. CALVOCORESSI, Peter, *Politica mondială după 1945*, ed. a VII-a, Ed. ALLFA, Bucureşti, 2000
27. CALVOCORESSI, Peter, Guy WINT, John PRITCHARD, *Total War. The Causes and Courses of the Second World War, volume I: The Western Hemisphere*, Penguin Books, London, 1989

28. CARR, William, *A history of Germany 1815-1945*, Edvard Arnold
29. CARVER, Field Marshall Lord, *Britain's Army in the Twentieth Century*, Pan Books, London, Basingstoke and Oxford, 1998
30. CHANT, Chris, *The World's Greatest Bombers*, Grange Books, Rochester, Kent, 2000
31. CHANT, Christopher, *The History of the World's Warships*, Island Books, 2001
32. CHÂTELET, François, Évelyne PISIER, *Concepţiile politice ale secolului XX*, Humanitas, 1994
33. CHAUPRADE, Aymeric, François THUAL, *Dicţionar de geopolitică: state, concepte, autori*, Ed. Corint, Bucureşti, 2003
34. CHIROT, Daniel (coordonator), *Originile înapoierii în Europa de Est: economie şi politică din Evul Mediu până la începutul secolului al XX-lea*, Ed. Corint, Bucureşti, 2004
35. COOPER, Matthew, and James LUCAS, *Panzer. The armoured force of the Third Reich*, St. Martin's Press, New York, 1978
36. COSTELLO, John, and Terry HUGHES, *Jutland 1916*, Futura Publications Limited, 1976
37. DAVIES, Norman, *White Eagle, Red Star: The Polish-Soviet War, 1919-1920*, Orbis Books Ltd., London, 1983
38. DÉBUCHY, Victor, *Strania istorie a armelor secrete germane*, Ed. Politică, Bucureşti, 1983
39. DELMAS, Claude, *Crizele din Cuba (1961-1962)*, Ed. Corint, Bucureşti, 2003
40. DELUMEAU, Jean (editor), *Religiile lumii*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996
41. DIACONU, Florin, *Război clasic-limitat şi război total: elemente de teorie şi istorie politico-militară. Definiţii uzuale: valoare, limite, probleme; (Re)definirea celor două tipuri de război; Repere istorice majore, din Antichitate până la 1900*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2006
42. DOBSON, Christopher and Ronald PAYNE, *The Terrorists: Their Weapons, Leaders and Tactics (revised edition)*, Facts On File, Inc., New York, 1982
43. DOUHET, G., „Arma ofensivă", în Col. (r) dr. Simion PITEA, Col. dr. Gheorghe TUDOR, (editori), *Pagini din gândirea militară universală, vol. III, de la Războiul Crimeii la cel de-al Doilea Război Mondial*, Ed. Militară, Bucureşti, 1988, pp. 176-179
44. DOUHET, G., „Noua posibilitate", în Col. (r) dr. Simion PITEA, Col. dr. Gheorghe TUDOR, (editori), *Pagini din gândirea militară universală, vol. III, de la Războiul Crimeii la cel de-al Doilea Război Mondial*, Ed. Militară, Bucureşti, 1988, pp. 169-172
45. DOUHET, G., „Ordinea de mărime a ofensivelor aeriene", în Col. (r) dr. Simion PITEA, Col. dr. Gheorghe TUDOR, (editori), *Pagini din gândirea*

militară universală, vol. III, de la Războiul Crimeii la cel de-al Doilea Război Mondial, Ed. Militară, București, 1988, pp. 179-183
46. DUBY, Georges, *Grand atlas historique. L'histoire du monde en 473 cartes*, Larousse, 1996
47. DUFOUR, Jean-Louis, *Crizele internaționale: De la Beijing (1900) la Kosovo (1999)*, Ed. Corint, București, 2002
48. DULL, Paul S., *A battle history of the Imperial Japanese Navy (1941-1945)*, Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 1978
49. DUNNIGAN, James F., Austin BAY, *A Quick and Dirty Guide to War: Briefings on Present and Potential Wars*, William Morrow and Company, Inc., New York, 1985
50. EDDY, Paul and Magnus LINKLATER with Peter GILLMAN (editors), *The Falklands War*, Sphere Books Limited, London, 1982
51. d'ENCAUSSE, Hélène Carrère, *Imperiul spulberat. Revolta națiunilor în URSS*, Ed. Remember – SIC PRESS GROUP, 1993
52. EVANS, Graham, Jeffrey NEWNHAM, *Dicționar de relații internaționale englez-român*, Ed. Universal Dalsi, 2001
53. FARRER, James Anson, *Military manners and customs: The laws and observances of warfare in ancient and modern times*, Chatto & Windus, London, 1885, (reissued by Singing Tree Press, Detroit, 1968)
54. FERGUSON, Niall, *Empire: How Britain Made the Modern World*, Penguin Books, London, New York, 2004
55. FISCHER, Louis, *Russia's road from peace to war: Soviet foreign relations 1917-1941*, Harper & Row, Publishers, New York, Evanston, and London, 1969
56. FOCH, F, mareșal., *Principiile războiului; Conducerea Războiului*, Ed. Militară, București, 1975
57. FONTAINE, André, *Istoria Războiului Rece: de la Războiul din Coreea la criza alianțelor. 1950-1967*, vol. 1-4, Ed. Militară, București, 1992-1994
58. FÖRSTER, Gerhard, und Nikolaus PAULUS, *Abriss der Geschichte der Panzerwaffe*, Militärverlag der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1977
59. FRANKLAND, Noble, *Bomber Offensive. The Devastation of Europe*, Ballantine Books, New York, 1978
60. FREUCHEN, Peter, with David LOTH, *Peter Freuchen's Book of the Seven Seas*, Julian Messner, Inc., New York, 1958
61. GALLO, Max, *Italia lui Mussolini*, Editura Politică, București, 1969
62. GAMBLIN, André (editor-coordonator), *Economia lumii 2004*, Editura științelor sociale și politice, București, 2004
63. GARRISON, Peter, *CV: Carrier Aviation*, Berkley Books, New York, 1990
64. GATES, P. J., *Surface Warships: An Introduction to Design Principles*, Brassey's Defence Publishers, London, Oxford, Washington, New York, Beijing, Frankfurt, São Paulo, Sydney, Tokyo, Toronto, 1987

65. GIBBONS, Tony (general editor), *The Encyclopedia of Ships: over 1500 military and civilian ships from 5.000 bC to the present day*, Silverdale Books, Enderby, Leicester, 2001
66. GILBERT, Felix, *The End of the European Era, 1890 to the present*, third edition, W.W. Norton & Company, New York, London, 1984
67. GILBERT, Martin, *A History of the Twentieth Century, volume two: 1933-1951*, HarperCollins Publishers, London, 1998
68. GILBERT, Martin, *The Second World War: a complete history*, Henry Holt and Company, New York, 1989
69. GILBERT, Martin, *The European Powers, 1900-1945*, Phoenix Press, London, 2002
70. GILPIN, Robert, *Război şi schimbare în politica mondială*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2000
71. GLENNY, Misha, *The Balkans: nationalism, war and the great powers, 1804-1999*, Penguin Group, New York, 2000
72. GORSHKOV, Sergei G, Admiral., *Red Star Rising at Sea*, US Naval Institute, Annapolis, 1974
73. GROZEA, Traian, colonel (r.) dr., *Tendinţe, orientări, controverse în strategiile militare contemporane*, Ed. Militară, Bucureşti, 1991
74. GUTMAN, Roy, and David RIEFF, (editors), *Crimes of war: what the public should know*, W. W. Norton & Company, New York, London, 1999
75. HAMMOND, N.G.L., *A History of Greece to 322 B.C.*, Oxford at the Clarendon Press, 1967
76. HERMET, Guy, *Istoria naţiunilor şi naţionalismului în Europa*, Institutul European, Iaşi, 1997
77. HERSH, Seymour M., *The Sampson Option: Israel's Nuclear Arsenal and American Foreign Policy*, Random House, New York, 1991
78. HOBSBAWM, Eric, *Era imperiului 1875-1914*, Ed. Cartier, Bucureşti, 2002
79. HOWARD, Michael, *The Lessons of History*, Yale University Press, New Haven, London, 1991
80. HOWARD, Michael, *Războiul în istoria Europei*, Editura Sedona, Timişoara, 1997
81. HUNTINGTON, Samuel P., *Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale*, Ed. Antet, 1998
82. HUREZEANU, Damian, Gheorghe SBÂRNĂ, *Partide şi curente politice în România: 1821-1918. Programe şi orientări doctrinare: 150 de surse originale*, Ed. Eficient, Bucureşti, 2000
83. Institutul de istorie şi teorie militară, *Războiul din Golf: studiu politico-militar*, Ed. Militară, Bucureşti, 1991
84. *Istoria militară a poporului român*, vol. I-VI, Ed. Militară, Bucureşti, 1984-1989
85. JOHNSON, J.E. „Johnnie", Air Vice-Marshall, *The Story of Air Fighting*, Bantam Books, Toronto, New York, London, Sydney, Auckland, 1986

86. JOHNSON, Paul, „The Cancer of Terrorism", în Benjamin NETANYAHU (editor), *Terrorism: How the West Can Win*, Avon Books, New York, 1987, pp. 31-37
87. JOHNSON, Paul, *The Birth of the Modern: World Society 1815-1830*, HarperCollins Publishers, New York, 1991
88. JOHNSON, Paul, *O istorie a lumii moderne 1920-2000*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2003
89. JONES, Archer, „Military means, political ends: strategy", în Gabor S. BORITT (editor), *Why the Confederacy Lost*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1992, pp. 43-77
90. JULLIAN, Marcel, *Bătălia Angliei: Iulie-septembrie 1940, "cea mai frumoasă perioadă"*, Ed. Politică, Bucureşti, 1968
91. KAGAN, Donald, Gary SCHMITT, Thomas DONNELLY, *Rebuilding America's Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century (a Report of The Project for the New American Century, september 2000)*, Project for the New American Century, Washington, D.C., 2000
92. KAHN, Herman and Anthony J. WIENER, *The year 2000: A framework for speculation on the next thirty-three years*, The Macmillan Company, New York, Collier-Macmillan Limited, London, 1967
93. KEGLEY, Charles W., Jr, Eugene R. WITTKOPF (editors), *The nuclear reader: Strategy, weapons, war*, second edition, St. Martins Press, New York, 1989
94. KENNAN, George F., *Soviet Foreign Policy, 1917-1941*, D. Van Nostrand Company, New York, Cincinnati, Toronto, London, Melbourne, 1960
95. KENNAN, George F., *Russia and the West under Lenin and Stalin*, Little, Brown and Company, Boston, Toronto, 1961
96. KENNEDY, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic change and military conflict from 1500 to 2000*, Vintage Books, New York, 1989
97. KIRIŢESCU, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică Bucureşti, 1989, vol. 1-2
98. KISSINGER, Henry, *Diplomaţia*, Editura ALL, Bucureşti, 1998
99. KISSINGER, Henry, *Are nevoie America de o politică externă? Către diplomaţia secolului XXI*, Ed. Incitatus, Bucureşti, 2002
100. KOTEK, Joël, Pierre RIGOULOT, *Secolul lagărelor*, Ed. Lucman, Bucureşti, 2000
101. *Krigs Maskiner. Et Komplett Våpenleksikon*, Aerospace Publishing, London, Forum Forlag A/S, Oslo, f.a., 2 volume
102. LAJOS, Ivan, Dr., *Germany's War Chances as pictured in German Official Literature*, Victor Gollancz Ltd., London, 1939
103. LAUNAY, Jacques de, *Mari decizii ale celui de-al Doilea Război Mondial*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988, vol. 1-2
104. LAUNAY, Jacques de, *Mareu prăbuşire 1944-1945*, Ed. Polirom, 1996

105. LEVI, Barbara G., Frank N. von HIPPEL and William H. DAUGHERTY, „Civilian casualties from ‚limited' nuclear attacks on the U.S. and U.S.S.R", în Charles W. KEGLEY, Jr, Eugene R. WITTKOPF (editors), *The nuclear reader: Strategy, weapons, war*, second edition, St. Martin's Press, New York, 1989, pp. 281-283
106. LIDDELL HART, B. H., *Istoria celui de-al Doilea Război Mondial*, Ed. Orizonturi, Ed. Lider, București, fără an de apariție, 2 volume
107. LIDDELL-HART, B. H., *Strategia. Acțiunile indirecte*, Editura Militară, București, 1973
108. LOTH, Wilfried, *Împărțirea lumii. Istoria războiului rece 1941-1955*, Ed. Saeculum I. O., București, 1997
109. LUDENDORFF, Erich, „Purtarea războiului total", în Col (r) dr. Simion PITEA, Col. dr. Gheorghe TUDOR, (editori), *Pagini din gândirea militară universală, vol. III. de la Războiul Crimeii la cel de-al Doilea Război Mondial*, Ed. Militară, București, 1988, pp. 239-254
110. MANCHESTER, William, *American Caesar. Douglas MacArthur 1880 - 1964*, Dell Publishing Co., Inc. New York, 1979
111. MANCHESTER, William, *The Glory and the Dream: A Narrative History of America 1932-1972*, Bantam Books, New York, Toronto, London, Sydney, Auckland, 1990
112. *Marea conflagrație a secolului XX: Al Doilea Război Mondial*, Ed. Politică, București, 1974
113. MARKUSEN, Eric, and David KOPF, *The Holocaust and Strategic Bombing: genocide and total war in the twentieth century*, Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford, 1995
114. McCAULEY, Martin, *Rusia, America și războiul rece, 1949-1991*, Polirom, Iași, 1999
115. MILLER, Edward S., *War Plan Orange: The U.S. strategy to defeat Japan, 1897-1945*, Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 1991
116. MORDAL, Jacques, *Twenty-five Centuries of Sea Warfare*, Abbey Library, London, 1973
117. MORGENTHAU, Henry, *Ambasador la Constantinopol – memorii –*, Ed. Ararat, București, 2000
118. MORGENTHAU, Hans J., *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, third edition, Alfred A. Knopf, New York, 1964
119. MOSS, George Donelson, *Vietnam, an American Ordeal*, Prentice Hall, Inc. (a Division of Simon & Schuster), Englewood Cliffs, New Jersey, 1990
120. NETANYAHU, Benjamin, „Terrorism: How the West Can Win", în Benjamin NETANYAHU (editor), *Terrorism: How the West Can Win*, Avon Books, New York, 1987, pp. 199-226
121. NETANYAHU, Benjamin, „Terrorism: an Overview", în John T. ROURKE (editor), *Taking Sides: Clashing Views on Controvesrsial Issues*

in World Politics, The Dushkin Publishing Group, Inc., Guilford, Connecticut, 1992, pp. 200-207
122. ORENTLICHER, Diane F., „Genocide", în Roy GUTMAN, David RIEFF (editors), *Crimes of war: What the public should know*, W.W. Norton & Company, New York, London, 1999, pp. 153-157
123. O'BRIEN, Conor Cruise, *The Siege: The Saga of Israel and Zionism*, Simon and Schuster, New York, 1986
124. OCKRENT, Christine, Contele de MARENCHES, *Consilier de taină al Puterii*, Humanitas, Bucureşti, 1992
125. ORWELL, George, *Ferma animalelor*, Polirom, Iaşi, 2002
126. *Ourselves in Wartime*, Odhams Press Limited, London, 1945
127. PARET, Peter (editor), *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1986
128. PARKINSON, Roger, *Tormented Warrior: Ludendorff and the Supreme Command*, Hodder and Stoughton, London, Sydney, Auckland, Toronto, 1978
129. PAŞCU, Ioan Mircea, *Armele şi Politica*, Editura Politică, Bucureşti, 1989
130. PEMSEL, Helmut, *Von Salamis bis Okinawa: Eine Chronik zur Seekriegsgeschichte*, J.F. Lehmanns Verlag, München,1975
131. PERRET, Geoffrey, *A country made by war: From the Revolution to Vietnam – the story of America's rise to power*, Random House, Inc., New York, 1989
132. PIRENNE, Henri, *Mahomed şi Carol cel Mare*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1996
133. POPA, Mircea N., *Primul Război Mondial 1914-1918*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979
134. POWER, Samantha, *"A problem from Hell": America and the Age of Genocide*, Perennial, 2002
135. PREDA, Cristian, *Mic dicţionar de gândire politică liberală*, Humanitas, Bucureşti, 2004
136. „Preface", în Benjamin NETANYAHU (editor), *Terrorism: How the West Can Win*, Avon Books, New York, 1987, p. X
137. RABIN, Yitzhak, „An International Agency against Terrorism", în Benjamin NETANYAHU (editor), *Terrorism: How the West Can Win*, Avon Books, New York, 1987, pp. 182-185
138. RAPOPORT, Anatol, *Conflict in man-made environment*, Penguin Books, Harmondsworth, Baltimore, Victoria, Markham, 1974
139. REVEL, Jean-François, „Democracy versus Terrorism", în Benjamin NETANYAHU (editor), *Terrorism: How the West Can Win*, Avon Books, New York, 1987, pp. 196-198
140. ROSKILL Stephen W., Captain, *The Navy at War, 1939-1945*, Wordsworth Editions, Ware, Hertfordshire, 1998

141. SARIN, Oleg, general, și colonel Lev DVORETSKY, *Război contra speciei umane: agresiunile Uniunii Sovietice împotriva lumii, 1919-1989*. Ed. Amet, București, 1997
142. SEDERBERG, Peter C., „What is to be done", în John T. ROURKE (editor), *Taking Sides: Clashing Views on Controversial Issues in World Politics*, The Dushkin Publishing Group, Inc., Guilford, Connecticut, 199[illegible]. p. 208-219
143. SERVICE, Robert, *A History of Twentieth-Century Russia*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1997
144. SHIRER, William L., *The Collapse of the Third Republic. An inquiry into the Fall of France in 1940*, Pan books Ltd.,London. 1969
145. SKINNER, Michael, *USN: Today's Navy in Combat*, Berkley Books. New York, 1990
146. SOKOLSKY, Richard D. (editor), *The United States and the Persian Gulf: Reshaping security strategy for the post-containment era*, National Defense University Press, Washington, D.C., 2003
147. STOKESBURY, James L., *Scurtă istorie a celui de-al Doilea Război Mondial*, Ed. Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1993
148. STUECK, William Whitney, *The Korean War: An international history*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1995
149. TERRAINE, John, *Business in great waters: The U-boat wars, 1916-1945*, Wordsworth Editions Ltd., Ware, Hertfordshire, 1999
150. THOMAS, Lowell. *Raiders of the deep*, Garden City Publishing Company, Inc., Garden City, New York, 1928, pp. 10-28
151. THOMSON, David, *World History from 1914 to 1968*, Oxford University Press, London , Oxford, New York, 1969
152. THÜRK, Harry, *Singapore*, Editura Militară, București, 1974
153. TINDALL, George Brown, David E. SHI, *America: o istorie narativă*, Editura Enciclopedică, București, 1996, vol. I-3
154. TOFFLER, Alvin, *Al treilea val*, Ed. Politică, București, 1983
155. TOLAND, John, *But Not In Shame: The Six Months after Pearl Harbor*, Random House, New York, 1961
156. TOLAND, John, *No man's land: 1918, the last year of the Great War*, Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1980
157. TREVELYAN, G. M., *Istoria ilustrată a Angliei*, Editura Științifică, București, 1975
158. TREW, Simon & Gary SHEFFIELD (editors), *100 years of conflict 1900-2000*, Sutton Publishing Limited, Phoenix Mill, Thrupp, Stroud, Gloucestershire, 2000
159. TRITTEN, James J, dr., *Let's put "War" Back Into Warfighting*, Naval Doctrine Command, Norfolk, Virginia, iunie 1994
160. U.S. News & World Report, *Triumph without Victory: the History of the Persian Gulf War*, Random House, New York, Toronto, Inc., 1993

161. VITZU, Ioan, Lt. Colonel, *Potențialul de Război al Marilor Puteri cu 10 planșe, 5 grafice și 30 de tabele în text – învățăminte –* , Ediția II-a (revăzută și adăugită), București, 1940
162. WADDELL, Dewey, colonel, major Norm WOOD, colonel Donaldson D. FRIZZELL, colonel Ray B BOWERS, lt. colonel Gordon NELSON, captain Thomas D. des BRISAY, (editors), *Air War – Vietnam*, Arno Press, New York, 1978
163. WALZER, Michael, *Just and unjust wars: a moral argument with historical illustrations*, Basic Books, Inc., New York, 1977
164. WEINBERG, Gerhard L., *A world at arms: a global history of World War II*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, 1994
165. WEINBERGER, Caspar, Peter SCHWEIZER, *Următorul Război Mondial*, Ed. Antet, București, 1997
166. WESTWOOD, John, *The History of War in the Middle East*, World Publications Group, Inc., North Dighton, MA, 2003
167. WILSON, Andrew, *Războiul și ordinatorul*, Ed. Militară, București, 1974
168. WRIGHT, Quincy, *A Study of War. Second edition, with a commentary on war since 1942*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1965
169. ZALOGA, Steven J., *Ținta: America. Duelul sovieto-american și cursa înarmărilor din timpul Războiului Rece*, Ed. Elit, f.a.
170. ZAMOYSKI, Adam, *The Polish Way: a Thousand-year History of the Poles and their Culture*, John Murray
171. ZĂGĂNESCU, Florin, conf. dr. ing., *Aviația*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985

C. Articole din periodice (inclusiv recenzii):

1. AGUERA, Martin, „Air Power Paradox: NATO's 'Misuse' of Military Force in Kosovo and its Consequences", *Small Wars & Insurgencies*, vol. 12, no. 3, 2001 (toamna), pp. 115-128
2. „Air Force Reserve Command", *Air Force Reserve Command*, 2000, pp. 1-4
3. ARBOGAST, Gordon W., „An Army View on Kosovo", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 1, 2000 (primăvara)
4. ASH, Eric, „Terror Targeting", *Aerospace Power Journal*, vol. 13, no. 4, 1999 (iarna), pp. 33-47
5. ASKIN, Kelly D., „Prosecuting wartime rape and other gender-related crimes under international law: extraordinary advances, enduring

obstacles", *Berkeley Journal of International Law*, vol. 21, no. 2, 200: pp. 288-349
6. AVANT, Deborah D., „The institutional sources of military doctrine: Hegemons in peripheral wars", *International Studies Quarterly*, vol. 3 no. 4, decembrie 1993, pp. 409-430
7. „B-29s over Korea" *Air Power History*, vol. 47, no. 2, 2000 (vara), pp. 26-29
8. BABA, Kimihito. „Japan and East Asia: Shifting Images on an Imagined Map", *Japanese Studies*, vol. 21, no. 3, 2001, pp. 238-260
9. BANKOFF, Greg, „A tale of two wars: The other story of America's war in the Philippines", *Foreign Affairs*, vol. 81, no.6, nov./dec. 2002, pp. 179-187
10. BARNES, Julian E., „Making plans for war", *U.S. News & World Report*, vol. 134, no. 7, 10 martie 2003, p. 18
11. BARTLETT, Merrill L., „Politically Incorrect but Militarily Correct" *Naval History*, vol. 18, no. 1, Feb. 2004, pp. 36-40
12. BATTISTELLI, Fabrizio, „War and militarism in the thought of Herbert Spencer", *International Journal of Comparative Sociology (Brill)*, vol. 34, no. 3 / 4, Sept.-Dec. 1993, pp. 192-209
13. BAYLEN, Joseph O., „W.T. Stead's controversial visit to South Africa, 1904", *History Today*, vol. 30, no. 5, May 1980, pp. 11-15
14. BENHABIB, Seyla, „Unholy Wars", *Constellations: An International Journal of Critical & Democratic Theory*, vol. 9, no. 1, March 2002, pp. 34-45
15. BIGGERS, John D., „Going into quantity production", in *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941, pp. 258-264
16. BLOMBERG, S. Brock, and Gregory D. HESS, „The Temporal Links between Conflict and Economic Activity", *Journal of Conflict Resolution*, vol. 46, no. 1, Feb. 2002, pp. 74-90
17. BOYD, James. „In pursuit of an obsession: Japan in Inner Mongolia in the 1930s", *Japanese Studies*, vol. 22, no. 3, 2002, pp. 289-303
18. BRADBURY, Edward. „The Boers and Britain", *Contemporary Review* vol. 275, no. 1607, Dec. 1999, pp. 325-326
19. BUSH, George W., „Freedom's Cause. We will not rest until terrorism is eliminated. Delivered to the Nation, Washington, D.C., September 8, 2003", *Vital Speeches of the Day*, Vol. 69, no. 23, Sept. 15, 2003, p. 706-708
20. CASSIDY, Robert M., „Why Great Powers Fight Small Wars Badly" *Military Review*, vol. 82, no. 5, septembrie/octombrie 2002, pp. 41-53
21. CASSIDY, Robert M., „Prophets or Praetorians? The Uptonian Paradox and the Powell Corollary", in *Parameters: US Army College Quarterly*, vol. 33, no. 3, 2003 (toamna), pp. 130-143

22. CHISHOLM, Donald, „The risk of Optimism in the Conduct of War", *Parameters: US Army College Quarterly*, vol. 33, no. 4, iarna 2003-2004, pp. 114-131
23. „Coast Guard Must Play in Overseas War Plans", *Proceedings of the US Naval Institute*, vol. 129, no. 11, noiembrie 2003, pp.10-12
24. COKER, Christopher, „On Fighting War", *Totalitarian Movements & Political Religions*, vol. 1, no. 2, 2000 (toamna), pp. 77-92
25. COOK, Blanche Wiesen, „American justifications for military massacres from the Pequot War to Mylai", *Peace & Change*, vol. 3, no. 2 / 3, vara / toamna 1975 , pp. 4-20
26. CREVELD, Martin van, „The Transformation of War Revisited", *Small War & Insurgencies*, vol. 13, no. 2, 2002 (vara), pp. 3-15
27. DAVIS, John, recenzie la Norman J. W. GODA, *Tomorrow the World: Hitler, Northwest Africa, and the path toward America*, Texas A&M University Press, College Station, Texas, în *Air Power History*, vol. 47, no. 1, 2000 (primăvara), pp. 58-59
28. DEAN, William, recenzie la Tami Davis BIDDLE, *Rhetoric and Reality in the Air Warfare: The Evolution of British and American Ideeas about Strategic Bombing, 1914-1945*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2002, în *Air & Space Power Journal*, vol. 17, no. 3, toamna 2003, pp. 114-116
29. DeGROOT, Gerard J., „A few good women: gender stetrotypes, the military and peacekeeping", *International Peacekeeping (Frank Cass)*, vol. 8, no. 2, 2001 (vara), pp. 23-38
30. DEVONPORT, John, „Boer Commando Assault at Bakenlaagte", *Military History*, vol. 18, no. 4, Oct. 2001, pp. 38-44
31. DILEGGE, David P., Matthew Van KONYNENBURG, „View from the Wolve's Den: The Chechens and Urban Operations", *Small Wars & Insurgencies*, vol. 13, no.2, 2002 (vara), pp. 171-184
32. DOENECKE, Justus D., „Protest over Malmédy: a case of clemency", *Peace & Change*, vol. 4, no. 2, 1977 (primăvara), pp. 28-33
33. DOWER, John W., „Hiroshima, Nagasaki and the politics of memory", *Technology Review (1997)*, vol. 98, no. 6, Aug.-Sept. 1995, pp. 48-51
34. DUMAS, Lloyd J., „Thirty years of the arms race: the deterioration of economic strength and military security", *Peace & Change*, vol. 4, no. 2, 1977 (primăvara), pp. 3-9
35. DUNLAP, Charles, „Taming Shiva: Applying international law to nuclear operations", *Air Force Law Review*, vol. 42, 1997, pp. 157-171
36. DURHAM, Britt, „The Background and History of Manmade Disasters", *Topics in Emergency Medicine*, vol. 24, no. 2, iunie 2002, pp. 1-14
37. ELIOT, George Fielding, „Defense in two oceans", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941

38. FEDOROV, V.F., A.V. POGORELOV, O. Yu. KOBYZEV, V.A. BAIBORODIN, „Apropos of Preparation and Buildup of Mobilization Manpower Resources", *Military Thought*, vol. 12, no. 3, 2003, pp. 5-15
39. FOTION, Nicholas G., „The Gulf War: Cleanly fought", *Bulletin of the Atomic Scientists*, vol. 47, no. 7, Sept. 1991, pp. 24-29
40. FREEDMAN, Lawrence, „The coming war on terrorism", *Political Quarterly*, vol. 73, no. 4, suplimentul 1, august 2002, pp. 40-56
41. FROLOV, V. S., „Military Operations in Urbanized Terrain", *Military Thought*, vol. 12, no. 3, 2003, p. 115-118
42. GASMAN, Daniel, „Is there a German pacifism?", recenzie la Roger CHICKERING, *Imperial Germany and a World Without War*, Princeton University Press, Princeton, 1975, în *Peace & Change*, vol. 4, no. 3, 1977 (toamna), pp. 58-60
43. GRUNAWALT, Richard, „The JCS standing rules of engagement: a judge advocate's primer", *Air Force Law Review*, vol. 42, 1997, pp. 245-258
44. GRUNDLINGH, Albert, „The Bitter Legacy of the Boer War", *History Today*, vol. 49, no. 11, Nov. 1999, pp. 21-25
45. HAMMOND, Grant T., „Myths of the Air War over Serbia", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 4, 2000 (iarna), pp. 78-86
46. HANSON, Victor Davis, „Then and now", *National Review*, vol. 55, no. 23, Dec. 8, 2003, pp. 33-36
47. HARMON, Christopher C., „Five strategies of Terrorism", *Small Wars & Insurgencies*, vol. 12, no. 3, 2001 (toamna), pp. 39-66
48. HASELKORN, Avigdor, „Selective Terrorism", *National Review*, vol. 41, no. 16, Sept. 1, 1989, pp. 21-22
49. HASIAN, Jr., Marouf, „The "Hysterical" Emily Hobhouse and Boer War Concentration Camp Controversy", *Western Journal of Communication*, vol. 67, no. 2, 2003 (primăvara), pp. 138-163
50. HEATON, Collin D., „Memoirs of a Bellicose Boer", *Military History*, vol. 19, no. 6, 2003 (Feb.), pp. 50-56
51. HILLS, Alice, „Hearts and Minds or Search and Destroy? Controlling Civilians in Urban Operations, *Small Wars & Insurgencies*, vol. 13, no. 1, 2002 (primăvara), pp. 1-24
52. HYDE, Charles K., „Casualty Aversion", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 2, 2000 (vara), pp. 17-27
53. „[Human-rights report on Afghanistan]", *Time*, vol. 128. no. 22, Dec. 1, 1986, p. 47
54. JOHNSON II, Douglas V., (LTC, US Army, Ret.), recenzie la Caleb CARR, *The lessons of terror: A history of warfare against civilians: Why it always failed and why it will fail again*, Random House, New York, 2002, în *Parameters: US Army War College Quarterly*, vol. 33, no. 2, 2003 (vara), pp. 138-141

55. JONES, Edgar, and Robert HODGINS-VERMAAS, Helen McCARTNEY, Brian EVERITT, Charlotte BEECH, Denise POYNTER, Ian PALMER, Kenneth HYAMS, Simon WESSELEY, „Post-combat syndromes from the Boer war to the Gulf war: a cluster Analysis of their nature and attribution", *BMJ: British Medical Journal*, vol. 324, no. 7333, Feb. 9, 2002, pp. 321-324
56. KADERA, Kelly M., and Mark J. C. CRESCENZI, Megan L. SHANNON, „Democratic Survival, Peace, and War in the International System", *American Journal of Political Science*, vol. 47, no. 2, April 2003, pp. 234-247
57. KAMPS, Charles Tustin, „The JCS 94-Target List", *Aerospace Power Journal*, vol. 15, no. 1, 2001 (primăvara), pp. 67-80
58. KEEN, David, „A rational kind of madness", *Oxford Development Studies*, vol. 25, no. 1, Feb. 1997, pp. 67-75
59. KENNEDY, Paul, „Economic and Military Security", *Vital Speeches of the Day*, vol. 55, no. 19, 15 iulie 1989, pp. 594-597
60. „Killing the babies", *Maclean's*, vol. 108, no. 30, 24 iulie 1995, p. 28
61. KNUDSEN, William S., „Defense problems at home and abroad", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941, pp. 367-375
62. KORNDORFF, L. F., „A Challenge to the American Shipbuilding Industry", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941, pp. 284-291
63. KROUT, John A. (editor), „America Faces the Future", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941, pp.257-375
64. KRUSE, Ann, „Third-party roles in conflict management", *Training & Development*, vol. 49, no. 5, May 1995, pp. 74-76
65. LAMOTHE, Matthew R., „The ‚Lion of Panjshir' inspired dogged Afghan resistance to the Soviets – and the Taliban", *Military History*, vol. 20, no. 6, Feb. 2004, pp. 74-76
66. LAQUEUR, Walter, „Postmodern terrorism", *Foreign Affairs*, vol. 75, no. 5, septembrie-octombrie 1996, pp. 24-36
67. LAUGHMAN, Todd, recenzie la John BUCKLEY, *Air Power in the Age of Total War*, Indiana University Press, Bloomington, Indiana, 1999, în *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 1, 2000 (primăvara), p. 108
68. LEGG, Michael, „Indigenous Australians and International Law: Racial Discrimination, Genocide and Reparations", *Berkeley Journal of International Law*, vol. 20, no. 2, 2002, pp. 387-435
69. LEVIN, Michael, „The race concept: a defense", *Behavior & Philosophy*, vol. 30, 2002, pp. 21-42
70. LIOTTA, P.H., and Timothy E. SOMES, „The art of reperceiving scenarios and the future", *Naval War College Review*, vol. 56, no. 4, 2003 (toamna), pp. 120-132

87. MÜNKLER, Herfried, „The Brutal Logic of Terror: The Privatization of War in Modernity", *Constellations: An International Journal of Critical & Democratic Theory*, vol. 9, no. 1, marie 2002, pp. 66-73
88. MYERS, Gene, „Public Perceptions of the Air War over Serbia", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 1, 2000 (primăvara), pp. 85-88
89. NASH, David, „The Boer War and Its Humanitarian Critics", *History Today*, vol. 49, no. 6, June 1999, pp. 42-49
90. "No relief", *The Economist*, vol. 331, no. 7868, June 18, 1994, pp. 51-52
91. O'BRIEN, Kevin A., „Special forces for Counter-Revolutionary Warfare: The South African Case", *Small Wars & Insurgencies*, vol. 12, no. 2, 2001 (vara), pp. 79-109
92. „Old habits die hard", *Time*, vol. 137, no. 9, March 4, 1991, p. 57
93. OLSON, John E., „The Effect of Civilian Casualties on USAF Bombing Policy in Vietnam", *Air Power History*, vol. 46, no. 4, 1999 (iarna), pp. 30-41
94. Otis PORT, „Super Soldiers", *Business Week*, no. 3843, July 28, 2003, pp. 62-63
95. „Paul Routledge", *New Statesman*, vol. 128, no. 4431, April 9, 1999, p. 10
96. PENNINGTON, Sara, „World atlas maps people in danger", *Geographical*, vol. 67, no. 5, May 1995, p. 7
97. PENNY, Peter H.G., „Combat Identification: Aspirations and Reality", *Military Technology*, vol. 26, no. 5, pp. 50-54
98. PERRY, James D., „Operation Allied Force: The view from Beijing", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 2, 2000 (vara), pp. 79-91
99. PETERS, Ralph, „Rolling Back Radical Islam", *Parameters, US Army War College Quarterly*, 2002 (toamna), pp. 4-16
100. POWELL, Bridget, recenzie la Stephen J. CIMBALA, *Coercive Military Strategy*, Texas A&M University Press, College Station, Texas, 1998, în *Aerospace Power Journal*, vol. 13, no. 4, 1999 (iarna), pp. 100-101
101. RAPOPORT, Anatol, „Fights", *Peace & Change*, vol. 13, no. 3 / 4, 1988, pp. 9-17
102. RICHARDSON, Robert C., Jr., Major General, „Army developments in preparedness", în *Proceedings of the Academy of Political Science*, volume XIX, No. 3, May 1941, pp. 265-276
103. RIVKIN Jr., David B., and Lee A. CASEY, „Leashing the Dogs of War", *National Interest*, no. 73, toamna 2003, pp. 57-69
104. RUSELL-BROWN, Sherrie L., „Rape as an act of genocide", *Berkeley Journal of International Law*, vol. 21, no. 2, 2003, pp. 350-374
105. SAKAMOTO, Rumy, „Dream of a modern subject: Maruyama Masao, Fukuzawa Yukichi, and 'Asia' as the limit of ideology critique", *Japanese Studies*, vol. 21, no. 2, 2001, pp. 138-153

106. SARKEES, M.R., and F. W. WAYMAN, J.D. SINGER, „Inter-State, Intra-State, and Extra-State Wars: A Comprehensive Look at Their Distribution over Time, 1816-1997", *International Studies Quarterly*, vol. 47, no. 1, March 2003, pp. 49-70
107. SCHELL, Jonathan, „Imposing our will", *Nation*, vol. 277, no. 4, August 4, 2003, p. 10
108. SCHERRER, Christian P., „Towards a theory of modern genocide. Comparative genocide research: definitions, criteria, typologies, cases, key elements, patterns and voids", *Journal of Genocide Research*, vol. 1, no. 1, martie 1999, pp. 13-23
109. SCHOCKEN, Celina, „The Special Court for Sierra Leone: Overview and Recommendations", *Berkeley Journal of International Law*, vol. 20, no. 2, 2002, pp. 436-461
110. SCOTT, William B., „New Way of War", *Aviation Week & Space Technology*, vol. 158, no. 19, 12 mai 2003, p. 38
111. SEREBRIANNIKO, V. V., Lt. Gen.(Ret.), „On cold and hot wars", *Military Thought*, vol. 11, no. 2, 2002, pp. 89-94
112. SINGH, Jasjit, „Kashmir, Pakistan and the War by Terror", *Small War & Insurgencies*, vol. 13, no. 2, 2002 (vara), pp. 81-94
113. SMITH, Brice, „The "usable " nuke strikes back", *Science for Democratic Action*, vol 11, no. 4, 2003 (septembrie), pp. 1-8
114. SOMMIER, Isabelle, „"Terrorism" as total violence?", *International Social Science Journal*, vol. 54, no. 174, decembrie 2002, p. 473-481
115. STONEMAN, Mark R., „The Bavarian Army and French Civilians in the War of 1870-1871: A Cultural Interpretation", *War in History*, vol. 8, no. 3, iulie 2001, pp. 271-293
116. „Stories from the fronts", *U.S. News & World Report*, vol. 110, no. 3, Jan. 28, 1991, p. 14
117. STRICKLAND, Paul C., „USAF Aerospace-Power Doctrine Decisive or Coercive?", *Aerospace Power Journal*, vol. 14, no. 3, 2000 (toamna), pp. 13-25
118. STUART, Reginald C., „Thomas Jefferson and the Origins of War", *Peace & Change*, vol. 4, no. 2, 1977 (primăvara), pp. 22-27
119. THEOHARIS, Athan, „The origins of the Cold War: a revisionist interpretation", *Peace & Change*, vol. 4, no. 1, 1976 (toamna), pp. 3-11
120. „The Reluctant Empire: In a Time of Great Consequence", *Brown Journal of International Affairs*, vol. 10, no. 1, 2003 (vara / toamna), pp. 12-31
121. THORNE, Mister, „Atheists in Foxholes, Christians in Uniform", *Humanist*, vol. 63, no. 3, May-June 2003, pp. 19-23

122. THURMAN, James N., „An uneasy tolerance of civilian casualties", *Christian Science Monitor*, vol. 91, no. 114, May 10, 1999, p. 2
123. TURNBAUGH, Roy, „Harry Elmer Barnes and World War I Revisionism: An Absence of Dialogue", *Peace & Change*, vol. 5, no. 2 / 3, 1978 (toamna), pp. 63-69
124. VEGO, Milan, „Learning from victory", *Proceedings of the United States Naval Institute*, vol. 129, no. 8, August 2003, pp. 32-36
125. WAGHELSTEIN, John D., „The United States Army's First War – War in the Northwest Territory, 1790-1795, *Small Wars & Insurgencies*, vol. 12, no. 2, 2001 (vara), pp. 1-18
126. WALLER, James, „Perpetrators of Genocide: An Explanatory Model of Extraordinary Human Evil", *Journal of Hate Studies*, vol. 1, no. 1, 2001/2002, pp. 5-22
127. WARREN, Spencer, recenzie la John KEEGAN, *The Second World War*, Viking Press, 1989, în *National Review*, vol. 42, no. 6, 1990, pp. 49-51
128. WELCH, Jr., Richard E. „Detente and Its Analysis", *Peace & Change*, vol. 4, no. 3, 1977 (toamna), pp. 3-7
129. WIDSCHUTTLE, Keith, „The Burdens of Empire", *New Criterion*, vol. 22, no. 1, septembrie 2003, pp. 4-15
130. WIKTOROWICZ, Quintan, John KALTNER, „Killing in the name of Islam: Al-Qaeda's justification for September 11", *Middle East Policy*, vol. 10, no. 2, 2003 (vara), pp. 76-92
131. WITTNER, Lawrence S., „When CIA Hearts Were Young and Gay: Planning the Cold War (Spring 1945)", *Peace & Change*, vol. 5, no. 2 / 3, 1978 (toamna), pp. 70-76
132. YALOWITZ, G., R.Z. CHESNOFF, „A shift in IRA strategy?", *U.S. News & World Report*, vol. 109, no. 2, 9 iulie 1990, p. 34
133. Y'BLOOD, William T., „Air War over Korea", *Air Power History*, vol. 47, no. 2, 2000 (vara), pp. 4-9
134. de ZOYSA, Piyanjali, „Conflict-related trauma in an Asian country: a report from Sri Lanka", *International Review of Psychiatry*, vol. 13, no. 3, august 2001, pp. 201-208

D. Texte și documente consultate pe site-uri internet:

1. „Adaptation to maritime war of the priciples of the Geneva Convention (Hague X); October 18, 1907", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultății de Drept de la Yale, text accesat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague10.htm, la data de 29 septembrie 2004

2. *Adolf Hitler's Final Political Testament*, text accesat și consultat la adresa http://www.sunsite.unc.edu/pha/policy/1945/450429a.html, la data de 16 decembrie 2003
3. „Alfred von Tirpitz on German declaration of naval blockade of Britain, 4 February 1915", document din colecția de texte *Primary Documents*, accesat la http://www.firstworldwar.com/source/tirpitz_uboatwar1915.htm, la data de 3 decembrie 2003
4. *Anti-Comintern Pact: German-Japanese Agreement and Supplementary Protocol, signed at Berlin, November 25, 1936,* text consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/tri1.htm, la data de 11 octombrie 2001
5. „Aristide Briand on German policy of deportations from Lille, Aprilie 1916", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/lille_briand.htm, text consultat la data de 3 decembrie 2003
6. „Arthur Zimmermann on the execution of Edith Cavell, 12 October 1915", document din colecția de texte intitulată *Primary Documents*, accesat la adresa http://www.firstworldwar.com/source/cavell_zimmermann.htm, la data de 3 decembrie 2003
7. *Austria's Ultimatum (The Austro-Hungarian Note to Serbia, 21 July, 1914)*, la http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter15/source491.html, text accesat și consultat la data de 24 noiembrie 2003
8. BADSEY, Stephen, dr., „The Western Front and the Birth of Total War", în colecția de texte a BBC intitulată *World War One*, text accesat la adresa de internet http://www.bbc.co.uk/history/war/wwone/total_war..., la data de 27 iulie 2003
9. *Barbarism on the Eastern Front*, text accesat la adresa de internet http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter15/source446.html, la data de 24 noiembrie 2003
10. „Belgian judiciai report on the sacking of Louvain in August 1914", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/louvain_judicialreport.htm, text consultat la data de 3 decembrie 2003
11. BERNHARDI, Friedrich von, General, „The next war", text accesat la adresa http://www.h-net.org/~german/gtext/kaiserreich/bernhardi.html, la data de 12 mai 2003 și la data de 27 decembrie 2005
12. „Bombardment by naval forces in time of war (Hague IX); October 18, 1907", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultății de Drept de la Yale, text accesat și consultat la adresa de

internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague09.htm, la data de 29 septembrie 2004
13. „Brand Whitlock on the execution of Edith Cavell, 11 October 1915", document din colecția de texte intitulată *Primary Documents*, accesat la adresa http://www.firstworldwar.com/source/cavell_whitlock.htm, la data de 3 decembrie 2003
14. „Bryce Report innto German atrocities in Belgium, 12 May 1915", text în colecția de documente în format electronic *Primary Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/brycereport.htm, accesat la 2 decembrie 2003
15. „Bryce Report into the Armenian massacres, October 1915", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/brycereport_armenia.htm, consultat la data de 3 decembrie 2003
16. BUSH, George W., „Atack on America: Address to a Joint session of Congress and the American People, September 20, 2001", la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/sept_11/president_025.htm, text consultat la data de 11 octombrie 2001
17. BUSH, George W., „Executive order establishing the Office of Homeland Security and the Homeland Security Council", 8 oct. 2001, text din cuprinsul colecției *The Avalon Project at the Yale Law School*, la adresa http://www.yale.edu/lawweb/avalon/sept_11/execord_100801.htm, text accesat și consultat la data de 11 octombrie 2001
18. *Bush plans Iraqi land handovers*, text publicat în format electronic la 4 ianuarie 2006 și accesat la adresa http://news.bbc.co.uk, în data de 5 ianuarie 2006
19. CHILDS, Nick (BBC Pentagon correspondent), *Analysis. Military lessons of Afghan war*, text în format electronic, difuzat la 7 octombrie 2002 și acccesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 11 octombrie 2002
20. CHILDS, Nick (BBC Pentagon correspondent), *America's air war on Iraq*, text în format electronic, difuzat la 15 aprilie 2003 și acccesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 25 aprilie 2003
21. CHURCHILL, Winston, „Blood, Toil, Tears and Sweat", text accesat la http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter15/source443.html, la data de 24 noiembrie 2003
22. CLARK, Wesley K., general, „'Waging Modern War' ", *The New York Times*, 2 septembrie 2001, articol pe mai multe pagini de internet, accesat și consultat la adresa de internet http://www.nytimes.com/2001/09/02/books/chapters/02-1-stclark.html?searchpv=nytToday, consultat la 2 septembrie 2001
23. „Convention (I) for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field, August 12, 1949", în capitolul *Laws of*

de internet http://www.firstworldwar.com/source/defenceoftherealm.htm, la data de 3 decembrie 2003
34. *Franco-German Armistice: June 25, 1940*, text accesat și consultat la adresa http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/frgearm.htm, la data de 11 octombrie 2001
35. „General Pershing on military operations in Mexico, 30 March 1916", document identificat în colecția de texte *Primary Documents*, la adresa http://www.firstworldwar.com/source/mexico_pershing.htm, accesat la data de 3 decembrie 2003
36. „Geneva Convention (III) relative to the treatment of prisoners of war; August 12, 1949", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultății de Drept de la Yale, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva03.htm, la data de 29 septembrie 2004
37. „German Admiralty Declaration, 4 february 1915", document din colecția de texte intitulată *Primary Documents*, accesat și consultat la adresa http://www.firstworldwar.com/source/germanadmiraltydeclaration.htm, la data de 3 decembrie 2003
38. *German Declaration of War with the United States: December 11, 1941*, text accesat la http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/gerdec41.htm, la data de 11 octombrie 2001
39. „German proclamation of deportations from Lille, 22 Aprilie 1916", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, text accesat la adresa http://www.firstworldwar.com/source/lille_graevenitz.htm, la data de 3 decembrie 2003
40. „Germany: People without space", în *German Propaganda Archive*, culegere de documente în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/textbk02.htm, la data de 24 aprilie 2003
41. GOEBBELS, Joseph, „Nation, rise up and let the storm break loose", în *German Propaganda Archive*, culegere de documente în format electronic; text accesat la adresa http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/goeb36.htm, la data de 24 aprilie 2003
42. HANCOCK, W. K. & M.M. GOWING, *History of the Second World War: British War Economy*, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.ibiblio.org/hyperwar/UN/UK/UK-Civil-WarEcon/UK-Civil-WarEcon-Stats-2.html, la data de 2 decembrie 2003
43. HIEMER, Ernst, „When Will the Jewish Danger Be Over?", *Der Stürmer*, no. 19 / 1942, în *German Propaganda Archive*, culegere de documente în format electronic; text accesat la

http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ds11.htm, la data de 24 aprilie 2003

44. HITLER, Adolf, „On National Socialism and World Relations. Speech delivered in the German Reichstag on January 30th 1937", în *German Propaganda Archive*, colecție de documente în format electronic; text accesat la adresa http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/hitler1.htm, la data de 24 aprilie 2003
45. *Hossbach Memorandum: Minutes of a Conference in the Reich Chancellery, Berlin, November 5, 1937, from 4:15 to 8:30 PM*, text accesat la adresa http://www.yale.edu/lawwb/avalon/imt/document/hossbach.htm, la data de 11 martie 2003
46. „House-Grey Memorandum, 22 February 1916", document identificat în colecția de texte în format electronic *Primary Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/housegreymemorandum.htm, accesat la data de 3 decembrie 2003
47. Human Rights Watch, „Afghanistan: Human Rights Developments", text accesat și consultat la adresa http://www.hrw.org/reports/1990/WR90/ASIA.BOU-01.htm, la data de 23 ianuarie 2004
48. *Iraq Body Count: War dead figures*, text în format electronic, publicat la 14 decembrie 2005 și acccesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la data de 16 decembrie 2005
49. *Iraq suicide bomb blasts kill 120*, text în format electronic, publicat în 5 ianuarie 2006 și acccesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la data de 7 ianuarie 2006
50. „Jay M. Winter, Cambridge University on Total War", text reprezentând transcrierea unui fragment de interviu, la adresa de internet http://pbs.org/greatwar/intervviews/winter8.html, accesat la 12 august 2003
51. „Kaiser Wilhelm II on the German rule in Northern France", document identificat în colecția de texte intitulată *Primary Documents*, la adresa http://www.firstworldwar.com/source/wilhelm_germanrule.htm, accesat la data 3 decembrie 2003
52. „Kaiser Wilhelm II and the contemptible little army, 19 august 1914", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/kaisercontemptible.htm, text accesat la data 3 decembrie 2003
53. KEANE, Fergal (BBC correspondent in DR Congo), *Africa's forgotten and ignored war*, text publicat la 18 octombrie 2003 și accesat la adresa de internet http://news.bbc.co.uk, la data de 4 decembrie 2003

54. KING, William Lyon Mackenzie, „Temperance and a total war effort: national selective service broadcast, December 16, 1942", text accesat la adresa de internet http://www.nlc-bnc.ca/primeministers/h4-4079-e.html, la data de 27 iulie 2003
55. LABOTT, Elise, Barbara STARR, Jamie McINTYRE, Mohammed TAWFEEK, Nermeen MUFTI and Caroline FARAJ, „U.S: Al-Zarqawi's 'associate' killed", ştire difuzată de *site*-ul de ştiri *CNN.com* şi accesată la adresa http://www.cnn.com/2004/WORLD/meast/10/26/iraq.main/index.html, la data de 26 octombrie 2004
56. „Laws and customs of war on land (Hague IV); October 18, 1907", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultăţii de Drept de la Yale, text accesat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague04.htm, la data de 29 septembrie 2004
57. LEY, Robert, „The Jews or Us...", In: *German Propaganda Archive*, culegere de documente istorice în format electronic; text accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ley3.htm, la data de 24 aprilie 2003
58. „Lord Kitchener's Guidance to British Troops, August 1914", document identificat în colecţia intitulată *Primary Documents*, consultat la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/kitchener1914.htm, la data de 3 decembrie 2003
59. LOYN, David (BBC News, Malakal), *Sudan struggles as millions head south*, text în format electronic, publicat la data de 30 septembrie 2005 şi accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, în data de 2 octombrie 2005
60. „Massacres and attrocities of WW II", colecţie de articole consultată la adresa de internet http://members.iinet.net.au/~gduncan/massacres.html, la data de 13 ianuarie 2004
61. *Master Lend-Lease Agreement: Preliminary agreement between the United States and the United Kingdom, February 23, 1942*, text consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/decade/decade04.htm, la data de 11 octombrie 2001
62. McGREAL, Chris, „'Total war' engulfs Middle East as road map is torn to shreds", *The Guardian*, 13 iunie 2003, la adresa de internet http://www.guardian.co.uk/Print/0,3858,4690163,00.html, text accesat şi consultat la 27 iulie 2003
63. MOLTKE, Helmuth von, The Elder, *On The Nature of War*, text accesat la adresa http://www.h-net.org/~german/gtext/kaiserreich/moltke.html, la data de 12 mai 2003
64. MONAGHAN, Elaine, and Tim REID, and Philip WEBSTER, „Iraq move increases chemical war fear", *Times online*, 13 noiembrie 2002,

text accesat şi consultat la adresa de internet http://www.timeonline.co.uk/printFriendly/0,,1-3-478484,00html, la data de 13 noiembrie 2002

65. NAWROZ, Mohammad Yahya, General (ret.), Army of Afghanistan & LTC (ret.) Lester W. GRAU, U.S. Army, *The Soviet War in Afghanistan: History and Harbinger of Future War*, U.S. Army, Foreign Military Studies Office, text consultat la adresa de internet http://www.bdg.minsk.by/cegi/N2/Afg/Waraf.htm, la data de 12 septembrie 2003
66. NORTH, Andrew (BBC News, Kabul), *Doubts grow over US Afghan strategy*, text în format electronic, difuzat la 23 noiembrie 2005 şi accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 28 noiembrie 2005
67. NYE, Joseph, „Why military power is no longer enough", *The Observer International*, 31 martie 2002, text accesat şi consultat la adresa de internet http://www.observer.co.uk/international/story/0,6903,676163,00.html, la data de 31 martie 2002
68. PERRY, David L., Ph.D., „The Problem of Total War in Jewish, Christian and Muslim Traditions", text accesat şi consultat la adresa de internet http://www.elca.org/ile/articles/contemporary.../article.perry_david_03..., la data de 27 iulie 2003
69. „Proclamations of German military commander in Belgium, 1914", document identificat în colecţia de texte intitulată *Primary Documents*, la http://www.firstworldwar.com/source/bissingproclamations.htm, accesat la data de 3 decembrie 2003
70. „Protocol for the prohibition of the use in war of asphyxiating gas, and of bacteriological methods of warfare; 8 february 1928", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultăţii de Drept de la Yale, text accesat la http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva01.htm, în data de 29 septembrie 2004
71. RESTON, Jr., James, „Seeking meaning from a Grand Imam: A top Sunni cleric on the use, and misuse, of Islam", *Washington Post*, 31 martie 2002, pagina B04, text accesat şi consultat la adresa de internet http://www.washingtonpost.co/wp-dyn/articles/A38857-2002Mar30.html, la data de 31 martie 2002
72. ROBINSON, Tim (Aerospace International), *Analysis: Afghan air power revolution*, text în format electronic, accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 9 martie 2002
73. REID, James J., „Total War, the Annihilation Ethic, and the Armenian Genocide, 1870-1918", text accesat şi consultat la adresa de internet http://www.comw.org/pda/fulltext/92reid.html, la data de 27 iulie 2003

74. „Sir John French on the use of poison gas at the second battle of Ypres, 15 June 1915", document identificat în colecția de texte *Primary Documents*, la http://www.firstworldwar.com/source/2ndypres_sirjohnfrench.htm, text accesat la data de 3 decembrie 2003
75. SMITH, Russell (BBC News), *How many have died in Darfur?*, text în format electronic, difuzat la 16 februarie 2005 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 25 februarie 2005
76. SMUCKER, Philip, „Taliban transforms Afghanistan for total war", *The Christian Science Monitor*, 30 oct. 2001, text accesat la adresa de internet http://www.csmonitor.com/2001/1030/p1s2-wosc.htm, la data de 27 iunie 2003
77. *Social Darwinism and Imperialism*, text accesat și consultat la adresa http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter14/source428.html, la data de 24 noiembrie 2003
78. „South African War", *Columbia Encyclopedia*, la adresa de internet http://web11.epnet.com/DeliveryPrintsave.asp?tb=1&_ug=dbs+aph+sid+0123FBC6-..., text accesat la data de 23 ianuarie 2004
79. STALIN, Joseph, *Those who fall behind get beaten*, text accesat la adresa http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter15/source474.html, la data de 24 noiembrie 2003
80. *Stalin's Call to Arms*, text accesat și consultat la adresa de internet http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter15/source471.html, la data de 24 noiembrie 2003
81. „Status of enemy merchant ships at the outbreak of hostilities (Hague VI); October 18, 1907", în capitolul *Laws of war* din cadrul *Proiectului Avalon* al Facultății de Drept de la Yale, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague06.htm, la 29 septembrie 2004
82. STREICHER, Julius, „Madagascar", *Der Stürmer*, no. 1 / 1938, în *German Propaganda Archive*, culegere de texte și documente istorice în format electronic; textul a fost accesat și consultat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ds9.htm, la data de 24 aprilie 2003
83. STREICHER, Julius, „The Way to Slavery, *Der Stürmer*, no. 34 / 1939, în *German Propaganda Archive*, culegere de documente istorice în format electronic; textul a fost accesat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ds5.htm, la data de 24 aprilie 2003
84. STREICHER, Julius, „What is Americanism?", *Der Stürmer*, no. 23 / 1944, în *German Propaganda Archive*, culegere de texte și documente istorice în format electronic; textul a fost accesat la adresa de internet

http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ds1.htm, la data de 24 aprilie 2003
85. STREICHER, Julius, „The Horror in the East", *Der Stürmer*, 22 februarie 1945, în *German Propaganda Archive*, culegere de documente istorice în format electronic, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ds8.htm, la data de 24 aprilie 2003
86. STROMBERG, Joseph R., „Strategies of Annihilation: Total War in US History", la adresa de internet http://LewRockwell.com, text consultat la data de 27 iulie 2003
87. „Talaat Pasha's official orders regarding the Armenian massacres, March 1915-January 1916", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/source/armenia_talaatorders.htm, accesat la data de 3 decembrie 2003
88. *The IRAQ BODY COUNT Database*, text consultat la adresa http://iraqbodycount.org/database/, la data de 6 ianuarie 2006
89. *The Peace Treaty of Brest-Litovsk: March 3, 1918*, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/brest.htm, la data de 11 octombrie 2001
90. „The sacking of Louvain -- official German statement, August 1914", document identificat în colecția intitulată *Primary Documents*, la adresa http://www.firstworldwar.com/source/louvain_germanstatement.htm, text accesat și consultat la data de 3 decembrie 2003
91. „The secret plans against Germany revealed", *Der Stürmer*, no. 34 / 1933, în *German Propaganda Archive*, culegere de texte și documente istorice în format electronic; textul a fost accesat și consultat la adresa de internet http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/ds9.htm, la data de 24 aprilie 2003
92. *The Source of Future Conflict*, text accesat și consultat la adresa de internet http://college.hmco.com/history/west/mosaic/chapter15/source490.html, la data de 24 noiembrie 2003
93. „The 25 Points 1920: An Early Nazi Program", text disponibil în cadrul colecției de texte și documente *Internet Modern History Sourcebook* și accesat la adresa http://www.fordham.edu/halsall/mod/25points.html, la data de 15 septembrie 2003
94. *The United States Strategic Bombing Survey: Summary Report (European War), September 30, 1945*, text identificat, accesat și consultat la adresa de internet http://www.anesi.com/ussbs02.htm, la data de 9 decembrie 2003

95. *The United States Strategic Bombing Survey: Summary Report (Pacific War), 1st of July, 1946*, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.anesi.com/ussbs01.htm, la data de 3 decembrie 2003
96. *Thousands die from DR Congo war*, material publicat la 6 ianuarie 2006 și accesat la adresa de internet http://news.bbc.co.uk, în data de 6 ianuarie 2006
97. *Three-Power Pact Between Germany, Italy, and Japan, Signed at Berlin, September 27, 1940*, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/tripart.htm, la data de 11 octombrie 2001
98. *UN warns of fresh Darfur threat*, text în format electronic, difuzat la 20 decembrie 2005 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 21 decembrie 2005
99. *US air strike hits Iraqi family*, text publicat în format electronic la 3 ianuarie 2006 și accesat la adresa http://news.bbc.co.uk, la data de 4 ianuarie 2006
100. *US facing defeat, says al-Qaeda*, text în format electronic, difuzat la 9 septembrie 2004 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 12 septembrie 2004
101. *US plans hypersonic bomber*, text în format electronic, difuzat la 1 iulie 2003 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 16 iulie 2003
102. „U.S protest over the sinking of the *Lusitania*, 13 May 1915", document din colecția de texte intitulată *Primary Documents*, accesat și consultat la adresa http://www.firstworld-war.com/source/hrvarlusitaniaprotest.htm, la data de 3 decembrie 2003
103. *US regrets Afghan civilian deaths*, text în format electronic, difuzat la 4 iulie 2005 și accesat pe *BBC News*, la adresa http://news.bbc.co.uk, la 8 iulie 2005
104. „U.S 'strict accountability' warning to Germany, 10 February 1915", document din colecția de texte intitulată *Primary Documents*, accesat la adresa http://www.firstworldwar.com/source/wilsonwarninafeb1915.htm, la data de 3 decembrie 2003
105. „U.S. ultimatum to Germany regarding the unrestricted U-boat warfare, 18 April 1916", document din colecția intitulată *Primary Documents*, la adresa http://www.firstworldwar.com/source/uboat1916_usultimatum.htm, text consultat la data de 3 decembrie 2003
106. *Weapons of War: Poison Gas*, text accesat și consultat la adresa de internet http://www.firstworldwar.com/weaponry/gas.htm, la data de 3 decembrie 2003

107. „Wilhelm II at the swearing-in of new recruits in Potsdam, November 23, 1891", grupaj de texte accesat şi consultat la adresa de internet http://www.h-net.org/~german/gtext/kaiserreich/wilhelm.html, la data de 12 mai 2003

108. „Wolfgang Mommsen, University of Düsseldorf on Atrocities", transcrierea unui fragment de interviu, identificată şi consultată la adresa de internet http://pbs.org/greatwar/intervviews/mom3.html, text accesat la 12 august 2003

109. „Zarqawi aide 'dies in air strike' ", *BBC NEWS*, 26 octombrie 2004, text accesat la adresa de internet http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/hi/world/middle_east/ 3953443.stm, la data de 26 octombrie 2004

Indice selectiv de nume proprii
(nume de persoane și denumiri geografice)

Notă: simbolul (■) desemnează o bătălie sau o luptă importantă, fie pentru istoria politico-militară în general, fie pentru evoluția artei militare

A

Abisinia (Etiopia): 96
Afghanistan: 45, 61, 99, 107, 109, 159, 178, 179, 232, 243,244,257, 265, 266, 279, 286, 288, 292, 307, 308, 310, 311, 326, 336, 338, 339
Africa: 29, 43, 58, 63, 89, 103, 245, 246, 247, 324, 325, 336
Africa de Sud: 30, 58, 182, 228, 292
al-Zawahiri, Ayman:, 311
Alabama: 189, 190
Alba-Longa: 14
Albania: 43, 245
Aleutine (insule): 224
Allah: 292
Algeria: 266
Alpi (munți): 191
Alsacia: 164
America: 8, 19, 24, 30, 31, 40, 41, 46, 47, 48, 49, 50. 52. 53, 56, 58, 59, 62, 64, 65, 66, 68, 70, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 81, 89, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 106, 108, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 141, 142, 155, 156. 157, 158, 159, 169, 170. 171. 172, 173, 174, 175, 176, 177, 180, 182, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 196, 200, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 220, 223, 224, 225, 232, 238, 242, 246, 248, 251, 253, 257, 265, 266, 268, 277, 278, 282, 286, 287, 288, 290, 292, 293, 294, 295, 298, 299, 301, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 327, 328, 333, 339
Anatolia: 228, 233, 248
Angola: 107, 181, 185, 249
Antwerp (Anvers): 138, 139
Ardeni (munți) (■): 157
Arhanghelsk: 38,
Armenia: 185, 228, 229, 230, 232, 234, 333, 338, 340
Asia: 38, 42, 79, 92, 98, 172, 230, 240, 304, 305, 307, 324, 329, 331, 336
Atena: 238, 239
Atlantic (ocean): 24, 78, 79, 98, 115, 125, 132, 195, 217, 223
Australia: 46, 61, 62, 98, 107, 217, 327
Austria: 32, 164, 332

Azore (insule): 195

B

Bagdad: 63, 156, 210, 251, 309
Barcelona: 43
Bavaria: 330
Belgia: 29, 115, 156, 165, 166
Belgrad: 68, 179, 180, 189, 211, 212, 268, 283
bin Laden, Osama: 64, 251, 256, 311
Berlin: 37, 39, 42, 87, 88, 90, 118, 165, 169, 194, 215, 222, 243, 263, 271, 272, 273, 297, 315, 317, 332, 336, 341
Blair, Tony: 55
Bosfor (strâmtoare): 221
Bosnia: 247, 283, 292
Botswana: 107
Boulogne: 137
Bradley, Omar: 196
Brazilia: 135, 302
Brejnev, Leonid I.: 121
Briand, Aristide: 167, 168, 332
Bruxelles: 145, 263
București: 7, 11, 17, 22, 269, 270
Buftea: 270
Bulgaria: 270
Burundi: 185, 244
Bush, George W.: 64, 109, 123, 250, 256, 309, 311, 324, 333
Byron, George Gordon, lord: 247

C

Cairo: 293
Cambodgia: 186
Canada: 82, 115, 287
Canalul (Marea) Mânecii:
Canare (insule): 195
Capului Verde (insulele): 195
Caroline (insule): 207, 224
Carter, Jimmy: 121
Carthagina: 239
Casablanca: 275
Caucaz (munți): 231
Cavell, Edith: 263, 332, 333
Cecenia: 55, 59, 60, 61, 183, 292

Cehoslovacia: 115
Cherbourg: 137
Chicago: 74, 323
Chile: 216
China: 135, 155, 182, 186, 225, 241, 248, 304
Churchill, Winston: 104, 169, 222, 264, 265, 274, 275, 313, 333
Ciad: 107
Clinton, William J.: 189, 245, 278, 279
Cocos (insule): 217
Colombo: 217
Congo: 246, 247, 336, 341
Coreea: 100, 105, 108, 155, 175, 207, 208, 225, 295, 297, 317
Corregidor: 73
Coventry: 201, 202
Croația: 185
Cuba: 63, 64, 140, 225, 316
Curiați (frați): 14

D

Damasc: 293
Danemarca: 115
Dardanele: 220
Darfur: 245, 246, 310, 339, 341
Dhahrān: 226
Dimona: 293
Dobrogea: 240, 270
Doolitlle, James H.:
Douhet, Guilio: 119, 190, 191, 192, 193, 316
Dresda: 8, 195, 202
Dunkerque: 198, 199

E

Egipt: 52, 136, 214, 256, 292, 293.
Eisenhower, Dwight D.: 75, 138, 313
Emden: 216, 217, 218
Europa: 7, 16, 21, 28, 34, 40, 51, 60, 78, 79, 82, 90, 98, 108, 115, 138, 165, 175, 204, 233, 242, 256, 264, 268, 276, 281, 297, 307, 313, 315, 316, 318
Extremul Orient: 158, 207

F

Falklands (insule): 8, 25, 108, 216, 317

Filipine (insule): 49, 58, 107, 133, 157, 186, 187, 224, 248
Finlanda: 197, 198
Flandra: 218
Florida: 140
Focșani: 270
Fort Bliss: 78
Fort Bragg: 78
Franco, Francisco, general: 43, 168, 194, 195, 221
Franța: 17, 39, 40, 48, 51, 65, 75, 76, 81, 82, 88, 104, 115, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 134, 135, 154, 163, 164, 167, 191, 194, 198, 199, 211, 215, 221, 234, 237, 241, 258, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 302

G

Galileea: 293
Gailipoli: 219
Geneva: 148, 149, 150, 151, 153, 160, 283, 331, 334, 335, 338
Georgia: 228
Germania: 21, 25, 28, 29, 32, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 45, 47, 74, 75, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 97, 100, 112, 115, 120, 124, 127, 131, 137, 139, 140, 141, 158, 168, 169, 182, 191, 193, 195, 200, 202, 204, 215, 217, 218, 219, 221, 222, 227, 241, 242, 243, 244, 267, 268, 269, 271, 272, 273, 302
Gibraltar: 195
Gilbert (insule): 224
Golful Finlandei: 197
Golful Persic: 176
Goering, Hermann: 62, 87, 91, 195
Gorj: 263
Groznâi: 289
Guam (insulă): 220
Guernica: 168, 194, 195
Guineea: 185

H

Haga: 50, 146, 147, 148, 149, 151, 154, 167
Haiti: 188
Hamburg: 8, 63, 202, 203, 204
Hanoi: 208
Hawaii (insule): 207, 220
Helsinki: 197
Hindu Kush (munți): 178

Hitler, Adolf: 23, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 47, 74, 83, 84, 86, 87, 88, 91, 93, 137, 140, 193, 196, 197, 198, 199, 227, 233, 242, 261, 313, 314, 325, 332, 336
Hiroshima: 8, 159, 171, 206, 325
Honshu (insulă): 206
Horați (frați): 14
Hrușciov, Nikita: 64
Huitzilopochtli: 14
Hussein, Saddam: 63, 134, 155, 156, 176, 177, 308, 309
Hutu: 12, 244

I

Ierusalim: 250
India: 42, 71, 131, 135, 177, 178, 244, 245, 302
Ioan Paul al II-lea: 230
Iordan: (rau)
Irak: 8, 64, 109, 136, 155, 176, 177, 226, 251, 255, 266, 282, 286, 294, 298, 308, 309, 310, 311
Irlanda: 254
Iran: 136, 176, 266
Israel: 25, 65, 98, 106, 117, 136, 155, 177, 249, 250, 253, 254, 258, 286, 293, 305, 314, 318, 321, 334
Istanbul: 232, 234, 235, 236, 237, 240
Italia: 24, 34, 42, 43, 74, 75, 76, 83, 95, 96, 115, 120, 124, 126, 127, 131, 135, 173, 174, 190, 195, 211, 221, 223, 240, 263, 272, 273, 317
Iugoslavia: 83, 179, 180, 189, 243, 244, 265
Iwo Jima: 224

J

Jalalabad: 179,
Jammu şi Kashmir: 177, 244
Japonia: 25, 30, 48, 49, 52, 74, 75, 81, 96, 100, 120, 126, 127, 131, 133, 171, 206, 220, 224, 225, 272, 273, 303
Jefferson, Thomas: 66, 330
Jiu: 263

K

Kabul: 179, 292, 307, 338
Kennedy, J. F.: 63, 97, 176, 280, 281, 291, 319, 327, 334
Khartoum: 246

Knox, Henry: 59
Köln: 117
Kosovo: 68, 108, 179, 211, 212, 317, 323
Kremlin: 61, 97, 173
Kuweit: 176

L

Laconia (navă): 24
LeMay, Curtis, general: 208
Lenin, Vladimir Ilici: 44, 319
Leuna: 204
Leyte (golf) (■): 133
Liban: 106, 181
Liberia: 181, 185
Libia: 107, 258
Lille: 167, 332, 335
Liverpool: 118
Londra: 72, 118, 119, 137, 138, 138, 139, 162, 192, 199, 201, 222, 254, 255, 292
Lorena: 28
Louvain: 165, 166, 332, 340
Ludendorff, Erich F.W.: 193, 194, 253, 320, 321

M

Madagascar: 39, 40, 339
Madras: 216
Malaya: 217
Mallorca: 42
Malvine (insule): vezi Falklands
Manciuria: 172
Marcos, Ferdinand: 107
Marea Britanie: 24, 29, 30, 39, 42, 54, 56, 62, 70, 71, 72, 75, 76, 79, 81, 82, 93, 95, 103, 104, 115, 118, 119, 120, 122, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 138, 169, 199, 201, 202, 211, 215, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 234, 246, 254, 263, 264, 265, 274, 302, 309
Marea Coralilor: 132
Marea Moartă (Marea Galileei): 293
Marea Neagră: 231, 239, 315
Marea Nordului: 217
Mariane (insule): 172, 207, 224
Maroc: 29, 241, 305
Marshall (insule): 207, 224
Massoud, Ahmad Shah: 51, 178

Mazuriene (lacuri) (▣): 41, 193
Mehedinți: 263
Mexic: 156, 157, 335
Midway (▣): 128, 132, 133, 135, 223
Milano: 190, 191
Miloşevici, Slobodan: 55, 68, 179, 210, 211, 212, 245, 283, 290, 307
Moltke, Helmuth von: 164, 165, 337
Moscova: 44, 46, 60, 231, 258, 264, 269, 279, 304
Mozambic: 107, 249
Mussolini, Benito (Il Duce): 42, 43, 44, 95, 313, 317

N

Nagasaki: 8, 46, 171, 206, 325
Namibia: 107
Nanking: 168
Napoleon I: 87
Napoleon al III-lea: 48
Neapole: 44
New York: 78, 87, 140, 232, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 328, 333
Normandia: 200
Noua Guinee: 224
Noua Zeelandă: 98
Norvegia: 51, 76, 125, 158, 261
Nürnberg: 21, 88, 242, 314

O

Ohio: 59
Okinawa: 224, 321
Olanda: 30, 34, 51, 76, 115, 172, 198, 228, 263
Orientul Mijlociu: 250, 253, 294, 305, 311
Orwell, George: 169, 321

P

Pacific (ocean): 42, 48, 58, 78, 98, 128, 132, 133, 134, 170, 187, 203, 216, 221, 223, 224, 225, 258, 341
Pakistan: 53, 107, 159, 177, 179, 244, 245, 247, 305, 330
Palestina: 286, 292
Panama: 73, 187
Panjshir (vale): 178, 327
Paris: 48, 87, 144, 186, 192, 272, 315, 334

Pearl Harbor: 19, 48, 74, 81, 126, 173, 224, 291, 322
Phenian: 108, 180, 207
Polonia: 37, 39, 158, 196, 197, 240, 241, 248
Portsmouth: 125
Powell, Colin: 282
Prusia: 41, 48, 163
Puerto Rico: 79
Punjab: 177
Putin, Vladimir: 230, 304

R

Republica Democrată Germană (RDG): 115, 136
Rice, Condoleezza: 246
Rin: 115, 198
Roma: 14, 131, 190, 191, 192, 239
România: 9, 19, 20, 21, 83, 129, 173, 204, 230, 263, 269, 270, 309, 312, 318
Roosevelt, Franklin Delano: 19, 47, 49, 50, 58, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 97, 173, 174, 274, 275
Roosevelt, Theodore: 58
Rotterdam: 198,
Ruhr:85, 200, 204
Rusia: 34, 37, 41, 44, 45, 74, 87, 88, 89, 90, 94, 97, 98, 117, 124, 135, 220, 231, 267, 269, 276, 304, 320
Rwanda: 11, 185, 243, 244, 247

S

Saint-Lô: 196
Salvador: 254
Samar (insulă): 187
San Francisco: 175, 220, 320
Sankt Petersburg: 145
Santander: 43
Santo Domingo: 187
Scheer, Reinhard: 118
Seattle: 141
Serbia: 68, 179, 180, 210, 211, 267, 268, 290, 326, 329, 332
Siberia: 44, 92
Sierra Leone: 183, 247, 330
Slovenia: 43
Siria: 106, 292, 293
Solomon (insule): 224

Spania: 42, 43, 135, 168, 182, 186, 194, 195, 221, 265
Speer, Albert: 84, 87, 88, 89, 91, 95, 314
Sri Lanka: 184, 331
Stalin, Iosif Vissarionovici: 44, 89, 94, 95, 172, 197, 264, 319, 339
Stalingrad (■): 89, 155, 173, 195, 196, 315
SUA: 8, 17, 24, 31, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 56, 58, 59, 63, 64, 65, 66, 68, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 93, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 108, 115, 116, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 140, 142, 155, 156, 172, 173, 174, 175, 176, 180, 182, 186, 187, 188, 189, 203, 206, 207, 211, 212, 214, 218, 220, 223, 224, 225, 226, 232, 246, 249, 250, 251, 252, 253, 258, 260, 263, 266, 268, 273, 274, 275, 277, 278, 279, 280, 282, 288, 290, 294, 297, 298, 301, 303, 305, 307, 308, 310, 311
Sudan: 181, 245, 246, 247, 337
Sudeți (munți): 83

T

Tannenberg (■): 41, 193
Texas: 78, 158, 290, 325, 328, 329
Thailanda: 135
Thatcher, Margaret: 55
Tirol: 83
Tismana: 263
Tokyo: 48, 62, 159, 170, 171, 205, 206, 224, 317
Tonga (insule): 258
Transvaal: 228
Trondheim: 261
Truman, Harry: 97
Tullius Hostilius (rege al Romei): 14
Turcia: 156, 219, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 239, 240
Turnu Severin: 263
Tutsi: 12, 244

Ț

Țara Galilor: 202
Țările Baltice: 34, 269
Țările Române: 65

U

Ucraina: 198, 169
Ulster: 254
Ungaria: 83, 115, 270

Uniunea Africană (UA): 245
Uniunea Europeană (UE): 304
Urali (munți): 44, 92, 93
URSS: 24, 25, 36, 40, 44, 46, 64, 70, 75, 81, 83, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 104, 105, 107, 115, 121, 127 ,128, 131, 135, 140, 142, 158, 178, 206, 221, 243, 244, 248, 264, 265, 266, 273, 276, 277, 278, 293, 298, 302
Uzbekistan: 256
U 156: 24

V

Varşovia: 7, 37, 115, 196, 197
Veneția: 168, 191
Vereeniging: 162
Viena: 268
Vietnam: 68, 99, 101, 105, 106, 175, 176, 188, 208, 225, 232, 265, 266, 286, 287, 295, 297, 310
Viipuri: 197
Villa, Pancho: 156, 157, 299
Volga: 38, 44, 90

W

Washington, D.C.:
Wilhelm al II-lea: 30, 31, 165
Wilson, Woodrow: 74, 268
Wilhelmshaven: 200

Y

Yokohama: 170, 171
Ypres: 8, 154, 339

Z

Zambia: 107
Zarqawi, Abu Musab al-, : 251, 337, 342
Zimbabwe: 107